

Dr. CORNELIA C. BODEA

MOISE NICOARĂ

(1784—1861)

ȘI

ROLUL SĂU IN LUPTA PENTRU EMANCIPAREA
NAȚIONAL-RELIGIOASĂ A ROMÂNILOR
DIN BANAT ȘI CRIȘANA

DIJEZANA ARAD

Moise Nicoară (1784– 1861)

Copie după I. Vulcan, *Panteonul român*, 1869.

Dr, CORNELIA C, BODEA

MOISE NICOARĂ

(1784—1861)

și

rolul său în lupta pentru emanciparea național-
religioasă a Românilor din Banat și Crișana.

Partea I-a (—1825)

DIECEZANA ARAD

MOISE NICOARĂ

Memoriei
Veneratului meu Profesor
Nicolae Jorga

INTRODUCERE

Moise Nicoară s'a ridicat acum un secol și mai bine, ca să fie stâncă de granit, caracter de neînfrânt și martir al unei cauze naționale dăltuită pe piatra credinței religioase. Această figură ce a concretizat un deceniu din idealul spre mai bine al fraților săi din Ungaria și Banat, a rămas dealungul anilor un nume legendar pentru unii, mut și fără viață pentru cei mulți.

Din partea celor puțini s'au făcut în dese rânduri încercări de a-l scoate în adevărata lumină, și de a-l face cunoscut prin scris unei mase mai largi de cititori. Dar dacă nu s'a isbitut până acum. Este că pe deoparte destinul a fost necruțător cu viața unora; ¹⁾ pe de altă parte depărtarea în spațiu a zădărnicit munca altora, căci toate hârtiile rămase dela Moise Nicoară se află depuse la Academia română, iar actele oficiale în Arhivele din Viena și Budapesta. Cercetătorii locuiau totdeauna în Arad, Oradea, sau alte centre de peste munți unde erau legați de rosturile vieții lor. Așa se explică faptul cum pe lângă incomplecta informație precisă, a putut să se adauge ecoul amintirilor bătrâne, ce au străbătut anii, când deformate, când încâlcite, când amplificate de fantezia legendei.

În viață fiind nu s'a bucurat de recunoștința în scris din partea fraților săi pentru cari jertfise tot sensul vieții. ²⁾ De aceea îl mulțumește cu atât mai mult amintirea ce o face despre el Felix Colson, în cartea sa franceză asupra Principatelor române, publicată în 1839, ³⁾ constatându-i realele merite ca om și ca revizor școlar în Muntenia.

Abia la 5 ani după moartea sa (1 Oct. 1861), „Familia“ dela Oradea, care era în anul al doilea al existenței sale, îi închină primele rânduri, prima biografie, primul omagiu „Bravului luptător cu

¹⁾ Cel mai vrednic dintre aceștia Avram Sădean a murit în războiul trecut, în 1914 luptând în Polonia sub steag austro-ungar.

²⁾ Se vede că nimeni nu-i trimisese „Dedicația“ compusă în versuri de M. Bota, „la instalația mult strălucitului Domn Nestor Ioanovic“, Arad, (1829). Poate că ar fi lăcrămat și îl simțind regretul celor ce-l pierduseră din mijlocul lor. Cartea fiind rară, noi reproducem în partea a doua a lucrării noastre câteva strofe mai evocatoare și cele despre Moise Nicoară.

³⁾ Între hârtiile lui am găsit copiat pasajul respectiv din cartea lui Felix Colson: „L'État présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie.“ Paris, Pougin, 1813, pag. 193, — cartea la care a contribuit și Nicoară cu staturile și opiniile, împărțite autorului în lungile lor discuții.

mîntea cea mai luminată.”) Puțin mai târziu (1869) Iosif Vulcan îl așează în „*Panteonul român*” unde adunase el „Portretele și biografiile celebrităților române.”¹⁾

Tot acum ca o dojană pentru cei de peste munți cari îl uitau, apar în „*Românul*” lui C. A. Rosetti, câteva rânduri despre el și rezumatul memoriului la Impăratul.

Dojana se vede că a servit celor vizați, căci în 1870 apar succesiv în „*Albina*” dela Pesta articolul Preotului Gruescu din Banat, și al avocatului Ioan Arcoși; cel dintâi sub titlul: „*Ierarhii și nașterea română în suferințele ei seculare și martiriul lui Moise Nicoară*” (Nr. 106-111), cel de al doilea: „*Pentru istoria națională bisericească. Deducere biografico-istorică*” (Nr. 37). Sunt aduceri aminte pline de o pioasă venerație pentru martiriul lui Moise Nicoară, însă desigur că și din cauza bătrânețelor, care le-au șters multe din minte, și din cauza marei admirații pentru Nicoară, îl arată într’o lumină nu atât exagerată cât neexactă.²⁾

În același cadru al amintirilor și legendelor pomenim și notița dată de Demetriu Popa: „*În cauza lui Moise Nicoară*” din *Bis. și Școala Arad* 1879 (No. 12).

Pe scurt, în sufletul acestor admiratori și al acelor ca ei, Moise Nicoară rămasese: învățatul fără seamăn, — vorbind perfect 13 limbi europene, — a cărui cultură o prețuise însuși Impăratul Austriei, chemându-l ca instructor de l. română pentru fiul său arhiducele Ferdinand, — împăratul Ferdinand V de mai târziu.³⁾ Aceste rare calități și distincțiuni — credeau bătrânii — i-ar fi folosit în mare măsură, în râvna depusă de el pentru câștigarea de Episcop român la Arad între 1814—1825. Mitul „*Fericitului M. Nicoară*”⁴⁾ a fost creat după „*martiriul național*” pe care l-a îndurat ca deputat al Românilor în lupta amintită. După ce a părăsit pentru totdeauna imperiul austriac în 1825, cei rămași peste munți, nemai știind nimic sigur despre el, i-au continuat povestea vieții în aceleași contururi de eroism dramatic.⁵⁾

¹⁾ „*Familia*” 1866 (II), pag. 193. Tot în „*Familia*”, din 1871 (VII) a publicat I. Vulcan „*Despă țiroa lui M. Nicoară de nașterea și patria sa*” poezie scrisă de Nicoară în 1825 când a trecut în România”. Aceeași poezie a reprodus-o apoi ca apendice la discursul său de recepție la Academia Română din 29 III 1892: „*Dimitrie Cichindeal, date nouă despre viața și activitatea lui*”, studiu utilizat cu folos în lucrarea de față. Apărut în *Analele Acad. Rom.*, seria II Tom. XIV. Mem. Secț. Lit. 1893.

²⁾ Apărut la Pesta în 1869.

³⁾ Preotul Parteniu Gruescu mai ales își da seama (fiind și mai vârstnic decât Arcoși) și se scuza că fiind „om bătrân și memoria nu-l prea ajută”. — De remarcant este și faptul că a fost primul care a ridicat problema unui monument pentru Moise Nicoară — problemă ce n’a fost soluționată nici azi.

⁴⁾ Între alții, V. Eps. Roman Ciorogariu, „*Din zile trăite*” p. 483.

⁵⁾ cf. și Domșa Ioan: *Ținuta Sârbilor față de Români în cauza desbinării ierarhice* — *Bis. și Șc.* 1879 (Nr. 33).

⁶⁾ Epoca de după 1825 formează subiectul unui alt studiu la care lucrăm.

Câteva decenii mai târziu, scrierea vieții lui și a rolului ce l-a avut în emanciparea național-religioasă a Românilor din Banat și Ungaria devine problema ce se debate în Sinodul eparhial arădan. Interpretul acestui deziderat este profesorul de religie Vasile Mangra, mai târziu vicar episcopesc și apoi Episcop la Oradea.

Paralel în 1904 *Sever Secula*, licențiat al Facultății de litere și Filozofie din București și absolvent al Institutului teologic din Arad, publică sub titlul: „*Un memoriu al lui Moise Nicoară (monografie istorică)*“, câteva scrisori din 1850 adresate de Moise Nicoară unor rudenii ale sale din ținutul Aradului. Între scrisori se află una de proporții considerabile pe care a și numit-o „memoriu“ și care formează „temelia și partea de căpetenie a acestei publicațiuni.“¹⁾

Vasile Mangra în calitate de membru al Academiei Române, începu o cercetare serioasă, se pare, a manuscriselor de acolo. Primele rezultate le sintetiză în articolele publicate în „*Tribuna*“ din Arad 1907-1908. Dar și activitatea sa s'a oprit aci.²⁾

Indemnuri n'au încetat să pornească din partea organelor conducătoare ale vieții culturale și religioase locale. Pînă la urmă se proiecta și de a se încadra monografia lui Moise Nicoară în cadrul unei istorii generale a Diecezii Aradului. În acest scop s'a publicat și un concurs și un premiu.³⁾ După repetate apeluri s'a răspuns cu entuziasmul apreciatului profesor *Avram Sădean* — care a și cules o seamă „de documente din Arhiva de Stat din Viena. Rodul muncii lui însă n'a văzut decât în parte lumina tiparului și acesta postum,⁴⁾ căci războiul trecut îi ceru tributul sângelui chiar din Octombrie 1914.⁵⁾

Exemplul a fost totuși continuat cu râvnă din partea D-lui *Damaschin Ioanovici*,⁶⁾ care adaogă la cunoștințele anterioare apar-

¹⁾ L. Cit. în prefață, broșura are în total 68 pagini (publicată în Arad).

²⁾ O anunțare a planului lui Vasile Mangra de a publica manuscrisele lui Moise Nicoară, o face C. Litzica în „*Convorbiri Literare*“ din 1907 (41) pag. 1166, prezentându-o cu numai ca: „o lucrare de dreptate și pietate față de un mare dar nefericit suflet, ci și o lucrare de mult interes și reală valoare“.

³⁾ Pentru amănunte vezi prefața lucrării Păr. Dr. Ciuhandu; *Episcopii Sannii Vulcan și Gherasim Raț*, (*Pagini mai ales din Istoria Românilor Crișeni 1830-40*). Arad Tîp. Diecezană 1935 în 8, XXX+702 pag.

⁴⁾ Documentele culese din „*Haus-hof und Staatsarchive*“, secția Staatsrath și câteva din *Cabinetsarchive*“ sunt în număr de 46 și se referă la epoca dintre 1815-1830. O parte din ele și anume 15 au fost publicate de păr. Dr. Lazăr Iacob sub titlul: *Dr. Avram Sădean. Documente privitoare la istoria Diecezii Aradului* 1815-VIII. 1816), în Almanahul Institutului pedagogic-teologic din Arad (1916-17) pag. 7-41. Celelalte au fost utilizate și ele într-o schiță de Dr. T. Botiș (fostul Director al Academiei Teologice din Arad) intitulată: „*Pagini din istoria desrobirii*“, publicată în „*Triumful ortodoxiei din Arad*“. (Actele și debaterile Adunării Eparhiale din 1921 pag. 161-190).

⁵⁾ Dela el ne-a rămas o lucrare redusă ca număr de pagini, dar utilizată cu mult folos de toți cari voiau să cunoască momentele istorice din Arad la începutul sec. XIX, intitulată „*Apostolatul primilor profesori ai preparandăii noastre*“. Arad 1912, 32 Pag.

⁶⁾ Fost profesor la Școala normală din Arad. Dela 1922 trecuse la Liceul Em. Gojdu din Oradea-Mare. Cf. Dr. T. Botiș: *Istoria școlii normale și a Institutului Teologic din Arad*. Arad 1922, pag. 394.

tul cercetărilor personale făcute la Arhiva de Stat din Budapesta (Actele Cancelariei. Aulice Ungare). Contribuția D-sale a apărut în „Revista teologică“ din Sibiu 1916 Nr. 9-20 sub titlul: *Câteva momente din lupta pentru Episcop românesc la Arad*”; iar în săptămânalul „Biserica și Școala“ din 1918 a publicat în câteva numere: *Zile triste din viața lui Moise Nicoară*“ (1815-1825).

Indemnurile se repetau aproape în fiecare an, sau înaintea fiecărei serbări jubiliare privind viața religioasă a Românilor din aceste părți. În anul 1921 în același periodic „Biserica și Școala“ se mai adaugă un nou studiu, de astă dată o sinteză din tot ce se publicase în această direcție până atunci, — datorită Păr. Prof. Ștefan Pop¹⁾.

Tot în această vreme se cade să menționăm studiul apărut în Revista „Cultura Creștină“ din Blaj din 1921 al Păr. Dr. Iacob Radu despre „*Samuil Vulcan și biserica neunită*“. Autorul scotea la iveală colaborarea ce a existat între Moise Nicoară și Episcopul unit al Orăzii-Mari, în lupta de emancipare religioasă și națională. Revăzut, același studiu apare în 1925 ca lucrare aparte, având la anexă materialul documentar referitor. ²⁾

În 1925 a mai publicat și R. S. Molin o broșură cu titlul: „*Afurisirea lui Moisi Nicoară*“, conținând „trei documente asupra luptelor noastre bisericesti în Bănat“. ³⁾

Se simțea însă din ce în ce mai mult lipsa întregirii datelor printr'o cercetare amănunțită a manuscriselor aflătoare la Academia Română. Încă din toamna anului 1923 Consistoriul arădan se adresa Academiei Române, oferind un premiu de 20.000 lei pentru cel indicat de această instituție „ca să utilizeze — copiind și prelucrând — documentele și informațiile rămase după M. Nicoară“. Propunerea a rămas fără răspunsul dorit. ⁴⁾

În acelaș sens, și către aceeași instituție, se mai făcure propuneri și din partea direcțiunii Liceului „Moise Nicoară“ din Arad, obținând acelaș rezultat negativ.

Cu prilejul serbărilor din 1929, când s'au comemorat 100 de ani dela așezarea celui dintâi Episcop român — Nestor Ioanovici — în scaunul episcopesc al Aradului, a apărut studiul lui Tr. Botiș „*Pagini din istoria desrobirii*“ ⁵⁾.

Fără a avea ca țintă viața sau activitatea lui Moise Nicoară, D. Fierăscu a publicat în 1934 un articol cu titlul: „*D. Țichindeal*“

¹⁾ Cu unele întregiri el a fost reprodus în extras în 1929. Arad, Tipografia Diecezană în 8 mic, 92 pag.

²⁾ Titlul de data aceasta este: „*Samuil Vulcan, episcopul unit al Orăzii-Mari (1806—1839) și biserica ortodoxă română*“, iar în anexă se găsesc pe lângă corespondența dintre Samuil Vulcan și Episcopul Vasile Moga, 19 Scrisori ale lui Moise Nicoară către Samuil Vulcan — aflătoare în Arhiva Episcopiei unite din Oradea-Mare.

³⁾ Oravița 1925, format 20 X 16, 27 pagini.

⁴⁾ Cf. Ciuhandu, l. c. pag. XIV.

⁵⁾ În „Triumful ortodoxiei la Arad“, vezi nota de mai sus.

contribuție documentară". Materialul informativ îl formează corespondența dintre Țichindeal și Nicoară, scrisori ce se găsesc la Academia Română în volumele cu hârtii rămase dela acesta din urmă, (vol. 2439). Inconvenientul este că nefiind publicate în anexă nu servesc decât interesul de moment al autorului.¹⁾

Adrese din partea Consiliului arădan continuau să împrozăteze ideia din timp în timp și Academiei Române și altor slujitori ai altarului literaturii și istoriei naționale.²⁾ Păr. Ciuhandu pomeneste de intenția pe care a avut-o Gh. Bogdan-Duică de a se ocupa de aceste manuscrise.³⁾ Dar se pare că și bogăția materialului cu o scrisoare adesea greu de citit aveau darul de a descuraja.

În ultimul timp, paralel cu pregătirea prezentei lucrări noi am mai dat la iveală trei articole în această direcție, în anii 1937 și 1938. Primul: „*Les réflexions d'un Roumain sur l'époque du tanzimat en Turquie*“, cuprinde pe lângă reproducerea unui studiu al lui M. Nicoară asupra bazelor fundamentale ale statului turcesc, și o privire generală asupra întregii sale vieți⁴⁾. În acelaș an în revista „Hotarul“ din Arad, dădeam „*Crâmpee de biografie*“ privind în special originile și prina sa tinerețe, iar în anul următor supt titlul „*Acum o sută de ani*“⁵⁾ publicam despre legăturile lui M. Nicoară cu Alexandru Gavra de prin anii 1837—1838.⁶⁾

Partea esențială în lucrarea de față o constituie materialul documentar. Cel publicat l-am amintit mai sus; cel consultat, utilizat sau tipărit de noi, provine din depozitul Academiei Române; nu am putut afla până azi la cine rămăsese după moartea lui M. Nicoară, de oarece nu se găsește nici o informație referitoare la ultimii ani ai vieții sale. Legenda plutește deasupra răstimpului dela 7. IX. 1851 — limită la care se oprește cea din urmă însemnare în manuscrise, până la 1. X. 1861 data morții sale — așa cum o găsim în „Familia“ din 1866. — Acolo stă scris textual: „La 1861 1 Oct. după ce și-a recăpătat vederea a repausat în București“.

¹⁾ A apărut în „Familia“ (seria nouă) Nr. 4 anul I (1934), pag. 47—57, — Amintim tot aci că în „Viața Basarabiei“ 1932, în Nr. 5, Al. David a publicat: *O scrisoare a Episcopului Dimitrie (Sulima) și una a scriitorului C. Stamati către Moise Nicoară*“.

²⁾ În culegerea sa de articole și cuvântări „*Din zile trăite*“ Episcop R. Ciorogariu scria (pag. 486) că fusese vorba odată de Ioan Slavici, fiul Aradului, care a răsărit în viața publică din centrul cultural creat de marii dascăli din Arad, să scrie el monografia lui M. Nicoară, în care să se cuprindă întreaga epocă deschisă de Nicoară în Arad“.

³⁾ L. C. pag. XVI.

⁴⁾ „*Revue historique de sud est européen*“ 1937 Nr. 4 6 și 10-12.

⁵⁾ „Hotarul“ din Arad 1937 Nr. 5. Al doilea articol tot acolo, Noembrie 1937, Mai 1938 Iunie 1938, August 1938.

⁶⁾ Ar mai fi de adăogat la această bibliografie și „*O scrisoare a lui Petru Maior*“ din 1810, către M. Nicoară, publicată de D-I G. Giuglea în „Convorbiri Literare“ 1910 (LXIV) pp. 329—335 și 558 - 564. Despre paternitatea acestei scrisori vezi mai jos convingerile noastre, la capitolul „Călătoria (lui M. Nicoară) în Ardeal în drum spre Țara Românească“.

Prin 1896-1898 Vasile Mangra știa dela Vasile Maniu — fost membru al Academiei Române că: „a murit în București în mare mizerie, înmormântat în cămașa lui Golescu la Mănăstirea Mihai-Vodă.“¹⁾ Anul morții nu-l știa nici V. Maniu, doar că manuscrisele ar fi rămas la familia Golescu. În 1874 teancul întreg al hârtiilor și documentelor a fost depus la Muzeul Național de Antichități din București,²⁾ iar în 1903 au fost trecute, împreună cu alte colecții, în depozitul Academiei Române.³⁾ Aici ele au fost orânduite grosso modo și legate în 15 volume⁴⁾ purtând numerele dela 2437 la 2451, la care se mai adaugă încă două volume intrate mai târziu și purtând Nr. 3455 și 4645. Dintre acestea lipsește primul volum de scrisori (Nr. 2438). A fost, împreună cu altele, la Moscova în 1916, și la înapoarea lor în anii din urmă, s'a constatat lipsa lui. Conținea scrisori între 1804 și 1851 în măsură să aducă multă lumină în viața sa de student luptător și expatriat.

Întâmplarea a făcut să găsim utilizată una din acele scrisori în monografia istorică despre „*Andrei Șaguna*“ a D-lui Prof. Lupaș. Scrisoarea desvâlue o corespondență între Episcopul Moga și Moise Nicoară, informație ce nu o cunoaștem decât pe această cale. Câte alte legături nu rămân neștiute, prin pierderea acestui volum.

Nu toate volumele prezintă însă aceeași valoare și importanță. Trierea hârtiilor o încercase în mai multe rânduri Nicoară, dar până la urmă tot „încâlcite“ au rămas. El își dădea seama de inutilitatea unora, și le-ar fi aruncat, „de nu s'ar afla întrânsele unele daturi și pe ici colea tâmple, cari (mă) pot suveni, orienta și interesa.“⁵⁾ Sunt de multe ori mai multe copii ale unuia și aceluiaș recurs, încercări literare poezii originale, traduceri sau numai însemnări sau pasagii din diferite studii, ^{alături} de acte de valoare „cari se ating de starea și biserica unei părți numeroase dintre Rumânii pravoslavnici, și care nimeni nu le are“.⁶⁾ Sunt actele oficiale sau informațiile culese pe teren folosite de Nicoară ca exponent al doleanțelor fraților săi din Banat și Ungaria, în lupta pentru dobândirea de Episcop român la Arad.

¹⁾ V. Mangra „Tribuna“ 1907 Nr 283. Toate cercetările mele în protocoalele morților mai multor biserici (începând cu cel al Bisericii Mihai-Vodă) depuse la Arhivele Statului din București — au fost infructuoase. Interesant ar fi de știut de unde luase Ilarion Pușcariu informația atât de puțin verosimilă că Moise Nicoară „a murit la M-rea Neamț. Cf. Dr Il. Pușcariu: *Mitropolia Românilor ortodocși din Ungaria și Transilvania*“. Sibiu 1900, pag. 91.

²⁾ Nota Cf. V. Mangra L. c

³⁾ Pe coperta volumelor stă scris: „Luat dela Muzeul de Antichități din București, conform Înaltului Decret Regal Nr 519 dela '0 II. 1903.

⁴⁾ Cele dela 2437-2451 au intrat la Academie în 1903, iar celelalte două volume în 1909 Noembrie 4: „în dar dela Direcțiunea Muzeului de Antichități“. Volumul cu Nr. 4645 este un calendar pe anul 1817 cu locuri albe în dreptul fiecărei zile, conținând însemnările zilnice ale lui Moise Nicoara din acel an când se găsea la Viena

⁵⁾ Academia Română Ms 2448, f. 9.

⁶⁾ După aprecierea făcută de M. Nicoară în 1840 Ms. 2437, f 325.

Luata în parte sau global toate sunt mărturia vieții sale frământate, ale unei veșnice lupte cu destinul, care a rămas mereu mai tare zdrobindu-l până la urmă supt legile lui. Prima înfrângere a încercat-o copil fiind, când prin moartea mamei sale rămânea orfan de mângăierea, de îndemnurile și dragostea singurei ființe pe care ar fi ascultat-o și care l-ar fi îngrijit cu suprema abnegație în vremea tragicelor sbuciumări și depresiuni sufletești de după 1817—18. Ultima era însăși bătrânețea chinuită pe care numai Dumnezeu știe cum și-a suportat-o spre sfârșit, orb, trăind din mila altora. La 1 Octombrie 1861 pământul îi oferea ospitalitatea și liniștea pe care zadarnic o căutase în viață până la vârsta de 77 ani.

Din lunga-i viață se desprind însă două perioade distincte, colorate de două concepții opuse, iar cronologiceste desfășurându-se înainte și după anul 1825.

Cea dintâi corespunde activității sale ca Român neliber, în imperiul austriac —, înglobând în aceasta și răstimpul dintre 1810—1815 cât a stat prima oară în Bucur. ști. Cea de a doua epocă cuprinde restul anilor, de la vârsta de 40—41 ani, până la sfârșitul vieții, pe care-i petrece ca exilat, în Principate, Constantinopol și Odesa.

Schimbarea atitudinilor și convingerilor se produc de prin anul 1816, ca o replică a decepțiilor și batjocurilor suferite tocmai de la acei cari concretizau credințele sale. Insuflețit la început de idei conservatoare devotat apărător al milostivului Impărat „cu sfântul mir uns“, el condamnă mișcările revoluționare și fulminează contra lui Napoleon „Tiranul Frâncuzilor“ și „Deavol botezat“. La chemarea sub arme din 1809 răspunde înrolându-se ca voluntar în armata insurecțională. În 1815 când frații săi îi încredințau misiunea de a lupta pentru obținerea unui Român pe scaunul episcopal din Arad, o primește cu convingerea că suferințele lor vor avea răsunset în inima Impăratului care le va sprijini cererea.

Înșelat în credințe și batjocorit în amorul propriu, Nicoară în 1819, va adopta atitudinea cea mai vehement jacobină, ce nu mai cunoaște respectul în fața aceluiaș Impărat, de care „ca oameni după trup, numai atât se deschilneau unul de altul, încât firea sau voința lui Dumnezeu s'a arătat prin naștere către unul mai milostivă decât către celalalt“, dar cu care în fața legilor era acum egal.¹⁾

Era fatalul sfârșit dramatic al unei lupte dintre un suflet cinstit și curat și o lume învechită în sisteme despotice, de intrigă, de minciună și nepăsare pentru cei slabi și drepti. — Lumea care a sguduit pe veci și sufletul lui Avram Iancu. O „perioadă de singurătate dărză a premers melancoliei“, care a înfășurat pe amândoi martirii. Rătăcind desculț, zdrenșos, Craiul munților întruchipa „cea

¹⁾ Vezi la anexe: Recursul său din 15 August 1819 adresat Impăratului Francisc. CXXI

mai înfricoșată icoană a dărăpănării unui neam chinuit“.)¹⁾ Aceeași icoană o îmfățișa cu un sfert de secol înainte Moise Nicoară, timp de 5 ani, după ce a eșit din închisoare.

Dar viața lui nu se sfârșea aci. Era abia la jumătatea drumului. Trecând munții în Principate în 1825, forțele-i revin, gata să înfrunte din nou soarta. De data aceasta însă era mult prea occidental, mult prea evoluat pentru societatea care o găsea aici. Serviciile lui nu sunt apreciate; și totuși nu disperă. Își făurise un alt ideal, care nu era legat de o funcție, și pentru împlinirea căruia putea lupta oriunde, între streini mai ales. Era acum luptătorul ce combătea cu arma cuvântul scris și vorbit, pentru principiile anului 1789: „Libertate, egalitate și fraternitate“, toate puse în slujba neamului său românesc liber sau subjugat. N'a fost niciodată reprezentant oficial al Românilor, nici la Constantinopol, unde a stat 15 ani, nici în Rusia. Dar a pledat întotdeauna pentru dreptul la viață al fraților săi, încredințat fiind că soarta popoarelor mici depindea de bunăvoința și sprijinul marilor puteri. Netezea astfel cu câțiva ani înainte drumul marilor luptători ai Unirii.

* * *

Cum am ajuns să mă ocup de viața și activitatea lui Moise Nicoară?

Poate după vre-o ședință la Academia Română, sau după o convorbire cu unul dintre aceia cărora nu le era străin un astfel de subiect, a venit odată Profesorul N. Iorga la un seminar cu studenții Săi. Ne cunoștea pe fiecare, și așa am auzit primul îndemn pornit din elanul care ni-l însufla întotdeauna. „D-ta, fiindcă ești din Arad, ai putea să te apuci să studiezi manuscrisele lui M. Nicoară ce se găsesc la Academie, că e păcat să nu i se cunoască viața pe cât de sbuciumată, pe atât de variată și interesantă.

.....*„Dela Profesorul Nicolae Iorga am auzit prima încurajare și Lui îi închin — azi când o bună parte din rodul muncii mele iese lalumină — pioasa și umila mea recunoștință. În revista Sa franceză mi-a fost găzduit în 1937 primul articol despre Moise Nicoară.*

Statul Său îl urmez, când în studiul de față încerc să desprind din viața lui M. Nicoară fazele dramatice ale procesului său sufletec, împletindu-le cu evenimentele și oamenii epocii de care a fost legat. Cum însă după 1825 cadrul, orizonturile și oamenii sunt complet schimbați — pentru a nu știrbi din unitatea lucrării — am

¹⁾ O Goga, „Avram Iancu“ în „Mustul care fierbe“.

socotit nimerit a ne opri la prima epocă, începând cu copilăria și insistând asupra evenimentelor dintre 1815—1825.

Am căutat să identific de supt colbul anilor, piatra de temelie pe care M. Nicoară a pus-o la înălțarea și deșteptarea național-religioasă a Românilor din Banat și Ungaria, din mijlocul cărora ieșea; înfăptuire care-l pune în rândul *ctitorilor de istorie românească*.

Nu am avut pretenția de a da ultimul cuvânt ce se poate spune despre activitatea și epoca aceasta. Descoperiri ulterioare de documente din alte depozite oficiale sau colecții particulare vor putea lămuri lacune cari fatal mai dă nesc și în lucrarea de față.

MOISE NICOARĂ

I.

Copilăria. Anii de învățătură. Lupta cu viața. 1784—1810

Părinții. Prima copilărie.

Era prin luna Ianuarie 1785, în Jula (Gyula), capitala Comitatului Bichiș din Ungaria.

Pe ulița Nicoreștilor Români petreceau cu mare veselie, „desfătare și salt”. „Uspățul” ținea de trei zile în șir, și doar nu era nuntă, ci numai botez. Bucuria părinților însă fusese prea mare, la 29 Nov./4 Dec. 1784, când Dumnezeu îi dăruise cu primul fecior, după trei fete, de aceea îl și tinură atâta timp nebotezat ca să treacă postul, și să se poată bucura acuma, după datină și după cum o cerea starea lor. Noul creștin pr mi numele de Moise și era fiul lui Petru și Maria Nicoară, amândoi din familii de Români nobili cu trecut de secole.¹⁾ Unul din Nicorești, om cu frica lui Dumnezeu, era ctitorul bisericii din Otlaca, un sat aproape de Jula, și mersese în pelerinaj la Ierusalim.²⁾ Bunicul noului născut, David Nicoară administrase întinsele moșii ale nobilului, rămas atât de sârb în port și gânduri, Petru Tököly. Murind însă devreme, lăsă soției sale o singură mângâiere ce nu putea fi încă și sprijin, un copil *Petru*, în vârstă de 9 ani. Fire dârză, ea însăși din viață de nobil din părțile Beiușului, tânăra văduvă își crescuse copilul în credința străbună,³⁾ dar școală nu-i putu da românească, — căci n’avea de unde, fără numai dela preotul român. Trebuia însă să-l pregătească pentru viață și-l dădu la școală ungurească. Sufletul ei de mamă iubitoare i a de-

¹⁾ La 1827 un Ștefan Nicoră fusese înnobit de Împăratul Ferdinand II, în semn de grațitudine pentru meritele sale ostășești; cf. mai jos reproducerea diplomei. (Moise Nicoară însă n’a apreciat niciodată acest privilegiu care tindea să-i maghiarizeze în Nyikora) Figurază ca familie nobilă Nikora de Gyulahaza în cartea lui I. Cav. de Pușcariu: „*Date istorice privitoare la familiile nobile române*” partea I-a, Sibiu 1892. Cf. și Negy Iván: „*Magyarország Csalládai*” s. v.

²⁾ Moise Nicoară. Note autobiografice publicate de noi în revista „Hotarul” din Arad Nr 5 din 1937 (IV), sub titlul „*Crâmpee de biografie*”, p. 202.

³⁾ Un *Popă Nicoară* întâlnim în Gyula Varșand și pe la 1746. V. G. Ciuhandu: „*Românii din Câmpia Aradului de acum două veacuri*” Arad, 1940, p. 22.

săvârșit caracterul în „om blând, milos, drept sârguitor“, iubit și de mici și de mari. De aceea l-a și putut însura de vreme. La 18 ani Petru Nicoară își întemeie căminul luându-și tovarășă de viață pe Maria Șerban, din Șiclău, oraș mare curat românesc. Tânăra soție în vârtă de 17 ani aduce cu sine un nume cu o veche moștenire eroică, o credință ortodoxă nestrămutată și un suflet de o duioșie și curățenie serafică. Bunicul ei fusese nobil din ținutul Chioarului (Kövar)¹⁾; de acolo luase drumul pribegiei pe vremea Mariei Thereza, fugind din calea propagandei catolice, care luase aspecte agresive. Privirile tuturor năpăstuiților pentru credință se îndreptau atunci spre Sud, mai ales spre câmpia Aradului și Bichișului, regiune care îmbia atât prin rodirea îmbelșugată a țarinilor, — rămase multe fără stăpân după retragerea silită a Turcilor de acolo —²⁾ cât și prin garanția pe care o puteau oferi privilegiile ilirice pentru libertatea cultului ortodox.

Și venise venerabilul bătrân cu patru vlăstare, patru fii ca patru stejari; cu Șerban, George, Mihai și Dănilă. Și fiecare devenind cap de familie a lăsat urmașilor numele său de botez drept nume de familie. Cel mai mare dintre frați păstră numele de Șerban,³⁾ al doilea de Jurge (dela George), al treilea Mihuț (dela Mihai), iar ultimul Dan (dela Dănilă).

Și dacă un unchiu al lui Petru Nicoară colindase meleagurile Sfințelor Amintiri, un unchiu din Chioar al Mariei Șerban slujise mult în oaste, „ajungând în Franța și apoi nu știu prin ce întâmplări și în Spania“.

Dumnezeu a binecuvântat căminul Mariei și al lui Petru Nicoară, căci nu aveau decât 24 și 25 ani, și casa le râdea de zburdălnicia gingașă alor trei copile,⁴⁾ la care se adăoga acum al patrulea, un băiat Moise. Și au mai venit apoi și alții, Damaschin și David. Blanda și afectuoasa lor mamă le dedicase tot timpul său, călăuzindu-le pașii și gândurile. Era destul un cuvânt sau o privire a ei ca să-i „pună în respectul cel mai mare“. Bătaia nu intra în argumente,

¹⁾ District la Nordul „părților ungurene“, adică a teritoriului locuit de Români din comitatele dinspre Ungaria. La 1733 când s'a restituit Ungariei Maramureșul, Aradul și o parte din Zarand, au rămas încă la Ardeal Crasna și Solnocul de mijloc, cu Chioarul (și partea muntoasă a Zarandului) sub numele de „partea reapplicates“. Prin împărțirea administrativă din anul 1876, completată în 1877, districtul Chioarului se desființează, trecându-se parte la Solnoc-Dobâca, parte de 43 sate la Sătmăr După V. Meruțiu: „Județele din Ardeal și Maramureș până în Banaț. Evoluția teritorială.“ Cluj 1929 p. 42 și 55.

²⁾ Cf. C. Bodea *artic. citat*, p. 203, și mai ales Memoriul lui M. Nicoară cuprinzând Considerațiunile istorice asupra evenimentelor anterioare epocii 1815 în Ungaria, referitoare la starea Românilor ortodocși, Anexa CXXIV (în franțuzește).

³⁾ După informațiile primite dela D-l Mihai Șerban, fost rector al Academiei Agronomice din Cluj, primul din cei patru purta numele de *Crăciun* Șerban și a avut la rândul său trei copii: pe Maria, mama lui M. Nicoară, Ioan și Theodor, preot în Șiclău (străbunicul d-lui M. Șerban).

⁴⁾ M. Nicoară pomenește numai numele Petrei, „dulcea“ lui soră Aceasta s'a măritat mai apoi cu preotul Nicolae Suciș din Jula sau „Popa Nica“ A murit la 14 Martie 1846.

mai curând leșina mama, când năzdrăvănia putea costa viața unuia din copii.¹⁾ Când se făcură mai măricei rămaseră trei frați și o soră Petra. Băieții descoperiră farmecul altor jocuri. „Ulița noastră (a Nicoreștilor)“ — ne povestesc amintirile lui M. Nicoară — „era locuită de Rumâni, dar de puțin încoace venise și Nemți și Unguri vreo patru case, și una de Sârb (Popa Sârb). Arareori era să nu avem noi pruncii ceva între noi, unde cu Rumânii ne petreceam frățește și ne jucam²⁾. Aceasta însă numai pe uliță, căci în casă domnea ospitalitatea părinților, și casa părintească era larg deschisă oricărui drumeț ce se abătea pe acolo, din toate părțile, de toate neamurile și de toate religiile. Copilul de atunci, Moise, își manifesta văditelile lui simpatii pentru anumiți vizitatori: pentru patriarhalnicii „Moți din Transilvania cu oi, sau ciuberari din munți“. Aceștia îi aduceau ramuri de brad și mare bucurie îi făceau. Ii iubea fiindcă erau Români, le iubea portul cămeșilor albe, le iubea obiceiurile, căci întru-pau pentru el misterul și icoana Ardealului românesc. Pentru mintea lui de copil sublimul deziderat ar fi fost să fie „Rumân ca ei“, iar ca semn de înfrățire le-ar fi dat din turta lui dulce în zilele de târg.³⁾

Când a venit vremea să meargă la școală românească, învățătorul „sârb“ știa că e băiatul lui Petru Nicoară și fiindcă era prea mic, nu-l chinuia cu învățătura, ci-l lăsa să „doarmă“ cu ceasurile. S'au schimbat însă dascălii sârbi și au mai venit și români, cum a fost unul Melentie din Lipova. „Acesta era om cu idei sau cu judecată pătrunzătoare și cu politețe, dar înfocat“. S'a apucat la muncă cu școlarii și i-a învățat ceaslovul, psaltirea și cântările bisericesti în românește, de unde până atunci știau numai „Doamne miluește“. Să tot fi avut 7—8 ani, când deveni cel mai devotat ajutor al dascălului la condus corul în biserică, căci avea și „glasul mai bun“, și era „socotit întie la învățatură“. Și cât de frig ar fi fost iarna, că-i degerau și picioarele până la lacrimi, nu dezerta dela postul de încredere. Se născuse de pe atunci în el spiritul jertfirei de sine pentru ducerea la bun sfârșit al lucrului început. Și rezultatele au fost îmbucurătoare, căci — își aducea aminte M. Nicoară în notele sale autobiografice de mai târziu — cum prin el „a introdus (dascălul Melentie) cântarea românească în biserică“. Lacrimi de bucurie vor fi apărut în ochii mamei la primul triumf al feciorului ei; iar bunica „draga lui măicuță“ de câte ori se ruga de nepot să citească din psaltire sau să-i cânte românește; ea rostea rugăciunile în sârbește,

1) În curtea casei lor era o baltă mare și destul de adâncă, o albie părăsită a Crișului alb. Ce tentație pentru copii, iarna pe ghiaș; se întâmpla însă să nu fie înghețată uniform. M. Nicoară ne povestește cum copil fiind, a alunecat supt ghiață. Panica ne-o putem închipui. C. Bodea, *artic. citat.* p. 204.

2) Ibid.

3) Ibid.

fără să cunoască o vorbă sârbească”, precum nime în tot orașul și chiar în împrejurimi“. Așa apucase din tinerețele ei și nimeni nu o mai învățase altfel.

„Cam pe la 9—10 ani“ a intrat la școala ungurească. Jocurile naive ale primei copilării muriseră. Era acum nicul Român care mergea între străini la învățătură. Școala era departe, în cartierul unguresc al orașului, și fizionomiile ce le întâlnea în drum nu mai erau ale Românilor. Dușmănia i se năștea pe nesimțite în suflet. Trebuia să le arate cine era și ce putea un Român, fie el și singur între atâția străini. Indrăzneala și sprinteneala nu-i lipseau. „În lupte copilărești, în fugă, în jocuri, în sărituri“ era neîntrecut; „în asvârlit, nici atât“... și așa camarazii „nu scăpau nescărmănați, cât și părinții lor se plângeau des către tata“.

Mai departe, tot mai departe îl îndemna dorul de învățătură. La Oradea erau școli latinești. Acolo se învăța mai mult decât știa el. Și acolo va merge și va învinge. Depărtarea lui în „străinie“ rănea însă adânc sufletul tăcut și plâpând al mamei sale. Cât n’ar fi dat să-l aibă veșnic lângă ea — și totuși dorința de a-l vedea „om mare“ o domina. Iși simțea puterile prematur istovite, și căuta acum ca ultimele sfaturi către cel mai iubit dintre copii să i le dea de călăuză pentru tot restul cât ar fi despărțiți... „Căci ea va veghea în secret cum va fi purtarea lui la învățătură“. Erau ultimele palpări ale unei lumânări care se stingea văzând cu ochii. Pe fața-i „bălană“ apăruseră simptome pe care le trăda albeața și transparența pielii. Rămăsese stabilit ca Moise să fie dus la școală în Dumineca Tomii, pentruca ouăle roșii să le poată ciocni încă în casa părintească. Primăvara însă nu era tot atât de îngăduitoare. Ea își reclama tributul de vieți și trimisese cosașul în căutare.

Așa s’a oprit moartea în casa Nicoreștilor în Sâmbătă Floriilor, deslănțuind la plecare tragedia unui soț rămas văduv în floarea vârstei de 35 ani și a patru copii orfani.

Era prima durere! Cumplită!

Să tot fi avut 11—12 ani.

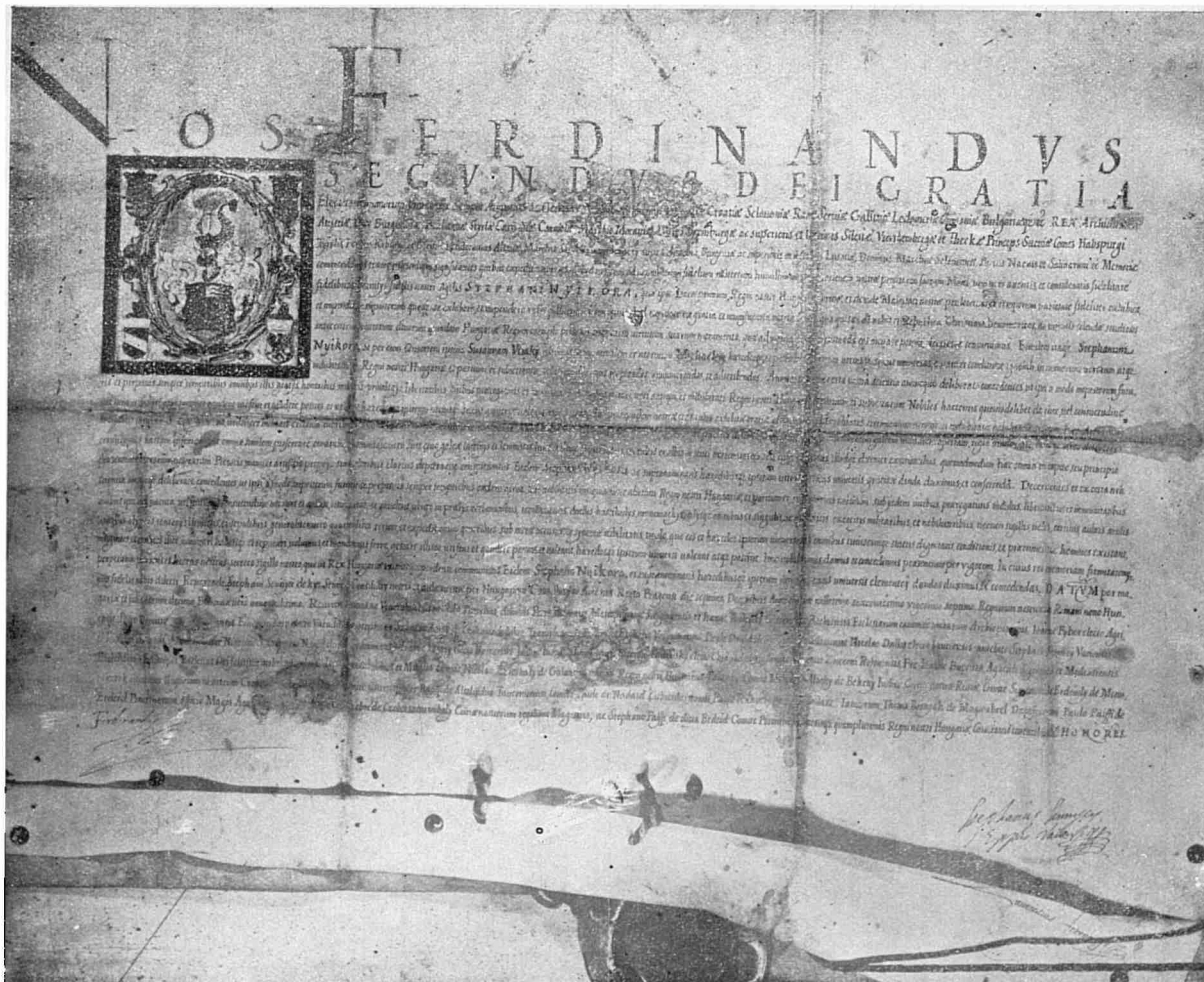
Pentru un copil cu sensibilitatea atât de pronunțată ca aceea a lui Moise Nicoară, încercarea fusese prea crudă. Locul mamei nu-l mai putea ocupa nimeni în sufletul său. Ii murise norocul, îi murise apa vie care i-ar fi dat puteri uriașe să înfrângă răul. Amintirea acestor momente din viața sa îi va storce lacrimi și la 62 de ani când le așternea pe hârtie.¹⁾

¹⁾ În 1836, când evoca trecutul, scria: „Fie iertate aceste puține inimii ceace și acum cu dor le simt în vârstă de 62 ani“. C. Bodea, *artic. citat.*

1. Fragment dintr'o scrisoare a Prof. Ioan Șerban din Zărand -- fost deputat
 cu M. Nicoară. (Anexa LIII).

2. M. Nicoară: exemplul de scriere cu ortografie franceză. („Coconiței de Văcărescu“ Anexa IX).

Qui perdidit-ont tipa:
 Dix — uripi ont căpata.
 Ont tassa cimbunit
 Ont casca resturiles
 Cum careta era inblandi
 Sapt ca se o a icaldi.
 Si in putere inlati
 Si mai mult guaccinienti,
 Ont casia de kub a tale
 Ont S'ont dice la vale:
 Tunde pe multe vedend
 Laborettes in dorind
 Caubere popabilocu
 Fudurek idvaretoxi
 Venturiles li ont omitea
 La vespere i ont invita:
 La macumitas Dicesi
 Sues marimilomacessi.
 Huma adala cere vede
 Qui dua ventu rapade
 Qui o torcanga pe alta
 fo S'ont d'istipand Raltand li corinte in alta.
 Humeo muce te d'edeci
 In vespere in inu qvini
 Tunde inu muce t'are

Diploma de innoabilare a fam. Nicoară, din anul 1627. Originalul este în posesia D. Athanasie Cioculescu (Arad). Pentru amănunte în legătură cu Diploma, trimitem la articolul Păr. Dr. Ciuhandu: „Un „nobil” român – Moise Nicoară, (din vol. omagial Prof. I. Lupaş).
www.dacoromanica.ro

Școala la Oradea și Arad.

Viața lui Moise Nicoară se va desfășura în același ritm: mai sus, din ce în ce mai departe, în căutarea hranei sufletești și a perfectizării intelectului. Dorința mamei, pe patul de moarte, fusese să nu fie dus. Îndată după moartea sa, la Oradea, că ar fi pierit de întristare. De aceea continuă să frecventeze școala ungurească, până în iarna viitoare pe la mijlocul lui Ianuarie când plecă la Oradea. Dispăruse însă sburdălnicia. Și cum niciodată un rău nu vine singur, curând o altă tragedie îi punea la încercare pe toți: moartea prin înecare a lui Damaschin. Iată cum ne povestește M. Nicoară trista întâmplare: ¹⁾ „Fratele meu Damaschin rămăsese acasă la școala românească. Intr’o zi de vară numitul Melentie duse pruncii la scăldare, în grădina curții domnești, ²⁾ unde pe Criș era o morișcă. Un sărman de vre-o 18 ani, cam brodiu sau nătăng, venea des din satul mai de aproape și se hrănea la noi. Acela s’a luat cu școlarii la scăldare. Dascălul măsurând apa puse semne pe unde pruncii să nu meargă mai departe. Dar brodiul văzând pe frate-meu, de bucurie l-a apucat de mâini, începând a sări în apă și mergând înapoi, a căzut în aracul săpat anume, a smucit și pe frate-meu și amândoi s’au înecat“.

La Oradea stătea în gazdă la Balta Iosif, magistrul, sau senator al orașului, cu care erau rudeni de departe. Fu primit în clasa a treia normală. Cursurile se făceau în maghiară, și-i venea greu, căci la început nu înțelegea nici o explicație. „Era târziu; clasele începură de mult“. Nu s’a descurajat însă, căci avea un profesor „de omenie“, pe Dobroncaj (slav), căruia îi câștigă simpatia prin blândețea și sărguința sa. În clasă fu dat în grija unui coleg român, lui Aron [Florian?], care-i „tălmăcea zisele profesorului“. Cu o râvnă exemplară, dirijat câtva timp în particular de un instructor Petrovici, după Paște ajunse pe ceilalți, și-i întrecea „în latinie“. Devenise și „monitorul“ clasei. În clasificarea de fine de an ieși „al VI-lea eminent cu laudă“.

Vacanțele le petrecea acasă. Dar nu mai era aceeași poezie. Nu-l atrăgeau ocolo decât amintirile adoratei lui mame și dragostea frățescă pentru Petra și David. De tatăl său se mai înstrăinase. Sufletul și cugetul lui de Român, gata de lupta pentru drepturile neamului, nu se putea împăca cu atitudinile sârbo-file din ultima vreme ale tatălui său. Se revoltase în el sângele stramoșilor, la gândul că un Nicoară, cel mai de frunte între Români, să se lase entuziasmat de ligușirea Sârbilor, până într’atât încât să pângărească

¹⁾ Ibid.

²⁾ Domeniul Conților Almásy (C. B.)

amintirile soției sale (credea pe bună dreptate M. Nicoară) aducând copiilor ei o mamă *sârbo-rumână*¹⁾.) Noua soție Ileana Dody din Bătania (lângă Arad), „erese văduvă foarte săracă și n'avuse nici un prunc, doară tânără și sdravănă“. Ca zestre adusesese cu sine „o soră de vreo 11 ani și un nepot de frate“.²⁾

Mângăierea trebuia să și-o caute în altă parte, în studii. Prin 1798 era încă la școală la Oradea, iar în 1801—1802 urma „ultimam humaniorum classem“ la Arad. E vremea în care leagă prietenii cu elita societății arădane.³⁾

Studii superioare la Presburg (Pojon).

Indată după acest an școlar îl găsim la Presburg (Pojon). În anii școlari 1802—1803 și 1803—1804 frecventa cu asiduitate cursurile filosofice și literare la Gimnaziul⁴⁾ evanghelic din localitate, unde se dovedise „civis probatissimus“ și câștigase deosebita dragoste a profesorilor de acolo prin sârghița „qua sibi in studiis litterarum eminentis calculum meruit“ și printr'o purtare excepțională („in moribus: classis primae e primis“⁵⁾). Dăduse examene eminente cu patru profesori și anume: cu Ștefan Fabry, Daniel Stanislaides, Paulus Bilnitze și Ioanes Grosz. Cu primul din: logică, metafizică, etică, statistică, istoria Ungariei, istoria universală și drept. Cu cel de al doilea: din istoria bisericească. Clasicii îi studiasse cu P. Bilnitze, iar cu al patrulea fizica.

În primul an îi venea tare greu să suporte înstrăinarea de acasă, și aceasta mai ales în vacanță, când nu-și putea permite luxul de a o petrece la Jula. Abia avea cu ce trăi, de unde să mai cheltuiască și cu călătoria. De venit tot i-ar fi dat tatăl său, dar la gândul să fie reținut acasă, prefera să flămânzească în Pojon, numai să-și cultive mintea.

Plecase la învățătură fără binecuvântarea părintească și de aceea își câștiga acum singur existența, dând meditații în schimbul hranei și îmbrăcămintii. Amarul singurătății și-l potolea din când în când în versuri, destul de stângace și naive uneori, dar pline de jalea înstrăinatului.⁶⁾ De Sărbătorile primului Crăciun rămas departe

¹⁾ Se pare că acest obicei sârbesc de a atrage simpatia Românilor bogați și cu vază mijlocindu-le căsătorii cu femei sârboace duce, în majoritatea cazurilor, la rezultatele dorite. (C. B.)

²⁾ Din a doua căsătorie a avut trei copii; pe Pavel, Dumitru și Anuța (Aceasta din urmă măritată mai târziu cu Costea Suci din Gyula maghiară) Cf. în vol. 2437 procesul-verbal din 8 Decembrie 1831 care reglementa moștenirea rămasă după moartea lui Petru Nicoară întămplată în 17 August 1831.

³⁾ Cf. Anexa Nr. LVII.

⁴⁾ „Gimnaziu“ în sec. 18—19 în Germania însemna orice școală cu studii superioare.

⁵⁾ V. la Anexe certificatele eliberate de către direcțiunea susnumitului gimnaziu.

⁶⁾ Vezi la Anexe un exemplu (No. I).

de bucuriile datinilor românești, le trimitea alor săi tot dorul concretizat în poezii. Atunci a înțeles Moise Nicoară prima dată tragedia sufletească a exilatului Ovidiu, și ca versurile de odinioară : „Parve, nec invideo, me liber ibis in Urbe...“, răsuna melancolic nostalgia lui Nicoară :

„Cărticea mea prea frumoasă

„Fă-mi un bine dragăstoasă

„Ia-te la drum și la cale

„Treci munții de eși la vale

„Ca s'ajungi cât mai curând

„La părintele meu . . .“

prin care, îl roagă cu lacrimi de pocăință

„Iubirea cea părintească

„De el să n'o deslipească“.

Petru Nicoară, om gospodar, ar fi fost mai fericit să-și vadă băiatul așezat la casa lui, preot în vreun sat, cu viață tihnită și sigură, decât să mai cheltuiască atâta cu el, ca la urmă cine știe ce să ajungă. Astfel pe nesimțite între planurile de viață tihnită ale tatălui și între aspirațiile mereu crescânde ale fiului se săpa o prăpastie ce n'a putut fi trecută niciodată. Lui Nicoară nu-i puteau surâde perspectivele înguste ale unei parohii, fie aceasta și într'un oraș ca „Jula“). Nu pentru că nu-și iubea frații, ci pentru că se cunoaștea pe sine mult mai independent decât să primească să-și închidă viitorul într'un apostolat depinzând ierarhic de Sârbi, oameni a căror mentalitate și egocentrism nu le înțelegea. La repetatele dorinți ale tatălui său de a-l vedea acasă, el răspundea cu promisiuni ce rămâneau... vorbe. Când rugămintile se transformau în insistențe, feciorul răspundea prin dialectică : „O Doamne! Cum de vârtos ași vrea a ști ce poate să fie aceea, de D-tale așa tare ți-ar fi voea să fiu acasă; că și alții sânt cari au fiii săi la școale, și încă îi lasă cu toată inima împăcată, nu numai să găte școalele, ci și după aceea până ce le-ar fi lipsă să mai umble la altă învățătură, care mai mulți ani se caută, de pildă : la clerică sau theologie, la medică sau doctorie...“ Și ca argument final îl asigura că nici tatăl său, nici el, n'ar folosi nimic din șederea lui acasă...³⁾. Desamăgit, părintele îi răspundea un „fă ce vrei, nu-mi pasă“, „eu ași fi vrut să te am lângă mine... că sunt om bătrân, neputincios.. dar cu sila nu te chem. Îți atrag atenția numai că în străinătate fără sănătate nu poți trăi...“ ceea ce cu alte cuvinte însemna tot „vino dragul meu acasă“.

¹⁾ Tatăl îi scria în ungurește, așa cum apucase a învăța din copilărie. Fiul îi răspundea însă în românește. Și din scrisorile dinainte de 1810, ca și din epoca dintre 1815—1818 (pe care nu le-am mai reprodus în partea a doua a lucrării noastre), se desprinde vesnicul leit-motiv : să lase totul baltă și să vină acasă... (Acad. Rom ms. 2439).

²⁾ Dintr'o ciornă pe verso scrisorii din 11 August 1805 trimisă de tată către fiu, Acad. Rom. ms. 2439. f. 10.

Și n'a venit. Ba „a mai umblat“, „ca și alții“ la altă învățătură, ascultând cursurile de drept dela Academia Regală din Pojon. La sfârșitul anului universitar 1805—1806 dădea cu „eminent“ examenele de anul doi cu profesorii Ștefan Gyurian, doctor în științele politice, atunci pro-seniorul facultății de drept; cu Paulus Hajnik, profesor de drept criminal și național, și cu abatele Franciscus Stipsics ¹⁾. Iși menținea aceeași conduită exemplară, care-i cimentea prietenia cu foștii săi profesori ²⁾. Aceștia văzuseră și apreciau în el înțelegerea și sârguința prin care reușise să-și aproprieze o cultură aleasă și solidă, în ciuda foamei și a sărăciei.

Ii mai surâdeau la Pojon și ochii visători, galeși sau aprinși ai unei fericiri tinerești, care-l făceau să uite necazurile zilnice și viața să i se pară paradis pământean ³⁾.

La Viena (1806). 1. Încercare neisbutită de a intra în diplomație.

Dar visurile și gândurile lui pentru viitor sburau spre culmi înalte și pentru atingerea lor ar fi fost gata să-și sacrifice toate bucuriile tinereții. Îl ademeneau mult prespectivele unei cariere militare, dar mai ales diplomatice.

„Fără îndemnurile nimănui“, călăuzit numai de vocea sufletului său, se decisese să învețe limba turcă la Institutul pentru limbile orientale din Viena, pentru a putea intra apoi ca reprezentant diplomatic al Imperiului în Turcia sau Principatele Române. În cariera pe care o visa ⁴⁾ și-ar fi consacrat toate forțele morale și intelectuale în sprijinul neamului său și l-ar fi susținut cu tot focul sângelui de Român. De aceea după examenele de drept din vara lui 1806 (— era primul „Român ortodox din Monarhie care termina studiile academice“ —), se îndreptă dela Pojon spre Viena în căutarea norocului. Bătu la toate ușile. Zadarnică îi fu insistența atât pe lângă Conte Filip Stadion, Ministrul de Externe, cât și pe lângă Arhiducele Ludovic, directorul frontierelor. Ușa institutului pentru limbile orientale nu s'a deschis niciodată pentru el. De ce oare?... ne întrebăm, așa precum se întreba și Nicoară la rândul său. Să fie neîncrederea ce o prezenta originea lui de Valah? presupunerea că un Român nu poate servi cu devotament cauze diplomatice străine de interesele neamului său? Argument plausibil, dar nu îndestul de convingător. Nimerise și el pe vremea când în capitala marilor Habsburgi se se trăiau momente tragice. Lumea Sfântului imperiu romano-germanic-

¹⁾ Anexa VI, „Testimonium Scholasticum“ eliberat la 15 August 1806.

²⁾ Anexa VIII.

³⁾ Vezi poezia făcută la Pojon, „Despărțire“ (August 1806), Anexa V.

⁴⁾ Din memoriul francez din 1847, Anexa CXL.

Asista îngrozită la dispariția unei fantome uriașe care dela Otto cel Mare (a. 962) stăpânise istoria. Deasupra ei se ridica acum neașteptata stăpânire napoleoniană. Evenimentele se precipitau cu o grabă ucigătoare, nelăsând între ele nici timpul necesar unei desmeticiri. Dela 2 Decembrie 1805 până la 1 August 1806, în șapte luni de zile, Napoleon câștigase marea bătălie dela Austerlitz; dictase tratatul dela Presburg (Pojon, 26 Decembrie 1805) atât de umilitor pentru Austria; înlocuise Burbonii din Neapole prin fratele său Iosif Bonaparte (Martie 1806): înființase Regatul Olandei pentru celălalt frate Ludovic Bonaparte (Mai-Iunie 1806); crease Confederația Rinului, păstrându-și titlul de „Protector“ al ei (Iulie 1806), pentru ca să culmineze la 1 August prin desființarea formei ce rămăsese fără fond a vechiului imperiu. La 1 August 1806 Francisc al II-lea, fost împărat romano-germanic, devenea Francisc I, împărat ereditar al Austriei. Și nu se pusese capăt surprizelor... Ele veneau pe fiecare zi. Vântul liberator al revoluției pătrunsese și în Centrul Europei și putea lua aspecte neprevăzute în interiorul frontierelor ce închideau un conglomerat de naționalități.

Oricât de credincios și devotat s'ar fi arătat M. Nicoară, gata să servească interesele Monarhiei, tinerețea lui nu putea inspira în acele momente critice o încredere completă. La cârmă trebuiau puse elemente încercate. Și cu toate acestea M. Nicoară nu era un revoluționar. Era în el prea mult „Românul“ din țara subjugată, care vedea în Impăratul garanția apărării împotriva agresiunilor maghiare, ca să se poată întoarce contra Lui. Chiar dacă ar face un pas, nu ar fi decât pe linia „umilitelor“ suplice, petiții sau gravaminii, prin care ar cere îndurarea maestatică. Va deveni și revoluționar, dar mai târziu. Această transformare se va întâmpla numai din cauza decepțiilor ce-i vor fi pricinuite tocmai de prea drăguțul Impărat. Cum am spus însă, mult mai târziu, după 1818. Până atunci el va fi luptat pentru Impărat și va fi fulminat în ode contra „Tiranului Franțuzilor“.

În așteptarea ivirii altor perspective mai fericite își prepara noi examene de drept civil, roman și de statistică pentru Universitatea din Viena. Grija zilei de mâine îl obliga să îndeplinească rolul de preceptor sau educator pe lângă copiii prefectului poliției din Viena, Mahlern,¹⁾ având locuință la Fr. Martinoli, „in der alter Vorstadt, Breiterfeldgasse Nr. 115“.

De nicăeri nici o speranță. Și totuși nu se va descuraja. Pe altcineva desperase însă aceste „studii“ fără de sfârșit și acesta era tatăl său. În vara lui 1807 acesta porni în persoană la Pojon (unde Moise Nicoară se dusesse pentru recreare în timpul verii), să-și convingă cu forța băiatul de a lăsa școlile și să vină acasă cu el.

¹⁾ V. Anexa Nr. VII (1807 Ianuarie 10).

Vechii lui profesori, cari îi cunoșteau meritele: „*juvenis filius honestus, litterarum amantissimus, indolis speique optima ingenii praeclari...*“ îi sar acum în ajutor, arătând tatălui că datoria de părinte era nu numai să-i îngăduie continuarea strălucitelor studii, ci mai mult: să-i dea sprijinul necesar, în oricare orăș l-ar duce dorul și setea de învățătură¹⁾.

2. În slujba neamului.

A rezistat și de data aceasta și a rămas la Viena; și poate că până la urmă ar fi găsit o prețuire mai justă a culturii și aptitudinilor sale decât aceea de preceptor sau educator de copii („*prohuma praefectus*“). Dar a intervenit o împrejurare gravă din toate punctele de vedere pentru sine, — susține M. Nicoară —²⁾ născocită de răutatea anumitor intrigi „*des hauts fonctionnaires d'ici*“ și anume, a fost acuzat că ar fi „agitator“ în vederea unei „propagande pentru frații săi din Ungaria“. Nu avem date precise asupra faptelor care îndreptățeau acuzarea de mai sus. M. Nicoară în memoriul amintit califică toată afacerea ca o simplă calomnie. Totuși din scrisoarea ce i-o scria tatăl său în 21 Februarie 1808,³⁾ reese cu certitudine că se încercase ceva din partea preoțimii arădane, o mișcare de care M. Nicoară nu era străin. Ba mai mult chiar, primise și bani dela aceștia, pentru acoperirea cheltuelilor ce le-ar face umblând pentru cauza respectivă. În orice caz nu putea fi o mișcare subversivă, ci foarte probabil vreun „recurs maestatic“ al „neamului și preoțimei românești“ care „cu cea mai plecată și credincioasă supunere înge-nunchind“ îndrăznea a aminti „prea Sfințitei Maiestății Sale“ că acest neam, atât de obidit azi, este urmașul și continuatorul vitejilor coloniști romani aduși de Traian pe acest pământ pe care-l apără de atâtea secole. Și vor mai fi îndrăznit să amintească Impăratului, că „flacăra virtuților strămoșești nu s'a stins în poporul românesc, ci se innăbușă numai „per neglectam educationem“⁴⁾.

Era tocmai o vreme când Majestatea Sa avusese ocazii destule să se convingă de existența acestor virtuți românești animate de spiritul de jertfă pentru Tron. Deasemenea va fi aflat și Impăratul de „sacrificiul în bani și oameni“ adus de „preoțimea și nobilii români“⁵⁾ în lungul șir de războaie contra lui Napoleon, ce în 1807 erau încă departe de a lua sfârșit. Cât despre călătoria din același an, în luna

¹⁾ Vezi: scrisoarea Prof. Paulus Bilnitze din 24 Iulie 1807, „atunci când venise tata la Pojon, să mă întorn cu el, și eu nu vream nici de cum să las școalele“. la anexa VIII.

²⁾ Vezi memoriul francez din 1847, Anexa Nr. CXL.

³⁾ Acad. Rom. ms. 2439 f. 13.

⁴⁾ Din „Recursul maestatic“ (1807) despre care va veni vorba mai jos.

⁵⁾ Enciclopedia Română, Sibiu, 1898, „Diecezana Aradului“, pag. 224.

lui Mai, întreprinsă de Francisc I întovărășit și de Arhiducele Carol¹⁾ prin părțile ungurene, și aceasta nu era decât tot un plan bine gândit dinainte. Prin prezența persoanei imperialo-regale care venea să se intereseze de supuși, se stimula acea dragoste și devotament pentru Tron. În Oradea-Mare, Chișineu, Arad (14 Mai), sau Jula, unde s'au oprit, bunăvoința Majestății Sale pentru lumea care se grăbea întru întâmpinare se va fi manifestat și față de acești umili supuși, pe cari istoricii unguri uită să-i menționeze. O promisiune împărătească va fi strecurat speranța în sufletele Românilor de acolo.

Ca o urmare a acestei încurajări ne putem explica mișcarea mai sus amintită, ce nu apare de altfel ca un fapt izolat, ci concomitent cu „recursul maestatic“ al preoțimii din Banatul timișan, dela 29 Iunie 1807²⁾. Sunt începuturile unei frământări născută din însăși conștiința originii și drepturilor românești pe pământul strămoșesc. În recursul din 29 Iunie 1807, supt iscăliturile protopopilor Ștefan Athanasievici al Lugojului și Gheorghe Petrovici al Belintului, împreună cu ale preoților Petru Petrovici din Bocșa și Dimitrie Țichindeal din Becicherechiul mic, se cerea, în numele „a toată nația română din Banatul timișan“, un Român în postul vacant de director al școalelor naționale. „O mișcare de idei, un cutremur de nemulțumire, o iluzie de viitor“ se produc în întreaga Monarhie. Preoțimea din Arad va fi cerut desigur să aibă școli sau drepturi românești în biserică. Însă Împăratul are cu totul alte griji decât a cerceta mereu pretențiile, fie ele întemeiate și pe drepturi, ale naționalităților de supt stăpânirea lui. „El nu mai joacă un rol de inițiativă personală, de hotărâre proprie, de concepții originale, făcând toate prin el, ci din ce în ce mai mult se retrace în dosul unui guvern de neadormită vigilență pentru salvarea tuturor resturilor vechiului regim“³⁾. De aceea și M. Nicoară va fi alergând dela Ana la Caiafa, dintr'un Minister în altul, va fi cerut împlinirea cererii lui încredințate, cu certitudinea omului ce-și îndeplinește lărândul său sacra datorie. Astfel va fi produs impresia că el ar fi „instigatorul“, când în realitate nu era decât mandatarul celor de acasă.

Rezultatul a fost compromis nu prin lipsa lui de perseverență, ci a celor de acasă. Dureroasa problemă a banilor, fără de cari nu se poate rezolva nimic, nici măcar o deplasare dela un loc la altul, a fost de data aceasta pricina nereușitei. Sacrificiul bănesc necesar a făcut se pare să scadă entuziasmul inițial al preoțimei arădane, dând loc la tergiversări, la amânări și bănueli. Petru Nicoară, tatăl

¹⁾ Cf. Márki Sándor : „Arad Vármegye . . . története“ vol. II pag 505.

²⁾ Documentul e publicat de către Iosif Vulcan ca anexă la discursul său de recepție la Academia Română despre „D. Cichindeal“ Cf. și D. Ioanovici, „Revista Teologică“ Sibiu 1916, pag. 166.

³⁾ N Iorga, „Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria“, vol. II. Pag. 73—74.

el însuși un susținător al acestei cauze, la 21 Februarie 1808, scrie ¹⁾ foarte desamăgit fiului că n'are cu cine lucra și realiza ceva „pentruoă acești oameni, chiar dacă se leagă să facă un lucru, îl lasă la jumătatea drumului”; scrisoarea sfârșește cu nelipsitul refren: „Vino dragul meu acasă, nu-ți distruge sănătatea pe acolo...”

Intors la Jula. Funcționar la cancelaria județului.

Nu putem preciza în ce măsură desamăgirea părintelui a influențat hotărîrea lui M. Nicoară. Cert este că în scurt timp după primirea scrisorii din Jula, la 8 Martie 1808, M. Nicoară lua drumul spre casă pentru prima dată după șase ani de absență, cu gândul de a și rămâne acolo ²⁾.

Soarta îl înfrângea a doua oară. Renunța la visul măreț al unei cariere diplomatice, ca să se mulțumească acum cu compensațiile mediocre ce i le putea oferi un post de funcționar în cancelaria județului Bichiș. „Quae fuerunt non sunt; sic ibimus, ibitis, ibunt”, iată concluzia care-i pecetluia prin propria lui constatare sfârșitul unor strădanii deșarte.

Monotonia activității de cancelarie îl obosea, strecurându-i în suflet gânduri triste, de om fără nici un ideal. Ideea morții îl obsedează ca singura salvare dela care mai aștepta mângăere și mulțumire, în speranța că prin aceasta își va regăsi mama și odată cu ea seninătatea și pacea. Venise la Jula împins de dorul casei părintești, dar își dădea seama acum cât era de străin.

„Starea nu mă prinde

„A fi într'asta parte ³⁾)

mărturisea el într'una din poeziile sale.

Era de 24 de ani, vârstă frumoasă, pentru alții generatoare de iluzii; preocupările lui se oglindesc însă în versuri ca acestea:

„Frate, soro, taică,

„Veste, voe bună

„Să duc l'a mea maică

„Dați mi dimpreună.

„Că, cale oiu să calc de astăzi înainte

„Printre foc, apă, spin, c'un cuget ferbinte

„Pân'unde oiu ajunge la un câmp râvnos.

.

¹⁾ Ms. 2439 f. 13

²⁾ Vezi memoriul amintit, Anexa CXL, Cf. și permisul de liberă petrecere eliberat din Viena la 8 Martie 1808. Acolo îl găsim ca „prolium praefectus”. Ms. 2437 f. 36-37.

³⁾ Din poezia făcută la 28 August 1808 în cancelaria Comitatului Bichiș Ms. 2449, f. 24-25.

Și totuși regreta viața, căci cu destulă melancolie își prevestește sfârșitul. Așa bunăoară :

„Timpul și pe mine m'a răpi dintre voi

„Ce împetriți veți rămâne..“¹⁾

Din această descurajare și visare îl vor scoate numai evenimentele istorice ce în câțeva vreme încep a frământa din nou imperiul austriac: luptele din 1809 contra lui Napoleon.

Voluntar în armata insurecțională (1809). Contra lui Napoleon.

În 1809, de prin luna lui Martie, imperiul austriac se găsea din nou în războiu cu Napoleon. De data aceasta Austria, încurajată de eșecul adversarului ei în Spania, încerca să-și răzbune înfrângerea dela Austerlitz și să șteargă rușinea tratatului din Presburg. Momentul fusese bine ales, căci rezistența spaniolă trezise conștiința națională în popoarele învinse, deslănțuise ura contra „Tiranului Frânțuzilor“ „surpător de tronuri“, „dușman al popoarelor“ și „răpitoriul țărilor“. Exemplul Spaniei fusese semnalul de alarmă care îndemna toate națiunile să se strângă în jurul tronului respectiv pentru a salva odată cu acesta propria lor independență. Principiile libertății se întorceau acum contra aceluia care luptase în numele lor. Chiar scriitorii maghiari, cu pronunțate idei revoluționare iacobine, cum fusese Verseghy,²⁾ se înflăcărau acum de o nouă dragoste pentru Francisc I. Același Verseghy care înainte de 1795 tradusese în ungurește „La Marseillaise“ și compusese cântece patriotice începând cu astfel de cuvinte: „Unguri pentru ce să întoarceți voi armele voastre înroșite de sânge contra Francezilor...“³⁾ publica acum „Fidelitatea maghiară“ (A magyar hűsége), scenă lirică, cu conținut eroic și plină de spirit de jertfă pentru Tron. Piesa a fost jucată pe scena teatrelor din Buda și Pesta, încă din primele luni ale anului 1809, în aplausele furtunoase ale Ungurilor. Acțiunea se desfășura pe câmpia

¹⁾ Idem ibid

²⁾ Verseghy, poet ungar (1757—1822), entuziast admirator al ideilor revoluționare franceze. În tinerețe îmbrăcase haina preoței, ceea ce nu l-a împiedecat să adauge la traducerea „Istoriei universale“ a Abatelui Millot câteva articole, în care ataca principiile fundamentale ale creștinismului. La ordinul primatului, care-l internase într-o mănăstire, se văzu silit să-și retrageze convișgerile, de formă numai. Deveni apoi membru activ în consirația iacobină a lui Martinovici. În această calitate el traduse „La Marseillaise“ și publică diverse cântece cu un fond republican. Închis în 1795 împreună cu ceilalți membri iacobini, fu și el condamnat la moarte, dar pedeapsa i se reduse la numai zece ani temniță. Eșit din închisoare, Verseghy și a dedicat viața studiilor istorice, teologice și filosofice. Nu disprețuia însă mici îndeletnirile poetice. V p. 154—55 din *Histoire de la littérature hongroise* par C. Horváth, Kaidos et Endrödi, ouvrage adapté du hongrois par I. Kont, Paris, Budapest 900 in 4-o XIII+420 pag. Cf. și A. de Gérando: *De l'esprit public en Hongrie d puis la révolution française*, Paris, 1848 in 8-o IV+505 (pag 51) și Ed. Sayous: „*Histoire des Hongrois et de leur littérature politique de 1700 à 1815*“ Paris 1872, in 12-o 285 pag.

³⁾ A. de Gérando l. c.

dela Rakos, „locul de întâlnire al strămoșilor“,¹⁾ supt protecția cărora tinerii războinici de acum înnoiau jurământul de credință regelui lor... „Te salutăm, Francisc, părinte, scut și tutor al Patriei. Nu există maghiar care să nu-și sacrifice viața și avutul pentru Tine... și în luptele cele mai înspăimântătoare și în dezastrele cele mai mari“, Un alt autor mai tânăr, Kisfaludy, răspânda tot în 1809, într'o broșură de format in 18-o, un convingător „discurs patriotic către nobilimea maghiară“ în care, înflăcărat de glorioasa istorie a țării sale, predica războiul sfânt prin insurecție, ca o adevărată mișcare națională.²⁾ Un curent războinic cuprinsese toată aristocrația imperiului contra „Marelui înșelător“ Napoleon, așa că Francisc I nu făcea decât să exploateze o stare de fapt existentă.

Armata imperiului trecuse supt comanda Arhiducelui Carol, care se îngrijise de câteva reforme, căutând să o familiarizeze cu metodele franceze; era în progres față de aceeași armată din anii 1805—1806. Arhiducelui îi lipseau însă inițiativa și agerimea dușmanului, care cu toate că întâmpina rezistențe serioase, câștiga din nou victorii prin repeziciunea atacurilor. Prin biruința dela Eckmühl, la 22 Aprilie, Napoleon își deschidea drumul spre Viena. Situația începea să devină din ce în ce mai critică. Apelurile Palatinului pentru insurecții naționale se întesesc. O „Legiune neagră“ formată în Boemia din elemente cehe și germane străbate toată Germania răscolând spiritul contra dușmanului.

La 1 Mai Viena era amenințată. Împărăteasa regină Maria Ludovica și Arhiducele moștenitor Ferdinand își căutau adăpost la Buda, ceea ce mărește entuziasmul maghiar. O nouă proclamație a Palatinului cere acum și ajutorul celor ce rămăneau acasă, ca să „contribue prin alimente, un cal, muniții și veșminte“ pentru ca astfel să poată lua parte la victorie și în afară de câmpul de luptă...³⁾ Fiecare comitat se grăbea cu pregătirile.

La 12 Mai Napoleon intra în Viena. Panica se deslănțue. Priemejdia era la porțile Ungariei. Conform legilor feudale aristocrației cu toată nobilimea erau datori să încalece și să-și apere țara.⁴⁾ În poporul românesc dela Tisa până în Carpați, unde nu erau legi feudale să constrângă, exista simțul de jertfă, alipirea

¹⁾ „Lista personagiilor oferă un amestec bizar de realitate, romantism și pedantism mitologic: zeii Marte și Apolon alături de două personajii alegorice: Geniul național și Credința, un războinic, o fată tânără și trei coruri: al războinicilor, al elevilor școlii militare și al poporului adunat. Cf. și Sayous l. c. p. 199 sqq. Csásár El. és Mádárasz Fl.: *A régi magyar Könyvtár* vol. 24.

²⁾ Cf. Sayous l. c. p. 205.

³⁾ Sayous l. c. 225. Pentru războiul contra lui Napoleon fiecare preot român din părțile Aradului a contribuit cu un ostaș, prevăzut cu un cal și întreaga armătură, ceea ce după împrejurările de atunci costa suma de 144 flor. Episcopul Avacumovici al Aradului († 1815) a contribuit spre acest scop cu sun a de 5000 fl, iar nobilii români în proporție cu averea lor“. Din „*Enciclopedia Română*“ 1938, articolul „*Drezeza Aradului*“, pag. 224

⁴⁾ V. Bariș: „*Părți alese din istoria Transilvaniei*“ I, p. 552.

de Tron și iubirea de glia străbună. Sângele marilor Nicorești, luptători pentru tron și țară, se va fi aprins în vinele tânărului vlăstar din Jula la auzul acestor vesti. Se înrolează ca voluntar în armata insurecțională, primind gradul de locotenent de cavalerie. Indată i se încredințează formarea legiunii voluntarilor români din comitatele Bichiș, Arad și Cenad,¹⁾ care trebuia să se alătore trupelor regulate maghiare. Nu știm însă unde s'a luptat, sau care a fost rolul lui în timpul celor câteva luni cât a ținut insurecția. La 14 Iunie avea loc marea înfrângere dela Raab²⁾ suferită de nobilimea maghiară de supt conducerea Arhiducelui Ioan și a octogenarului Alvinczy. Se pare că trupele insurecționale dela Tisa, între cari erau încadrați și voluntarii români, au sosit prea târziu³⁾. Astfel ei nici n'au participat la lupta aceea, ci au fost trecuți supt comanda Arhiducelui Carol, supt care au rămas până la încheerea păcii. Va fi luat și M. Nicoară parte la bătălia dela Wagram (5—6 Iulie) care a forțat armistițiul din 12 Iulie? Nu putem răspunde, căci informațiile lipsesc cu desăvârșire. După mărturisirile lui știm numai atât că a rămas activ în această insurecție până la încetarea ei⁴⁾ prin lăsarea la vatră ordonată după pacea iscălită la Schönbrunn, la 14 Octomvrie 1809. Cunoaștem însă gândurile sale de pe acea vreme; ele se desprind dintr'o vehementă odă contra lui Napoleon Bonaparte, Tiranul Frânzuzilor :

„Turbat din vâlfa sa mare, dușmanul neamurilor
 „Zbici mare a săracilor, prădătoriu avuțiilor
 „Șerpe'n suflet veninos, răpitoriul țărilor...“⁵⁾

Intocmai ca și contimporanii săi unguri Verseghe și Kisfaludy, Moise Nicoară vedea în Napoleon pricina tuturor relelor de care suferea Europa în genere și fiecare țară în parte, considerând ca prim neam înșelat și nenorocit chiar pe Francezi, peste care s'a făcut împărat cu sila, prin amăgire și jertfe omenești :

„Legile țării au răsturnat, pe neam în robie au pus“
 Războaiele nesăbuite, pe cari trâmbița că le face pentru binele supușilor, erau în realitate cea mai secerătoare plagă. Tabloul Franței sărăcite, decimată ca populație, i se părea „vrednic de jele“. Dar acest Antichrist nu se mulțumea numai cu atât, ci „pentru al său nesațiu mare“ a început să verse sânge nevinovat și în alte țări, jucându-se cu soarta atâtor împărați și regi.

¹⁾ Ciorogariu: „Din zile trăite“, p. 43.

²⁾ În ungurește Győr, latinește Jaurinum (în Ungaria).

³⁾ Seyous, l. c. În ce privește datele despre această epocă din viața lui M. Nicoară, ele sunt foarte reduse. Pușinul ce-l știm este în tradiție orală sau scrisă și din mărturisiri e destul de vagi ale lui Nicoară: „Le certificat authentique du Comte à ces doubles égards me furent contre toute la foi publique dérobés il y aura bientôt deux ans [recte în 1825, în Țara Românească] par le grand Postelnic fils du Prince de la Valachie, qui lui étaient remis sous mon chachet et sous celui du Calmacam de Crayova“ (Acad. Rom. Ms. 2446, f. 341).

⁴⁾ Din diversele sale recursuri.

⁵⁾ Anexa X.

„Din crai cu sfântul mir unși și alți prințipi de neamuri
[craești

„Au făcut săraci, ba culduși și alte lucruri blăstămățești
pentru ca în locul lor să ridice pe „mișei și goi“.

„Dint' ai săi frați trei și o soră, ¹⁾ care-s lumii năcaz, bai“ iară

„Șogorul său ²⁾ care socaci odinioară au fost

„Amu-i crai, pre toți robește...“

Marele monarhist de atunci, Nicoară vedea cu ochi răi și cu ură succesele lui Napoleon din 1809, când

„Tiranul și cu noi se abate ca să facă

„Cât mai curând să ne bage'ntr'a focului iute matcă

„Vrea de-al nostru 'mpărat dulce milostiv să ne despartă

„Ca pe noi robi să ne facă, țara să ni-o împartă“.

Iată pe scurt sentimentele de care era însuflețit în anul 1809: devotat tronului, vajnic luptător pentru pământul țării sale, urând orice încercare de a fi eliberat de supt această stăpânire. În mintea lui de conservator, de om cu frica lui Dumnezeu și încrezător în dreptatea Împăratului, nu puteau intra ideile revoluționare. Monarhul, uns cu sfântul mir, era sacrosanct, și nu putea fi răsturnat prin violențe și de setea altuia de a domina lumea. În societate exista o ierarhie reglementată prin legi naturale însuflețite de o credință „ce Hristos prin răstignire au așezat și 'ntărit“ și cari deci nu pot fi nesocotite.

Din toată această expunere în versuri Nicoară se mai dovedește și un bun cunoscător al faptelor istorice contimporane, lucru de altfel ușor de explicat. Multe din ele se desfășuraseră supt ochii lui, în Presburg și Viena, orașe în care, după cum am spus, a studiat între 1802 și 1808. Data exactă când a compus această odă reese a fi 1809, înainte sau la începutul încorporării sale în armata insurecțională.

Uși zăvorite pentru cariera militară.

După dizolvarea armatei insurecționale îl găsim acasă.³⁾ Perspectiva reîncepterii vieții de funcționar în cancelaria județeană nu-l

¹⁾ Este vorba aici de: *Joseph*, fratele mai mare al lui Napoleon, care a fost întâi (Martie 1809) rege al Neapolului până în Iunie 1808 când trecu ca rege în Spania, în locul lui Carol IV de Bourbon (1808—1814); al doilea era *Louis*, frate mai mic, care în Mai-Iunie 1808 devenea rege al Olandei, creată din Republica Batavă (1806 Iulie — 1810); *Jérôme*, cel mai tânăr dintre frați, primea Regatul Westfaliei (1807—1813), o creație de după pacea de la Tilsit; sora, *Carolina* căsătorită cu Joachim Murat, care a fost rege al Neapolului, urmând lui Joseph de la 1808—1814.

²⁾ E vorba de cumnatul său J. Murat, care a fost fiul unui cârciumar.

³⁾ În Ms. 2449, f. 6, Academia Română, se găsește o poezie făcută la priveghiul „dulcei lui soră Sofia“ † în Februarie 1810, acasă la Jula. Poate să fie tânăra soră a mamei sale vitregă sau altă soră vitregă, căci soră bună, Sofia, nu știm să fi avut Nicoară.

putea mulțumi. De aceea printr'o serie de petiții către forurile administrative competente cere a fi primit în armata regulată a imperiului. Nenorocul îl păștea și de data aceasta. Toate demersurile făcute de el personal, sau chiar prin cancelaria Comitatului Bichiș în favoarea sa, se dovediră infructuoase. Incercat-a, se pare, pe la Arhiducele Ferdinand Maximilian și la Palatinul ungar, pe la Comandamentul General din Buda, pe la Consiliul de Războiu,¹⁾ dar tot în zadar.

A luat iarăși drumul Vienei. După câțva timp a fost primit în audiență de Francisc I la Baaden. Incântat de perspectivele căsătoriei fiicei sale Maria Luiza cu Napoleon, Majestatea Sa nu se mai putea gândi la un eventual războiu apropiat. De aceea și răspunsul dat lui Moise Nicoară era „cu tot regretul... negativ. „Cereți-mi orice altceva“, i-ar fi răspuns Împăratul, „numai un loc de militar activ nu! Armata este supraîncărcată cu ofițeri și cum pe curând nu se prevede nici un războiu, D-voastră nu puteți spera la o avansare. De altfel lăsați-vă hârtiile aici și vom vedea ce se poate face.“²⁾

Zadarnic a așteptat și de data aceasta; rezoluția pozitivă n'a mai sosit. Intre timp se pare că mai fusese și pe la Budapesta unde legase prietenie cu Petru Maior,³⁾ iar în Viena cu Gheorghe Lazăr.⁴⁾ Se prea poate să se fi cunoscut cu acesta din urmă chiar de prin 1806—1808, din vremea când a stat Moise Nicoară prima dată la Viena, deoarece și Gheorghe Lazăr era acolo din 1806 pentru studiile sale teologice. Războiul din 1809 contra lui Napoleon și intrarea Francezilor în Viena surprinsese pe acesta din urmă tot în capitala Habsburgilor. După o absență de câteva luni, — cât a umblat pe la Carloveș și prin Ardeal — Gheorghe Lazăr se afla din nou în Viena din Aprilie 1810 până în Februarie 1811. Despre legăturile ce ar fi existat între ei doi nu avem nici o știre, afară de o simplă mențiune a numelui său printre hârtiile lui Moise Nicoară, unde figurează alături de Petru Maior, Șincai etc.⁵⁾

Pe vremea aceea însă Gheorghe Lazăr era mai „neastâmpărat mai pornit spre excese, nesocotit, arogant, clocotitor de mânie, nesupus, mai neglijent...“ decât supusul și monarhicul Ungurean Moise Nicoară. Ardeleanul Gheorghe Lazăr văzuse la Viena gloria și lumina libertății în jurul lui Napoleon, și va căuta — întors acasă în Ardeal — să samene „cultul urgisitului Napoleon cu tot cortegiul de

1) Cf. Recursul din 1819, August 15 CXXI și Memoriul 1847; (CXLII).

2) V. Memoriul francez (1847) Anexa CXL.

3) In Ms. 3455, f. 467 se găsește o pagină plină cu diverse nume, un fel de listă a cunoștințelor ce le-a făcut înainte de sosirea în București. Alături de Petru Maior și Gheorghe Lazăr, apar Gheorghe Șincai, Micu, Wrba, Duca, Horváth, Ferdinand (Arhiducele moștenitor), Révai și Dugonits; între Români mai sunt: Muntean (Buda), Mihut, Stoica, Vulcan (Episcopul), Corneli (Oradea), Tempe (Radu), Racoviță și Lemeny.

4) Cf. lista dela nota precedentă, iar pentru date din viața sa cf. și Avram Sădean: „Date nouă despre Gheorghe Lazăr“, Arad, Tip. Diecezană 1914, pag. 7 și următoarele.

5) Foarte probabil în volumul ms. cu scrisori purtând Nr. 2438, azi pierdut, se vor fi aflând multe date prețioase.

idei politice ce se legau de numele strălucitului zdrobitor al Habsburgilor⁴⁾ Moise Nicoară se simțea încă legat de cultul Impăratului austriac și era mulțumit să intre în cadrele armatei imperiale. Pentru aceasta zăbovise la Viena până prin luna lui Septemvrie. Incredințat însă de deșertăciunea așteptărilor și promisiunilor, se decise să-și caute norocul în alte țări, departe, peste granițele imperiului.

⁴⁾ Cf. p. 245 din I. Mateiu: „Lămuriri privitoare la viața lui Gheorghe Lazăr, culese de Gh. Bogdan-Duică și G. Popa-Lisseanu, în „Viața și opera lui Gheorghe Lazăr”, București 1924, Ministerul Instrucțiunii, în 8-o 356 pagini. Studiul respectiv la p. 226—248. V. și I. Lupaș: „Episcopul Vasile Moșă și Profesorul Gheorghe Lazăr”, An. Acad. Rom. Seria II-a, Tom. XXXVII 1915, p. 46 sqq; N. Iorga: „Istoria învățământului românesc” București 1928 p. 171.

II.

În căutarea de noi orizonturi 1810—1814.

Prin Ardeal spre Țara Românească (1810).

Având cunoștință de aproape cu un maior austriac, „după conțelegere“¹⁾ cu acesta, Moise Nicoară se decise să ia drumul spre Țara Românească, cu același gând de a intra în serviciul militar, fie chiar și al Rusiei.²⁾ Într-o dimineață de Septemvrie 1810 părăsea Viena; primul popas îl făcu la Pesta, la Petru Maior, care-l primi cu „iubire și prietenie frățească“. De acolo nu s'a mai abătut pe acasă pe la Jula, ci și-a continuat calea pe la Oradea, la Episcopul Vulcan și apoi în Ardeal la Cluj.³⁾ Pășea prima dată pe pământul atât de drag al Ardealului, lăsând în urmă pentru cinci ani de zile meleagurile copilăriei și ale primei lui tinereți. Între însemnările sale zilnice găsim versurile următoare de o duioasă afecțiune pentru țara pe care o părăsea :

„Iartă că ouiu să te las, fug, sbor

„Din brațele tale, lasă să mă răpesc“.⁴⁾

„Din ținutul Orășii cam către sfârșit până mai la Clușiu mult mă amăgeau frumusețile cu care firea a înfrumusețat maestrește locurile acele“. Totul îl fermeca : oameni, locuri, obiceiuri. Tânărul Român, aprins de dragoste pentru neamul său, intra în paradisul imaginar al copilăriei sale de pe vremea când nu cunoștea de aici decât creanga de brad ce i-o aduceau Moșii ciubărari veniți la târg la Jula. Acum căuta cu inima strânsă „urmele părintelui nostru Traian“ și al originii noastre romane. Impresiile asupra limbei, portului, obiceiurilor, mentalității și nivelului cultural ardelean le împărtășește lui Petru Maior⁵⁾ într'o lungă scrisoare, pe care însă n'a trimis-o.

¹⁾ Ioan Arcoși, „Deducere biografico-istorică“, Nr. 37 din „Albina“ 1870 (Budaperta) : „amândoi au trecut în Țara Românească“. Amintim aici că Ioan Arcoși a fost contemporan și în tinerețe bun cunoscut cu Moise Nicoară, așa că informația posibil să o dețină chiar dela Nicoară.

²⁾ Sur la fin de 1810 je vins en Valachie où j'ai tâché d'entrer aux services militaires de S. M. Impériale de toutes les Russies. Comme je viens de me convaincre mon Recours fut envoyé par M. le Général Sabamgeyer à Petersburg“. *Acad. Rom. Ms 2446, f. 342*, fragment dintr'o cerere făcută de Moise Nicoară în 1817 pe lângă Ministrul rus la Constantinopol în același scop.

³⁾ Din scrisoarea lui Moise Nicoară către Petru Maior, scrisă în București între 5—8 Decemvrie 1810 *Anexa XI*.

⁴⁾ Academia Română Ms. 2446, f. 330.

⁵⁾ Scrisoarea mai sus amintită cu data de 5-8 Decemvrie 1810 a fost publicată de D. G. Giuglea în „Convorbiri Literare“ (LXIV) din 1910, p. 329-335 și 558-564, sub titlul: „O scrisoare a lui Petru Maior“, provenind deci dela Petru Maior către Moise Nicoară. Sunt indicii.

Cum călătoria sa coincidea cu vremea frământărilor prealabile Sinodului electoral dela Turda pentru alegerea de episcop român neunit: la Sibiu, mulți de acolo „cugetau să fi venit și (Nicoară) pentru aceea“. Intenția lui era însă străină de o astfel de aspirație. Totuși sufletul său de Român îl îndemna să se intereseze de aproape de mersul unui eveniment de o importanță capitală în istoria Ardele- nilor, al căror scaun episcopesc, după moartea lui Gherasim Adamo- vici (1789—1796), fusese lăsat într'o lungă și păgubitoare vacanță.¹⁾ Candidați erau mulți. Trei dintre ei preocupau opinia publică în deosebi; aceștia erau: Nicolae Huțovici, fostul vicar; Vasile Moga, părținit mult de către episcopii uniți Vulcan și Bob;²⁾ și Făgără- șanul Nestor Ioanovici, frate cu mama fostului protopresbiter al Bra- șovului Ioan Barac.³⁾ Ioanovici era susținut și de Mitropolitul din Carloveț, Stratimirovici, în schimb nu era plăcut Episcopului Vulcan, „pentru că era mare dușman al unirii“.⁴⁾ Sinodul electoral era fixat

și de natură cronologică și de interpretare — prin întregire — a textului, cari confirmă teza noastră: (Argumentația se poate controla urmărind facsimilul reprodus la anexe)

1. Dela început, din rândurile adăogate de Moise Nicoară în 1836, pe prima pagină a scrisorii, deasupra titlului, se citește: „*Săracu Maior! Să fii numărat în numărul celor vrednici, 1836 După sosirea mea întie la București*“... În publicarea amintită, cuvintele: „După sosirea mea întie în București“, nu sunt tiparite. A fost eliminat astfel elementul cronologic edificator. Când a scris „sosirea mea întie“, se înțelege că e vorba de sosirea aceuia care scria cuvintele acestea, deci de Moise Nicoară, care într'acevăr în luna lui Decembrie 1810 a sosit pentru „întia“ dată la București. În 1815 venea o doua oară, pentru a nu se mai întoarce niciodată în Ungaria.

2. În ce privește titlul scrisorii, în „Convorbiri Literare“ apare: „Sănătate și voie bună Domnului Nicoară“. Corect ar fi trebuit să fie: „Sănătate și voie bună Domnului . . . Nicoară“. Și iată de ce: pentru că între „Domnului și cuvântul următor „Nicoară“ care este șters există două cuvinte șterse și ele cu cerneală. O cercetare atentă lasă să ne întrevadă dacă nu chiar primul cuvânt, cel puțin al doilea și acesta este „dela“. Deci ar fi „Sănătate și voie bună Dom- nului . . . dela Nicoară“. Însemnarea făcută în 1836 de Nicoară: „Săracu Maior . . .“ ușu- rează și descifrarea primului cuvânt șters, întregind astfel titlul: „Sănătate și voie bună Dom- nului Maior dela Nicoară!“

3. Că nu poate fi vorba de o scrisoare a lui Petru Maior se mai constată cu ușurință interpretând cuprinsul acestei scrisori. E destul să amintim că autorul ei îmbrăcat „în veșminte oștenești împărtășește prietenului impresiile după prima vizită făcută la Blaj, „locul ce din copil- lărie tot oftă“ să-l vadă. Deci nu poate fi vorba de Petru Maior, fostul elev al Blajului, care chiar dacă ieșise de mult din călugărie, nu putea îmbrăca veșminte oștenești.

4. Pe lângă acestea, între haitiile rămase dela Moise Nicoară se găsesc câteva poezii de ale sale, cari îi atestă cronologic prezența în Brașov, la o dată care coincide cu cea din scrisoare. Astfel în după amiaza zilei de 24 Octomvrie 1810 compunea o poezie începând cu „Corbule, corbule, cui tot cărești.“, pe muntele Tâmpa în Brașov, (Ms 244 f. 8 19, iar în 30 Octomvrie tot în Brașov scria: „Astă-i oara cea din urmă...“ (Acad. Rom Ms. 3455)

Așadar pornind dela aceste câteva constatări, toate datele ce le conține scrisoarea nu mai pot fi trecute în seama lui Petru Maior. Ele privesc amănunte din viața lui Moise Nicoară. Lui Petru Maior nu i s'a oferit deci niciodată să candideze de episcop în 1810, pentru scaunul neunit din Sibiu (cf. N. Iorga: „Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria“ 1915, „Casa Școalelor“ p. 77). Cu atât mai mult Maior n'a fost nici în București, cum au susținut cercetorii vieții lui, sau a epocilor respective. (Cf. Slavici: „Românii din Ardeal și București“ p. 49, N. Iorga: „Istoria literaturii românești“ III „Generalități, Școala ardeleană“, p. 260; N. Iorga: „Istoria Românilor“, vol VIII, Revoluționarii, București, 938, p. 167 V. și I. Lupaș: „12 peșitori la scaunul episco- pesc (de Sibiu) în 1810“, Studii și Conferințe“ București 1928, „Casa Școalelor“: St. Pop, „Frământări în jurul scaunului episcopesc dela Arad“, Arad, 1929, pag. 71, etc. etc.

1) Cf. I. Lupaș: „Istoria bisericească română din Ardeal“ 1918, p. 140; N. Iorga: „Is- toria Românilor din Ardeal și Ungaria“ II, p. 79 sqq.

2) Scrisoarea citată (Anexa XI).

3) I. Pușcariu: „Mitropolia Românilor ortodocși“ Sibiu 1900, p. 91 notă.

4) Cf. Dr. Iacob Radu: „Samuil Vulcan episcopul român unit al Orăzii-Mari (1806-1839) și biserica ortodoxă română“, Oradea-Mare 1925, Loc. XXIV și XXV; I. Lupaș, „Studii și Con- ferințe“ I. c.

pentru 19 Septembrie. Ca să nu stârnească bănueli că ar fi un aspirant la episcopat, Moise Nicoară amână plecarea la Turda, pentru ca să nu ajungă acolo decât după începerea desbaterilor. Ajuns la Turda și aflând dintr'o parte și alta mersul lucrurilor, nu se poate abține să nu-și manifeste toată desamăgirea la auzul multelor intrigă și desbinări dintre frați. A stat acolo patru zile. Iși exprimă speranța în reușita lui Nestor Ioanovici „carele e mai vrednic și mai destoinic“. Dar rezultatul final după aprobarea împărătească în favoarea lui Vasile Moga îl va fi aflat la București cu destulă durere.)

În ce privește centrul cultural al Blajului, și acesta se prezintă supt așteptările sale. „Toți domnii Profesori cu Theologia-și sparg capetele în loc să caute să formeze aici stâlpii neamului românesc, de unde să se recruteze elementele intelectualității, profesiunilor libere, de care atâta lipsă avem; vor ieși de aici — cum constată Nicoară — „mezi-teologi“ și și aceia răi, căci cei cari s'au distins în viață au avut nevoie să se desăvârșească „d n alte părți și alte țări.“

La vârsta de 26 ani pe care o avea atunci, el preconiza cu maturitate mijloacele necesare propășirii și ridicării neamului nostru pregătirea de elemente serioase, cari să ne reprezinte în cadrele activității funcționărești-administrative și în comerț. În situația Românilor neliberi era singura soluție pentru a impune astfel măcar o egalitate cu celelalte neamuri conlocuitoare. Urmașii vechilor stăpânitori ai lumii trebuiau deșteptați odată la realitate. ²⁾

Un alt centru de peste munți în care se pare să fi stat aproape două luni a fost Brașovul. ³⁾ Aici întâlnise ospitalitatea și prietenia lui Radu Tempea. Față de cunoscutul „fost inspector al școalelor ne-unite naționalicești din marele prințipat al Ardealului“ M. Nicoară își va arăta toată grațitudinea și admirația în câteva versuri ce i le închină, după sosirea în București. ⁴⁾

¹⁾ Ce păreri avea el despre Vasile Moga aflăm mai târziu, prin 1819. din „*Considerațiuni istorice asupra politicei de desbinare religioasă a Habsburgilor*“ în care Nicoară scria: „Mai în urmă îl puseră (cei de sus) pe Moga Vlădică. Cu bună samă nu puteau alege om mai bun de treaba lor decât pe el! Au învăț t câteva școale, om blând, smerit, sau mai bine să zic fricos, neumb'at în lucruri, cu un cuvânt mai întocmit spre aceea ca să poată face cu el aleni Rumânilor toate după voia lor. Ce să zicem mai mult, când numai prin uniți și papistași s'au făcut Vlădică. Socot se că nici unul nu este cui să nu fie cunoscut că de când s'au făcut el, adecă Moga Vlădică, mulțime de s'ite întregi s'au unit. Mai multe mi-ar fi și greu a înșira aici. Cum că prin el se gătesc și ceilalți să se uneas:ă însă este cunoscut“ Anexa CLX.

²⁾ Tot în acest sens, de data aceasta privind toată românitatea („latepatens nostra natio“), scria mai târziu și Doctorului oculist Ioan Molnar. „Quod nunc in tota Europa, quoad hanc rem concernit, (Valachii) ultimi locum teneant: in nulla quippe harum provinciarum quas incolunt, jure, quo debentur primum in administranda republica locum capiunt. Sed, proh dolor! Ubivis locorum opprimuntur, a muveribus via ipsis praecluditur.“ „Scrisoarea (ciornă) în Ms. 2437, f. 502 - 504 (fără dată, circa 1815).

³⁾ În Brașieu la 24 Octombrie 1810 pe Muntele Tâmpa compunea poezii și medita, iar în 30 Octombrie „ora 11 a nopței la rugarea Doamnei Generalului Szetzey“ își reamintea versurile de dragoste scrise odată în 1806, de „*despărțire*“ în Pojon (Anexa XI). Cu schimbările impuse de noile circumstanțe le închina Doamnei General („Asta-i oara mai pe urmă.“ Ms. 34⁵, f. 53-54 Academia Română).

⁴⁾ V. Poezia „Ad Tempe“ din 23 Ianuarie 1811, Acad. Rom. Ms. 3455 f. 59.

La 16 Noembrie părăsea Braşovul, luând drumul spre Țara Românească, în căutarea norocului.

In Bucureşti (Decembrie 1810-August 1814).

Aşteptări zadarnice.

Sosea în Bucureşti la sfârşitul lui Noembrie 1810, în plină ocupaţie rusească.¹⁾

Din luna lui Mai Rusia declarase formal anexarea celor două Principate,²⁾ iar campania din Bulgaria condusă de Kamensky dăduse rezultate fericite. „Şiştovul, Rusciucul, Giurgiul, Turnul, Nicopole, erau în mâinele Ruşilor, ceea ce însemna stăpânirea Dunării. În vederea iernii ostilităţile încetaseră şi armata se retrăsese în ţările române, unde Generalul cu toată ofiţerimea ducea o viaţă de desfrâu, de petreceri³⁾ şi datorii.

Pentru primăvara lui 1811 Kamensky se gândea să surprindă pe Turci cu un marş îndrăzueţ în Balcani. De aceea îşi întări armata cu 26.000 de soldaţi noi. Acum se pare că şi-a înaintat şi M. Nicoară petiţia sa de a fi primit în cadrele armatei ruseşti.⁴⁾ Ştia bine că atâtia dintre Români şi Sârbii din Ardeal şi Ungaria, „cari nu s'au putut ferici“ în ţara lor, emigraseră în „ţara muscălească unde au fost bine primiţi şi au primit şi pământuri acolo“. Afară de aceea mai ştia că aceşti emigraţi formaseră „regimenturi întregi de Rumâni“ dintre cari mulţi atinseseră grade înalte în armata rusească,⁵⁾ iar alţii au intrat şi în alte diregătorii. Exemplul Mitropolitului Gavriil Bănulescu⁶⁾ îl sfimula în mare măsură. Despre acesta scria mai târziu M. Nicoară cum „născut şi crescut în Ardeal, după ce s'au învăţat, văzând că supt împărătia nemţească şi supt Unguri nu este nici o fericire pentru Rumâni, ci numai batjocură, căznire, ruşine şi gonire, s'au dus în ţara muscălească şi mulţi ani sunt acuma de când s'au făcut vlădică, apoi Mitropolit şi mai în urmă Exarch“.⁷⁾

Intr'adevăr în această vreme de ocupaţie rusească Mitropolitul Gavriil Bănulescu păstorea ca „Exarch al Moldovei, Valahiei şi Basarabiei“ numit de Sfântul Sinod din Petrograd pentru conducerea bisericii române. În Februarie 1811 Moise Nicoară preamărea în

1) Războiul ruso-turc 1806-1812.

2) N. Iorga: „*Historie des relations russo-roumaines*“, Jassy 1-17, în 12-o, p. 237-238; M. A. Rambaud: „*L'Europe du sud-est, la Turquie et les peuples chrétiens (1790-1815)*“ în vol. IX din *Histoire générale* (Lavissee et Rambaud) 1925, p. 682.

3) Cf. şi scrisoarea lui M. Nicoară din 1810 (Anexa XI).

4) V. M. Nicoară Ms. 2546, f. 342

5) Cf. Studiul lui M. Nicoară din 1819 (Arad) asupra politicii de desbinare religioasă întreprinsă de Habsburgii între Români şi Români şi Sârbi, Anexa CXXIV.

6) Ibidem.

7) Ibidem.

wersuri pe acest „ceresc luceafăr“ care se arăta ca o „luminoasă stea“ spre „vălfa mare“ și „târzia deșteptare a României“¹⁾

Insuflețit de exemplele anterioare,²⁾ M. Nicoară își încerca acum norocul. Memoriul sau petiția sa de a fi primit în armata rusească a fost înaintat la Petersburg spre aprobare.³⁾ Dar rezoluția n'a mai văzut-o niciodată, căci alte evenimente se precipitau surprinzător, concentrând toată atenția Rușilor în altă parte decât contra Turciei. Napoleon își schimbase atitudinea dela Tilsit și Erfurt și se pregătea acum pentru o campanie contra Țarului. Din această cauză inițiativa lui Kamensky de a ataca în primăvară pe Turci în Bulgaria este paralizată de noile ordine ce veneau dela Alexandru I. Cinci din diviziile sale trebui să le trimită spre Nistru, iar cu patru care fi rămâneau se mărgini să se mențină pe linia Dunării, fără să se mai gândească la planuri mari. La aceasta se mai adaugă și îmbolnăvirea lui Kamensky și înlocuirea lui prin bătrânul Kutusof. Ingâmfarea și pretențiile Rușilor față de Turci scăzură simțitor, cu atât mai mult cu cât și la Constantinopol se aflase de gândurile împăratului Francez și Poarta se arăta în consecință inflexibilă și dispusă să înceapă o ofensivă.⁴⁾

Odată cu semnarea păcii dela București, cu care lua sfârșit și ocupația rusească în Principate (28 Mai 1812), M. Nicoară înțelegea că trebuie să renunțe din nou la speranța unei cariere militare.

Atunci în calitate de supus austriac se adresă agenției respective, în vederea unei slujbe în diplomatie, vechiul lui ideal. Dar agenții și consulii împăratului nu plecau urechea la nevoile și dorințele supușilor săraci. „Acela numai avea dreptate înaintea lor care era plin de bani; căci toți diregătorii umblă numai cum să poată fura, roade, jefui, răpi și așa mai departe.“⁵⁾

¹⁾ V. Ms. 3455 S. 51 poezia „Lin a se reschira întunerecul gros începe din 9 Februarie 1811, și cea din 10 Februarie acelaș an, „Exarchae (f 60) (tot în românește).

²⁾ Iată ce scrie M. Piot în cartea sa: „*Les Serbes de Hongrie. Leur histoire, leurs privilèges, leur église, leur état politique et social*“ Prague 1874, p 147:

„Les émigrants de 1751 établissaient entre les Serbes et le peuple russe des liens durables; aussi n'est-il pas étonnant que des officiers, des pretres, d'origine serbe, soient allés chercher fortune chez leurs voisins du Nord. Nous avons déjà parlé de *Hrvat* et de *Tököly* (p. 127-128), qui devinrent l'un major-général l'autre lieutenant-general au service du Tsar. Ces deux Serbes ne sont pas les seuls qui se soient distingués. Nous mentionnerons encore *Rajko Pro-radovič* de Bude, qui de concert avec *Sevic*, avait dirigé un contingent d'émigrants et qui, en 1760, avait le rang de général de division; *Simon Crnovič de Mácsa*, capitaine des grades du corps de l'impératrice; *Paul Julinač*, officier russe, attaché au ministre de Russie à Vienne, puis consul à Naples; *Zorič*, l'un de ceux à qui Catherine II accorda ses faveurs et qu'elle nomma général; *Théodore Jankovič* de Mirijevo, directeur des écoles serbes du Banat, qui fut emmené en Russie, en 1792, par le grand duc Paul et y devint conseiller d'état actuel etc. D'autres, comme l'historien *Rajič*, allèrent s'instruire en Russie; quelques uns memes s'y établirent comme professeurs “

³⁾ M. Nicoară, Ms. 2446, f. 342.

⁴⁾ N. Iorga, „*Histoire des relations russo-roumaines*“, p. 239; M. A. Rambaud, l. c., pag. 683.

⁵⁾ Remarcă pe care o găsim în privirea retrospectivă asupra vieții sale ce o face în *Re-cursul* din 15 August 1819 către Impăratul Francisc I, Anexa CXXI

De nicăeri nici o speranță: nici dela Ruși, — nu-i cunoaște încă — nici dela Austrieci, nici dela proprii săi frați pentru care

„Pintrecui pân'aci cu un foc fierbinte
 „Părțile din Tibisc de-a noștri locuite
 „Peste munți, codri, văi, cât sus cât jos suind!
 „Mă abătui la asta țară Rumanie
 „Plin cu o nădejde de a mea bucurie.“¹⁾

Lacrămi de desamăgire vor fi picat pe furis din ochii idealistului, care își închipuia că răsplata în viață se capătă întotdeauna prin merite personale. De aceea îl doare când constată realitatea: „n'am ce, n'am cui grăi“ și-și întoarce toată revolta contra destinului care se complăcea a-l chinui:

„Nemărginită a vieții grea soarte
 „Nu vei înceta a mă goni în moarte
 „Tu amarnică! Ne'duroasă năpastă
 „Răvnei românești cale nu-i deschide...
 „Tu! nejelnică ce-mi fuse și dela născut
 „N'ai covârșit încă într'a mea stare tristă
 „Groaznica mânie, cu care m'ai crescut
 „Din leagăn până'ntr'astă vârstă!“²⁾

2. Profesor de latină și germană. Cioma. Văcăreștii. Luxița Băleanu (Văcărescu).

O răsplată — efemeră însă — pentru îndelunga sa răbdare și așteptare o primi peste câtăva vreme prin numirea ca profesor de limbile latină și germană la școala lui Caragea Vodă, noul Domn al Țării Românești (1812-1818). Aceasta se întâmpla în 1813, căci Domnul abia sosise în București în ultima lună din 1812. Doi ani așteptase, pentruca acum să nu se poată bucura decât câteva luni de noua sa calitate, Oribila ciomă se făcuse simțită în capitala țării încă de prin luna lui Mai luând repede proporții îngrijorătoare, așa că în toamnă orice activitate era paralizată. Atunci s'a văzut silit și M. Nicoară să părăsească Bucureștii și împreună cu ceilalți profesori să se retragă la Mănăstirea Mărgineni³⁾ Aici a ajuns în ziua de Sâmedru (26 Octomvrie) 1813,⁴⁾ și a rămas patru luni, până la 14 Februarie 1814. Timpul și-l petrecea studiind în cărți și manuscrise aflătoare la Mănăstire originea și istoria Românilor. Des-

¹⁾ Anexa XII. „Deplângere jalnică a perduei laude a Românilor.“

²⁾ Ibidem.

³⁾ Cf. petiția ce o adresează mai târziu, în 1814, lui Vodă Caragea Anexa XVI.

⁴⁾ Pe o hârtie din Ms. J4 5, f. 47, se poate citi: „Din Sâmedru am ajuns la Mărgineni.“

„operise cu multă plăcere un manuscris intitulat „*Pentru Impărăția Romului*“, „Cujus auctor non constat“. ¹⁾ Nu știa Moise Nicoară că era opera lui Miron Costin, dar totuși deducea că trebuie să fie un Moldovean, și copiază fragmente care-l interesează, însoțindu-le cu interesante observări personale asupra gramaticii și ortografiei manuscrisului.

Din această stare proastă, trăind mai puțin decât modest, nu scapă decât în „memorabile die“ de 14 Februarie 1814, când Nicolae Văcărescu și Luxița, fiica lui Grigore Băleanu (de curând căsătorită) veniseră să-l cerceteze și să-l ia cu ei la Târgoviște la Iancu Văcărescu. ²⁾ Mergea cu drag să petreacă momente plăcute în tovărășia unor vechi prieteni. Știa că nu mai era pe drumuri, se știa profesor la București și deci se putea bucura pe deplin de toate mulțumirile și încântările ce i le oferea o societate ca aceea a Văcăreștilor, înveselită acum de fermecătoarea și ispititoare tinerețe a Luxiței.

Cu Iancu legase prietenie încă dela Viena, pe vremea când „Clucereasa Elenco Dudescu“ își trimisese băiatul la învățătură în capitala Habsburgilor (1804—1810). ³⁾

Prin 1807—1808 tânăra văduvă ⁴⁾ a poetului Alecu Văcărescu se afla și ea la Viena pentru a vedea mai de aproape de studiile fiului ei Iancu. Venise însoțită de cele două fiice ale sale, Sofia (sau Eliza) și Maria, aceasta din urmă considerată ca „un model de frumusețe clasică, având genele creole (?) ca semiluna și ochii dulci ce străluceau ca cei de gazelă . . .“ ⁵⁾ De anul nou 1808 Moise Nicoară închina „Coconiței de Văcărescu“ ⁶⁾ versuri pline de duioșie, admirând pe mama celor „trei puiți dela Dumnezeu dăruiți“. Recunoscând „truda ei dulce“ :

„Pentru ei te-ai abătut
„Viena de-ai cunoscut“

Nicoară îi ura o viață lungă, ca să se poată bucura de prinosul ce-i vor aduce copiii recunoscători „spre a Românilor minune“. ⁷⁾

¹⁾ „Excerpta ex manuscripto intitulo „Pentru Imperăție Romului“ cujus auctor non constat, possidet vero Abbas et Monachus ex Familia Retescu, qui nunc in conventu ad Margineni habitat“. (15 Decembrie 1813).

²⁾ La 14 Februarie 1818 își amintea de acea dată : „acum 4 ani fui în starea cea rea și ajunsei la Târgoviște venind dela Margineni cu Văcărescu, Luxița“ (Ms 244), f. a), iar într-o însemnările sale filologice din Ms. 2448, la f. 289, găsim : „14 Februarie 1814 memorabile die, Vacaresco . . . „Donc fueris felix“. Cf. și Ms. 3455, f. 47 Tot la exilatul Ovidiu se va fi gândit M. Ni oară când mai târziu, ajuns în stare tristă, nu mai putea număra mulți prieteni lângă el.

³⁾ N. Iorga : *Isioria literaturii românești în veacul XIX-lea*, vol. I. București 1907, p. 30—31 ; Gh. Bogdan-Duică : *„Istoria literaturii moderne. Întâii poeți munteni“* Cluj 1923, p. 26, nota 3 ; Paul I. Papadopol : *„Poezii Văcărești, viața și opera lor poetică“*, Ed. Cugetarea 1940, p. 95, 169

⁴⁾ Avea 52 de ani și fiul său Iancu era de 16 ani.

⁵⁾ Gh. Bogdan-Duică, l. c., citatul dela p. 25.

⁶⁾ V. poezia respectivă la Anexa IX.

⁷⁾ Ibidem.

Iancu Văcărescu a stat la Viena până în 1810, când s'a întors în țară, tocmai în anul sosirii lui M. Nicoară în București. Prietenia între ei trebuie să se fi reluat de îndată, chiar dacă nu au putut sta mult timp împreună — din cauza neplăcerilor ce le îndura în această vreme Iancu. Totuși prin vechiul său prieten a început acest Român de dincolo să intre în atingere cu societatea bucureșteană, cu viața Românilor liberi, precedând cu câțiva ani venirea lui Gheorghe Lazăr, dar fără să aibă același noroc.

Probabil în casa Văcăreștilor încă din 1810 a cunoscut familia Logofătului Grigore Băleanu; fiica acestuia, Luxița, nu era pe atunci soția lui Nicolae Văcărescu. Frumusețea Luxiței Băleanu se pare să fi preocupat din primele momente gândurile lui Moise Nicoară, hotărât poate înaintea lui Nicolae Văcărescu²⁾ la o serioasă cucerire a inimei aceleia pe care ar fi divinizat-o ca soție. În acest scop va fi încercat a atrage mai întâi bunăvoința și simpatia părintelui, glorificându-l în versuri (Ianuarie 1811)³⁾ pentru naționalismul său prim care se dovedea demn urmaș al strămoșilor Români.

„Ce în tine dreptii mărind,
„Un glas vecinic ne'ncetător
„Te va încununa lăudând
„În vecime nemuritor“

și în fruntea tuturor din tot cugetul

„Până la a vieței oară
„Ți va pofti până'n mormânt
„Al tău iubitor Nicoară.“

Incurajându-l dintru început,⁴⁾ Luxița deveni în curând stăpâna sentimentelor lui în așa măsură încât romanticul îndrăgostit și-ar fi dat și viața pentru „a sa floricea“. ⁵⁾ Nu era numai avântul tinereții care se inflăcăra în versuri erotice în el, ci erau gânduri care i se vor încrusta adânc în suflet și pentru mulți ani. ⁶⁾ Cât despre Luxița, când a fost la alegere, a preferat pe Nicolae Văcărescu⁷⁾ pentru nume... poate mai mult decât pentru om.

Și totuși la 14 Februarie, când Luxița venise la Mărgineni cu Nicolae Văcărescu să-l ducă la Târgoviște, M. Nicoară se bucura și era fericit.

¹⁾ Cf. N. Iorga, l. c.

²⁾ A luat-o în căsătorie abia în 1814, sau cel mult la sfârșitul lui 1813.

³⁾ Cf. „Lui Bălinnu“. Acad. Rom. Ms. 3455 f. 59-60

⁴⁾ V. „O floare-mi dede nădejde

„Dar groaznica, mă topește“ Ibid. .. 57 V. 58.

⁵⁾ „Oh! și mon sort vous intéresse

„Par pitic laissez-moi mourir, Luxița!“ Academia Română, Ms. 2449, f. 88.

⁶⁾ În 1819 încă o mai visa. I se părea că-i spune ceva în vis: „Luxița a zis că până lumea nu va iubi pe a'tul decât pe Dumneata . . .“ Asta născu o simțire geloasă și duioasă în mine.“ Ms. 3441, f. 88.

⁷⁾ Nicolae, fiul lui Ienăchiță Văcărescu, născut la 1785, era cam de aceeași vârstă cu M. Nicoară (n. în Noembrie 1784) „Natura făcându-l cocoșat, l-a scos puțin din rândul lumii, din cercurile boerești“. P. I. Papadopol, „Poezii Văcărești“, p. 142.

Din nou pe drumuri.

Dar se vede că nici bucuria aceasta nu putea fi prea lungă. La începutul lui April primi — spre marea lui surpriză — o înștiințare prin care se vedea exclus din postul de profesor,¹⁾ pe baza singurului motiv învocat — ne spune M. Nicoară — „que les langues étaient désormais inutiles aux habitants de cette province“.²⁾

Pentru Vodă Caragea, sprijinitorul învățământului grecesc și marele patron al curentului „elenic“-limba latină putea fi dispensabilă, cu atât mai mult cu cât tot ideulul școlii domnești era să încredințeze pe Români că au o misiune istorică străină de toată tradiția lor. Totuși se pare că „Ladislau Ardeleanul, E-deliotul“ căruia îi fusese încredințată limba franceză, se ocupa și de latină.³⁾

Nicoară făcu cererea de reintegrare, dar răspunsul binevoitor al Domnului nu mai sosea și nici nu l-a mai așteptat la infinit.

Dela Constantinopol înapoi la Viena.

De aceea în 1814, prin luna lui August, îl găsim iarăși călător. Mergea la Constantinopol și în drum colinda pe la Târnova, Varna, Adrianopole; apoi Lüle Burgas, Rodosto. Ajuns la Constantinopol⁴⁾ nu știm ce va fi făcut acolo; desigur însă mersese cu același gând să încerce a intra în cariera diplomatică sau militară.

Neașteptatele schimbări provocate prin surprinzătoarea debarcare a lui Napoleon, în timpul celor 100 zile, în Franța, au grăbit întoarcerea lui M. Nicoară în primăvara lui 1815 la Viena. Socotea să fie primit de data aceasta în rândurile ofițerilor armatei⁵⁾ ce trebuia să întâmpine trufia împăratului francez. Dar acum era prea târziu.

Bătălia dela Waterloo (18 Iunie 1815) încheia un mare capitol de istorie militară.

Și viața lui M. Nicoară va lua de acum înainte un alt drum.

¹⁾ Cf. Anexa XVI.

²⁾ Ibidem.

³⁾ N. Iorga: „Istoria învățământului românesc“ 1928, p. 151: V. de același „Istoria Românilor“, vol. VIII 1938, capitolul „Mișcarea spiritelor până la 1821“.

⁴⁾ M. Nicoară, Ms. 4645, în calendarul pe anul 1817, trei ani mai târziu, își amintea de momentele acelea. Cf. și Ms. 2437, f. 41—50, câteva foițe cu însemnarea vagă a itinerariului.

⁵⁾ Cf. Recursul din August 1819 la Anexe CXXI.

III.

Lupta Românilor pentru emanciparea Național-Religioasă 1815—1825

Acasă la ai săi, la Românii dintre Crișuri și Mureș, se depăna surd firul unei alte lupte, unor alte frământări, ce cuprinsese de mult nația de țărani și preoți obidiți supt tirania ierarhiei sârbești. Focul ardea mocnit, cu rare răbufniri, ce nu se puteau transforma în înfăptuiri din cauza disproporției de putere dintre cei doi adversari.

Ultimele abusuri la cari se dedaseră fețele superioare sârbești, în umbra păstoririi unui episcop bătrân și bolnăvicios, umpluseră de revoltă clerul și poporul român, pe socoteala cărora se făceau aceste abusuri.⁴⁾ Nu se mai aștepta decât curajul unui om, care pe față și fără șovăire să ia pe umerii săi sarcina purtării steagului național, cu deviza independenței bisericești. Intruchiparea acestui ideal a fost M. Nicoară, care a intrat în vârtejul luptei chemat de istorie și neam. Prin moartea Episcopului Pavel Avacumovici (13 August 1815), momentele reclamau o hotărâre grabnică și la chemarea fraților săi el a stat gata să le închine toată puterea de muncă și tot entuziasmul de luptător. *Misiunea* lui Moise Nicoară în fruntea unei delegații era de a cere în locul repausatului episcop un alt episcop, dar *de sânge și neam român*, care să fie adevărat interpret al gândurilor și aspirațiilor păstoritorilor săi.

* * *

Scurtă privire retrospectivă asupra legăturilor dintre Sârbii și Românii din Banat și Crișana.

Concursul împrejurărilor și asemănarea credinței religioase au făcut ca națiunea sârbă și cea română din imperiul habsburgic să-și împletească timp de secole firele existenței lor istorice. Organizată și privilegiată, națiunea sârbă apare în ajutorul nostru tocmai în momentul când propaganda catolică reușise să ne desmembreze în

¹⁾ V. D. Ioanovici: „Zile triste din viața lui M. Nicoară”. „Biserica și Școala” 1918, Nr 1.

uniți și neuniți. Lipsiți de conducătorul ierarhic, partea celor rămași credincioși credinței stăbune din Crișana și Banat e încorporată la noua mitropolie sârbească. Mai târziu aceeași mitropolie își va întinde dominația spirituală și dogmatică și asupra Românilor din Ardeal și Bucovina.¹⁾

Dar, cum viața în Monarhie nu era împărțită pe naționalități, ci pe provincii, Românii rămân și ei împărțiți după teritorii, trebuind să trăiască în fiecare din ele în chip deosebit²⁾. Astfel în Banat și părțile ungurene, viața românească s'a întemeiat cu totul independent de a celorlalți frați ardeleni sau bucovineni, fapt la care a contribuit în mare măsură și coexistența națiunii sârbe.

Contactul Românilor cu Sârbii, pe aceste meleaguri, coboară în trecut până prin ultimii ani ai secolului XIV, odată cu prima emigrare din Serbia căzută sub stăpânire turcească. Ceva mai târziu apoi, cu învoirea împăratului Sigismund de Luxemburg, Despotul Gheorghe Brancovici se stabilea în Ungaria, luându-și în primire donațiunea imperială regală, printre care figurează Aradul și regiunea Șiriei, din Nordul Mureșului. Tot în această vreme au venit și primii Sârbi în jurul Ineului și Șiriei³⁾ iar pela 1451, când Paul Chinezul trecu în dreapta Dunării în lupte cu Turcii, la întoarcere aducea cu sine 50.000 de creștini Sârbi și (Macedo-)Români, îngroziți de stăpânirea musulmană, dintre cari o parte s'au așezat în Banat⁴⁾. Colonizările se întesesc treptat, făcând necesară o încadrare și o organizare a lor⁵⁾. La sfârșitul secolului al XVI lea, se înființează Episcopia Ienopolei, cu reședința la Ineu.

Cea mai importantă emigrare rămâne însă aceea condusă de Patriarhul din Pec (Ipec) Arsenie Cernovici, după 1690. De data aceasta Sârbii răspundeau chemării oficiale adresată lor de Leopold I, suveranul habsburg; ei veneau să ofere serviciul militar permanent împăratului amenințat de progresele turcești. Stabilirea pe confiniile cele mai periclitare ale Ungariei ale unei populații răsboinice era o binefacere pentru Imperiu, care se și găsea atunci într'o situație dintre cele mai precare, din cauza luptelor ce le purta pe două fronturi. Fără să mai vorbim de războiul cu Franța lui Ludovic XIV, care reclama forțele concentrate pe Rin, rezistența imperialilor era atât

¹⁾ S. Dragomir, *Istoria desrobirii religioase a Românilor din Ardeal: în secolul XVIII vol. I, 1920, vol. II 930, Sibiu.*

²⁾ N. Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria*, II, p. 92

³⁾ Em Picot, *Les Serbes de Hongrie, Prague 874, p. 34:36 și 348 350.*

⁴⁾ M. Nicoară se ocupase de aproape de trecutul istoric al Sârbilor, citind pasajii referitoare, din articole de legi sau alte extrase, v Ms 2443, f 235. Cf. și N Milles: *Symbolae ad illustrandam historiam ecclesiae orientalis in terris Coronae S. Stephani*, Oenponte 2 vol. 1835 Dr. A Marchescu, *Grânicerii bănățeni și Comunitatea de Avere, (contribuțiunile istorice și juridice)*, Caransebeș, 1941.

⁵⁾ În legătură cu organizația ad-tivă a graniței bănățene, v Dr C. Grofșorean *În țara Dacilor, studiu juridic asupra dreptului cutumiar român din valea Almăjului Banat*, Timișoara 1940.

de slăbită de atacurile turcești încât Turcii puteau pătrunde în orice moment în interiorul Imperiului, mai ales că stăpânirea Belgradului le oferea tot cursul Dunării. Consolidarea internă era minimă¹⁾, astfel noul zid ce-l formează acum Sârbii, permite împăratului să-și cruțe forțele armate pentru campaniile din apus.

Ca o urmare, sau mai bine zis ca o contrabalansare a ajutorului prestat de Sârbi, Leopold I le arată multă bunăvoință, ce se traduce prin acele „Privilegii ilirice“. Aceasta însemnează recunoașterea independenței lor religioase și o autonomie administrativă. După pacea dela Carloveț (1699), toată regiunea începând din Croația și Slavonia peste ținutul Tisei și Cursul Mureșului în sus până la Săvârșin-Ohaba și până în județul Zărandului era organizată ca graniță militară. În anii 1701-702 luau naștere generalatele confiniare Sava-Dunărean și Tisa-Mureșan²⁾. Bazat pe privilegiile amintite, Arsenie Cernoevici începuseră reglementarea vieții bisericești, instituind episcopi în toate regiunile în care au fost așezați emigranți. Mitropolitul își stabili reședința la Carloveț, având sub directă dependență episcopatele de Buda, Carlstadt, Bacica, Pacraț, Timișoara (Becicherec)-Vârșeț (Caransebeș), Arad. El luă și pe Românii ortodocși sub protecția lui, intitulându-se Mitropolit al Sârbilor și al Românilor³⁾. În ce privește eparhia Aradului, Episcopii sârbi de aici, Sofronie Ravanicianin, după el Isaia Antonovici, Sinesie Jivanovici și mai ales Vichentie Ioanovici, întrebuițau bucuros limba românească în pastorale și în ocârmuirea administrativă⁴⁾. E cunoscut cazul, când a fost să readucă un suflet rătăcit la vechea credință, Episcopul i-a cântat românește. „Cine e Dumnezeu mare ca Dumnezeul nostru. Tu ești Dumnezeu carele faci minuni“⁵⁾.

Bucurându-se însă de o situație privilegiată în mozaicul de naționalități al Imperiului habsburgic, Sârbii nu puteau fi iubiți de Unguri, cari își vedeau prin aceasta uzurpate drepturile lor de singuri beneficiari ai unui tratament excepțional.

Astfel, chiar dacă independența religioasă le-a fost respectată, nu tot același lucru se poate spune de autonomia administrativă. De unde la început, în virtutea prestării serviciului militar ca grăniceri erau scutiți de impozite, încetul cu încetul organizarea confiniilor va fi știrbită și înlucuită, în unele regiuni, cu organizarea feudală co-

¹⁾ În afară de Picot l. c., Dr. I. H. Schwicker^k, *Politische Geschichte der Serben in Ungarn*, B-pesta 1880. p. 30-35. J. Jirecek, *Die serbischen Privilegien Verhandlungs-Congresse u. Synoden*, în „Oesterr. Revue“ VII Band, 1834. La noi: Dr. Gh. Ciuhandu, *Românii din Campia Aradului de acum două veacuri*, 1940 Arad, p. 62-70.

²⁾ Dr. A. Marchescu, l. c. p. 21-25. Dr. Gh. Ciuhandu, l. c. (după F. Gáabor, I 46-47).

³⁾ „Arhipăstoriile sârbi cari s'au perindat pe scaunul mitropolitan vădiră un interes deosebit și față de cauza românească din Ardeal“. S. Dragomir, l. c. I, p. 207-225.

⁴⁾ Ciuhandu, *Loi Ioanovici pe tronul episcopesc ortodox delă Arad*, 1929, p. 34-38. Idem *Schițe din trecutul Românilor trădani din veacul XVIII*, Arad, 1934, p. 6-17, N. Iorga, *Studii și Documente*, IV, Doc. LXXXV

⁵⁾ Cf. Márki S., *Aradvármegye története*, Arad 1895, II, p. 311-312.

mitatensă. Administrarea noilor domenii ale Statului căzu pe mâinile ungarilor. După alungarea Turcilor din Banat, Ungurii au convins pe M. Thereza să decreteze, în 1741, desființarea confiniului Tisa-Mureșan (rămas acum în interiorul țării). Până în 1750, lucrările de provincializare au fost terminate, producând mari nemulțumiri în rândurile grănicerilor de aici.

Ca o replică la desființarea fostului comitat, luă ființă, organizându-se treptat, confiniul militar bănățean. Dar și aici se puseră bazele unei noi organizări a Banatului, prin coloniști străini, în majoritate germani. Lipova, Vârșeu¹⁾, și la Nord Jula (în comitatul Bi-chiș), „unde nu erau Nemți și Unguri — scrie M. Nicoară — (coloniștii) ajunseseră să aibă locurile și pământurile cele mai bune. Dară nu există sat românesc mai bun unde să nu vină în tot anul, unul sau doi din alte neamuri“¹⁾.

Pe de altă parte, potrivit politicei habsburge, se începu și propaganda religioasă catolică²⁾.

Față de toate aceste schimbări Sârbii reacționează, Nemulțumiți cu inoportunul amestec al Maghiarilor în conducerea administrației locale, nemulțumiți și de propaganda religioasă catolică ce încerca să câștige teren, mulți au luat calea pribegiei, emigrând în mase compacte în Rusia. Acolo pe la 1751 reușesc să întemeieze o „Nouă Serbie“ cu aproximativ 100.000 de emigranți³⁾. Dar cei rămași pe loc înțelegeau să ducă o luptă încordată pentru recâștigarea drepturilor cu cari se obișnuiseră a le avea. Așa ajung Sârbii să nutrească sentimente și veleități naționale cu atât mai pronunțate cu cât opoziția era mai îndârjită.

De data aceasta însă ei vor lucra numai pentru ei, neluând în seamă comunitatea aspirațiilor legitime ale Românilor ortodocși.

În 1790-1791 legislația ungară recunoștea întregei Biserici ortodoxe din Ungaria o situație de drept public *fără deosebire de naționalitatea credincioșilor ei*⁴⁾ și scotea pe Sârbi din cadrul strămt al privilegiilor. În principiu din punct de vedere religios-ierarhic Românii apăreau deci egali cu aceștia din urmă. Conștient de misiunea ce-l aștepta, noul Mitropolit al Carloveșului Stefan Stratimirovici, (1790-1831) luă în mâini cu toată energia frânele destinului păstori-

¹⁾ Iată ce spune M. Nicoară : „On chassa les pauvres Valaques, anciens habitans, de leurs terres défrichées dans des terres incultes, pierreuses, montagneuses, marécageuses, stériles ou couvertes de bois, et on établit sur leurs terres les colons allemands, où se formèrent d'innombrables communes allemandes qui ne souffrent jamais qu'un seul Valaque puisse avoir une maison dans leurs enceintes“ V Acad. Română Ms 2412. Vezi și Griselini : Istoria Banatului Timișan, trad. de Bolocan, București, 1926

²⁾ Cu date mai precise tot la Nicoară în „Considerațiuni istorice asupra politicei de des-binare religioasă întreprinsă de Habsburgi . Anexa CXX V (a ul 1819) V și articolul nostru în „Hotarul“ 19 7 (IV), Nr. 5, „Moise Nicoară, Crâmpoș din viață“

³⁾ „În amintirea locurilor părăsite ei dădură noilor așezări nume ca : Pecica, Ciongrad, Cenad, Vârșeu, Se nlac, Cuv n, Zenta, Subotica Printre Sârbi erau și mulți Români“. Em. Picot, l. c.

⁴⁾ V. și Instanța clerului și poporul românesc din Dieceza Aradului, 1814.

ților săi. „Ca un suveran între ai săi¹⁾ tânărul mitropolit (născut în 1757) nu uita însă niciodată că înainte de toate era Sârb.

Supplex libellus Valachorum.

Tot această dată de 1790, recte 1791, mai înseamnă pentru Românii din Banat și Crișana și o trâmbiță de alarmă pornită din cugetul clerului, nobilei și al cetățenilor întregii națiuni valahe din Ardeal. După răscoala lui Horea „Supplex libellus Valachorum“²⁾ era „cea dintâi afirmare de libertate și una de unitate totodată“. Se arăta acolo lămurit origina noastră română și continuitatea din moși strămoși a Românilor pe pământul ardelean, unde formează două treimi din populație, deci majoritatea. Ori această națiune românească nu mai putea rămâne în stare de inferioritate față de celelalte națiuni conlocuitoare. Egalitatea în drepturi și obligații cu toată lumea, așa cum aveau și Sârbii din Banat, așa voiau și Ardelenii să aibă.³⁾

Mai mult decât atâta : eroicul gest al Ardelenilor arăta și Românilor ungureni că Împăratul nu numai că nu s'a indignat de îndrăsneala lor, ci dimpotrivă era dispus chiar spre reforme și îmbunătățiri, iar că cei ce s'au revoltat au fost Ungurii, ca și față de Sârbii din Banat.

Starea proastă a preoțimii și satelor din Banat și Crișana supt ierarhia sârbească.

Atât timp însă cât în conștiința preoților din câmpie nu pătrunsesese mândria cărturară a nobilei origini și a numelui de Român, nu putea să se manifeste în ei dorința arzătoare de dreptate și lumină ; prin urmare nici nemulțumirea contra Sârbilor cari înțelegeau să lupte pentru sine ca națiune, înlăturând sau călcând în picioare tot ce i-ar fi împiedecat la ajungerea scopului lor egoist. Ori dacă noi n'am avut o lume clericală cu tradiții culturale, vina nu este a noastră, căci de unde am fi putut aștepta sprijin și îndrumare spre luminare, de acolo nu ne-a venit nimic. Sârbii, — citește forurile superioare eclesiastice — priveau cu nepăsare la nevoile noastre spirituale, pentru că aceasta convenea idealului lor de castă dominantă. Și atunci când un Român ajungea la un nivel mai răsărit de cultură, era cu riscul contopirii în elementul sârb : se sârbizau, așa precum alții se maghiarizau.

¹⁾ N. Iorga : „Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria“ II, p. 136.

²⁾ N. Iorga, „Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria“ II, p. 57-64 69

³⁾ Ibidem pe 2.

În general preoții și protopopii noștri duceau o viață de oameni nu prea intelectuali, sau deloc intelectuali, „țărani trăind în mediu țărănesc, influențați de tendințele și moravurile țărănești.¹⁾ La început erau puțini și ca număr. În parohiile în care nici un astfel de preot nu se găsea, puteai întâlni prunci nebotezați în etate de 14 ani. Pitorescul dureros al satelor fără preoți ni-l redă amintirea bătrână a preotului Partheniu Gruescu, păstrată în „Albina“ din 1870²⁾: „Mirii și miresele scria el se cununau fără preoți, întorcându-se simplu pre după un măr dulce³⁾ din carele mireasa ținea o creangă, pre care mirele prin o dătătură de cuțit o ciunta. După aceea se învălea⁴⁾ și se socoteau cununați; de atunci datina aceasta se păstrează până astăzi.“

„Morții se îngropau fără de preoți; de acolo a rămas datina celor șapte gropași, cari aveau a depune jurământ înaintea autorităților despre cel răposat, ca așa să fie șters dela prestațiunile urbariale și dela ce'e de țară.“

„În Joia Patimilor trebuia un bătrân să călătorească cu pâinea Paștilor 4-5 stațiuni, până unde afla un preot, care le servea apoi sfântirea pâinii, și acela cuminecându-se acolo, aducea pâinea și în ziua Învierii o împărțea credincioșilor.“

Mai târziu situația se schimbă. Satele se umplură de preoți, câte doi și trei pentru o parohie care nu atingea nici 200 de familii. Majoritatea erau necalificați, pentru că superiorii sârbi găsiseră mijlocul de a se îmbogăți vânzând aceste locuri în schimbul unor servicii umilitoare prestate personal, sau prin argumentul hotărâtor: banul.⁵⁾ Numiți prin astfel de criterii, disciplina ce li se aplica se baza pe principii similare. Pedepsa cu bătaia, suspendarea din funcțiune, și atâtea alte metode bune pentru răufăcătorii de rând, dar nu pentru un slujitor al altarului, făcea ca prestigiul multor preoți să fie inexistent.

Pentru exemplificarea celor afirmate mai sus ne vom servi de date culese la fața locului de Moise Nicoară, sau mărturisite în scris de alți preoți sau martori oculari. Multe din aceste cazuri i-au servit lui la redactarea memoriului din 1816 către Înălțatul Împărat,

¹⁾ „Sate și preoți din Ardeal“, *passim*.

²⁾ „Ierarhia și națiunea română în suferințele ei seculare și martiriul lui Moise Nicoară“, „Albina“ (Pesta) 1870, Nr. 107-111.

³⁾ Măr vâratec (C. B.)

⁴⁾ „Învălitul“ la o nuntă țărănească este momentul când se scoate cununa de lămâiță de pe carul miresii și i se aranjează peptenătura specifică cu basma, semnul distinctiv al femeii măritate. Ea nu mai poate umbla cu capul gol și cu cozile pe spate, ci învelită. (C. B.)

⁵⁾ La sfârșitul secolului trecut se putea auzi încă în părțile Aradului sau Julei expresii românești schimonosite de pronunția sârbă, cari oglindesc îndeajuns această dureroasă influență a banilor. De exemplu: „Da-miș mie mia; Da-maș ție singhelia. Sau: „Daș tu mie mia; fiș, tu popa mie într'o parohie;“.

despre care va fi vorba la vremea sa.¹⁾ Altele au rămas neutilizate. Spicuirea celor mai caracteristice ne ajută să prezentăm acum un tablou cât mai aproape de realitate al vremurilor de care ne ocupăm, cu convingerea că nu e un lucru lipsit de interes, mai ales „*pentru cine înțelege că istoria politică e numai o parte din viața unui neam, și numai o mică parte atunci când acest neam se află într'un stat care nu e al lui*“.²⁾ Nu ne putem lăuda cu o astfel de situație, evident, dar cu atât mai mult vom înțelege sbuciumul și năzuințele aceluia care au luptat pentru înlăturarea nedreptăților, și abuzurilor ce degradau satele și preoții din Banat și Crișana. Și tot odată cu atât mai condamnabilă ne apare vina aceluia cari încurajau astfel de elemente, persecutând pe cele cu adevărat demne și de valoare.

În genere mulți din preoți apar nevârșnici, alții absolut incuți iar alții stăpâniți de patima beției care îi împingea la fapte rele, imorale și josnice. Astfel în protopopiatul Buteniului³⁾ un copil ca Faur Teodor, la 16 ani, a fost sfințit preot prin Episcopul Pavel Avacumovici, în comuna Bârsa, pentru suma de 400 florini; vecin cu parohia, adică la Voivodeni, Tonta Ioan, tot de 16 ani, a fost sfințit preot de același Episcop „pentru 100 florini în galbeni și 20 florini în băncuțe. Și după ce s'au făcut preot, încă tot nu au fost slobozit acasă până ce nu au mai adus părinții pentru el două ocave de răcie.“ Belgea Pavel, parohul din Desna, „număra numai 17 ani“ și „în lucrurile bisericii pentru neștiința sa și până acum tot nedeșprins fiind, mulțime de bani au cheltuit.“⁴⁾ Parohul satului Dieci, Gheorghe Loghin, așijderea în vârstă tânără, cu năravuri cu totul urâte și nespuse, au primit cinul preoțesc întru aceleași obiceiuri pentru galbenii ce au vărsat pe la toți curtenii.“ În altă parte tot despre el găsim că „nu numai când se îmbăta făcea fapte de rușine și vătămare a tot clerul, ce și în biserică fiind, ba încă tocmai când slujea sfânta liturghie, îndrăsnea a batjocori Sf. Biserică înainte a tot norodul.“⁵⁾

Pe lângă aceștia abundă categoria neștiutorilor de carte, atât în Bihor⁶⁾ cât și în Arad⁷⁾ și mai jos de Mureș.⁸⁾ Lipsiți de orice

¹⁾ V. Anexa LXVIII — „Motiva, quae Clerum et Populum Valachicum g. n. ur. Dioecesis Aradiensis determinarunt, ut Vestram Majestatem in omni homagali submissione exorent, quatenus ei Episcopum natione et animo Valachum clementissime denominatione dignaretur . . . (data 1816 VII 17).

²⁾ Cuvinte memorabile rămase deli Prof. Nicolae Iorga, când în 19 5 înfățișa în lecțiile sale de la Universitatea din București „Istoria Români or din Ardea și Ungaria“ (vol. II, p. 75).

³⁾ Academia Română, Ms. 2445, f. 251-253. Anexa nr. LXXVIII, „Motiva“ punct. 7.

⁴⁾ Până la 600 fl. (V. 2445, f. 240).

⁵⁾ Multe relatări despre div rsele imoralității ale preoților sunt imposibil de repetat aici, în scris. Un caz specific este și acesta Gh. Loghin și încă multe.

⁶⁾ V. Scrișoarea lui (Toma) Costin către M. Nicoară, Ms. 2443, f. 154, și dela Püspöki, Ms. 2439, f. 86.

⁷⁾ Doc. XCVI, „Motiva“ punctul 5. Memoriul este utilizat și de D. Ioanovici în *Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad*, Revista Teologică Sibiu, Nr. 12-20, 19 6.

⁸⁾ Anexa Nr. LXXXIX „Insemnări din protopopiatul Totvărădiei“.

pregătire, ei știu pe de rost o singură evanghelie și o zic la toate sărbătorile. De vecernii și de slujbele patruzecimilor nici nu mai vorbim, căci nu le respectau. „Singura înțelepciune pe care o putea învăța poporul dela ei consta în cea mai strictă observare a posturilor; prin cari ajunseseră a crede că se pot spăla de orice păcat“¹⁾. Evocatoare este și pătania greotului Pavel Popovici din Gaja, care în timpul liturghiei pierzând foaia cu însemnări, a întrerupt slujba și a ținut oamenii în tăcere. „Care foaia după ce au aflat-o, cu scandal în auzul tuturor au strigat; „Aici ai fost tu teremtete!“²⁾.

Destul de numeroși erau dintre aceia cari se dedau la beții prin crâșme cu sătenii, fără nici o rușine și deveneau apoi părtași la furturi și imoralități, alunecând adesea pe panta crimei. Cutare preot din Coroiu așa se certa cu popa din satul vecin „cât nici țiganii nu-i întreceau“. Popa Theodor, parohul din Cefa, care pentru 100 fl. și o vacă cu vițel a fost ales namesnic, „umblând odată cu crucea pe la casele oamenilor, s'au îmbătat, cât pe urmă au căzut într'o fântână dimpreună cu crucea, unde puțin de nu s'au înecat. După ce l-au scos afară tot ud, au trimis diaconul mai departe să sfințească casele. Tot el altădată în loc de biserică a nimerit la birt, unde așa tare s'au îmbătat, încât tot în patru brânci până la un poduț au mers; aci au căzut într'o vale. Și în mare primejdie de moarte era, dacă n'ar fi avut noroc în doi oameni să-l tragă de păr afară.. Până acasă s'au luat toți câinii satului după el“³⁾. Un oarecare evreu „post modum Rubinovici nominatus“, fiindcă consimțise să ia în căsătorie văduva cu cinci copii a unui diacon din Cuvin, (mört prin sufocare în temnița episcopală) trecând la creștinism, fu și el numit preot-Avea 17 ani⁴⁾, nu știa nici ceti, nici slujbele a le săvârși, dar cu câteva sute de florini reuși să primească și singhelie pentru parohia din Chisindia; era al treilea preot pentru o parohie care nu avea loc decât pentru doi.

Până și servitorii episcopului puteau deveni preoți. Era destul să-l fi servit cu slugărnicie, fără plată, la tot felul de îndeletniciri domestice și puteau spera să intre în cinul preoțesc⁵⁾.

Pe baza aceasta erau înlăturați și persecutați adevărații slujitori la altarul religiei și naționalismului. Mulți din ei îndurau ofense publice din partea mai marilor sârbi, sau, ca să se mențină în preoție trebuiau să umple buzunarele prea onorațiilor protopopi, arhimandriți și episcopi. Nicolae Horga, învățatul preot din Seleuș (Jud. Arad), care vorbea cinci limbi, era autorul unei cărți „Oglinda“

¹⁾ Anexa Nr. LXVIII „Motiva“.

²⁾ Anexa Nr. LXXXIX (cuprinzând mai multe exemple).

³⁾ Academia Română, Ms. 2445, f. 248, 250.

⁴⁾ „Motiva“, punctul 26; Ms. 2445, f. 251 și 253.

⁵⁾ „Motiva“, punctul 28.

1807, cu însemnări istorice despre trecutul câtorva centre din județ, și era de viță nobilă¹⁾, candidând de protopop n'a putut reuși, căci n'a avut bani să-și cumpere demnitatea. În locul său a fost preferat un altul pentru că a plătit 14.000 florini. Și câți alții ca el*).

Un ierarh sârb: Arhimandritul M. Manuilovici.

Tartorul care storcea banii dela toți era Arhimandritul Mănăstirii Hodoșului Moise Manuilovici, supranumit de către preoții români „*Arhimandracul Pepe*“²⁾, sau numai „Pepe“. Acesta purta grija trebilor eparhiei, înlocuind neputința și bătrânețea Episcopului Pavel Avacumovici (1786-1815). Brutalitatea, setea după bani și vădita aversiune ce o simțea pentru tot ce era românesc reușise să-l facă urât de toți Români. „Nici rușine, nici frică de Dumnezeu, nici un simț omenesc de milă sau de dreptate nu mai trăia în sufletul său“³⁾.

Exemplele următoare culese din câteva zeci îl caracterizează⁴⁾. Așa bunăoară: Cornea Vasilie, preot în Chisindia, ca să obțină singhelia a trebuit să cinstească cu 200 fl. pe lângă „3 acove de răcie și o pereche de mascuri“ pe protopopul care i-a dat recomandarea și cu un alt „acău de răcie și o clisă de o majă“ pe ginerele protopopului. Cu 100 fl. a mulțumit Episcopului. În urmă când a ajuns la Arhimandritul Manuilovici, din 70 fl. câți îi rămăseseră, i-a întins și acestuia 50 fl., lăsându-și sieși 20 fl. pentru cale... „Cu silă, din punga preotului, a răpit Arhimandritul și restul, lăsând pe preot flămând și ca vai de el să plece la drum fără nici un crăițar“. Capelanul dela Desna, Costea Petru, care și școala preparandă au săvârșit și vrednic fiind, au cheltuit pentru căpătarea preoției până la 500 fl“. Fostul învățător Melentie Stancovici, administratorul parohiei Orăzii-Mari și asesor consistorialnic a plătit 360 fl. ca să fie protopop în Lunca. Din toate umblările lui pe la Episcopie s'a ales numai cu amărăciunea, căci nici bani, nici singhelie n'a mai văzut. Drept satisfacție popa Melentie se trezi într'o bună zi cu „țădulă“ pe locuința sa: „De vânzare“, izgonit astfel din casa parohială și lăsat pe drumuri cu cinci copii⁵⁾. În schimb fratele Arhimandritului Manuilovici, pro-

¹⁾ Ștefan Pop: „*Frământări românești în jurul scaunului episcopesc dela Arad*“ Arad 1929, p. 17- 9; Gh. Ciuhandu: „*Episcopii Samuil Vulcan și Gh. Raț Arad 1930*“, p. 31. Márki S.: „*Arad vármegye monographiája*“ I p. 682, 793. Cf și *Motiva* punct. 10: „Qui in toto clero Valachico Dioecesis hujus fuit praecipuus omnibus qualitatibus requisitis, linguarum scilicet peritus et absolutus physicus, item morum optimorum, cui denominatus nulla ratione aequiparandus fuit. Sed noluit Episcopus cultum virum promovere“.

²⁾ Vezi mai jos.

³⁾ Cf, Anexele XCV, XCVII, XCVIII.

⁴⁾ D. Ioanovici, I c. p. 169.

⁵⁾ Cf „*Motiva*“ Ms. 2445, f. 248 253, ms. 2439, f 158, 59, și anexa XXX.

⁶⁾ V. „*Motiva*“ punct. 11 și scrisorile lui M. Stancovici din 14 II. 1816 Nr. L. și 16 VI. 1816 LXIV. Scrisoarea întreagă ms. 2439. f. 156—59.

topopul Orazii-Mari era în măsură să aibă supt mâna sa patru protopopiate ¹⁾).

Pe de altă parte preotul bun, cinstit și cu frica lui Dumnezeu, care-și cumpăraseră și el parohia cu bani grei — fiindcă numai așa se ajungea atunci — se trezea într'o bună zi cu un neisprăvit oarecare că vine să-l înlocuiască, cu împuternicire dela protopop sau dela arhimandrit. Dacă îndrăznește să se opună, înfunda închisoarea dela episcopie și nu mai ieșea de acolo decât cu altă serie de plocoane și bani, pentru ca „disciplinar“ să fie mutat într'un sat cu 45 case. Așa a pățit Dobrei Ghenadie, care după ce păstorise 16 ani în Pleșa, iubit și respectat de sătenii săi, a ajuns din cauza unui capelan protejat de cei de sus tocmai la Căcărău, un sat cu 45 case ²⁾.

Pe un biet capelan din Vadasz (Vânători), anume Gavrilă Lazar, n'a vrut Pepe să-l sfințească fără 60 fl. După ce i-a primit, a mai cerut 5. Din 9 florini câți îi mai rămăseseră, bietul popă i-a dat și pe cei ceruți. Când a văzut harapnicul 9 florini i a smuls pe toți din mâna omului, lăsându-l fără nici un creițar. Ba mai mult, nu i-a dat drumul acasă până nu i-a promis un „imperial“ în natură, „quem etiam dein ei submisit“ ³⁾.

Un alt capelan din Apateu, Ioan Popovici, s'a mai ales la sfârșit și cu bătae și păruială. Pe tinerii cari veneau de prin sate să fie sfințiți preoți îi căuta până la piele să găsească bani și pe cei la cari nu găsea, după ce îi nenorocea în bătăi, îi trimetea desbrăcați să caute bani ⁴⁾, îi obliga să taie lemne cu săptămânile la curtea episcopescă, sau îi arunca în temniță (ariștă) de mulți mureau acolo ⁵⁾.

Toate aceste jafuri neoficiale apăsau cu atât mai greu, cu cât preoții mai erau îndatorați să contribuie anual cu o sumă fixă, destul de mare, la fondul episcopesc. Mânuirea acestui fond intra numai în competența ierarhiei sârbești; Românii trebuiau doar să plătească și când se întâmpla să nu fie promți la „datorie“ li se aplicau pedepse corporale, întemnițări, sau li se ridicau cărțile bisericești.

Acest vechiu și neomenos tratament a îngrozit pe Impărăteasa Maria Tereza. În 1777 ea interzicea prin lege „episcopului și mitropolitului ca pe supușii lor preoți sfințiți să nu-i mai pedepsească cubătaie, cu fere, cu legături, sau cu lucruri pentru slujitori, pentrucă aceasta ar trage cu sine, în loc de reverință pentru preot, numai disprețuire“. Pentru cazuri mai grave Impărăteasa dispunea să se

¹⁾ Până în 1812 administra 7 protopopiate. Dar mare schimbare nu s'a făcut reducându-i numărul la trei sau patru, deoarece noii numiți erau oameni de ai lui.

²⁾ Ms. 2445, f. 252.

³⁾ „Motiva“, punctul 14.

⁴⁾ „Hoc evenit misero sed nobili juveno nunc sacerdoti în Kotsuba (Cociuba) qui ita collaphisatus totus cruentatus et indusio sanguine conferto ex aula episcopali exire debuit“, ibid. punct 16.

⁵⁾ Ibidem, punctul 24.

„Înainteze relațiune către deputațiunea aulică ilirică, iar excomunicațiunea să se facă numai cu concursul regesc¹⁾.”

Constatările de mai sus ne dovedesc cu prisosință „eficacitatea” acestei legi.

O firească întrebare și-o poate pune orșicine. Dar de unde aveau preoții atâția bani ca să cheltuiască pentru câte o amărftă de parohie, când ei nu erau salariați ?.

Crescuți într'o lume cu astfel de „tradiții”, cel mai simplu lucru și mai la îndemână era să imite, în mic, ceea ce vedeau în mare. Așa de exemplu pentru aprobarea cununiei între copii de 13 ani pretindeau o recompensă considerabilă. Se întâmplau și cazuri când pentru 100 florini un pretopop sau un preot îngăduia despărțirea între soți legitimi, pentru ca să dea puțința unuia din ei să apuce cărări greșite²⁾. Și câte alte lucruri mărunte ! Pe lângă acestea veniturile oficiale preoțești constau dintr'un „bir” anual în bucate sau echivalentul în bani, pe care-l dădea fiecare credincios ; din taxele care se percepeau pentru actele de cult particular (acatiste, etc.) sau ceremoniile înbotezurilor, nunților și înmormântărilor³⁾. Unii din preoți mai aveau și averea lor proprie.

Incercări de sârbizare.

Discreditarea elementului românesc, prin știrbirea demnității eclesiastice, nu era decât o parte dintr'un plan întreg, urmărit de clerul superior rascian pentru a sufoca în Români orice aspirație de emancipare națională.

Paralel cu tratamentul neomenos aplicat clerului, se lucra și pentru anihilarea posibilității de reacțiune din partea elitei românești. Familiile de frunte ale satelor și orășelelor noastre erau ademenite cu tot felul de momeli în cercurile respective sârbești. Odată câștigată simpatia Românilor, Sârbii cultivau stăruitor legături în vederea încuscririlor. Exemplu concludent ni-l oferă însuși tatăl lui M. Nicoară, căci Ileana Dody, a doua sa soție, era înrudită de aproape cu o cunoscută familie sârbă anume Kenghelaț⁴⁾. „Tâmpla de a se amiresa cu o Sârbă”, scrie M. Nicoară, „a fost părerea unui bogat Rumâno-Serb Manole, sau Manoila, din Bătanie. Cunoștința cu acela

¹⁾ T. Botiș și Avr. Sădean : „Cei dintâi ani din trecutul și viața Preparandiei (Școlii Normale) gr. or române din Arad” în Anuarul Institutului Pedagogic gr. or rom. din Arad, 1912, p. 116.

²⁾ Anexa Nr. LXXXIX ; Acad. Rom. ms. 2445, f 2° 8-253

³⁾ Amănunte se găsesc în cartea Păr. Dr Ciuhandu : „Românii din Câmpia Aradului și de acum donă veacuri” Arad 1940, p. 127-132.

⁴⁾ Din aceeași familie erau : Directorul școlar Kenghelaț și Arhimandritul Pavel Kenghelaț, acesta din urmă de o vastă cultură câștigată în universitățile din Petrograd și Halle (Saxonia), dar cu ușoare nu nșe oportuniste. în concepții Cf Anexa LXX ; scrisoarea lui Țichindeal, Nr LIX.

pare să fi avut multă încurgere în viața de apoi la tată-mio, cel ce cu cât Rumân în tot sensul, trăgea însă către Sârbi, împânjinat năștiu cu ce modru, măcar că măicuța (baba sau bunica), cu tot dinadinsul îl depărta de Sârbi, pe care nu-i suferea¹⁾.

În vederea aceluiași plan de sârbizare, clerul superior rascianic, introdusese limba sârbă în școli și biserici. Opușirea Românilor la adoptarea unei limbi străină de sufletul lor dădea naștere la conflicte inevitabile, mai ales la Arad, unde controlul arhimandritului era permanent²⁾. Nu se sfia „cinstitul părinte“ a-i dojeni cu vorbe profane și cu amenințări violente, în biserică fiind, când în loc de „Slavă“ au îndrăznit preparanzii din Arad a spune „Mărire“. Iată cum povestește și Popa Dimitrie Novac „curgerea inimii sale: „Pentru că în Biserica patronului S-tului Ioan Botezătorului — scrie preotul — am citit cei șase psalmi românește, fui țitat la cinstita conzistorie, unde Prea cinstitul Domn Arhimandritul Hodoșului Emanuiloviçi, ca pentru o faptă și păcătuire criminală m'a muștrat și după multă rușinare era mai să mă pună la închisoare și în protocol să mă înșamne, zicând: „*Vezi scrisoarea Mitropolitului unde aspru poruncește să nu se cânte nici să se cetească românește!*“ Aceasta cu amar ascultam, și nu mică turburare a sufletului la toată creștinătatea românească din Arad au pricinuit *oprirea Sfintei Evanghelii* de a mai ceti românește, că poporul mai tot românesc iaste și oamenii acum cu mâhniciune se văd lipsiți de îndulcirea cuvântului lui Dumnezeu³⁾...

În școlile dela sate, zidite din trudă românească, mai toți învățătorii erau sârbi, ce abia știau sau de multe ori nu știau românește. Dela ei copiii nu puteau învăța cântările bisericesti decât sârbește sau grecește. Rar, pe lângă un „Itac, heruvime“, un „Bozraduisin“ sau „Aghios o Theos“ se adăoga și un „Doamne miluește“. Apucând așa din pruncie, mulți din ei ajungeau la adânci bătrânețe fără să cunoască o altă rugăciune românească⁴⁾.

După ce din înalta îndurare împărătească Români au căpătat și ei o școală pedagogicească la Arad (1812), marele Sârb Uroș Nestorovici, inspectorul școalelor ortodoxe din Ungaria, nu s'a liniștit până nu a impus ca o îndatorire de căpetenie studiul limbii sârbești, tinzând a prefăce școala într'un institut bilingv.

În loc săi încurajeze la învățătură și luminare, Uroș Nestorovici ar fi fost mulțumit să constate o descreștere a numărului doritorilor de carte. „De ce primiți atâția tineri în școala?“ zicea el odata pro-

1) V. C. Bodea, în revista „Hotarul“ 1937, Nr. 5, Arad.

2) Cf. Anexele LXXIV, LXXV.

3) Academia Română, Ms. 2445, f. 51; „Motiva“ punct. 43, 44.

4) Bunica lui Moise Nicoară a murit după 70 ani, în 1801, și „nu știa rugăciunile, nu ni sârbește!! fara să știe o vorba sârbească, precum nime în tot orașul, ba nici chiar în tot prețu ul pana la Arad. Bucuria ei ca d și-a auzit nepoții învățându-le înbe românește și-i ruga să le repețim din ceaslov au din saltire“ Din autobiografia lui M. Nicoară, V. C. Bodea, revista „*II tarul*“ 1 37, Nr. 5. Cf. Scrisoarea lu Tichindeal, Nr. LII.

profesorilor. „La ce bun? În mizeria și incultura lor (miseri, inculti et malevestiti) ei apar ca niște vagabonzi (vagabundos) cari se refugiază aici ca să scape de obligația militară”¹⁾. Chiar dacă aspectul ar fi sugerat o astfel de comparație, datoria Sârbilor era să le vină în ajutor, cu atât mai mult cu cât existau fonduri culturale, la cari Românii contribuiseră în mare măsură. Atunci când mărinimia lor se arăta față de Români, ea nu urmărea promovarea culturii românești, ci rascianizarea ei. Intre altele îngrijirea pe care o primeau elevii în școli era sub orice critică. Un aspect dureros al lucrului ni-l oferă cazul celor doisprezece copii aduși din Bihor la școala din Carloveț. Cu toată asigurarea dată părinților că îi vor „spăla cât nici maica lor nu i-a îngrijit mai bine”, cei mai mulți din copii ajunseseră să moară de „negrijă și foame”; teferi n’au mai rămas decât trei și drept învățătură s’au ales cu cunoștința limbii sârbești vulgare, pe care întorși acasă nu mai aveau cui o vorbi²⁾.

Rare erau exemplele când un Român primit în școala de acolo atingea o demnitate mai înaltă în ierarhia sârbească. Din mărturiile contimporane, nu găsim mențiune specială decât pentru Făgărășanul Nestor Ioanovici, Ardelean, nu Bănățean sau Ungurean. Mitropolitul Stratimirovici îl ocrotise cu gândul de a-i mijloci obținerea scaunului episcopesc la Sibiu³⁾. Odată cu zădărnicierea acestui plan — prin alegerea lui V. Moga — dispare și interesul Mitropolitului pentru Ioanovici. Înțelesese să-l cultive atâta timp cât vedea în el un eventual episcop ardelean devotat Carlovețului; niciodată însă în vederea unei candidări pentru scaunele direct dependente din Banat și Crișana (după cum vom vedea mai jos). Disgrațiat, Nestor Ioanovici fu uitat cu bună știință în modestul post de egumen al M-rii Besse nova, stăvilindu-i-se orice aspirație de înaintare.

Dintre Românii de pe Crișuri, un meritos tânăr — de care va veni vorba mai des în aceste pagini — anume Ioan Mihuț, cunoscător al limbilor română, latină, maghiară și germană, după ce a absolvit eminent studiile filozofice și juridice la Academia Regală din Pojon, a vrut să se dedice carierei preoțești. Ca să învețe teologia și limba sârbească, cu chiu cu vai a obținut o bursă pentru Carloveț — fondată și aceasta de un Român arădan Bojici. După patru ani de aprofundare a teologiei și însușire perfectă a limbei sârbe, Mihuț a trebuit să constate și el că perspectivele de a ajunge erau deschise numai elementului sârbesc. Convins de deșertăciunea stră-

¹⁾ „Motiva” punctul 49 (d).

²⁾ „Mot’va” punctul 56.

³⁾ I. Lupaș: „Câteva știri despre N. Ioanovici, fost episcop al Aradului 1829-1830”, „Tribuna” (Arad) din 19 Decembrie 1911; idem: „Studii și Conferințe”, articolul citat. Cf. și S. Dragomir: „Corespondența Episcopului G. Adamovici” în „Revista Teologică” Sibiu 1911.

duințelor sale se întoarse înapoi la Arad și intră ca profesor la Preparatoria nou înființată ¹⁾.

Cazurile asemănătoare înmulțindu-se, vedeau din ce în ce mai mult intențiile Sârbilor. Când i se cerea de către cancelariile din Viena să-și dea părerea asupra unui Român care ar putea corespunde unui înalt post ierarhic, Mitropolitul răspundea prompt și invariabil: *nu există nici un Român capabil.*

Indignarea cuprindea pe acei dintre ai noștri care se simțeau elemente de valoare și cari ostentativ erau înlăturați dela posturile de conducere. Unii din ei se resemnau într'o retragere pasivă, mulțumindu-se a sfida toată svârcolirea deșartă din jurul lor. Numărul lor apare considerabil, dacă se ține seama de întinderea mare a Diecezei Aradului din acea vreme: ea cuprindea pe Românii ungurenți din opt comitate, întinzându-se și în Sudul Mureșului și în Transilvania (protopopiatul Halmagiului). Trecea astfel peste frontierele administrative și politice ale Ungariei propriu zise. Intreaga eparhie se împărțea în 14 protopresbiterate cu 481 de locuri mume și 126 filiale-parohii; atâtea și biserici. Iar după marea emigrare din 1751, când o bună parte din Sârbi au plecat în Rusia, din cei rămași aproape toți s'au retras în josul Mureșului spre Sud. Pe drept cuvânt puteau Românii afirma ²⁾ că de abia au mai rămas trei locuri care ar fi amestecate cu Sârbi; restul toți Români ³⁾:

Așfel ierarhia sârbească, rămasă aici fără popor sârbesc, apăsătoare nu ca protectoarea păstoriiților ei ortodocși, ci ca o povară în spinarea bieților Români și ca sugrumătoarea vieții și gândului românesc.

Reacțiunea Românilor din Banat și Crișana contra ierarhiei sârbești. Precursorii.

Lupta Românilor nu poate fi nicidecum socotită ca manifestarea unei uri contra poporului sârbesc. — „Depărtată să fie toată pisma neamului și clerului românesc către neamul sârbesc“ ⁴⁾. Ea este numai o dorință de emancipare național-religioasă, pornită din tendințele legitime de a doborî despotismul unei ierarhii străine dușmănă intereselor neamului nostru. În același timp era și semnalul de

¹⁾ „Motiva“ punctul 56.

²⁾ V. *Instanța clerului și poporului românesc din Eparhia Aradului adresată Împăratului Francisc I în 1814*, publicată în „Albina“ (Pesta) 1870, Nr. 31, 32; „Biserica și Școala (Arad) 1878, Nr. 27, 28; în „Foaia Diecezană“ din Caransebeș, 1886, Nr. 9, Ilarion Pușcariu: „Mitropolia Romîn lor ortodocși“ 900, T. Păcățianu: „Cartea de aur“ Sibiu 1904, vol. I, și Sever Secula: „Un memoriu al lui M. Nicoară“ 1904. Intre manuscrisele lui M. Nicoară se află și în românește și în latinește (Ms. 2444).

³⁾ Ib dem Cf. și însemnările personale ale lui M. Nicoară, Acad. Rom. Ms. 2445, f. 198.

⁴⁾ V. *Instanța clerului și poporului românesc din 1814.*

deșteptare ridicat din însăși conștiința originii și drepturilor românești pe pământul strămoșesc al Daciei colonizată de Împăratul Traian. Românii revendicau egalitatea cu celelalte națiuni pe pământul unde erau singurii urmași ai stăpânilor de odinioară. Trezirea acestui sentiment național era urmarea firească a asupririlor îndurate de ei; dar mai era și ecoul vremurilor de prefaceri culturale, sociale și politice cari au pregătit răsăritul unei ere noi de libertate și egalitate.

Pavel Iorgovici.

Cel dintâi bărbat român care a luat în mână steagul deșteptării noastre naționale a fost Bănățeanul *Pavel Iorgovici*, atât de bine prins în câteva cuvinte rămasese dela Nicolae Iorga: „O existență agitată, rătăcitoare, plină de elemente dramatice“. Acest fiu de preot din Vărădia avea o cultură vastă câștigată la școlile din Pojon, Pesta, Viena și Roma, cultură pe care a complectat-o cu ideile Revoluției franceze culese în capitala marei revoluții prin anii 1792-1793; și-a mai îmbogățit-o printr'o călătorie la Londra. Întors între ai săi, Pavel Iorgovici a început să-și răspândească prin scris ideile unei renașteri naționale. A fost persecutat de Sârbi care-și simțeau soclul clătînând și a murit ca un martir al cauzei noastre, otrăvit — se pare — de dușmanii lui și ai neamului.

Primul pas fusese făcut. Prima jertfă sfințea un ideal. În locul lui Iorgovici se vor ridica alții.

In jurul lui 1807-1808.

Maestatică petiție (1807) de care am mai pomenit și la începutul acestei lucrări ¹⁾, petiție dată în numele tuturor Românilor bănățeni și iscălită de Stefan Athanasievici din Lugoș, Gh. Petrovici din Belinț, Petru Popovici din Bocșa și Dimitrie Țichindeal parohul Becicherecului mic, era noul semnal al aceleiași lupte. Se amintea acolo trecutul vechiu și glorios al acestui neam obidit, trecut în virtutea căruia meritam o soartă mai bună și sprijin pentru ieșirea din întunecul neștiinței. Ce folos de școlile create de Împăratul prea milostiv, dacă directorii și conducătorii lor se dovedeau oameni fără tragere de inimă față de tot ce era românesc. Pentru curmarea răului petiționarii indicau ca soluție optimă ca în postul vacant de director al școalelor naționale române să se numească numai un Român, ales din adevărații iubitori de neamul lor; un director care să stimuleze luminarea tinerimii române prin școală și să trezească virtuțile stră-

¹⁾ V. în partea întâia Nicoară în epoca 1806-1808 la Viena.

moșești cari puteau arăta lumii întregi adevărata valoare românească¹⁾.

Cum am mai scris în partea întâia a lucrării noastre, această acțiune trebuie văzută în legătură cu o mișcare similară întreprinsă tot în aceeași vreme (1807-1808) de preoții eparhiei arădane, al căror interpret la Viena a fost Moise Nicoară²⁾.

Petru Maior în a sa „Istorie pentru începutul Românilor în Dacia“ pomenește de cinstiții protopresbiteri bănățeni: *Petru Iorgovici* al Oraviței și asesor pe lângă consistorul episcopesc din Vârșeț; *Ștefan Athanasievici* al Lugojului și asesor pe lângă Varmegia Crașoviei; *Ioan Thomici* al Caransebeșului și asesor pe lângă consistorul din Vârșeț; și învățatul *Nicolae Stoica de Hațeg* al Mehadiei³⁾, cari erau în legătură cu Românii ungureni, uniți în același gând și cu aceeași râvnă „către polirea neamului românesc“.

Despre Petru Iorgovici știm că era fratele lui Pavel Iorgovici și fiul protopopului Marcu din Vărădia de lângă Mureș. Era descendent al unei familii vechi ardelenene purtând în Ardeal cu totul alt nume decât acesta atât de sârbit de Iorgovici și având înrudiri de sânge cu familia Brâncovenilor din Țara Românească⁴⁾. Din trei frați câți erau: Pavel, Ioan și Petru, doi au pățimit amarnic pentru cauza neamului (despre Ioan nu se știe nimic). Moise Nicoară în Memoriul său din 1847 amintește că Petru a îndurat temniță grea, de pe urma căreia a și murit, pentru că în numele Românilor se ridicase contra nedreptăților comise față de ei de către guvernul austriac⁵⁾.

Alte amănunte asupra frământărilor ce cuprinsese toată nația românească din Crișana și Banat nu cunoaștem; Moise Nicoară a înconjurat și el întotdeauna explicația participării lui la această mișcare. Deducem numai dintr'o scrisoare a tatălui lui M. Nicoară că

¹⁾ Afară de Iosif Vulcan, I c., unde se găsește publicat documentul, cf. și interpretările din *Apostolatul* lui Av. Sădean, sau D. Ioanovici, „Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad în „Revista Teologică“ 1 16

²⁾ V. epoca respectivă din viața lui M. Nicoară în lucrarea de față.

³⁾ Acesta din urmă este autorul unei cronici bănățene, pe care până acum nu o cunoaștem decât din fragmente reproduse în *Istoria Banatului și Sclerilor*, vol. III a lui Patriciu Drăgașina, Caransebeș 1907. Pentru bibliografie cf. și I. D. Suciu „*Lit. ratură bănățeană de la început până la unire*“, Timișoara 1940, o utilă antologie, cuprinzând în schițe biografice și selecțiuni din operele autorilor bănățeni, cu indicațiile bibliografice respective.

⁴⁾ Dăm în cele ce urmează câteva rânduri extrase din biografia lui Paul Iorgovici Brâncoveanu, apărută în Familia 1870. Nr. 1, p. 1-3: „S rănoșul părintelui său nu se numea Iorgovici, ci altfel, în acest nume nu se știe. Dânsul trăia cu proprii țăr noiți în Transilvania, însă din cauza persecuțiilor religioase calvinești a fugit și el dimpreună cu mai mulți în România mică. Acolo și-a cumpărat o moșie și s'a înșurat cu o fecioară din faimoasa familie a Brâncovenilor, și de aici înainte și-a luat și el numele de Brâncoveanu. Fiul său Georgiu de f. ica Tuncilor a trecut în Banatul Timișan și s'a așezat în satul Vărădia. Fiu acestuia a fost Marcu, care a învățat în școala de la Carlovaț și apoi fu numit aroh în Vărădia. Acest, precum se afirmă, ca să poată fi protopop, lă demardarea episcopului să bese de atunci, și-a părăsit numele „Brâncoveanu“ și a primit numele de Iorgovici, care apoi a rămas în familie.

⁵⁾ Il fut mis en prison et aux fers, ce qui causa sa mort“. M. Nicoară, Anexe Nr. CXL.

protagonistul mișcării la Români de pe Crișuri a fost Theodor Popovici, protopopul Chișineului și Zărandului ¹⁾.

„Preparandia“ sau Școala Normală din Arad (1812).

În orice caz acest episod din viața de luptă a Românilor unghereni este preludiul înfăptuirilor de mai târziu și piatra de temelie pusă la întemeierea „Preparandiei“ din Arad (1812), a primului altar de cultură românească dăruit din îndurarea Împăratului. Faptul apare explicabil cunoscând încetineala cu care se rezolvă în timp de războiu probleme de ordin „secundar“. Prin anii 1808-1809 Împăratul se găsea în cea mai formidabilă încleștare cu Napoleon. După războiul Francisc I era preocupat de gândurile căsătoriei fiicei sale Maria Luiza. Deci abea la sfârșitul anului 1810, sau la începutul lui 1811 el putea să se ocupe din nou de treburile dinlăuntru țării. Astfel în ziua de 9 Februarie 1811 el dădea primul decret pentru înființarea a trei „școli naționale“ de căpetenie pentru preparanți de religie ortodoxă, și anume una în Aradul vechiu pentru Români, alta în Sânt Andrei pentru Sârbi, iar a treia în Pesta pentru Greci. Inspectorul general era „Prea înaltul și de bun neam născut Domnul Uroș Stefan Nestorovici al cesaro-crăeștei măririi consilier“ ²⁾, un Sârb intrat în grațiile Împăratului. Profesorii școlii, în număr de patru, erau însă Români adevărați, apărători ai intereselor românești. În fruntea lor era fostul paroh dela Becicherecul mic Dimitrie Țichindeal, profesor de catehetică și senior al institutului; apoi Ioan Mihuț, învățatul copil de țăran din Șiclău (Arad), absolvent al Academiei de Drept din Presburg și al teologiei din Carloveț, ca profesor de pedagogie, metodică și de istoria Țării Ungurești; (din Mai 1814 rămânea ca senior în locul lui Țichindeal, suspendat); al treilea era Iosif Iorgovici, fiul bravului protopop dela Oravița, doctor în filosofie dela Pesta, profesor de matisis ³⁾ și geografie; și în sfârșit Constantin Diacovici Loga (din Caransebeș), absolvent al Academiei de Jură din Pesta, pentru gramatica românească și conțept ⁴⁾, va fi și succesor al lui Mihuț ca senior după 1816, când acesta va fi numit director școlar al districtului Caransebeș. Fire de dascăl, Constantin Diacovici avusese chiar la Pesta o școală românească pentru copiii Românilor de acolo, predând în română, latină, germană, ungară ⁵⁾.

¹⁾ V. Scrisoarea lui Petru Nicoară c t e fiul său Moise, din 21 Februarie 1808, Ms. 2439 f. 13..

²⁾ D. Țichindeal: „*Arătarea desfre sta ea acestor noao introduse șho'asticești instituturi*“ la Buda, 1813 Retipărită în Anuarul Institutului pedagogic gr. ort rom din Arad, 1121.

³⁾ „*Matezisul*“ ade ă învățătura c re cearcă suptile geometricești adevăruri „D. Țichindeal, „*Arătarea*“

⁴⁾ „*Conțept*“ ădecă în limbi de multe feluri de scrisori c sânt de lipsă în viața ome-nească“. Ibidem.

⁵⁾ Dr. A. Sădean, *Apostolatul primilor profes ri ai Prepa andiei noastre* Arad 1912, p. 13.

Lipsind pe acele vremuri mijloacele de comunicare și propagandă a ideilor naționale, Școala preparandă din Arad însemna o adevărată binefacere pentru lupta începută. Ea deveni în curând centrul de organizare și îndrumare al mișcării. Bătrânul episcop Pavel Avacumovici nu-și da seama de adevărul cuprins în cuvintele sale inaugurale când anunța că: „Astăzi începutul închipuirii, norocirii și fericirii norodului și iubiților urmașilor noștri începe“¹⁾. Inflăcărarea momentului îi era însă dictată printr'un intimat crăesc al Consiliului locotenențial din Buda²⁾.

Sincer devotați muncii pentru propășirea culturii, profesorii institutului transformară în curând casele mici, „scunde și puturoase“³⁾, unde se adăposteau la început, în adevărat cuib de lumină. 212 tineri, „galbeni la față și rău îmbrăcați“, — cari unui Domn Consilier Nestorovici îi păreau simpli vagabonzi — ascultau înfiorați povestea sbuciumată a urmașilor Romei pe plaiurile Daciei străbune.

Un îndemn pentru trezirea conștiințelor fusese dat și în versurile ocazionale compuse de D. Țichindeal la deschiderea „Preparandiei“. Poezia sfârșește astfel:

„Din somn sculați-vă
 Și odată deșteptați-vă.

 Vezi așa, Române frate,
 Măncă și de aste bucate
 De care și alte noroade s'au săturat
 Și tare s'au lumiat.
 Duhul lui Dumnezeu să învie în voi
 Să vadă și alte noroade că Dumnezeu e cu noi⁴⁾.”

D. Țichindeal, premergătorul lui M. Nicoară.

Un val de încredere începe să cuprindă și sufletele din afara zidurilor școlii. Acea preoțime care croise drumul primei înfăptuiri din 1812 încredința acum frânele conducerii în mâinile inflăcărătului preot și senior al Preparandiei, *Dimitrie Țichindeal*.

Convinși că un adevărat progres spre luminarea neamului nu se poate realiza atâta timp cât preoțimea rămânea sub conducerea ierarhiei sârbești, în gândul tuturor se frământa acum ideea emancipării național-religioase. Recentul succes al Ardelenilor prin alegerea

¹⁾ Ibidem, p. 10.

²⁾ V. partea documentară (Nr. II, III, IV) din discursul lui Iosif Vulcan asupra lui Țichindeal.

³⁾ V. și Iosif Vulcan, „*Dimitrie Cichindeal*“ date nouă despre viața și activitatea lui Anal. Acad. Rom. seria II, tom. XIV, Mem. Secț. Lit. 1893.

⁴⁾ D. Țichindeal, „*Arătare*“.

Episcopului Vasile Moga la Sibiu; le dădea curaj și speranța realizării unei revendicări similare. Sănătatea bătrânului Avacumovici lăsa să i se întrevadă sfârșitul apropiat. În intențiile Românilor scaunul episcopesc arădan nu mai putea fi ocupat decât de un Român, adevărat părinte al păstoriților săi. De aceea Dimitrie Țichindeal își îndreptă din vreme privirile spre factorii cari avuseseră un rol hotărâtor și în alegerea dela Turda pentru episcopul ardelean, și anume *la Viena către Împăratul milostiv care le dăduse și școala, și la Oradea, către Episcopul Vulcan, a cărui influență se dovedise atotputernică în alegerea lui V. Moga*; Țichindeal întreținea legături cu Vulcan încă de pe vremea când era paroh în Becicherecul mic. La consolidarea relațiilor cu Samuil Vulcan au mai contribuit, în mare măsură, dese neajunsuri și nedreptăți pe care bieiții profesori și preparanți le îndurau din partea mai marilor sârbi și mai ales a lui Nestorovici. Aceștia din urmă înțelegeau să profite numai ei și conașionalii lor de orice împrejurare în care era vorba de o îmbunătățire materială a școalelor sau de vreun ajutor bănesc pentru elevii nevoiași, chiar atunci când contribuția apăsa mai greu asupra Românilor¹⁾. În ce privește atitudinea față de clerul inferior, ea se menținea așa precum am descris-o în paginile anterioare.

Pentru ca să se poată câștiga bunăvoința Împăratului, se simțea absolută nevoie a unei strânse colaborări cu Episcopul unit dela Oradea. Dar teama de a nu fi descoperiți de Sârbi le-a dictat la început o atitudine mai rezervată față de el²⁾. Încrederea se stabilește definitiv în cursul anului 1813; Dimitrie Țichindeal, de comun acord cu protopopul Chirilovici din Gașa (*Gălșanul*), convine cu Episcopul Vulcan să preîntâmpine orice altă acțiune sârbească și să facă de pe acum cunoscut — în scris — Împăratului, că neamul și preoția românească dorește ca succesorul Episcopului Pavel Avacumovici să fie „*de neam român cu sângele și cu inima*“. Astfel prin luna lui Septembrie 1813 ia naștere o instanță a clerului și poporului românesc din eparhia Aradului, cu idei sugerate de D. Țichindeal. Ea trebuia multiplicată în cât mai multe exemplare și răspândită spre cunoștință și iscălire la toți aceia în numele cărora fusese alcătuită. Pentru caligrafiere a fost încredințat un bun prieten al lui Țichindeal, anume Santó asesor pe lângă Comitatul Timișorii — despre care Țichindeal scria: ³⁾.

„...*Szantó și el alta menunat iarăși scopului cei d'intâi asemenea a lucrat* (în mai multe exemplare) una pentru înălțatul Împărat, alta

¹⁾ Pentru amănunte: Iosif Vulcan, l. c. și T. Botiș, „*Istoria Școlii normale (Preparanției) și a Institutului teologic ort român din Arad*: Arad 1922, în 4—o, 742 pp., capitolele despre „*Edificiul școlar*“ și „*Întreținerea elevilor*“.

²⁾ Iosif Vulcan, l. c. corespondența dintre Țichindeal și S. Vulcan, din 7. II. 1813.

³⁾ Iosif Vulcan, l. c. cf. scrisoarea lui Țichindeal către Episcopul Vulcan, din 19 Decembrie 1813.

Împărătesei, Cardinalului Hohenwart, Kronprințului, lui Lorenz Consilierul Ministrul Kanțlerului Palatin și Preasfinției Tale (Vulcan) toate acestea în mai multe originaluri curat se prescriu, și anume pe sărbătorile ceste viitoare (Crăciunul) mă voi grija de subscrierea clerului și apoi fieștecare la locul ei se va trimite“.

Din scrisoarea de mai sus, reese clar că este vorba și de o a doua instanță, alcătuită de Szantó; nu putem ști, însă, care din două a fost preferată, multiplicată, supusă iscălirii și înaintată la locurile cuvenite. — Prin urmare, se pune întrebarea: Cine a fost autorul instanței trimise și cunoscută astăzi? Părerile sunt împărțite¹⁾. Fără a pretinde, că prin aceasta deslegăm problema, noi reproducem mai jos lapidara însemnare scrisă de M. Nicoară pe unul din multiplele exemplare ce se găsesc între manuscrisele lui la Academie. Copia instanței este în românește și poartă sus pe prima pagină următoarea notiță: „*Traducerea cei alcătuită de Szantó; înaintea sosirii mele la Arad. Nu știu nici dela cine, nici data*“²⁾.

Să se fi înșelat Moise Nicoară?...

De oricare din instanțe ar fi vorba, alta este chestiunea de relevat și anume că în preoțime exista o ezitare la subscriere, fapt pe care Țichindeal îl explică Episcopului Vulcan ca datorit necunoașterii persoanei ce trebuia să succeadă la scaunul episcopesc arădan la moartea lui Pavel Avacumovici. „Căci aceasta se știe, că acela va fi episcop pe care vei voi preosfinția ta, *aibă nu aibă multe votumuri*“ și tocmai de aceea mulți preoți se tem ca nu cumva pentru dragostea protopopului Orăzii-Mari vei face pe egumenul, fratele lui episcop la Arad“³⁾. E vorba aici de Arhimandritul Hodoșului, Moise Manuilovici, recte „Arhimandracul Pepe“ „omul cu părul tare roșu“, cunoscutul tartor al Românilor arădani.

După ce în Mai 1814 petiția fu iscălită, se ivi o nouă disarmonie; unii opinau, și ca ei gândea și Țichindeal, că n'ar fi prudent să se trimită petiția înainte de moartea lui Avacumovici' care și așa își număra zilele, fiind „beteag și de picioare“. Trimisă prematur, Sârbii ar prinde de veste și toată strădania Românilor s'ar prăbuși într'o clipă.

În instanță, clerul și poporul român arată Milostivului Monarh care le dăduse școala, că „de lipsă este o păstorească chepetenie de

¹⁾ I Vulcan, (l. c., p. 287), suține că autorul instanței ar fi fost Episcopul S. Vulcan. Părerile acestea au fost în genere acceptate de cercetătorii acestei epoci (D. Ioanovici l. c. p. 172. Dr. Botiș și A. Sădean, *Cei dintâi ani din trecutul și viața Preparandiei*, p. 133; Ștefan Pop, *Framântări românești în jurul scaunului episcopesc dela Arad*, Arad 1929, p. 5. În *Apostolatul*, p. 18, Avr. Sădean, bizându-se pe același text citat mai sus, o atribuie profesorilor dela Preparandie cari „se apucară și pregătiră instanța petiția către înaltul Tron“. Păr. Ciuhandu își exprima îndoiala asupra paternității acelei petiții „care se atribuie meru episcopului unit dela Oradea“ p. 2 din *Episcopii S. Vulcan și Gh. Raț* 1935. Nu mai pomenim de alte păreri mai vechi, cari o consideră ca alcătuită de M. Nicoară.

²⁾ Academia Română, Ms. 2144, f. 252

³⁾ I Vulcan, l. c., scrisoarea citată.

neamul său, care să poarte grija și să privegheze la luminarea neamului, ca nu încrezându-l și rămânând iarăși în grija aceluiași să nu mai poată propăși întru nimic“. Dovedind prin Declaratoriul iliric din 1777 și din conscripția poporului din Banat (1769) că în Eparhiile Aradului, Vârșetului și Timișorii populația română este în majoritate covârșitoare, ei cer în concluzie introducerea normei și orându-ielii clerului neunit din Ardeal, adică excluderea sinodului sârbesc și înlocuirea lui prin liberul consimțământ al nației române, care să-și aleagă trei candidați români, dintre cari unul să fie întărit apoi de Majestatea Sa.

Cu toată prudența arătată, instanța a fost înaintată Împăratului abia în 14 Iulie 1814, dar prevestirile Românilor se dovediră postume, căci Sârbii au aflat dela început chiar, din luna lui Mai 1813, de ceea ce se urzea contra lor sub protecția episcopului unit dela Oradea ¹⁾. Primul lovit a fost însuși Dimitrie Țichindeal. Inspectorul Nestorovici îi mărturisise că episcopul Timișorii (Stefan Avacumovici) îl denunțase Mitropolitului ca fiind în legături de prietenie cu Samuil Vulcan și urmărind convertirea ortodocșilor la unire ²⁾. Tot Nestorovici îi mai spusese: „Voi Românii ați făcut o instanție prin care voiți de Sârbi a vă despărți“. Consecința; pentru toată acțiunea lui românească fu prigonit de Sârbi ca un bărbat de un „caracter imoral și urât“ ³⁾. În zadar protesta toată comunitatea valahă că D. Țichindeal e „un om de inimă, înțelept, vrednic de toată lauda“ și că din toate privințele sunt mulțumiți de el, de modul lui de predare și de caracterul lui moral“ ⁴⁾; persecuțiile continuau. În raportul Cancelariei Aulice din 11 Martie 1811 apărea drept „mincinos, înșelător și vagabond“ ⁵⁾. Toate aceste minciuni și învinuiri nu erau decât anunțarea furtunilor de invective și odioaselor calomnii care se vor abate mai târziu din plin asupra lui Moise Nicoară. Pentru Țichindeal ele urmăreau ticluirea motivelor pe baza carora să poată fi înlăturat din viața publică. În 26 Aprilie 1814 Țichindeal era destituit din postul de senior al Școalei, iar mai apoi în 1815 ⁶⁾ fu scos și din profesorat, după ce mai întâi i se confiscasera și fabulele.

Alungat din mijlocul Românilor, pentru care se străduise atât, el revine la parohia din Becicherecul mic ⁷⁾ cu hotărârea fermă de a umbla și de aici pentru dreptatea lui și a Românilor. La sfârșitul lui Iunie și începutul lunii următoare îl găsim la Viena, primit în au-

1) T. Botiș și A. Sădean, „*Cei dintâi ani*“, p. 136.

2) I. Vulcan, l. c.

3) Av. Sădean, „*Apostolatul*“, p. 20

4) T. Botiș și Av. Sădean, l. c., p. 20.

5) Ibidem, se citează: „*Czikingyal werde vermöge der Briefe des Temesvarer Bischofes als ein Lügner, Betrüger und Vagabund gehalten*“

6) De fapt a fost înlocuit în Septembrie, după ce a supravegheat și examenele de toamnă V. Anexe, Nr. XIX.

7) I. Vulcan, l. c., p. 295.

diență de Athiducele Rainer și alții, cărora le pleda cauza vlădiciei și a „fabulelor” sale. La întoarcere aducea cu sine o lumină în suflet. Nădăjduia că în curând, în locul său, obosit de atâtea prigoniri, va apărea o energie nouă.

Moise Nicoară și noul cadru de desfășurare al „lucrului românesc” (priviri generale).

În momentul când Sârbii au reușit să zdrobească un dușman atât de periculos ca Țichindeal, desigur că odată cu el ar fi nimicit și orice urmă de recalcitrantă românească, dacă un nou factor n’ar fi intervenit la timp și anume: *vechea politică religioasă a Habsburgilor, care lucra pentru răspândirea și incurajarea catolicismului în imperiu.*

Dela început prezentarea instanței atrase atenția deosebită a Împăratului. El scria în 2 August 1814 pro-cancelarului Conte Kohary: „Despre cuprinsul acestei petiții cancelaria să-mi dea, *însă fără a comunica ceva Mitropolitului, părerea ei bine cumpenită. Să mi se indice mai ales modalitatea de a ne convinge dacă sunt în clerul românesc bărbați vrednici pentru demnitatea de episcop și a pregăti, dacă aceștia există, numirea unui episcop din sânul nației acesteia*”¹⁾.

Pentru răspunsul datorat Monarhului s’a recurs întâi la informațiile Contelui Rhedei, administratorul Comitatului Bihor. Acesta avea moșii întinse în vecinătate cu Românii și cunoștea bine (după părerea altora) poporul și pe preoții români²⁾. În al doilea rând se apelează și la referințele guvernatorului Ardealului, Banffy, care era în măsură să desemneze elementele de valoare românești ardeleni demne de a purta cârja episcopescă³⁾.

Se vedea bine că problema ajunsă odată la urechile Monarhului va lua cu totul altă înfățișare decât aceea de până atunci. Persecutat și urmărit la tot pasul de Sârbi, Țichindeal nu putea activa pe planuri mai largi; îndrăzneală ar fi avut destulă, dar îi lipsea putința și libertatea de acțiune. Protopopii și preoții nu puteau face nici ei nimic fără știrea ierarhiei sârbești.

Bunăvoința arătată de Împărat fu repede exploatată de Samuil Vulcan. Ca episcop al Orăzii greco-catolice, el știa bine că această episcopie se ridicase cu sprijinul neconținut al Curții din Viena, dornică de a câștiga cât mai mulți aderenți la catolicism. Tot ca episcop greco-catolic el mai credea că „singura scăpare a Românilor din

1) D. Ioanovici, „Câteva momente din lupta pentru episcop românesc la Arad” în „Revista Teologică” Sibiu 1916, p. 175 (bazat pe documentul Nr. 10460-1314 din Arhiva Statului B. Pesta, Actele Cancelariei Aulice Angare).

2) *Ib dem*, p. 175-176.

3) *Ibidem* p. 176.

ghiarele ierarhiei sârbești era posibilă prin alipirea către uniunea cu Roma“, unde le mai surâdea și „bogata milă împărătească“¹⁾. În sfârșit, ca protector al culturii românești S. Vulcan nu s'a gândit numai la interesele profesionale ce le reprezenta; în sufletul său au fost și pâlpâiri de dragoste frățească, de dorința de mai bine a neamului său. De aceea întoarcerea lui M. Nicoară din Turcia și intrarea lui în lupta de emancipare național-religioasă a fost salutată de Vulcan cu un entuziasm vădit, care depășea pe cel arătat față de D. Țichindeal.

Moise Nicoară însă a fost alesul preoților de lege ortodoxă pentru a apăra religia și neamul de orice influență străină și a-i da individualitatea și sufletul românesc. A jurat să urmeze această cale dreaptă cu sacrificiul propriei sale vieți, abătându-se dela cărarea serpuită, care poate că nu era străină de gândul episcopului unit dela Oradea.

M. Nicoară a plecat la drum cu credința în dreptatea lui atotputernică și în sprijinul imparțial al Monarhului dela Viena. Dar el nu știa că grația împărătească se revărsa asupra lui prin influența exercitată de Samuil Vulcan²⁾. Numai după primele ciocniri cu realitatea își va da seama că așa mici și slabi cum erau Românii, se găseau între două flăcări, între cari „de nu-i va arde una, îi va frige cealaltă: de nu vor fi înnecați de un neam, vor fi înghițiți de celalalt“, dar independenți nu se vor menține. La răspântie de drumuri, el va prefera o dependență dogmatică față de mitropolia sârbească, susținând cu tărie „*conservarea drepturilor de nații deschilinite*“, în ce privește „limba, cultura și cinstea sa, ca să poată avea din sânul său bărbați vredni de toate slujbele“. Deci în clerul superior al Românilor să nu intre decât Români, de o credință și principii morale exemplare și indentificați cu obiceiurile și nevoile neamului, clerici însuflețiți de adevărata credință și protectori ai culturii și naționalismului nostru. M. Nicoară era așadar categoric pentru înlăturarea dela conducerea eparhiei a tuturor lipitorilor sârbești, cari necinsteau însăși principiile religioase, tratând clerul inferior românesc și pe păstoriții lor ca pe niște sclavi, lipsindu-i de bunurile materiale și de moștenirea lor istorică.

Credința sa: era sinceră și pornită din gând curat „dorind binele neamului meu“; ea se confunda cu dorințele inițiale ale fraților săi. Dar mai târziu multiplele intrigi care se urzeau în spatele lui vor amăgi multe suflete românești, dintre acelea care la început îl căutaseră și-l primiseră cu osanale, transformându-se în acuzatori inconștienți.

*

¹⁾ Ibidem, în „Blserica și Școala (Arad 1918, Nr. 1.

²⁾ D. Iancuvici, II c.

Inceputul lucrului.

Legând acum firul evenimentelor, întrebarea care răsare în minte este: cum s'au succedat împrejurările care l-au făcut pe M. Nicoară să ia din mâna lui Țichindeal conducerea unui lucru de care până atunci stătuse departe (cel puțin dela 1810 când trecuse în Țara Românească)?

În timpul în care D. Țichindeal stătea la Viena, am văzut că M. Nicoară era sosit acolo de câțeva vreme venind din Turcia și încercând zadarnic să intre în serviciul armatei imperiale. Călătoria atât de obositoare o resimțea din cauza unei vechi boli de stomac și rinichi, se pare. Profitând de ocazia unei îngrijiri metodice, se hotărâse se urmeze un tratament la Baden (lângă Viena):

La 21 Iunie 1815 Țichindeal pleca de acasă, știind că M. Nicoară se află la Viena; îi spusese soția sa, cu care Nicoară vorbise în Becicherecul mic în drum dela Constantinopol.¹⁾ Dela Timișoara Nicoară mai scrisese o scrisoare și acasă la Jula, iar Țichindeal la plecare se oprise și el pela Nicorești să ducă veste dela ei. Tatăl, veșnicul părinte iubitor, cu lacrimi în ochi, trimise 100 fl. „băiatului“ numai să vină acasă să-și poată astâmpăra dorul văzându-l²⁾.

Cât a stat în Viena Țichindeal nu i-a putut da de urmă, fără numai în ultimile zile înainte de plecare afla că era la Baden, și nimic mai mult. Ii scrisese atunci fără speranță două scrisori, în care îi spunea: „De ești în persoană Moise Nicoară, *dimineața ori astăzi cât ar fi de târziu*, lasă toate la o parte și vino negreșit să ne sfătuim, că am multe pentru neamul românesc — (care l-ai zăuitat) — ba și în speță pentru Domnia-ta, interesante lucruri a-ți împărtăși... Eu ași fi putut veni, de-ai fi spus lui Maior censorul³⁾ unde ești, precum te-ai făgăduit muerii mele în Becicherecul mic, și eu acum aud unde ești, când voiu să plec.“⁴⁾

Țichindeal a plecat la 10 Iulie (st. n.) din Viena „cu dor nespus că nu s'a întâlnit cu un prieten dorit“, dar cu speranța că-l va mai vedea.

Într'adevăr Nicoară primise amândouă scrisorile, dar poate cu un minut prea târziu. Zăbovind încă pela Viena*), nu se întoarse la ai săi decât peste o lună și atunci „hotărât să-și continue drumul, înapoi în Principate“⁵⁾.

Venind pe la Timișoara-Arad, sosi la Jula tocmai în ziua de

¹⁾ V. Anexe, Scrisoarea lui Țichindeal din 7 VII 1815 Nr. XVII.

²⁾ Idem, Ms. 2439. f. 15, 16, scrisoarea tatălui din 1 Iunie 815.

³⁾ Pentru Maior era censorul Tipografiei Universității din Buda

⁴⁾ Anexele Nr. XVII și VIII.

^{*} Din recursul făcut la 15 VIII, 1819, se vede că abia la 5 Aug. 1815 avu răspunsul definitiv la cererile sale.

⁵⁾ V. Memoriul către Sublima Poartă, din 1847, Anexa Nr. CXL.

1/13 August 1815, când muri și Episcopul Pavel Avacumovici. Momentul decisiv surprindea pe Români prea puțin pregătiți și fără conducător recunoscut. Toate gândurile se îndreptară atunci spre noul venit, desigur după sugestia sau îndemnul prealabil al lui D. Țichindeal. Oamenii cu vază ai orașului veniră să-l întâmpine acasă, convingând pe tatăl său să-i propue în numele tuturor Românilor din Dieceza Aradului „*conducerea lucrului*“. „Dar“, — i se adresează câțiva — să ne făgăduiești că vei feri religia noastră de orice încercare de abuz sau prejudiciu, din partea oricui va fi“. M. Nicoară jură : „Nu numai vă făgăduesc, ci vă jur că voi apăra religia până la ultima picătură din sângele meu“¹⁾.

Din acel moment M. Nicoară nu-și mai aparținea ; sănătatea lui ruinată nu mai cunoscua odihna. Fiecare moment trebuia consacrat informațiilor necesare, contactului cu fruntașii preoțimeii și poporului românesc și colindării prin sate pentru culegerea datelor. Toate trebuiau făcute cât mai de grabă, căci „murind episcopul dela Arad, — scrie Vulcan lui Țichindeal la 17 August — de n'ați avut grije până acum să deputăluți trei preoți și trei mireni, cari în numele clerului și al neamului din Eparhia Aradului să mearga la Viena și să ceară dela Impărăție ca Arhiepiscopul dela Carloveț să nu numească Episcop la Arad, și să poruncească ca clerul să se strângă și să candidăluască Impărăției preoți vrednici de Episcopie, acum alergați în grabă ca să nu fie prea târziu“. Le atrage atenția ca plenipotența delegației să fie întărită și de autoritățile județene și să o compue în sensul celei arătate de el (Vulcan) lui Mihuț înca din primăvară. Tot Vulcan îl liniștea în privința banilor : „Aceștia (deputați) pentru cheltuială să vină la mine“.²⁾

Delegația fusese aleasă într'o consfătuire intimă a protopopilor și preoților veniți pentru înmormântare. „După îngropăciun a reposatului D. Episcop adunându-se toți de față fiii popii la Vicecomitele acestui Județ Kovaci, cu suptscriptura lor au întărit încredințatoarea carte³⁾ prin care se acorda deputațiilor volnicie de a urma toate cele trebuincioase cererii de episcop român *) Din delegație făceau parte trei preoți : „Prea cinstitul Domnul Grigore Chituța,⁴⁾ protopopul Ineului Ioan Popovici (Șerban), parohul și nameznicul Zarandului și D. Țichindeal, parohul Becicherecului mic și „al școalelor preparande românești din Arad vechi slugărit catehetă“. Delegații mireni erau : „Inalt învățatul Domn Ioan Pöșpechi (Püs-

¹⁾ Ms. 2445, f. 198, pare a fi un concept de memoriu amănunțit în franțuzește.

²⁾ Vulcan, I. c., p. 353, scrisoarea XIX.

³⁾ Dr. Iacob Radu, „*Episcopul Samuil Vulcan și Biserica ortodoxă română*“ 1925, din scrisoarea I. Cf. și T. Botiș, „*Pagini din istoria desrobirii*“, p. 170.

⁴⁾ Actul oficial se redacta, însă, numai la 19 August (vezi anexa)

⁵⁾ Episcopul Samuil Vulcan opinase pentru protopopul din Gașca, Chirilovici, dar când fost la subscriere, acesta s'a retras zicând : „Eu nu scriu nemica de aste și nu voiui să mă amestec“. (Cf. Dr. I. Radu I. c., scris. III, p. 44).

pöky) al școalelor din Țirculumul Orăzii-Mari crăesc director; înalt învățatul D. Ioan Santon (Szanto) al slăvitului Comitatului Timiș asesor și avocat (acesta propus de Nicoară) și înalt învățatul D. Moisie Nicoară, emeritul canțelist al slăvitului Comitat al Bichișului.¹⁾ „Pre sus numiții Deputirți... în numele nostru al tuturor îi providim cu plenipotența și credenționala scrisoare să aștearnă umilita rugăciune a nației în fața tronului M. Sale, ca și nouă după mila Sa fraților noștri Românilor din Ardeal neuniți arătată, Episcop de neamul nostru a ne da să se milostivească.“

Nicoară răspunsese cu „voioasă inimă“²⁾ și cu toată puterea lui de muncă. Pentru un început el hotărăște să se trimită, din nou, Împăratului copia suplicei din 14 Iulie 1814, însoțită de o scurtă rugămintă. Prin aceasta din urmă, „umilit“ se aducea aminte M. Sale că momentul a sosit († Ep. Avacumovici) ca marea îndurare a M. Sale să se reverse asupra poporului Său supus, *care întrece numărul de un milion* de oameni („millionarium numerum superantis“). El să le numească un episcop după dorința exprimată în suplica alăturată și să oprească astfel pe Mitropolitul din Carloveț să mai convoace Sinodul. Petiția se pare că a fost trimisă la 17 August.³⁾ Îndată după primele înfăptuiri M. Nicoară luă contact direct cu Episcopul Vulcan, pe care l vizita împreună cu Ioan Mihuț, la Beiuș (22 VIII). Acesta îl primi cu bucurie, dându-le 2000 fl. pentru mergerea deputației la Viena.⁴⁾ Entuziasmul tuturor era mare. Peiru Maior auzind de sârguința cu care se pornise la lucru, scria fericit lui M. Nicoară: Frate! Români de pe acolo, cum văd, bine sunt invitați pentru Episcopia din Arad și au început a cunoaște, cine sunt Români și cine sunt Sârbii, și că ver uniți, ver neuniți, toți sunt Români frați împreună.“⁵⁾

Plecarea însă întârzia.

Până să se culegă toate împuternicirile preoților, nobililor și poporului de prin diferite comune, se scurgea un timp prețios,⁶⁾ în care vreme Sârbii nu dormeau;⁷⁾ și dovada se constată imediat;

¹⁾ V. Anexa Nr. XX.

²⁾ V. Conceptul de scrisoare Anexa XXVII.

³⁾ A. Sădean, „Documente prietenoare la istoria Diezezei Aradului“, publicate de Dr. Iacob Lazăr în Anuarul Institutului Teologic din Arad pe 1916-1917, Nr. X, p. 32. Cf. și D. Ioanovici, l. c. „Revista Teologică“ 1916, p. 184

⁴⁾ V. Chitanța de primire Ms. 2437 f. 465.

⁵⁾ Fragment extras din studiul lui V. Mangra asupra lui M. Nicoară în „Tribuna“ (Arad) 1903, Nr. 33. Scrisoarea se găsește desigur în Ms. 2438 Academia Română, care n'a mai venit dela Moscova.

⁶⁾ V. Anexele Nr. XXI-XXVI, adesiunea nobililor din Județul Arad, a comunităților religioase române din Chișineu, Socodor, Orlaca, Comlăuș, Curtici, Chereleuș, Șiclău, Zărând, proto-presbiteratul Pappmezeului (Bihor), Oradea-M. (cetate), Iula românească.

⁷⁾ „Sârbii nu dorm și mult mi-e teamă“ scria M. Nicoară într'o scrisoare lui Vulcan, care însă greșit poartă data de 1 August 1815. Ea poate să fie din 31 August, sau altă dată dela sfârșitul lunii, căci doară la 1/13 murise Avacumovici și Nicoară, după propria-i mărturisire, abia sosise în Iula în această zi (Venind dela Viena prin Timișoara). Scrisoarea în g nere relatează multe înfăptuiri ulterioare. Publicată de Dr. Iacob Radu, „Samuil Vulcan și Biserica ortodoxă română“, Oradea 1925, Anexa Nr. 4 Cf. și p. 12.

noul administrator, Brancovici, se și prezentase, trimis de sus. Mitropolitul Stratimirovici avusese și el grijă (la 16 August) să înștiințeze pe Împăratul de moartea lui Avacumovici, și să roage din nou ca să nu întârzie a numi pe Iosif Putnic, episcopul Pacrațului, în locul celui răposat la Arad. Pe Putnic îl arăta Mitropolitul ca fiind chemat să îndrepte toate neajunsurile de care suferise eparhia din cauza boalei și bătrânețelor ultimului vlădică. Fără a mai cere o învoire prealabilă, Mitropolitul mai făcea cunoscut Împăratului că până la numirea lui Putnic, el a trimis acolo ca administrator pe Contele Antoniu Brancovici, „archimandritam Hopoviensem“, pentru care cere acum întărirea.¹⁾

Primii propuși pentru episcopia arădană.

Pe lângă acest demers al Carlovețului, toți acei care aveau anumite interese sau fuseseră solicitați să-și exprime părerea asupra persoanelor competente a ocupa scaunul episcopal arădan, trimiseseră demult răspunsul lor. În scrisoarea din 27 August S. Vulcan îi comunica lui M. Nicoară cuprinsul memoriului trimis de Comitele Rhedey încă dela sfârșitul anului trecut (1814), ca urmare la adresa primită din partea Cancelariei Aulice. Ca și cum într-o perfectă armonie cu pretențiile sârbești, Comitele Rhedey elogia personalitatea și „românitatea“ Episcopului dela Pacraț *Iosif Putnic*, ca unul ce era cel mai distins dintre Români²⁾ finețea moravurilor și cultura spiritului.³⁾

Cam în aceiași vreme Guvernatorul Bánffy al Ardealului își precizase și el răspunsurile (în 18 Februarie 1815, cu o jumătate de an înainte de moartea lui Avacumovici). Raportul îl pregătise după o consultare prealabilă a Vlădiciei Moga. În el insista asupra lui Radu Tempea, fostul inspector al școlilor ardeleni³⁾.

Cancelaria Aulică luase act cu satisfacție de propunerile făcute, comunicându-le și Împăratului. Drumul Românilor se anunța astfel din ce în ce mai greu. Numai că Francisc I nu se lăsă așa de iute convins și ceru să mai cunoască odată părerea Mitropolitului dela Carloveț. Stratimirovici pregăti atunci un răspuns documentat⁴⁾ menit să convingă pe Împărat de cinstea și imparțialitatea clerului su-

¹⁾ D. Ioanovici, l. c. din „Revista Teologică“ 1916, p. 184 (Documentul Nr. 11381/1815 din Arhiva Statului (B Pesta), Actele Cancelariei Aulice Ungare).

²⁾ D. Ioanovici, l. c., p. 178-9. Ceilalți recomandați sunt Moise Manuilovici (cunoscutul „Pepe“ al Românilor); Nestor Ioanovici, fostul candidat la scaunul dela Sibiu; Stefan Athanasievici, protopopul Lugoșului; și Procopiu Bolici. Cf. Scrisoarea lui Vulcan, Anexa Nr. XXVIII.

³⁾ Printre ceilalți figurau: *Nicolae Hușovici*, vicar; *Gh. Lazăr*, *Anghel Taurovici* și *Ignatîu Cărăbăș*. D. Ioanovici l. c., p. 178 (după cercetarea actelor respective din Arhiva Statului, B. Pesta).

⁴⁾ D. Ioanovici l. c., p. 179-82. Cf. documentul în întregime: în *Avr. Sădean. Documente privitoare la istoria Diecezei Aradului*.

perior sârbesc. Raportul său n'a ajuns însă decât până la Cancelaria Aulică. În el se oglindea întregul sistem de „păstorire“ al Mitropolitului și clerului superior sârbesc. Nimic nu se putea petrece fără să n'ajungă și la urechile lor, iar când era vorba de recunoașterea unor acuzații (drepte), ei știau să facă uz de cea mai ipocrită dialectică pentru a convinge de contrar, sau cel puțin a ieși prin tangentă. Iată de exemplu în situația creată prin pretențiunile Românilor câteva din argumentele Mitropolitului. În ce privește ideea unui sinod românesc, el declară categoric că „sinodul sârbesc“ nu este „sârbesc“, pentru că acela e mai presus de deosebiri naționale și deschis oricărui deputat¹⁾. Apoi dacă poporul Diecezei arădane este în majoritate român, el înțelege ca episcopul ce va fi numit să fie sau un Român care să știe bine sârbește, sau un Sârb care să știe românește. Refrenul care se va repeta de acum înainte la orice ocazie îl scornește diplomația lui Stratimirovici: *Românii n'au oameni vrednici de funcțiuni înalte*. Și vina nu este a Sârbilor, ci a nației române însăși, care constă aproape toată numai din plebe. De aceea pentru o soluționare „onorabilă“ socotește că cea mai fericită alegere care s'ar putea face ar fi *în persoana lui Iosif Putnic*, om de o cultură aleasă, vorbind la perfecție trei limbi și mai ales despre care, spunea Mitropolitul „Românii cred că el e de origine și de neam Român“. Numai din considerație pentru binele Bisericii și pentru că Putnic era originar din acel județ *il recomandă pentru Dieceza Aradului*.

Neajunsul mare la ai noștri se crease prin faptul că nu desemnaseră odată cu memoriul și candidatul. La scrisoarea lui Vulcan din 27 August, Nicoară îi răspunde că are cunoștința de referințele date de Rhedey²⁾ și înclină a crede că între Putnic și Bolici, Comitele ar prefera pe Bolici. În ce privește pe Putnic, aversiunea lui Moise Nicoară este vădită: „Iosif Putnic o fi Român de sânge poate; dar și de știe românește ceva, aceea tocmai întru nimica trebuie să luăm; iară că nu se socotește „Rumân“ nici el, nici alții din familia lui, e adevărat, — am cunoscut și pe fratele lui — cari Sârbi se țin, și rușine le era a vorbi rumânește! Despre mama lui născută Soplonzai, care șede la Șimand (Jud. Arad) vei putea judeca după fratele ei, carele a scos sabia zicându-i cineva că e Rumân. Pe lângă asta Putnic de când e cunoscut deșertăciunea, mândria, iubirea strălucirii de ființă, al caracterului lui și mai în urmă e din tinerețe crescut între Sârbi“ (sic).

„Pe Boliciș nu-l cunosc; numai atâta știu de demult că totdeauna a fost prea plăcut Episcopului“.

Nestor Ioanovici apare dela început omul preferat de M. Nicoară:

¹⁾ Se va vedea la Sinodul din Iunie '816 cât era de „sârbit“.

²⁾ La data de 18 August 1815, dela Comitele Rhedey sosea un al doilea raport la Cancelaria Aulică, constant în ceea ce privește buna părere despre Putnic și mai favorabil decât cel dinaintea pentru Bolici. D. Ioanovici, I. c., p. 184-185.

„Mai bucuros pe el decât pe altul de aici“ pentru că el ar putea mulțumi și pretențiile sârbești, ca bun cunoscător al limbii sârbești, deoarece a crescut între ei. Această convingere a lui se va accentua cu timpul, făcându-l să susțină pe Ioanovici ca pe cel mai indicat păstor sufletesc al Românilor.

În ce privește pe Manuilovici („Pepe“) și cel mai prost popă din eparhie ar zice că nu e vrednic. Acesta e care zice că de ar ști o picătură de sânge rumân în vinele sale, și aceea cu cuțitul o ar slobozi*.

Asupra lui Athanasievici al Lugojului nu se poate pronunța încă, ci numai după ce va primi „înștiințare mai largă“ dela profesorii din Arad care-l cunoșteau bine ¹⁾).

Ultimele pregătiri în ajunul plecării.

Plecarea se târăgăna mereu; Nicoară umbla pe la toți să urgenteze subscrierile; zile întregi era pe drumuri, înfruntând ploile, noroaiile și dămurile desfundate din tot cuprinsul eparhiei. Căile acestea le-a bătătorit el de multe ori în slujba intereselor nației și în toamna lui 1815 și în anii următori, când pe jos, când în căruță ²⁾ când bătut de soare, când îndurând răpăiala ploilor reci și nesănătoase. Prin toate locurile pe unde colinda, amintirea lui rămânea vie în sufletele oamenilor. Până prin 1869 Protopopul Cefanu (Radna) povestea cum „odinioară călătorind Nicoasă dela Lugoj peste Lipova, la locul nașterii sale, în pădurea Cuvejdului fu ajuns de o ploaie teribilă și rece, așa încât fu udat până la piele. Ajungând în Lipova fu prins de friguri și zăcu mai multe zile în casa lui Lazăr Roșu, de unde apucă calea spre Jula pe jos“ ³⁾. În sfârșit, la începutul lunii Octombrie putură porni.

Din șase plecară numai trei: Ioan Popovici (Serban), parohul și namesnicul Zărandului; Ioan Püspöky, directorul școlar din Oradea și M. Nicoară. Lipseau: asesorul Szantó, protopopul Chituța și Dimitrie Țichindeal; acesta din urmă nu din vina lui, ci lucrat de Sârbi, care-i găseau pricini la fiecare pas să-l poată ține izolat în Beciche-recul său ⁴⁾. În necunoștință de cauză, neprezentarea lui dădea loc la nedumeriri ⁵⁾. Rămas acasă el va căuta să țină pe M. Nicoară la

¹⁾ Scrioarea lui Nicoară către Vulcan, scrisă din Jula la 4 Septembrie 1815, în I. Radu, I. c., p. 42-44

²⁾ Avoatul Arcoși, originar de prin părțile Siclăului, povestea în „Albina“ (Pesta) din 1870 (Nr. 57) cum chiar tatăl lui îi pusese câteva săptămâni căruța la dispoziție.

³⁾ Din amintirile preotului Pariheni Gruescu, „Albina“ 1870.

⁴⁾ Anexa XXXV, Scrisoarea lui Țichindeal către M. Nicoară, vezi și ms. 2434 f. 208 (Țichindeal către I. Mihuț)

⁵⁾ I. Vulcan I. c. Scrisoarea Episcopului Vulcan către Țichindeal (XX); Dr. I. Radu, I. c., p. 44.

curent cu tot ce se petrecea. Ceilalți doi se temuseră de prea marea răspundere, căci între Sârbi se făcuse „o turburare negrăită despre mergerea Deputaților“ ¹⁾).

Scurt popas la Buda.

Primul popas îl făcură la Buda. Acolo au găsit bunăvoință din partea Palatinului, cu toate că Sârbii prin Nestorovici încercaseră să convingă Cancelaria Aulică de „neoficialitatea deputaților“. Neisbutind pe deplin, Nestorovici se răsbună interzicând directorului Ioan Püspöky, subalternul său, să-și continue drumul spre Viena. Pagubă mare nu a fost, căci și așa mai mult încurcase decât ajutase binelui românesc, obișnuit cu o viață tihnită și cu pretenții „care nicidecum nu se potrivesc cu starea noastră săracă“ (scrisa Nicoară lui Vulcan) ²⁾. El cunoscuse mai bine Episcopul Vulcan când ezitase să-l recomande ³⁾. La 26 Octombrie Püspöky sosea înapoi la Oradea, amărât nu de nereușita în cauza Românilor, ci pentrucă... spărsese pe drum oglinda cumpărată la Buda pentru soția sa. Soții amândoi, într'o scrisoare către M. Nicoară, insistau rugători să le trimeată alta identică ⁴⁾.

La Viena.

Așadar la Viena ajungeau acum numai doi. Drumul le fusese netezit prin grija lui Vulcan, care trimisese un memoriu Cancelariei Aulice, Împăratului și Abatelui Lorenz, consilier imperial, prin care combătea propunerile făcute în două rânduri de L. R. Rhedey („ex publico hic rumore intelligere mihi licuit“) cu privire la candidatura de episcop. La 20 Octombrie Vlădica Vulcan trimetea același memoriu în copie și lui M. Nicoară, pentru ca ecesta să fie în curent cu tot ce se lucra. ⁵⁾ În raportul său episcopul unit arăta că interesele neamului nu pot fi servite de candidații preferați de Rhedey, ci tocmai contrariul. Dintre toți cei amintiți acolo, Românii sunt numai pentru doi din ei: *Ioanovici*, protoegumemul Mănăstirii din Sirmiu și *Athanasievici* protopopol Lugojuului. Pentru referințe despre ceilalți propuși și anume Iosif Putnic, Procopie Bolici și Moise Manuilovici, Episcopul Vulcan se inspira din scrisoarea pe care Moise Nicoară i-o trimisese la 4 Septembrie.

1) Anexa Nr. XXXV

2) Dr. I. Radu, I. c., Nr. IV (Nicoară către Vulcan) Buda 21 X. 1815).

3) I. Vulcan, I. c., p. 353.

4) Anexa Nr. XXXVI

5) Anexa XXXI.

Din partea sa, Episcopul recomanda pe *Moise Nicoară*, pe care-l prezenta ca „un Român de o cultură excepțională, admirabil cunoscător al limbilor română, germană, latină, maghiară și franceză, putându-se descurca și în cea greacă și în italiană. Studiile superioare le a absolvit în mod strălucit *la catolici în academiile și Universitatea din Pesta (?)* ¹⁾ Prin cultura lui este superior oricărui altuia din clerul rascian și îndeosebi este mai favorabil sfintei uniri (*estque etiam S. Unioni melius affectus*)²⁾ decât oamenii crescuți de Sârbi. Prieaceasta — continua Vulcan — „el saltisface atât așteptările clerului și poporului românesc, cât și intențiile M. Sale. Faptul ca nu este hirotonisit se datorește temerii pe care a avut-o că celibatar fiind să nu fie trimis între călugării sârbi la mănăstire, unde nu și-ar fi putut desăvârși cultura. De aceea Dieceza Aradului roagă pe M. Sa să-l numească pe Nicoară Episcop, iar pe timpul cât va trece până va fi sfințit și înaintat prin gradele ierarhice, veniturile episcopale să fie trecute la fondul Preparandiei din Arad“.

În afară de Moise Nicoară și de cei doi numiți la început, Episcopul Vulcan indica și pe Arhimandritul Isaia Beleşan, vicarul episcopului din Cernăuți; pe Radu Tempea, fost inspector al școlilor naționale gr. ortodoxe din Transilvania; Anghel Taurovici, arhidiacon la Sibiu; Lemeny, fost profesor al candidaților la preoție în Bucovina și Gheorghe Chirilovici, protopopul din Galșa, care pentru meritele sale fusese decorat cu medalia de aur.

Finalul recursului, ca și tot cuprinsul lui, desvăluie cu prisosință gândurile și sentimentele cari îndemneau pe episcopul unit să se intereseze atât de aproape de evoluția frământărilor din jurul scaunului episcopesc ortodox. Prin aprecierile făcute, episcopul unit răspundea prompt și fidel instrucțiunilor secrete împărătești cari prevedeau promovarea, prin toate mijloacele, a unirii la Români. Alegerea lui Vulcan era făcută în sensul simpatiilor pe cari le putea manifesta candidatul pentru unire ³⁾. De ce nu propusese dintre cei mulți pe cel mai indicat dintre toți, Ioan Mihuț? De ce nu insistase asupra meritelor lui Nestor Ioanovici? Mihuț urmase teologia la Carloveț și Vulcan avusese timpul necesar să se convingă de sentimentele sale. Pe Ioanovici nu-l sprijinise — din contra — nici când acesta candidase pentru scaunul ardelean în 1810, considerându-l de pe atunci ca un mare dușman al unirii ³⁾. Preferase pe M. Nicoară, dar alegerea

1) Aici ori se înșela, ori voit ocolea să spună că studiile fuseseră făcute la evanghelicii din Pojon (v. epoca respectivă din lucrarea noastră).

2) Vezi scrisoarea în acest sens trimisă de Francisc I Episcopului Vulcan. După toate aparențele data de 5 Octombrie 1815 pe care o poartă în text e mai verosimilă decât cea de 5 Decembrie 18 5, dedusă din interpretarea culegătorului. A. Sădean, „*Documente*“ Nr. VI

3) V. Memoriul adresat Împăratului de către Episcopul Vulcan în contra alegerii lui Nestor Ioanovici ca episcop la Sibiu, în anul 1810, Octombrie 19 Documentul după originalul din arhiva vineză e publicat de Ștefan Lupșa în „*Triumful ortodoxiei la Arad* 1929 p. 228 232 (tradus și în românește). După ciorna din arhiva episcopiei unite din Oradea e publicat de Dr. I. Radu I c., p. 69—70.

omului nu corespundea intențiilor sale. Moise Nicoară nu putea fi niciodată docilul episcop patronând cu binecuvântarea arhierescă interese străine de cele ale religiei ortodoxe¹⁾. Jurase credință cauzei Românilor ortodocși și cuvântul nu și-l va călca niciodată. Va iubi din tot sufletul pe Samuil Vulcan pentru ajutorul incontestabil pe care-l acorda lucrului românesc. Episcopul dela Oradea va rămâne pentru el sfătuitorul, îndrumătorul²⁾ și realul sprijin, până în momentul când interesele urmărite de amândoi se vor dovedi contrarii.

La primirea recursului, Moise Nicoară se grăbește să mulțumească episcopului pentru toată dragostea și râvna ce o depunea pentru fericirea nației, dar în acelaș timp nu uită să-i atragă atenția că exclusese *pe cel mai competent*: „Mi-e jale că n'ai făcut nice decât între eilalți aducere aminte de Mihuț, care dintre toți are mai mare drept, ca acesta ce a svârșit și teologia. Mă rog Preailustrate Doamne să nu-l uiți, mai vârtos că nu avem altul care să-l întreacă, și fiindcă toate pasurile lui au fost ca să se călugărească. Și de cumva nu s'a făcut până acuma ceva în scris drept pentru el, 'mi pare că ar fi acesta un mare argument pentru noi, adecă aflându-se mai mulți d stoinici între Rumânii atât de ponegriți“.

Episcopul va insista să-l convingă, într'o scrisoare răspuns, că pentru demnități ecclesiastice în cazul nostru pentru episcopi nu putea propune decât clerici, și că la urma urmei chiar excepția, numindu-l pe el — a făcut-o fără mulți sorți de isbândă: (Te unicum saecularem sine magna spe commendavi: *).

Acțiunea întreprinsă de Vulcan măgulea pretențiile politice haburgice, de aceea M. Sa părea dela început dispus să satisfacă doleanțele românești. La Viena opinia oficialităților era împărțită, majoritatea ținând parte Sârbilor, cari avuseseră grijă să-și pregătească bine terenul prin rapoarte și para-rapoarte pornind dela Mitropolia din Carloveț, sau dela prieteni de ai lor³⁾. Toate sunt însă în sensul celor amintite, a căror variante nu interesează prea mult în planul urmărit de noi.

La Viena. A treia instanță.

Lupta cea mare a Sârbilor era să zădărnicească dela început strădania Deputaților. De aceea M. Nicoară și Preotul Serban se văd siliți, în primele zile după sosire, să-și risipească toată vremea pe la Pohtia orașului ca să dovedească, cu documentele necesare, legalita-

1) Cf. parerile puțin măgulitoare pe care le avea M. Nicoară despre V. Moga (Anexa Nr. CXXIV. V și în capitolul al doilea al lucrării de față pasagiul intitulat: Prin Ardeal spre Țara Românească“.

2) Dr. I. Radu, I c. scrisoarea VI p. 47.

*) Notă Scrisoarea din 20 ec. 1815 Anexe Nr LXXX

3) Cf. A. Sădean, „Doumente privitoare la Dieceza Aradului“.

tea misiunii lor¹⁾, recunoscută oficial de toate forurile competente de acasă.

Au început apoi audiențele pe la marii potentăți ai Bisericii catolice și miniștri, „dela Cancelarul Erdödy până la cel mai mic consilier“²⁾. Mulți din ei nici nu cunoșteau cauza Românilor și trebuiau să explice fiecăruia totul dela început. Dintre consilierii regalo-imperiali mulți erau de partea lui Putnic și în consecință declarau că de un s nod românesc nu poate fi vorba, deoarece ar veni în contradicție cu privilegiile bisericii sârbești, patroana tuturor ortodocșilor din imperiu.

Francisc I, pentru care veniseră anume, era plecat în Italia și lăsase în locul său pe Arhiducele Rainer. Acesta-i primește în audiență și se vede că i-a sfătuit să înainteze o nouă petiție către împăratul, ceea ce la câteva zile ei au și făcut. La 27 Noembrie Cancelaria Aulică Ungară înregistra din nou vechile două recursuri (din Iulie 1814 și August 1815) la care se mai adăoga al treilea în patru puncte, iscălit de cei doi deputați ai clerului și poporului român de religie neunită din Diec za Aradului³⁾. Nici de data aceasta nu figurează vreun nume de candidat în memoriul Românilor. O intervenție din partea lor în sensul acesta li se părea inutilă, din moment ce Episcopul de Oradea, om cu trecere, făcuse demersurile necesare. De altfel pentru M. Nicoară situația era foarte grea. Să refacă lista candidaților? El i-ar fi pus desigur în altă ordine, cu aprecieri mai calduroase pentru Ioanovici; ar fi insistat asupra lui Ioan Mihuț, pe care Vulcan nici nu-l pomeneste și s'ar fi omis în schimb pe el... Dar toate acestea nu le mai putea face, căci însemna să vină în contradicție cu patronul și protectorul său și al Românilor. De aceea se mulțumește să argumenteze numai motivele („rationes et argumenta“) pentru cari Românii diecezei arădane persistă în dorința de a avea, prin înaltă aprobare, episcop de neamu' lor.

Primo: Pentru că din trecut până în vremea aceea, episcopii sârbi au folosit toate mijloacele și și-au dat toată silința să cufunde („involvere“) clerul și poporul românesc în prostie și întuneric, pentru ca numai Sârbii să poată pune mâna pe toate funcțiunile și demnitățile eclesiastice.

Secundo: Singurul mijloc de lumină și cultură pe care l au Românii prin grația împărătească este Institutul pedagogic sau Preparandia. Sârbii însă caută pe toate căile să împiedece tineretul dela progresul cultural și intelectual, nerespectând dispozițiunile M. Sale. În consecință nici preoții și ceilalți slujitori ai altarului nu sunt aleși

¹⁾ Dr I. Radu, l. c., scrisoarea V-a (p. 45).

²⁾ Idem scrisorile VIII, IX.

³⁾ Publicat în *Ţ Sădean*, l. c., p. 33 (XI); o copie (tot în latinește) se găsește între manuscrisele rămase dela M. Nicoară, Academia Română, Nr. 2443; cf și D. Ioanovici, l. c. din „Revista Teologică“ p 188-189.

dintre absolvenții merițoși ai acestui Institut, sau dintre oamenii vrednici și morali, ci dintre aceia cari pot plăti mai mult.

Tertio: Toate aceste rele de cari suferă Românii nu pot fi vindicate decât prin înalta decizie a M. Sale prin care să li se numească pentru scaunul episcopal din Arad un vlădică român, deoarece așa precum s'au găsit în Ardeal oameni demni de episcop (V. Moga), în ciuda negării Sârbilor, se vor găsi și dintre ei cari să lucreze pentru fericirea nației.

Quarto: Chiar dacă pentru moment M. Sa nu va găsi pe niciunul dintre Români vrednic pentru această demnitate, dieceza ar putea rămâne vacantă câțiva ani, în care vreme veniturile episcopiești să servească pentru ridicarea de școli și înzestrarea lor, precum și pentru formarea și pregătirea tineretului clerical.

M. Nicoară rămâne singurul deputat al Românilor.

Curând după aceasta bătrânul preot Ioan Șerban, considerându-și misiunea împlinită, părăsește Viena la sfârșitul lunii Noembrie.

M. Nicoară rămânea singur, hotărât a-și îndeplini misiunea până la capăt, pentru care scop el socotea absolut necesară o întâlnire cu Împăratul. Spera că mergând chiar în Italia la el, „poate că urmările bune ale acestei călătorii vor ocaziona îndurata privință a înălțatului Împărat peste Români, mai departe larg și adânc ca peste credincioșii fii vrednici de ajutor supușii săi“)

Iși dădea seama că Românii aveau „mulți inamici mari și putincioși prin privințele în care se află“. Teama cea mai mare îi era că „prin încurgerea lor în toate unghiurile“ și prin mijloacele care le stau la îndemână „vor apăsa și vor astupa multe, au încalete le vor da altă față“. ²⁾ Nu căuta la promisiunile unora și altora, ci voia să audă părerea Împăratului și cuvântul lui de sprijin.

Sărăcia îi paraliza orice avânt. Cel mai mic pas făcut necesita cheltueli: „Gurile sunt a tuturoră căscate. Bani sunt argumentele putincioase care le pot astupa!“ Ceruse celor de acasă să-i trimită, dar și aceștia întârziiau. Bani săi proprii îi cheltuise; se îndatorase și acum, amărît, ruga în numele clerului și poporului, pe Episcopul Vulcan să-i vină în ajutor, împrumutându-l. Episcopul Vulcan, care știa că o intervenție la Împăratul nu-și mai avea sensul, din moment ce toate instrucțiunile veneau chiar dela M. Sa, răspunde lui M. Nicoară că Împăratul e convins destul de necesitatea unui episcop român la Arad, așa că cel mai bun lucru de făcut ar fi să vie acasă.*)

Ce lovitura mai umiltoare se putea da unui om ce râvnea cu

1) Dr. I. Radu, scisoarea X din 19/1 Decembrie 1815 (M. Nicoară către Episcopul Vulcan).

2) Ibidem, Nr. XII.

*) Scrisorile din 20 și 22 Dec. 1815 Anexe XL1 și XLII.

tot sufletul la binele neamului său, decât să i se spună: „Vino acasă!"; cu alte cuvinte: Cu tine sau fără tine, tot ce vrea Împăratul se va face. Iși dădea singur seama că „timpul fuge" și lucrul rămâne pe loc, dar plecarea sa de acasă „numai cu acel cuget a fost ca negreșit să meargă la I. Împărat. Deci fără împlinirea aceasta el nu se putea întoarce."

Moise Nicoară nu putea fi un simplu instrument în mâna celor cari voiau să conducă firele deasupra voinței sale. „Sunt în conștiința mea prea convins că numai cugetând a devenire cândva mașină ar fi a aprindere o flacără în sufletul meu, care curând l-ar topi, și firea mea o ar nemici." ¹⁾ Cu atât mai puțin nu putea deveni episcop supt epitropie străină. La 9 Ianuarie 1816 el anunță pe S. Vulcan că „nici un pas n'a făcut nici nu va face într'această privință" (să devie episcop).

Intre timp (15 Decembrie) Cancelaria Aulică Ungară raportează Împăratului ²⁾ despre petiția din 27 Noembrie înaintată de cei doi deputați. Consideră că recursul în punctele I și II *este exagerat și lipsit de argumentare*, iar în punctul III exemplul adus (al episcopului ardelean) este valabil pentru Transilvania; candidații erau de acolo, iar nu din eparhia Aradului. Altele sunt condițiile acolo, altele pentru eparhia arădană, care intră în sfera strictă a regulamentului iliric (Rescriptul declaratoriu). La paragraful 8 și la 21 al acestui regulament se prevede că toți episcopii depinzând de jurisdicția Carloveșului (adecă cei din Vârșeți, Caransebeș, Timișoara, Bacica, Arad, Pacraț, Buda și Carlstädt), nu pot fi aleși decât prin sinod mitropolitan. Venind la punctul IV din recursul pomenit, referitor la utilizarea veniturilor episcopești în timpul administratoratului, arată că aceasta nu poate fi alta decât în conformitate cu acelaș Rescript declaratoriu (paragraful 19), care pentru asemenea cazuri prevede trecerea veniturilor la fondul „Casei naționale".

Abatele Lorenz, consilier eparhial, intervine binevoitor cu observările sale, sprijinind veracitatea punctelor I și II, de vreme ce ele concordă cu cele afirmate și de Episcopul Vulcan. Dar deoarece recurenții nu au prezentat dovezi speciale pentru a dovedi dreptatea plângerii lor și totuși stăruie în dorința de a avea episcop român, găsește că soluția dată de Cancelaria de Curte de a se convoca sinodul este salvatoare. ³⁾

Din toate întâmplările, M. Nicoară reține un lucru: *Ne trebuie argumente*". În vederea găsirii lor va lucra de acum înainte. Toate scrisorile lui vor fi adresate prietenilor săi în vederea culegerii de dovezi, I. Mihuț, Popa Șerban din Zărand, Theodor Șerban unchiul

1) Dr. I. Radu l. c. XLII. Vezi la noi Anexa Nr XLIV (conceptul) variind ca formă. Este răspunsul din 5 I 1816 la cele 2 scrisori din 20—22 Dec. 1815.

2) A. Sădean, „Documente", Nr VIII.

3) Ibidem.

său, paroh în Şiclău; D. Țichindeal, Theodor Popovici protopopul din Chişineu, Iosif Popescu învățător în Oradea, Nicolae Suciu cumnatul său, paroh în Jula și mulți alții se vor strădui în acest scop. Argumentele istorice i le procură prietenul lui, Petru Maior.*) Dar împrejurările vor fi de așa natură că va trece mult timp la mijloc dela o înfăptuire la alta.

Acasă la Români din Crişana și Banat. I. Popa Ioan Serban din Zărand.

Dela Viena, septuagenarul preot Șerban se întorsese acasă gârbovit de bătrânețe și de gânduri.

Plecarea lui în deputație fără o prealabilă împuternicire dela superiorii săi sârbi — pe care desigur nu ar fi obținut-o — turburase adânc toată curtea episcopescă. Conte Brancovici, noul administrator, în adunarea consistorialnică din 21 Octombrie 1815, îl declarase vinovat pentru faptul de a fi părăsit parohia și de a fi eșit din eparhie fără știrea consistoriului. Drept pedeapsă numitul namesnic și paroh al Zărandului „dela toate slujbele bisericești și parohialnice, așa și dela veniturile parohialnice“ era oprit, „până atunci, până când pricina lăsării salei parohii fără duhovnicesc județ nu se va desvinovăți.“¹⁾

Vestea neplăcută îi fusese comunicată într'o scrisoare, de către Theodor Popovici, protopopul său și în acelaș timp bun prieten. Știa așa dar ce-l așteaptă la sosire și totuși era decis să ducă lupta mai departe și acasă, stimulând încrederea fraților, străduindu-se pentru strângerea de bani și împlinând toate lipsurile pe cari le simțise la Viena și de cari M. Nicoară continua să se resimtă.

Intoarcerea dela Viena, cu căruța, „în vremea cea mai cumplită a iernii când ploea cu nea și cu vânt dela miazănoapte“ îi fusese nenorocoasă bietului preot. „Atunci am fost îndatorat“, scria el în primăvară lui M. Nicoară, „în marginea Tisei la câmp a ședea treizeci și șase de ceasuri, afară în vânt, în ploae și ger, două zile și o noapte, unde și froșpontul dela Ciongrad m'au lăsat neputând aștepta trecerea alor șase mii de ostași pe cari i-am fost ajuns la un pod, cu cari și funea care poartă pompa s'au rupt pentru complicitiunea vântului, că sărea valurile ca casa de înalte și mari. La birt în șopru, în iștalău, nu era loc să țipi un ac, de ostașii stând în picioare unul lângă altul. Cari n'au încăput sub scut ocoleau înghețați toți. Așa și pe mine joiindu-mă frăgal, fiind afară și măcar ca am avut haine

*) Din anexe scrisoarea lui Petru Maior către Nicoară din 6 II, 1816: XLVII.

1) Anexele N XXXII. și XXXVII.

n'am putut să mă apăr de cumpliciunea frigului, care de atunci tot îmi costă." ¹⁾

Profesorul Ioan Mihuț, cu care trebuia să lucreze și să se sfătuiască, se îmbolnăvise și el, iar toți ceilalți vechi luptători și susținători ai cauzei românești locuiau în sate la distanțe mari unii de alții. Din cauza ploilor abundente inundațiile făcuseră prăpăd în mai multe sate, dela Zărand până la Jula și în sus către Oradea. Pe drumurile desfundate nu puteau răzbi căruțele nici cu șase cai. Trecuseră săptămâni întregi de când sosise Popa Serban acasă și către Oradea „nu au mai fost urmă de cocie să treacă până acum". Incercase de trei ori să o ia la drum, dar „totdeauna mai mult mort" s'a întors acasă. Și totuși bravul om nu pierduse nădejdea, căci frica nu o cunoștea. Numai să vină primăvara „și voi învia și eu cu muștile". Il lipsiseră Sârbii de patrafir, dar mândria și curajul nu i le puteau nimici. „Și pentru mergerea la Oradea — scria el în altă scrisoare lui M. Nicoară ²⁾ — nici o frică nu mă oprește a nu merge, numai prilejul drumului tocmindu-se și îndată sunt călător și împlinitor al detorinței mele".

Cum lucrurile trăgăneau, și se pare că dela Viena Nicoară încercase să-i mustre pentru lăncezirea lucrului, credinciosul tovarăș îl asigura că nu era rea voință, sau descurajare, ci numai vremea nu-i lăsa să se poată aduna „mai multe fețe dintre cler și popor la olaltă" pentru hotărâri. Din partea lui să fie sigur că nu-l va uita măcar și viața de și-ar pierde pentru el.

Bătrânețele se opuneau însă sufletului său tânăr. Și M. Nicoară tot fără ajutor rămânea.

Întârzierea trimiterii deslușirilor necesare în propriul său interes, pentru repunerea în slujbă, a pricinuit multă nemulțumire lui M. Nicoară. „De multe ori mi-a roșit fața că făcând lucrul (destituirii) cunoscut la ei mai mari, neconținut mă întrebau încă n'am căpătat nici un răspuns... Silit am cerut în numele meu repunerea sa în Parohie" ³⁾.

Cu astfel de încetinelii nu se progresa întru nimic.

Antagonismul dintre D. Țichindeal și M. Nicoară.

Clevetele, intrigile sârbești și drasticul exemplu al destituirii din funcții a preotului Serban înfricoșase pe mulți dintre cei vechi. Siguranța într'un sfârșit bun n'o aveau; pe de altă parte Sârbii începuseră investigații pentru descoperirea partizanilor, așa că mulți se te-

1) Anexa Nr. LIII.

2) Anexa Nr. XLV.

3) Dr. I. Radu, I. c., scrisoarea XVIII (Nicoară către Episcopul Vulcan).

meu să facă vreun pas pentru strângerea banilor necesari călătoriei la Impăratul.

Cel mai entuziast dintre toți, D. Țichindeal, se pare că era ocultat întrucâtva de M. Nicoară; să fi fost dintr'o lipsă de încredere?

Mai târziu constatăm între cei doi bărbați o răceală care se va accentua, ducând la ruperea definitivă a legăturilor.

Amândoi doreau emanciparea Românilor de sub ierarhia sârbească, amândoi erau naționaliști gata de jertfă pentru triumful cauzei românești. Ținta amândorora era aceeași, dar căile urmate de ei pentru atingerea scopului difereau oarecum. Nicoară înțelegea să fie independent, desigur, dar nicidecum să iasă dela un stăpân și să intre la altul. El nu putea concepe atotputernicia influenței unite în treburile eparhiei ortodoxe. De aceea, cu gândul curat și cu încredere oarbă în suprema judecată și sprijinul milostivului Impărat, el va accepta convocarea sinodului pentru alegerea de episcop. D. Țichindeal era intransigent față de Sârbi, dela care îndurase toate mizeriile și prigonirile, și susținea ruptura definitivă cu ierarhia sârbească, cu literile chirilice amintitoare ale culturii, ale întunericului patronat de Sârbi. Prefera în locul Sârbilor, fără să bănuiască proporțiile, o influență a Episcopului unit dela Oradea, numai prin faptul că spiritul culturii uniților și al literelor latine corespundeau originii noastre romane¹⁾. Evident, în fața problemei de mândrie romană dreptatea este de partea lui Țichindeal. Nicoară este primul care o recunoaște, practicând de preferință scrierea latină. Dar el mai privea și reversul monedei. Considerând rolul din trecut al religiei străbune ca păstrătoare a graiului nostru, răspunsul lui era categoric pentru menținerea neștirbită a acestui tezaur de viață românească. Latinizarea se putea face treptat, sau mai târziu, nu acum în momente atât de critice; făcută acum ea ar știrbi încrederea clerului și poporului întreg în lupta pentru episcop ortodox.

Răcirea raportului dintre cei doi luptători mai pornea și^m dela încrederea și preferința pe care M. Nicoară o arăta lui Ioan Mihuț. Țichindeal nu ocolea a atrage atenția lui Nicoară asupra greșelii ce o făcea nesocotind pe unii și preferind pe alții. „Te-ai lăsat pe Mihuț — fi scria el în 16 Ianuarie 1816²⁾ — *Cu Mihuț puțin vei isprăvi și mai o nemică*“. Și altă dată: „Pe a lui Mihuț... cu gura spunere, — de vreme ce nici o scrisoare de a ta nu-mi citește — nu aș da în așa întâmplare multe groșițe. Și mie ai putut mai multe decât lui scria, că se și cădea mie mai multe în treaba vlădiciei ști, fiindcă-s lauda lui Dumnezeu preot duhovnic; nespovedindu-te la alții puteai mie.

1) În repetate rânduri — (vezi scrisorile dela anexe) — Țichindeal stăruise pe lângă M. Nicoară să primească a fi Episcop al Aradului, apreciind cultura sa apuseană și prestigiul cu care s'ar fi impus față de sârb; și alții... Cine știe dacă nu ar fi fost mai bine și pentru Români și pentru el însuși

2) Anexa Nr. XLVI.

Deci să ști că fiind Episcop nu-ți voi săruta mâna (asta-i glumă)¹⁾. Frate, lucră în rândul vlădiciei, literelor latinești, nu ai grija dincoace, că acuma am luat multe greutateți spre mine“.

De fapt Mihuț era bolnav pe moarte în vremea aceea, pricinuid o oarecare scădere bunului mers al lucrului.

Parohul dela Becicherec însă nu conținește a umbla pentru M. Nicoară, a-i procura datele necesare și a se strădui pentru căpătarea banilor pentru călătoria plănuită de deputatul Românilor. Ba chiar se oferea, cu riscul pierderii parohiei sale, să lase tot și să plece împreună cu el în Italia la Impăratul. O vizită la Oradea făcu însă să-i scadă entuziasmul, pentrucă M. Sa Episcopul îl convinsese de inutilitatea călătoriei. „Eu am întrebat pe M. Sa Vulcan, de lipsă-ți la Mailand a te duce? „Ba“ mi-au răspuns...“²⁾.

Prieteni și dușmani ai cauzei românești.

În timp ce sufletul fraților noștri era bântuit de neîncredere, teamă și oboseală, sprijinul ne venea din altă parte. Persoane străine de interesele noastre, cari pentru cauze independente suferiseră neplăceri din partea Sârbilor sau nutreau antipatie față de ei, veneau să se alăture cauzei românești. Astfel între actele Cancelariei Aulice se găsește un memoriu în sprijinul cererii românești, purtând data de 13 Aprilie 1816. El este datorit bătrânului director al gimnasiului regesc din Arad, Aloysius Andreas Mandik. „De origine Sârb (ragusan), dar — zice M. Nicoară — încarnat iesuit și catolic fervent; priceput în ascunzișurile politice, ura națiunea și limba sârbească numai din cauza credințelor religioase opuse“³⁾. În recursul său, Mandik făcea mai multe propuneri M. Sale pentru a feri biserica și școala românească de influența răufăcătoare a Sârbilor²⁾. Fiind director de școală, aprecierile sale se referă mai mult la organizarea școlilor românești, preconizându-le autonomia. În concluzie cerea emanciparea religioasă și culturală a Românilor de sub jugul străin.

Dar și de data aceasta, ca și în alte cazuri, rezoluția Cancelariei Aulice era cea stereotipă: „Exagerări“ sau „Irealizabil“.

Toate intervențiile favorabile nouă atârnavu ușor față de sistematicele și atotputernicile influențe ce se exercitau la Viena în spri-

1) Anexa Nr. XLVIII (II).

2) Ibid.

3) V. Anexa Nr. LVII.

4) D. Ioanovici, „Revista Teologică“ 1916, p. 191. Între manuscrisele lui M. Nicoară se găsește un memoriu în sensul indicațiilor D-lui D. Ioanovici Este adresat Impăratului „medio ablegati nostri Moysi Nyikora,.. pro Episcopo Aradiensis Dioecesis et pro scholarum nostrorum Valachicarum Supremo Directore viros nativos, et reales Valachos dando.. Poartă însă data de 9 VII. 813, din Chișineu; la sfârșit găsim însemnat de Nicoară „submissa per Mandik. (neinteligibil). Cf. Anexa Nr. LXV.

jinul Sârbilor. Bani și avuțiile sârbești erau mai apreciate de înalții demnitari regești și împărătești decât o cerere dreaptă a Românilor săraci.

Împăratul ascultase totuși rugămințile stăruitoare ale deputatului Românilor și se opusese confirmării lui Brancovici în postul de administrator, împiedecând și strămutarea Episcopului Putnic la Arad. Un nou administrator însă nu apăruse la orizont și dieceza rămase câtăva vreme „fără cap și cu totul părăsită“.

În acest timp Sârbii lucrau în voce, pregătindu-și terenul pentru interesele lor. Pentru a ne putea face o idee despre intrigile urzite și despre nemulțumirile care fierbeau și frământau sufletele bieților Români arădani, e de ajuns să ne referim la două scrisori trimise de ei la începutul lunii Aprilie lui M. Nicoară la Viena. În una ¹⁾ latinească, Constantin Diaconovici Loga, juratul canțelist al slăvitului Comitat al Aradului I. Vankai și Profesorul Mibuț, după ce mulțumesc lui M. Nicoară pentru toată strădania pe care o depune în slujba lucrului încredințat lui de națiune, îl pun în curent cu ultimele uneltiri ale Sârbilor, cari nu se dădeau în lături dela orice mijloc pentru a câștiga opinia publică în vederea alegerii lui Brancovici ca episcop în Arad. Marii susținători ai recentului (deși destul de târziu) isgonit Brancovici sunt în special Consilierul Tököly, „dușmanul Românilor“, și protopopii sârbi, și, după părerea multora, chiar Mitropolitul — care ar vedea în Brancovici pe succesorul său. („Ut hoc facto (Brancovici) sibi successorem relinquat“ ²⁾). Pentru acest scop se făcea propagandă prin sate, unde chiar Consilierul Tököly se interesa acum de soarta Românilor, promițându-le marea cu sarea. „Poporul și mulți din preoți amăgiți, alții chiar siliți, dau în scris și cu pecete adesiunile lor în favoarea fostului administrator. Tot în aceeași scrisoare se mai pomenea de o adunare ținută la Micalaca (lângă Arad) unde protopopul din Arad Alexici căuta să convingă mulțimea de intențiile subversive ale uniților cari sprijineau cauza românească, exclamând că dacă Românii vor avea episcop român toți vor fi făcuți uniți ³⁾).

În cealaltă scrisoare ⁴⁾ iscălită de Theodor Popovici, protopresbiterul Chișineului și Zărandului, Ioan Serban namesnic și paroh în Zărand, Theodor Serban paroh în Siclău, Gheorghe Popovici al Curticiului și „ceilalți binecredincioși ai Eparhiei Aradului“, reese clar îndoiala pe care o aveau Românii în toată dragostea arătată lor de

¹⁾ Dr. I. Radu, l. c., (scrisoarea XX).

²⁾ Pentru informații asupra legăturilor dintre Brancovici și Mitropolit, vezi amănunte prețioase în scrisoarea lui D. Țichindeal către M. Nicoară din 6/18 Februarie 1816 (Anexa Nr. XLVII).

³⁾ Cf. și mărturiile, Anexa LVIII.

⁴⁾ Anexa Nr. LV, din 4/16 Aprilie 1816, adresată lui M. Nicoară „iubitului nostru frate și trimisului naționalnic“.

Tököly, însă ca D. Consilier atâta bine să facă preoților românești nici decum nu ne putem încredința, deoarece el din urâciunea către neamul românesc, pre Preparanzi adecă pe fiii noștri nu numai că nu i-au îngăduit ceva a cânta românește în Biserica Sf. App. Petru și Pavel, până se va repara Biserica Sf. Ioan Botezătorul, ci cu mare rușine și vătămare a tot neamului românesc i-au isgonit. Ce e mai mult și la îngroparea Episcopului nostru Pavel Avacumovici a cânta ceva românește i-au oprit, ba și spunerea Predicației în limba noastră cu aceeași ocazie a căuta să împedecă nu s'au rușinat. Afară de acestea acum împotriva voei și cererii a toată românimea prin protopopul Aradului, cu necuvioase mijlociri, atestaturi pentru Brancovici din streine Protopopiaturi a culege se sârguește¹⁾.

Prigonirile Sârbilor nu conținesc a se grămădi și asupra profesorilor școalelor românești, dovedind odată mai mult că și Nestorovici era Sârb „și cu fapta“. „Nu-i destul și jalnic lucru — continua plângerea susnumiților preoți — că fostul catehetă Dimitrie Țichindeal după mari și multe ale sale pentru neamul nostru puse trude, cu mare știrbire a șolii preparande pe rușine, nedându-i-se nici pricinile spre apărarea sa de aici s'au redicat; Profesorii Diaconovici Loga și Iorgovici, a căroră hărnicii, cuviincioasă purtare, necurmăte ostenele... sunt cunoscute, nici până în ziua de astăzi nu sunt întăriți, când toți ceilalți dela școlile sârbești sunt întăriți“. Inspectorul Nestorovici voia să transforme cu totul școala românească în școală sârbească.

Nestor Ioanovici Făgărășanul cerut ca administrator ; preferarea Arhimandrit. Bolici.

„Pentru a înlătura relele suspomenite“, conchidea aceeași scriitoare, *Românii toți doresc și cer pe Ioanovici Nestor Fogoroșanul, Iugumenul de Beșinova de Administrator în Diezeza noastră*. Dacă acesta nu ar fi admis, orice cleric „fie din care clasă a preoțimii va fi“ numai Român să fie¹⁾.

M. Nicoară se gândise de mult la această soluție, susținând pe Nestor Ioanovici contra lui Procopie Bolici, arhimandritul Mănăstirii Racovaț (Diezeza Carloveșului) și aspirant la scaunul episcopesc, și contra lui Sinesie Radivoevici, arhimandritul Mănăstirii Mesici (din Diezeza Vârșetului), propuși de Mitropolitul Stratimirovici²⁾.

La cererea înaintată în Martie de către Nicoară, Arhiducele Rainer, locțiitorul împăratesc, îi „dăduse nedejde“. Rugămintile acestea însă nu păreau a fi sprijinite de aprobarea protectorului din Oradea

¹⁾ Ibid.

²⁾ Propunere făcută la 20 Ianuarie 1816. Cf. A. Sădean, „Documente“ XII.

și aceasta o deducem din felul în care M. Nicoară căuta să motiveze preferința sa în scrisorile către Vulcan. La 2 Martie¹⁾ el cerea părerea Episcopului din Oradea, arătând în același timp că „nimenea nu e în stare să fe cu folos Românilor administrator decât Fogorosianu (Nestor Ioanovici)“. La 26 Martie răspunsul nu venise, iar Nicoară îl informa din nou că a cerut „prin instanție către I. A. Ducu Rainer pe Ioanovits (sau Fogorosianu) Administrator. Bine sau rău am făcut nu știu; *asta una știu că e Rumân și cel mai rău Rumân e mai bun pentru Rumâni decât cel mai bun Sârb*. Ori cum este el cunoscut, știu că nu poate fi nemulțumitor. Să se fi prefăcut sângele lui în apă? — De va ajunge la ceva trebuie conștiința sa să-i spue, că prin Rumâni i s'au întâmplat aceasta fericire. Poate să se stingă cândva în el toată sâmtșirea de recunoștință? Voind a fi bun către Rumâni cândva *poate mai mult face decât mulți*, știe multe ale Sârbilor, care doară nu sunt chiar cunoscute²⁾.

Ce bine vedea M. Nicoară! Dar ce putea face singur contra tuturor? La sfârșitul lui Martie, când scria ultima dată în acest sens, răspunsul tot nu venise.

Episcopul nu-i mai scrisese de multă vreme și M. Nicoară se întreba cu ce putuse vătămă bunătatea „Ilustrimei Sale, de nu voește a mai asculta înștiințările trimise“.

În 4 Aprilie 1816 Împăratul confirma din Vicenza (Italia) ca administrator al diecezei arădane pe arhimandritul Procopie Bolics³⁾ („fiind crescut între Români, deci știind românește“). În raportul care i se prezentase spre rezolvare, nici vorbă nu era de Ioanovici. Alegerea rămăsese de făcut între cei doi propuși ai Carloveșului, deoarece instanța lui M. Nicoară nu fusese alăturată raportului trimis de Cancelaria Aulică.

Sinodul electoral.

Prin noua numire de administrator se ocolise un rău: strămutarea Episcopului Putnic dela Pacraț la Arad; dar nu se tămăduise o rană. Ea rămânea deschisă și cu atât mai problematic vindecabilă cu cât o nouă îngrijorare cuprindea inimile.

Încă dela 7 Martie Împăratul aprobase și convocarea sinodului electoral.⁴⁾ Legile ilirice biruiseră, iar sortii de izbândă păreau pierduți pentru români; în rândurile lor începu să-și facă loc desamăgirea. Primul desamăgit era însuși Episcopul Vulcan, care se retrage din luptă, cerând și lui M. Nicoară să se întoarcă acasă.

1) Dr. I. Radu, I c, Nr. XVI.

2) Idem, Nr. XVII și XVIII.

3) A. Sădean. „Documente“ XII. Cf. D. Ioanovici, p. 242.

4) A. Sădean, I c, Nr. IV. D. Ioanovici, p. 242.

Mai rămânea însă o singură ușă de scăpare pentru „biata națiune obidită“. Odată cu aprobarea convocării sinodului, Francisc I dădea comisarului regal, reprezentantul său la ședințe, anumite instrucțiuni speciale și secrete, în înțelesul cărora el trebuia să se străduiască, prin toate mijloacele, a impune numai candidarea bărbaților de națiune românească vrednici de această demnitate.¹⁾ La 12 Aprilie fu numit comisar Generalul Henric v. Siegenthal,²⁾ comandantul trupelor de graniță din Slavonia și Sirmiu.

Moise Nicoară este informat discret despre aceste tainice instrucțiuni și îndată le și comunică Episcopului de Oradea,³⁾ dar fără să reușască a-l aduce la păreri mai optimiste.⁴⁾

D. Țichindeal era și el desamăgit de vestea apropiatului sinod, dar nădăjduia că M. Nicoară se va strădui să obțină o contra-mandare. Recentul succes al deputatului român mijlocind numirea lui I. Mihuț ca director școlar al Districtului Caransebeș umpluse de încredere sufletul parohului din Becicherec. Mândru de admirația pe care perseverența lui Nicoară o stărnise chiar între adversari, Țichindeal îi scrie la 9 Aprilie 1816: Mai nainte te numeau Sârbii Bugar dela Jula, dar acum zic: „Sacrament inanim, ala Deputirt Nicora este om și am vre se vede pre el“.⁵⁾ Nu întârzia deci să facă apel la serviciile lui. „De e adevărat că va să fie Sinod, așterne rugăciune pe a doua oară să se pună Sinodul în lature pentru Episcopul Aradului; și de nu ajută nimic, cere să mergem Deputați la Sinod (aceasta nu mi-ar plăcea), ca să fim de față, să vedem pe cine socot Sârbii că știe românește și e de episcopia Aradului.“⁶⁾

Nu putem preciza dacă din îndemnul lui Țichindeal sau numai din propria sa inițiativă M. Nicoară solicita Împăratului permisiunea ca Românii să trimită delegați la desbaterile sinodale. Obținând aprobarea, cere celor de acasă să facă primele pregătiri până la sosirea lui.

La 25 Mai 1816 sosea și el cu poștalionul la Oradea Mare⁷⁾ ca să ceară îndrumări dela marele protector. Aici n'a mai găsit îndemn și încurajare, căci Episcopul Vulcan pierduse nădejdea de a mai căpăta episcop român la Arad. În consecință l-a sfătuit să nici nu meargă la Sinod și nici să nu trimită delegație.⁸⁾ Sinodul era su-

1) „Commissario Regio ad Synodum hanc denominande secreta illa instructio danda est: ut solum idonea individua ex natione Valachica candidari urgeat, ac modis omnibus procuret, ut ex natione hac soluta individua pro vacante Episcopatu candidentur“. A. Sădean, p. 16.

2) A. Sădean, l. c., Nr. XIII.

3) Dr. I. Radu, scris. XVIII.

4) I. Vulcan, „Dimitrie Cichindeal“, scris. XXVI (Episcopul Vulcan către Țichindeal).

5) Anexa Nr. LVI.

6) Ibidem.

7) În niște însemnări zilnice de cheltueli mărunte (Ms. 2437, f. 439) găsim următoarele „25 Mai 1817: Hodie annus quod pervenerim M. Varadinum per postam quoad deputationem ad Synodum“.

8) I. Vulcan, „D. Cichindeal“, p. 361 (Nr. XXVI).

prema speranță a lui Nicoară, de aceea nimic nu-l' putu decide să se dea înapoi. Participanții fură aleși: un laic, Mihail Ambruș, funcționar fiscal din Oradea Mare; ¹⁾ și Theodor Șerban, vrednicul paroh al Șiclăului, un om fără multă știință, dar plin de râvnă pentru împlinirea idealului. Avocatul I. Arcoși spunea despre el: ²⁾ „Mai deștept, zelos și mai curajos nu am cunoscut.“ Preot bogat și de viță nobilă Th. Șerban impunea și prin bogăția și prin ținuta lui („curat-preot îmbrăcat frumos sdravăn.“ ³⁾)

Sinodul era fixat pentru ziua de Luni 29 Mai/10 Iunie la Carloveți. Delegații împreună cu Prof. Iosif Iorgovici, luat ca tâlmaciu pentru germană și sârbă, ⁴⁾ au plecat din Arad Duminică 28 Mai, având și o „instrucție pentru Sinod“ (un memoriu scris și întărit prin iscăliturile clerului) în care se amintea și Generalului v. Sieghenthal toată tirania mai marilor sârbi; la sfârșit cuprindea lista candidaților români: în primul rând *Nestor Ioanovici (Fogoroșanu)*, dorit de toată lumea („quem unanimiter optamus“); venea apoi ⁵⁾ *Isaia Manuilovici*, egumenul Mănăstirii Bezdin, și cei doi laici, *Ioan Mihul* și *M. Nicoară*.

Fiind candidat la episcopie, Nicoară nu putea figura oficial ca delegat la Sinod. A fost prezent totuși împreună cu ceilalți la debateri, după cum vom vedea mai jos.

Sinodul s'a deschis cu ceremonialul convenit în ziua fixată (1 Iunie 1816). Generalul v. Sieghenthal a fost condus la locul adunării „în trăsură cu șase cai, înconjurați de călăreți „Lichtenstein în sunet de clopote și bubuit de treascuri“. În sala de ședințe s'a așezat cu capul acoperit, supt baldachinul pregătit pe seama lui...“ Prima zi a fost consacrată îndeplinirii formalităților protocolare, rostindu-se cuvântările introductive. Generalul comisar fixă începerea debaterilor pe ziua următoare, descoperind cu ocazia aceasta turtura îndrumările încredințate lui ca „instrucție secretă“ din partea Împăratului. ⁶⁾

Decurgerea lucrurilor ce nu au fost comsemnate în dările de seamă oficiale o cunoaștem într'o oarecare măsură. Isvorul de in-

1) „R. Cameralem Exactorem I. Domini M. Varadiensis“ ar echivala cu funcția de strângător de dări, perceptor.

2) „Albina“ (Pesta), Nr. 37, 1870.

3) Cf. Scrisoarea lui către M. Nicoară, din 12 Septembrie 1818, Anexa Nr. CXLVIII. A trait între 1766—1829, în comuna Șiclău. De neam nobil din Kövar (Chioarul), era fratele Mariei Șerban, mama lui M. Nicoară (v. acolo), susținând cu adevărată dragoste și devotament. lupta de emancipare național-religioasă și pe conducătorul ei, M. Nicoară

4) Cf. Dr T. Botiș, „Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului Teologic ori. rom. din Arad“ 1922, p 40; St. Pop, „Frământări“, p. 85.

5) Moise Nicoară se adresează la 1816 Episcopului Vasile Moga, rugându-l să-i numească vreun Ardelean vrednic de a fi episcop la Arad. Episcopul îi răspunde (18 V. 1816) că și el din inima dorește procopsirea neamului „întristându-se pentru subțirica putere a face după datorie sporiul cuvincios“ dar „nu se poate lăuda a slugări Aradul cu episcop crescut în Ardeal“. I. Lupaș, *Din viața și faptele Mitropolitului A Șaguna* Sibiu 1919, p. 28. Scrisoarea respectivă se găsește în Ms 2438. f. 361 (Academia Română), rămas la Moscova sau pierdut acolo.

6) D. Ioanovici, „Revista Teologică“, p. 244.

formații îl formează scrisorile lui D. Țichindeal către M. Nicoară.¹⁾ (Țichindeal îl credea tot la Viena). Parohul din Becicherec, care se vede clar că fusese ocolit în aceste împrejurări, se străduise singur și-si tocmise un informator la fața locului, pe contul bisericii din Becicherec, pentru toate trei zilele Sinodului, „neștiind nimica de deputații Românilor din Eparhia Aradului și de rezoluția împărătească.“

Prin informatorul special al lui D. Țichindeal știm că Mitropolitul aflate că „vor să fie și despre partea clerului din Eparhia Aradului la Sinod, care vor să aibă voturi și scaune“. A socotit însă Mitropolitul că preoții români nu vor îndrăzni să vină nechemăți de el. „Dară luând veste, Duminică în 28 Mai ștafetaliter dela Tököly (consilierul) că a bună samă Români vin la Sinod, Luni deschizând Comisarul Sinodul, îndată și Mitropolitul au publicăluit candidația : 1-e pre Bolici, 2-lea pre Radivoevici, al 3-lea Hajici, arhimandriți toți trei“, arătându-se a fi cu totul intransigent la o eventuală schimbare.

Pe de altă parte, „plecând ai noștri, (deci și M. Nicoară Duminică) dela Arad, s’au știut pe unde vor să meargă. Ei au fost în aceeași noapte pe la unsprezece în Chichinda, și li s’au, paremi-se, făcut împedecare cu forșponul ca pretutindenea târziu să-l dobândească, ca și la Carloveț să ajungă amânat. Și așa Luni seara în Carloveț nu au putut ajunge“... „În urma lor, continuă scrisoarea lui Țichindeal“ a plecat și protopopul Aradului (Alexici) carele va să se facă instrument în contra lui Șerban preotul la Carloveț; că pentru aceea e și el al Timișorii cu episcopul său la Carloveț dus. Cel dela Oradea Mare protopop (Manuilovici) așteaptă dela Carloveț la Arad ca să știe voea Mitropolitului și ce va să facă prin Diețeză în contra scopului Românilor, spre izbânda Mitropolitului înțelegându-se cu Tököly Sabba.

Dar „a doua zi Marți dimineața încrezuți fiind adunații Episcopi, la Carloveț, de venirea lui Popa Șerban și Anbruși, s’au arătat a fi plecați către oarecare schimbare a publicăluitei candidației Mitropolitului...“

Această subită schimbare de atitudine a Mitropolitului se datora intervenției directe a lui M. Nicoară²⁾, despre care însă D. Țichindeal nu aflase. În fața Baronului v. Siegenthal, Nicoară stăruie rugător lui Stratimirovici („en le suppliant“) să fie drept față de Români. „Eu îl preveni — continuă memoriul — sfātuindu-l să nu se lase condus de preocupări învechite și de spirite încăpățânate, ci să cedeze împrejurărilor și să urmeze calea împăciuitoare dictată de re-

1) V. Anexele Nr. LXII, LXIII, LXVI.

2) Ms. 2445, f. 198 sqq. dintr’o ciornă în franțuzeste, care va fi folosit-o M. Nicoară la compunerea ulterioară a unui memoriu privind activitatea sa. Sunt aici multe amănunte pe care nu le-am mai aflat în altă parte și de aceea îl vom utiliza ori decâte ori va fi cazul.

ligie". Mai mult decât atât, „cunoscând spiritul de dușmănie care domina clerul superior rascian contra națiunii române în genere”, M. Nicoară dădu Mitropolitului să înțeleagă că necedând se ușurează propaganda catolico-unită printre Românii asupriți și prin urmărișii asumă o mare răspundere în fața viitorului').

Dintre episcopii sufragani erau prezenți: Ștefan Avacumovici al Timișorii, Petru Vidac al Vârșetului. Ghedeon Pétrovici al Baciței și Iosif Pútnic al Pacrațului. Absentau: Dionisie Popovici episcop de Buda și Moise Miokovici de Carlstadt. Vasile Moga fusese și el poftit, dar invitația fu trimisă în așa fel ca să nu ajungă la vreme ²⁾.

Desbaterile începură. Diplomația Mitropolitului înregistrează succesul dorit. Arătându-se bucuros a îndeplini înaltele dorințe ale M. Sale, reuși până la urmă după toate petrațările să demonstreze că nici un Român din cei recomandați nu întrunea condițiile necesare pentru a putea fi episcop ³⁾.

Protocolul sinodal înaintat Cancelariei Aulice arată că dintre persoanele laudate de Români ca pricepute și inteligente, Moise Nicoară și I. Mihuț erau laici; Sinodul respingea candidatura acestora, calificând-o ca „o îndrăsneală ne mai întâlnită de o mie de ani, nici la Greci, nici la Latini”. Ștefan Athanasievici, protopopul Lugojuului și I. Thomici al Caransebeșului erau considerați ca potriviți pentru demnitățile pe care le dețineau și nimic mai mult. Cultura numiților protopopi și treapta lor ierarhică nu le îndreptătea o aspirație la episcopat. „De altfel — adăoga acelaș raport — singuri ei au mărturisit că nu pot avea astfel de pretenții” (coram suo episcopo dixerunt non praetendere talia“).

Singura candidatură românească valabilă părea aceea a Arhimandritului Nestor Ioanovici (Făgărășanul). Dar se mai spunea în acea relatare că „deoarece există totuși și Sârbi în dieceza susnumită, nici ei nu pot fi nesocotiți. Favorizarea exclusivă a Românilor ar produce agitații cu aceeași tendință și în alte dieceze cu populație mixtă, atrăgând urmări foarte critice pentru biserică. Prin cererea neobișnuită a Românilor se prejudiciază constituția, disciplina bisericească și însăși privilegiile sârbești”. Mitropolitul își îndreptătea rezervele sale sprijinindu-le și pe bănuelile exprimate în plenul Sino-

1) „Je lui fis comprendre combien il serait responsable de tous les malheurs qui menaçaient l'église et qui pourraient tomber sur le peuple confié par la Providence divine à ses soins spirituels” Ib

2) Scrisoarea lui Țichindeal, Anexa Nr. LXII.

3) După relatarea făcută de Generalul v. Siegenthal în Consiliul belic imperial (24.VI 1816). Se găsește copiată fugitiv de M. Nicoară în Ms. 2440, f. 108-110. Propunerile Cancelariei Ungare pe baza acestei relatări (17 Iulie 1816 sunt publicate în A. Sădean, „Documente” XIV. Cf. și D. Ioanovici, în „Revista Teologică”, p. 245, ce rezumă cuprinsul „protocolului” sinodal, după actele Arhivei de Stat din B. Pesta..

dului asupra unor intenții suspecte ale episcopiei unite din Oradea în legătură cu scaunul episcopesc din Arad.

Pentru a mulțumi însă dorințele Împăratului de a da Aradului un episcop vrednic, care să cunoască limba, trebuințele și împrejurările de viață de acolo, Sinodul în unanimitate găsește că singurul care ar putea mulțumi și pe Români și pe Sârbi este Episcopul *Iosif Putnic*. *Se cerea deci M. Sale strămutarea lui dela Pacraț la Arad.*

În caz contrar, pentru Dieceza Aradului nu puteau fi propuși decât Procopie Bolics, Sinesie Radivoevici arhimandritul din Mescici, Isaia Georgevici Bălășescul arhimandritul Mănăstirii Dragomirna (Bucovina) și Nestor Ioanovici egumenul Mănăstirii Besenova. Ultimii doi erau Români, dar din punct de vedere canonic („non dicitur quare”) alegerea lor nu era admisibilă. Iată și motivarea: „Nestor Ioanovici de și nu i se poate nega caracterului evlavios și pacinic și educația lui, cari toate îndemnaseră pe Mitropolit să-l prefere în 1810 cu ocazia alegerii de episcop în Transilvania, nu e de comparat cu Episcopul Putnic din punct de vedere administrativ. De altfel chiar Românii după ce au vorbit cu el, nu au găsit în persoana sa ceea ce așteptau.”

Toate aceste tergiversări și considerațiuni nedrepte erau puse înainte pentru motivarea unui nou abuz ce se încerca prin alegerea cu majoritate de voturi a Arhimandritului Sinesie Radivoevici pentru scaunul arădan.

* * *

Era o grozavă lovitură pentru M. Nicoară și pentru delegații români cari au trebuit să asiste la prăbușirea unui ideal în care și pusese ră toate speranțele de mai bine ale neamului. „Cea mai sfântă dreptate” se reducea la nimic.

În sufletul cinstit al lui Nicoară începu să mai mijească o constatare dureroasă în privința disensiunilor care și făceau loc între Români. Chiar la Sinod, Profesorul Iosif Iorgovici, trimis de Români ca talmaciu pentru limbile germană și sârba, în loc să lucreze mână în mână cu adevărații reprezentanți (preotul Șerban și M. Ambruș) și cu M. Nicoară, „toată silința spre aceea a pus, prin mijlocuri ascunse și necuvioase, ca să se facă plăcut Mitropolitului și Episcopilor, și să se comânde pe sine pentru Episcop Rumânesc. Nu este asta un lucru rău în sine — recunoaște Nicoară — „ci încă ar fi cel mai dorit lucru pentru Rumâni, ca să se afle și dintre ei mai mulți și să se facă vrednici de episcopie, dară totuși pentru aceea nu socotesc că este cineva care să mă poată judeca pe mine rău, că aceasta întâmplare care altmintrelea pare a fi nevrednică de luare aminte, mi-a pricinuit mie destul de mare îngrijire. Au ce puteam să aștept când el a lucrat așa de învederat și tocmai atunci când a fost trimis de Rumâni lângă Deputație, și încrezându-se lui și lucrul

cu cea mai adevărată credință...¹⁾ D. Țichindeal 'prevăzuse ne-credința lui Iorgovici, cunoscându-i „fățărnicia și lingușirea lui”.²⁾

Reacția. Nicoară cere comisie.

În marginea prăpastiei M. Nicoră n'a mai așteptat să cunoască rezoluția împărătească, pusă pe raportul Cancelariei Ungare și a Consiliului de Războiu, care în baza protocolului sinodal susținea strămutarea Episcopului Putnic la Arad și confirmarea lui Radivoevici în locul rămas astfel vacant la Pacraț,³⁾ ci făcu un ultim efort; nu voia și nici nu putea admite o înfrângere totală lăsând să triumfe minciuna și nedreptatea.

Dreptatea Românilor trebuia să iasă la iveală și aceasta o va arăta acum cu dovezi zdrobitoare, dovezi pe care n'a încetat să le pună înaintea forurilor guvernamentale în tot timpul primei lui șederi la Viena. În acest scop el cutreeră în câteva săptămâni satele eparhiei arădane în lung și în lat, din Valea Deznei, sus către Salonta și Oradea; dela Halmagiu toată linia Crișului Alb până la Jula; și tot lungul Mureșului cât ținea Eparhia Aradului pe la podgorii și în jos în Banat până la Lugoj. Iși culegea ultimele date necesare.

Strădania lui nu cunoscă odihnă până nu înjghebă cu cele mai caracteristice din aceste date un sgduitor recurs ce trebuia să înfățișeze Împăratului și tuturor dușmanilor orbi realitatea tristă și hădă a vieții românești, atât religioasă cât și culturală, supt asuprirea ierarhiei sârbești. În 57 puncte erau precizate „Motivele care determină clerul și poporul românesc din Dieceza Aradului să implore pe M. Sa să binevoiască a le numi un episcop de neam și suflet român”.⁴⁾ Cuprinsul lor împreună cu multe din celelalte date culese de M. Nicoară sau comunicate lui în scris dar neutilizate în recursul pomenit, au format izvorul nostru de informații pentru capitolul referitor la cauzele cari au pricinuit deslănțuirea luptei de emancipare național-religioasă. Ele sunt deci cunoscute. „Pentru căutarea adevărului și desvelirea tuturor acestor nedreptăți cari opresc cultura și razele bunăvoinței M. Sale și a predecesorilor săi a pătrunde în poporul românesc și țin clerul în ignoranța cea mai crasă și în întunecul îngrozitor”, neobositul deputat cerea acum, în numele naț ei sale, o *comisie nepartinitoare*, care să nu stea în nici o legătura, „sive mediate sive immediate” cu Mitropolitul sârbesc, cu

¹⁾ Din R cursul cel mare (18 9) către Împărat Anexa Nr. CXXI

²⁾ V. S rsoare către Nicoară, Anexa Nr. LXI

³⁾ A. Sadcan, „Documente,” XIV

⁴⁾ Anexa Nr. LXVIII. Originalul ce află între actele Cancelariei Aulice Ungare, an. 1816 Nr. 0605 (După D. Ioanovici, Revista Teologică* 1916, p. 260).

Consistoriul din Arad. sau cu cel din Oradea. Și dacă plângerile se vor dovedi neîntemeiate, ¹⁾ clerul și poporul român se însărcinează a suporta toate cheltuelile.

Cu petiția semnată numai de el (17 Iulie 1816) ca deputat al Românilor din Dieceza Aradului s'a dus din nou la Viena și a înmănat-o de-a-dreptul Împăratului, care întretimp se întorsese din Italia.

Uluit de cele ce auzea și citea, Francisc scrie personal Cancelarului ungar următoarele: „Vreau ca cele ce se cuprind în acest recurs anexat al nației române, conținând plângerile lor, să fie cercetate punct cu punct de bărbați nepărtinitori, în modul cel mai grabnic, și pe lângă aceasta persoanele numite în recurs să fie întreabate după împrejurări — în scris sau priu viu graiu. Rezultatul cercetării și părerile respective să mi se comunice *în cel mult trei luni*. Scrisoarea e datată în „Schönbrunn d. 11 August 1816“. ²⁾ După o săptămână, supunându-i-se de către Cancelaria Aulică propunerile de ratificare a strămutării Episcopului Putnic la Arad și înlocuirea lui la Pacraț cu noul ales S. Radivoevici — propuneri bazate pe protocolul Sinodului și pe relatările Generalului v. Sieghental — *Împăratul refuză confirmarea până nu va cunoaște rezultatul investigației ceruta de români*. Odată cu aceasta reprobă toată lipsa de tact a Comisarului care dăduse în vileag „instrucțiunile tainice.“

Împăratul declara Sinodul electoral dizolvat. ³⁾

Gest frumos, care umplea sufletul de nădejdi noi.

Pregătiri în așteptarea Comisiei.

M. Nicoară se întorcea la ai săi să le împărtășească și lor marea bucurie și să dea din nou „*viață nădejdi ce mai se stinsese că vom căpăta la Arad vlădica român*“. ⁴⁾ Se întorcea acum mulțumit să pre-

¹⁾ Știa Nicoară de ce spunea așa, pentru că ori de câte ori încercase la Viena, prin nemăsurate petiții, să desvâlve nedreptățile și abuzurile sârbești, Mitropolitul știuse să-i zădărnicească toată munca. Ori de câte ori era provocat de Cancelaria Ungară sau în numele Împăratului direct să se disculpe de învinovățirile arătate în rapoartele deputatului român, Mitropolitul răspundea ocolitor sau nega pur și simplu totul. Pentru exemplificare ne vom referi la unul din răspunsuri, găsit de D. Ioanovici între actele Cancelariei Aulice Ungare. În 23 Decembrie 1815, Mitropolitul arată că a comunicat administratorului episcopesc acuzația ce se aduce fostului episcop că ar fi sfințit peste măsură de mulți preoți, între alții și pe servitorii săi, cerându-i asupra acestui lucru „o declarație sinceră“. A primit-o și a lăturat-o scrisorii. Declarația aega că s'ar fi întâmplat vreodată astfel de lucruri Această „calomnie“ a putut fi provocată de acea împrejurare că oarecari tineri primiți la curtea episcopala cu scopul precis de a se pregăti în cele preoțești, în timpul de pregătire *sc ocupau în orele libere*, — la dorința lor proprie — unii cu „lucruri scripturistice“, alții cu „daraveri economice“ și purtau în absența lui grija gospodăriei întregi (totius domus“). Mitropolitul sub iniază numai „ocupațiile scripturistice“, cuprinzând pe celelalte în noțiunea de „*alte ocupații inocente*“. Apud D. Ioanovici, „Revista Teologică“ 1916, p. 261—262

²⁾ A. Sădean, „Documente“ XV (p. 41)

³⁾ A. Sădean, ibid Nr. XIV. D. Ioanovici, „Revista Teologică“, p. 264.

⁴⁾ Anexa LXXI. Scrisoarea Protopopului I. Thomici din Caransebeș,

gătească cele trebuincioase în vederea comisiunei. La 19 Septembrie părăsea Viena, hotărît să înceapă acasă o luptă grea pe teren.

Dela Pesta (22 Septembrie) nu-și mai îndreptă însă drumul către Oradea. Nu mai simțea nevoia sfaturilor. Dărza sa perseverență îi va indica singură calea de urmat și rezultatele obținute la vreme vor vorbi în locul lui. Episcopul Vulcan, care se retrăsese în primăvară, va reveni — după o vizită la Viena — cu gânduri optimiste.¹⁾

Așadar ajungând prin Banat la Arad, Nicoară trecu de îndată la acțiune. Convocă pe cei mai cunoscuți dintre vechii luptători și le comunică planul. În ziua de 26 Septembrie o circulară — iscalită de „întru toate statornicii și pururea credincioșii frați Theodor Popovici protopresbiterul Chișineului, Theodor Șerban parohul orașului Șiclău, Gheorghe Popovici al Curticiului și Gheorghe Țapoș al Socodorului” — fu trimisă în toate colțurile eparhiei, pe la toți preoții²⁾. Era o chemare la unire sufletească și amintea tuturor și de acțiune: „Pofta și cererea noastră va să ajungă la doritul său scop, numai cu împreunate cugete, plini de credință unul către altul fiind, la toate cercările și greutățile când va fi să le descoperim statornicește să stăm. Noi — continuă circularul — în părțile acestea toate am întocmit, care avem a le pune înaintea strălucitei comisii și numai timpul întrebării așteptăm. Deci și Domnia-Voastră fraților, în părțile acelea, faceți înainte-gătiri să arătați toate loviturile și nedreapta înjugare a clerului sârbesc mai mare bisericesc; că *Inălțatul Împărat au auzit gemătul și suspinul nostru, apoi ca un milostiv Părinte au trimis doctori să ne vază ranele și auză durerile noastre*“.

„Drept aceea fraților acum e timpul a arăta ranele până e doctorul în mijlocul nostru“...

Odată cu acest îndemn se anunța Românilor și partea mai puțin stărnitoare de entuziasm, cea a contribuției bănești pentru susținerea mai departe a luptei. „Noi cum și încât am putut până acum am pus umerii noștri și pentrucă mulți sânt și pe aicea cari împlinirea cererii o poftesc și caută, iar la ajutorința mijlocirilor puțini darnici se arată, și greutatea cheltueleur care până acum e mare și la cei puțini este cu neputință mai mult singuri a o purta. Pentru aceasta ne întoarcem cu rugăciune frățescă către Domnia-Voastră, ca să faceți mijloacele oricum veți putea de o sumă de bani și să trimiteți la *Domnul Protă al Chișineului* (Th. Popovici), ca lucrurile cele mari de cari atârna fericirea neamului românesc sa nu se împedecă pentru lucru mic. Așa jertvă a o face cere dela noi starea cea bună a neamului nostru pentru a face și Români adaos la fericirea și cea comună și cetățenească“...

Ca un îndemn viu la credință și abnegație, M. Nicoară călătorea

¹⁾ Anexele Nr. LXXVII și LXXIX.

²⁾ Anexa Nr. LXXVI.

acum singur, sau întovărășit de prieteni devotați, cutreerând satele și culegând ultimele informații și date precise. Purta pe umerii săi grija neamului. Durerile trupești, șubrezenia sănătății sale, le uita, căci în mintea lui nu mai stăpânea decât o singură preocupare: „tămăduirea rănilor“ de care suferea nația sa. Călătorea „de multe ori beiegos, de alta dată asuprit fiind de boale mai grele și primejdioase pe cale, cât după mărturisirea altora în desnădăjduirea vieții mă afluam, așisderea prin ploae, cu spătămânile întregi ziua și noapte a călători fiind silit necurmat din stație în stație după o cocie pe alta descărcând“¹⁾...

Toate satele rămase nevizitate de el în celelalte rânduri le vizita acum. Dintr'o fugitivă însemnare²⁾ a câtorva localități străbătute în acest timp, putem chiar fixa cu aproximație datele între cari se găsea într'o regiune sau alta³⁾. Astfel până la 18 Octombrie călătorise prin Banat dela Chichinda, Besenova (la egumenul Nestor Ioanovici), spre linia Mureșului către Cuvin. Dela 18-23 Octombrie se găsea prin protopoiatul Chișineului, în sus spre Oradea Mare și Körösladanium (Ungaria); dela 23 Octombrie-7 Noembrie călca pe urmele pașilor lui Horia, Cloșca și Crișan peste frontiera dela Zam pela Hălmagiu, Vârfuri, în ținutul Zărandului și înapoi dela Buteni și Sebiș în sus pe Valea Deznei. Intorcându-se pe la Gașa (la protopopol Gheorghe Chirilovici, Gășanul) și Arad, pornea din nou în Banat până la 28 Noembrie. Dela Lipova, Vinga, Timișoara, Becicherec (la D. Țichindeal), la Bezdin (mănăstirea unde era egumen Isaia Mihailovici, și el candidat la episcopie); din nou la Timișoara și apoi linia Mureșului. Dela 28 Noembrie-17 Decembrie stătu în Arad.

* * *

Intre timp comisiunea care trebuia să se constituie de îndată și să dea rezultatul investigațiilor făcute în cel mai scurt timp (trei luni) abia își începea activitatea în Noembrie. Comisar a fost numit Conte Paul Almásy, comite suprem (prefect) al Județului Arad și mare latifundiar. Acesta fiind ocupat cu altă ancheta în Județul Bihor, însărcină cu investigația pe Vice-comitele Ioan Kovács asistat de Baronul Iosif Wenkheim, administratorul Județului Caraș, asesorul I. Vörös și Iosif Kys greșier, precum și din reprezentanții Mitropolitului din Carloveț⁴⁾.

Mulțime nebănuită de plângeri și nemulțumiri așteptau o verificare la fața locului și în același timp o lecuire a rănilor. Preoți și

¹⁾ Anexa Nr. XCIV. Cf. și amintirile bătrâne din „Albina“ (Pesta) 1870, Nr. 37 și 101-106

²⁾ Ms 2444, f. 48 v.

³⁾ Pentru o mai ușoară orientare și cunoaștere a drumurilor și regiunilor se pot utiliza hărțile anexate

⁴⁾ Dr. T. Botiș, „Pagini din istoria desrobirii“, p. 177; A. Sădean, „Arostolatul“, p. 23; Nota 1, „Rev. Teol.“ p. 265, D. Ioanovici, l. c. Tot acolo scrie că „M. Nicoară ceruse pe Leopold Carol Kovats, comisar guvern în Timișoara, I. Kovats și Szántó; acești doi din urmă au fost învinuiți apoi cu incorectități și delictе, iar asupra lui Szántó s'au și dovedit“. Nu ni se precizează însă natura lor.

laici se grăbeau să-și spună păsurile. Printre primii — scrie M. Nicoară¹⁾ — erau acei preoți săraci, lipsiți, cari înduraseră maltratări și jefuiri din partea înaltului cler (Manuilovici etc.) pentru că nu-i putuseră sătura de bani la cumpărarea parohiei. Sătenii se plâneau și ei contra taxelor enorme cu cari îi încărcau protopopii sau preoții pentru diferitele servicii de cult (este vorba de acei preoți cari pentru ca să-și întorcă sumele împărțite pela mai marii sârbi, nu se uitau la mizera stare a credincioșilor lor).

Nicoară prezintă Impăratului planul unei mai bune organizări a Comisiei.

Comisia lucra însă comod și cu întreruperi dăunătoare. Nicoară simțea că în dosul interesului pentru Români se ascundeau și intențiile vechi ale guvernului de a face în acelaș timp și propagandă pentru religia catolică²⁾.

Încrăzător în sprijinul împăratesc, în ziua de 27 Ianuarie 1817, după o prealabilă înțelegere cu ai săi, lua drumul Vienei, pe la Timișoara, Budapesta (unde zăbovi câteva zile la vechiul și bunul său prieten Petru Maior³⁾. În ziua de 7/19 Februarie sosea la Viena, unde încerca iarăși cu neobosită râvnă să aducă lumină, cât mai multă lumină, în viața obiditei sale nații. Din nou bătea la toate ușile, iar serile se străduia să compună o nouă (a doua) instanție pentru comisie, în șaptesprezece puncte. Sufletul i se umplea de nădejdi și fericire la gândul împlinirii sublimelor deziderate: „*Lacrimi dulci curgeți ca văile ce sunteți semnul bucuriei sufletului meu, și cu cât mai mare și desfătătoare va fi când voi ajunge să se îplinească punctul 5, 6, 7, 8... 15!!! Iubiți Români deșteptați-vă! Porțile Impărăției vă se deschid, numai să le știți găsi și să vă învredniciți.* (21 Februarie/5 Martie) la 3 oare după mieznoapte, când scriem a doua instanție pentru comisie“⁴⁾. Cuvinte înălțătoare, isvorâte dintr'o nețârmurită dragoste de neam, din inima unui titan al jertfei și uitării de sine.

A doua zi (22 Februarie/6 Martie) avea audiență la Impăratul⁵⁾ și i prezenta noile doleanțe scrise. În instanță⁶⁾ Nicoară căuta să convingă pe M. Sa că deoarece investigația comisiei începuse toc-

¹⁾ Academia Română, Ms. 2445, f. 198 (în ciorna amintită a unui memoriu în franțuzește).

²⁾ V. Memoriul către Ustinoff, Anexa Nr. CXLI.

³⁾ Academia Română, Ms. 2445, f. 271-297. Petru Maior îl ruga pe Nicoară să intervină în favoarea sa, pentru ca să poată fi numit canonic la Oradea. În ziua de 29 II/10 III a înaintat pentru el un recurs la Cancelaria Aulică „pro benigne sibi conferendo canonicatu Cf și însemnările sale zicnice din „Diariu sau ziariu“ pe anul 1817 tipărit la Buda în limbile română și sârbă. Acad. Rom. Nr. 4645. La anexe scrisorile din 26 II și 2 Martie 1817; LXXXVI și LXXXVII.

⁴⁾ În calendarul amintit (1817), ziua de 21 II 5 III.

⁵⁾ Ibidem; cf. și Ms 2439, f. 277.

⁶⁾ A fost găsită de D. Ioanovici între actele Cancelariei Aulice, Arhiva din Budapesta și utilizată l. c.

mai toamna târziu, când dăduse vremea rea și ploioasă, nu a putut să isprăveacă prea multe. De aceea el prezintă în cele 17 puncte părerile sale asupra unei mai bune organizări a comisiei, pentru ca cercetările să fie într'adevăr serios făcute și să poată da rezultatele dorite. Așadar comisia să-și reînceapă conștiincios ancheta odată cu venirea verii și să caute să se convingă nu numai de nedreptățile enumerate în cele 57 puncte ale recursului precedent (din 17 VII. 1816); cazurile sunt mult mai numeroase și nu pot fi cuprinse într'un recurs. Pentru ca audierea martorilor să nu ia prea mult timp comisiei era de părere ca membrii să se împartă în centre cât mai depărtate unele de altele corespunzând diverselor regiuni ale eparhiei și investigațiile să se facă astfel în mai multe locuri odată. În Comitatul Orăzii indica orașele Oradea și Beiuș; în Comitatul Aradului, Buteniul sau Sebișul și Totvaradia; în Județul Cenad Nagy Lak-ul (pe Mureș, vezi harta respectivă), iar în Transilvania, Hăl-magiul. Fiecare din secțiuni să stabilească un tablou al satelor cu numărul locuitorilor și al preoților respectivi. Să se examineze condițiile materiale de viață ale preoților și modalitatea prin care au ajuns să posede singheliile pentru parohii, și gradul de cultură al fiecărui preot. Deoarece numărul preoților întrecea numărul parohiilor, să se găsească un mijloc de subsistență pentru aceia dintre ei cari umblă din sat în sat, dând preoției un aspect înjositor asemănător cu cerșetoria. Pentru eventualele locuri vacante (în ultima vreme din 51 protopopi câți fuseseră muriseră unsprezece), să se aleagă cei mai vrednici și mai dinstinși dintre preoți.

Cercetările comisiei — continua recursul — să se întindă și asupra vieții culturale și a școlilor în genere, în cari învățământul lăsa mult de dorit: ¹⁾ limba de predare era străină elevilor și elementele bune nu puteau găsi nici o încurajare sau ajutor real pentru continuarea studiilor.

Afară de aceste proiecte pentru viitor, privind ridicarea noastră pe o treaptă mai înaltă de civilizație, M. Nicoară făcea și observările sale asupra acțiunii de desmembrare a unității Românilor încercată de către Protopopul Manuilovici din Oradea.

Francisc I ascultă și de data aceasta cu bunăvoință plângerile deputatului român și trimise memoriul cancelarului aulic care să-și dea în grabă părerea.

Cancelaria respinse ²⁾ ideea unei investigații atât de minuțioase, din cauza neliniștii manifestate de Sârbi ³⁾ și a grelelor cheltuieli

¹⁾ În această privință chiar D. Țichindeal îi procurase câteva exemple v. Anexe.

²⁾ D. Ioanovici, I c., p. 268.

³⁾ În 9.II.1816 Comunitatea Sârbească din Arad adresa Împăratului o protestație contra întregii stări de fapt din Eparhia Aradului văduvia, și contra calomniilor și exagerărilor din petiția Românilor cari înstrăinaseră inima M. Sale de prea credincioasa nație sârbească. La urma urmei chiar dăcă unele din calomniile Românilor (recte ale unor profesori, preoți și protopopi)

necesitate de o astfel de cercetare ce ar dura mai mulți ani. Împăratul consimții¹⁾ să se rămână la procedeul de până atunci, dar ceru să se urgenteze lucrurile și comisia să-și reia activitatea.

Inceputul desamăgirii lui Nicoară. Problema cheltuelilor.

Chemat de președintele comisiei și de Baronul Wenkheim să fie prezent la cercetările cari trebuiau să fie reluate la sfârșitul lui April,²⁾ M. Nicoară se hotărî să clarifice înainte de plecare ultimele chestiuni.

Intr'o audiență particulară³⁾ arată Împăratului că odată cu terminarea anchetei, misiunea lui lua sfârșit. În consecință găsea natural și indispensabil ca înainte de încheierea raportului, comisiunea să ia în desbatere și laturea financiară a acestei lupte și străduinți, deoarece cheltuelile necesitate fuseseră acoperite numai din împrumuturi contractate în numele diferiților preoți și protopopi. Aceștia, datorită sărăciei și foametei care bântuia de trei ani de zile acele regiuni, se găseau în imposibilitate de a se achita conștiincios de obligații. Din moment ce comisia ar recunoaște și aproba aceste cheltueli, s'ar putea face un singur împrumut pentru totalitatea lor; din acesta s'ar restitui apoi tuturor creditorilor banii împrumutați. S'ar realiza astfel marele beneficiu de a avea *un singur creditor* și nu o ceată numeroasă cu tot atâtea pretenții și nemulțumiri. Când vorbea de „un singur creditor” M. Nicoară se gândea la un împrumut din erariul public (al statului); iar în ce privește lichidarea datoriilor totalizate astfel, comisia de comun acord cu fruntașii clerului românesc ar putea decide modalitatea cea mai onorabilă.

El opina ca amortizarea să se facă prin contribuția benevolă a Românilor în timp de câțiva ani, contribuția prin care și „cel ce ar da un ban s'ar putea mândri că a pus o cărămidă la temelia fericirii poporului și ar blagoslovi în veci milostiva îndurare a M. Sale”. Mai prevedea și eventualitatea apariției unui mare binefăcător care să ia asupra-și întreaga datorie, salvând pe cei nevoiași.

Răspunsul Împăratului după o scurtă meditație fu acesta: „Ge-

ar avea vreun temei, „nici atunci, continuă protestația, nu e drept ca pentru excesele unui sau altui individ să se pedepsească o nație întreagă *turburându-i privilegiile*”. În concluzie ei roagă în toată umilința pe M. Sa ca în puterea libertăților națiunii sârbești, să întărească pe episcopul ales în sensul acestor privilegii și pe baza canoanelor aducând astfel o mângâiere comunității sârbești și evitând îndârjirea urii între națiuni, provocată de aspirații la episcopie. D. Ioanovici, l. c., „Rev. Teol.”, p. 270.

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Memoriul către Ustînoff, Anexa Nr. CXLI și scrisorile Baronului Wenkheim către M. Nicoară, din 26.III și 9.IV.1816 (Anexele Nr. XCI și XCIII).

³⁾ Memoriul citat (CXLI) și Ms. 2445 din ciorna citată.

ben Sie mir das zuschriftlich, und Ich versichere Sie, dass Ich keinen Missbrauch davon machen werde“¹⁾).

Ca urmare acestui îndemn Nicoară se decide să-și transcrie gândurile și rugămintea pe hârtie și să le prezinte la 28 Aprilie spre aprobare.

Răspunsul care sosi târziu, era de natură a mai lungi boala în oase: i se cerea să dea specificația justă a cheltuelilor făcute.

Timpu însă trecea. Nerăbdător să ajungă acasă pentru a lua parte la lucrul comisiei, Nicoară se sbuciuma mult văzându-se împiedecat de a părăsi Viena din cauza lipsei de bani și din scrupulozitatea prea mare care-l îndemna să nu plece înainte de a fi rezolvat chestiunea datoriilor. Zăbovirea lui în capitala Impărăției atunci când era așteptat cu atâta înfrigurare acasă, dăder dușmanilor prilej la clevetiri și murmur, ce se răsfărgeau nefast în sufletele alor săi. Episcopul Vulcan din nou pierdea nădejdea, contribuind prin aceasta la ruptura între Țichindeal și Nicoară. În șoaptă, Nicoară era învinuit că ar fi alunecat pe panta egoismului și că ar fi trădat interesele neamului. Se svonea prin pescutori în apă tulbure — și de aceasta nu erau străini nici Sârbii — că el la Viena nu mai avea nimic de lucrat pentru nație, fără numai petrecea și punea la cale posibilități de intrare în funcții mari împărătești. Erau scornituri cari făceau „să roșească obrazul“ Domnu ui Ioan Püspöki²⁾ sau îndemnau (se pare) și pe Episcopul Vulcan să înceteze corespondența.

Toate acestea îl făceau pe M. Nicoară să sufere. La începutul lui Aprilie el scria îndurerat reveritului Părinte cât de străin și de departe se simțea de toate acuzațiile calomnioase³⁾.

* * *

Pe de altă parte lunga sedisvacanță a Aradului umplea de furie mândria Mitropolitului și clerului superior sârbesc. Jinduitori la vladicie se ivesc din ce în ce mai mulți. Pavel Kenghelaț, arhimandritul Mănăstirii Sf. Gheorghe din Banat, căuta să convingă pe D. Țichindeal cu tot felul de promisiuni să-i facă atmosferă între Români ca să-l ceară pe el ca episcop⁴⁾. El râvnise și la episcopia Ardealului încă din 1807⁵⁾ și acum se arăta înclinat și spre unire („eundem populum ad ritum catholicum perducere intentionari“) dacă era vorba să poată ajunge în fruntea Diecezei Aradului prin sprijin românesc; ba chiar încerca să și dovedească o origine românească („quod eundem ab antenatis Marusianos quondam partes habitanti-

¹⁾ „Dați-mi această în scris și eu vă asigur să nu fac nici o „întrebuințare îndărătnică“ din ea. (M. Nicoară).

²⁾ Anexa Nr. XC.

³⁾ Către Vulcan, Anexa Nr. XCII

⁴⁾ Anexa Nr. LXIX

⁵⁾ I. Lupaș, „Studii și Conferințe“ I. c. 8928, p. 419—420.

bus, rascianisatum Aradiensis Dioeceseos descendentem esse sciant“¹⁾).

Moise Manuilovici nu înceta nici el a momi, sau a obliga pe mulți să-i iscălească atestate binevoitoare²⁾), „fapt care deschide și Administratorului Procopie Bolici pofta să uzeze de autoritatea sa făcând o propagandă antiuniată pentru a smulge alte atestate în favoarea sa. Lamentabil aspect de demagogie electorală! Bolici chiar a înaintat Impăratului o petiție în care, pe lângă multe altele, atrăgea atenția M. Sale că din moment ce fusese găsit competent pentru funcția de administrator, ar fi bun și de episcop³⁾).

Vârful atâtor amărăciuni, pe care Nicoară le resimțea la Viena în tot momentul, îl puneau acum reproșurile din ce în ce mai agitate ale Mitropolitului din Carloveț. Intr’o scrisoare din 10 Mai 1817 adresată Impăratului, Stratimirovici căuta să discrediteze întreaga strădanie pentru emanciparea Românilor. „Prima idee, de a cere un Român ca episcop la Arad — scria Mitropolitul — nu vine dela clerul și poporul valah, ci este machinațiunea secretă a lui M. Nicoară, a dascălilor dela școala preparandă din Arad: Mihuț, Iorgovici, Diaconovici, Țichindeal, și a unor protopopi văduvi. Numai aceștia au aruncat învinuirile de tot felul asupra clerului și Mitropolitului sârbesc. Și chiar dacă s’ar admite unele din învinuirile aduse, nu trebuie pedepsită biserica; privilegiile sunt ale bisericii, iar păcatele sunt ale slujitorilor ei, „acestea însă n’au a face una cu alta, nici atunci când păcatele oamenilor se ascund după scutul privilegiilor bisericii“⁴⁾).

Intre acestea Impăratul se pregătea pentru o vizită în Galiția, Ardeal și Banat. Vestea ajunsese la urechile lui M. Nicoară; el se grăbi să-l întrebe cum va soluționa arzătoarea lui dorință. Francisc I îi promise toată sollicitudinea și-l sfătui să mai facă un recurs, pe care prevăzută cu augusta lui apostilă să-l înainteze apoi Cancelariei Aulice spre rezolvare. Pe ziua de 2 Iunie prezentă o petiție în sensul celor stabilite, cerând tot odată avansarea unei sume de 1500 fiorini, pentru acoperirea nevoilor imediate. Drept răspuns Cancelaria ceru din nou specificația cheltuelilor avute și a celor „ce vor fi încă de lipsă pe viitor“.

La 7 Iunie 1817⁵⁾ Nicoară lămurea în scris că „a însemna cu amănuntul toate cheltueele sau pe zi sau pe lună, care s’au făcut în lucrul acesta din luna lui August 1815 până aici“ i-ar fi „fără puțință“. Motivele erau multe și grele: în primul rând cheltuelile nu fuseseră făcute numai de el, ci și de tovarășii lui, deci n’ar putea da seama de ce au cheltuit ceilalți. Apoi mulți bani se duseseră și pe călătorii, dela Viena acasă și înapoi, sau chiar în eparhie, în condiții

1) Anexa Nr. LXX

2) Scrisorile XCV, XCVI, XCVII, XCIX.

3) Anexa Nr. XCV.

4) A Sădean, „Apostolatul“, p. 24; D. Ioanovici „Rev. Teol.“, p. 271.

5) Anexa Nr. XCIV.

puțin prielnică și „cu mari greotăți încopcate, cât era peste puțință a însemna la vreme toate cu amănuntul. De altfel căile sau zăbovirile în orașe s'au făcut întotdeauna în lipsa cea mai mare și după poftirea cea mai grabnică a stărilor“. În ce privește cheltuelile viitoare, mărturisea pe bună dreptate că nu le poate prevedea, deoarece ele depindeau de timpul cât va mai fi reținut la Viena și de „ce urmări vor mai fi“. Nici nu știa dacă se reîncepuse ancheta comisiei și nici rezultatele nu le cunoștea.

Totuși el adăoga o listă aproximativă a cheltuelilor și propunea din nou ideea unui împrumut de 18.000 florini din erariul împărătesc.

Pentru rezoluție trebuia să mai aștepte.

Singur și fără ajutor la Viena. Uneltiri și intrigi acasă.

Intre timp, la 20 Iulie, Împăratul pleca în Galiția, lăsându-l fără nici un răspuns. Călătoria prin Transilvania și Banat dură mai multe luni (până în Septembrie) deoarece Augustul Suveran venea să se intereseze de prăpădul produs prin acele locuri de nemai auzita foamete și sărăcie din anii 1815 1817¹⁾. Această calamitate care căzuse peste provinciile sărăcite de ultimele evenimente se răsfrângea și asupra celorlalte regiuni. La Viena se aruncau în Dunare cantități mari de cereale mucegăite și intrate în fermentație din cauza ploilor excesive; procurarea de alimente devenise împovăraător de grea, iar pâinea era făcută adesea „din scoarța copacilor sau altă dată în loc de sare cu cenușe“. Sănătatea lui M. Nicoară se resimți și ea de lipsa hranei. Când a încercat să arate — cu lacrimi în ochi — câteva bucăți din pâinea ce se mânca de sărăcime la Viena, Conteul Sedelnitzki, ministrul poliției, s'a arătat nepăsător. Ce-l privea pe ministru dacă Moise Nicoară avea ce mânca? Interesul lui va fi altul și acesta îl vom vedea mai jos.

Răspunsul ordonat de M. Sa nu mai venea; odată plecat Împăratul, rezoluția lăncezea și ea.

Comisia trebuia să-și reia în curând activitatea și M. Nicoară se neliniștea de zăbovirea lui la Viena, cu atât mai mult cu cât fu-

1) Cf. Gh. Bariț, „Fărți al se din istoria Transilvaniei”, I, p. 55; la M. Nicoară, ms. 2445, ciorna citată. Despre unele părți unde foametea băntuise mai tare, M. Nicoara ne arata ca „populația din sate era redusă la jumătate și case întregi rămăneau fără s'apa i Moartea cea mai chinuitoare îi secera pe capete: on en trouvait les cadavres“ et les squelettes encore respirants dans les rues et les places publiques des villes et sur les routes publiques. Il fallait être témoin oculaire pour pouvoir s'en faire une idée, dont on ne pourrait jamais donner une description. Le blé et les céréales étaient montées à un prix 20 et 25 fois plus haut que 2—3 années auparavant. À des comtés qui ne souffraient point de la disette on mettait des gardes aux principales entrées et communications pour en défendre l'entrée des malheureux affamés et éternés, qui ne présentaient que l'ombre d'êtres vivants. Par les registres de baptême a été constaté que dans quelques villages pendant les 2 années de 1815—1817 pas un enfant n'est né.“

sese anunțat de ai săi că absența lui, în toiul anchetelor, va face pe mulți „să se tragă înapoi“¹⁾, dând loc la neîncredere și bănueli“.

Presimțirile lui începeau cu încetul cu încetul să se adeverească. Firele se încălceau.

La petiția sa din 7 Iunie Cancelaria îi răspundea abia la 29 Iulie că „*n'are nemica mai mult cu lucrul Rumânilor, nici va să știe*“.

Nicoară nu dezarmă totuși, ci se duse să comunice rezultatul acesta Arhiducelui Rainer, locțiitorul Împăratului, dela care primi stereotipul sfat să mai facă un recurs. Și a mai făcut nu unul, ci trei recursuri, la 6, 9 și 12 August²⁾. În cel din 6 August arăta că rezoluția negativă dată de Cancelaria însemna „*stricăciunea deapururea*“ a lucrului, purtat cu atâta speranță de doi ani „*prin învoirea M. Sale*“. „*În loc de mângâere, numai cea mai mare întristare trebuie să aștepte toți, iară alții și sărăcie și nefericire. Din moment ce M. Sa a cunoscut ca dreaptă cererea Rumânilor și vrednică de a o ispiți cu amăruntul, apriat lucru este că nici pornirea și nici continuarea lucrului*“ nu se putea face fără cheltueli, „*așa dară nu e nici o necuviință sau nedreptate a da slobozenie înaltă*“ să se împrumute suma întregă de 18.000 fl. din erariul împărătesc sau dintr'un fond public și apoi „*prin colectă adecă prin strângere de bani care tot insul de bună voe ar da, să se plătească în decurs de 2 ani sau poate mai mulți*“.

La 9 August Nicoară amintea iarăși trista soartă în care se afla din cauza mizeriei și lipsei de bani. El nu mai avea nimic, iar creditorii îl chinuiau cu plata datoriilor. De aceea se vedea acum silit a cere ca anticipație suma de 6,500 fl. pentru a putea achita pe creditorii din Viena și pleca acasă, până nu „*trece toată comisia*“ „*la care multe se puteau întâmpla cu Rumânii nepricepuți*“. În caz contrar răspunderea ar cădea pe capul său, fără ca el să știe ceva din cele petrecute în lipsa lui.

Petiția din 12 August o adresa direct Arhiducelui Rainer, cerând cu toată stăruința să se facă odată dreptate unei cereri legale. În același timp trimesese vorbă alor săi să caute să iasă în calea Împăratului și să-l convingă de necesitatea unei rezoluții care nu mai putea întârzia, atât în privința târăgănelii lucrului comisiei cât și a șederii lui la Viena.

Dar strădania se va dovedi și aici zadarnică pentru că Împăratul va ocoli regiunile mureșene, trecând la întoarcere mai pe la sud prin Caransebeș și cu toate bunele intenții de a-l întâmpina și acolo, nu vor reuși *).

În schimb în această vreme de așteptare chinuită firele uneltirilor contra lui se depănau cu succes. Legăturile cu cei de acasă erau

1) Anexa Nr. XCIV

2) Anexele Nr. XCIX, C, CI

*) Notă : Scrisoarea lui Nicolae Suciu și Teodor Popovici. Anexe CIII și CV.

supravegheate, așa fel că nu mai putea afla nici o știre dela ei. Când și când reușea să le scrie să-i trimită din banii necesari achitării datoriiilor. Dar durere! desbinarea se produsese între Români.

Cancelaria Aulică și Ministerul Poliției, din partea lor, își arătau față de Nicoară desgustul pentru clerul și poporul românesc, pe cari îi considerau nedemni de sacrificiul lui. Din multe părți i se șopteau îndemnuri să părăsească „pe blăstămații aceia” și să-și caute de interesul său personal... Ei se arătau gata să-i ofere o „diregătorie” acolo. Gândurile ascunse ale guvernului mergeau și mai departe: cu altă ocazie i se propunea să facă cererea de episcop în numele său și pentru sine ¹⁾. Altă dată era sfătuit să susțină candidatura Arhimandritului Kenghelaț, în schimbul lichidării datoriiilor ²⁾. Schimbul adevărat era însă altul, era posibilitatea atingerii țintei vechilor strădanii ale politiceii habsburgice: intensificarea propagandei catolice și favorizarea unirei. M. Nicoară le simțea toate acestea și știa sigur unde ar fi dus o păstorire de episcop a „Sârbului Kenghelaț”. (Doară acesta era cel ce promisesse toată sollicitudinea pentru adoptarea unirii). Dar el nu-și putea vinde conștiința și refuza cu indignare orice propunere necinstită ³⁾. *Moise Nicoară nu se putea transforma în unealta dușmanilor. El nu putea fi trădător nici față de neamul său, nici față de religie.* Prefera să-și târască zilele de azi pe mâine în cea mai neagră mizerie, forțat să-și amanezeze chiar și din haine, dar sufletul nu și-l putea corupe.

Probitatea și intransigența deputatului român apărură guvernului ca inoportune și stânjenitoare. De aceea se încercă atunci un mijloc mult mai laș și anume acela de a răspândi neîncredere și descurajare în sufletele celor de acasă.

După plecarea Impăratului în călătorie, se trimise la 12 August 1817, prin cancelaria județeană, un „intimat” tuturor parohiilor din Banat și Crișana. Li se punea în vedere să împiedice orice strângere de bani pentru Nicoară, pentru că el ar fi cerut acești bani dela M. Sa Impăratul pentru plățirea datoriiilor pe care el singur (Nicoară) le-a făcut. „Pentru aceea păzitorul de loc, sfatul crăesc hunguresc va propune de bine au aflat, ca voi să vă trudiți a păzi, ca să nu îndrăznească susnumitul cerătoriul dela oamenii norodului, dar mai vârtos dela supușii cei proști, spre sfârșitul cel mai sus zis, bani a strânge” ¹⁾.

Pe alte căi, odată cu publicarea acestui intimat „împărătesc” se căuta a se răspândi între Români tot felul de clevetiri și șoapte des-

¹⁾ Cf. și Ms. 2447, f. 13, Memorii din închisoare.

²⁾ Memoriul către Ustinof, Anexa Nr. CXXI

³⁾ Ibidem („en déclarant que c'est lâche et indigne d'attenter de cette manière à mon caractère, voulant par une corruption détestable me rendre traître envers ma religion et ma nation”).

pre viața „necinstită“ pe care o ducea M. Nicoară la Viena, care nu că nu putea veni acasă, se spunea, dar se lăsase cu desăvârșire de lucrul românesc.

Din partea ei comisia întrebuița toate mijloacele pentru a deschide drum unirii. Profitând de absența lui M. Nicoară, se ceru printr'un „profesor“, „unui număr de preoți“ consimțământul la înlocuirea calendarului iulian prin cel gregorian și introducerea literelor latine în locul celor cirilice. „Nevrând ei să dea“, ca să-i poată înșela, li s'a zis că atestatul era cerut de M. Nicoară. „Preoții, nesocotind că era înșelăciune au dat atestat ²⁾ fără să cunoască cei mai mulți dintre ei slovele latinești“. „Profesorul“ pe care-l numește Nicoară era Constantin Diaconovici Loga, partizan al acestei schimbări; el însuși folosise alfabetul latin în școala primară românească din Buda, înființată de el ³⁾.

Țichindeal moare !

Alături de Diaconovici Loga, ca sfătuitor (poate chiar și iscălit în numita declarație), apare D. Țichindeal. Dușman neînduplecat al Sârbilor și partizan consecvent al latinizării culturii noastre, influențat și de Episcopul dela Oradea, Țichindeal ura tot ce putea aminti o urmă de dominație sârbă, admitând la rigoare o apropiere în convingeri de biserica unită. În ultima scrisoare ce o trimetea lui Nicoară, la 14 August 1816, îi spunea clar că: „Orice lucru, socot că ar fi bine să te înțelegi și cu Moșul dela Oradea Mare...“ iar relatarea întâmplării următoare pe care o face lui Nicoară învederează pândurile ce le nutrea: „Deunăzi satul Ghiroc (lângă Timișoara) de 300 case de Români foarte bogați, prin vițeșpanul Mujlai, au făcut de știre lui Vulcan că va să se unească. Dar Vlădica Timișorii ca să nu se lipsească de tresulele cele simonicești au trimis pe Arhimandritul Augustin Petrovici și pe Protopopul Vasile Gheorghevici ca să-i întoarcă; *acești doi tâlhari cu cuvinte foarte grozave* în contra legii i-au și întors; dară făcându-se din partea Varmegii incvizitiune s'au trimis relația în sus, și acum Vlădicul cu Arhimandritul și Protopopul sunt înghețați de frică“.

Tot în scrisoarea aceasta Țichindeal repeta categoric: „*Scopul*“

1) Cf. P. S. Molin, „*Afurisirea lui M. Nicoară. Trei documente asupra luptelor noastre bisericești în Banat*“, Oravița 1925, p. 22. Ac.st intimat „prescos din latinie“ adică tradus, a fost găsit în arhiva comunei bisericești gr. ort. rom. din Maidan lângă Oravița“.

2) Vezi citatele din diferitele memorii ale lui M. Nicoară, *Recursul cel mare* (15 August 1816) către Împaratul și ciorna franceză amănunțită din Ms. 2445.

3) Cf. D. Ioanovici, „*Biserica și Școala*“ 1918, Nr. 8; Dr. T. Botiș, „*Istoria Școlii Normale (preparandiei) și a Institutului Teologic ort. rom. din Arad*“ 1922, p. 22, passim.

*meu e a ne despărți de Sârbi, și de nu e și al Domnitale acesta, înceată între noi corespondenția*¹⁾).

În ce privește atitudinea lui în timpul cât Nicoară suferea la Viena și era obiect de uneltiri acasă, reproducem mai jos o dure-roasă mărturie²⁾. E scrisoarea adresată de el Protopopului Th. Popovici din Chișineu: „Sosind în Arad la Domnul Diaconovici (Loga) am văzut încă scrisoare dela M. Nicoară în care către banii cei trimeseși încă mai cere 6000 de florinți. Știu că ți-a împărțăsit-o D. Diaconovici prin popa din Erdeș³⁾).

„Prea cinstite Domnule Protopresbiter! Mai fă-te surd de către așa lucruri și scrisori și îndatoriri pentru Nicoară; pe vorba popii Șerban, sau pe scrisoarea D. Diaconovici nu te mai pune, că datoria te pun în grijă, grija îți pierde pofta de a mânca și dormi aceste îți strică sănătatea și stricându-se sănătatea ține omul în beteușug și așa urmează scurtarea vieții. Și Domnia-ta ești de lipsă să mai fii sănătos și să trăești mulți ani.

„Bani mai mult nici un creițar nu trimite; nu crede că nu are cu ce veni acasă; acele sunt scornituri ca să mai aibă cu ce șede la Viena. Ia nu trimiteți de vezi nu va veni; ba frumos vine ca popa. Dela Arad nu mai scria să vină, fără scie-i Domnia-ta lui Nicoară să vină acasă și bani nu să ai de unde trimite, și să nu șadă mai mult pe cheltuiala clerului din Arad la Viena, că nu are acuma nici un lucru mai mult acolo.

„Aceasta am voit a-ți scie, întâi ca să dobândim episcop mai cu grabă; a doua ca să vă păstrați de datorii și cheltueli mai mult, a treia ca să te îmbucuri de rodirile făcute (?) și scrisoarea să nu o arăți la nime“.

Citind rândurile de mai sus, sufletul ni se strânge la gândul că ele porneau din inima unui Român, mare luptător, contra unui frate care-și sacrifica viața și sănătatea în slujba aceluiași ideal românesc. Cât rău se pricinuia prin aceasta ducerii la bun sfârșit a acțiunii întreprinse!

Calomniile prindeau ușor căci învinuitul nu era prezent să se apere. Acuzarea apare aici cu atât mai dureroasă, cu cât venea dela un om ce — el însuși — suferise de pe urma nedreptelor învinuiri și scrisese odată Impăratului că: „Dreptul sfânt al apărării și dreptul de a nu fi condamnat neascultat nu se refuză nici celui mai mare făcător de rele“. Acest drept și-l ceruse și el dela Majestatea Sa.

Scurtă vreme după această ieșire față de M. Nicoară, D. Țichindeal se îmbolnăvi și intră într'un spital din Timișoara, unde muri

1) Anexa Nr. LXXII.

2) Anexa Nr. CIV. Data: 28 Octombrie 1817, Becicherecul mic. Scrisoarea face parte tot din hârtiile rămase dela M. Nicoară.

3) Sat în Județul Arad, azi Pădureni.

în ziua de 19 Ianuarie 1818. Dacă ar fi trăit să vadă suferințele fratelui său de luptă, desigur că până la urmă s'ar fi convins de nedreptatea acuzației ce-i adusese și, întors cu dragoste către cel prigonit, nu l-ar fi lăsat pradă sdruncinării totale.

Nicoară se sbătea la Viena să răzbească prin toate piedicile și nu bănuia cât de mare era prăbușirea la ai săi acasă.

* * *

Aceasta nu era decât una, din laturile disidențelor, neîncrederilor și trădărilor. Sârbii lucrau și ei să-și câștige cozile de topor, exploatând naivitatea unora sau măgulind ambițiile altora. Primii câștigați pentru cauza sârbească fură *Profesorul I. Iorgovici* (cunoscut și din delegația din 1816 la Sinod) și protopopul Șiriei și Galșei, *Gheorghe Chirilovici*¹⁾.

Când s'au făcut anchetele comisiei, Iorgovici a dat o declarație favorabilă Sârbilor, pe care au iscălit-o și alți profesori²⁾, contribuind prin aceasta la discreditarea acțiunii lui M. Nicoară în fața multor slabi de înger. După cât se pare l-a înștiințat apoi pe Nicoară de ce făcuse și căuta să se scuze aruncând vina în spinarea tuturor Românilor. În dragostea sa frățescă Nicoară nu putea decât să se întristeze și exclama: „Să-i iertăm, că e copil cu patimi și nu știe ce face!! Păziți-vă. săraci Rumâni, că voi încă nu știți să prevedeați toate“³⁾.

Cu toate acestea mai rămăsese statornică o bună parte din preoți, al căror suflet era admirabilul Român din Șiclău, preotul Theodor Șerban și Ioan Șerban namesnicul din Zărând, fostul lui ajutor la Viena. „Să nu te întristeze“, îi scria Th. Șerban⁴⁾, „nici să te spaimânteze clefetele acestea ce se aud pela noi, că aceste toate în deșert se fac din ațățarea Sârbilor; toate ce s'au scris prin Iorgovici Domniei-tale nimica se vor face, că despre *partea noastră a Nației ceturate românești de legea prea mărită* nimica îndemn n'am avut; nici n'am știut de scrisoarea dânsului; n'am știut precum n'au știut străjerii cei ce străjueau Mormântul când au înviat Hristos, adevăr grăesc.

„Cele de noi Domniei-tale încredințate și înainte date lucră-le bucurosi și voiosi fără nici o frică, cu ajutorul Tatălui ceresc. După primirea scrisorii din Viena nouă trimisă în 5 zile Iunie 1817 după cum mi-ai scris frăția ta așa am săvârșit, cu Părintele Domnul Protă. Chișineului văzând pentru Iorgovici ce plănuește mult ne-am socotit cine ar fi ațățătoriul... și dânsul cu ale lui lucruri ori de cine va fi.

1) Cf. scrisorile (dela Anexe) pe anii 1816-1817.

2) Nicoară, Recursul din 15 August 1819. Anexa CXXI.

3) Din însemnările zilnice în calendar (1817) Ms 4645, la 3/15 Iunie.

4) Anexa Nr. XCVII (din 22 Iunie 1817).

îndemnat, va rămânea în urmă, ca un purtător de fleacuri, că Dumnezeu priveghează și caută să vadă cine după ce urmează“.

În ce privește acțiunea protopopului din Gașa, schimbarea nu este surprinzătoare, deoarece el și la începutul lucrului în 1815 făcea rezervele sale, nesfiindu-se a merge la Carloveț pentru a vorbi cu Mitropolitul¹⁾. În 1816, prin Aprilie, când Nicoară stăruia pentru admiterea delegației române la Sinodul electoral, Protopopul din Gașa s'a alăturat partidei naționaliste, poate în speranța unei susțineri de candidatură²⁾. Odată cu 1817 s'a întors din nou la vechii lui prieteni, aducând cu sine mai mulți dintre preoți³⁾. De Nicoară nici nu mai voia să audă.

Cei ce mai rămăseseră credincioși se străduiau să îndeplinească mult puținul cerut de delegatul lor dela Viena, dar cum scrisorile erau cenzurate (iar unele sustrase), trecea mult timp până căpătau ceva veste. Cei cari nu primeau nici atât își închipuiau că el nu le scria și că-i părăsise.

Apelurile lui nu mai găseau răsunet în inimile multora. „Eu nu pricep — insinua Domnul Director Ioan Püspöki dela Oradea⁴⁾ — adresându-se preoților și protopopilor, „ce lucru poate să fie și ce pricini are Ablegatul Nației a ne ține cu vorbe și cu scrisori deșerte și ce drept are a ne ține ca și pe niște slujitori ai săi și a șede peste voia Neamului la Viena, și din zi în zi a face și a îngrămădi datoriile cele multe“.

Impăratul : ultima speranță.

La Viena M. Nicoară așteptase cu înfrigurare singura izbăvire posibilă : venirea Impăratului, în clemența căruia credea cu tărie. A trebuit să înregistreze însă și aici o desamăgire, căci M. Sa nu-i mai acorda aceeași bunăvoință.

Când s'a întors din călătorie, trecând prin Sud Francisc a poosit și la Carloveț, unde trase la Mitropolitul⁵⁾. Stratimirovici se va fi folosit de împrejurare să-l convingă de zădărnicia luptei lui Nicoară și de existența unei „puternice“ (?) opinii pro-sârbești între Români.

Pe de o parte intrigile sârbești, pe de alta nereușita aducerii lui Nicoară la unire, vor fi fost argumente serioase pentru ca Im-

¹⁾ Dr. I. Radu I. c. CVI (Scrisoarea lui Nicoară către Vulcan).

²⁾ Anexele Nr. LIII, LX. Pentru candidația la episcopie vezi Anexa Nr. LIX ; cf. și St. Pop, „Frământări românești în jurul scaunului episcopesc ortodox dela Arad“ 1929, p. 3.

³⁾ Anexele Nr. CIII, CV, CVI.

⁴⁾ Cf. Anexa Nr. CVIII (Scrisoarea lui Püspöki din Decembrie 1817).

⁵⁾ Anexa CVI.

păratul să dea crezare sfetnicilor dela Viena, cari veneau și ei cu alte șoapte și insinuări.

Prin Decembrie, primind pe Nicoară din nou în audiență, Francisc I îl întrebă: „Dar cine te-a obligat să te angajezi în această misiune”? „N meni, Sire! Era oare nevoie să fiu forțat pentru a lua această sarcină? Și pentru faptul că nu am fost constrâns, oare dreptatea pe care o cer dela Majestatea Voastră în numele acelora care au avut încredere în mine și m’au însărcinat cu această misiune merita astfel mai puțin atenția M. Voastre”? După care Impăratul, făcând câțiva pași gânditor, răspunse încetinit: „Știi ce? Eu voi pune capăt acestui lucru; îl voi rezolva dintr’odată”. („Je la trancherai (ceite affaire) d’un trait et tout d’un coup“)¹⁾.

* * *

Și totuși rezolvarea a întârziat să vină multă vreme, până în Aprilie 1818.

Bolnav, slăbit de mizeria care-i prapădise sănătatea, Nicoară nu mai avea nici forța morala sa se întrezeze. „Lără nădejde, desprețuit, neluat în socotință, clevetit în ciaste și renomie“ vigoarea lui sufletească se măcina la gândul că în viață nu dorise decât binele, și pentru aceasta numele său „rămânea înfierat și înfis cu sageata sângheroasă a descinstirii în ochii lumii! Au doară va cerceta cineva că cu ce drept? au pe nedreptate? Singura pavază putincioasa contra pleznirilor de înșelătorie și împotriva asalturilor neadevărurilor“ îi rămânea numai *conștiința sa curată*²⁾.

La răspântie.

(Decembrie 1817).

Dându-și seama de toate pericolele cari amenințau ființa și integritatea neamului și religiei, Nicoară trimetea Românilor în luna Decembrie a anului 1817 o misivă de deșteptare; era un strigăt de alarma către frații cari se lăsau furați în mrejele ispititoare ale „protectorilor“. Pentru prima dată M. Nicoară (în scrisoare neiscălită)³⁾ atrăgea precis atenția asupra Scilei și Caribdei între cari se găsea amenințată ființa nației și religiei noastre⁴⁾. Cităm anume în cele ce urmează cuvintele lui M. Nicoară pentru a nu schimba cu nimic gândurile sale:

¹⁾ Memoriul către Ustino f (Anexa Nr. CXLI.

²⁾ Anexa CIX („Gânduri îndurerate“).

³⁾ Cf. aluziile din scrisoarea lui Püspöki, Anexa Nr. CVIII.

⁴⁾ Anexa Nr. CX.

„Frate Rumâne! Din zilele cele mai crude a tinerețelor mele nu cunosc altă patimă mai puternică și care să se fi împuterit întru atâta sufletului meu ca și iubirea de neamul meu și de fericirea lui ca să scape de jugul cu care e asuprit, și să se spele de toată lutozia cu care au fost înegrit 'nainte de altor neamuri... Și iată că Episcopia Aradului făcu, de multe neștiute se descoperiră și nevăzute ieșiră la vedere. Multor păru bine din străini; multor rău că nu vor să ajungă Rumânii la ceva luminare; alții voind a-i despărți de Sârbi, voiau să-i mai slăbească și apucându-i sub ghiarele sale mai mult nici o nădejde să nu poată avea a mântuirii sale. Cea mai mare parte au socotit prilejul acesta mai bun a fi spre aceea ca Episcopia aceasta să o aducă la unire. Nu pentru alta, ci numai ca așa astăzi mâne ămăgind pe unii și alții cu diregătorii, să se însoare — pe cum toți cei mai mulți uniți fac — și să iee popistașită, și așa încet amestecându-se cu Ungurii și cu Nemții, să se facă popistași, și făcându-se toți încet Nemți și Unguri să ștergă neamul românesc.

Pe Rumâni atâta și îndeamnă asupra Sârbilor, pe Sârbi asupra Rumânilor, adecă, ca nici unul, nici altul lăsându-se, în urmă să se facă împerechere, și amândoi slăbind sa fie jertvă dușmanilor, și să le strice privilegiurile prin care singur numai au stat până acum legea noastră în țara ungurească și limba; că măcar de au și fost Sârbi dușmani limbei rumânești, totuși nu au putut șterge cu toate mijloacurile și tehnele lor, însă făcându-se cineva popistaș sau unit și apoi să se însoare cu o popistașită, atunci pace de rumânie și de limba acestuia și a fiilor lui“.

Iată cum vedea M. Nicoară problema alipirii noastre de uniți: ca o desnaționalizare! și nu ca o înviere a neamului.

Idealul lui era să fim tari în fața oricărei tentative de sugrumare a neamului și gasea că politica urmata de Sârbi asupritori fusese cea mai mare greșală pe care putuseră s'o facă. Căci la urma urmei și ei erau o națiune minoritară ce nu putea fi admisă pe picior de egalitate cu cele două națiuni dominante. În nepriceperea și egoismul lor Sârbi vrusesera sa se închidă în privilegiile lor ca într'un tura de fildeș, nelăsând lumina să strălucească și peste biata națiune româna. Ei nu-și dădeau seama că politica habsburgică fusese totdeauna: „Divide et impera“¹⁾. Lupta lui M. Nicoară era lupta pentru o egalitate absolută cu Sârbi, pentru ca egali fiind să se poată respecta reciproc și împreună sa reziste altor dușmani mai mari. De aceea pretindea lumină, școală românească și episcop românesc; dar înțelegea să rămânem alături de singurii ortodocși din imperiu atâta

¹⁾Această temă o aprofundează M. Nicoară în anul următor (1866), în „Considerațiunile“ sale istorice asupra politicii de desbinare religioasă întreprinsă de Habsburgi între Romani, și Români și Sârbi sau, cum spunea el însuși, „pentru prefacerea neamului și a religiei, și nemți și unguri“, v. Anexa CXXIV.

timp cât ortodoxia noastră n'ar fi fost în stare să țină piept influențelor străine. El ura pe asupritori, adică pe marii clerului sârbesc și va lupta până la sfârșit contra lor; dar nu ura și principiile bisericii, care erau comune.

N'a fost înțeles de toți¹⁾ și puțini l-au urmat până la sfârșit.

„Neînțeles de nimeni“. Din nou între ai săi (din Aprilie 1818).

Chinurile și umilințele îndurate la Viena se sfârșeau la începutul lui Aprilie 1818, printr'o umilință și o înfrângere. La 11 Martie 1818 făcuse un nou recurs către M. Sa în care arăta starea desperată în care-l aduseseră uneltirile vrăjmașe. Împăratul dispuse să i se dea 300 florini ca să poată pleca acasă; de lichidarea datoriilor nici nu era vorba. Ba mai mult: cei 300 florini nu i se înmânau decât în momentul după ce va fi gata cu toate și-i va fi rămas numai să se suie în trăsură și să plece. Când i se aduseră banii printr'un „slujitor“ dela poliție, i se ceru chitanța de primire. Astfel primi *mila* împărătească, gest înjositor pentru mândria lui M. Nicoară și tot din „mila“ împărătească fu condus la plecare de agenți a poliției „pentru siguranța sa despre partea creditorilor“²⁾; amintirea acestor precauțiuni se va întipări sinistru în memoria deputatului Românilor, rozându-i în tăcere sufletul, ca și carii ce sfredelesc pe nesimțite un lemn tare.

Venea acasă cu dor de liniște, cu dor de tihnă, ca reîntremat să poată iarăși sta gata de rezistență în fața eventualităților. Dela Viena trecuse pela Pojon (Presburg) ca să-și mai învioreze sufletul cu amintirile fericite ale timpului de învățătură; trecea să-și vadă profesorii și să-și mai descarce sufletul. La Buda poposea la Petru Maior³⁾. Acasă la Jula sosea în ziua de 19 Aprilie.

Dar în loc de mângâere găsea destrămare, confuzie și neîncredere. Mulți îl ocoleau din teama de a nu fi bănuți părtași, alții nu-l mai recunoșteau ca deputat. Abia trei-patru din vechii lui devotați îl vizitau și dela ei înțelese M. Nicoară tot ce se petrecuse în absența sa. Chiar cei bine intenționați față de el manifestau teamă și se abțineau de a fi prea mult în contact cu el.

Toți erau bănuitori. Autoritățile împărătești sau austriece îl credeau vândut Ungurilor; autoritățile județene, deci ungurești îl bănuiau ca om al Austriacilor. Sârbii și mai ales clerul superior îl de-

¹⁾ Cf. aceeași scrisoare a lui Püspöki, Anexa CVIII.

²⁾ V. Recursul cel mare din 15 August 1817, Memoriul către Ustinoff și ciotna franceză din Ms. 2439, f. 283.

³⁾ Ms. 2441, f. 15-16, însemnări din itinerariu.

clarau promotor al proselitismului pentru unire; uniții și catolicii vedeau în el un înverșunat dușman al unirii. Episcopul Vulcan, într'un moment de mare enervare, îi imputa cu lacrimi în ochi: „D-ta mă omori! N'am un dușman mai mare pe lume decât pe D-ta“ — „Eu nu sunt dușmanul nimănui pe lume“, răspunse cu durere stăpânită M. Nicoară. — „Eu iubesc adevărul dreptatea și umanitatea“¹⁾).

Desamăgit și înfrânt în credința sa, el renunță la orice încercare de desvinovățire. Nu mai voia decât să se descarce de uriașă sarcină ce o purta de trei ani pe umerii săi, încredințând toate actele și plenipotențele și dând socoteala până la ultimul fir de acțiunea întreprinsă de el. Dar intimatele și ordinele de sus dela Viena și Carloveț îi paralizau orice încercare. Aceleași autorități județene care îl recunoscuseră în 1815 ca deputat al Românilor îl opreau acum dela orice contact cu Românii. În Iunie 1818 ceru Comitatului să îngăduie convocarea clerului de frunte românesc, pentru a putea debata spinoasa problemă a cheltuelilor. Făcea aceasta pentru că la Viena i se dăduse a înțelege că M. Sa nu poate aproba lichidarea datoriilor „numai la rugarea unui Deputat, ci să se roage toți Românii împreună“.

Drumurile i se închideau însă la orice pas. Situația rămânea tot încurcată, iar unii preoți continuau să fie „chemați în judecată după îndreptarea consistoriului din Sârbi alcătuit pentru datoriile pomenite și așa în multe tipuri necăjiți și batjocoriți. Apoi fără să se iee în privință dreptatea lor, fără să se asculte starea și pricinile lucrului lor, adevă pentru episcopie, neconținut îi înfricoșau cu execuția“²⁾.

In căutarea sănătății.

Ingrijorat de starea sănătății sale care se sdruncinase simțitor, M. Nicoară se decise să meargă penrru luna Iulie la Băile Herculane să se vindece. În trecere se opri și la Lugoj, la Protopopul Thomici și mai ales la Mihuț, singurul dintre laici care-i rămăsese credincios și cu care întreținea corespondență.

Odată cu sfârșitul lunii nu se întoarse direct acasă, ci colindă Banatul în lung și în lat până la Belgrad, vizitând pe unii din fruntașii români și câteva din fețele bisericești. Dintre Sârbi Episcopul Vidac al Vârșețului îi arată multă răceală și neîncredere. Alți „binefăcători“ avuseseră dinainte grija să răspândească svonuri mincinoase cumcă el s'ar găsi în Banat ca să strângă bani. Episcopul Ște-

1) Ms. 2445 (ciorna memoriului francuz). „Vous m'assassinez vous! Je n'ai eu plus grand ennemi dans le monde que vous!“ — „Je ne suis ennemi personne repartis-je avec un calme douloureux. J'aime la vérité, la justice et l'humanité“.

2) Din Recursul cel lung (15 August 1819) către Impăratul. Anexa CXXI.

fan Avacumovici al Timișoarei nici nu voi să-i vorbească; ba trimise și prin eparhie o circulară în care spunea că M. Nicoară umblă să-și strângă atestare ca să fie episcop¹⁾.

Abia în 18 August ajungea la Arad și de acolo, după un popas la unchiul său din Șiclău (Theodor Șerban), se îndrepta spre casă la 23 August.

Protestația contra numirii lui Iosif Putnic ca administrator (2 Octombrie 1818).

Ajungând acasă mai liniștit, o nouă lovitură trebuia să-i turbure sufletul.

Mitropolitul reușise să obțină numirea Episcopului *Iosif Putnic ca administrator al Diecezei arădane*. În ziua de 30 August Consistoriul Eparhial trimetea o circulară²⁾ tuturor protopopilor, cari la rândul lor aveau a o comunica tuturor parohialnicilor preoți cumcă; „Excelenția Sa Domnul Arhiepiscop și Mitropolit al nostru, Domnul Ștefau Stratimirovici a anunțat printr'o scrisoare că „a sa chesarcraească mărire bine au voit pe Prea sfințitul Episcop al Pacrațului Domnul Iosif Putnic, ca administrator al văduvei Eparhiei aceștea a Aradului a-l rândui“. În consecință (tot dela Carloveț venea ordi-nul): „*Tot clerul al Eparhiei aceștea pre sus numitul Domn Episcop ca pre al său Episcop a-l primi, a-l cunoaște și cu toată cinstea și întru toată ascultarea luiși totdeauna a arăta să aibă*“. Tot acolo se mai poruncea ca în slujbele dumnezeești preoții să pomenească „pe Prea sfințitul Arhierul nostru Iosif în locul Excelenței sale Mitropolitul ca până acum.

Noul administrator se încadra deci în toate drepturile episco-pești. Favorit al Mitropolitului, el era în același timp simpatizat și de nobili unguri, datorită originii nobile a mamei sale. Se născuse (1770) în comuna Șimand³⁾ (Județul Arad) unde-și mai păstra moșia părintească; învăță de mic limba românească și multe fețe de clerici îi erau cunoscute din tinerețe. Toată strădania lui se rezumă la început în a câștiga inimile protopopilor și preoților români. Nu întâmplina greutăți mari, căci abil diplomat cum era, mai avea și darul vorbirii frumoase și atrăgătoare, și mai ales era totdeauna dispus să

1) V. cele câteva impresii mărunte de călătorie și mici amănunte dintr'o listă de cheltueli zilnice. Acad. Rom. Ms. 2441, f. 20-22 și Ms. 2443, f. 353-354.

2) Anexa Nr. CXIV. Circularul din arăcă fusase retrimis tuturor preoților (15) din protopopiatul Galșei și Șir ei de către Gh. Chirilovici la 2 Septembrie.

3) V. Hata Județului Arad Șimandul e o comună mare de câmpie în apropiere de Șiclău (la Nord-Vestul județului) V. și Cornel Leucuția, „Din trecutul Comunei Șimand: Episcopul Iosif Putnic“ în „Biserica și Școala“ Arad, 1910, Nr. 7. Cf. și „Albina“ (reasta) 1870 Nr. 37 (articulul lui I. Arcoși).

acorde ademenitorul „brău roșu“. Râvnitori la ranguri, unul câte unul, protopopi și preoți sunt prinși în mrejele întinse de Putnic. Printre primii, bătrânul Theodor Popovici din Chișineu „cu totul fu închinat Putnicului“ pentru că acesta îl cuprinsese cu drag zicându-i multe și promițându-i și mai multe¹⁾. Lui îi vor urma protopopii Gh. Chirilovici (Gălșanul), Athanasie Boțco (Ineu), Ioan Popovici (Buteni), Zaharia Protoi (Totvărădia), etc.

Revolta lui M. Nicoară își găsește expresie într-o *Protestație*, pe care cu toate amenințările de a fi băgat la închisoare, o prezintă la 2 Octombrie președintelui comisiei, Contele Almásy, pentru a fi predată mai departe sau citită în congregația generală. Motivul principal al indignării sale era „numirea lui Putnic ca administrator, care apoi s'a îngrijit să fie pomenit în biserici Episcopul nostru, seducând oamenii neștiutori de a-și crede toate așteptările zadarnice“. În fața atâtor nedreptăți și abuzuri cari înfloreau nestingherite ca și înainte, Nicoară declara vinovată comisia împărătească investigatoare ca stricăcioasă lucrului Românilor și interesată. Protesta și împotriva urmării Românilor îndatorați pentru cauza națională și împotriva oricărui amestec străin (sârb) în preparandie și celelalte școli²⁾.

Contele Almásy înaintă Consiliului Locotenențial protestul ca un act „vrednic de cea mai mare atenție“, pe care el „pentru evitarea de animozități și mai mari decât acelea care au fost până acum“ nu-l citise în congregație, ci îl alătura, după ce dăduse deputatului M. Nicoară „*înștiințare aspră*“ să aștepte în liniște rezoluția la recursul său. Dar Almásy adăoga și alte aprecieri asupra recurentului, arătându-l ca „unul dintre acei oameni cari pe lângă tot caracterul moral bun, *răpit de un zel fanatic pentru liberarea poporului român de pretinsele oprimări*, ușor poate trece cu fapta marginile convenite și poate da ațătare *la noi turburări*, mai ales că acuma starea lui materială s'a înrăutățit și e constrâns să facă datoriile pentru promovarea acelei cauze. Astfel m'a rugat și acuma — continuă raportul contelui — și mai înainte încă, să i se permită convocarea poporului român în prezența unui magistrat pentru desbaterea împreună a datoriilor făcute. Dar eu nu i-am permis“³⁾.

Suferințele.

Raportul Contelui Almásy fusese o adiere de vânt care învălăvă un foc mocnit. Cancelaria Aulică lua măsuri serioase și grab-

1) Scrisoarea lui Theodor Șerban din Siciău către M. Nicoară, 12 Septembrie 1818. Anexa CXV.

2) Vezi punctele în recursul cel mare (15 August 1819) către Împăratul. Cf. D. Ioanovici, „Biserica și Școala“ 1918, Nr. 8

3) Din actele Cancelariei Aulice utilizate de D. Ioanovici, 1. c. „Revista Teologică“.

nice (3 Octombrie) ca să oprească pe M. Nicoară de a mai provoca orice turburări. În același timp se dispunea să se dea de știre prin șate ca oamenii să nu-l mai recunoască drept deputatul lor¹⁾. Intimatele de felul acesta curg acum și prin organele civile ale statului și prin forurile eclesiastice. Toate erau în același sens; în toate se promitea Românilor că li se va face dreptate, dar nu prin intervenția nesupusului și răuvoitorului Nicoară, care nu mai trebuia considerat ca deputat al lor.

Iosif Putnic patrona aceste defăimări. Nu se sfia să pună să se afișeze pe ușile bisericilor intimatele venite dela Buda sau Viena, spre bătaia de joc a dușmanilor. Județul lucra mână în mână cu Episcopia, dar parcă tot nu avea reaua credință de a falsifica ordinele de sus, cum se făcuse în circularele dela Episcopie, cu traduceri în latinește strâmb făcute și cu minciuni²⁾. Durerea lui M. Nicoară era cu atât mai profundă cu cât își dădea seama că rămânea izolat în intransigența și mândria sa.

Consistoriul arădan nu se mulțumea numai cu atât, ci prin persoane „credincioase” îndemna și pe noul administrator al Vârșetului, Sinesie Radivoevici³⁾ să discrediteze și acolo orice acțiune întreprinsă de Nicoară și să înfieraze numele său⁴⁾, pentru ca nu cumva Românii din eparhia văduvită a Vârșetului să cadă victimă „înșelătorilor” lui Nicoară, „ci de un astfel de om sub chipul smereniei arătătorului lup ca de șerpele înveninat și scorpie să fugă și să-l gonească”.

* * *

Infrânt, părăsit și hult, M. Nicoară nu mai încerca să aducă pe nimeni pe calea luminii și adevărului. Se retrase și trăia în singurătate cu amintirile și gândurile-i amare. Pierduse încrederea în vechii lui tovarăși și nădejdea revenirii unor timpuri mai bune. Su-fletul îi plângea văzându-se părăsit de toți. „Nici tată, nici frate, prieten, toți s’au șters, toți s’au pierdut, toți au dat dosul. *Nimenea nu mai e sub soare pentru mine !?*... Sufleté grăește, de am făcut, ce rău? cum și cui? cine sunt prigonitorii mei? cine crâșca asupra mea și pentru ce? O, pățimașii frații mei! Nu vă cunoașteți înșivă, așa nici pe mine, nici știți ce faceți, nici cum faceți, nici pentru ce așa.

„*A năgîșilor, mi-e milă de voi !...* Când vă veți deștepta că sunteți înșelați: atunci veți vedea că vouă ați stricat și pre voi ați înșelat!
„Ceilalți ai mei aleani cu duhul Satanei însuflețiți vor râde de

¹⁾ Ibidem.

²⁾ Așa spunea M. Nicoară în Recursul cel mare (1819). Cf. și „Biserica și Școala” 1918, Nr. 9.

³⁾ Ultimul episcop, Ioanovici Vidac, decedase la 2 Decembrie 1818.

⁴⁾ Circulara e publicată în broșura citată a lui R. S. Moln, *Afurisirea lui M. Nicoară* p. 18-26.

bucurie, că nu-mi sunt mie răi pentru mine, ci pentru voi necredincioșii, care totdeauna v'am iubit din tot sufletul, iar ei v'au urât.

„De mult tot curge râul răutăților și fără de legilor asupra mea, dar la ora sa se va scurge și va seca.

„Dreptul și adevărul nu m'au lăsat, precum nici eu nu le-am lăsat, și astea mă vor scăpa, că cel ce vede înăuntrul cugetelor mele știe bine ce mi se face“¹⁾.

Neînfricoșat, M. Nicoară se hrănea mereu cu credința într'o răsplată târzie. Sufletul său credea, credea cu tărie în dreptatea sfintei cauze pentru care suferea. Știa că îndură prigonirile pentru că nu voia a se „învoi pentru stricăciunea care diavolii au jurat simțirilor celor mai sfinte și dumnezeiești“; pentru că nu voia „a fi părtaș în Impărăția Satanei și a scârnăvitei legiuiri“; pentru că nu voia „a fi spurcător de lege“ !!

Timpu trecea greu acasă și de aceea în primăvară se duse la Arad.

Suferințele erau prea mari pentru un biet trup istovit de slăbiciune și mizerie. Afla mereu de noi intrigi și atunci amărăciunea i se așeza în suflet, chinându-l și măcinându-l. Și totuși se menținea într'o liniște și tăcere adâncă, mulțumindu-se a se ocupa cu cercetarea trecutului și a-și vărsa veninul în considerațiuni istorice asupra cauzelor care determinau stările de atunci²⁾.

Trădările contra persoanei sale nu-l sdruncinau atât, dar când „Românii s'au tras dela lucrul neamului și au fost cu necredință“, zădărniciind cu o simplă iscălitură toate înfăptuirile celor trei ani de muncă neobosită pentru fericirea și ridicarea nației, atunci s'a prăbușit o lume întreagă pentru el. Atunci omul acesta lucid și stăpân pe sine căzu prada răzvrătirii sufletești.

Contra-protestația clerului.

La 9 Ianuarie 1819 protopopii români din întreaga Eparhie a Aradului (cu excepția lui Theodor Șerban din Șiclău, Ioan Șerban namesnicul Zărandului, dintre cei vechi; și vreo doi-trei dintre cei mai puțin cunoscuți) într'o protestație contra lui Nicoară iscăleau propria lor umilire și înfrângere. Ticluită de minți dușmane era o sentință de condamnare a întregii acțiuni trecute, prezente și viitoare

¹⁾ Anexa Nr. CXVIII.

²⁾ Cf. Anexa Nr. CXXIV iar în Ms 2444 f. 93-99 găsim „Luări aminte în scurt“ despre Revoluția franceză și Napoleon. „Describe la 21.VIII 1819 după ce făcusem Recursul la Impăratul ca să ies din Impărăție“.

a „fostului deputat al lor“. Invinsese diavolul. Sărman popor amăgit! el înfiera acum pe izbăvitorul său și se lepăda de el¹⁾.

„Auzind în zilele acestea — de crezământ vrednic — aceea cum că Nicoară Moisi, care mai înainte cu trei ani umblând prin părțile diecezei aceștea, și *amăgind pe unii și pe alții*, că se ostenește întru aceia ca să fie episcop din neam rumânesc, cu aceasta și *alte înșelăciuni*, pe câteva chepetenii a unor sate, precum și pe unul numai dintre protopresbiteri cu câțiva din clerul sie supuși preoți — ce nici cea mai mică parte a diecezei aceștia face — către sine i-au tras, și amăgiți fiind să se subscrie i-au silit, acuma de curând în numele a tot clerului și neamului rumânesc din dieceza aceasta împotriva rânduiri și venirii I. P. S. Domn Episcop și al nostru administrator, ca cum preste voia Rumânilor a fi trimis — *au protestăluit*.

„In numele tot clerului și neamului cum se cuvine *reproteștelim* arătând după conștiința sufletească că protestația aceia, fără știrea și înțelegerea noastră este pusă înainte, nici a altuia faptă decât a unuia însuș, mai sus pomenitului *Nicoară*, ca a unui om neodihnit iaste“ !.

Arătau și aceea că de cumva „acesta Nicoară... iarăși în numele clerului și neamului la locurile cele înalte ar voi ceva a întinde, toate acelea fără de știrea, voia și înțelegerea noastră a tuturor a fi, și nici într'o seamă a se lua.

„Rugămu-ne așa dară Prea sfințitei chesaro-crăeștii și apostoliceștii Maririi Sale, ca niște fii și credincioși supuși, ca nouă spre mângâerea neamului și credinciosului nostru cler, *pre mai sus lăudatul Domn Episcop și administratorul nostru să ni-l rânduiască episcop diocesalnic*. Iară de cumva — să nu nadăjduim — s'ar întâmpla ca acest Domn Episcop și administrator al nostru să se ducă la vacanta dieceză a Vârșetului, întru aceasta întâmplare căzând în genunche ne rugăm Chr. Cr. și Op. Majestății sale ca pre acest Domn Episcop ca și administrator să ni-l lese a fi!“.

Iată și câțiva din cei iscăliți. In frunte: *Theodor Popovici protopresbiter Chișineu și Zărandului*; Athanasie Boțco al Ineului; Ioan Popovici al Buteniului; Gheorghe Chirilovici al Vilagoșului (Gâlșanul); Zaharia Protici al Totvărădiei; Nicolae Adamovici al „Hălmaგიului în Ardeal“, cu toată obștea orașului și clerului din „Varmeghia Aradului“ și câțiva preoți etc. Din regiunea Bihorului semnav: Mihail Manuilovici, protopopol Orăzii Marı (fratele lui „Pepe Arhimandracul“); Theodor Balint, paroh în Mizeș și administrator al Beiușului; Theodor Drâmbo, preot în Tătari și administrator al Luncii; Simion Popovici din Varad Velențe, administrator al Peștișului; Gheorghe Popovici, namesnic al Beliului și câțiva preoți.

1) Protestația a fost găsită de D. Ioanovici între actele Cancelariei Aulice Ungare an. 1819, Nr. 8088, cf. „Biserica și Școala“ (Arad) 1913, Nr. 9, 10.

Revolta sufletească.

Nicoară cere voe să iasă pentru totdeauna din împărăție.

În fiecare zi era hârțuit cu fel de fel de lucruri mărunte, dar de uneltirile cele mari și de trădări nu afla decât mai târziu; atunci sufletul lui trecea prin noi și dureroase sgudiviri. Astfel când află de circulara Arhimandritului administrator Radivoevici se hotărăi să-i scrie¹⁾. Scrisoarea e plină de o ironie amară și pe alocuri brutală, atacând trecutul de om laic al arhimandritului. E strigătul desnădăjduitului care nu mai are altă armă de apărare decât condeiu.

...„Eu te dechiar pe D-ta Domnule Administrator înaintea con-sistoriului și a tuturor bine însuflețiți: măgarul măgarilor, și aceia fără ca să pot face oare cumva cât mai puțină imputăciune; de bună oară că cutezi în scrisori ca circulariul cunoscut, supt chipul chiver-nisirii publice, sau din adins, sau din neștiință, în loc de a fire sub-rânduțiilor spre cultivire, a-ți bate joc, precum pare, *de limba lor și a unei ginte întregi*, în mijlocul căreia viezi, și din a cărei coji cu sudoare agonisite ce cu nefarie fiilor ei le faci. De unde cu tot di-nadinsul vădești că nu numai nu veli să cunoască nemarginita gro-sime a groaznicei neguri de care sunt împresurați, ci încă te nevoiești spre aceea ca mai înfricoșat să-i surpi în involburata și răsvrătitoa-rea adâncime a desnădăjduirii vecinice“.

Imputările erau cu atât mai îndreptățite cu cât prigonirea pe care o patrona acum administratorul Vârșețului nu corespundea ve-chilor „convingeri“ (?) ale fostului râvnitor la scaunul arădan.

„Știutu-mi-e — continua M. Nicoară — că D-ta însuși cândva, și publice, nu numai ai cunoscut cererea fraților rumâni din Diețea Aradului a fi răzimată și întemeiată în dreptate, ci încă o ai tutit, după privința stărilor. Pe semne ți se vedea atunci bine a implec-tori inimele Rumânilor, pândind timpurimea...“

* * *

Târziu în vară a aflat și de contra-protestația clerului român, de trădarea cu care îi fusese răsplătit tot sacrificiul. Desnădejdea puse stăpânire pe sufletul său. Nu mai era nevoie decât de o schin-teie ca să răbufnească; lucru ușor, căci în Arad se cautau prilejuri cu lumânarea ca să-i amărăscă viața.

Un ultim incident petrecut (27 Iulie) în restaurantul „La trei crai“ (Arad) unde lua masa — îi măcină ultima rezistență sufletească și-i clătină echilibrul judecății clare. Președintele Ștefan Cernovici de Macea reușise să-l ațâțe. Vorbind cu un străin la masa vecină, fă-

¹⁾ V. Ciorna Ms. 2445 f. 234-236.

cuse aprecieri injurioase la adresa neamului românesc. Intervenția celui atins și jignit îi atrase o ploaie de insulte și amenințări „ca și asupra unui răufăcător“¹⁾).

Atunci înțelese că nu mai are nimic de așteptat dela nimeni.

Vedea în toți dușmani, iar mintea lui era obsedată de figura împăratului. Dacă împăratul l-ar fi înțeles, nu s'ar fi ajuns aici. „Miloștivul împărat“ îl amăgise numai, căci patronase și patrona toate nedreptățile pe care le îndura el acum. Se prefăcuse numai că-l ascultă binevoitor. Totul fusese înscenare, din partea lui, ca să-l poată prinde în mreжіle intereselor sale, să-i învrăjbească pe Români și să trezească speranțe în ei, ca la sfârșit să-i lase pe mâna tuturor pescuitorilor în apă tulbure și cu atât mai ușor să-i poată subjugă.

Dispărea acum pentru el un mit, lăsând în loc un simplu „om“ căruia avea dreptul să-i ceară socoteală pentru nerespectarea legilor. Împăratul nu mai era „Prea Sfântită Măria Sa“, ci un cetățean cu drepturi și obligații. „După diregătoria sa ca împărat cu învoirea poporului e detor să facă să se păzească și să se împlinescă legile, supunându-se el în primul rând. De nu le-ar păzi împăratul, atuncea e volnic poporul să-l silească și adetuiască spre aceea; precum și împăratul pe fieștecare din popor e detor a-l sili spre păzirea lor când s'ar împotrivi!! dară numai în cuviință și puterea legilor poate și trebuie să poruncească, să pedepsească și dreptate să facă, să aducă binele și fericirea poporului și să îndepărteze stricăciunile aducătoare de nefericire“²⁾).

Judecând și comparând situațiile prin această prismă revoluționară iacobină³⁾, Nicoară ajunge să se răzvrătească, să strige contra împăratului și să-i prezinte în scris⁴⁾ un întreg rechizitoriu, ca la sfârșitul lui să constate: că Majestatea Sa era cel ce nu păzise legile și lucrase personal sau prin alții cari abuzaseră de numele său, „fără toată dreptatea“. Invinuia aspru pe împărat de toate prigonirile ce le îndura de doi ani, de când „lucrarea sa cea tirană și nedreptatea

1) Acad. Rom. Ms. 2443, f. 365-368; Ms. 2441, f. 26-3); Ms. 2445, f. 200 (cornă în frațuzește) La anexe, Memoriul către Ustinoff, CXLI. D. Ioanovici („Biserica și Școala“ Nr 13) a găsit plângerea lui M. Nicoară și referatele respective între actele Canc. Aul

2) Din Recursul dese ori amintit (15 August 1819).

3) În „Jacobinorum hungaricorum historiam“ autorul Antonius Szirmay de Szirma, martor ocular al marelui proces iacobin din Ungaria (1795) rezumă în câteva puncte doctrina acelor revoluționari unguri conduși de Martinovici. Această doctrină stabilea că:

Oamenii se nașteau toți egali și cu aceleași drepturi

Că legile votate de către toți cetățenii, obligă pe toți cetățenii

(că toți aveau dreptul la onoruri și demnități.

Că toți aveau libertatea de a spune și de a scrie deschis pe față gândurile lor, judecată (la raison) fiind un dar divin

Că toți cetățenii trebuiau să contribuie la greutățile statului și că întrebuintarea impozitelor trebuia să fie determinată de popor.

Că puterea suverană emana dela popor etc

Cf. A. de Gérando, „De l'esprit public en Hongrie depuis la révolution française“ Paris 1848, p. 32.

4) Recursul amintit

„cea fără de lege“ l-au silit să „se lupte cu valurile cele mai involburate, numai ca să se cufunde în adânc și să-l înghită“. Desgustat de toate, despoiat de cinste, de numele bun, de cunoscuți și prieteni, de binevoitori, de frați, de părinți, de paza și ocrotirea legilor împărătești, de facerea de dreptate, o singură dorință mai avea: să poată ieși deapănarea din Impărăția Sa, fără supărare și cu passuale și să fie deslegat de toată supunerea și detorințele către Impărăția Sa“. Dar până la îndeplinirea formelor legale de plecare, se ruga să nu mai fie mereu provocat din toate părțile, căci și el este om și stăpânit de legile naturii ca toți oamenii..., deci să nu mai fie expus la toate insultele, nici pe față, nici pe ascuns.

Recursul acesta lung și mărunț scris pe 12 foi îlexpedia cu poșta din Arad în ziua de 17 August. Unul din puținii prieteni cari îi rămăseseră credincioși până la capăt, Andrei Machi, viitor preot în Csaba (Județul Bichiș) îi dădu suma necesară expedierii¹⁾.

* * *

Înainte de plecare — spera ca într'o lună să poată ieși din Impărăție — voia să-și descarce sufletul de toate apăsările. Voia să spună celor ce-l trădaseră tot disprețul pentru fapta lor și să le înmâneze în același timp toate actele Diecezei rămase din vremea când umbla ca „deputat“ pentru ei.

Primul care iscălise Contra-Protestația și fusese măgulit de „afecțiunea Domnului Episcop Putnic“, fusese Theodor Popovici, protopresbiterul Chișineului și Zărandului.

Lui îi adresă M. Nicoară prima imputare (1 Septembrie 1819): „Câne bătrân! — Bucură-te. M'ai vândut ca Iuda, și-ai vândut sufletul și a altor mișei. Bine, acum cred că ești în împărăția cerească. Însă adă-ți aminte că va veni și oara ta...“ „Despre partea mea poți fi mântuit, iară de vei avea lipsă, bucuros îți voi da atâta cât îți va trebui pentru o funie sau un ștreang.

„Am scris Impăratului să-mi dea slobozenie să es din țara lui deapănarea afară. Acuma pot fi prins, pus în fere, ars, fript și altele, tot una mi-e: așa ați voit, fie voea și plăcerea voastră, că nu-mi pasă de nimică mai mult. Spune către mișei aceștia acestea; și vină cu oare câțiva de-ți ia plenipotenția, ca să nu cază în mâinile altora“²⁾.

¹⁾ Ibidem. (La Cabinet s'a înregistrat pe ziua de 23 August). În așa lipsă trăia că se mărturisește singur că nu era în stare să-și procure nici hârtia trebuincioasă pentru redactarea Recursului și pentru transcrierea lui pe curat. („J'achetais par 1-2 feuilles quand je pouvais. Ainsi elle était écrite sur papier de différentes couleurs et grandeur“). Ms. 2445, f. 201.

²⁾ Anexa Nr CXXII.

Inchisoarea. Declarat nebun.

Dar deslegarea din partea Impăratului nu mai sosea. Așteptarea se dovedi și acum zadarnică.

În altă parte se hotăra destinul său, un destin mai nenorocit. Plângerea făcută contra pretorului St. Cernovici, dusese la o replică disprețuitoare a acestuia din urmă; provocat de comitat să răspundă la acuzațiile care i se aduseseră, Cernovici declară: ¹⁾ „Acest „vagabond“ (homo vagus) care poartă „pata rușinoasă“ a răsculării poporului român împotriva clerului sârbesc și-l cunosc ca atare toate oficiile publice, trebuie în primul rând supus unei investigații severe; asupra vieții fără ocupație pe care o duce în Arad și asupra mijloacelor sale de subsistență“. Declarațiile pârătorului erau mincinoase — susținea pretorul — și prin urmare el trebuia să ceară satisfacție.

Situația i se înrăutățea din zi în zi. Așteptarea îi irita nervii și-l făcea de o irascibilitate excesivă. Uneltirile comitatelor își ajunseseră scopul, căci nici nu se terminase bine investigația incidentului avut cu pretorul Cernovici, că un altul izbucni în același restaurant, mult mai grav și cu urmări tragice. De data aceasta M. Nicoară intrase în conflict cu ofițerii la masa cărora mânca și el. La câteva cuvinte răutăcioase, el răspunse cu altele mai grave, iar când a doua zi nu mai fu admis la aceeași masă, apostrofă pe colonelul care prezida masa ofițerilor. De aici încăerare; toți săriră dela masă. M. Nicoară fu trântit la pământ și acoperit de vânătași și răni; o lovitură lângă tâmplă îl lăsă fără cunoștință. Așa, legat cu funii, fu luat de soldați și aruncat în temnița Comitatului. Fu învinuit că ridicase arma contra colonelului, deci încercare de crimă.

La interogatoriu a mărturisit că avusese armă în buzunar, dar că nici decum nu se gândise să facă uz de ea. Ii fusese smulsă în timpul încăerării, dar nu era cine să mărturisească pentru el. Iosif Iorgovici, singurul Român care fusese de față, plecase dela primul cuvânt.

La un sfârșit de memorii zilnice ²⁾, găsim o lapidară însemnare a lui M. Nicoară: „23 Octombrie 1819 ziua nenorocită în care fui zdrobit și întemnițat“.

Rămase închis până în Septembrie 1820 ³⁾. Conte Almásy, prefectul Aradului, președintele comisiunii de investigație, mărturisise odată lui Petru Nicoară (tatăl), cât suferă pentru că trebuia să îndeplinească voința guvernului... Lui Moise i se propuse din partea

¹⁾ Din raportul aflător la Cancelaria Aulică Ungară, Nr. 12344, 1819 utilizat de D. Ioanovici, în „Biserica și Școala“, 19 8, Nr. 13.

²⁾ Ms 2441, f. 30.

³⁾ Cf. Recursul catre Impărat, din 24 Octombrie 1821, Ms. 2444, f. 56-67 sau 122-133. Numărul considerabil de pagini ce le cuprinde ne împiedecă, în împrejurările grele de astăzi să-l reproducem între anexele lucrării noastre.

mădicilor cari îl îngrijeau să renunțe la cele scrise în recursul din 1819, dându-i-se a înțelege că putea obține în schimb libertatea. Refuzul său fu categoric: „Nu! căci l-am scris în cea mai perfectă stare de luciditate și de cea mai adâncă convingere“.

Fu declarat nebun!

Suferințele lui Nicoară sgdue pe vechii săi prieteni.

Abia acum se trezeau Românii! Abia acum vedeau Golgota apărătorului lor, a vajnicului lor deputat. Cu toată vigilența Sârbilor, vechii prieteni cari aveau „sânge drept de Roman“ veneau acum să-l vadă, alții îi trimeteau a lor „puțintică dragoste nefățarnică“ prin scrisori¹⁾. Un înălțător semn de perseverență în urmărirea idealului național îl constituie petiția din 12 Februarie 1820, în care o parte din preoțimea arădană, cu prea plecată rugăciune, cerea dela Împăratul *înlăturarea administratorului Iosif Putnic*, dovedit ca adept fidel al vechilor abuzuri, și înlocuirea sa cu *Vlădica Ardealului Vasile Moga*²⁾. Nu cunoaștem în extenso cuprinsul acestei petiții și nici pe semnatarii ei; fără îndoială în fruntea subscrișilor trebuia să figureze Theodor Șerban din Șiclău și Ioan Șerban parohul din Zărând.

Petiția a rămas fără rezultat, dar dovedea că setea după dreptate nu putea fi desconsiderată.

Din partea lor oficialitățile civile și eclesiastice, dându-și seama că și prezența de după gratii a lui M. Nicoară constituia un vecinic prilej de frământare între Români, se hotărâră să-l strămute cât mai departe de ai săi. Răspândiră șvonul că era nebun delirant și că în starea aceasta necesita o supraveghere specială într'o casă de nebuni la Viena³⁾.

Sărmanul părinte să nu-l degradeze într'atâta și să i-l încredințeze spre îngrijire. În fața lui și a comisiei întrunite, M. Nicoară refuză însă să împovăreze răspunderile tatălui său, protestând mai presus de toate contra mincinoaselor aserțiuni, egale cu „o asasinare morală“.

Se hotărî atunci deținerea lui în închisoarea Comitatului Bichiș, în Jula. În clădirea în care altă dată (în 1808-1809) lucrase ca funcționar, fu ținut acum în subsol, alături de asasini, spărgători și răufăcători de rând. Dar aceștia măcar, în timpul zilei erau scoși de acolo și puși la munci; seara se întorceau veseli și fără gânduri mari. Nu era niciunul Român între ei, totuși Nicoară găsisse multă înțelegere din partea lor. Ziua întreagă rămânea singur în mirosul închis și îmbăcsit al carcerii, cu o singură consolare: cititul și scrisul.

¹⁾ O astfel de scrisoare este Anexa Nr. CXXIII, din 31 Decembrie 1819.

²⁾ Dr. T. Botiș, în „*Pagini din istoria desrobirii*“, documentul purtând Nr. 1434/1314-1820 a fost găsit printre actele copiate de Av Sădean la Arhiva din Viena, dar nu e publicat.

³⁾ Amănunte în Recursul din 1821 Oct. 24.

Văzându-și starea fizică și morală din ce în ce mai sdruncinate, începu atunci să facă o nouă serie de recursuri către adunarea generală a Județului¹⁾, acuzând în primul rând pe Împărat de tot ce suferea, declarându-l șeful tuturor nelegiuirilor și criminalilor cari îl nedreptățiseră, aruncându-l în besna temniței infame²⁾. Le scria pentru că așa gândea atunci și pentru că nu mai credea în nimic și în nimeni.

Ecoul chinurilor sale străbătu zidurile umede și reci ale închisorii și sgudui inimile vechilor săi tovarăși de luptă.

Sufereau și ei după urma înfrângerii, o simțeau și în starea lor materială, dar nu puteau îndura ca mândria, corifeul lor, să fie stropit cu noroiu și să se arunce cu pietre în el. De aceea în vara anului 1821 formulară o plângere către Împăratul, implorându-i mila maiestatică pentru nația lor nenorocită și tânguindu-se că fostul lor deputat gema de doi ani în neagra temnița („in tiefen Kerker schmachte“), pentru că apăruse cauza Românilor. Ba în cele din urmă — adăogau ei — fusese declarat nebun, din om cu mintea întregă³⁾.

Împăratul se pare că a tresărit la atâta nedreptate și a ordonat ca un consult special de medici să constate starea sănătății în carceratului. Aceștia declarară că avea: „perfectă memorie a trecutului, judecata clară, dreaptă și sănătoasă în toate privințele“. „Dar din cauza neizbândeii silințelor lui — fiind și altcum închis din fire — retras și foarte sensibil, tulburându-se în grabă — l-a copleșit o adâncă melancolie“.

* * *

Liberat (Septembrie 1821).

La sfârșitul lui August 1821 Palatinul Ungariei venea prin părțile acelea să viziteze moșiile pe cari i le dăruise de curând Împăratul. Din porunca lui, dar printr'un simplu anunț verbal, fu declarat liber.

Nicoară, omul legalității și dreptății, nu se putea mulțumi cu o liberare de felul acesta. De aceea compuse un nou recurs în 24 Octombrie 1821⁴⁾, prevăzută cu mai multe alte anexe și-l trimise Împăratului, reînvoind cererea de a-i da învoirea să părăsească împărăția Sa.

Își scose din închisoare abătut, disprețuit de toți și dornic de liniște. Stătea când la Jula, când la Arad. Mizeria materială însă îl doboră, obligându-l să-și amaneteze sau să-și vândă și cărți și haine..

¹⁾ Copiile se găsesc între hârtiile sale dela Academia Română.

²⁾ Cf. și Memoriul către Ustinoff, Anexa CXL și Ms. 2445, f. 202.

³⁾ „Biserica și Școala“ 1918, Nr. 17, după actele din Cancel. Aul. Ung.

⁴⁾ Ms. 2444 l. c.

Petrecea zile întregi flămând, amețindu-și foamea cu pâine sau numai cu apă; ocolit de cei mulți, disprețuit și hulit de dușmani, trăia rătăcitor ca o fantomă a visurilor de demult. Fusese cineva odată, crezuse puternic și luptase pentru un ideal. Acum nu mai dorea nimic decât să iasă din țara nedreptăților pentru a-și găsi altă patrie la frații de dincolo, mai liberi și stăpâni la ei acasă.

Incheierea lucrărilor comisiei. Prima înfăptuire:

În 1821 se termina și ancheta comisiei pentru constatarea plângerilor Românilor, cerută de Moise Nicoară în 1816. Rezultatul investigațiilor dovedea dreptatea cererii lui și a Românilor, recunoscând și existența abuzurilor semnalate și a altora necunoscute până atunci ¹⁾.

Nădejdi noi se aprindeau iarăși în sufletele Românilor, la gândul că cererea lor din 1820 pentru Vasile Moga putea fi luată acum în considerație. La 24 Ianuarie 1822 un bun prieten ²⁾ îl anunța că speranța Românilor era aproape de realizare: „Mult ne bucurăm iubitorii de neam că strădaniei lucrului Domniei-tale se văd rodirile împupind!“.

„Domnia-ta mai mult ai a te bucura. Român de episcop vine de bună samă, auzim că a și plecat la cale, dar nice nu-i aici, dar cred că va reuși Domnul Măria Sa Moga“.

„Nu zăbovi de poți vino cât de grabnic“.

Bucuria fusese prematură, căci încă nu se făcea nici o mișcare în privința episcopiei.

O altă satisfacție li se dădea în schimb. La 30 Ianuarie același an (1822) Împăratul aprobase înființarea unei „Școale clericale“ pentru Românii din Eparhia Aradului, organizată în felul celor din Carloveț și Pacraț. La 1 Noembrie 1822 se deschidea în Arad Institutul Teologic ³⁾. Aceeași binefacere se pogora și asupra eparhiilor de Vârșeț și Timișoara.

Timișorenii prind curaj și aleargă și ei la sprijinul și sfatul lui Moise Nicoară ⁴⁾. Românii din Caransebeș încercau să cuteze a-și manifesta aspirații pentru un episcop român.

Semne de iubire și de admirație îi arătau mulți ⁵⁾.

¹⁾ Actele referitoare s'au găsit în Arhiva de Stat din Viena; au fost culese de A. Sădean, dar nu sunt publicate. v. D. Botiș, „Pagini din istoria desrobirii“, p. 186-7.

²⁾ Scrisoarea Ms 2444, f. 69, semnătură ilizibilă, fiind barară chiar de M. Nicoară.

³⁾ Dr. T. Botiș, „Istoria Școlii Normale (Preparandiei) și a Institutului teol. ort. rom. din Arad“, p. 518.

⁴⁾ Anexa Nr. CXXVI.

⁵⁾ Anexa Nr. CXXXVIII.

Ultime pâlpairi. Ura lui I. Putnic îi aduce a doua închisoare.

Sufletul lui Nicoară nu putea fi însă împăcat atâta timp cât scaunul episcopesc arădan era ocupat de Administratorul Iosif Putnic, pe care-l combătuse cu atâta convingere în toate rândurile. Viața de plăceri și lux a acestuia, pe spinarea răbdătorului popor român, îl făceau și mai urît în fața fostului deputat. Dușmănia era reciprocă, deoarece Putnic îl avea pe Nicoară ca un spin în ochi. Lipsea acestei dușmăniî numai ocazia de a se manifesta, și dintr'o parte și dintr'-alta. Prilejul nu întârzie să se ivească.

În primăvara (luna Mai) anului 1824 Administratorul Putnic fusese invitat la târnosirea unei biserici din Jula, clădită în mare parte prin strădanile lui Petru Nicoară, tatăl lui Moise, și cu binevoitorul concurs al Contelui Wenkheim. Svonul unei eșiri ostile din partea lui Moise Nicoară ¹⁾ îl făcu să refuze invitația. S'ar fi dus el, dar „auzînd, vrednic de crezămînt, de intențiile de nepăciuire și neorînduială a născutului de acolo Moisie Nicoară, cu mare scârbire” era „silit” a-i anunța că nu le poate îndeplini dorirea de a merge la sfințire. „Și aceea nu ca acum de numitul Nicoară cel prin slăvita Varmegia de lunatic sau clătît de fire este aflat, aș avea ceva frică și temere sau aș voi sa mă feresc de moarte, care pentru Dvs. și pentru Biserică pentru slujba lui Dumnezeu bacuros o aș primi, ci mai vârtos pentru înconjurarea unor urmări rele, ce doară de aci s'or naște.

„Pentru aceea, de cumva prin aceasta s'ar pricinui Domniilor voastre ceva sminteală, toată acea sminteala numai unuia numitului Nicoară Moisie celui acolo împreună lăcuiitor aveți a o însuși”.

„Mai departe spun și aceea că după ce voi face arătare la Prea Înaltul Tron împărătesc și după ce voi dobândi împotriva unuia ca acestuia turburător îndestulare, atunci spre dorirea și pofta Domniilor voastre și a prea strălucitului Grof (Wenkheim) a merge acolo și întru mărirea numelui lui Dumnezeu sfințirea cea mare a bisericii a o săvârși vom fi gata... ²⁾).

Putnic nu mai trebui să aștepte satisfacție dela Viena. El și-o putea obține mai simplu prin organele polițienești județene.

Într'o dimineață de sfârșit de Mai Nicoară fu trezit de bătăile în ușă ale comisarului de poliție din Jula, întovărășit de patru jandarmi; i se ordonă să-i urmeze la prefectură. Atrăși de prezența jandarmilor, mulți din vecini se adunară în curtea casei lui Inversunați de cele ce vedeau erau gata să sară asupra escortei. Nicoară pleca lăsând în urma nedumerire și revoltă ³⁾.

¹⁾ Pentru amănunte, v. Anexa Nr. CXXX, petiția lui Petru Nicoară către Împăratul.

²⁾ Anexa Nr. CXXXIX

³⁾ După relatările lui M. Nicoară, Ms. citat 2445 și Memoriul CXL1

Ajuns la prefectură, fu aruncat din nou în subteranele fără zi și soare. Nu i se spuse pricina deținerii, dar i se dădu din nou sfat să ceară umilit iertare Împăratului, ca să fie eliberat. Dar nu! Mândria lui nu putea cerși mila; putea doar să ceară respectarea legii și ca prin judecată să i stabilească vina, dacă exista vreuna.

În locul fiului, bătrânul părinte se ducea în Septembrie la Viena, împreună cu Theodor Șerban, parohul din Șiclău, să ceară el îndurare¹⁾.

Libărarea îi fu anunțată tot atât de enigmatic cum fusese și încarcerarea, adică printr'un simplu aviz verbal: era liber în ziua de 10 Noembrie.

In preajma plecării. Regretele fraților.

În aceeași zi de 10 Noembrie primea un semn rar de recunoștință pentru tot ce făcuse și pățimise în slujba neamului. Un Român ca un frate și prieten mai tânăr, îi scria ca să-l îmbărbăteze în suferințele sale²⁾. Theodor Șerb, avocat stagiar în Pesta, ca un ecou al prețurii tinerimii intelectuale române, îi proslăvea râvna, dragostea și credința arătate pentru zdrobita noastră națiune și lauda caracterul său drept și neînfricat în fața tuturor prigonirilor și nedreptăților. „Sed quid ego Te consolari nitor? Tua incomparabilis virtus, tua munda conscientia sufficienti est Tibi consolationi“.

De acum înainte însă Calvarul lui începe să se scurteze, deoarece oficialitățile își dădeau seama că cel mai bun leac de a opri Românii dela protestări și „tulburări“ era de a-l îndepărta pe M. Nicoară cât mai mult. De aceea admiseră în principiu să iasă din Împărăție, numai cât sufletul lor nu era împăcat să-l lase să plece după toate formele legii și întârziară pe cât putură rezoluția definitivă.

Dintre aceia cari i-au rămas devotați până la sfârșit, încurajându-l și ajutându-l cu toată dragostea inimei lor îndurerate, au fost în primul rând Theodor Șerb dela Pesta, entuziastul prnot din Csaba Andrei Machi, juristul Ioan Arcoși³⁾, Mihail Cociuba și Emanuil Gojdu, dintre cei tineri; apoi neobositul paroh al Șiclăului, unchiul său Theodor Șerban⁴⁾.

Drept locuință în Arad avea o căsuță ca o cocioabă pe malul Mureșului, la Onițiu Niga (sau Neagu Nuțu), un vechiu naționalist, care-și dăruise casa lui din Pârneava (lângă Arad) pe trei ani pentru școala românească. Zile întregi stătea M. Nicoară în chiliuța lui,

¹⁾ Anexa Nr. CXXX.

²⁾ Anexa Nr. CXXXI.

³⁾ Ioan Arcoși este acela care i-a închinat gândurile pioase în articolul din „Albina“ 1870.

⁴⁾ Mai târziu în București fiind (1836 și 1844) își va aminti cu „dragoste frățească“ de acești toți și alții încă. Ms. 2457, f. 59, Ms 2440, f. 140 și 222.

„În care nici lângă fereastră nu era multă lumină“ și studia. Stăpânit de gândul înstrăinării se apucase să învețe și turcește ¹⁾).

Theodor Șerb îl ținea în curent cu mersul lucrurilor din cancelariile oficialităților din Pesta, intervenind la locurile respective pentru accelerarea formalităților de plecare.

La sfârșitul lui Februarie, deoarece permisiunea întârzia, o porni pe jos la Viena. Zdrențos, cu un cojoc de miel în spate, obosit și deprimat, el nu mai amintea pe impunătorul deputat din 1816. Suferințele și mizeria îi erau întipărite în suflet și pe trup. Andrei Machi îl întovărăși cu drag prima zi de cale, făcându-l să mai uite din oboseala drumului. După un scurt popas la Budapesta ²⁾, ajungea la Viena la 25 Martie. Acolo se prezentă direct la Ministerul de Poliție, în fața consilierilor uluiți la vederea lui. Obținu biletul de liberă petrecere și se hotărî să ceară audiență la Impărat. Dar săptămâna următoare era săptămâna Paștilor. Audiențele erau suspendate și a treia zi de Paști Impăratul pleca în Italia. Arhiducele Ludovic, locuitorul de atunci al lui Francisc I, nu voi să l primească în „costumul acela de Hotentot“ ³⁾. Dela Cabinet i se răspunse că-l vor îmbrăca întâi pentruca astfel să poată obține audiența dorită. „Eu n'am venit aici să cer grație, iertare sau mila M. Sale“, replică Nicoară, „ci ca să ies odată din Impărăția lui, unde fiecare colț este pentru mine imaginea infernului și a celei mai crude nedreptăți. Nenorocirea mea îi supără vederea, dar M. Sa nu trebuie să roșească, pentrucă am ajuns aici din cauza nedreptății sale. Eu nu roșesc...“ ⁴⁾ Comenziile noastre nu mai sunt necesare !...

Cei mari dela conducerea Impărăției, din Viena și Budapesta se îngroziră de ce făcuseră și se rușinară de propriile lor fapte, aruncând vina unul în spinarea celuilalt. Remușcări trecătoare ca roua.

M. Nicoară înaintă la Viena o petiție amănunțită ⁵⁾ primind încredințarea că rezoluția va urma în curând.

De aceea la 8 sau 9 Mai pleca din Viena și se întorcea acasă pentru ultimele preparative și lichidarea ultimelor nelămuriri. Problema arzătoare era aceea a datorilor. Se permise atunci din partea județului convocarea preoțimii pentru luarea unei hotărâri cu M. Nicoară; totodată el trebuia să restituie fruntașilor români actele și documentele ce-i fuseseră încredințate ⁶⁾. Depărtarea în spațiu provoca însă neajunsuri pentru o anunțare la timp a tuturor. Astfel chiar M. Nicoară nu fu prezent la o adunare de aceasta. (Cea din 23 Iulie). Guri rele se găsiră și acum să bârfească, dând o anumită interpretare acestei absențe.

¹⁾ I Arcoși, articolul din „Albina“ 1870, Nr. 37. La M. Nicoară, Ms. 2440, f. 140.

²⁾ Bunul lui prieten Petru Maior murise cu patru ani înainte, la 14 Februarie 1821.

³⁾ Memoriul către Ustinoff.

⁴⁾ Ibidem.

⁵⁾ Ms. 2444 f. 166-170 sau 175-179.

⁶⁾ Anexele Nr. CXXXVII, CXXXVIII.

În sfârșit la 15 August se ținu o nouă adunare. Fostul deputat își pregătise o listă a tuturor actelor oficiale ce trebuia să înapoieze, împreună cu o specificație a datoriilor¹⁾. Adunarea era prezidată de o comisie din partea organelor administrative județene. Totul decurse monotone, sumbru și dureros...

Se termina un capitol din viața lui M. Nicoară.

* * *

„O, de ar fi lăsat Dumnezeu acea soartă
 „ca nefiind necăjit și nedrept pe toate
 „părțile asuprit, să rămâi aici între
 „noi *cununa noastră* și mai bună de feri-
 „cire vrednice bărbate“.

(din scrisoarea lui Th. Șerb către M. Nicoară)²⁾.

Plâns de ai săi, neînțeles de mulți, el părăsea la 8 Septembrie 1825 pământul suferințelor sale, ca din acel moment să intre în legendă, în sacrosanctul tezaur al istoriei unui neam. În sufletele amărățililor săi frați el atunci renăștea și amintirea lui străjuia ca o icoană a izbăvirii. Sărmani Români amăgiți, ei nu puteau crede că M. Nicoară murise pentru ei, în mijlocul lor. Îl vor aștepta multă vreme în cântecele de jale:

„Merge cine-mi merge
 „Merge Nicoară Moisie
 Să ne scape din robie
 În pământ străin departe
 Pes'Carpați la miazănoapte
 Cu dorul de părinți și frați
 Trece el peste Carpați.
 Ca să nu-i vadă plângând
 Nici pe surori suspinând“³⁾.

¹⁾ Ms. 2444 f. 209-10.

²⁾ Anexa Nr. CXXXV.

³⁾ „Albina“ 1870, din amintirile Părintelui Parthenie Gruescu.-

EPILOG

*Avem dară datoriua
Lui Nicoar'a mulțemi
Căci pusa lui ustenință
Mângâere ne găsi.
Mângâere ne'ncetată
Dela Monarchu' Franc' Tată*

Pèce (făcu) Episcop român

Moise Bota, „Dedicație la instalația mult strălucitului Domn Nestor Ioanovici ca episcop al Diecezei Aradului“¹⁾.

M. Nicoară plecase dintre ai săi, dar le lăsa în schimb o moștenire mare și scumpă: crezul său național-religios. Era atât de înrădăcinată acum în sufletele lor această conștiință românească încât ea nu le mai putea fi smulsă. Creștea și se răpândea în cercuri din ce în ce mai largi.

Ancheta comisiunii cerută de M. Nicoară în 1816 am văzut că se terminase în 1821 cu rezultate hotărâtoare în sprijinul cauzei românești. Francisc I se convingea și el de dreptatea aspirațiilor noastre. De aceea înființarea Institutului Teologic din Arad (1822) pentru preoțimea română era primul semn de îndurare împărătească și în același timp un îndemn mai mult pentru continuarea luptei.

Concursul împrejurărilor era deasemenea favorabil: în scurt timp Mitropolia ortodoxă din Carloveț număra cinci chiriarii vacante. Moartea Episcopului Pavel Avacumovici (1815) fu urmată de aceea a lui Petru Ioanovici Vidac al Vârșetului, în Decembrie 1818; în Iulie 1822 murea și Ștefan Avacumovici al Timișorii, și la scurt interval după el, Episcopul de Carlstadt, Moise Miokovici, murea lovit de apoplexie.

1) Titlul în întregime este: „Dedicație la instalația mult strelucitului Domn Nestor Ioanovici anteului ca Român cu mila lui Domnedeu ritului bisericii g. n. u. drept credincios episcop de Majestate Sa Înălțiatu Imperat și Craiu Franc, I-ul, pe Diecesul Aradului vechiu, Oradiei Mari, Ienopoki și a Hălmagiului acomit închirat în Arad (1829). V. Academia Română, cărți vechi românești Nr. 1412.

Exemplul și perseverența Arădanilor încurajaseră aspirațiile asemănătoare ale Românilor din Vârșeț și celor din Timișoara. Expozenții acestora din urmă erau cunoscutul învățător din Lipova Moise Bota ¹⁾ și protopopul Vasile Georgevici din Timișoara ²⁾, amândoi au îndurat o soartă asemănătoare cu a precursorilor.

Puterile erau acum întreite.

La repetatele cereri ale Mitropolitului Stratimirovici Impăratul opunea de fiecare dată noi plângeri venite din Banat contra ierarhiei sârbești, amânând astfel soluționarea problemei.

La începutul lui 1828 înceta din viață octogenarul Episcop de Buda, Dionisie Popoviciu, lăsând vacantă a cincea episcopie ortodoxă. Chestiunea ocupării scaunelor episcopoești nu mai suferea acum altă amânare. În același timp nici doleanțele Românilor nu mai puteau fi nesocotite, căci din cinci locuri vacante unul măcar li se cuvenea.

Sinodul electoral avu loc la începutul anului 1829. Drumul străduințelor românești ajungea la un lăminș, căci același Mitropolit care în 1816 respinsese alegerea Făgărășanului Nestor Ioanovici, egumenul Mănăstirii Bessenova — susținut cu atâta însuflețire de M. Nicoară — accepta acum după treisprezece ani pe același Nestor Ioanovici, devenit întretimp arhimandrit al Mănăstirii Bezdin ³⁾, *ca episcop al Diecezei Aradului!* Invinșese M. Nicoară.

La 27 Ianuarie 1829 Nestor Ioanovici fu hirotonisit ca episcop al Aradului, iar instalarea lui în scaun „cu pompă și oficialitate” fu sărbătorită la 22 Octombrie același an.

Aveam deci primul episcop „român cu sângele și inima”. Triumfau străduințele românești, învinseseră străduințele lui Pavel Iorgovici, Dimitrie Țichindeal și ale atâtor preoți susținători ai cauzei românești, în frunte cu Preotul Teodor Șerban.

¹⁾ V. Anexa Nr. CXXXI (Scrisoarea lui din 27 August 1822 către M. Nicoară). Pentru amănunte din viața lui Moise Bota: Dr. St. Pop: „Icoane din trecutul cultural al Aradului: Dascălul Moise Bota” în „Biserica și Școala” Arad 1929, Nr. 41, 43, 47 Cf și Dr. Gh. Ciuhandu, „Episcopii Samuil Vulcan și Gh. Raț”, Arad 1955, p. 336-337.

²⁾ Cf. Dr. T. Botiș, „Pagini din istoria desrobirii”, p. 188. Moise Bota în dedicația amintită vorbește de Georgevici Vasile, protopopul Timișorii, „zelos de nația noastră”, „ce urmând Moisiilor Nicoriii” continuă și gândul antecesozilor: Țichindeal, P. Iorgovici

³⁾ În locul lui Esaia Mihalovici († 1822) un susținător al cauzei românești, ceilalți erau: Lucian Muschitzky la Carlstadt, Ștefan Stancovici la Buda, Maxim Manuilovici (protectorul lui Andrei Șaguna) la Vârșeț, Gheorghe Chranislav la Pacraț în locul lui Iosif Putnic (strămutat la Timișoara). Prin alegerea lui Maxim Manuilovici la Vârșeț, Românii cășt gau un protector mare. pentru aceste din urmă: v. V. Lupaș, „Istoria bisericească a Românilor din Ardeal” 1918, p. 140.

Românii crișeni se ridicau pe o treaptă egală cu celelalte națiuni din Impărăție. De aici până la emanciparea definitivă, nu mai era decât un singur pas.

Drumul către izbândă era deschis.

De pusele ostenele
 Române nu-ți pară rău
 Pentru patimile grele :
 Dă laudă lui Dumnezeu
 Că ai văzut din pământuri
 De unde zăcea în mormânturi
 Astăzi scos dreptul tău „Jus“¹⁾.

¹⁾ Tot din „Dedicația“ lui M. Bota.

* * *

N. B. In ce privește „datoriile“ făcute de M. Nicoară și în genere de toți acei cari luptaseră pentru idealul românesc, situația nu era lichidată nici în 1878. Cei mai greu loviți de contribuții au fost Petru Nicoară, tatăl lui Moise și Theodor Șerban, parohul din Șiclău, cari pe lângă că fiecare dăduse în parte câte 2150 fl. și 2000 fl., mai iscăliseră și alte polițe pentru împrumuturi. Procesul restituirilor s'a început de prin 1824, dar mergea foarte greu. Se pare că s'a căutat să se mulțumească în primul rând pretențiile creditorilor străini și apoi pe cei din neamul nostru. Chestiunea e pomenită de I. Arcoși și Păr. P. Gruescu în articolele menționate („Albina“) din 1870.

În 1878 familia Nicoară adresa Sinodului Eparhial din Arad o cerere de despăgubire. Nu știm însă ce rezultat a avut Cf. Dr Gh Ciuhăndu : *Episcopii Simul Vulcan și Gh. Raț*, p 36.

A N E X E

‘CUVÂNT EXPLICATIV

MOTTO:

„Mulți scriitorii au nevoit de au scris rându și povestea țărilor, de au lăsat izvod pre urmă și bune și rele, să rămâie feciorilor și nepoților să le fie de învățătură, despre cele rele să se ferească și să se socotească, iară de pre cele bune să urmeze și să se învețe și să se îndrepteze“.

Vornicul Grigore Ureche.

Partea documentară a lucrării de față este formată dintr’o serie de acte oficiale, recursuri (memorii), studii istorice, scrisori etc., privind viața și activitatea lui M. Nicoară, și istoria Românilor din Banat și Crișana în primul sfert al secolului XIX. Ele sunt scrise în limbile română, franceză, latină; puține în maghiară și germană.

Intrebuințarea lor în lucrare am făcut-o în măsura interesului pe care-l prezentau chestiunile respective. Dintre ele sunt unele pe cari le-am amintit numai, altele pe cari le-am rezumat, iar din altele am reprodus pasagii întregi.

Considerate chiar separat documentele prezintă interes.

Mediul din care provin multe din ele este mediul fără pretenții al modeștilor slujitori ai altarelor, și ai țărănimii culte. Un număr din ele scrise de alte persoane sau de Moise Nicoară oglindesc aceeași viață a satelor și preoților din regiunile amintite.

Coborătorilor acelei generații dela 1800—1825 ne-am gândit să le dăm prilejul de a cunoaște direct gândul părinților sau bunicilor lor¹⁾.

Tot în scopul acesta, în loc de a reproduce documentele cu ortografia timpului lor, le-am îmbrăcat în forma de azi, înlăturând ortografia latinizantă și italianizantă din cele scrise cu caractere latine, precum și cea impusă de slovele cirilice. Nu am dorit să le prezintăm încremenite în solemnitatea sau ciudățenia formei lor, ci grăitoare prin fondul lor, mărturii ale frământărilor autorilor lor. Așa dar precum o cronică cum este aceea a lui Grigore Ureche își păstrează frumusețea arhaică a construcțiilor și expresiilor și atunci când este editată cu ortografia actuală²⁾, la fel este și cu documentele reproduse aici.

¹⁾ Indicele dela sfârșit îi vor ajuta la găsirea numelor și locurilor respective.

²⁾ „*Letopisețul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359—1595)*, ediție de Constantin C. Giurescu, prof. universitar. Editura „Scrisul Românesc“ — Craiova. 1934.

În ce privește pe Moise Nicoară ținem să accentuăm că a avut preocupări filologice, dar nu le-a cristalizat în studii, ci numai în simple observații disparate. În multe ale hârtii se întâmplă foarte deseori să găsim chiar pe aceeași pagină slovele cirilice alternând cu literele latine. „Că-mi scrii cu litere iar nu cu slove, nu-mi pare nici cum, a-decă sunt indiferent“, scria Nicoară unui prieten al său din Arad.

În tinerețe, „râvna și ideile tinere“ îl făcuseră să se ia „în ortografie după limba franțuzească din care încă puțin pricepea(m)“¹. Mai târziu recunoștea singur inanitatea unei asemenea încercări: „Juvēntutis quondam experientia in lingua materna; prosua una orthographia sine omni fundamento“²).

Iată un exemplu, luat din poezia închinată, în 1808 la Viena, „Coconiței de Vaccaresco“³).

*Penelles iatê le crescent
Dar sie campi inflorescent*

*Quê penusiile - ornt tipa :
Dar — aripi ornt căpăta
Ornt lâssa cuiburiles —
Sch'ornt căsca rosturiles
Cum còrele va'nblândi...*

Penele iată le cresc
Dar și câmpii înfloresc

*Că pănușile or țipa ;
Dar aripi or căpăta
Or lâsa cuiburile —
Și-or căsca rosturile
Cum soarele va îmblânzi...*

Comentariile sunt inutile.

Dăm și un exemplu din scrierea sa cu litere latine⁴).

*„Quumque voliesci, qua și'ncetu
d'a Ti mai scriere, que destul
de apriatu mi-ai dechiaratu, nique
dequôtû nu mē miru...; insê
dupô que-mi însêssesci sii imputi
unele fapte quare cu totul sunt
straine sufletului mio nu pociu
ascunde uimire“.*

*„Cumcă voești, ca să încet
de-a-Ți mai scriere, ce destul
de apriat mi-ai dechiarat, nici
decât nu mă mir...; însă
după ce-mi însușești și impuți
unele fapte care cu totul sunt
străine sufletului meu nu pot
ascunde uimirea“.*

În ce privește ortografia cu slove, ea este mai ușor de înțeles: „Decă vreu Rumâniî să aibă altu Sinodu, care să fie despărțit dă Ț Sârbilor, și decă vreu să se despărțească de Sârbi și de Mitropolitu, aceea să ceară; eară altmintrele nu li să poate da slobozenie ca să să adune la olaltă, că așa ar fi duă sinoduri: însă cât despre Instanție zisă, aceea să va trimitte la locurile mai înalte“⁴).

Cum câte odată, în același text Nicoară întrebuințează ultimele două ortografii laolaltă, sau chiar pentru una și aceeași orto-

¹) Acad. Rom. Ms. 2449, f. 63.

²) Anexa Nr. IX se poate urmări și din facsimilul reproduc.

³) Anexa Nr. XCII (April 1817).

⁴) Anexa Nr. CXXI (Recursul din 1819):

ortografie este inconsecvent¹⁾ am găsit potrivit a generaliza transpunerea în ortografia actuală. Pentru o verificare a celor de mai sus, am pus la îndemâna cititorilor câteva facsimile.

În genere putem remarca, între altele, următoarele deosebiri între un text cu slove și altul cu litere latine:

text cu litere:	text cu slove:	text cu litere:	text cu slove:
sum, sunt	sânt, sânt	io	eu, io
quare	care	asie	așa, așe
dissu, dissu	zisu	sii, si, sie	și
sciu	știu	quandu	cându
volie	voe	quôtva	câtva

¹⁾ De ex-emplu: Ms. 3455 f. 58 v. (la noi Anexa XV) poezia „La Căldăreșeni” este scrisă cu litere latine după cum urmează:

„Dintră oameni mulți s'abat
 „La monastirj pentr' (: drept :) urat
 „Cu strazile alți goale
 „Să mai bage queva 'n foale
 „Alții cu pungile pline.....

N. B. Pentru textele franceze, cititorul va observa mai ușor ortografia, ca și unele stângăcii ale stilului, asupra cărora credem însă că nu este necesar a ne opri în deosebi.

I.

Urare de anul nou 1803 — pentru sora și cumnatul său

Un șogor¹⁾ și frate
 Trimitu-vă carte,
 Din străină țară
 Prolica Nicoară
 Anume Moisie
 Care din pruncie
 De voi m'am depărtat
 Cu străinii m'am dat
 Cari și amu încă
 Inima-mi mănâncă.

Nu cercați cum trăesc
 Pe voi cum vă doresc
 Că de-ași putea spune
 Pe cum s'ar cuvine
 Și a scrié toate
 In această carte
 Inima v'ar plânge
 Curând nu ați stânge;
 Că voi știu că-mi credeți
 Măcar nu mă vedeți;
 Dară cari mă văd,
 Aceia nu mă cred.
 Cu câtă durere
 Și de câtă jele
 Sufletu meu e plin
 De neamul cel străin,
 Că numai odată
 Cu voi laolaltă
 Să mă mai întâlnesc
 Și cu voi să vorbesc
 Cred oiu întineri
 Inima-mi va înflori

Când la voi m'oiu uita
 Și eu voiu săruta
 Că când m'am despărțit,
 De acasă am venit
 Ochii mei lăcrăma
 Iar inima striga:
 „Nenoroc! nenoroc!“
 Pentru voi ard în foc
 Suspina și plânge
 Nici n'o puteam stinge
 Că eu nu v'am putut
 Ca să vă fiu văzut
 De-un an mergând pe doi
 Nici pe unu dintre voi.

Cu inima bună
 In loc de cunună
 Vă rog să le luați.
 (: Și să vă bucurați :).
 Aceste cuvinte
 Cu cuget fierbinte.
 Domnul cel iubitor
 Fie-vă într'ajutor
 Ca să viețuiți
 Mulți ani și să trăiți.
 Anul nou să ajungeți,
 Și ca să-l petreceți,
 Toți cu voe bună
 Bine dimpreună
 Aste scriindu-le
 Vouă trimețându-le
 Rămân mai aplecat
 Frate înstrăinat²⁾.

Acad. Rom. M. Nicoară, Ms. 2439 (Poezii), f. 22.

¹⁾ În graiul român ungurean în loc de cumnat se mai zice și șogor (infl. maghiară).
²⁾ Printre coloanele poeziei se pot citi două însemnări latinești:
 1. „Amans iratus multa sibi mentitur“ (?) și
 2. „Quae fuerunt, non sunt
 „Sic ibimus, ibitis, ibum“.

II.

Certificat de studii și bună purtare — dat lui M. Nicoară — după un semestru de frecventare a cursurilor gimnasului evangh. din Presburg.

L. B.

Salutem et officia !

Juvenis Ornatissimus Moyses Nyikora gente Illyrius religione Graeci ritus non unitorum ; patria Gyula Békessiensis, Gymnassi nostri evangh. Aug. Conf. Civis probatissimus et nobis praecipue carus ob diligentiam suam, qua sibi in studiis literarum Eminentis calculum meruit ; morumque probitatem laudabilem, proficiscens negotiorum causa Viennam hoc nostro Testimonio ornatus est. Vale L. B. et nobis fave iterumque vale !

Scrib. Posonii die 28, a Martii 1804.

Daniel Stanislaides m. p.-ia Gym. Ejusdem Proffessor et h. t. Rector.

(:L. S. :)

Stephanus Fabri Proffessor m. p.

Paulus Bilnitze Proffessor m. p.

Ioannes Grosz Proffessor m. p.

Acad. Rom. Ms. 2457 f. 27.

III.

Certificat de absolvire al anului școlar 1803—1804 din Presburg.

L. B. S.

Juvenis Ornatissimus Moyses Nyikora gente Valachus oppido Gyula I. Cottus Békéssiensis ortus, per unum Annum scholasticum 1803—4 in Gymnasio nostro Evangelicorum Aug. Confs. Posoniensi versatus est ita, ut nobis suam in tractandis bonis literis praeclarum diligentiam et morum honestatem ac integritatem plane probaret. Quia vero paupertate bonae mentis socia utitur : id coepit consilii adendi bonos fantorea gentis suae eosque opis sibi ferenduo causa interpellandi, quo sic studiorum cursum continuare posset. Faxit Deus ut is bones nassciscatur Patronas, qui sibi velim persuadeant, optime eos in hoc Juvene suum locaturos beneficium. Sic Te L. B. salvum et florentem praestet Deus ! Vale et nobis fave iterumque Vale !

Scrib. Posonii die 4 Iulii 1804.

(L. S.) Daniel Stanislaides m. p. Ejusdem Gimnas. Evang. Aug. Confs. Proffessor et h. t. Rector

Stephanus Fabri professor m. p.

Paulus Bilnitze professor m. p.

Acad. Rom. Ms. 2437 f. 28.

IV.

TESTIMONIUM

Anul II la Pojon 1804/5.

Gymnasii Aug[sburgiensis] Conf[essionis] Poseniensis.

1. *Nomen, aetas, religio* : Moises Nyikora Annorum
19 Gr. Ritus
2. *Locus natalis, Comitatus* : Gyula, Békéssiensis.
3. *Pater, Mater vel Curator ejusque conditio* : Pater Petrus Oeconomus
4. *Schola, quam et tempus quo frequentavit* : Philosophica Annos duos
5. *Profectus in Litteris* : 1. in Logica, Metaphysica, Ethica, Statistica, Historia Hungariae et Universali nova, Jure item Naturae publico Univ. et. Gentium: *Eminens.*
2. in Historia Ecclesiastica : *Eminens.*
3. in Mathesi pura, Encyclopaedia scientiarum et Romanorum classicorum studio : *Eminens.*
4. in Physica : *Eminens.*
6. *in Moribus* : „Classis primae e primis“.

Datum Posenii Anno 1805 Die 30-a Mensis Augusti.

(L. S.)

1. Steph. Fabry m. p.
Professor et h. t. Rector
2. Daniel Stanislaides m. p. Professor
3. Paulus Bilnitze Professor m. p.
4. Ioannes Grosz Professor m. p.

Praesentem copiam cum suo originali collatam, eidem in omnibus conformem esse hisce in fidem subscriptus testor

Posonii die 14-a Aug. 1806

(L. S.) Ferd. Paulus Schmidt m. p.
R. Studiorum Directionis
Actuarius.

Acad. Rom. Ms. 2437, f. 29.

V.

Pojon 1806 August

D E S P Ă R Ț I R E

Astă oară mai pe urmă
 In care-mi iau zioa bună
 Tremurul cu oase-mi se'mpreună;
 Fericită, noapte bună.

Inima-mi de drag aprinsă
 Strigă, plânge, se jelește
 Iar de durori mari învinsă
 Se uscă, se veștejește.

Amăgită și rănită
 Pentru a sa floricea
 In putere slăbănită
 Grăește către ea așa:

Oh: amar, amar, amar,
 Ce-astă clipită 'ntristată.
 Nejelnică ca un tătar
 Ne desparte de olaltă.

De o fiică, fiica mea
 Care 'n lume o am avut
 Afar' de ea pe nimenea
 Dintre câți am cunoscut.

De când în lume am trăit
 Pentru frați, surori, părinți
 Nici odată n'am jelit
 Ca tine, nici cei iubiți.

Oh! leliță, lelișoară-mi
 Mândră, mândrulița mea
 Când te văd în brățioare-mi
 Viața nu schimb cu nimea.

Astă Lilie ce-amu-ți dau,
 Inima mea să însemneze
 Iar lurbanu sub care stau,
 Pe tine te încredințeze.

Că o picătură de sânge
 Vânele pân mi-a umbla
 Inima mea tot va plânge
 Pe tine pân te-oiu afla.

A mă uita de viață
 Nu-i lucru mare de-un fecior
 Dar că nu de a ta față
 Pe sfânt soare ție mă jor.

Acad. Rom. Ms. 2449, f. 8-9.

VI.

TESTIMONIUM SCHOLASTICUM.

1. *Nomen et cognomen, aetas, religio* : Nyikora Moises Annorum 20
Graec. Ritus n. unitus
2. *Gens seu Natio : Locus natalis et Comitatus* : Hungarus, Gyula, Békésiensi.
3. *Pater v. Tutor aut Curator, ejusque conditio et habitatio* : Pater Petrus privatus oeconomus degit ibidem.
4. *Annus schola quam frequentavit* : An. 1805/6 *Juris II-di Anni Semestri I-mo e Nr. 46 condiscipulorum.*

5. *Clasis* } a) *in Litteris et scientiis* Ex Politica inter 12 Eminentes: undecimus
 Ex Comercio inter 14 Eminentes duodecimus
 Ex Jure Patrio cum Juris conjuncto inter 18 Eminentes 11-us
 Semestri II-do e Nr. 45 *condiscipulorum*.
 Ex Jure Patrio inter 22 Eminentes undecimus
 Ex Jure Criminali inter 23 Eminentes: duodecimus
 Ex Scientia Rei Aerariae et Stylo Curiali inter 18 Eminentes 14-us
- b) *in studio linguae Hungaricae*: hujus gnarus
 Classis primae.

6. *in Moribus* :

Datum in Regia Academia Poseniensi (L. S.) Anno 1806 die 15 Aug. Franciscus Stipsics m. p.

Abbas S. Martini de Bulch I. C. Posen Can. Theologiae et Philosophiae Doctor ac R. Academiae Scientiarum Pro-Director

Stephanus Gyurian I. U. Doctor

Scientiarum Politicarum Professor P. Ord. Facultatis Juridicae Pro Senior m. p.

Paulus Hajnik m. p. I. U. Doctor

Juris Patrii et Crimin. Prof. Publ. Ord.

*

Praesentem copiam cum suo genuino originali collatam, eidemque in omnibus punctis conformem esse testor. Sig. Pesthunii 1810 Die 14 Maj-

Elias Kamenszki m. p.

I. T. Rae Juridicae Jus notarius.

Acad. Rom. Ms. 237, f. 30¹); 31; 32.

VII.

Ad Excelsum Regni Gubernium humillima instantia Moisis Nyikora pro facultate Examinum ex Jure Civili Romano et Statistica privatim dandorum.

Excelsum Gubernium!

Prout Benigne Excelsum Gubernium multis, et gratiose indulgere dignatur semet ad privatum Jurium studium adplicandi; sicut et ad

¹) In trei copii. Copia dela f. 30 e legalizatã în 24 August 1806 în Viena.

specimina suorum profectuum dein publicae, coram competente Superioritate in Inclyta Universitate danda; ita etiam infrascriptus humillime supplicat, ut eum a publicis praelectionibus excipiendis dispensare dignaretur, eique facultatem privatorum examinum ex Jure civili Romano, et Statistica in hacce Vindobonensi celeberrima Universitate subeundorum concedere. Hocque sequentibus ex Rationibus:

Cum ejus occupationes in educanda, et instituenda sobole Supremi vigiliarum Praefecti de Mahlern haud admittunt, ut is praelectionibus publicis interesse, et hoc eo, quo deberet ordine, et accuratia, nisi fors cum neglectu expletionis muneris partium posset.

Postea: Absoluto cursu Juridico per Hungariam obtento in Academia Poseniensi, ut sub A. maxime superius allatae educationis causa, et sui in linguis, aliisque studiis privatim perficiendi causa, huc concessit. Cum praeterea

in Lingua Germanica non eam sibi comparavit habilitatem in loquendo ad huc, quae adaequata, et suo fini sufficiens ei videri posset, cujus defectus secus magno foret nunc impedimento in tentamine.

Quibus fultus rationibus, humillime iterum, iterumque supplicat pro facultate allata obtinendae.

Excelsi Gubernii

Viennae 19-a Ianuarii Anno 1807.
humillimus Piens

Nyikora Moises m. p.

[Rezoluția pe verso :]

Dem Herrn Director des juridischen Studiums Herrn Hofrath, v. Zeillern un gutächtliche Bericht-Erstattung zu behändigen.

Von der Kais. Königl. n. ö. Landesregierung
Wien, den 26. Jänner '807

Andreas Joll . . t [Jolliot?]

Dem Bittsteller wird hiermit bewilligt, aus der Statistik und dem römischen Rechte . . . itent [perमितent?] Prüfungen zum machen.

Von der K. K. n. ö. Landesregierung
Wien, den 26. Febr. '807

Andreas Joll . . t [Jolliot?]

Acad. Rom. Ms. 2437, f. 33—34.

VIII.

Scrisoarea profesorului Paul Bilnitze, din Pojon, către un coleg al său, elogiind pe M. Nicoară fost elev al lor.

Pojon 1807 VII/24

Vir reverende, clarissime atque doctissime,
Domine mihi singulariter colende!

Quod quamplurimis in vita communi solet, idem mihi quoque accidit ut scilicet nullo amicitiae vinculo quae mihi tanquam vitae

Academicae socio Tecum reverende domine erat, Tecum amplius convictus fiducia tamen singulari erga Te seni Tuique memor esse nunquam disinerem. Atque veterana illa amicitia ecce est quae me ad has sequendas impulit et quidem partim ut memoriam praeteritorum refricem, partiut operam Tuam, et qua apud vestros solles auctoritatem implorem. Iuvenis filius honestus, litterarum amantissimus, indolis speique optimae ingenii praeclari, qui in studiis quosnam per decursum anni praeteriti facerit profectus, ex testimonio eius, quod ei optima fida a singulo nostrum datum est cognoscere licet, porro quoque pari studio atque diligentia discere cupit, at Patre omnimodo reluctantante neque ut amplius litteris incumbat admittu volentia nec potest nec vult. Ego itaque miseritus Juvenis sciens que quanta Tu vir reverende Domine et auctoritate et vis facundia apud vestros valeas, Te nomine Juvenis nominati humanissimi rogo, pro Tuo erga litteras earumque ingenuas, culturis amori, patri optime persuadere ut filio studia continuare, seu hic apud nos, seu alibi ubi filio placuerit, non tantum indulgeat sed etiam auxilio adesse patrumque adiuvare pergat. Hoc si feceris, rem praestabis vir clarissime et te dihnissam et mihi omnibusque bonis gratissimam.

Anno praeterito relictis literis, et debitus expertisi abiit — Caeterum expento favori veteranaeque amicitiae humanissime comendatus omni cum cultu maneo Tuus reverende, clarissime atque doctissime Dne.

Posonii 24 Jul. 1807

servus devotus
Paulus Bilnitze

Acad. Rom. Ms. 2440 f. 40.

IX.

La anul nou 1808.

COCONIȚII DE VACARESCO¹⁾

Trei, ți-s ție dăruiți
Dela Dumnezeu puiți;
Pentru ei te-ai abătut
Viena de-ai cunoscut.
Penele iată le cresc;
Dar și câmpii înfloresc.
Codrii amuși or înverzi
Și ei or sburători

Că pănușile or țipa
Dar aripi or căpăta,
Or lăsa cuiburile
Și or căsca rosturile.
Cum soarele va îmblânzi
Făptura și o va încălzi,
Ei în putere întăriți
Nu mai mult, ca cei micuți,

¹⁾ Glucereasa Elenco Dudescu, văduva poetului Alecu Văcărescu și mama lui Iancu Văcărescu, a Mariței și a Sofiei (Elza).

Or eși de sub a tale
 Aripți; s'or duce la vale:
 De unde pe munte văzând,
 Arborele înflorind,
 Cântecul păsărilor,
 Susurul isvoarelor,
 Simțirile le-or mișca,
 La vârfuri i-or invita,
 La lucrurile Deești,
 Iară mărimi omenești
 Numa odată ce-i vede,
 Că, ca vântul repede,
 Dup'o creangă pe alta,
 Sburând se vor înălța...
 Atunci numai te-i trezi,
 In vertice i-ei privi.
 Dară mai mare tărie
 Inima cu bucurie
 Ți va prinde și umple
 După ce ochiul paște
 Munții, văile or striga
 De-a lor glasuri, răsuna,
 Pân la cer cântând frumos

Ție aducând prinos
 Ei „maică“!-ți vor grăi:
 „De Dumnezeu ne-a trăi,
 „Mai mare încă ți-om aduce
 „Roada trudei tale dulce,
 „Iacă-ți dăm cu voe bună,
 „Maică, cu fiască râvnă
 „Asta mică mulțămire
 Din cuget tot glăsuire“.
 Dup' aceea ți-or ațulege
 Flori, poame și frunze verde
 Care 'naainte ți-or pune
 Spre a Romanilor minune
 Cu (ac)este te-or împăna
 Celelalte încununa;
 Poenele le-or lăsa în urmă
 Ca după ce voe bună
 Să le guști apoi dulceața
 Ce ți-a îndulcit viața.
 Care toate să le ajungi
 Și valurile să învingi
 Ani mulți a trăi îți poftesc
 Ce-oiu tot ruga pe Cel Țeresc-

Acad. Rom. Ms. 2449 f. 9—10.

X.

Contra lui Napoleon Bonaparte (1809)

Române! stăi și privește la cer ochii rădicând,
 Stăi voinice! de neam întâi, cu lacrimi firea cercând!
 Vei vedea'n țară surpare, în neam, făptură, mahnire...
 Spre amar cu mare jale mic și mare a pornire,
 Vezi groaznicul întunec, peste noi a se lăți.
 Viforul ca să ne 'nghită, ne 'ncetat a se iuți.
 Ia uită-te la Sfânt Soare, nainte prea luminos,
 Dâr nedreptatea Frâncilor prinde a fi întunecos.
 Ceriul nu suflă răcoare dâr necredință întristat,
 10— Dâr nelegea Frânțuzilor, că ei l'asta s'au datat.
 Păsările nu ne cântă cu glas înalt, bucurie
 Ca pân'aci inimilor să ne facă veselie.
 De-aste toate ne lipsește a pământului bunătăți,

- Nesățiul unui om, care vrea a călca pe toți
 Aesta-i Bonaparte, Tiranul Frânțuzilor
 Turbat de vâlfa sa mare, dușmanul neamurilor
 Zbici mare a săracilor, prădător avuțiilor
 Șerpe în suflet veninos, răpitoriul țarilor
 A cincisprezecelea vară, de când el lumea cu toată
- 20— Varsă sânge și să bate a potopi să o poată.
 Prin amăgire, slire, Frânțuzilor Impărat
 S'au făcut; și înșelământ țării s'au imputerit
 Milioane de suflete moartei el au jertfit —
 Până ce'n Tronu' împărătesc prin tărie sau suit
 Legile țării au răsturnat, pe neam în robie au pus
 Găzdaci, săraci făr' privință plugari la mormânt au dus.
 Ceia, c'avuțiile lor după moarte să le înghită
 Eștia, ca pământurile la soți să facă mită.
 Așa țara de bătrâni și tineri toată au golit.
- 30— Cei ce'n bătae n'au perit, de a lui poruncă au murit
 Cât la plug, coasă și sapă n'ai putea altă privi
 Decât prunci de 8—9 ani, ici și cole — a se ivi.
 Fete și mueri de vârstă, lângă plug, boii mânănd
 Le-ai auzi de departe cu glas jelnic tânguind,
 Cum cu lacrămile amare una fiind în cosiță
 Plânge după al său mire, străpuns, ucis de sulită
 Alta pe-al său frate dulce, care'n sânge'ncruntat
 Curmat în trup și inimă, mort la pământ au picat.
 Dar de-ai vedea văduvele, fără număr, fără samă
- 40— Cu prunci micuți p'ângă sine, în față cu lacrămi, spaimă
 Rumpe-ți-s'ar știu, inima de milă, de jelea lor,
 De a maicei mângăere, de plângerea fiilor.
 Că decând iubit soțul său, groaznicul l-au despărțit
 De ea, de copiii săi dulci, bucurie n'au sămțit
 Ce încă spurcatul Tiran și asta lege au făcut
 Ca pruncii dela 12 ani, care abea ce au crescut
 Toți în armă să să nvețe, volniciei lui să urme,
 Țară și maică să lese, într'armați să stee'n turma.
 Încă să mai afl'acasă vrednic de jele'ndurare
- 50— Un neam de bărbat și mueri, cari moarte cer cu oftare,
 Aceștia sunt ca oile, albi la cap, slabi în putere,
 Cărunți, orbi, șchiopi, în trup ne având nici o mângăere.
 Că tinerețea, virtutea în bătai, dacă ș'au mâncat
 Răsplătire, mângăere, după truda ast'au luat:
 Pruncii cari încă au avut, nelăsând nici unu-acasă
 În foc toți e-au dus negândind la a lor stare jeloasă
 Cari toiag în bătrânețe să le fie lor și proptă

- Să-i grijească cuviincios, ca pe părinți, după poftă.
 Și așa bătrâni să luptă, cu viața, cu grea soarte
- 60— Făr'ajutor, desfătare, așteptând groaznică moarte.
 Vezi iubite plugariule: Nu crede celui ce-ți spune
 Că Bonaparte se bate cu'mpărați pentru'al tău bine.
 Nu-ți poftesc ei nici un bine; că-s șerpi și amăgitori.
 Cari de aste'n urechi-ți suflă, sunt ai tăi înșelători,
 Lăcomoși l'a-tale averi, vrednici de spânzurători
 Spurcați, fără lege'n suflet, a păcei turburători.
 Urmă'n toate ei, vespelor, cari după ce albinele
 Din coș afară le-au scos, se pun preumblă fagele
 Ce din primăvară au strâns, sug în sine și prădează
- 70— Dulce miere, lasă ceva; cu asta se duc, se svântează. —
 Dar să pornim mai nainte, să vedem ce înc'au făcut
 Nu numai cu bieți plugari ce și alți de ce-am tăcut.
 Fără drept, lege, credință, lucră și ocârmuește
 Țara, supușii; că legea lui Dumnezeu ocărește,
 Răpit de a sa vâlfă mare, se crede a fi ne'ndătorit
 Sfântei legi a lui Dumnezeu; dâr'ce el nu e smerit.
 Când pruncul cuiva moare, tata dajdie să dea
 Dâr'ce copilul au murit, și n'au avut grija să stee
 La scaunul judecății, a sa, să aștepte pedeapsă.
- 80— Că el de feciori de arme foarte are de lipsă.
 La Vlădici slobozenie, să ia mueri, au dat
 Așa mulți s'au făcut mireni, biseric'au lăpădat.
 Au stricat mânăstirile, călugări afară au țipat.
 Așa din sfintele locuri, care toate-au spurcat
 Au făcut grânare de grâu, și casărmi l'ai săi cătane
 Unde nainte d'aceea, stau sfintele moaște'n taine
 Popii cari pân'aci au fost, din pită'afară i-au șters,
 Noi, după plăcerea sa au pus cari au vrut el, și i-a ales
- 90— Dară încă cu jidovii, ce nu s'au mai auzit
 Necreștinul au făcut ce zăranie d'om n'au văzut
 Slobod din creștin să aleagă acarcare — fata pruncă
 Să se'nsoare să o ieie, el asta au dat poruncă;
 Așisderea și creștinii de jidov fete a lua
 Să poată nime-i oprească, în ce data le-ar fi voia.
 Oh! deavale botezate! Cum te-au lăsat inima
 Tocma în temeiul legii noastre, așa tare-a-râma.
 Ce Hristos prin răstignire au așezat și'ntărit
 Tu prin a ta nebulie a'nfrângere-ai îndrăznit.
- 100— Cu'mpărați, crai, dacă pace de multe ori au făcut
 N'au ținut credința cu ei, îndată eară au rupt.
 Pentru al său nesăți mare, au început nevinovat

- Sânge cu alți crai a vărsa-n care el s'au înfruptat
 Nimică lui nu-prihană-pare, când țări lua poate.
 Pace, liniște a face'n țară, de el poate nime
 Că setea lui blăstămată nu o stinge poate nime
 Din crai cu sfântul mir unși, și alți prințipi de neamuri crăești
 Au făcut săraci, ba culduși și alte lucruri blăstămățești
 Unii din ei i-au duduț peste mări și peste valuri
 110— Ințr'alte a lunei părți, alții au fugit l'alte neamuri.
 Dar groaznica lui mânia ș'acol'încă i-au aflat
 Legați la sine i-au dus și capetele le-au luat.
 Așa cu a Ișpanilor crai, cu care pretenie
 De mulți ani înceace au ținut, și l-au prins cu omenie,
 In vară ca și un prețin în țara lui au înțrat
 Dar dup'ace prins bot, legat, dacă țara i-au luat
 La sine ca să aducă pre acel crai poruncește. —
 Amu'n țara frânțuzească îl ține prins și robește
 Și după ce cât au putut fără milă au prădat
 120— Cetăți, sate și orașe din temeiuri au surpat
 Crai pe fratele său au pus ca atâți feciori să-i dea
 Căți va pofti, și'n bătae tot gata cu el să stea.
 Așisderea din mișei, goli, pe alți au făcut crai.
 Dintr'ai săi frați trei ș'o soră, care-s lumii năcaz, bai.
 Șogorul său care socaci odinioară au fost
 Amu-i crai pe toți robește; un om făr'de lege, post.
 Ne având mai mult destui Frânci, oameni cari i-au robit
 Dintr'aste țări cu tărie, afară i-au scos și răpit
 Amu-i duce'n foc, se bate ca să ieie alte țări
 130— Cu ei și-i mână nainte, să steie ei'în tabări. —
 Așa Tiranul și cu noi se abate ca să facă
 Cât mai iute să ne bage'ntr'a focului iute matcă
 Vrea d'al nostru'mpărat dulce milostiv să ne despartă.
 134— Ca pe noi robi să ne facă, țara să ni-o împartă.

Mator: si fu muncrat in
seu sed quoto vrad xici. — 1810.
Dupa jure miu antic la Bucu,
P. 1810. —

Comitate Si volie buna Domnului

M.
Moise Nicoara
1810

pare, qui quaud te asi vede adiond quaud vi ceti
scripse asta dela mine, quot de bucurie qui e de
la un libitoriu de ghinta la chiaz roman, quot un
virtuos que e scribita intie o iaci laquare cu atate
mai ales mi se amine a pivi, cu quot de asta dore
se tine onore nostra nostru, fiind que din tote pa
tile, quareto locu nostra, durnu asta a n
nut numele asta urechilor nostre adie dulce, fie
ochilor adie inatrat adie stralucit, altora ghinta
me de y. si die prima: ba nu invidie, in fine
am se alla infulocire, mai paternie, quareto

Scrisoarea lui Moise Nicoară către Petru Mator; din București 1810, Anexa XI. p. 145.

XI.

București 5—8 Decembrie 1810

Scrisoarea lui Moise Nicoară către Petru Maior.

Săracu Maior!! Să fii numărat în numărul celor vrednici — 1836. După sosirea mea întie la București — 1810¹⁾.

Sănătate și voie bună Domnului *Maior dela Nicoară*²⁾.

Mi pare, ca când te-ași vedea râzând când vei ceti scrisoarea asta dela mine; cât de bucurie, că e dela un iubitor de ginta sa chiar român, cât mai vârtos că e scrisă într'o țară, la care cu atâta mai ales ni se cuvine a privi, cu cât de asta doară se ține onoarea noastră mai vârtos, fiind că din toate părțile, care le locue Nația noastră, numai asta a ținut numele aesta urechilor noastre așa dulce, ochilor așa înălțat așa strălucit, altor ginte vrednic de (să zic pizmă? ba nu) invidie, adecă Romană, și fiind că aici se află mijlocirile mai puternice, carele întrebuițându-le, astăzi mâne multe folositoare urmări cu laudă ar putea ferici Romulenii surpați.

La București scriu aste în Țara Românească; să ar spânzura dela mine, ași zice mai bucuros Amar — sau Rău — curești în loc de București, în cât mă atinge soiul numelui estuie, au pe mine asemenea.

Iară la început: pentru iubirea și pretenia frățescă, ce mi-ai făcut, ți mulțam foarte umilit. Am căpătat passul cu atestatul dimpreună după ajungerea la Clușiu a doua au a treia zi, la poștă venind pe vedere. Calea până acolo am avut bună, însă... multe am petrecut (între noi). Seara când ne-am despărțit, ferice eram de nu ne-au prins și în mare nenorocire n'am căzut că eșind din Pest, „bé, bé“ plosca din mâni nu mai scăpa; Mănătoriul încă mâna bine, că vinul sufla bucinul și purta biciul — „Auzi“ îmi zicea adeseori „tu vini cu mine și nu știi unde. Să știi că nu meo³⁾ în Silbie, și de cumva ași și mere, nu te voi lua cu mine; însă te voi lăsa la un loc unde ești bine cunoscut“. Ascultam cu toată suferința și tăcerea. Ajungem la un grâнар împărătesc. Năcăjit cum era, au mai bine să zic cam turburat și spulberat, ce până amu prin vorbe, amu și prin fapte arăta. Un pistol et prinde în mână; cugetam că scapără foc, dară el a dat cu

¹⁾ Pentru lămuriri a se consulta în partea întâia a lucrării de față epoca respectivă din viața lui M. Nicoară.

²⁾ În text sunt șterse cuvintele „Maior dela“. Totuși o cercetare atentă lasă să se întrevadă, dacă nu chiar cuvântul „Maior“ pe care-l deducem și din însemnarea dela nota de mai sus, cel puțin cuvântul „dela“. Se întregește astfel titlul care în publicarea D-lui Giuglea din „Convorbiri Literare“ 1910, „O scrisoare dela Maior“, apărea numai: Sănătate și voie bună Domnului Nicoară.

³⁾ Ași mai zice: exiind (M. N).

⁴⁾ În unele părți ale Ungariei zic: „meo, mei, mere; a meare“ (M. N.).

pistolul către grânar. Norocul nostru că nu s'au aprins pulberile. „Ce faci pentru Dumnezeu“ îl grăesc înfiorat „nu vezi că e grânar aci și mai din colea priveghiile“. Caut, adecă : priveghiul umbra pe lângă grânar, drept nouă fiind; a stat și a căutat; poate că și el a cugetat, că e scăpărat numai foc, și începând mânătoriu la bucinare, n'a mai zis nemica. Să se fi aprins pulberea în ungue, doară l-ar vut nemeri că sta drept nouă.

La stația dintie și la elelalte necazul și nevoia ce am tras! așa cât numai cu mare bucurie-mi reduc în minte noaptea aceea, ce o am trecut în pace. Să ți le-ai scrie toate cu amănuntul numai în noaptea aceea suferite, ași umple o coală de chartă : tac elelalte după aceea următoare....

M. Sa Episcopul Vulcan se bucura; iară și el a străvăzut stările...

În Clușiu înțelegând curgerea lucrurilor, și privindu-se a fi cu mare răceală cuprins de la unii, unde și prezicea mai multă părtinire, m'a prins frica de lacrimile lui, să nu se împuște, precum zicea dânsul la o întâmplare neașteptată. Am crepat pulberea din unguele pistoalelor, iute, până era afară, și am înfundat găurile aprinzătoare cu cuișoare de lemn, să nu cumva să se întâmple ceva noaptea : că zicea de multe ori „te împușc pe tine întie, apoi pe mine!“ mai ales când era mânios. Noaptea 6 pistoale supt căpătâiu, ziua 2 în săcuițe (jeburi) tot cu sine purta.

Din ținutul Orăziei cam către svârșit până mai la Clușiu mult mă amăgea ochii frumusețele, cu care firea a înfrumusețat maestrește locurile acele.

Bate una oră după miezul nopții; mâne elelalte :
V-le Dec. 1810.

Bună dimineața! și să fie de bine repausul.

Astă noapte am avut mai bun repaus deănd am pornit din Brașieu în 16-lea Novembrie, însă și mai bună zic de revenire.

Dup'aceea : ...

Ieri seară am rămas la Clușiu. Și amu se stârnește în mine una simțire bucură aducându-mi-o aminte de iubitul prietenul nostru Lemeni, cu carele mi-ai ocăzuit cunoștința. L-am găsit lungit dară cu bucurie a înțeles de mine toate de Domnieta, că mult te onoră și mărește. E adevărat Român și vrednic... Eh! mai bine îl cunoști.

Ex. Sa Bob m'a prins cu bucurie, am prânzit la el, dară tocma în zi de bobi, că de alte date eram mai înainte la alții învitat. Foarte părtinea pe Moga în cât de Episcopie. Mulți mă cugetau să fi venit și eu pentru aceea. M'a îmbiet cineva la Ioșica, ca educator, am zis : „când mă voiu reîntoarce dela Sibiu unde am trebe“. — Din cauza suscrisă n'am voit a mere la Torda, până în zioa candidației, și-mi era și groază cu L. — precum am luat sama eram în mare prepus (suspicio) la el.

Am plecat la Torda în zioa candidației. Pe bucuria mea am călătorit cu un geometro om de vârstă, cu fața, ochii, fruntea, pline de onoare și foarte îndulcitoare. A servit înainte de aceea ca căpitan la Regimentul Românesc. Bucuria mea de un om în toate ramurile științelor și stărilor țării umblat (și cu ele cunoscut), carele despre Romani cât (c)ei vechi atât (c)ești părăsiți, cu judecămînt (vel județ) și cu pricepere grăia.

Însă săltarea inimii când am sosit la *Calea lui Traian părintelui nostru!!* Intia rămășiță al noștrilor, ce am văzut; mi-a explicat privințele (potest pro observationes summi?) despre ea și altale. Mi-a descoperit canalul dela Torda de carele întrebând mulți acolo, nime-nu nu mi-a știut spune ceva afară de un preavoitor de bine al D-tale Demeter protopopol, după a căruia îndreptare am și mers mai târziu la Copand, spre vederea *țeglelor* din canal scoase, cu care biserica de acolo podită e. Forma lor de a elor de astăzi, prin mărime, și lățimea lungimei cumplit asemenea se deschilenește, iară forțimea lor vrednică de mirat. Însuși oamenii de acolo nu știeau spune, de unde și cum au venit la biserică.

* * *

Mă duc la prânz, iară aici prînzim la 9 ore după orariul de aici, după cel de acolo sunt 8: Deci „să fie de bine“.

Abia țiu condeiu, de ostenit și de cald, în mână. Decând sum aici n'a fost așa frumoasă seară ca asta. Voiu ieși un pic la preomblare (cuget întru mine), că toată zioa a fost timpul umed ca totdeauna de când am ajuns și mi-e frică de boală, precum mai toți se betelesc întie când vin aici. Iau, umplu, aprind pipa și es afară:

Alargă din toate părțile cu butcile (butca — fél fedelös kotsi) și caretele (careta cu glajie, tot acoperită) după datina de aici. Trec pe lângă o crâșmă; stau cam departe și ascult cum cântă frumos din gură și (heghiede ab aegide pentru asemenință) cetera aegiptenii; așisderea mai încolo turcește. Dară astea nu sunt lucruri nouă, nici în ajunul Vinerii zioa și noaptea. Mi vine aminte că Kamensky dă un club (așa zic aice la Bal) mă ieu pe Podul Mogoșoaiei în sus și văd cum fug nebunii noștri în adâncul surpării, unde fi vor mai bine găti spre cutrupare cu totul. Să-ți mai scriu ceva? Ba nu, că mi se pleacă una greață au venin . . .

Podul Mogoșoaiei se cheamă ulița pe care se intră de către Brașieu venind, însă e lungă, mai bine de două patre (pătrare) ține pe jos¹⁾. Amu ce venii d'acolo. Pod se zice că e podit, ca și cum sunt

¹⁾ O larmă de afară mă face să es; un copil de vr'o 7 ani auliulă plînge și injură (quod apud nos stidue) pe niscari oameni mari, și tot cu petre și lespede îi páfugă, zice: legea ta, Femeile voind să-l ducă, tot cu petre le bate, dă 'n ferestre, porți.

toate ulițele, cu lemne, nu ca pe acolo petridosite (sau pe cum alților place — pardosite). Dela peatra și dos cuget a se putea zice fără a întărița în cât mai puțin limba.

* * *

La Torda. Cu inima setoasă așteptam intrarea în un loc, în care să-mi desfăt ochii, cât privind unele, care după arătarea susnumitului geometru adevărate rămășițiuri romanești sunt, cât iară știind tot Clerul aci a fi adunat. Intr'o întrebare a fost de Tempe (secus Tâmpian) cu care una a călători la Brașieu mare nădejde aveam, și necunoscându-l de cât de nume. Dau de el în puținele cuvinte éle mai de lipsă isprăvesc¹⁾. In scurt timp éle generale pentru candidație le-am cunoscut. Amar și jele! Cum fui înșelat în nădejde de clerul de acolo! Cătă sălbăticie! câtă nepricepere? necunoștință a lucrurilor lor și încredințate? dară mai ales câtă neunire și împărtăciune la trăirea cu acel drept sunt? N'ași vut crede că clerul român din Ungaria și Banat neunit să întreacă cu atâta și în polire și în altele toate pe est din Silbie. Dară fără toată îndoința cu drept pot aceea întări. Nu sum de a expune deschilința între protopopi și popii mai de loce de onoare de colo, și ești de ice. Urzitul și curgerea candidației vei ști. Dară și nefăriile la aceea întrebuițate de unde deraze, fi va fi cunoscut²⁾. Nefariul mai d'întie ca un Român din părinți chiar născut, cum poate cu atâta râvnă a se abate spre strocarea și surparea sângelui său, cu mintea nu pot ajunge. Inșă nu va svrși nemica. Socotesc că va fi Făgărășianul (Ioanovits) carele e mai vrednic și destoinic, ce eu încă fără a părtășire ceva de acolo afară de bucuria din fericirea poporului mie nesmintit următoare, tare oftez. Vr'o patru zile ce m'am ținut acolo așteptând până a revenit Tempe din Clușiu, unde mersese; puținele lucruri după cererea inimii mele am putut găsi, n'aveam de cine întreba, nici că mi-ar vut ști reschiarare, nice că aveam încredințare. Cu Demeter de două ori am grăit (era culesul mălaiului). Inscipții în unele locuri s'ar vut afla dar nici scoposul meu nu era acela, la carele gătiri nu aveam, nici timpul nu mă lăsa că în tot timpul așteptam pe Tempe, eu voi am știu bine, mai departe . . . cheltueală mare, parale³⁾ puține. Dară ce mai tare mă supăra și împiedeca era curiositatea a tuturor de aci (ce am luat sama în toată Transilvania) Cum te vede: „Mă rog de unde ești? De unde vini? unde mei? ce faci? ce trebi ai? cum te cheama? mult vei rămâne? etc. etc, . . . Urgissem a sta de vorbă cu cineva. Cu atâta-mi era mai frică să întreb lucruri pe noi atinsătoare. M'am suit la locul Canalului, pe un lat au coastă de deal; m'am lăsat în ocnă

¹⁾ ab exprobare, quod idem ac comprobare, sic gall. exprouver, quod enim exprobatum, illud et finitum est.

²⁾ Nefaria va să zică, cum eu cuget, caballen, intriguen. Că se zice: el umblă și-mi face nefarie, vel mi-a făcut multe nefarii; deriază vel deraze, legi în uno antiquo libro D. Farkaj vel Bran apud I. D. Vulcan, significat, derare ac derivare.

³⁾ para hic numus, hoc autem a pari, vide ital. allpari.

ce foarte mi-a plăcut; pe lângă Arieș mă preumblam a privi la mueri carele acolo lau. Suindu-mă pe munte mă uitam în toate laturile la clina Turdei; stam și suspinam.— Romanii până aici sunt mici la stare (mi par a avea mare asemenință cu Bănățenii din unele părți; așa portul muerilor lor, cu acela ale estora are ceva; cum conciu și coșițele) — mai negri, mai fără față, mai puțin decât ceilalți au românești fețe, așa și femeile. Portul femeilor se deschilinesește. Aici încep Români mai de văzut, dară în loc însuși, mult sunt unguriți, limba nu numai amestecată prea tare, ci foarte stricată și cu ungurească îngreunată. Pentru desrădăcinarea căroră greșeli am rugat pe D. D. meter.

Mâne, élalalte; amu să mai visez. 7-le Decembrie 1810.

Trecui noaptea mai nequiet și nelin decât că ași fi fost în club la Camensky. Zece oare au sunat (: 4 după miezul nopții :) și încă nici n'am asopit atâta sunt valurile în luima mea de groaznice, dară cât m'am luptat cu aste, mai mult încă cu puricii, cari i-am cules o parte pe cale, o parte i-am găsit aici; că cele, când mă cuprinde somnul se așează și înceată, iară eștia atunci mai forșit mă busăesc de toate părțile. Râde o leacă de necazul meu, că și eu fac așa. Ferice de mine că pacința a patire, care cu limba cam scurtă, luându-mi ziua bună, mi-ai comădat, nu mă lăsa, a căruia prea mare lipsă am de când lăsat arsa Budă.

Plecarăm dela Turda cu Tempe și Protopopul Ilie din Sibiu aproape la miazăzi; lucea soarele, a căruia raze calde crepau pământul de secetă. Mi cură sudori pe față de căldură, dară amușile stîmpăra răcoarea inimei, care o simțeam a înflori și a crește, ca rujile roate de demineată când Pheb începe a reschira și a întinde razele sale peste ele. Găcește de unde boarea acea îndulcitoare și râvnicioasă? În pratul lui Traian am ajuns. Câtă izvorfire de desfătăciune, și mai c'ăși zice și desmierdăciune în cuore (vel curie) meu!!! Dară cum-pănarea a trecutelor cu a éstor de față, ca un spine înghimpător pu-se pedeca fericirii, la care mă adusese tipzuirea minții; și în tristețe îmi adăncii sufletul. La multa mea rugare am luat calea pela Blaj ca să văd floarea romană. Ajungem: partea înfrumșetată cu Români și Române. Târnava! Innoptat sosim în Ciufud. Râvna mea! să meo la Blaj ca noaptea aceea și ziua viitoare, până ce va sosi carul, să pot privi și cercetare toate și pe toți după stările timpului scurt. Cine să vină cu mine pe jos pentru leafă nu se află. Măhnitului, cu aceea-mi ocăzuiră voie, că mă vor aștepta în Blaj câteva ore, și mai tare încă spunându-mi că aici sunt săltătorii ei vestiți: *călușierii*. Că-i bine! să vină feciorii și cu vioara. Tempe om cum se cade, de muzică iubitor ca mine, pe toate fu gata. Crăsmărița: „Am o nepoată în coșiță, băiată frumoasă”. Eu: „Foarte bine, măcar și mai multe să vină”. Intr'aceea femeia oblicindu-mă în veșminte ostenești, a întrebă de Tempe, oare nu voi face ceva băetei? Grăim și mănăcăm, când

iacă feciorii, vreo 12, flueraşul şi două fete. Se puseră la danţ. Nu-
puteam de ajuns mira, cum între atâtea sărituri, ei pân' la şapte în-
tr'o mână de loc, cu fuştei în mâni, nici pe sine, nici pe alţi privi-
tori nu vătăma. După ea au părăndat ambele fete, însă precum sum-
nepreten partei aesteia, mai ales dacă s române, așa-mi stau implântați
ochii la ele, când le-am văzut jucând, ca când ași fi înlemnit. Învă-
litura capetelor, ochii la una negri, la alta albaștri (aici însemnează
vână) cari pe furiș câte vreo dată — da cât cu smerenie, mai mult
încă cu dulceață, plăcere, străbateră până la inimă; tragere către
sine și cu un foc ca flăcătător încoace, încolo, iar nu fără roșirea
feții, și țpa. Mișcarea trupului nu pe măiestrie, da pe plăcerea ochiu-
lui. Saltul ales cu femeii mi-a foarte plăcut. Era Sâmbătă seara. Fec-
ciorii usteniți de lucru. După ce vreo 12 florinți, cât pe băutura, cât
lor împărțind am lăsat doi inși, cu atâta iubire și bucurie ne-am des-
părțit, cât văzând că nu mi-e somn, m'au chemat afară și voiau să
mi dănțue toată noaptea la lună. Însă n'am primit. Am dat fetelor câțva
de inele... când demineața eram încă în culcuș, hop la poartă etc. etc.

Ajungem de unde puteam vedea Blajul; ca și (cum) ar fi îngră-
dit cu valuri, așa stă între munți. Eilalți trec cu coscie (Kotsi = cocie-
dela cosi, în unele locuri zic coșie) la satul vecin unde locuia un bun
preten al D-tale anume Simoneti. Io intru singur în Blaj. Era Dumi-
necă pe timpul bisericii. Cerc întie pe Pap Teodor cunoscut dela
Viena. Am văzut locul ce din copilărie tot oftam. Am avut bucurie
d'a vedere, un loc unde ar avea și mișei¹⁾ noștri prilej de a se lu-
mina și poli; și mai mult încă, văzând o atâta înfloritoare junime-
laolaltă, măcar că erau numai clerici atunci acolo. Dară amar și jele²⁾
Toate rânduelile nu sunt răspunzătoare așteptării scopului dintâie sau
nu sunt direse și servitoare spre căile care ne pot duce la ce ne e
mai de lipsă. — Și cari nu ies într'alte părți și țări d'acolo, nu soco-
tesc să ajungă în statul acela a minții au asprimii și duhului, ca astăzi
mâne să se poată ajuta și rezima ginta noastră de ei, subt a căror
aripi să aștepte mângâere, luminare, polire, îndemnare la lucruri mari
și râvnire spre abatere a lucire neamul în strălucia în care era; au
să²⁾ vor și fi unii, foarte mic va fi numărul acela, și totdeauna le va
sminti (deerit) ceva. Nemica politicește, statisticește, historicește, (au
ceva numai) geograficește, juridicește, ași putea zice după privința
locului, nemica spre polirea limbii noastre. Vor fi mezi-teologi și aceia
răi. Ar putea amu fi în Silbie, în mai mari locuri, în toate măestriile
ai noști întie, și neguțători, cari stări mai mult ar putea face, și câți-
va advocați, *de cari câtă hie* (hiatus) *avem*; și cât ne-ar putea ajuta
vedem din Aron carele mai mult ajută decât un episcop. Teologia,
retorica și altele asemenea lor; cari le știu latinește, le vor înțelege.

¹⁾ Sărman (C. B.)

²⁾ Chiar de.

alții ba, nici nu vor să știe de aceea. Alte cărți nu se mai întipăresc. *Toții D-nii Profesori cu Theologia — și sparg capetele*; într'aceea sunt oamenii vrednici de a-i onora. În biserică mai necurat cântă decât într'un sat mai de văzut, precum și vorbesc unul cu altul. Alte nu-mi vin în peană sau în minte să-ți scriu.

La Simoneti am prânzit. Foarte, și mai tare mi-au plăcut oamenii de după acolo: Români întregi, fețele lor mult arătătoare, deschise, line; vorba lor, județul molcomit cu așezământul purtării împreunat. Aliquid venerabile: Au multă asemănare cu Românii din părțile noastre cam pe lângă Podgorie, și cu ei din Marmăția și Chioara¹⁾, pe cum am văzut unii de acolo. Portul femeilor mai frumos din toate ce am oblicit până acum. Să te uiți la unele modii de din sus, și la legăturile estora din cap, ai zice: „nu știi ele dela estea, au estea dela ele au luat...”

* * *

După prânz mai umblai în unele locuri unde aveam lucruri. Mă duc astăzi, socotesc în mine, să mă lau și spăl de sudori și lutoșia și pulberile de care eram plin de după cale.

Amu sosind acasă, văd că am pierdut niște (credo a nescio) scrișori, carele cuprindeau toate privințele mele cât despre limbă sau dialecte, cât iar despre alte lucruri mai mari, de acolo până aici însemnate. Nu-ți pot spune jelea mea. Doară după câteva sute de florini nu mi-ași bănuși așa tare. Lasă treacă după elelalte.

Da să-ți scriu ceva de băile de aice, că apoi le uit. Câtă deschilinire între aste și ele dela noi. Câtă asemănare cu ele ale Romanilor vechi! sau mai bine, cum de curat urmă în lucrurile comodității pe cei de demult! Numai, oh duroare! că ei zic în toate, ce eu le văd a fi adevărat românești; *aste sunt pe turcie*.

Unde intră omu²⁾ în bae, chilia dintie e, din carele din toate altele se intră. Acolo e stăpânul, șerbii, foc de încălzit, talgere,³⁾ de fiole (aici zic finge) de dulcețe, cafea etc. etc. Deoparte scaunul dealungul păretelui, lungi și late în tip de divane, și ceva acoperite. De altă lature, intrarea în chiliile goale; de a treia parte, în bae (— al patrulea după aceea —). Apa nu e firește caldă, ci prin foc, măestrestre. Chilii sunt mai multe una din alta următoare: sunt înalte pe bont sau arc făcute, deasupra cu multe găuri, prin care lucește ziua soarele, da sunt cu sticle groase înfundate. Ferestre lipsesc. Deci

¹⁾ D'n Comitatul Chioarului (Kövar) erau și ascendenții lui M. Nicoară din partea mamei sale. (C. B.)

²⁾ Hic nunquam pono „I” tanquam articulum, quia est usitatu in passivo, sicut etiam „se”, aut ad passivum exprimendum. Hoc Germani per „per man”, Galli per „on” exprimunt. Scut illi non duplici, nn, in fine et non magna littera scribunt, ad distinguendum „Mann” quod virum denotat, ita existimo nos oportere „om” tanquam ad passivum pertinens, ad distinguendum ab „omul” sine I i. e. articulo scribere (M. N.)

³⁾ „taligere” = Credo a ta iere vel tali giro, i. e. girum, vide ital. „giro” quod in mercatura obtinet, ego caveo dictionario (M. N.)

vântul și aerul nu poate de nicăeri intra și sufla. Oamenii se scaldă goi, da nu ca la noi. Aci fac mai mult sudoare; totuși se lau și cu apă. In chilia primă e o albie de peatră. In asta se lasă, au petrece, apa caldă întâia dată, și aci plătește mai mult cine se scaldă. După aceea e un ibric mai mare decât un lavur, și au singuri se spală, au vine șerbul, carele trage pe mână un săcuet de pănură după măsura ei făcut, și îi lă pe tot trupul. Da în chilia dintie când vine cineva mai de față rămâne la scaldare singur; totuși trec alții pe acolo goi. Cine intră în albie și va¹⁾ să-l spele cutareși domestic, după ce a șezut după plăcere destul în albie, ese și se dă jos, unde locul e foarte curat (să știi că căldura așa e cumpătată, cât nemica nu simți când ești în apă sau afară). Vine șerhul și aduce apă caldă curată din izvorul icălzirii cu săpun turcesc și niște rădăcini cărora le zic rădăcini de mitale; aste sunt albe, subțire ca coama de cal, și tari. Te începe gol cum ești, întâie pe cap a lare cu sapon, de două trei ori, apoi te limpezește; după aceea pe față, gât (aici nu zic gât), umere, piept și te freacă cu rădăcini etc. etc. și așa pe tot trupul, în atâta cât nu te vezi de spumă. După aceea intri iar în albie, și te limpezi. Când ești, iei o ștergătoare, te scuri de apă, te ștergi. Apoi vine alt șerb, carele-ți dă o mânștergură (o mânustergere) și te ștergi pe față. Te învâlește pe trup dela b. c. în jos cu una, cu alta pe umere și foale, cu al treilea ți face un turban pe cap, și așa ești să nu te răcești. Amu intri în chilia care e în a patrelea parte. Aici vine un alt domestic și pipăindu-te de toate laturile, ie ștergările, te învește într'altel seci și te acopere cu veșmăntele care ai. Acolo rămâi până încet te uști, și te petreci cu alții, cari se află acolo toți de cinste.

In chilia asta e cald, divan lat cu perine frumoase, ștergură întinse pe locul unde mei la locul făcut, că până la ușă (ab oscia vel ostea) mei cu călțuni. Pe locul însuși e ștergură frumoasă curată așternută. După aceea vine domesticul cu o lingură (lingo) de dulceață²⁾ și-ți dă apa cam rece, zicând „să fie de bine“.

Aste sunt pentru oameni din părțile noastre cu foarte mare sfiire (credo a filio, cui hoc proprimus fuit) împreunate. Și eu fosumi³⁾ mă scaldam fără plăcere întâia dată, văzând șerbii lăutori numai cu o ștergură încinși, când și când goli, alții iar trecând în pielea goala, ca și la noi la assentație prin chilie unde mă spalăm; da altel așijderea sunt care la noi nu le vedem nicila Baden. Muerile au deschilinite băi.

Înțelegând că un leu se plătește pentru bae, am luat numai doi lei cu mine; de acela abia mi-au fost destul pentru servitori, cafea,

¹⁾ Aici însemnează va, vult, ex va să zică, facă, nu va să dee, non vult dare. (M N.)

²⁾ Asta va să zică aici, ori de ce făcut dulce cu zahăr, sau miere, unde te duci-ți pun de asta și apă. Sara încă sau în altul timp; dimineața după aceea cafea.

³⁾ Circa Corona (Bras...) dicunt: însumi, însuși, însuși.

vin roșu ș. a. *că voeam să văd toate cum merg aici*; și precepând nainte de ce am intrat că mai mult se plătește de osebit, cugetam „am tot una e!“ Când întreb ce sum detor, numai 4 lei fu răspunsul pentru scăldare.

Tare mă onoră; socoteau, Dumnezeu știe, cine sum eu, văzând că mai mult cheltui decât alții. Iară eu în mine: „să mă cunoașteți nu mi-ați face atâtea închinări“. Mă scol și zic: „ai un om să mă petreacă acasă?“ „Bucuros, Domnule!“ (La oameni de față, de străini zic Domnule, la éi de aici nu!) — „Iordache, bre! bre măi! Aprinde felinariul“ (lampașiu). Eu mă întorc și zic: „’ți trămit paralele, că n’am adus cu mine!“ „Foarte bine“, răspunse. 6 lei plății, adecă 18 florini pe cum umbla cursul lor, când eram la Brașieu.

8-lea 10-brie.

[Scrisoarea se oprește aci].

Academia Română Ms. 3455, f. 67—71.

XII.

în București 1811 Febr. 8-lea.

Deplângere jelnică a perdutei laude a Romanilor.

Nemărginită a vieții grea soarte
 Nu vei încă'nceta a mă goni în moarte
 Tu amarnică! ne'nduroasă năpastă!
 Râvnei chiar romanesti cale nu-i deschide?
 Să-și poată inima săilor¹⁾ întinde
 De ce până'n ora astă e săgetată.

Tu! nejelnică, ce-mi fuseși dela născut.
 N'ai covârșit încă într'a mea stare tristă
 Groasnică mânie, cu dare m'ai crescut
 Din leagăn ne'ncetat pân'nt'r'astă vârstă?

Printrecui pân'aci cu un foc ferbinte
 Părțile din Tibisc de-a nostri locuite
 Peste munți, codri, văi, cât sus cât jos suind.
 Mă abătui la astă țară Romanie
 Plin cu o nedejde de a mea bucurie.

Patria, părinții, frații părăsind
 Când spre ce am privit, văd, cugetul întorc
 O lacrimă lină, dar ferbinte-mi stinge
 Toată răsufierea, și inima mi-e'n foc
 — „N'am ce, n'am cui grăi — suspină și plânge:

Dacienii însă Romuleni odată
 Nu vei sta a înfige cu agera săgeată
 Până'n adânc. Nedomerită Furie!!!
 Veninoșii tăi colți măcar cât ascuțești
 Dulcele Romanul nume ca să excluzești
 — In deșert! — Ești mică — spre a lui mărie.

Razele lucii și norii deși pătrund
 Când soarele ajunge la a sa cărare
 Înplăcătoarele zori cândva străbătând
 Negura — îngroșiete, vor da luminare.

Academia Română, Ms. 3455, f. 50^v.

¹⁾ alor săi (*suis lat.*)

XIII.

București Martie (1811)

Norii 'nlățiți stelele sting.

Norii 'nlățiți stelele sting
Sudorile deplin mă înving
Cercându-te prin tot locul
Cu ochii, să-mi alin focul.

Umbra ta 'n minte de-mi cade
Inima s'aprinde, — scade —
Și așa măcar că e nălucă
Cuget, tu ești ibovnică!

Oh! de ți-ași putea așa zice
Sufletele mie dulce,
Inima-mi să s'ar respica
Încă nu mi-ar fi nemica.

C'a ochilor tăi frumsețe
Mă învesc în tinerețe
Așa îngere întineresc
De cât la tine socotesc.

Dar în deșert văd că-mi trece
Viața și desflorește,
Tinără, care ni-e dată
Ambor¹⁾ nouă d'astă dată.

Floarea noastră va veșteji
Amu și dulce, vom desverzi
Primăvara noastră, odată
Este, apoi se departă.

Deci nu zi, oară, clipită
Las' a trece făr' ispită
Că roua de dimineață
Florilor ce dă viață
Nu stă mult, vezi se topește
De soare și aburește.

Rozele apoi mirosirea
Mai de tot pierd și 'ndulcirea
Așa suflete suntem noi
Fug tinerețele 'napoi.
Deci roua când răorează
Zilele noastre cu rază
La cer să ne înălțim
Cu roua să ne sfințim.

Academia Română Ms. 3455, f. 56.

¹⁾ ambilor.

XIV.

fără dată

[Neastâmpăr]

Pîs! ce-i? pîs! pîs! — ce s'aude?
 In degete fug la gard
 O! ce foc crud mă cuprinde
 Ce fiori! cât m-i de cald!
 Glas sonor de filomelă
 Respică ceriul, dulci din buză
 Cântec din rost ca de mierlă
 Străbate cea de nuc frunză.

„Soră, mândră, dulce lună
 „Nu fugi, — așteaptă — stăi“
 Echo mie așa-mi răsună
 „Mai m'amăgesc ochii tăi:
 — Alerg la râu după apă
 (Mama zace 'ncă nu doarme)
 Și frământ până la sapă
 Vin vara să culeg poame.

Fuge — aleargă 'n casă intră
 Glasul meu tremur, n'aude
 Io împetrit mă retrag printră
 Soc, și însuși nu știu unde.
 Umblând, adorm in profunde
 Visuri mă înec mă cutrupesc;
 Morpheu ochilor întinde
 O Nymphă — io mă topesc.

Mă trag picioarele, nu simt;
 La cel dâmb verde sub nuc
 Pornit ca și la un loc sfânt
 Plin de sânțire mă duc.
 Amurțit pământului cad,
 Nici aud, nici văd lucioasă
 De lună fața, tot la vad
 Inima mea stă setoasă.

Intr'aste în frunte o nucă
 Căzând din ram mă lovește
 Sparios ca de-o năluca
 Sar, din vis că mă trezește
 Inghețat; ochii mi-i cuprinde
 Un întunerec greu și des
 Ghița inima-mi pătrunde
 Abie din loc ce am purces.

Că hie nu mult că fuse
 Aste încă d'auzii:
 „Lună! Tu lui să-i fi spusă
 Că măcar că e târziu
 Eu nu dorm, la tine privesc
 După poame m'oi întoarce
 De jele un pat să-l doresc
 Inima-mi tace și coace.

Academia Română Ms. 2449, f. 59^v.

XV.

La Căldăroșeni 1812 (Ianuarie)

Mergând cu Kováts, neputându-se încălzi casa, și fiind
ger foarte mare, în glume le făcui în ajunul Botezului.

La Căldăroșeni.

Dintre oameni mulți s'abat
La mănăstiri pentr'urat
Cu străițile alții goale
Să mai bage ceva'n foale.
Alții cu pungile pline
De păcat să nu suspine
Cocoane și jupănese
Am cunoscut multe dese
Pentru durori — de matrice
Cu totul să nu se strice
Au aflat leacul mai bun
Int'al mănăstirii strun
Și doftorie mai dulce

În sfânta d'acolo cruce;
Unde săptămâni mai multe
Petrecând cu posturi sfinte
Prin masluri de zi de noapte
Cu lumini lungi groase foarte
Și prin dese paradise
La căire fiind descinse
Prin moaște de un Părinte
Mișcătoare dară sfinte
Ades de durori întinse
Sub daruri puse întinse
Se vindecă și sfințește
De boale se molcomește.

Acad. Rom. Ms. 3455. f. 58^v.

XVI.

CEREREA lui Moise Năcoară către Vodă Caragea pentru reocuparea postului de profesor ce-l avusese înainte de ciumă.

(București 1814)

Mon Prince,

C'est avec toute la confiance dans la générosité et l'humanité qui distinguent V. A. S. que je prends la liberté de lui adresser une requête. *J'étais nommé par V. A. professeur au Lycée des langues latine et allemande.*

J'ai suivi le sort des autres professeurs pendant les tristes circonstances où la Valachie s'est trouvée, et j'ai demeuré à Marginen pendant quatre mois. Vers le commencement d'Avril j'ai reçu, à ma grande surprise, un ordre par lequel je me trouvais exclu de l'école. Le seul motif que renfermait cet ordre, était que les langues, étaient désormais inutiles aux habitans de cette province. Je ne puis m'appuyer auprès de V. A. de l'utilité de ces langues, ni de ma conduite pendant que j'étais professeur; tout le monde l'a connu.

Je viens supplier V. A. de donner des ordres à cette fin de me faire payer trois mois d'arrérages qui me sont dus, et de m'accorder des dédommagemens pour les voyages que j'ai été obligé de faire pour même recevoir mes appointemens.

Si V. A. pense que je puisse être, en quelque manière que ce soit, utile aux habitans qui ont le bonheur de vivre sous ses lois, je suis prêt à lui dévouer tout ce que j'ai: le peu de connaissances que je possède.

J'ai l'honneur d'être avec les sentimens du plus profond respect

Mon Prince
De Votre Altesse Sérénissime
Le très humble et très ob(éissant) s(er-
viteur)

N(icorescu)

Acad. Rom. Ms. 2437, f. 442 (copie).

XVII.

Dimitrie Țichindeal către Moise Nicoară.

în Viena 7 Iulie după căr. nou 1815.

Frate!

Deși cu mare a mea pagubă, care bucuroș de a mă întâlni cu Domnia Ta o ași face, de-ar trebui și a veni la Baaden; totuși nu poci veni căci le-ași pricinui de comun multor Români stricăciune, care nu o poci face; dară nici Domnia Ta nu vei pofți aceea știu.

Deci de ești în persoană Moise Nicoară, vino dimineață aici la Viena în casa preotului rusesc a St. Barbara, să ne întâlnim. Fii încredințat că precum eu mă interesuesc și Domnia Ta încă trebuie să te interesirești cu mine a te întâlni. Eu plec Duminecă acasă, și de nu poți veni, și ești Moise Nicoară să știi că scrisoarei Domniei Tale din Timișoara la Gyula trimisă, și întâlnirea cu muerea mea în Becikerecul mic au șters lacrămile Născătoriului Domniei Tale; și mă duc cu dor nespus că nu m'am întâlnit cu un prieten dorit. Iară de nu ești Moise Nicoară, fii sănătos și ne făcându-ți osteneală, iartă. Necunoscut.

D. Țichindeal.
Catehet ¹⁾.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 205 cu cirilice.

XVIII.

Dimitrie Țichindeal către Moise Nicoară.

Frate Nicoară!

Nici cu mare a mea pagubă a veni la Baaden, a mă întâlni cu Domnia Ta, care cu mare bucurie ași face, mie cu puțință nu-mi este și așa sunt anevomit dela Viena a nu mă întâlni cu Domnia Ta, de care mă doare inima foarte, înapoi acasă a mă întoarce.

¹⁾ Moise Nicoară însemnează marginal: „Asta înțelesei d'n Gordon Z. și S.: mă caută un preot să mă facă Episcop (întia episto'ă dela Țichindeal la Baaden)”. Iar mai jos adaogă: „El plecând la Viena a mers întie la tata, care i-a dat 100 fl. să mi-i ducă mie. Fl n'avea de cheltuială . . . Banii i-a cheltuit. Eu sosind după aceea la Arad, am înțeles, și mi-a zis că mi i-a plăti, da îndată n'avea la mână. Deci mă înduplecă ca să merg pe la Lipova și Cuvin. Eu mă grăbeam să văd pe tata și frați, pe care de șase ani au-i văzusem. Inșă fui rugat de Mihuț și ceilalți să merg că tare doresc oamenii, etc. Pricina se vedea, că nu era de unde să mi se plătească, și așa înțelegând tatăl-meu, pentru profesor era o mare rușine pentru banii concreduți La Lipova nu căpătă. La Galșa îi dete protopopul o sută, ce eu nu știam și așa mi-o dete .

De vei primi astăzi scrisoarea aceasta și poți mâne de dimineață veni până la Viena, mă rog lasă toate la o parte, și negreșit vino să ne întâlnim, că am multe și multe pentru neamul românesc, (care l-ai zăuitat) ba și în speță pentru Domnia Ta, interesante lucruri a-ți împărtăși.

Pre mine mă vei afla la parohul rusesc greco-catolic lângă S. Varvara biserică, și fiindcă te caut de când am venit aicea și nu te-am aflat, sunt fără nădejde de a te afla și această scrisoare și pentru aceea plec mâne de aici acasă, dară de ași ști că ai veni încă până Marți ași mai îngădui aicea.

Acum dară vezi, fă, lucrează, caută și vino de dimineață, ori astăzi de ar fi cât de târziu, să ne întâlnim.

Nu gândi că eu încă ași putea veni la Baaden de ar fi așa lucru interesant. Eu ași fi putut veni, de-ai fi spus lui Maior censorul unde ești, precum te-ai făgăduit muerii mele în Becekerul mic, și eu acum aud unde ești, când voi să plec. Vino dară, și iară mai zic: vino.

In Viena 9 Iulie '815 al Domnitate bun voitor D. Țichindeal m. p
al Șc. Prep. din Aradul vechiu cateheta.

N. B. Mâne, adecă Luni plec la 8 ceasuri înainte de amiazăzi până atuncea poți veni.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 207 cu cirilice.

XIX.

Dimitrie Țichindeal către Moise Nicoară.

[Arad 1815] Aug. 17 după v. căr.

Frate Nicoară!

Și cum sosind dela Oradie îndată nu ai venit aicea unde ești mai de lipsă, vino cu grabă încoace, că eu nu pot pentru examen veni la Gyula a mă întâlni cu Domnia ta. Mă rog frate scrie mai chiar, că nu-ți pot ceti scrisoarea, că Dumnezeu te știe ce scrii, ce spuni, și apoi ne fiind Domnia ta lângă mine să mi-o cetești, eu nu înțeleg ce voești a spune.

Czikindeall m. p. Cateheta

[Nota marginală a lui Moise Nicoară]: „Asta după înturnarea dela Beiuș și îngroparea Episcopului“.

Acad. Rom, Ms. 2439, f. 244 caractere latinești, ortografie veche.

XX.

COPIE: Autorizația dată Deputaților Români în cauza Episcopului arădan, din 19 August 1815.

Plenipotenție cu puterea a căreia Clerul și Poporul Diezeii Aradului, după ce Prea Sfinția Sa Diecezanul Episcop Pavel Avacumovici la cele vecinice s'au mutat, trei din rândul preoțesc și trei din rândul mirenesc, adecă șase Deputirți am ales.

Și întâi pe Prea cinstitul D-nul Grigorie Chituța, Protopresbiterul Boroșineului, al doilea pe Prea cinstitul D. Ioan Popovici Paroh și Nameznicul Zarandului; al treilea pe Prea cinstitul D. Dimitrie Tichindeal Paroh Bececherecul mic și al școalelor preparande românești din Arad vechiu slugărit catehetă.

Iară din rândul mirenesc adecă întâi: pre cel din bun neam născutul și înalt învățatul Domnul Ioan Pöșpeki, al școalelor din țirculumul Orăziei mari crăesc director, al doilea pre Înalt învățatul Ioan Santon al Slăvitului Comitatului Timiș Assessor și avocat; al treilea pre înalt învățatul domnul Moise Nicoară emeritul, canțelistul slăv. com. Bikișului.

Deci pre Domniile sale la prea înaltul a prea osfințitei Majestaței Sale Tron fi trimitem, ca dânșii în numele nostru tuturor, umilita rugăciune a nației noastre, înaintea Prea Sf. Majestății Sale; ca și nouă, după mila Sa fraților noștri Ruomânilor din Ardeal neuniți arătată, *Episcop de neamul nostru a ne da să se milostivească*, cu cea mai adâncă umilință să o aștearnă.

Drept aceea pe sus numiții Deputirții noștri de a căroră hărnicie și înțelepciune, că lucrul acesta în rândul Episcopiei, lor încredințat după cererea clerului și a poporului cu credință îl vor săvârși, cu această plenipotenție și credențională scrisoare i-am providit și providim.

S'au dat în Aradul vechiu, Aug. în 7 după cărindariul vechiu anul o mie opt sute cincisprezece.

(urmează subscrierile protopopilor și preoților români, ale Assessorilor Consistoriali și ale nobililor.)¹⁾

Vidi Aradini 13-a Septembris 1815. Joannes Covacs m. p.

I. Cottus Aradiensis V. C o m e s.
(L. S.)

Academia Română Ms. 2445 f. 21 (cu cirilice)

¹⁾ Documentul de mai sus are și o versiune latină paralelă. Nefiind originalul, iscăliturile lipsesc.

XXI.

Adesiunea nobililor români la acțiunea întreprinsă pentru câștigarea de Episcop român la Arad.

COPIE: INFRASCRIPTI NOBILES INCLYTI COMITATUS ARADIENSIS PROCESSUS BOROS-IENO tenore praesentium litterarum summum desiderium animarum nostrarum votis ardentissimis imprimis coram Clementissimo Sacratissimae Majestatis Altissimo Throno qua humillimi perpetuoque fidelissimi ad genua provoluti subditi sustinemus substernere, quatenus Nobis in Diocesi hac Aradiensi orientalis Ecclesiae addictis Fidelibus jam satis functo Illustrissimo Episcopo Paulo ab Avakumovits, neo inaugurandum Episcopum Benignissima, Clementissimaque Sua Regia Beneplacencia de Natione vere Valachica, quae in praelibata vacante nunc Diocesi sua populositate primas et potiores partes tenet, ad animarum nostrarum promovendam salutem et augendam, Praesulem et suppreum Spiritualem Pastorem candidare, ac una confirmare clementer dignaretur.

Quam humilimam taliter depromptam nostram voluntatem hicce sequentibus subscribimus, ut pote: Boros Jenoviensem *Familiae Fehér homines*: Nink, Rogoz Josza senior; Josza junior; Josza mediocris; Hajk; Kosztandin; Todor; Juon; Onu; Fehér; Mikulu; Petru Andria; Pavel senior; Pavel junior; Gyorgye Ilie;

Familia Szepits: Jova, Szetepan, Czika, Jova, Petru, Antonie.

Familia Gubas: Filip, Pavel, Toda,

Familia Pąg: Josza, Gyorgye, Todor,

Familia Szász: Mark,

Familia Perra: Adam, Antonie, Todor, Josza, Mojsza.

Familia Kotsoba: Todor senior, Todor junior, Josza, Onu, Petru,

Familia Christian: Pavel, Todor,

Familia Fülep: Vartolomie,

Compossessor Familia Josza de Ravna: Nicolaus, Joannes, Josephus, Petrus, Marcus, Lapad (L. S. Familiae)

Compossessor Familia Serb de Mesiensis: Serb Florian, et Parochus, Marton, Bunb, Nicolaus, Gruja, Petrus, Daliman, Ignatius, Marcus, Ganu, Teodorus, Vann, Io nmas, Josza, Joannes, Geogius, Teodorus, Onu, Marian, Paulus, Georgius, Toader, Mihail, Vaszilie, Lazar, Teodor, Iorga, Josza, Micula, Georgius, Pász, Onu, Truja, Teodoras, Josza, Georgius, Ursz, Jován, Theoader, Istok, Mihail, Micula, Teoader, Trifon, Joannes, Georgius, Iorga, Teoader, Cretsun, Lupp, Joannes, Teodor, Luka, Paulus, m. p. (L. S. Familiae).

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 22—3 și 27.

XXII.

Adeziunea Chişineului.

Înălțate Impărate, Domnule Domn, mult îndurate, Prea milostive ! NOI PREOȚII ȘI NORODUL AL ORAȘULUI KIȘ-INEU din Eparhia Aradului, de lege grecească neunită, cu cea mai aplecată și credincioasă supunere îngenunchind a îndrăzni ne rugăm, ca Înălțata Majestatea Sa, după moartea acestui repausat Episcop Pavel Avacumovici (sârb fiind) nouă de acum înainte de neam Român curat cu sângele, și cu limba român după milostiva Sa îndurare să ni se rânduiască și de: că noi Românii văzând milostivita facerea de bine a Înălțatei Majestatei Sale, carile și de noi n'au zăuitat, ci ca un părinte de fii săi au grijat de s'au milostivit și nouă școli preparande în Aradul vechiu a ne slobozi, ca și noi Românii ca și alte vecinătate limbi să ieșim din întunec la lumină, și din neștiință la știință; pentru care cunoștință sântem mulțămitori și rugători la singur Dumnezeu nostru pentru Impăratul nostru făcătorul și cunoscătorul de bine al neamului nostru românesc de legea grecească a Răsăritului.

Pentru care milă și acuma îndrăznim a ruga Prea Înălțata Majestatea Sa, îngenunchind și sărutând tălpile veșmîntelor, ca și aceasta a noastră cerere de acuma să se milostivească a o împlini, adevă nouă Episcop românesc de neam român cu sângele și cu limba, cu voința și alegerea Înălțatei Majestatei Sale, a fi în Aradul vechiu să ne rânduiască.

A Prea Sfintei Voastre Majestați umiliți și pururea credincioși supuși Preoții și norodul lor. (L. S.) ¹⁾.

Ibid f. 30.

¹⁾ În aceeași formă se prezintă și adeziunile satelor: Socodor și Otlaca, date tot în Septembrie; lipsind iscălituri pentru fiecare din ele, ne mulțumim a da pe prima, ca exemplu numai.

XXIII.

Adeziunea Comlăușului 1815 Septembrie 4.

NOI A COMLĂUȘULUI COMUNITATE, cu toată dragostea și adevărta dăm relație despre rândueala bisericii noastre, fiindcă Episcopul nostru au răpăusat. Așa dară noi cu toată comunitatea noastră dela Prea Înălțatul Monarhul nostru cu mare aplecăciune, și cu râvnitoare inimă poftim și cerem mila, ca să ne dee la Eparhia Aradului Episcop de neamul nostru, adecă : Român ; deci subț această cerere și poftire, noi Comunitatea, cu numele și cu pecetul ne întărim și ne suptscriem.

In Comlăuș în 4 zile Sept. 1815.

Gheorghie Popovici m. p. Paroh în Comlăuș

Breadean Pavel Birăul satului.

Budi Șerban, Mișcoi Bumb, Drig Teodor, Rôman Florea,
Horga Dumitru, Jurații satului

Ilie Popovici m. p. Paroh în Comlăuș (L. S.)

XXIV.

Adeziunea preoților din districtul Pappmezö (Bihor)

24 Septembrie 1815.

Infrascripti tenore praesentium fidem facimus, quod diversorum locorum Graeci Non-uniti Ritus presbyteri Districtibus Pappmezoien-sis, et quidem Popa Nicolaus p. m. Kimpanyiensis, Popa Georgius Hegyesiensis, Popa Basilius p. m. Valanyiensis, Popa Vaszali Varasanyiensis, Popa Joannes Kopacsanyiensis, Popa Salamon Albestien-sis, Popa Pavel Dobrestiensis, Popa Theodorus Nan-Hegyeseliensis, Popa Demetrius Szitanyiensis, Popa Florianus Lunkasprieiensis, in Communi aliorum et concernentium Judicium co-intelligentia nationali zelo permoti desideria sua via humilli me Instantiae coram Sua Ma-jestate Sacratissima pro novo Episcopo Aradiensi Natione Valachobenignissime denominando, substernere cupientes in praesentia nostri hanc fecerunt declarationem, quod scopo vota sua supplices detegere prompti, quam per V. Arch-Diaconum Kimpaniensem inhibitione consistorialis Praesidis Reverenissime D-nii Michaelis Manuilovits ad hoc actu perterriti sint, in optatum finem perducere metuant.

Sigg Pappmezö 24-to 7-bris 1815.

Michael Ambrus m. p. R. Cameralis D-ni M-Varadiensis Sylvarumque exactor L. S. Carolus Lintner m. p. R. Cameralis Pappmezö spanus L. S. Ignatus Lukats m. p. Juratus Circ. Pappmezö Notarius L. S.

Coram me Josepho Száraz m. p. I. Cottus Bihariensis Jurassore.
Ibid. f. 28.

XXV.

Adeziunea Julianilor, dată în 3 Oct. 1815.

Mi, Magyar Gyula Várossának Birája és Tanácsa bizonyítjuk és adjuk tudtokra mindazoknak a kiknek illik, hogy ezen városnak több féle Religioju, de egy Birósság alá tartozó Lakossai lévén, az Oláh nem egyesült hitűeknek Belső és Külső Előjárói az Ekklesia Házánál öszvegyült minden Lakósoknak köz akarattjából és küldötjeiből előttünk meg jelenvén, bizonyos kéréseknek biztossabb meg nyerhetése végett közönségessen és egy akarattal, úgy nyilatkoztatták ki magokat, hogy mivel az Aradi Püspöki Megyében az Ekklesiák egészen Oláhok, és mégis ez ideig az ő Ekklesiajokat igazgató Püspök Rátz nemzetből való volt, tehát annak útján nem egyessült Oláh nemzetből teendő Püspöknek megnyeréséért Ő Felségéhez fognának esedezni, Mely ebbéli nyilvánágossan, közönségessen, és egy akarattal előttünk, tett kinyilatkoztatásoknak nagyobb hitelére adtuk ezen Várossunk petsétjével meg erősített Bizonyság Levelünket.

Magyar Gyulán 24-ik Szept. 1815.

Gyula Magyar Város Birája Magyarosy János m. p. N. N. Tanácsommal
(L. S. oppidi)

Extradatum per Antonium Kálo m. p. oppo. Gyula H-rici Jur. Notarium.

A fent irt előadásnak hiteles voltát, én is meg esmerem és bizonyítom Gyulán 3-ik 8-berben 1815. Tettes. Békés Vármegye surrogalt V-Ispánja Barkotzi Rosti Albert m. p. (L. S.)

Ibid. f. 28.

* * *

In traducere,

Noi oficialitățile orașului Gyula atestăm și facem cunoscut tuturor celor cari se cuvine, ...că cetățenii din orașul nostru, de religie gr.-orientală, României, s'au adunat în casa parohială, pentru a cere fațăș și unanim, ca în scaunul episcopesc al Aradului devenit vacant, să fie desemnat Majestății Sale, un Român gr.-oriental, și nu un Sârb, cum a fost până acuma, într'o Eparhie curat românească. In această privință, ei doresc să înainteze Majestății Sale o cerere, pentru satisfacerea dorinței lor.

XXVI.

Adeziunile: ȘICLĂULUI — oraș mare și curat românesc —, a CURTICIULUI, a CHRELUȘULUI, a ORAZII-MARI (Cetate), cât și aceea a ZARANDULUI sunt scrisă asemănător celor două precedente dela Nr. XXIV și XXV, primele patru în ungurește, iar ultima în latinește, deoarece au fost redactate de oficialitățile locale maghiare, și nu de reprezentanții români ai comunelor respective.

Economisind hârtia, noi reproducem numai numele subscrișilor (ss) acolo unde figurează.

Pentru CURTICI (14 Sept. 1815), semnează: Julian Ion, primar, Mocuța Petru, Siclovan Todor, Ban Vaci, Julian Ion Fiul, Julian Costan, Orz Toma, Dan Mon, Negru Ignat, Iepure Gligor.

Pentru CHERELUȘ (16 Sept. 1815), figurează: Costin Danilovici m. p. paroh in Chereluš“, Valea Todor primar, Valea Ion mic, Valea Lica, Herlo Ion, Ursui Onuț.

Pentru ȘICLĂU (20 Sept. 1815), iscălesc: Lupu Florea primar, Mihuț Crăciun, Mihuț Florea, Untilă Toader, Tarină Toader, Budian Toader, Țucudean Toader, Crișan Petru, Serban Gheorghe, (Jurați). L.S. Pavel Mornăilă m. p. paroh, Teodor Serban m. p. paroh, Popa Nicolae m. p. paroh.

Pentru ZARAND (20 Sept. 1815), răspund: Ardelean George, Ranca Mihai, Varga Florea, Ilonuța Petru, Crișan Petru, Gherbovan Ilie.

Ms. 2445, F. 29, 31.

XXVII.

Beiuș 22 August 1815.

Fragmente culese din ciorna entuziastului răspuns al lui Moise Nicoară la propunerea făcută lui de către Samuil Vulcan Eps. Orăziț în chestia Episcopiei Aradului. „Fiind în Beiuș cu Ioan Mihuț“.

Prealustrate Doamne!

Cu voioasă inimă alerg prin ceste puțințele, a împlini voia Lu-strimei Voastre, cuprinsă într'aceea cerere, ca să dau și eu al meu cuget și socotință despre pricinele sau ocauirile din privința cărora Impărăția înțelepțește a-l lucra, voind a da Românilor Episcop de limba sa și de sângele său, precum și îndurându-se, aceeași ginteii romane toate mijloacele a îndemâna, care spre luminarea și cultura Românilor sunt trebuincioase...

Însă încredințat fiind că aceste aduceri aminte nice una dată nu se vor întrebuița la unele cereri din partea Lustrimei Voastre în numele ginte române, care cu rugăminte Te-ai îndura și îndeletnici a așterne la picioarele înălțatului Tron, la o tempurime dorită, cutez a atinge aci unele, care în altă stare le-ași supt tăcea.

Rog Lustrimea Voastră dară, ca să-mi dați voie a mă depărta de oggeptul specific și mărginit al unei Episcopii, ca pășind mai departe să grăesc mai pe larg și mai în general desclinitele privințe, care pot încurge în starea veri prezentă veri viitoare a Românilor, cât și unele osebite puncte, din care, îmbinându-le cineva ușor își poate forma și cuprinde o supravvedere generală și scopul comun spre care toate cugetele să fie direse și întru același unite...

Românii din Tisa până în Marea Neagră, din Dunăre până peste Dnistru departe, în Crimeea de o parte, de alta până la Crapacu marginile Poloniei, (tăcând alții) risipiți și împrăștiați pe tot inderea, fac o mulțime considerabilă, cât prin numărul lor, cât și prin lățimea locului de ei locuit, și dau ochiului călător, — pornit spre cunoștiuță și înțeleaptă îndegăciune, — prilej de a se mira de statul unei ginte așa numeroasă și părăsită, care într'adevăr este vrednică de toată luarea aminte, nu numai pentru mulțimea ei, ci și pentru înălțata viță de unde-și trage nașterea pentru faptele strămoșilor săi, și mai vârtos — între altelele multe — pentru însușirile ei innăscute, care precum puțintel sunt altora cunoscute, fiind învăscute și acoperite cu negura groasă a întunerecului, apesate și ascunse prin tirania bisericească și politică, și cu tot modrul mai până la extingere și nevedere adusă prin alții cu ei-și înlocuitori nepretini; așa desfăcându-se de toate spre toate faptele exprovirile mari și laudate, sunt destoinice, și cu mare folos pot a se apleca și întrebuița.

Această gintă română din locurile amintesate, e de sine stătătoare; în altele, cu alte ginte în una amestecate și locuitoare, care toate mult mai târziu, încet, încet și prin mic număr între Români s'au așezat, și pământurile au sălășluit. Însă toate celelalte ginte, printre Români împrăștiate și cu ei învăluite, în una socotindu-se, nu ajung la număr cu Românii*.

„Dară cu toate acestea . . .“ (: extragem noi, în cele ce urmează dintr'un paragraf încâlcit și barat, numai sensul:) . . . Românii sunt supuși, urgisiți la curți, și alungați de alte ginte. Nici măcar plângerile și rugămințile lor nu sunt ascultate . . .

Ciorna se oprește aci.

Academia Română Ms. 2443 f. 58, 59.

XXVIII.

Scrisoarea Episcopului Samuil Vulcan către Moise Nîcoară.

Beiuş 1815 Aug. 27.

Dilecte !

Promissam Repraesentationem, quam Suae Majestati intuitu Episcopatus Aradiensis anno praesento in Julio exhibui isthic transpono, non succenseas, quod primum motivum a Religione desumptum proposuerim, quia motivis sum usus, quae credidi permovere longe graviora aliqua verbotenus insinuavi planuisset attem si aliqua motiva etiam tu mihi potuisses suggerere, sed evitasti, quod facere debuisses ante omnia, cum vetu nunc maxime urgere debeamus.

Administrator Officii Supremi Comitatus Bihariensis, Ludovicus Rhedey 4 Novembris anni praeteriti 1814 accepit a Cancellario Iosepho Erdödi mandatum, quale Gubernatore Transylvaniae Georgium Banfi circa illud tempus etiam accipisse tibi aperneram, ut individua Valachica Ecclesiastica pro vacante hoc Aradiensi Episcopatu idonea exquirat et proponat Suae Majestati medio Cancellarii, unde Rhedey sub 28 ejus mensis Novembris *1-o loco* proposuit Episcopum Pacracziensem in Slavonia *Iosephum Putnik*, quem ex Valacho Transylvano emigrante cum Rasciana aliqua neoplantae copulato, et ex hujus Filio Demetrio nobili, qui virginem ex Familia Szaplantziana in Possessione Cottus Aradiensis Simand duxit, et hunc Putnic genuit originem ducere asserit.

Dein: Procopium Bolics Archimandritam Claustri Rakovacensis origine Illyrum. Tertio: Nestor Ioanovics Egumen in aliquo Claustro in Sirmio, quem tamen inquesti characteris esse assent. Quarto: Manuelovics Archimandritam Claustri Hodos in Comitatu Aradiensi ortum, origine et nativitate Valachum. Quinto: Stephanum Athanasievics Protopraesbyterum Lugosiensem in Comitatu Crassoviensi viduum 36 annorum, linguae Valachicae, Latinae, Hungaricae, et Rascianicae mediocriter gnarum. Hinc te rogo ut intuitu horum virorum rem cum aliis etiam conferas et mihi absque mora rescribas quales viri sint per Rhedey propositi, num Valachi, *si Bolics* excipiatur, vel tantum esse praetenduntur, cujus sint characteris, qualia habent merita, et quali sint erga Valachos animo, ut ego etiam loqui sciam cum fundamento. Pretor ut in Domino benevalens.

Beleny 27 Aug. 1815.

Samuely Episcopus.

Academia Română Ms. 2443, f. 61.

XXIX.

Chişineu 1815 Sept. 9.

O adresă către Julani — prin care Theodor Popovici, protopopul Chişineului, îi îndeamnă să ceară Episcop român pe scaunul arădan.

Prea cinstită Comunitate
Mie prea iubiți fii!

Neamul și clerul românesc luând seama că toată fericirea sa se trage dela căpeteniile cele sufletești, care să fie destoinice și în stare cu învățături a aduce pe norodul său la dreapta cale de cunoștința cea adevărată, și care să poată vindeca ranele lui, pe care să-l înțe leagă, și să-i doară inima de nefericita și trista stare a orbirii și a întunerecului în care se află norodul, cu o înțelegere s'au învoit Norodul și Clerul ca după moartea răpăusatului Domn Episcop al Eparhiei acesteia a Aradului, să aștearnă rugăciunea sa prea plecată la picioarele prea Înălțatului nostru Împărat, ca să se milostivească și să se îndure a da Neamului românesc Episcop din sânge român și știutor al limbei Turmei sale.

Deci voiți Domnia-voastră ca acea cerere și rugăciune și în numele Domniilor-voastre să se arate prin Deputații Neamului la Înălțatul Tron împărătesc? Dacă voiți toți, să mă adeveriți despre cugetul acesta prin o adevărită în scris, întărită cu subscrierea Dumnelor-voastre și cu pecetea Comunității; și aceasta cât mai curând, dacă vă învoiți să mi-o trimiteți.

Cu blagoslovenia părintească rămân al Domniilor-voastre deapănarea părinte și voitor de bine

In Chişineu 9 zile luna Sept. 1815.

Th. Popovici m. p.
Protopresbiterul
Chişineului și Zărandului.

[adresa]

„Din Chişineu Preacinstit Comunitaşului românesc de legea grecească neunită a oraşului Jula, cu părintească dragoste să se dee. în Jula.

Academia Română Ms. 2439, f. 72.

XXX.

Scrisoarea lui Nicolae Suci — „Popa Nica“ — Paroh în Jula, către Moise Nicoară, cumnatul său.

Iubite frate !

Nestatornica stare a sănătății care o aveai, încă cu noi fiind, mi-au dat foarte mult prilej de a mă mâhni, și a mă supăra ; iar mai vârtos înțelegând precum că și în calea către Arad, tot într'aceea slabă stare a sănătății petreci, nespunând mâhnire a inimii mele nu o aveam cu ce o stâmpăra, ci numai nădăjduind în tot ceasu așteptam dorita înștiințare dela Domnia-ta, care și cu mare bucurie, în 9 zile Octomvrie am primit, dintru care înțelegând buna vedere a sănătății frăției tale, și toată buna sporire întru luatul înainte lucru, toată întristarea mea într'o nespunând bucurie mi s'au întors ! Așisderea, iubite Frate, despre ce m'ai înștiințat ca să-ți răspund, acum alta nimica am înțeles fără numai, *un corenciu acum de curând am primit dela Mitropolitul*, prin Administratorul, din curtea Episcopiei precum poruncindu-să Protopopului, ca în tot Protopopiatul său, să umble, ca Σιδοξια, și Conscriptia caselor și a sufletelor, și câți Preoți sunt în fiește care loc, oraș (sau sat) câți Preoți Parohi sunt, și câți supra-numerari, și câți capelani, și câți Diaconi, câți sunt Preoți cu singhelie, și dela care Episcop s'au preoțit și au căpătat singhelie, și de câți ani e Preotul și câți prunci are și feciori și fete, și are Preotul muere au ba, și fieștecarele câți ani are decând îi preot, — care lucru noi nu-l știm pentru ce se cere. *Așisderea tot într'acest corenciu*, se cere *cumcă câte școale sunt și cine e învățător*, și cumu-i numele învățătoriului, și cum e purtarea lui și de câți ani este.

Alta iubite frate nu știu nici n'am înțeles, fără numai tot cu nebunul acesta de Popă Moisi tot bai am pentru Dascălul. Intru altele mila lui Dumnezeu că suntem sănătoși, sărutându-te rămâi iubitor frate

Nicolae Suci Prezviter

în Jula 12 zile Octombrie 1815.

Academia Română, Ms. 2439, f. 167.

XXXI.

„Recomandarea Episcopului Samuil Vulcan în chestiunea Episcopului din Arad“, precedată de câteva cuvinte adresate de același către Moise Nicoară.

Oradea 20 Octombrie 1815

P. S. Qualem hic tibi *transpono Recursum*, ob interventas errores duplici manu ultimo exauratum, et ob imminens Cursoris discessum nec revisum, misi hodierna die ad Imperatorem et conferentialem consiliarum Lorenz Futuro die Lunae, ut spero, ad plures sum misurus. Praestolor inde vestras Literas. Valite Vard. 20 Octob. 1815.

Domini Directoris consors benevalet. *Manu notus*.

(Copie):

Illustrissime ac Reverendissime Domine Abbas et Consiliarie
Domine mihi singulariter Colendissime!

Quibus modis nidus Patriarchae et Metropolitae *Arsenii Csernovics* circa annum 1690 ad Ditiones S. Coronae Regni Hungariae subjectas suo cum Comitatu commigrantis per assecclas monachos non tantum per Hungariam, sed etiam per Magnum Transylvaniae Principatum dilatatus fuerit, quot item Graeco Catholici Episcopatus, remotioribus confratribus haud auxiliantibus, subversi, et Valachi a. s. unione seducti, et schismati, et Rascianis devicti fuerint, quantaque cum calliditate et sollicitudine in ignorantia detineantur, ne dextram, vel sinistram videant, non nisi lacrimando meminisse possum.

Post diuturnum tandem, et ingratum opiati hujus somnii soporem seductus Clerus, populusque Valachicus oculos aperire incipit, et sui a jugo Rascianorum liberationem sollicitare non deest. Anno adhuc elapso 1814 Valachi Dioecesim Aradiensem constituentes confratrum Transylvanorum permoti exemplo, pro obtinendo e gremio nationis Episcopo *Recursum* iastituerunt, quem requisitus ob iis, Viennae existens, ipse Suae Majestati Sacratissimae, *una cum Instantia per me hoc ipso in negatio formata sub 10 Iulii ejusdem 1814* de genu substravi.

Interea ex publico hic rumore intelligere mihi licuit, Dominum Comitum Ludovicum Rhedey Comitatus hujus Bihariensis officii supremi Comitum Administratorem pro consequendo Episcopatu Aradiensi sub 28 Novembris a. p. sequentia quique individua, videlicet: *Josephum Putnik* actualem Episcopum Pakratziensem; *Procopium Bolicis* Archimandritam Claustri Rakovacsensis; *Nestorium Ioannovics* Proto-Hegumenum cujusdam Claustri in Sirmio; *Manuelovics* Archimandritam Claustri Hodos; et tandem Stephanum *Athanasievics* Pro-

-topresbyterum Lugusiensem proposuisse, et hanc suam Propositionem mortuo Aradiensi Episcopo Avacumovics Excellentissimo Domino Cancellario sub 18 Aug. a. c. 1815 reiterasse, atque in ea prae aliis Episcopum Putnik et Archimandritam Bolics commendasse.

Cum autem Candidatio per Dominum Comitem non ex propria cognitione, sed ex dictamine Metropolitae, Majorumque Cleri Rascianici, quibuscum cunctis occasione Commissariatus sui ibidem diutius se distraxit, et amicitiam inivit, facta, et per consequens ita comparata sit, ut populo Valachico Dioecesim Aradiensem constituenti ultro sub iugo Rascianorum gemendum, et in profunda barbarie, in qua studio, et sollicite conservatur manendum sit, interesse pro cultura neglecti hujus populi, et respective pro Sancta Unione, et ipsa Civitate eo determinat, ut super Candidatis his individuis Illustri Vestrae humillime mea aperiā sensa et una tales recenseam viros, quorum singulus, si clementer episcopus pro vacanti Aradiensi Dioecesi denominaretur culturae, et felicitati Valachicae hujus Dioecesis cum zelo, et efficacia esset intentus.

Tritum majorum Cleri Rascianici Principium est, Valachos pro possibili sub nube ignorantiae, et praëjudiciorum fovendos esse, cum hac ratione non modo facilius tondeantur, sed etiam decorum in schismate perseverantia nullum subversetur periculum; observarunt enim, et non una vice fassi sunt, quod tales, qui illuminetiores sunt inter Valachos ad Sanctam transeant unionem. An istud Principium candidanti D-no comiti agnitum fuerit, non scio, scio tamen candidaturem per eum factam huic Principio appido consentaneam esse.

Inter viros per D-num Comitem Candidatos, *duo viri proponuntur Valachi Ioannovics nempe, et Athanasievics*, et uterque clausula notatur, et quidem *Primus*, cujus dexteritas reliquorum haud quaquam minor nec verbo attingitur, inquieti baptisatur characteris, *Alter* vero, qui huiusque etiam nationis pro cultura zelum manifestavit, ad monasterium detrudendus projectatar, ac si concilia utriusque Ecclesiae non praeschiberent; monachos regi, non regere oportere, et ac si praxis sicut apud nos, qui eundem cum non unitis habemus Riturum, ita jam apud Transylvanos non unitos non foret contraria; unde ergo hic theologisandi modus candidanti D-no accesserit, nisi a monachis Rascianis, qui hac ratione dominatum suum in Valachos securum tenere satagunt?

Laudat Dominus Comes Episcopum *Putnik*, et dicit, quod vir politissimus sit, et mereatur ad Episcopatum Aradiensem promoveri, ut majorum Proventuum capiat beneficium. Illustrissime Domine! Clerus Populusque Valachicus Dioecesis Aradiensis querit Episcopum et Patrem, qui non colligendorum omnimode Proventuum, sicut hucusque factum est, sed promovendae in medio sui culturae, adeoque felicitatis curam habeat. Voto huic Episcopum *Putnik*, haud quaquam res-

ponsurum fore, inde concluditur quod magis Dominum, quam Episcopum laudat, et plus distractionibus, quam officio sis indulgere amet occupationibus, atque adeo multis expensis opus habeat, porro quod partem, quam habuit valachicam ex toto in serbicum transmutaverit, imo secundum aliorum Testimonium plane Rascianus sit origine, et tantum, quantum Dioecesis hujus adjuncta proscerent non sciat Valachice, atque ideo tota Dioecesis nihil sibi ab eo promittere posset.

Mirum sane! quod Dominus Candidans, *Bolics* virum nationem Croatam, et antehac didascalum M-Varadiensem osorem Valachorum qui sub Praelectionibus moralis duntaxat in seminario L. R. hic vix aliquoties idque magis curiositatis causa visus est, et Valachice nunquam bene scivit, Valachis Episcopatum Aradiensem constituentibus pro Episcopo obtrudere nitatur, schola paeparatoria Aradiensis, etiam tales efformat Ludimagistros, et quis Ludimagistrum proponat pro Episcopo. Ego hic nihil aliud nisi anguem sub herba latitare video. Denique

Quod attinet ad Archimandritam *Manuelovics* in gratiam Fratris Consistorii non unitorum M-Varadiensis Praesidis candidatum, verum nativitate Rascianum verum nec corpore, nec anima pro Episcopo hic tantus est Valachorum Osor, ut non semel protulerit, quod si in eo unica Sanguinis Valachici inesset guttula eam etiam instantanee emitteret, praeterea qua Proto-Diaconus defuncti Episcopi ipse violenter pecuniam extraxit ex Sacculis ordinandorum, et si nullam inveniebat iis colaphum inflixit, et detracta de illis vestimenta apud se in pignus detinuit usque dum petita depensa fuisset summa.

His igitur ita se habentibus Majestati Vestrae Sacratissimae fideli, et homagiali cum devotione de genu detegere sustineo, vota cleri, Populique Valachici vacantem Dioecesim Aradiensem Constituentis in cogremialem *Moysem Nicore* nativitate Valachum concentrare, qui linguas praeter Valachicam, Germanicam, Latinam, Hungaricam, Gallicam fundat calet et loquitur, Graecae etiam et Italicae aequalem habet noticiam, et studia tam grammaticalia quam et altiora apud Catholicos in Academiis et Universitate Pestiensi cum primo progressu absolvit et sibi per plures annos pulcrum experientiam et praxim propriam fecit, et est tam capax subjectum cui par nequit opponere Clerus Rascianus est que etiam Sancti Unioni melius affectus, ac sunt Rascianorum Cleri creaturae, et ideo in eo tam Cleri, Populique expectatio, quam Majestatis Vestrae Sacratissimae intentio haud quaquam sine effectu maneret, et cum sui quae coelibis ordinationem ex eo distulerit. Ne ad Monasterium detrudatur et mancipium fiat monachorum Serbicum, inque sui ulteriori perfectione praepediatur vacans Dioecesis Aradiensis Majestati Vestrae Sacratissimae humi provoluta supplicat, ut eum interea Episcopum denominare, et donec debita Intersticia in ipsius ordinatione observatae

fuerint, aut si praejudiciose posceretur, Monachus etiam initiaretur proventus Episcopales inde a die obitus Episcopi fundo Litterarii Instituti Aradiensis clementer applacitare dignetur.

Reperiuntur porro etiam alii viri valachi, qui pariter Episcopatum regere valerent quin Valachi Rascianos, vel Croatos mutari debeant, tales praeter gremiales commemoratos Athanasievics et Ioanovici sunt:

Isaias Beleschan Archimandrita Vicarius Episcopi non uniti Ritus, *Czernoviczensis in Bukovina*, qui calet linguam maternam Valachicam, Rascianicam, et Germanicam, Latinam quoque rite loquitur et jam ab anno 1791, qua vicarius praenominati Episcopi penes interumeratos moses quibus semper ornatus fuit, dexteritatem et Praxim necessariam sibi comparavit.

Rudolphus Tempian Archi-Diaconus *Coronensis in Transylvania*, qui pluribus annis inspectorem scholarum nationalium non unitarum per totum Principatum, Assessorem et subinde Praesidem in Consistorio ac diutius etiam Regiminis Capellanum egit, et praeter Maternam Valachicam, loquitur bene linguam Germanicam, Hungaricam et Latinam, nec facessit difficultatem Matrimonium uxor enim illius pro tali casu Monasterium intrare parata est.

Angelus Taurovics Archi-Diaconus *Cibiniensis* et Assessor Consistorialis ibidem, vir vere bonorum morum, et coelebes. Hic studia terminavit in Academia Claudiopolitana, et est linguae Valachicae Maternae, Germanicae, Hungaricae et Latinae gnarus; fuit etiam antehac aliquam diu Campestris Capellanus. Tandem:

Leményi Capellanus Regiunis penes Regimen Bukovinense, qui antehac diutius Proffessor fuit Ordinandorum in Bukovina, et Valachice, et Rascianice et Germanice scit.

Possum athuc etiam *Georgium Kirilovics* Protopresbyterum Gallesem ad Diocesim Aradiensem pertinentem commemorare. Iste absolvit hic Vardini Philosophiam, et praeter Valachicam linguam loquitur Hungaricam, Germanicam et Latinam et rotabili summa ad fundum scholarem concurrat, et ob sua merita Aureo numismate condecoratus est.

Quibus praemissis Majestati Vestrae Sacratissimae humillima cum subjectione supplico; ut desideratum per Clerum, Populumpue Valachicum Dioecesim Aradiensem Constituentem *Moysem Nicore*, aut saltem unum ex his, recensui individuis Aradiensem Episcopum benigne denominare digneur, quatenus Populus, Clerusque Neclectus Episcopatus hujus 470 circiter Valachicarum Parochiarum, equibus una tantum Rascianis mixta est Patrem et Episcopum obtineant, et ad certum culture gradum evehi queat, et ipse etiam ardentissimi pro agenda Sancta unione voti aliquando compos redar, et etiam Sancta Majestatis Vestrae secundetur intentio.

20 Octob. 1815.

Academia Română Ms. 2443 f. 65—69.

XXXII.

Copia scrisorii prin care contele Brancovici Arhimandrit și Administrator al Episcopiei Aradului destitue din slujbele profești pe Ioan Popovici Parohul din Zărand.

Arad 1815 Octombrie 21.

Bine cucernice D. Protoprezbiter !
mie iubite !

În urmarea determinației Consistorialnice de astăzi se poruncește Binecucernicei Tale, ca în locul lui *Ioan Popovici Paroh și namesnic al Zarandului*, care la Consistorium pe astăzi fiind ținut n'au venit, și după arătarea Binecucerniciei Tale în fața Județului consistorialnic acesta *pentru că au lăsat parohia și au eșit din eparhie afară fără știrea și a Binecucerniciei Tale*, precum singur ai mărturisit și fără îngăduința și știrea și acestui Consistorium să rânduiești pre un preot care și de Parohia aceea va avea grijă, și slujbele în Biserică în locul numitului namesnic va săvârși, pentru că el namesnicul dela toate slujbele bisericesti și parohialnice așa și dela veniturile parohialnice, de astăzi este oprit, până atunci, până când pricina lăsării sale parohii fără de știre, și eșirii din Eparhie afară fără îngăduință nu va arăta, și înaintea acestui duhovnicesc județ nu se va desvinovăți.

Intru altele sunt al B. Cucerniciei Tale.

Dat în sesia Consistorialnică în Arad 1 de zile a lunii Octombrie anul 1815 după vechiul Calendar ținut; voitor de bine

Antonie Grof Brancovici Arhimandrit
și Administrator.

Academia Română, Ms. 2445 f. 37.

XXXIII.

Samuil Vulcan către M. Nicoară.

Oradea 1815 Octombrie 23.

Hic advolutas Literas mittit tibi intitulado Domino ad manundas Vidovics, quem nuper penes suam vineam habitantem visitaveras Scribit ut te ducat et inviet ad Dominos, quibus missionis tuae ne gotium proponendum habebis. Hodie quidem absolvere non potuimu quod mittere volumus, sed futuro die Veneris ad omnes ad quos in tendebam reflexiones meae tecum jam communicatae mittentur.

23 Oct. 1815.

Manu notus

Academia Română Ms. 2439, f. 263. „Ego percepi 2-a Novembris (M. N.)

XXXIV.

Samul Vulcan către M. Nicoară.

Oradea 1815 Octombrie 27.

Dilecte!

Ex quinque Deputatis, dum de frunctione panis agitur, Tu cum uno solum modo Viennam ascendis! Ultinam reliqui remansissent non ob metum, aut quod sint indifferentes intuitu hujus negotii. Quis se pro Czikindeal jam exponet, quoad illius Professuram et Fabulas cum tibi suscepti negotii cura superabundet. Nuper scripseras ut Literas quas vellem tibi exarare inviarem ad Martinoli. Proinde ad eundem duas jam ad te datas expedivi. In posterum scribam ad Stojka. Hodie expedio Literas intuitu vestri ad Principem Reiner, Archi-Episcopum Viennensem Hohenwarth, Cancelarium Erdödy et Beatrici Principissae. Restat ad Palatinum.

Varad 27 Oct. 1815.

Manu notus.

Cum duo ascenderiis, ubique Credentiales vestras debebitis. Salutes meo nomine itineris socium.

[Adresa pe verso]
Perillustri ac Generose Domine
Moysi Nicora etc. Domino mihi
observandissimo

Viennae

Academia Română, Ms. 2439 f. 264.

XXXV.

Dimitrie Țichindeal către M. Nicoară despre uneltirile pe cari le fac Sârbii în scopul de a zădărnici străduințele Românilor.

Becicherecul mic 1815 Octombrie 28.

Frate Nicoară!

După aplecarea voastră din Arad la trei zile am căpătat înștiințarea, și apoi ce să îndelungesc, țin circumstanțele așa mă înstrâmtorase cât almintrelea fără de cu pierderea Parohiei mele și a cinstitii preoțești nu puteam pleca. Până acuma de trei ori am fost ținiruit de Episcopul Timișorii în rândul Episcopiei Aradului, unde de față au trebuit să stau, dară nimica cu mine nu a dobândit.

Aceasta vei ști, că *Nestorovici au făcut la cancelăria ungurească arătare că nu sunteți adevărați deputirți cu știrea totului cler al Aradului anumiți, și pentru cheltuială s'au făcut colecte*, rugându-se să nu fiți primiți, și să vă zogoană înapoi acasă. Despre aceasta s'a făcut de acolo dela Curte întrebare, și Sâmbăta trecută s'au trimis de D. Provincial ober Comesar V. Kovaci răspunsul sau derictul, că punerea înainte a lui Nestorovici e cu totul mincinoasă și Voi sunteți adevărați Deputați cu știrea și voia tuturor Românilor de sub Diețea Aradului, fără colecte trimiși, încă și recomandăluți tocmai Împăratului — și cât de cu grabă iarăși se va continua aceeași laudată Recomende către Arad. Nu mai știu nimica, că până acuma nefiindu-mi slobod nu m'am mai dus.

Iară dincoace de către Timișoara te înștiințez că s'au făcut *între Sârbi o tulburare negrăită despre mergerea voastră în sus. Pre tine te numesc neguțătorul din Jula*, carele pentru necredința ta nu ai putut fi nici într'o diregătorie aplicăluit.

Hirathia sârbeasca toate potincioasele moduri ca să nu dobândim scopul, acuma întrebunțează. Aceasta și nespus de mine vei ști prea bine, și de-l pierdem, vai nouă! Că ne vor arunca înapoi mai puțin la 50 ani a nu ne mai trezi, cari nenorocite urmări nouă Românilor vor aduce.

Nu-ți voiu zice, vezi și umblă, roagă și iar roagă, că aceea știu că mai mult de cât ce-mi poci închipui o faci; dar atata îți voiu să-ți zic: Acum gândește la toate, către dobândirea Scopului, putincioasele mijlociri și de unde știi le cere, nu cumva să ți se urască și să lași lucrul jos. De sunt de lipsă acolo acuma fie cum va fi, eu viu la Viena, dară de socotești a merge la Italia la Împăratul fără mine să nu mergi, ci îmi scrie că vei să mergi și iată-mă în 10 zile la Viena apoi amândoi vom merge la Împăratul, aceasta o fac eu.

Sănătate la D. Stoica, cu bucurie îi voi sluji cu ce va pofti, de aceia spune-i, și la clerici la toți. Scrie-mi în ce stă lucrul, și ce am de a lucra, ca să fiu al tău frate.

D. Țichindeal m. p.

N. B. La Biserica grecească lângă Vaisei Voolf dă scrisoarea.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 209—10.

XXXVI.

Prima scrisoare a Directorului Ioan Püspöki, fost deputat cu Moise Nicoară și silit să se întoarcă din drum.

Oradia Mare 1815 Octombrie 29 s. n.

Perillustris ac Generose Domine!

Domine et Amice mihi singulariter coledissime!

Praesentis mensis 26-a domum perveniens hucadusque quo ad nostrum negotium terminare nihil potui, sed nec ex partibus quidquam potui rescire, cum reditus meus adhuc non innotuerit; caeterum negotio per me terminanda prima occasione terminabo, transmittendas, atque ex partibus mihi innotescentes circumstantias significabo, acta documenta quorum majorem vestrae Dominationes Superius usum habere potuerint, sine mora submittam, dummodo mihi tempus commorationis significare dignentur.

Inter plura minoris momenti infortunia quae in reditu meo intervenerunt, est summum, quod speculum, per me Pestini emptum in 20 frustra *confractum sit*: Quamobrem demisse Vestras Dominationes oro, quatenus mihi in Fabrica Viennensi solum speculum ab omnibus maculis aut erroribus mundum sine margine, cujus longitudo sit 34 $\frac{1}{2}$ zoll. latitudo vero 22 $\frac{3}{4}$ zoll. emere ac bene compositum secunda occasione Pestinum ad mercatorem Raits transponi curare dignentur, pretium ejusdem si alterutra vestrarum Dominationum deponere non posset insto illud ab aliquo levari, aut vero si diutius Viennae morari dignarentur, mihi notificari, ut obvientem summam instantanee Vestris Dominationibus transponere possim.

Cum autem hocce infortunium summam causat uxori dolorem insto denuo, ac iterato, ut hocce meum humillimum petitum effectare dignentur, ac si Vestris Dominationibus molestum non esset M. Varadinum usque transponi curare gratiose velint: hac benignitate si me frui jusserint, devinctissimum me reddent, ac operam navantem ut in omnibus evenibilitus casibus simili ratione servitia mea praestare iisque Vestrarum Dominationum amicitiam ex integro promovere adlaborem.

Qui ubi me amicis affectibus commendarem admodum Reverendum Dominum saluto revereorque ac demissa veneratione persisto.
Amicitiae vestrae

humillimus servus Ioannes Püspöki m. p.

M. Varadini 29-a Oct. 1815 s. n.

P. S. (în cirilice) Prea cinstiți Domni! și eu foarte cu umilință mă rog aceasta cerere a o împlini; după care poftind tot binele rămân umilită

Maria Piușpechi m. p.

Perillustri Domino Moisi Nyikora

XXXVII.

Scrisoarea lui Theodor Popovici Protopresbiter al Chişineului şi Zărandului către Ioan Popovici, Şerban, deputat cu M. Nicoară.

Chişineu, 1815 Noembrie 8.

Dragul meu, Dulce şi prea dorit, Iubite frate.

Tot binele şi darul dela Tatăl nostru cel Ceresc pre cum şi dela acest prea milostiv stăpân monarhul nostru, pre cum şi voi vă poftiţi, aşijderea şi eu zic din suflet şi din inimă: întru toate vă cer şi eu poftesc dela înduratul şi milostivul D-zeu să vă dea pre cum şi nouă.

Despre alte înştiinţări nu pot cu amăruntul a vă înştiinţa despre lucrurile noastre aici, măcar că scrisori dela Domniavoastră precum din *Buda* trimisă din 9-a zi Octombrie şi din *Viena* din 29 Octombrie am primit şi ce mi scrii am înţeles. Eu la casa Sfinţiei tale în Zărand până acum de două ori am fost, şi nice o sminteală sau ceva pagubă acasă nu-i de arătură sau neplăvită cu semănat cu tot, ovăzul n'au călcat că-i tot tină în arie. Alta cătu-i pentru Sfinţia ta, dela curtea noastră Episcopescă eşti oprit din slujbele preoţeşti pentru că ai mers fără ştirea curţii de acasă, dar eu pe aceea am răspuns: pentru care pricină fără ştirea lor ai mers, aceea dar în tot, cea mai mare nimica este. Dar clevetele Sărbilor şi încât şi cu un fel de mijlociri, şi cu alt nu se poate arăta prin scrisoare a se da cât sunt de spurcate şi urâte. Ce numai cel Atot puternic mărit D-zeu să vă dea ajutor şi mila slobozită a înălţat Impăratului nostru, că de ar fi cu putinţă cât mai de grabă pofti şi durerea inimilor noastre de s'ar putea aduce întru bun sfârşit, cu lacrimi ne rugăm; şi cu rugăciunea noastră de s'ar putea să se împlinească şi din adâncul sufletului; de alte toată întârzierea mea de a vă scrie multe umblări a protivnicilor şi în cărări de a umbla sunt îndătorat, dară şi pentru ce mie sugşigul de bani mult arătata lipsă nici într'un fel de chip a căpăta nu pot, că cea mai mare a protivnicilor noştri întrebare peste tot oare de unde am luat bani pentru cheltuiala drumului la Impăratul şi aceea văzându-se dela mine a-i căpăta bani nu se poate. Aşa dară sufleţii mei supt numele meu ori pe cine veţi afla a vă ajutora sugşigul luaţi. Că încă către aceea cheltuială şi din norodul cel prost al nostru ne întrebuiţă să făgăduim că ne vor da cu tot sufletul ajutor. Şi aceasta căutaţi iubiţii mei, de nu vine Impăratul nostru cu grabă aice mă rog ca *D. Moise Nicoară de este cu putinţă să mearga unde ar fi ca să se arate în persoană la Milostivul Impărat*: lacrimile cele de poftire a neamului acesta micşorat rumănesc doară ca mai cu grabă la bun sfârşit a putea veni să se poată. Cu mila şi cu în-

durarea sa cea milostivită spre toți și și spre noi rămași săraci Rumâni ca ajutor să ni se dea: din adâncul inimii cu lacrimi ne rugăm și cu fierbințeală, care și vouă dela Atot puternicul și milostivul Dumnezeu ostenelele voastre, despre micșorarea acestui neam rumânesc neplătite cu lacrimi ne rugăm să nu le lese neplătite. Supt acoperământul Domnului Dumnezeuului vă încredințez să vă păzească de toate asuprelile cele înviforate rămânându-vă rugător către împlinirea Domniilor-voastre 2 persoanelor, de pururea din adâncul inimii gata spre slujbă.

Th. Popovici m. p.
Protopresbiter al
Chișineului și Zărandului.

în Chișineu în 8 zile
din Noembrie 1815.

Sfinții mai mari Voevozi îngerești să vă stea în toată vremea de ajutor și acoperitori.

Trimit dela mine f. 20.

N. B. Intr'alt chip toți suntem sănătoși ce numai de dușmani năcăjiți.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 74.

XXXVIII.

Scrisoarea lui Gheorghe Popovici, paroh în Comlăuș, către Ioan Mihuț, despre Românii duși la învățătură la Carloveț.

Comlăuș 1815 Noemvrie 15.

Din bun neam născut Domnule Ioan Mihuț.

Mie mult prețuite.

Despre cererea dușilor noștri pentru neamul nostru, adecă dela mine, pentru pruncii cei din Varmegia Biharului prin birăi duși la Carloveț, pentru învățătură, la școala cea mare, însă eu nu știu cu numărul câți au fost: pentru neputința beteșugului ce am, și capul foarte tare mă doare cât nici cu ochii nu văz bine, și tare mis turburat, și nu poci deplin să slujesc deplin, — iară aceasta arăt: că mergând eu la Carloveț la Rezidența Excelenției Sale adecă: vara la Rusalii deci, șădea trei prunci lângă un zid, și văzându-mă m'au grăit: „Cinstite Părinte, de unde ești Sfinția Ta? — Eu le-am răspuns: „Eu sânt de peste Murăș.“ — Ei: „doară știi Sfinția Ta *Ora-dia*? Eu: „știu.“ — „Noi de acolo suntem și ne-au adus Excelenția să ne învețe aici la Ghimnazie,“ și bine eu nu știu 7 sau 8 mi-au spus că au fost; numai aceasta mi-au zis, că: „nu ne grijesc, că ne-au umplut gadul și bubele, iacă cum sântem“ — (și era capul lor tot scoartă de bube) — și zice: „iacă acesta al treilea acum fi beteag și acuși trebuie să moară, că nu poate mânca nimic, că ceilalți toți, așa de negrije au murit, și numai noi am rămas, și și noi vom muri, că ne omoară cu foamea și nu ne spală hainele și sântem plini de gad“ — Eu am zis: „când ați venit aici?“ — zisă: de 3-i ani“. Am zis: „dară n'aveți părinți?. „Ba avem părinți și gazde mari și tot nemeși sunt părinții noștri, numai când ne-au înceluit dela părinții noștri, au zis, că ne-or spăla cât nici maica noastră nu ne-au grijit mai bine, când ne-au aplecat. Și iacă că toți perim și plângem că Părinții noștri știu că noi trăim cum au zis când ne-au înceluit, de ne-au adus aici“.

Și un Diacon din Arad Rumân iară mi-au zis că „să ferească Dumnezeu cum ne batjocoresc Sârbii, pe noi pe Rumâni; că ce fac și cu mine, mă fac de tot mașcă și neînvățați, numai eu tac; și pe niște prunci, ce i-au înceluit dela părinți, de i-au adus să învețe la Ghimnazie Excelenția Sa cu cheltuiala Sa pe toți fi omoară cu negrija și cu foamea, mai ales de când nu-i Excelenția Sa acasă, fiind la Dietă. Când fi Excelenția Sa acasă, tot nu cutează așa mari batjocuri a face de tot; dară cu modrul lor tot le merge voia lor.

Intru altele cu dragoste rămân al Domnivoastre
în Comlăuș 15/815 Noem.

Gheorghiu Popovici m. p.
paroh în Comlăuș.

(verso)

D-lui Ioan Mihuț Profesor
și Senior în școli preparande
cu cinste să se dea în Arad.¹⁾

Acad. Rom. Ms. 2440, f. 47 (în cirilice).

¹⁾ Mihuț a primit-o la 16 Noembrie, iar M. Nicoară (se pare) la 6 Decembrie 1815, probabil de Mihuț retrimesă.

XXXIX.

Scrisoarea lui I. Obradovici trimisă lui Sămuil Vŭlcan și retrimisă de acesta lui M. Nîcoară.

Lipova 28/13 Noembrie 1815.

Milostive Patroane!

Fiind zilele acestea la Timișoara, am avut ocazie a vorbi cu unul dintre tainicii lui Nestorovici, carele acuma dela Buda au venit. Acesta îmi spune, că Nestorovici acum trimite Candidația despre Directoratul Logosului la Curte, și tare într'însul recomandeluște pe un Sârb dela Srem anume *Ioan Radovanovici*¹⁾ carele e în locul meu Director la Graniță, dar de mine grăește că m'a într'ajutori să merg iarăși îndărăt la Graniță. Eu înapoi nu merg măcar de voi perde și pensia, că știu ce e la cătane, că am mâncat eu pânea cea amară la cătane 12 ani. Acest Radovanovici este născut din Irig în Varmegia Sremsului²⁾ până în 26 lea an al vieții sale nu au nici știut nici auzit ceva de Rumâni, dară să fi știut vorovi în limba lor. El venind la 1808 acolo în locul meu nu a știut nimic românește și eu nu am vrut ca să vie el, însă recomandația muerii lui cei atunci tânără au biruit dreptul și adevărul. El fiind *dușman* (cum se zice, jurat) *neamului românesc*, nu au învățat românește nici acum, ci iată câte ceva a tândăli au stricat dar nu au dres de ale mele. El și de acum înainte va face tot așa; că eu știu gândurile protivnicilor neamului românesc. De și zice Nestorovici că Radovanovici știe românește, minte, ca și cum au mințit de Kenghelați, cari nu sunt vrednici un prunc românesc, ne cum o.....*) a lor îndreptare să aibă, ci Măria.....*) ești de toare a apăra neamul de asuprirea și călcarea spurcatului Nestorovici, carele numai va să înșele Thronul cu minciuni. Nu din vreo interesatie ci din înclinație a inimii celei curate, descopăr aceasta Măriei Sale și mă rog ca să grăbești a înștiința pre prea milostivul Monarh despre năpădirea cea nedreaptă. Nu uitând pre acela ce ști că au făcut și iarăși poate face bine neamului, adecă pe cel ce se recomandăluște în milă, și sărută dreapta.....*)

I. Obradovici

în Lipa 28/13 9-brie '815.

N. B. Scrisoarea aceasta dela Obradovics astăzi primită și-o trimit să o întrebuițezi pe unde vei socoti „și vei putea”. Zisa aceia : „Haud facile emergunt, quorum virtutibus obstat res Augusta Domi, in vobis etiam verificari video, quinque ablegati esse debebatis, et nunc remansisti solus in Viennae”. Mai scrie-mi ce nădejde mai ai? Eu cu adevărat am făcut toate și acuma mai de curând am mai îndemnat și pe Ambrus și pe Püspöki să facă și ei ce pot, dar Domnul nu mai știe, ce vor isprăvi.

Cunoscut³⁾

Orade 8 X-brie '815.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 50. 51.

¹⁾ Vezi scrisoarea lui I. Thomici dia Caransebeș 1816 August 2.

²⁾ Sirmium.

³⁾ rupt în original.

⁴⁾ Din comparația cu alte scrisori rânduite de sub N. B. aparțin Episcopului Sămuil Vŭlcan. Anonimatul ce-l păstrează nu e la primul exemplu. Alteori semnează prin „*Manu notus*”, „Cunoscut din scrisoare”, sau numai „Cunoscut”, ca mai sus.

XL.

Scrisoarea lui Nicolae Suci, paroh în Jula, către cumnatul său
Moise Nicoară.

Jula 1815 Decembrie 10.

Iubite Frate!

Cunoscând eu neadormitele ostenele care pentru binele nației noastre verși, și simțind eu toate greseliile Domniei-Tale învățării și supărări care de toate părțile ți se pricinuesc: prin adesele descrieri a ticăloșiei stării mele a ți le mai înmulți nu m'am îndurat. Inșă ce se atinge d spre nepăciuirea Sârbilor până acum afară din cele mai înainte Domniei Tale înștiințate expoziții alte nouă de ale lor mișculanții n'am înțeles, ci numai întru pitulare. Acum sunt așezați, dar numai, iubite Frate, despre starea mea nici nu știu mai arăta-ți voi, căci știu că numai îți va răui inima. Ci totuși prin puțina împărtășire și frăției tale îmi voi mai ușora năcazul, căci prin multa alergare și străduire ziua și noaptea detorințele acestor doi Preoți întru toate câștigurile trebuințelor casei mele mă împedecă, cât de mari neajungeri sunt cuprins, fiindcă acest mai bătrân Preot care și însumi văd că întru nimic a alerga și detorința sa a o împlini nu poate. Iară cestălalt nu numai că întru detorința sa a alerga și a împlini nu vrea, ci încă mijlociri caută prin care și chiar măduva din oase a mi-o stoarce, și prunci a mi-i sărăci să poată: ba încă totuși puținel se îndoește, neștiind cine se va așeza în scaunul Episcopiei, dar apoi îmi zice că apoi va ști el ce lucra..., cu un cuvânt nu știu ce să mă fac, căci în trebile casei mele nici decât a umbla, nici vreme, ba nici din oraș afară a ieși nu pot; pentru că de e ori de îngropat sau de cuminecat, sau într'alte Preoțești detorințe, precum al meu, al bătrînului; așa, și încă mai vartos a popii Moise popor îl slujesc, iar el asemănându-se trântorului celui din coșniță care numai sughe dulceață, iar pentru a strângere și străduire nu se îngrijește; șade sănătos tare și fără de nici o scădere, și întru toate trebile sale fără de socoteală, și fără de lege mă mână și silește.

Mama e mai sănătoasă, n'are acum nici un bai, Moisi umblă la școala cea românească numai și ungurește și nemțește a ceti, Anișca și Dimitrie așisderea la școală umblă. Mila lui Dumnezeu suntem toți sănătoși, dar despre învățatori aceasta am a înștiința precum că sunt străduitori cu râvnă și se poartă bine, numai cu totul sunt pustii, directorul pentru trebile lor nici de cât nu se îngrijește nici după plânsurile lor nimic întorsăție nu le trimite.

Sărutându-te rămâi al frăției tale

iubit frate

Nicolae Suci m. p.

30 Decem. 1815.

Numai mă rog iubite frate ca să mă înștiințezi fi-va oarece despre Episcopie. Fi-va Rumân sau fi-va Sârb precum ți se vădesc lucrurile.

Acad. Rom. Ms, 2439 f. 169—70.

XLI.

Ioan Mihuş către Moise N i c o a r ă.

Aradini die 19 Decembr. 1815.

Iosephe¹⁾ mi suavissime!

Voluptate cum summa Tuas accepi litteras, inxclusasque consigniavi rite. Ad speratum successum, et benevolam Vestri exceptionem si contuli quidpiam, laetor; contulisse autem me arbitror (Vienna informatus) pro conscribendo numero parochorum G. r. n. u. Vienna iam missos esse ordines, imo iam etiam esse per consilium demandatos ex Provinciali Magistratu intelligo. Item Metropolitanæ iam esse demandatum, ut de oblata per Temensiensem metallica massa investiget. Sed cum corvus corvo non consueverit eruere oculum; et dum paulo ante mortem bis invisens, ad ministerium convalationis vix quempiam adhibuerit Dominus Frater, ad massae ablator vestigium non esset alter modus, quam adiuratio cistas (num graviore fuerint discessuri Temesvarium) deferentium ad currum: vel vero ad minimum Sacerdotum ab annis quinque stricta examinatio, quantum, et in quali moneta quemlibet constiterit Sacerdotium. Unde hæc habens, non prodiuturus, poteris, sed valde circumspecte hæc memorare, et adducere.

De Instituto Praeparatorio zelo Maiestatis Sanctissimo Aradini defixo id (sed valde spectans ne coram Nestoroviczii fautoribus) loqui, et seminare potes: Quod ob invidentiam Culturæ Valachorum, Director Localis Illyrus, post obtentam nobilitatem, pro donata Scholis domo, domum aliam paludosis lacunis septam, inter domos rusticas sitam, et ab templo gressus mille tercentos viginti quattuor distantem conduxerit, ut Institutum hoc tum Professoribus morbos, et molestias pertaesis destituatur, tum alumni ob morbos a progressu impediuntur.

Loqui item non par cito, quod ob invidentiam culturæ Valachorum, cum ad seculare Gymnasium Aradiense Orientalis ritus Invenes (quorum Valachi sunt potissimi) ad 60 singulis annis conbluunt, per invidiam malevolentiam Cameralis oppidi cives instigati sunt ad petendum indignissime ferentes Status, et ordines Comitatus supra 150 suae sobolis hic numerantes die 8-a curentis reclamatoriam rusticorum petito dimiserunt opinionem ad Consilium.

Dum hæc dispergere conatus fueris sequentem rem etiam agito: Ut motibus meis pro Vestra Re tanto majus sit pondus in me memorando avarus ne esto. Dicturus: mea causa Orientales confluere:

¹⁾ Titlul de „Iosef“ în loc de Moise pare foarte curios chiar lui Nicoară, care l a subliniat cu semne de exclamare (!!!). Vezi în legătură cu aceasta, însemnarea lui M. Nicoară din 16 IV 1816 (la anexe Nr. LXXXIX).

Laborum. et currarum esse indefessum: Genitivarum, Nationalium, Religionarium partialitatum accerim hostem: Humanae felicitatis relatores; Aequi amantem. Tota prope Europa peragrata cultum: Multarum Linguarum notitia, atque Scientiis Theologicis, Medicis, Juridicis, Philosophicis, facundiaque insignem, atque non Gymnasio sed maiori cuicumque Gubernaculo idoneum! Te olim meum, admiratione, et veneratione teneri!...

Cum iam 63 emensus sim annum, et me nec laudes iam multum titilbent, nec vituperia robere valeant, si per economia haec mea in rem nationis Te profecisse intellexero, vere exultabo.

Quid in Ordine ad omnia proficias diligenter me (Tibi Consilia non mala daturum) informa et ama.

Totum tuum

Amicum Mihuş m. p.

[pe plic]:

Perillustri ac Generoso Domino
Josepho Nyikora D-no singulariter
cultu prosequendo.

Spectabili Domino *Salat* *Viennae*
Jurato Agenti Aulico traddenda

[Primită de Moise Nicoară].

3 Ianuarie 1816.

Acad. Rom. Ms. 2440, f. 49.

XLII.

Scrisoarea Episcopului Samuil Vulcan către Moise Nicoară (Viena)

Oradea 1815 Decembrie 20

Dilecte Fili!

Si quod ego pro Natione bonum puto, liceret etiam Suae Majestati, aliisque in Dicateris Constitutis viris remonstrare, utique *Professorem Mihutz* immediate post te in meis Repraesentationibus posuissem, sed debebam pro Ecclesiastica dignitate, pro Episcopo personas Ecclesiasticas proponere, quas credidi vocationi, et Intentionibus nostris, ac bono nationis satisfacturas *Te unicam saecularem, sine magna spe commendavi*. Sed potens est Deus, et ut spero consolabitur tandem Populum suum valachicum. Ut interim Venetias ad Imperatorem pergas non est necessarium, si puidem jam est persuasus, de necessitate, ut Aradini Episcopus sit Valachus. Unde absque mora vedeas Domum, ut rem bene inchoatam possimus ad finem perducere Vale.

Manu notus

M. Waradini 20 D-bris '815

Dilecto Filio Mojsi Nicora etc. tradantur
(primită) 4-a Ianu. 1816

Viennae.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 265

XLIII.

Scrisoarea Episcopului Samuil Vulcan către Moise Nicoară.

Oradea 1815 Decembrie 22

Fiule!

Scriindu-mi cum că scrisoarea la Stoica îndreptată târziu ai luat-o, nefiind pe ea pus unde să se dea, și-am scris astăzi, ca să te întorci înapoi, și să nu mergi la Veneția la Impăratul, ce-i învins destul, cumcă la Arad trebuie să fie Episcop poporului plăcut. Și cartea aceasta am îndreptat-o la Martinoli, și l-am rugat ca, cât mai curând să și-o dea în mână. Ai grije să mergi la el, să o capeți, și grăbește a te întoarce înapoi și a veni la mine.

Fii sănătos

Cunoscut din scrisoare.

Oradea 22 Decembrie 1815.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 267.

XLIV.

**Ciorna unei scrisori neterminate a lui Moise Nicoară către
Episcop. Samuil Vulcan.**

Vienna 5-le Ianuar. 1816;

Prea Ilustrate Doamne!

Epistoliile de 20 și 22 celei trecute le-am căpătat.

Mă bucur foarte mult de speranța care-mi faci. Nici nu mă îndoesc că o încredințare ca aceea va fi rezimată asupra unei baze solide și virtuoașe. Inșă *eu nu pot pleca acasă* nici decum. Decând sunt n'am fost mașină; și sunt în conștiința mea cumplit încredințat și convins, că numai cugetând a devenire cândva aceea, ar fi a ațătare și a aprindere un foc în sufletul meu, a naștere o luptă în lăuntrul meu, căroră ființa mea ar trebui cu totul să se calce, și toată firea mea ori când s'ar nimici.

Plecarea mea de acasă a fost numai într'acel cuget și scop, ca să merg la Înălțatul Impărat; fără împlinirea aceasta eu nu mă întorc. Și fiind cumva de lipsă scrisorile credințiarie acolo, primind înștiințare despre aceasta, le voi trimite la locul cuviincios.

In cuviința epistoliei lui *Vidovits* către D. Contele Bolza, mi-a arătat esta toate ce putea să se aștepte despre partea lui.

.....

Acad. Rom. Ms. 2443, f. 294

XLV.

Șerban Ioan vechiul Protopop al Zărandului, fost Deputat, către Moise Nicoară.

Din Zărand 1816 Ianuarie 10.

Preavrednice și mult prețuite Domnule frate Moisie, îngerul păzitoriu al vieții să te povățuească și să te păzească întru toate trebile cele de folos.

Scrisoarea D-nei Tale către mine trimisă am primit și simțesc că te-ai supărat că nu ți-am putut face îndestulare despre cele de lipsă, dară știe D-zeu în ce năcaz am petrecut eu cinci săptămâni de zile după ce am ajuns acasă dela călătoria mea, ajungând acasă sănătos prin câte patimi am petrecut în drum toate cu bărbăție le-am răbdat. Iar după ce am trecut trei zile m'am războlit într'atâta cât îmi mai luasem nădejdea de viață. Aceasta au fost pricina întârzierii pân' ou putea împlini trebile și lucrurile mie încredințate, eu fiind beteag, Domnul Mihuț fratele nostru beteag într'atâta cât nici astăzi nu ne am putut vedea amândoi să ne vorbim pentru trebile noastre, fără prin scrisori ce ne-am vorbit, însă acum din întâia zi a lunii Ianuarie m'am întremat și vom sta la lucru prinprejur la frații preoți și cei de frunte ai poporului pentru prilejul de cheltuială pentru Domnia-ta pentru care încredințat poți fi: *că peste scurtă vreme vei dobândi bani sau modul* de a lua de aici bani nu ca să te întorci acasă, *ci să călătorești către Preainălțatul Monarh*, și pentru puncturile mie încredințate acum s'o hotărî vreme cu termin ca mai multe fețe dintre cler și dintre popor laolaltă să-i strângem, și așa cu toții laolaltă întărindu-le ți le vom triaite, și te rog nu fi supărat, nici te întrista, că nu te voiu uita, măcar și viața de mi-ași pierde pentru Domnia-ta. Și aceasta să știi cum sunt timpurile și vremile pe aici toți cei mai vechi oameni cari se află pe aici, unul nu se află ca să pot spune că ar fi mai ajuns, așa mare sbici precum sunt în locurile noastre, acum atâta apă atâta tină cât nu-i cu puțință a se putea purta cociile cu șase cai dela un sat la altul și aceasta este încă destulă smântă a purta cu grabă trebile noastre. Încă către *Oradimare* de când sunt eu acasă nu a mai fost urmă de cocie să treacă până acum. Să știi frate că Șiclău, Sămartonul, Alecea câte jumătate toate le-au huluiit apa, așa prăpăduri este pe aici. Și eu singur am purces să călătoresc la Jula și abea până în Socodor cu șase cai buni, mai înainte nici cum, și acolo ne-am întâlnit cu părintele Șerban de ne-am vorbit de toate cele ce trebuie să săvârșim pentru care trudindu-ne și nădejde avem că vor ieși la bun sfârșit. Să știi că și Gâlsan s'au însoțietit cu noi. Dară și aceasta să știi că eu nu sunt acum popă, ci sunt lipsit de patrafir și de toată venitura parohial-

nică. Să-mi scrii: trimite-ți-oiu scrisoarea cu care m'au oprit sau numai copia, de cum va fi de lipsă și să știi că altă pricină nu pot pune asupra nemică, cât au căuta, numai pentru că am mers la Beci în treaba neamului. Și pentru mergerea la Oradea-Mare te înștiințez că nici o frică nu mă oprește a nu merge, că nu-mi este cu puțință ca să pot străbate de nu se va putea într'alt chip strămuta drumul.

Dară prilejul drumului tocmindu-se îndată sunt călător și împlinitor detorinței mele.

Cu aceasta te rog iubite și dulce frate să-mi scrii ce ai auzit și ce sună în cancelarie despre instanța noastră; tănuțit va fi aceasta. La D-nii frații noștri, D-nul Martinoli, D. Stoica, D. Tordaș, D. Pop, D. Finta sărută fețele și le spune închinăciune dela mine, că-s acum sănătos și în bună stare. Dară a pușca iepuri n'am vreme, numai câte un cârnaț lung fript, oală cu curechi și cu pită am în cămara mea întotdeauna. — Inșă și aceasta să știi iubite frate că și acele șapte sute de zloți ce ți s'au trimis, încă tot dela ai mei oameni și parohielnici s'au trimis iară de aiurea nimic, înșă fii bărbat și lasă. Caută de lucrul și trebile ție încredințate, nu te teme că toate le va tocmi D-zeu și bunii oameni, numai să fii sănătos. Intr'alte rămân întotdeauna credincios și pre slujbă gata al

Dumitale deapurare frate Ioan Protopop Serb.

Ianuarie 10 zile 1816.

La măritul Domn Baron de Câmpulung mă închin
cu sănătate și poftesc ca vesel și sănătos să
mai poată vorbi cu Ion Strătierul?

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 182.

XLVI.

Dimitrie Tichindeal și Theodor Șerban către Moise Nicoară.

I.

Jula 1816 Ianuarie 16.

Frate Nicoară!

Deși mie în trebile la Viena lucrate, nici mai puțin a-mi scrie nu ai voit, poate fi nici ai aflat a fi de lipsă, fără numai prin Mihuț; totuși înștiințându-mă despre lipsa banilor ca să poți merge la Impăratul, în persoană și văzând nesloaga, neorându-eala și nebuna întocmire a lui Mihuț cu preoții și protopopii, cu pierderea parohiei, sănătății și vieții mele am venit la Arad, Chișineu, Șiclău și acuma iată-mă la Jula, și de aici cu luntrița, împreună cu părintele Șerban la Oradea Mare plec. Toată nevoința mea e pornită, ca, dobândind bani, să-ți trimit, numai să poți merge la Impăratul. Ce voi isprăvi la Oradia îți voi scrie.

Acuma atâta am a-ți scrie ție: fii numai cum ai fost, nu cumva de te superi și să perzi voia de a lucra pentru Români, din cauză că nu ți se trimet bani, și aceea va fi trimiși, numai fii bărbat.

Nu ai crede cât e de mort lucrul aicea în treba Vlădiciei despre partea preoților, și să-ți spun drept de nu-l voi mai învia acuma cu părintele Șerban, nu vor fi bune urmări.

Mă mir de tine că nu ai scris, de nu tuturor acelor cari au subscris plenipotenția, încă unor mai de frunte din cler. Dela Viena, ai fi putut scrie.

Te-ai lăsat pe Mihuț. Cu Mihuț puțin vei isprăvi și mai o nimică. Adevărat s'ar fi căzut unor preoți și protopopi a le scrie, a-i mai înfoca. Că nu ai scris ai greșit.

Cu Nemeznicul dela Zărând nu m'am putut întâlni; îmi spune Protopopul Kișineului că de vreo trei ori i-au scris; și nimica i-au răspuns.

Am înțeles că Protopopul Galșii au umblat pela Carloveț, el nu e de-ai noștri.

Tichindeal m. p.
paroh.

Jula 16 Ianuarie 1816.

II.

Iubitul meu, cel de mine dorit Moise,

Fii vesel și cu voe bună, nu te măhni nimica de întârzierea aceasta a banilor, cum că nu ai putut până acuma călători până la Impăratul, că noi, cu ajutoriul lui Dumnezeu, călătorim până la Oradea pentru căpătarea banilor, și de vom putea norocoși fi a putea dobândi, minton cu grabă înlontru în taină îți vor veni. Cu această rămâi închinându-mă de sănătate, tot binele poftesc dela Milostivul Dumnezeu.

Theodor Șerban m. p.
paroh.

XLVII.

Buda 1816 Febr 6

**La sfârșitul unor note istorice — în latinește despre trecutul
Bisericii românești din Transilvania, pe cari Petru Maior le trimite
lui M. Nicoară — găsim următoarea scrisoare :**

Domnule !

În rău timp m'ai ajuns cu demândatul lucru. Chiar cu o zi mai
'nainte mi-au fost venit un lucru dela Tipografie praeferenter, cu
carele voiu fi cuprins lung timp ; lângă aceasta m'au acățat cumplit
reumatism de mâna cea dreaptă. Totuși furându-mi ore și luptându-
mă cu amarul reumatism, mă ajutoram cu stânga a întingere peana
în negreală, cea dreaptă nu o pot sculare asupra călămariului ; și feci
aceste, cu care de vi putere ceva folosi bieților Români, mare bucu-
rie îmi va fi. Rămânând

a Domniei Tale

în Buda 6-a Februarie 1816.

prea umilit șerb

Petru Maior m. p.

P. S. Foarte te rog, cât mai curând să-mi trămiți Anticrisin a lui
Kopitar asupra Reflesiilor date, de nu o vi căpăta în tipar, în-
că copiată, apoi să o întorci pe latinie, ca să o înțeleg și eu
— și așa amândouă să mi le petreci, că doresc a vedea și eu
turburarea inimei lui acolo arătată.

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 277.

XLVIII.

Dimitrie Tichindeal către Moise Nicoare.

I.

Becicherec mic 1816 II 6/18.

Frate Nicoară!

De vreme ce Măria Sa, ceia ce și eu aș fi avut a-ți scrie, ți-au scris, nu am aflat a fi de lipsă din Oradea Mare a-ți mai scrie, precumă mă făgăduisem în scrisoarea din Jula trimisă.

Acuma dară de cele ce despre frăția ta la Timișoara am isprăvit te înștiințez, că îndată după ce te vei formos grija (ridică-ți springenele) de vei fi și fost, iarăși acuma te du la Polițai-Ministerul Haager și te prezentăluște, aceste cuvinte adăogând: că ai poruncă dela D. Provincial Ober. Comeser v. Covaci a te arăta, cu Ministerul te slobozi întru toate cele ce te va întreba.

Să știi că s'a făcut dela Impărăție întrebare că află-se între Români persoane în locul lui Nestorovici cu aceleași titluri: adecă Crăesc Consilier și mai mare Inspector al Școalelor numai românești, de a putea fi pe partea Românilor, și care e acela, ca dobândind Episcop român, să se dea Românilor și inspector școalelor. Deci frăția ta ești lui Ministru care inspecție spre aceea au avut, precum de Episcop Aradului, așa și de Inspector (într'o întâmplare, ca să rămâi de Episcopie) în locul lui Nestorovici de zisul Kovaci în speție cu un ton Dumnezeesc recomandăluit. Pentru aceea te du, ca nu cumva Domnul Covaci, care au scris ca în persoană Ministerului te vei arăta, să rămâie la rușine, apoi și eu. Mai cu samă să vorbești cu Minister despre lesnimea introducerii literilor latinești la la noi, în locul celor sârbești, și folosul cel nespus care din aceeași poate urma. Și acela ar fi ca un părete între noi și Sârbi, de a nu ne mai împreuna în veac. Proectul trimis, la care și eu cât am știut și putut, am lucrat, lucra și Domnia-ta, cât poți să se introducă literile latinești.

Despre Administratorul *Brancovici* se vorbește la Timișoara, că iarăși va să vie de Administrator la Arad înapoi. Despre *Brancovici* poți Ministrului și ori unde vei socoti a fi de lipsă aceste, următoare arăta:

Pe vremea lui Leopold întâilea, trecând Sârbii cu despotul lor *Brancovici* aicea cu privilegiile lor, după scurt timp fiind chemat Despotul *Brancovici* la Curte la Vienna, și după petrecerea sa 14 ani, care liber, care în temniță în Graaț, s'au săvârșit. Aceasta a lui *Brancovici* de Sârbi socotită de Curtea Austriei lui *Brancovici* și lor făcut-a nedreptate, nu numai celor de atunci, ci și acestor de

acum Sârbi cu amărăciune în inimă le este înrădăcinat, având ei și o carte întipărită despre patimile lui Brancovici. Ba tocma pe aceeași vreme au eșit pascvile tipărite sârbește în versuri, defăimând pre mai marii Sârbilor cari s'au predat Curții Austriei înșelându-i. Pururea având Sârbii în minte pre Brancoviciul lor, între alte la Congresul pentru alegerea Mitropolitului Stratimirovici acestui de acum al Carlovețului, înaintea Crăesc-Comisariului de Smirfelt, în Timișoara ținut, au cerut și aceasta să le spue lor Impăratul, *unde e Despotul Brancovici*, cauza pedepsii și sentința lui. Leopold al II-lea pe a cărui timp s'au și ținut Congresul (spun iarăși, unii din Sârbi) că ar fi răspuns: „au nu au mai eșit din capul Sârbilor Brancovici? și cu acestea s'au dat cererile norodului la o parte.

Din aceiași viță a lui Despotul Brancovici sunt acești de acum doi feciori: unul e acest de acum Archimandrit, iar altul poartă ne-guțătorie, în Carloveț fiind. Dară trebuie știut că aceștia amândoi foarte săraci de avuție, de părinții lor au rămas (: tata lor fiind Căpitan și fiindu-i cassa regimentului în mână, au cheltuit, cât defectul ne putându-l deplini s'au pedepsit :) — cei mai despre urmă între Sârbi.

Însă *Mitropolitul* acesta de acum care e mare al Sârbilor cu scăderea altor neamuri patron, tot au cugetat, cum va ridica această viță a lui Brancovici, *spre sine toată grija cestor doi sărmani pruncuși luând i-au adus*, pre cel dintâi la mare bogăție de bani, iar pre al doilea făcându-l Archimandrit, Administrator peste rânduiala sistemii lor, ca pre un Arhimandrit mai tânăr între ceilalți Arhimandriți mai bătrâni, din care se cădea a alege Administrator la Arad, iar nu cel mai tânăr pre cum e Brancovici, și aceasta e, ca mai cu grabă se ajungă la Vlădicie, purtând după moartea Mitropolitului acestui de acum fi Mitropolit, apoi atuncea întrebe ca un Mitropolit de strămoșul său Despotul în Graașsodomitu! Acesta este scopul Mitropolitului cu Brancovici Arhimandritul — și este aceasta sigurația Curții Austriei?

Acuma mai una: In donația lui Damaschin Stefan de Nimet, cea de pe vremile cestui de acum Impărat dată, e adăogată prolica Liubomirovici. Deși acest boiar nu-și mai scrie prolica sa cu Liubomirovici fără numai Stefan Damaschin de Nimet, totuși însemnează ceva prolica ceia acum nebăgată în samă Liubomirovici: — și ce ar fi alta fără numai că Craii Sârbilor cei de demult se numeau, cari: Milutin, Dragutin, Stratimir, Liubomir, Vladimir și altele. Nu mă îndoesc că și în a altor donații a sârbeștilor nemeși cu banii Românilor dela Carloveț împrumutați bunuri, sau Dominiumuri cumpărate, nu s'au adăogă, către prolica lor, nume de a Crailor sârbești și acestea toate din acest de acum Stratimirovici îndemn, s'au pus, se vede că nepoții cestor de acum boeri cunoscând prolica moșilor lor, și ce-

tind istoriile sârbeștilor Crai, cu numele lor, să cugete și crează că sunt de un sânge cu dânșii, și să se nască într'înșii pofta de a fi și unul dintre ei ceia ce au fost strămoșii lor, — adecă Crai!

Vezi, Frăția Ta, cum prevede Mitropolitul de neamul său, și pentru dânsul știe întocmi și cu scăderea împărăției mijlociri, de a ridica neamul său! Mai vârtos fiind cu Româniî împreunați, făcând așa număr mare lesne s'ar putea cu vremea a lor poftă împlini.

Toate aceste povestește-le pentru a Românilor tămăduire, ori unde socotești a folosi.

Acuma se lucră aicea pe a doua oară o Instanție despre Vlădica Aradului, Inspector Școalelor. Când va fi gata te voi înștiința.

Mihuț e la moarte bolnav. Fii sănătos și lucră bărbătește, apoi voi zice că-s al tău.

Tichindeal m. p.

II.

(Adaos)

Becicherec. mic 1816 II 8/20.

Frate!

Tocmai acum seară ducându-mă în persoană la Poștă și dându-mi această epistolie de 18/6 Februarie a. c. la tine atresiru te, și spuse că e aici o scrisoare la mine atresiruită, mi-au dat-o. Eu apoi de a te înștiința, cu adevărat am primit-o, mi-au luat scrisoarea înapoi, am deschis-o și aceasta foiță pre lângă acea o trimit.

Spre scrisoarea ta, răspuns alta nu-ți poci da, fără că eu am reschiruit cu viața mai vârtos din Jula până la Sarcat țircumluntrând, de aci până la Oradea apoi înapoi prin așa frig, vânt, zăpadă, tină și ploae. Așa mă voi anevoi și acuma fiind instanția cea pomenită gata, pela Protopopi pentru subscriere a mă duce, și trimițându-o în sus, știu că va face mare senzație, vei vedea numai, apoi și mai bine vei crede, ași fi făcut de mult, ci am tot așteptat să mă înștiințezi în ce stă lucrul acolo, pe a lui Mihuț..... [în text] cu gura spunere; de vreme ce nici o scrisoare a ta nu-mi citește, nu ași da în așa întâmplare multe groșițe; și mie ai putut mai multe decât lui Mihuț scria, că se și cădea mie mai multe în treaba Vlădicei, știi, fiind că-s, laudă lui D-zeu, preot, duhovnic; nespoveduindu-te la alții, puteai mie. Deci să știi că fiind Episcop nu-ți voi săruta mâna — aceasta e glumă.

Frate, lucră cât poți în rândul Vlădicei, literelor latinești, nu ai grijă dincoace că acuma am luat multe greutăți spre mine, și mie atuncea îmi place, nu din vreo iubire de mărire, ci din dragostea, către virtute; Deci lucră acolo; și ce vei isprăvi cu Ministrul Haager să-mi scrii.

Eu am întrebat pre Măria Sa Vulcan este de lipsă-ți la Mailand a te duce, „ba!” mi-au răspuns și nu că nu ar fi zis pentru pricina banilor de cheltueală, că eu înaintea Părintelui Șerban am spus că de toată cheltueala e a mea grija, și au rămas, precum ți-am scris. Multă sănătate Domnului Stoica.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 213.

XLIX.

Dimitrie Tichindeal către Moise Nîcoară.

Becicherec. mic 1816 II 11/23.

Frate!

Eri în 10/22 Februarie ducându-mă la Timișoara, în treaba din scrisoarea Frăției Tale mai deunăzi trimisă, cunoscută; m'am dus la Domnul Proviņț Ober-Comesar de Covaci, acesta îmi scoase o scrisoare jumătate de coală toată scrisă nemțește cu subscrierea N. N. Coprinderea ei pe larg era, ceea ce mi-ai scris și mie în scurt în rândul luării școalelor românești sub directorul sârbesc, iară pentru Felnac și Hulvez, fiind Proviņții pe Vițeșpanu din a Crașovi Comitat.

Și fiind că D. de Covaci îmi zise că aceiași scrisoare (: care o am cunoscut de pre mână, și pe pre peceată că-i a frăției tale :) o va trimite la Curte, socotind eu, că acolo și la alte lucruri fiind scrisoarea ta cunoscută, vor cunoaște aceasta sub anonimă lui Covaci trimisă, te vei rușina, l-am întâmpinat cu aceste cuvinte: „mie îmi e cunoscută scrisoarea, că mie mi-a scris acelaș, să viu la Domnia Ta, și să-ți spun că nu a îndrăznit numele a-l subscria, din oareși care pricină. Și așa te-am pus în cunoștință, cât D. Covaci știe cine i-a scris.

Nimica mai puțin nu ai grijă nimic, că scrisoarea ta și stilul foarte au plăcut, și au lăudat-o.

Venire niște Domni preste noi, și lăsarăm lucrul, să merg iară la Timișoara. Ce vom isprăvi îndată-ți scriu.

Lucră pentru Vlădicia Aradului, cât poți. Lucrului tău se vor trimite doi pîteni. Asupra mea s'au ridicat Vlădicul Timișoarei foarte, dar nimic de ceea, cu atâta mai bine.

Fii sănătos

D. Tichindeal m. p.

Acad. Rom., Ms. 2439, f. 218.

L.

**Scrisoarea lui Melentie Stancovici, paroh al Orăzii Mari, și Assessor
Consistorial, către Moise Nicoară.**

Oradea Mare, 1816 Fevruarie 14/26.

Inalt învățate Domnule
Mie prea lăudate!

Fiind cu totul încredințat despre cugetele cele pline de bunătate, și de aplecăciunea Domniei-Tale cele iubitoare de oameni cu carele te câștigi; mai vârtos de înainte mergerea a Neamului românesc cel de tot ajutoriul lipsit, îndrăznesc și eu a-mi întinde umilita mea rugăciune înaintea bunătății tale, ca dela împlinirea aceasta, norocirea mea cea viitoare să atârne; pentru că înțelegând eu despre aceasta, că preoții parohialnici cei din Proto-presbiteriatul Luncii, către cel de bun neam născutul Domnul Piuspeciu Ioan C. Director arată, cum că, nu sunt îndestulați cu Protopresbiterul cel de 2 ani lor pus, cu numele Drâmbo Theodor parohul din satul Brusturi, pentru că-i omfără de toată învățătura; decum ceva întru învățăturile și limbile străine hrănit; ba încă nici cu învățătura românească în limba sa, foarte puținel adepăt și nedeprins fără de toată scrisoarea; ce ei pre mine mă voesc și loru-și Protopop toți cu un cuget m'au ales; despre carele pohtă a lor, prin subscrierea și pecețile lor, despre mine înaintea mai sus vrednicului pomenitului Domn s'au jălit (cu așa feliu de propunere) ca să le cerce și oare ceva fericire ori unde se va cuveni ne având ei pre altul cine să-i asculte.

Drept aceia: bine știi și aceasta, cum: de cumva nu s'au trimes la înalt învățat Domnia Ta, se va trimite, ca cu a Domniei Tale ascuțită minte privind din jălita lor cerere vei judeca și la locul cel civiincios despre folosul lor cercare vei face. Despre carele acum ei rugătoriul cu toată supunerea, înalt învățat Domnia-tale, căzând-smerit mă aplec, ca căutând mai mult către ale mele bătrânețe, decât în starea tinerețelor a fi; și pentru cea aleasă a noastră cumetrie, dela care ai mei fii mare bucurie așteaptă, ca acestea două despre mine să te îmblânzească, ca și despre ajutorințele mele, milostiv să-mi fii la aceea vreme prin scrisoare a mă înștiința, ca să poci a ști despre nădejdea-mi, mângâere, sau întristare voiu avea. Și de cumva dela înaltul știutor de sfat loc s'ar pofti despre mine ce meritiuri am, și ce fel de slujbe am făcut, neputând a fi într'alt chip, atunci înalt și învățat D-ta să mă înștiințezi și eu fără toată zăbava încoace voiu trimite toate drepturile mele prin poștă.

Iară pentru folosul cel de comun al neamului românesc, noi 3, eu, Clintoc și cu învățătorul Iosif, cu toată supunerea lucrăm, precum

Înalt învățat D-ta cele de acum trimisă, sănătos vei cunoaște, precum și preoții din Protopresbiteritul Luncii întru atâta rugându-i ai-am adus; cât și Reversul nostru la sine au primit și în tot ceasul subscripțiile, și pecețile lor așteptăm pentru cererea a Vlădicului de neamul nostru românesc; și de ce va fi de lipsă, noi toate cu spor le vom spori, numai la ceva nefericire să nu venim cu împotivnicii noștri Sârbi, simțindu-ne pre noi cum suntem — întru altele rog pe Dumnezeu a toate pentru a înalt Domniei Tale sănătate și în fericită stare a te ține, și cel deapaurarea smerit rămân Înalt învățat Dniei Tale gata spre slujbă.

Melentie Stancovici m. p.
paroh al Orăzii Mari și Assessor
Consistorial.

în Oradea Mare 14 Fevr. '816.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 152.

LI.

Scrisoarea lui Ioan Mihuş către Moise Nicoară.

Aradini die 16. Feb. 1816.

Mi-suavissime Moyssä!

Ultimas Tuas, de suscepto Catechetico, et typo mandando per Suam Excellentiam, opusculo ineffabili cum voluptate die 4-a Febr. accepi litteras.

Hodierno cursore scribens Suae Excellentiae, meamque eidem biographiam breviter adumbrans, Nationis Valachicae desiderio ut Suam gratiam propitiare, velit eundem, non vilibus motivis utens, obtestor: in Ordine ad haec tria potissimum: 1-a ut Valachis Latinarum Litterarum usus reddatur exuto Rascianismi iugo, culturae abominationis aerumnarumque Nationis, fabro; 2-a ut Praeparatorium Institutum Valachicum proprium Praesidem accipiat, distinctum in Rascianico; 3-a ut pro Aradiensi Episcopi Nativus Valachus denominetur.

In ordine ad haec ita sermonem Tuum apud Episcopum modereris quasi nihil de punctis epistolae meae scies; nam scis delicatas esse res statisticas viris aulicis.

Quoad modum exuendi cyrilismi, aut Russismi, vel Rascianismi notus esse iam summorum Caputum scias, et si quidpiam iam ad sum-

mas manus in punctis 12 casu quopiam intellexeris pertigisse, tibi proditum esse, revelare caveas. Responsorium hocce de 28-a Ian. iam potest esse Viennae, sed aliud de 13-a Febr. in Pesta haerens obinexplicanda viarum pericula, punctorum 11-i suo etiam vix carebit fructu. Respicit etiam qui illud Episcopum pro Aradino Valachum, 2-a Valachum Instituti Praeparatorii supremam Directorem; 3-o Val. Districtus Lugoss Directorem: 4-o Alium Localem Instituti Directorem; 5-e Valachos Professores; 6-a Libros absque mora typo latine edendos; 7-a Libros veteres Sacerdotibus, et Ludimagistris senibus reliquendos usui, novos Invenibus dandos; 8-a in inussatores poenas; 9-a Saecularis Aradini Gymnasii sustentationem; 10-a penes Gymnasium Praep. Scholae erectionem; 11-a Massae..... pro Alumno Valachico conversionem, et partem ablatam eruendi modum.

Pro Episcopo Aradiensi ut Tu quoque et Mihucz proponaris, non parvorum molimen esse scito, quod ipsum sciens, tanto submissius, et modestius Temet gerito; modestia etenim ad maxima efficax est elaterium.

Hatvani superiore Anno Viennae redux spargebat semet Consiliarii cum titulo Valachorum Culturae Instituti Supremum Directorem denominandum, quod ut ei succedat certius proximis septimanis Carlovicensem interpellavit pro stallo Archimandritae, obtinens responsum futurum fuisse, si qua Calvinista petiisset.

Cum necessarius sit Val. Praep. Instituto Supremus Director, vir multa, in re Litteraria, experientia, meritisque instructus zelosus: non opum, non laudum venator; sed modico contentus; sine discrimine Religiorum, Nationum proximi amans, atque rerum dexteritate pollens, si per occasiones sermocinationum alius non Tibi succurrerit proiectandi potestatem facio Tibi me, cuius alioquin et linguarum cognitio et Lectio, et Aedificii Scholaris Arad meritum et Collaudationum Complacentiarumque Decreta, et Maioris Ordinis numisma pro motivo esse possunt.

Hunc Vale, et fave

Toti Tuo

Mihucz m. p.

[Plic]: Viro amico Nyikora Moysi.

Acad. Rom. Ms. 2440, f. 52.

LII.

Dimitrie Tichindeal către Moise Micoară.

Becicherec-Mic 1816 Martie 4/16.

Frate Nicoară!

Nu numai în Felnac și Hulvez învață pruncii români sârbește ci în *satul Chinezu* carele e de singuri chiar Ardeleni preste 2000 suflete cuprins, având în anul trecut pre Ioan Petrovici, din școala preparandă românească din Aradul vechi, de învățător, și în toamna trecută rădicându l Kenghelaț Directorul, au pus Sârb dascăl, care nu știe nici vo bi românește. Satul Chinezul e în Comitatul Timișorii în în Felvalteratul Sent-Andrașului.

În *Claria* sat de mai la 2000 de suflete tot Români chiar, au fost totdeauna dascăl românesc, și acelaș cu numele Gheorghie Pandurovici au venit la Școala preparandă în Arad, și după săvârșirea cursurile prescise, nu au mai vrut Kenghelaț Directorul a-l mai lăsa în stația sa a fi dascăl, ci l au mutat la Ternea (acest sat e sub Cencuniț Gheneralul) unde-s tot Sârbi, și Pandurovici e anevoit pre prunci sârbește a-i învăța; în satul acesta sunt tot Sârbi.

Și în *Claria* la Români au pus din Sent-Andrei Sârb, iară la Sârbi în Ternea pe Pandurovici Gheorghie Român. Vezi ce amestecătură e aicea. Judecă ce au făcut Directorul Kenghelaț cu Chinejenii luându-le dascălul românesc, și dându-le sârb, apoi cu Clarienii.

Aceasta e mare nedreptate. Spune și dă în scris slobod, că dincoace încă se trimite.

În satul Bereștov sub Spajea Bucovici în Comitatul Timișorii preste două mii suflete tot Români, și nici un Sârb, și aceia pentru dragostea Spaii Bucovici care fiind Sârb, cu banii Românilor din Carloveț au cumpărat satul Bereștov, apoi pruncii în școală, și în biserică tot sârbește.

Din Timișoara mai multe îți voi scrie. Scrie-mi când se aude că va veni Impăratul acasă la Viena.

Eu aștept răspunsul despre cele ce ai isprăvit la Haager.

Spune și dă înscris în tot locul că Directorul Școalelor românești Kenghelaț nu știe nici vorbi românește; dar ceti și scrie nu mai puțin. Vlădica Timișorii și al Vârșetului, numai banii Românilor știu ceti, alta nimic!

Tichindeal m. p.

Becicherecul mic 1816 4/16 Martie.

N. B. În 2 Martie după căi. nou au mers dela D. Prov. Ob. Comesar Covaci la Haager Ministrul pentru mine, acuma ducându-te la Haager să-ți fie pe știre, că te va măsura cu ochiul. Ce va scria înapoi Ministrul vom ști.

LIII.

Ioan Șerban (Zărândanul) către M. Nîcoară.

Zărând 1816 III 24 zile.

Prea dorite și mult iubite

Dulce frate; unul Dumnezeu să-ți dea putere întru toate!

Scrisoarea D-tale după cinci a lunii Martie după noul cărindar, eu am primit în 6 zile lunii Martie după vechiul cărindar, și am înțeles toate lipsele, necazurile cari le răbzi pentru mișel¹⁾ neamul rumânească, și aceasta am înțeles că te-ai făcu întristat, că am scris să vii acasă, însă nu am scris să fii îndetorat, ci după cum vei gândi că ar fi mai bine. Iară acum înțelegând de venirea Impăratului acasă, nu trebuiește a veni, numai fii cu nădejde și așteaptă pân' în săvârșit, că și noi ne vom griji să-ți împlinim toate lipsele cu ajutoriul lui Dumnezeu; numai fă pe cum te va lumina Duhul lui Dumnezeu, și știu că vei face atâta singur, cât toată partea rumânească nu ar putea face. Știi că patru sute de zloți ți-am trimis și cât mai curând iară vom trimite, pe rând, pe rând, fii cu nădejde, că toate le vom împlini.

Aceasta încă nu ți-am înștiințat până acum pentru toate trebile, în ce stă lucrul, de se întârziează și nu pot merge la rând și la vreme. Alta nimic, nu stă, fără slăbia mea care-mi urmează dela întoarcerea mea dela Viena către casă, în vremea cea mai cumplită a iernii când ploea cu nea și cu vânt dela miază noapte, și unde pica se făcea iagă, adică ghiață. Atunci am fost îndetorat în marginea Tisii, la câmp a ședea treizeci și șase de ceasuri, afară în vânt, în ploae și ger, două zile și o noapte, unde și froșpontu dela Ciongrad m'au lăsat, neputând aștepta trecerea altor șase mii de ostași pre cari i-am fost ajuns la un pod, cu cari și funea cea mare care poartă pompa s'a rupt pentru cumpliciunea vântului, că sărea valurile ca casa de înalte și mai mari. La birt, în șopru în iștalău nu era loc să țipi un ac, de ostașii, stând în picioare unul lângă altul. Cari n'au încăput supt scut ocoleau înghetați de tot. Așa și pe mine joiindu-mă frigul fiind afară și măcar că am avut haine n'am putut să mă apăr de cumpliciunea frigului, care de atunci pân'astăzi tot îmi costă. Însă cu venirea primaverii, iară voi învia și eu cu muștile. Ți-am vrut mai de vreme înștiința, dar n'am vrut să-ți fac întristare, că n'am gândit că ne vom mai vedea; întru așa scop am fost de trei ori m'am suit pe cocie, văzând că nu-i cine să poarte lucrurile și trebile noastre, și totdeauna mai mort m'au adus acasă; și acuma nu cutez

¹⁾ „Mișel“ e luat cu sens de sărman, sărac, cf. și scris. din 31. XII 1819 „de sunt mișei și de avere“. (c. B).

să mă mai sui în cocie până mă va ajuta Dumnezeu cu o țară mai bună putere. Am nădejde că nu va fi mult și te vei bucura cu ale împliniri și mai bune vești. Și-ți mai trimit trei atestaturi, ba patru pentru Pepe; și aceasta să știi că și Protopopul dela Oradea strânge atestaturi dela preoți măcar că dau de frică, să fie Pepe Vlădică; și la Oradea s'au oprit Rumânii dela amândouă bisericile. *Pe preotul Novac, parohul din Arad a vrut Pepe să-l bage în arest pentru ce au cetit evanghelia rumânește în biserică și pe un dieac prunc rumân din Arad pentru că au zis Mărire Tatălui și părinte binecuvintează, l-au bătut Pepe. Acum ne isgonesc din biserică.*

Am scris la fratele Mihuț să ia atestat pentru aceste. Nu știu ce au făcut, trimisu-ți-a ori ba. Gălșanu acum s'a cu totul făgăduit că va sta cu noi și bani va căpăta cât de curînd și-ți va trimite. Pentru Moșu vestesc că e sănătos numai curaj nu-i, dacă eu nu-s sănătos să fiu lângă dânsul; numai cel mai îmbărbătez prin scrisori bucurându-l că așa se mai oțerește cât de cât. Și te rog dacă te vei învoi să mă erți pentru neîmplinirea lucrurilor care me-ai încredințat, nu că doară lene mi-e sau nebăgare'n seamă, ce singur neputința nu m'au lăsat să le pot aduce la rînd. Dacă eu n'am putut n'am avut cui să încredințez, pe cum știi singur Domnita. Să știi că eu acela sunt care m'ai văzut și m'ai auzit și voi fi până la moartea mea. Fii bărbat doară-ți va ajuta Dumnezeu să isprăvești bine, că de vom căpăta Deputați pentru oarecari răspunsuri să-mi scrii că mort voi tocmi trebile ca să fim gata cu toate.

Rămân gata spre slujbă al D-tale

Ioan Șerban m. p.

Fii sănătos

In Zărand Martie 24 zile 1816

N. B. Să știi că Administratorul Beliului adică Constandin Boțco din Chertiș e mort în 9 Martie 1816.

Iubite și dulce frate, la ai noștri dulci frați și prieteni buni D-nul Stoica, D-nul Tordași, D-nul Pop, D-nul Finta la toți să spui închinăciune dela mine și le sărută luminatele fețe.

Ioan Serb.

Acad. Rom. Ms. 2439. f. 184.

LIV.

Dimitrie Tichindeal către Moise Nicolară.

Becicherecul mic 1816 Martie 25.

Frate!

Astăzi ți-am luat scrisoarea de 29/17 Mart mie trimisă; astăzi îți și scriu îndărăt, așa că și ale mele ție trimise scrisori, și răspunsuri spre dânsule în lucrurile tale cele multe să le socotești, și să te afli a fi dator a-mi răspunde frate, și acel răspuns numai întru aceea să se cuprindă ca să-mi spuni ce să fac, ce să laborez în trebile noastre

Despre cea mai dintâi în rândul Ministrului Haager trimisă scrisoare, nu-mi răspunzi, primit-o ai, au ba; și eu sunt acuma într'o îndoială, venitu-ți-a la mână, au ba, cu poșta pentru aceea mă pun întru colizie; el se eștuzăluște că țe-au mis-o, dar fiindcă nu aduci aminte nimic, stau în gânduri, nu cumva a venit cuiva în mână; mă rog înștiințază-mă, primit-o ai, au ba. Fost-ai la Ministru au ba?

Te înștiințez că acuma lucrul, să arăt pentru care românește în biserica sârbească, și sârbește în biserica românească, nici ceti, nici cânta nu se poate suferi, mult te vei râde. Și acele se vor trimite Ministrului Haager.

La Arad mă duc, și fac ce oi putea.

Frate, caută să propuni Impărăției, Episcopul să nu pună Protopopi fără Conziliu, sau Candidația să o trimiță la Impărăție după foana papistașilor, că sârbeștii Episcopi în anul 1791 sau 1792, împreunându-se cu Ungurii a pune protopopi după sistema lor, dreptul au pierdut.

În Eparhia Timișorii la Români 4 sârbești protopopi au pus Timișoreanul Avacumovici; de se-au oprit lor a nu pune după voia lor protopopi, mult am căpătat.

Să știi frate că Nestorovici și această nedreptate Românilor cu mila Impăratului au făcut, că din 12 numizme pentru Patroni Fondații, 10 Sârbii, și 2 Români au căpătat, și Români mai mult dau la Fondația Școalelor decât Sârbii.

D. T(ichindeal).

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 222—223.

LV.

Scrisoarea protopopilor și preoților din Eparhia Aradului către
M. Nicoară.

Chișineu (Criș) 1816 April 4/16.

Iubite al nostru Frate și trimisule Naționalnic!

Toate scrisorile Tale nouă trimise le-am primit, din care și bucurie și întristare am căpătat; bucurie înțelegând dintr'însele buna stare a lucrurilor Nații noastre, iar întristare pricepând lipsele, cu care necurmat te lupți Spre scrisorile acestea până acum trimise pre noi toți neputințele și lipsele, cu care despre toate părțile eram înconjurați, a-ți răspunde ne-au împiedecat, iară nu alta nemica, că noi tot acei și neschimbați în treaba aceasta ajutăm și vom fi precum am și fost cu toată osârdia putincioasă întru toate. Indată iubite cum puțințel s'au întocmit calea, la olaltă a ne aduna pentru împlinirea tuturor cuvincioaselor lucruri și mijlociri, care dela noi le poftesti și cu bună înțelegere a ne sfătui am grăbit ca despre toate de deamăruntul nepitindu-le și judecându-le cu temeiul chear și hotărît a-ți răspunde, și statornica noastră voe a ți-o arăta să putem. Întru urmarea acesteia *te încredințăm* :

1-iu) Că noi despre arătarea nedreptăților prin episcopii sârbești și prin slujitorii lor, nouă făcute, ne îngrijim și de unde vom putea și în scris a lua ne vom sili. Însă pentru descoperirea tuturor asuprelor noi dorim și cerem ca incvișiție să se orânduiească, că altminterlea cele mai mari și mai multe asupreli vor rămânea astupate.

2-a) Că noi sântem gata și până la cea mai de pe urmă putere și jertfire ne legătuim toate cheltuelile care până acuma ca trimisul nații noastre în treaba episcopii le-ai făcut și de acuma nainte până când noi nu te vom chema îndărăpt le vei face, deși nu pentru neputința noastră, de odată, dară pe rând fără nici o scădere cu mulțămită a le plăti. Ne-au durut inima, că n'am putut detorinței noastre până acuma și lipselor Tale a face dindestul; însă fi încrezut că de-acum înainte mai curând și mai pe ușor le vom putea împlini. Pentru aceasta de ți se va întâmpla vreo lipsă grabnică, până ce vom putea noi de aici trimite împrumutează-te cum vei ști și cum vei putea acolo.

3-a) Noi dorim și cerem pre Ioanovici Nestor Fogoroșanul Igu-menul din Beșinova de Administrator în Diețea noastră, sau și pre altul fie și din starea preotească numai să aibă trebuncioasele hărnicii și științe spre împlinirea acestei diregătorii de lipsă; însă născut-român, încredințați fiind, că dela un Administrator român totdeauna mai mult avem și putem nădăjdui, decât dela sârb, care cu tot până-

acum ne-am surpat. Aici și această adaogere să se ia aminte — Cum că Administratorul fie din care clasă a preoțimii va fi, să mai aibă în lătura sa ca adiuncți doi protopresbiteri ori namesnici români.

4-a) Tot clerul și poporul stă totdeauna bun și gata de a răspunde pentru *Popovici Ioan parohul și namesnicul din Zarand* fiindcă el cu mergerea sa la Viena înaintea Tronului în rândul Episcopiei, carele cu știrea și slobozenia cuviincioaselor jurisdicții pofta și voea Neamului său a o împlini s'au aplecat, pentru care mare jertfire a sa, nu pedeapsă, ci răsplătire și mulțămire dela tot neamul au meruit.

5-a) Ce se atinge de mijlocirea la Inaltul loc, ca la Sinod, Deputirți români, și din Diețea Aradului în numele tuturor Românilor scaun și votum să poată avea, în această treabă a Episcopiei de acum, precum și alte mari lucruri, care încă de acuma înainte se pot naște, *înțelepciunii și Providenții Tale cu totul incredințându-ne* ne declarăm, că noi toate acelea ce vei judeca și vei afla că pot fi și ajutora treaba noastră și întemeerea, fericirea neamului nostru și pentru următori, le vom primi cu mare bucurie: Drept aceea după puterea dela noi ție dată, întrebuițează toate cuviincioasele mijlociri spre ajungerea la scopul cererii noastre cum știi și poți mai bine înștiințându-ne numai că aceasta sau aceea ai făcut, ori vrei să faci, tu toate mai bine le poți prevedea și ști ce încă ne mai trebuie nouă spre aceasta. Despre toate aci scrise fii incredințat.

Pre lângă răspunderea despre acestea, cu durere de inimă și cu lacrimi îți arătăm încă nescai lucruri, care redicarea și luminarea neamului nostru pre lângă toate înaltele orândueli spre norocirea noastră îndreptate o împedecă dintre care multe mai de chepetenie, *culege aceste următoare:*

1-u) Fiii, Preparanzii noștri, dela care mult nădejduim și așteptăm în orânduile și țeremoniile Bisericii noastre, către fiitoarea dirigătorie sa pe întreg după cuviință a se îndrepta nu pot. Că în Arad deși mai toți sânt Români, unde două Biserici una sârbească și alta românească se află, totuși nici într'una dintre acestea toate ceale trebuincioase românește a le cânta nu-i lasă. După moartea Episcopului Avacumovici, sub *Administratorul Brancovici* și Psalmul „Binc-cuviintează“ care până atuncea în Biserica românească a Patronului S. Ioan Botezătorul tot românește Preparanzii au cântat, iar de atuncea de o parte sârbește a-l cânta sânt siliți; mai pre urmă cu totul această cântare pruncii din școala latinească, pre cari din porunca Administratorului, un cântăreț din Carloveț adus i-au învățat cu mare scădere și rușine a Preparanzilor răpindu-le cântarea, Psalmul acesta l-au cântat. Și așa săracii Preparanzii noștri cu ascultarea Dumnezeieștii slujbe în limba cu totul străină *muscălească*, lângă cântarea numai a unor cântări românești cu mare măhnire trebuie să fie îndestulați. Ba încă după mergerea Administratorului Brancovici,

Arhimandritul Hodoşului Manuilovici, și cetirea Evanghelii românește împotriva fostului până acum obicei o au oprit; și așa Preparanții dimpreună cu toți Românii din Arad (: carii la 980 de case românești, după conscripția a anului acestui curgător făcută se află :) demângăerea sufletească carea întru inimile lor din auzirea cuvântului lui D-zeu în limba sa s'ar naște sânt lipsiți.

2-a) Nu mică neodihnire ne-au pricinuit Țirculariul Consistoriului din 1 Febr. 1816 dat, în carele se face de știre la toată preoțimea că Comisia de slăvita Varmegia Aradului orânduită sub prezidiul lui D. Consilier Tekely, pentru cercarea sesiunilor preoțești, precum arată copia sub B., nu pentru aceea că treaba aceasta mai de patru ani până acuma au fost negrijită, pentru nebăgarea de seamă a¹⁾ Vlădică, precum mărturisește copia sub A, ci că acuma Diețea noastră iastă fără cap, și cu totul părăsită, apoi sub prezidiul lui Tekely s'au publicat, deși acest lucru după glăsuirea intimatului sub A., ar trebui în concursul Episcopului să se ea înainte. Noi ne-am bucura și am fi mulțămitori D. Consilier Tekely, însă ca D. Consilier Tekely atâta bine să facă preoților românești nici decum nu ne putem încredința, deoarece el din urâciunea către neamul românesc, pre Preparanți adevăca pre fiii noștri nu numai că nu i-au îngăduit ceva a cânta românește în Biserica Sf. App. Petru și Pavel până ce se va repara Biserica Sf. Ioan Botezătorul, ci cu mare rușine și vătămare a tot neamului românesc, i-au izgonit. Ce e mai mult și la îngroparea Episcopului nostru Pavel Avacumovici a cânta ceva românește i-au oprit, da și spunerea Predicații în limba noastră cu aceeași ocazie a căuta să impedece nu s'au rușinat: afară de acestea acum împotriva voei și cererii a toată româtimea prin Protopopul Aradului cu necuviincioase mijlociri, atestaturi pentru Brancovici, și din streine Protopopiatului a culege se sârguește. Din acestea cu mare adevericune mai putem increea, că Publicația Țircularului acestui după voea D. C. Tekely nu facerea de bine Preoțimei noastre, ci altă ceva au avut spre scop mai vârtos că după aceasta au urmat culegerea atestaturilor pentru Brancovici.

3-a) Introducerea limbii sârbești în Institutul Neamului nostru, nu ne putem din destul și de D. C. Nestorovici mira, însă acum cunoaștem și ne încredințăm că și el iastă Sârb și cu fapta, ce dela el n'am fi putut cândva gândi: Noi sântem încredințați ca pentru Prea Milostivul Impărat și Craiul nostru trei osebite școli Preparande pentru aceste trei Națione a introduce s'au îndurat, ca fieștecarea Nație să poată în limba sa cele trebuincioase învăța: Această iastă voea Prea Milostivului Impărat și Craiul nostru, altmintrelea pentru toate trele Nații numai o școală ar fi redicat. Nu-i destul și jalnic

¹⁾ loc alb în text.

lucru că *fostul Cateheta Dimitrie Țichindeal* după mari și multe ale sale pentru neamul nostru puse trude, cu mare știrbire a șolii Preparande pe rușine, ne dându-i-se nici pricinile spre apărarea sa, de aici s'au redicat, Profesorii Diaconovici—Loga și Iorgovici a căroră hărnicii, cuviincioasă` purtare, necurmatele ostenele dela începutul Institutului până acum în cultivarea și luminarea Neamului nostru puse, nu numai nouă, ci la tot publicul sânt cunoscute, nici până în ziua de astăzi nu sânt întăriți, iar Profesorii șolii sârbești din Sânt Andrei deși unii numai de un an au venit la Institut, toți sânt întăriți. Altă, tăcerea de zidirea șolii Preparandii la Arad după legătuița D. Arsici, acum stăpânește, ba încă când s'ar lucra despre aceea, ca până la zidirea șolii barem mai aproape de Biserica S. Ioan Botezătorii să se mute șoala, de acestea mai bine ar fi, când s'ar îngriji D. C. Nestorovici, iar nu de limba sârbească. Preparanzii fiii noștri mare folos ar avea din învățarea limbei ungurești a iubitei patriei noastre, pentru aceea noi dorim, poftim și ne rugăm, ca în locul introdusei limbi sârbești, limba Țării pre lângă limba nemțească carea cu mare bucurie și spor Preparanzii noștri o învață, să se introducă în Preparandia noastră, care iastă una bucuria, mângâierea și nădejdea neamului nostru, pentru carea tot Neamul nostru cu dulci lacrimi, cu fiească dragoste și aplecăciune Prea Milostivului Impărat și Craiului nostru îi mulțămim și pururea vom mulțami. Sârbii mai mare lipsă și folos au de limba românească fiindcă în toate locurile unde doi ori trei Sârbi, iar ceilalți Români sânt, ei se vâresc și se îndeasă. Ce au îndemnat pre D. Cons. Nestorovici să mijlocească introducerea limbii sârbești în șoala neamului nostru, aceea l-ar fi putut pre el, și spre introducerea limbii românești în șoala sârbească îndemna. Acestea fapte ne dau nouă povață de a gândi că doară D. Consilier Nestorovici lucrează la înmicșorarea și mutarea șoalei Preparande din Arad.

Iubite frate al nostru și trimisule Naționalnic, acestea supără, întristează și rănesc sufletul nostru, cu cât mai multă milă revarsă pre noi Prea Milostivul Impărat și Craiul nostru; cu atâta mai subțire mijlociri întrebuițează Sârbii de a împedeca norocirea Neamului nostru. Sântem acum cu totul încredințați, că nici odată pre lângă toate înaltele orânduiele sub povățuirea Sârbilor a ne ferici nu vom putea. Iată cugetul, voința și cererea noastră. Caută, lucrează ca acestea după starea împrejurările de acolo și după a ta înțelepciune de vei afla de bine, la Inaltul loc cunoscute să se facă și vindecare să se aducă. Mai departe vrem să ne înștiințezi, ori fi-va de lipsă la venirea Milostivului Monarh sau să mai trimitem vre un Deputirt, apoi dintre cei ce sânt în Plenipotenție, șau pot și alții, și câți?

După amara noastră plângere despre aceste rane, iară și iară pre cinstea diregătoriei noastre, Te încredințăm că în toate și cu toate ce se atinge de bunul de comun până la sfârșitul trebii acestia în rândul Episcopii *după puterile noastre vom ajuta, și statornici lângă tine vom rămânea*; Spre toatn acestea ne îndatorează sufletul și sânguința noastră de a putea lui D-zeu, Milostivului Impărat, Țării și Neamului mai mult și mai mult și mare folos aduce.

Cu acestea trudele și ostănelele Tale în lucrul Ție dela Cler și dela Nație încredințat cu bun spor până acum puse cu mulțămire cunoscându-le, te rugăm, ca și de acum înainte necăutând la neajunerile noastre a arăta bărbăție, înțelepciune și râvnă treaba aceasta, dela care atârnă toată fericirea neamului nostru înaintea Înaltului Tron după data Ție plenipotenție, și cererea neamului până în sfârșit a o continui să nu înceți. Așa pururea rămânem în Chișineu 4/16 April 1816. Ai tăi adevărați frați și cinstitori:

Theodor Popovici m. p. protopresbiter, și assesor pe lângă
Consistoriul Arad

Ioan Serban m. p. Paroh în Zărand și namesnic

Theodor Serban m. p. Paroh în Siclău

Gheorghe Popovici Parohul Curticiului

Și ceilalți binecredincioși ai Eparhii Aradului.

Acad. Rom. Ms. 2440 f. 58, 59.

LVI.

Dimitrie Țichindeal către Moise Nicoară.

Becicherecul mic 1816 April 7.

Frate!

De când ești la Viena, trei ai scris mie scrisori: una de 13 Februarie; de 29 Martie și de 5 Aprilie, și aceste toate trei bine păstrate fiind sunt la mâna mea; scriat-ai mai multe nu știu

Ce se atinge de cea de pre urmă *despre starea Casei Națională* de amăruntul, și cu buna samă, adecă autentic a-ți răspunde, așa cu grabă nu-mi iaste cu puțință, dară mă voi anevoi în cât va fi cu puțință mai în grabă a face întrebării tale din destul; aceasta trebuia mie de mult să știu, căci la așa taine și ascunse măestrii sârbești, de a le ști trebuie vreme, deși prin Conziliu delă Buda mai bine s'ar putea ști; totuși voi cerca și pre alte cărări de a le afla.

Dară mie se vede aceste de prisosit a fi pentru scopul nostru ba dobândind noi la Arad Episcop român, și după aceea avem dreptul, și ni s'ar și putea căuta despre *Fondația Carlovețului*. Nu mă îndoesc că nu sunt aceste mijlociri bune, de a dobândi scopul Cât voiu putea, voi umbla în treaba Fond. delă Carloveț precum mi-ai scris să-ți răspund.

La a doua întrebare: *care familii de Români sunt sârbite*, așș-derea mai așteaptă, și care sunt sate române sârbite, deși sunt multe, mai îngădue.

Cu cei de lângă Murăș, unde am fost, e delă Curte încă în Octombrie trecut rânduite comisii să se cerce lucrul, dară până acuma nimica încă nu s'au luat înainte.

Cu Igumenul nu m'am întâlnit să-ți pot spune ce au isprăvit cu acel mare hoț Nestorovici. După sărbători mă voi întâlni.

Frate!

Aicea s'au vestit că Mitropolitul au mijlocit la Înălțatul Impărat *Sinodul pe 29 Iunie pentru Vlădica Aradului*. Iaste adevăr sau ba, nu știu; au poate că scriind Mitropolitul Episcopilor, că toți împreunăndu-se să roage pentru Sinod, și ca să se hotărască pe 29 Iunie, s'au sfătuit. Inșă cei de pre împrejur a lor argați vestesc numai ca să se desmânte Români de a căuta Episcop român și să se aplece Carlovețului.

Ia vezi, ce-i, și cumu-i treaba, cum și prin ce viclene măestrii, aceste s'au putut dobândi, sau sunt numai scorniri, mie mi-e de lipsă a ști.

Știu că după ce Ministrul Haager va răferui acolo la Veneția, fși va bănui, căci au îngăduit unor cari nici popor fac, ca să aleagă unei Națion Episcop.

De e adevărat că va să fie Sinod, așterne rugăciune pe a doua oară să se pună Sinodul în lature, pentru Episcopul Aradului; și de nu ajută nimic, cere să mergem Deputați la Sinod (aceasta nu mi-ar plăcea) ca să fiu de față, să vedem pre cine socot Sârbii că știe românește, și e de Episcopia Aradului. Dară comisar să nu fie Gheneralul din Peter-Varadin, ci altul oarecarele, de ar fi Covaci.

Scrie-mi, e de lipsă să viu cu Nămesnicul de Zărând la Viena, au ba; și putea-vei singur deslega nodul lui Gordie. — Ia sama să nu rămânem de rușine; mi se pare că de ași vorbi și eu, Impăratul ar grăbi să ne facă — dară tot, am mai voi singur să poți isprăvi treaba.

Mai nainte te numeau Sârbii, Bugar dela Jula, dar acuma zic: „Sacrament Inanim, ala Deputirt Nicora este om și am vre se vede pre el”.

Eri au fost luna (sic) Ghenghelaț la mine, cu niște lingușituri, dar nu mi-au prins barba în brânză. Au fost dela Lipova, la Lugoj, și-mi spune că i-ar fi scris Berici că e Mihuț director; însă cu o schimbare a stațiilor, și acea excepție o socotesc ei că se vor lua sate din a Caransebeșului District, și se vor mai adăoga la al său. Am tăcut.

Bolnăvindu-mă mai tare niște friguri, nu am putut isprăvi ceva dincoace, de ce cât te vei mira, atâta și îmbucura, dar acuma trecând stăpânia fasolii, și a mazării, însănoșându-mă voi lucra ce voi putea. Mult am căpătat că e Mihuț Director.

Scrie-mi când va veni Ministrul Haager acasă.

Mai pe larg despre ce-mi voești a scrie îmi scrie țircumstaliter, de și nu ai Cañelist, că știind eu punctul, îți voi putea vreun instrument procurirui, că numai așa pe deasupra atingând, nu știu a-ți face din destul. Și să știi că plăcut lucru mi-ai dat cu a Carlovețului Cassă.

Ostoici Ioan de Semling, au cumpărat cu bani din Cassa Națională, 2 sate românești, Morava sau Semlingu-Mare, și mic, în Comitatul Timișorii. Vidac, satul Mațedonia în Comitatul Timișorii, cu bani din cassa Națională, sat românesc, și alți mai mulți.

Să știi că porunca Conziliului, prin Nestorovici mijlocită, pentru limba sârbească și școala preparandă românească, e trimisă în sus la Impărăție cu arătări despre mișculanțiile lui Nestorovici, carele voește sub pat, apoi și în pat, cu Români.

Fii sănătos.

D. Țichindeal m. p.

Mâne-s Paștele și eu preot, am grăbit,

Sănătate Domnului Stoica.

LVII.

Pe un plic dela Mihuş primit în 16 April 1816, Nicoară are următoare însemnare referitor la numele de pe plic: „Viro amico Nyikora Moysi Josepho“.

Dignum notatu inveni quaedam hic memorare, quoad hanc adresam ob varias circumstantias et relationes habitas cum eo qui ad meam direxit. Est quippe Mandik (ex jesuita) Gymnasii Aradiensis Director. Incarnatus Jesuita, itaque catholicus enthuasta ex principiis, sed sat circumspectus et serpens per ambages exquisitas tamen celatas. Secus homo in occultae politicae officio constitutus. — Eodem in gradu tot ex corde illyrius, origine raguseus, serbis et rascianis, seu natione et linguae eorum animo devinctus ob religionem adversarius et infensus summopere iis. (quel contraste!) — Breviter: Director cum ultimam humaniorum classem Aradini frequentarem (nisi fallor 1802) binis vicibus mihi intendit et suscitavit revera (pro uno Juvene 16—17 annorum) arduas difficultates et plane discrimina: 1-o propter innocentissimam conversationem et socialem ritam cum primis matronis earumque filiabus Urbis Arad. 2-o ob defensione meae rationis ejusque nominis majori cum vigore — contra conscholares hungaros — et praecipue ejus alumnum Ignatium Bankidi Dominum terrestrem Simandiensem, ita ut processu inter eum et enatum recurrere debuerim ad superiorem auctoritatem civilem, quae mea causa agnita ipsi frenum imposuit. — sique victor in omnium admirationem discessi, quoad ipsemet necognovit coram meo patre etiam, etc. etc. Abeunti Aradinuo, me invito, nomen Josepho!!! mihi dedit in testimonio — quid plus! me loco Valachum insignavit nomine Illyrium!! Hoc idem nomen Josephi etiam in hac littera adhibet quod nunquam quispiam mihi dedit — interim apponit eum in Moysis..... Infinita et reliqua alia nec locus nec tempus.....

Acad. Rom, Ms. 2440, f. 55.

LVIII.

în Aradul vechiu 1816 IV 20.

Arătarea

Cuvintelor acestora, care eu cel subscris, dela numiții preoți le-am înțeles, și din cuvinte[le] lor le-am auzit pre rând.

1. Mergând eu în 13 Aprilie a anului acestui curgător *preste Murăș în Conop*, și vorbind noi despre partea Episcopului cine va fi, și zicând preotul acela fiind îndemnat dela cel dela *Șoimoși* că măcar care să fie numai Rumânii să nu fie, că toți ar trebui să se facă uniați, precum și la Ardeal fiind Vlădica românesc, au vrut pre toți să-i facă unieți, dar până ce au fost sârb n'au fost vorbit nime de unieți; și acest preot este Sârb.

2. Viind la Odvoși aciea, preotul zicând că D. Prota dela Tot-Varadia, le-au dat în știre de va umbla cineva după atestat pentru Brancovici sau pentru alt Sârb, nici decum să nu dee nici decum atestat.

3. Viind la Soimoși, aciea fiind D. Prota Aradului sfătuind preoamenii ca să ceară pre D. Brancovici de Episcop, au luat atestat, *sfătuind că de va fi Episcop român toți vor fi uniți*.

4. Și viind de acolo în 2 Aprilie la *Radna* și chemând preoții Thitorii bisericii, cerând atestat, și cam împotrivindu-se ca să nu-i dea atestat, pentru D. Brancovici, i-au suduit de suflet, și zicându-le că și ei vor fi ca și Lipovenii toți unieți și se vor închina la Roma, iară nu la biserica răsăriteană și spăriindu-i cu aceste cuvinte, i-au dat atestat, și mai multe au vorbit, care mie Părintele Alexandru capelanul mi le-au arătat.

5. Viind la *Păuliși* și *Meneși* așijderea au făcut sfătuire zicând preoților că D. Brancovici le părătesce și minton au dat poruncă la Domnii pământești ca să ia sama sânt sesiunile preoților bune, iară de nu să le caute a da unde sunt mai bune, și chemând bireile la Meneși la curtea D. au luat atestat fiind și D. *Tekely* acolo. Arătarea me-au făcut preotul din Păuliși Avram Popovici și preotul Mihai din Meneși, și acestea au fost acuma naintea Paștilor.

Thomici Ioan m. p.

în Aradul vechiu 20 April 1816.

(M. Nicoară) „a Thomits docente Praesbyter Arad“.

Acad. Rom. Ms. 2445, f. 55.

LIX.

Ioan Serban, paroh în Zărând, către Moise Nîcoară.

în Zărând 29 zile '816.

Dulcele meu Frate!

Sub termenație nouă pusă ca pe Joi adecă dimineață, Prota, eu și cu cei mai de frunte preoți și oameni negreșit la Oradea de față să fim, însă târziu că Mercuri sara am primit, și mie cu neputința îmi iaste la această termenație, fiindcă târgul la Zărând acum iaste Miercuri, Joi, Vineri și Sâmbătă și casa, ocolul, tot îmi este plin de oameni. Nu-i modru să es de acasă până se va sfârși târgul, fiindcă Domnul Prota nici o grijă n'au avut despre aceste lucruri nici vrea să vie la Oradea spunând că are lucruri pe sate și el nu va merge la Oradea, ce toate le țipă în capul meu, și mie decât târgul acesta mai mare piedică nu-i să înștiințez de această determinație; despre partea mea termenul va fi pe Mercurea viitoare. Almintrele nu mi iaste mie cu puțință, neștiind eu de trebile protopopului că vor urma așa. Eu puțină nădejde am de el precum îl simțesc de a fi el doară cu preoții. Pe pusul termen de față voi fi, însă mai din grabă nuse poate.

Îmbrățișind rămân

Ioan Serban m. p.

în Zărând 29 zile 1816.

Acad. Rom., Ms. 2439 f. 188.

LX.

Moise Nicoară către „Gă l ș a n u l” Gh. Chirilovici.

Din Viena 29 IV 1816.

Domnul meu!

Cu mare desfătăciune am cetit epistolia Domniei-tale din 17 acestei; și cu atât mai voios apuc condeiul spre răspunderea ei de loc, fiind că e cea dintâi dela Dumneata, și fiindcă mi ademână toată dovedința și încredințarea, că *sângele roman și Domnieitale-ți precurge vinele cu vâpaea cea limpede a unei simțiri Dumnezești, care numai sufletelor mărite e înăscută, care sprintenește cugetul, înviează puterile sufletești, și insuflește omul la lucruri înălțate și netrecătoare*; o simțire zic, care singură numai e în stare de a descoperi și de a arătare cărarea, pe care poate cineva ajunge în valea și câmpul înverzirii și a întineririi neconținute.....

(ciornă neterminată)

(Gălșanului)

Acad. Rom., Ms. 2443, f. 104.

LXI.

Instructio ad Synodum.

Arad 16 Mai 1816.

Instructio :

Nos Clerus et Natio Valachica Dioecesis Aradiensis Orientalis **ritus** non uniti unanimi omnium consensu eligimus et denominamus **Deputatos** nomine et ex parte ad Synodum, *quae die 10-a Junii 1816 Carlovitzii ad eligendum Episcopum in nostra Dioecesi celebrabitur.*

1. Reverendum D. Theodorum Scherban Parochum Sikloviensem.

2. Perillustrum D. Michaelum Ambrus, R. Cameralem Exactorem **I. Domini** Magno Varadiensis.

His Deputatis sequentem damus instructionem, ut quemadmodum nos per nostros Deputatos ad Altissimum Thronum missos in homagiali demissione Suae Sacratissimae Majestati Clementissimo nostro Imperatori et Regi (: Cui omnipotens longevam et beatam vitam donet in solatium et felicitatem fidelium suorum subditorum quorum et nos Valachi constituimus partem :) supplices esse ausi fuerimus in eo, ut nobis Episcopum Natione et animo Valachum dare dignaretur, ita hi humillimam nostram supplicationem etiam Suae Excellentiae Domino Henrico L. Baroni a Siegenthal insignis ordinis militaris Theresiani Equiti S. C. et R. A. Majestatis Generalis Mareschalli Locumtenenti, unius Legionis Cathofractorum Caesareorum Proprietario, Praefecturae Slavoniensis Commendanti et ad Synodum denominato C. Regio Commissario in omni humilitate substernant quae supplicatio nostra in sequentibus comprehenditur :

1. Nos nati valachi, baptisati et educati in Sancta Ecclesia Orientali G. n. u. Ritus ex toto animo desideramus Divina praecepta per Dominum et Salvatorem Nostrum I. Hristum Mundo tradita noscere, ut ita cognitione veritatis imbuti sciamus his praeceptis morem gerere, et possimus omnia, quae ad vitam et felicitatem aeternam consequendam uni cui vis Hristiano necessaria sunt, noscere.

2. Optamus noscere lumen Veritatis et rationis, quod in salutari Domini nostri I-Hti Doctrina continetur (medio cujus unice potest quis obligationes suas Hristianas implere) ut possimus et nos participes esse ejusdem fidei, et charitatis, erga proximum, ultimo ut possimus et nos scire obligationes erga Deum, Principem, Patriam, proximum et nosmet ipsos, ideo ut dein secundum nostram cognitionem et zelum veri boni Hristiani, fideles subditi, et utiles Patriae Civis evadamus. Verum

3. Cum magno animi dolore et tristitia observamus, quod nos inter omnes Sacratissimae Suae Majestatis subditos simus Natio nullis scientiis homini proficuis imbuta, in tenebras caecitatis mentis

profundissime immersa, spississima ignorantiae calligine circumdata et oppressa, praeprimis vero, quod maxima pars nostrorum fratrum absque omni cognitione homini Hristiano necessaria, a recta Hristianitatis et omnis virtutis aberrans suas obligationes neque erga Deum neque Principem, neque semet ipsum, neque proximum noscens, sola externa forma a brutis differat. Haec libere per nostros Deputatos coram sua Excell. Domino C. R. Commissario in omni humilitate audemus profiteri, et demississimè supplicare, ut eadem Sae Sae Majestati nota facere dignaretur; nos enim ad haec omnia demonstranda sumus parati, si necesse fuerit. Sed

4. Et hoc recognoscimus, quod omnis haec nostra ignorantia et caecitas proveniat a Majoribus nostris Ecclesiasticis Rascianis, quæ quemadmodum a nobis genere et lingua ita adhuc plus animo et voluntate alieni sunt, in tantum, ut non solum de cultura Cleri Valachici nihil sollicitentur, sed nec promotionem alicujus ex Valachis velint, ut hoc modo nos semper in caecitate servando arbitrariè emungere, et extorquere, sub iugo servare, irridere, cohabitoribus nostris etiam aliarum religionum ludibrio habere possint, pro suis intentionibus et exaltatione non usuando nos tanquam pecora et servos suos tractando, ultimo nos rascianisare et linguam nostrum extinguere conando. Haec quemadmodum profiteamur, ita etiam demonstrare possumus.

5. Cum Dioecesis nostra ex Valachis constet, et ut possimus a nobis omnia mala et calamitates, quibus per Rascianos afficimur et opprimimur, remove, et ut possimus nostros reficere vires, perveniendo ad illum statum in quo vere boni Hristiani fideles subditi et utiles Patriae Cives evadere valeamus, humillime supplicamus, ut nobis Episcopus natus et educatus Valachus daretur, cui tristis noster status cordi sit; qui totam suam felicitatem in eo persentiscat, ut nos docere, et in omnibus Hristiano homini necessariis manuducere sciat, vellit et possit, ut nostras miserias intelligat, et iisdem medelam adferre studeat.

6. Si S. Ex. Dominus Commissarius nostram humillimam Supplicationem gratiosissime exaudire et coram Altissimo Suae Sacratissimae Majestatis Throno promovere dignaretur, et si cum Altissimo Sae Sacr. Majestatis indultu esset, nos in homagiali demissione *auderemus sequentes proponere, et unum ex his pro Episcopo nobis expetere.*

1. *Fogarassán Nestor* Guardianus in Claustro Sirmiensi Besse nova, excultus in Aula Archi-Episcopali, vita interrimus. Latinae, Germanicae, Hungaricae, Valachicae, Illyricae Linguarum gnarus, quem unanimiter optamus.

2. *Michailovits Isaias* Guardianus Bezdinensis.

3. *Mihutz Ioannes laicus* quidem, scholarum Nationalium in Districtu Karansebesiensi Director Regius, Philosophiae et ameniorum.

Scientiarum ac S. Theologiae prout et Linguarum Latinae, Germanicae, Hungaricae, Illyricae et Valachicae gnarus; moralitatis, probitatis exemplar.

4. *Moyses Nyikora*, Juridicis, Philosophicis, et omnigenere ameniorum Scientiarum imbutus, linguarum Latinae, Valachicae, Hungaricae, Germanicae, Italicae, Gallicae gnarus, in omni agendi modo bonus et distinctus.

(Sequuntur subscriptiones Cleri et Communitatum valachice et Sigilis roboratae).

Vidi Aradini: *16-a Maji 1816*.

Ioannes Kováts m. p. I. Cottus Aradiensis O. V. Comes.
N.-Váradi Dioecesis: Markutz Miklos
Várallyat Fő Biró Tanatsommal együtt
a kik óhitüek (L. S. Communitatis).

Privilegiált Nagy Várád Várassa Fő Biraja Mütter János,
és az Tanátsa (L. S. Civitatis)

Várád Velentzén Fő Biro Szüts Simon, Tanatsommal kik
az o hitén vannak (L. S. Commit.)

Acad. Rom., Ms. 2445 f. 23—25.

LXII.

Scrisoare prin care Dimitrie Țichindeal ține în curent pe Moise Nicoară despre cele petrecute la Sinodul din Carloveț.

În Becicherechul-mic 1816 Iunie 3/15

Deși prin la Carloveț duși Deputați, Păr. Serban și Amvruș, mai bine vei ști ce s'au isprăvit la Sinod; totuși și eu am voit a te înștiința despre Sinod, fiindcă am avut Comision de a ști cum aveam a ne purta în urmă. M'am anevoit dară, pe conta bisericii mele, așa de orândueală a-mi face, ca să pot ști la toate trei zile în Becicherech-mic, măduha lucrului Sinodului din Carloveț, neștiind nimica de Deputații Românilor din Eparhia Aradului, și de rezoluția împărătească. Intru acest chip Miercuri 31 Mai/12 Iunie am luat înștiințare de cele ce s'au întâmplat Luni 29 Mai/ 0 Iunie la Carloveț.

Cunoscută fiind Mitropolitului și Comisar Sighintal Rezoluția împărătească în carele s'au înștiințat că vor să fie și despre partea Clerului din Eparhia Aradului la Sinod, cari vor să aibă votomi și scaune, au socotit, că nechiemându-i el, adecă Mitropolitul, nu vor

cuteza ei, adecă preoții Eparhiei Aradului fără slobozenia lui a pleca la Carloveș.

Dară luând veste Mitropolitul, Dumineca în 28 Mai stafetaliter dela Tökely că a bună seamă Români vin la Sinod, Luni deschizând Comisariul Sinodul, îndată și Mitropolitul au publicăluit Candidația: 1-e pre *Bolici*, 2 le pre *Radivoevici*, a 3-lea *Hajici*, *Archimandriți toți trei*.

Mitropolitul așa e de neclătit în ale sale luări înainte, cât nici un șterc dela dreptul Privilegiilor sârbești nu se trage înapoi (deși poate ști ce instrucție de taină are Comesarul Sighental) și zice: nu vor avea Români de a se amesteca în Sinodul nostru, batăr de ar crepa toți și s'ar duce la Dracu, și s'ar uni toți, nu-i pasă, numai în dreptul privilegiilor lor Români nu vor intra, și Impărăția de voește că și Români să aibă votum la Sinod, pună pe cine va voi, și fără Sinod. — Dară fiindcă Joi e ziua hotărâtă 1/13. Iunie, ca să fie alegerea, nu poci ști astăzi ce s'au isprăvit Joi, aceea o vei ști mâne, și apoi cu altă poștă te voi înștiința.

Destul că Duminecă plecând ai noștri dela Arad s'au și știut pe unde vor să meargă, ei au fost în aceeaș noapte pe la 11 ceasuri în Chichinda, și li s'au, pare-mi-se, făcut împiedecare cu forșpanul ca pretutindenea târziu să-l dobândească, ca și la Carloveș să ajungă amănat, și așa Luni seara în Carloveș nu au putut ajunge. Mie nu-mi place că s'a dus Iorgovici tălmaci pentru nemție și sârbie, aceasta va fi stricăciunea noastră, mă mir de Mihuț ce au făcut, știind fațarnicia și lingușirea lui Iorgovici. În urmă Deputații noștri au plecat și *Protopopul Aradului* carele va să se facă instrument în contra lui Serban preotul la Carloveș. Că pentru aceea e și el al Timișorii cu Episcopul său la Carloveș dus. Cel dela Oradea-Mare protopop așteaptă dela Carloveș la Arad, ca să știe voea Mitropolitului, și ce va să facă prin Dieteze în contra scopului Românilor, spre izbânda Mitropolitului înțelegându-se cu Tökely Sabba.

Acum mă întorc iarăși la cele din Carloveș. Marți dimineați încrezuți fiind adunații Episcopi la Carloveș de venirea lui Popa Serban și Ambruși, s'au arătat toți a fi plecați către oarecare schimbare a publicăluitei candidație Mitropolitului, și s'au încheiat apoi sfatul cu o tăcere. Voesc unii pre Archimandritul Pavel Kenghelaș a-l pune în candidație. Și dau nădejde Sârbilor că prin Kenghelaș se vor așeza Români din Eparhia Aradului, așa cât nici la 100 de ani, nu le va cădea în minte să mai ceară Vlădică de Român (și eu încă așa gândesc că așa vreau, să fie rău de noi). Și de nu va fi Kenghelaș în Kandidație pus, va urma rău de Mitropolit și de tot Sinodul. — Atâta știu de Sinod, până Marți 30 Mai dimineața. Miercuri și Joi ce s'au făcut pe cum voi fi înștiințat îți voi scrie.

Frate Nicoară!

Că ai mijlocit aceeași Rezoluție ca să șază la Sinod unul sau doi Români (nu am văzut rezoluția) nici cât nu ai făcut bine. De vreme ce e scopul a ne despărții de dânșii nu ni de lipsă a ne mai vârf și în sârbo-turcescul sinod al lor.

Caută și vezi de tot Sinodul de acum să fie nimica, și de nu e cu puțință altmintrelea, pe a doua oară altul, dar mai bine nici cum. Și ia sama să nu se zică proverbul lui Horaț: Amphora cepit institui, curențe rota cur urcens erit.

Ascultă și al meu sfat. Ducându-te la Impărat, de nu ai zis, zi și acuma: Turcescul vizir face, nu Vlădică sau Mitropolit, ci Patriarh la creștini, căruia creștinii din țara turcească, cești de aicea de biserica Răsăritului, ba și Muscalii toți fi sunt supuși. Dară creștinescul nostru Impărat îngăduie Sârbilor (o mână de oameni) prin caba-lele lor nouă Românilor, la așa mare număr de oameni Episcop a alege! — Așterne Impăratului că noi voim literile chirile a ne lua, Căindariul și altele numai să ne despartă de Sârbi; și apoi cu un Episcop de Sinod ales la acel scop nu vom ajunge niciodată; și altele câte le știi mai bine. Vei ști că Redai fiind la Arad au întreat pre Proviņ. Comisar de tine și acesta lau informiruit prea bine, cât mi se pare că va fi și scris că ești vrednic a fi Episcop. Și aceasta să știi, că eu astăzi sunt gata și am slobozenie pe 6 săptămâni a mă înstrăina din Parohie. Capelan îmi este în Parohie, pasoš dela Vlădica, dela Varmegie și asignație de a mă duce la Moneasa la scăldătoare, dară de-mi va fi voea poci și la Baaden, de e de lipsă, că pentru aceia m'am și gătat. De nu poți singur viu și eu cu tine; vezi și scrie de e de lipsă. Eu socotesc cât mai în grabă a trece prin Arad la Oradea: să împing pre Moșu la Viena, ca neputându-se nodul de Gordie deslega, să se tae odată.

Moga încă e chemat la Sinod, dară târziu. Acum ai grije de vreme ce ești jertvă pentru neamul tău, lucră cât poți, apoi te vom dărui cu un colac bun, cu o maramă frumoasă, pogace. Fii sănătos.

D. Țichindeal

De vei avea timp la Canțelăria (sau la Protocol) ungurească, ce s'au isprăvit pe instanția mea, lui Rainer data în 4 Iulie 1815 după căr. nou în rândul confiscăluitelor Fabule sau cărților mele.

Ducându-mă prin Diețeza Aradului acuma voi să atăț pre popi și protopopi și pe alți nemeși și comuniteturi să nu primească alesul Episcop de Sinod să strige și să trimită instanție sus la Impărat.

LXIII.

Dimitrie Țichindeal către Moise Nicoară, tot despre Sinodul din Carloveț.

Becicherecul-mic 1816 Iunie 5/17 după căr. v.

Frate Nicoară!

„Vrednică de credință veste dela Carloveț, și adevărata măduha lucrului Sinodului“.

Pentru a putea pre Români cari au dobândit votum la Sinod, dela acelaș drept a-i desbate, înstrăina și îndepărta cu totul, ba și cerea lor cu totul de nimica a o face, și aceeași nu numai de astă dată, ci și pentru timpul viitor, Joi 1-iu Iunie după căr. vechiu, Mitropolitul cu ai săi Episcopi sfătuindu-se, Vineri în 2-lea Iunie au încheiat și cu bună samă au hotărît (poate că ștafetaliter au și trimis! ai grije!) să trimită sinodală aplecată rugăciune Maiestatei Sale Impăratului pentru Putnic Episcopul Pakrațului ca să rămâie Episcop la Arad. Aceasta să o crezi fără nici o îndoială, căci am luat veste dela persoană vrednică de credință din Carloveț, carele știe măduha Sinodului, și poate fi că Deputații noștrii aceasta încă nu o știu.

Să știi că Mitropolitul despre altă parte și din politică face, ca să adevereze Impăratului, că propunerea lui pentru Putnic mai de nainte făcută, au fost adevărată și regularnică, care acum și Sinodul, încă o cunoaște!

Anevoiește-te acuma la Impărăție în tot chipul, a răsturna și surpa propunerea Mitropolitului, dară cu grabă, și rămâi lângă mila împărătească, sau cere în drept pe cum ți-am scris, ca Impăratul să dea nouă Episcop, și nu prin cabalele hirarhiei sârbești. Caută în tot chipul numai de Sârbi să ne despărțim.

Du-te la Ministrul Haager și-i spune despre Putnic. Roagă-l să vază ce i-au trimis lui astă primăvara (pe când ți-am scris și eu) D. Proviņ. Com. de Covaci, și să vedem că e arătat la Curte Putnic încă fiind Sârb; e de aceia care trage la sine pe Muscali. Și apoi arată cu acelaș auszug pe cine voește Mitropolitul a face Episcop și ce e scopul Mitropolitului cu Putnic.

Știu că știi, dară și eu să-ți spun, că *Gheneralul Sighenthal* având instrucția de taină, a arătat că în candidație toți trei Români să se aleagă și de Sinod, pune aceasta îmi spuse eri D. Prov. Obr. Comesar de Covaci. Deputaților noștrii la Carloveț li s'au spus să meargă acasă, că au venit târziu.

Frate umblă și stăi bărbătește, nu avea dincoace grijă, că ducându-mă acum pe la preoții Eparhiei Aradului, atât un foc mai mare, decât cel dintâiu, dară cu mine cum voi putea mai bine.

Fii sănătos, fă toate cele ce te fac Deputatul Românilor și sărută și pentru mine vreo coconiță la Viena: aceasta e glumă. Mai scrie-mi de ai când ce e de lipsă dincoace a lucra.

D. Țichindeal m. p.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 232—33.

LXIV.

Un post-scriptum la scrisoarea parohului Melentie Stancovici, către M. Nicoară, purtând data de 19 IV. 1816 din Oradia Mare.

Foarte mare bucurie are Domnul meu Criștof oarecum că acum după venirea a deputaților noștrii acasă din Carloveț *Schwarten-berg* au scris la Mitropolitul pentru *Radivoevici*, Arhimandritul: ca să-l sfințească Vlădică în locul lui Putnic fiindcă Putnic cu adevărat vine la Arad Rumânilor Episcop. Tare mare vești sunt despre aceasta. Pentru aceea au și așa mare îndrăzneală a face și cu mine ce vreau. Fără mă rog a ne înștiința în ce stă acum lucrul: Domnul Directorul de abea viu se află, între viață și moartea în cumpănă cu el era. Dar acum har Domnului se tămăduște, și să mă credeți că vrășmașii noștri Orădanii numai epuri nu prind de bucurie; Că Putnic cu adevărat va fi.

Academia Română Ms. 2439 f. 156—159.

LXV.

Kiss-Jenoviae (Chişineu) 1816

Julie 9

SACRATISSIMA CAESAREO REGIA et APOSTOLICA
MAJESTAS!

In vultum coram Throno strati, Clero juncta universa Natio Valachica, medio Ablegati nostri *Moysis Nykora* supplicamus, ut pro Episcopo Aradiensis Dioceseos, et pro scholarum nostrarum Valachicarum Supremo Directore Viros nativos, et reales Valachos dando, zelatam et incoatam per Majestatem Vestram nostri Culturam promovere; et obices (qui sanctis, ac Paternis Majestatis Vestrae conatibus ponuntur) proterere Clementissimè dignetur. Nam

1-mo Artificio *Theoctisti Monachi* (per litteras cyrillicas, et earum Roscianicis Vocabulis pronuntiationem) in abominationem Litteraturae, ac proin in ruditatem, feritatemque praecipitati malevolentiae hujus, multifarios fines habentis, iniquitate inde ab anno 1439 satis diu sustinimus; atque innumerarum aerumnarum victima 400-bis prope annis genuimus gemituri porro, ni miserationem Clementissimam prosequatur, Majestas Vestra Sacratissima, ploratum ac preces praesentes exaudiendo. Namque

2-do Dum Sacratissima Majestas Vestra, Patris affectu, calamitatem hanc, devotae Nationis Valachicae spectare non sustinens, medio Praeparatorii Alumnatus ad culturam nostram sanctos impendit conatus, sanctis his conatibus, quam manifesti, et per quos ponantur obices Clementissime metiri dignetur e sequentibus: Etenim

3-io Populi Rascianici (Deus novit qualium Destinationum) Operatores, nos, Gentem, Nationemque Valachicam, non annis aliquot supra seculum, sed seculis incolatu Majestaticarum Destinationum gaudentem, et Religionis tantummodo exercitio nexum cum Rascianis habentem, populo suo Rascianico nos aggregare, imo rascianisare conantur ut obtentu nostri, conreligionariorum (ab omni sinistra intentione alienorum) palliata Rascianorum paucitas non pateat, formidabilisque illic, ubi minime decet, putetur. Ne vero

4-o Nos, Natio Valachica, per Culturam lumen adepti, gremiales nobis esse Rascianos detrectemus; et ne qualiacunque eorum molimina (per ruditatem ad eorum destinationes sponte apti) lumen adepti detestemur, quanto opere e ruditatis tenebris emersioni nostrae obstant, et sanctis intentionibus Majestatis Vestrae obnitantur, et sequentibus enitetclare actibus. Et quidem

5-o Obtinendae nobilitatis scopo, quidam e sartore Mercator, et oppidi Cameralis Arad senator consulque *Arsics Sabbas* pro valachica Praeparatoria domum Suam obtulit, solenni insuper facta spon-

sione, se velle aliam loco opportuniore ac ad omnem commoditatem exactam, erigere. Ex oblata hac domo elatam esse scholam nec reclamant, nec urget, promissae, erectionem Dominus Consiliarius Nestorovics, ut popularis sui (jam nobilitati) enervationi parcat.

6-a Idem *Arsics* pro schola Praeparatoria excensuavit Domum coenosis lacunis undique septam; exundationibus expositam (de praesenti quoque innundatam) Ab ecclesia 1324 gressibus distantem: nec tamen Dominus Consiliarius Nestorovics Popularem suum urget ad excensuandum aliam, templo propinquiorem, pestiferisque vaporibus minus obnoxiam, manifesto cum specimine intentionis, per Professorum et alumnorum morbos, ac taedia molestiarum, per Professores Cathedras abdicandi, per lumnos vero Scholam, et Culturam aversandi, atque sacrosanctam intentionem in suum redigendi. Quia autem contra Culturam molimini effectus non respondet.

7-o Dictis calamitatibus invictos, exemplarium virtutum omni genere corruscantes Praeparatorios nostros Professores ineffabili, ac barbaro despotismo divexat idem Dominus Consiliarius Nestorovics, ut ob vexas, indignationem ac taedium ad deserendas Cathedras deductis Rascianos substituere possit, utpote aptiores ruditatem nostram operantium systemati. In ordine ad improbum hocce sistema.

8-a Constat nobis idem Dominus Nestorovics ad vacantem cathedram Valachicam destinare nativum Rascianum; qui Dominus toties nominatus in ordine ad idem sistema.

9-o Exoperatus est Intimatum Linguae Rascianicae in Schola Praeparatoria nostra docendae in gratiam aliquot Rascianorum; linguam nostram Valachicam loquentium, pagum *Batonya*, oppidum *Pecska* et *Aradinum* in 1/15 incolentium, atque respectu 800-rum prope pocorum evanescentium. Non prodidisset autem sistema, si conjunctionis cum provincialibus uberioris gratia, pro docenda lingua Hungarica et Germanica, Intimatum fuisset exoperatus. Neque id ab injuria et dicto systemate alienum esse manifestum est, quod

10-o Idem Dominus Nestorovics ad Praeparatorium Institutum nostrum Cathechetam Rascianum dando justa formidine, et anxietate nos complevit, ne alienam ab sacris nostris Orthodoxiam Alumnis nostri instillet, cum alioquin.

11-o Adeo infestos ac inimicos ob culturae profectum experimur Aradini Rascianos, ut per Culturam, et in Magistratu munia (quam vis 1/5 nostri pars sint) praedominium sibi arrogantes, ipsam Cardinalem pietatis ac Religionis nostrae partem (Evangeliis scilicet sub Lythurgia decantationem) in neutra Ecclesia nobis admittant, neque hac vexa, et injuria contenti, insuper, quia

12-mo Ad preces Aradiensium nostratium Schola Triviali carentium, Dominus Professor *Diakonovics Loga*, Ludum Triviale anno adhuc 1815-o apperuit, pro schola hac localem fundum e sua substan-

tia comparavit 70-um numerum superantis nostrae sobolis Docent. m ad praesens fere usque tempus solvit, ex sua substantia, postquam Doctione non cyrillica, sed Europeis communi methodo, eximii ac mirandi profectus specimina dedisset, pro immortalis hocce opere idem Diakonovics Loga ad Domino Consiliario Nestorovics subtili modo persecutionem (: quod ex non exoperata ejusdem in Professore confirmacione luculenter patet :) petens vero pro hocce Docente ex eadem Cassa ex qua Rascianici solvuntur, et ad quam quinqueis plures nostrate Valachi contribuunt, illusionis, et sarcasmi mordacis plenam, operantibus in senatu Rascianis, obtinuit negativam: Ad haec

13-to Ad certiolem et celeriolem subtilis systematis effectum pro Administratore, putatitium (non ex vano) magnae apud Rascianos impressionis Comitem *Brankovics* Excellentissimus Dominus Archiepiscopus Aradinum mittendo, ad sollicandos Valachicos pagos, per *Consiliarium Tököly* et *Alexics* Protopresbyterum Aradiensem ad expectendum pro Episcopo molimen in lucem protulit. Cum itaque ex nisce abunde pateat.

14-to Populi Rascianici Intentionum operatores, obstacula culturae nostrae moliri et in ordine ad hocce malum Dominus illustrissimus *Putnik Pakraczensis Episcopus*, hactenus rascianum semet profitens (: studio complacendi Archiepiscopo gratificari cupiendi commendationi *Radivoevicsi* causa factae :) nunc semet esse Valachum profiteatur idem Putnik; cum Rascianorum moliminum nunquam inimicus futurus nec unquam Culturae Valachicae amicus futurus esse sit censendus, ne eundem Putnic Dioecesi Aradiensi Praesulem, sed vel ablegatum nostrum Moysen Nyikora Clero Populoque Valachico desideratissimum in Praesbyterum ordinandum, velut unum per Dioecesim Aradiensem medio suae Excellentiae Domini moderni Praefecturae sclavoinensis Commendantis Petrovaradinensis Altissimo loco in propositorum Individuorum vel si mora obstaret quempiam Valachum ad dictum Episcopatum promovere dignetur clementissime. In casum vero non creandi in Episcopum Nyikora dignetur Supremum Gubernium Scholarum Valachicarum Eidem Nyikora Nestorovicsii loco concredere, culturae optato succesu poscente, tum Linguae nostrae gnarum, tum obstaculorum culturae perspicacem, tum intentionum Majestatis Vestrae verbo et praesentia promoturum efficaciter apud supplicem

Kiss-Jenoviae die 9-a Iulii 1816.

Devotum Clerum et Nationem
fidelem subditam Valachicam.

[Adresa]

Ad
Sacratissima Caesareo-Regiae et Apostolicae Majestatis
Libellus supplex Nationis Valachicae
ad sacratissimas Majestatis manus.

Acad. Rom., Ms. 2443, f. 109.

LXVI.

Dimitrie Tichindeal către Moise Nicoară la Viena.

Becicherec. mic 1816 27 Iunie/9 Iulie.

Frate Nicoară!

Las a-ți împluta, căci nu ai voit cu mine a te întâlni, căutându-te eu pe la Arad, Zărand, putând cum ai venit la Arad, trimite un preparamand după mine, și de ai fi venit ș. până la mine, încă nu ți-ar fi fost nimica; poate că și eu ți-ași fi putut undeva, ceva de chiel-tueală împrumuta, văz că mă socotești împreună cu Mihuț a fi un nebun. Fie și așa. Fără atâta am a-ți zice: Foarte subtil, caută să poți dela Ministrul Haager dobândi ce au dat Covaci asupra lui Putnic, și pre aceea fă provocăție și arată Împăratului, pe ce oameni de Episcopi la Arad, Mitropolitul au comendăluit, și prin aceea împedecă. Lasă te de Sinod și de împreunarea cu Sârbii și caută să fii Frăția ta Vlădică la Arad.

Acuma pentru tine iarăși s'au scris Împăratului ca să fii Episcop. Strică și împedecă ca să nu dobândească Mitropolitul cum el va.

Nu cere Sinod, și ai noștri împreună cu Sârbii să aibă vreo împărtășire, că te vei înșela.

Împăratul nouă să facă Vlădică, pe cum ți-am scris, dară pe Frăția Ta. De aceea acuma lucră, și nu asculta pe nimeni.

Apoi pe mine mă ține de nebun, că eu tot voi fi (neavând lipsă ca pre un Episcop pentru mine a te ruga) — și de acuma al tău frate.

D. Tichindeal.

Vezi ce s'au isprăvit de Instanția mea de 4 Iulie după căr. nou '815 lui Rainer dată și mi scrie de am pentru vreo expediție a plăți. (Adresată) la Viena, „28-a Iulie 1816“ (primită de M. N.)

Acad. Rom., Ms. 2439 f. 234.

LXVII.

Dimitrie Tichindeal către Moise Nicoară.

1816 Iulie 11.

Frate Nicoară!

La Lipova s'au făcut protopopiatul vacant; de ai putea cumva mijloci o poruncă Episcopului Timișorii, ca să nu pună degrabă protopop. fiindcă cugetă sârb a pune, precum e datina lui.

Eu trimit recursul pentru protopopiat la Împăratul prin Agentul Vitezu, să știe cere și Frăția Ta să se facă concurs pentru protopopie și nu măgarii să pună pe bani ca până acuma. De va mai fi Sinod, mijlocește ca să merg și eu la Carloveț cu Serban.

Socotește ce vei face pentru protopopie, că mult am dobândit, oprind să nu pună al Timișorii, sârb.

11 Iulie 1816.

D. T(ichindeal)

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 236.

LXVIII.

Viennae: 17 VII 1816

Motiva quae clerum et populum valachicum g. n. u. r. Dioecesis Aradiensis determinarunt, ut Vestram Majestatem in omni homagiali submissione exorent, quaetenus ei Episcopum natione et animo valachum clementissime denominare dignaretur,

sunt sequentia:

1. Tristi experientia probe constat, Clerum et populum Valachicum, e rascianica gente sibi Episcopis praeexistentibus, nunquam ad eum culturae gradum emergere posse qui Altissimae Majestatis Vestrae intentioni et status fini responderet; ea scilicet cultura, quae animum simul et intellectum excolat, et qua veram cognitionem religionis officiorum erga Deum Summum Terrae Principem, erga se et suum proximum hauriat; ex qua modum et rationem addiscat, quibus convenientissime et maximo cum fructu morales suas et physicas facultates in publicum imperantis, Regni, sui et suorum commodum impendere valeat. Nunquam per consequens scopus ille generalis civitatis, felicitas, hac ratione obtinebitur; quae tunc tantum sperari potest, si quis civis pro contingente suo tantum in bonum publicum cooperatur et confert, quantum et moralibus et physicis viribus par esse potest et quantum necessitas status exigit; nunquam vero deficiente evolutione facultatum moralium, quae solae in cive cognitionem et dilectionem veri et aequi, boni et probi ingenerat et quae ad bonum ordinem, ad officia observanda, ad assiduitatem et industriam stimulat, vires physicae in obtinendum desideratum status finem, optatum cum succesu adhibebuntur. Patet hoc primo obtutu facta comparatione Valachorum cum aliis conviventibus civibus. Plurimis mediis hi civitatis finem publicum promovere possunt, quibus Valachi inopia culturae, et ab ea dependentis industriae carent: unde saepe magna ex parte civitati oneri sunt, cum alii statum publicum adjuvant.

2. Culturae hujus defectus, originem trahit a summa ignorantia. Cleri Valachici, nullum est discrimen communiter inter Clerum Valachum et Laicum eadem in utroque ruditas, eadem ignorantia, ita ut praeter rituum lythurgicorum mechanicam notionem (et hoc quidem in paucissimis locis) Clerus nihil porsus noverit, quo ad salutiferam doctrinam sibi concreditarum (specie hominis tantum ab animalibus discrepantium) animarum contribuere queat. Nunquam Populus Valachicus a sua sacerdote consolationem in spiritualibus cum fructu quaeret; nunquam ille in veris boni civis, et christiani officiis a maxima parte sui cleri erudietur. Sed

la cianura a ...
Director Pautovits George
Venator: "Begrup. Unu
Acuma pui rovi aveti
tenole, pui me veti fi
ni multu totu p
si metuda, pui p ro pe
duca. —

Item Aopito: que aveti p fa
ceti Calani. Du copie in
pui fustei, Schindler
n'aveti voi pde: tm
teti la aqua. — Dial

Invini. (Pepeni) Pophanovits
feci hereticos - unu ab A
pianu felity - tibi p
fuit a quid unu ut
ut pafimice introtop
cat pava of pava
pode - quomodo aboptata
petit.

3. Generalis haec morum ruditas non ab aliis causis venit, nisi a crassissima ignorantia, quam major Clerus rascianicus in Valachico Clero studiosissime conservare et omnis culturae promotionem impedire adnititur.

Ab omni tempore conatus est Clerus major Rascianicus hanc ignorantiam in Valachico clero conservare, et fovet eam actu studiosissime proprii emolumentum causa; cum primis vero ideo, ut cum Clero Valachico arbitrare disponendo, et sensim per inscitiam eodem pro possibili in rascianos transformato, ipsum populum valachicum metamorphoset, vel ad minus hac ratione ultroquoque sub nomine Rascianorum eum comprehendat: Medium tam efficax, quo clerus rascianicus eo feliciori cum successu et eo facilius hucusque usus est, quod per Clerum sibi religione, lingua et origine simile saeculo XIV. o, utpote eo ruditatis, — diversis ex respectibus et ob varias causas, partim vi, partim artificiose et per missionarios monachos, latinis litteris e medio Valachorum ex punctis, et in eorum locum cyrillicis introductis, valachi in sacris suis et omnibus orationibus ubique usi fuerint lingua et libris moscoviticis tempore quo Rasciani sub dicto Patriarcha saec. XVII advenientes Privilegia impetrarunt.

Usus dictae linguae obtinuit in sacris apud Valachos communiter usque medium circiter saeculi praeteriti, quo denuo usus, sacra lingua materna audire invaluit, et sensim magis magisque introductus aliqua ex parte ut non penitus: Rasciani enim ita conati sunt sustinere usum linguae moscoviticae, ut etiam nunc si 4 (quatuor) vel quinque familiae sunt in aliqua integra communitate valachica, tamen maximam partem sacrorum eadem celebrari faciunt.

Quod superiores Cleri tam assiduae et eum detrimento et opprobrio Valachorum atque adeo plane scandalo Religionis hoc Actu adhuc sustineant, ratio eadem subversatur, quae semper substitit, nimirum: Clerus Major Rascianicus tempore impetratorum privilegiorum, et sequentibus etiam temporibus, Valachos (ut paulo superius) lingua eadem in sacris secum utentes, sive subterfundo rei veritatem eoque in suum emolumentum arbitrarie circumstantias interpretando sive ignorantia Valachorum (: qui sub iugo Turcico in omnibus a suis tantum superioribus ecclesiasticis more recepto in monasteriis residentibus dependebant, ad qualem dignitatem obtinendam suum requisitum, die instituto rituum, et sacrorum erat, linguae rascianicae cognitio quod huc dum ad anuissim obtinet :) et statu eorum in iis circumstantiis ne fors ubivis locorum ignoto et poenitus nihil pensato, utens ad augendum numerum et valorem suum a quantitate regionum per sui ritus homines inhabitatorum, iudicandum, sub nomine Rascianorum comprehendit, et continuo comprehendere fecit.

4. Huic rationi innititur omne studium Cleri Rascianici, quo atram illam ruditatem et ignorantiam in Clero Valachico, cum oppro-

brío status ecclesiastici, ei Religionis, cum dehonoratione humanitatis, cum detrimento felicitatis, et securitatis publicae conservare conatur. Hinc Rasciani omnes vias directe, et indirecte in assenquendis majoribus officiis ecclesiasticis valachis praecludere solliciti fuerunt, atque sunt, nisi quis fors jam prius rascianisatus esset. Unde faciliè explicari potest et illud cur tam sollicite nomine Valachorum rascianisare volunt.

5. Nulla iis vera cura et paterna sollicitudo in eruditione tantum aliquali Clero procuranda. Ita consecrati sunt nulla habita ratione qualitaturn moralium homines rudissimi et omnis cognitionis inexperti, imo qui nec legere, nec scribere sciunt; qui idem Evangelium per omnes festos dies e memoria recitant. Lectionem et scriptorum ignorantés sunt praeter alios *Köszvyniensis, Brihaniensis, Taucensis et Dudensis sacerdotes*. Ab Agris versus Transylvaniam vix, excepto Nativitatis, et Paschatum, aliquibus festivis diebus sacra celebrantur; vespertinae autem, et quadragesimis devotiones non instituuntur, ob ignorantiam sacerdotum, quae magis ad Practicam pertinent. Quid de morali christiana doctrina dicendum? Tota et unica quam Plebs a suo sacerdote audit, et discere potest, consistit in strictissima jejuni observatione; ex qua tantus abusus enatus, ut hoc unico medio cuncta, patrata et committenda scelera remitti, appri me persuasum habeat. Hinc

6. Sacerdotes in popinis et aliis locis publicis sine ullo pudore et status sui ratione generaliter pocillationes cum laicis instituunt. Unde fit, ut saepe complices in furtis et similibus statui publico contrariis actionibus reperiantur. Sunt enim maxima ex parte homines statum ecclesiasticum ambientes eo tantum ex fine, et immunem terram a praestationibus habeant, ipsique a militia immunes esse passint, in reliquo Deo Imperanti statui et proximis inutiles.

7. Sed nec potest secus esse sub superioribus ecclesiasticis Rascianis: nam praeter quod culturam ex rationibus allatis omnimode impediunt, aliquot individua superiora in ruinam totius Dioecesis abominabilem symoniam exercent cum consecrationibus et parochiis, omnia iis venalia, omnia tantum pre pecunia et plus conferentibus conferunt. Nulla habetur ratio meritorum et qualitaturn requisitarum sed indignissimi officio sacerdotis et minime capaces, imo a vitae moribus suspecti, alii vero non adimpleta per Canones praescripta aetate, juvenes 17 et 18 anhorum, imo juniores adhuc pro magna pecunia consecratur.¹⁾ Inter innumera alia exempla, *Popovits Georgius Miskensis* ante 17 aetatis annorum consecratus est.

8. Extorsionibus pro consecratione vel pro Parochia conferenda factis, alii ad incitas redacti sunt.

9. Femina mariti Capellani Komlosiensis in Consistoriali sessione

1) Multa exempla rescias (observație marginală în text, aparținând lui M. Nicoară).

praeside Episcopo in obtinenda Parochia causam agens in collisione cum alio competente, eadem amissa in lacrymas profusa his alta voce conquesta est in praesentia omnium: „O, me, miseram, ubi mei aurei, ubi imperiales, ques magno sudore et vi pecuniae comparavi! Quis mihi, eos nunc restituet?“

10. A protopresbytero Butyniensi occasione denominationis in Prothopresbyterum accepit Episcopus defunctus¹⁾ 14.000 fl. quem praetulit defuncte sacerdoti Horga aequae eandem stationem ambienti et qui in toto clero Valachico Dioecesis hujus fuit praecipuus omnibus qualitatibus requisitis, linguarum scilicet peritus et absolutus physicus, item morum optimorum, cui denominatus nulla ratione equiparandus fuit. Sed noluit Episcopus cultum virum promovere.

11. A Meletie Stankovits Administratore Parochiae M. Varadiensis accepit 360 fl. cum promissione ei singelliam pro Parochia dieta daturum; sed nec accepit singelliam, nec recepit pecuniam et nunc cum 5 prolibus vix subsistere potest.

12. Quidam sacerdos Nagylakensis primus omni respectu inter sacerdotes tetius Dioecesis, valachicae, hungaricae, rascianicae, germanicae linguarum gnarus, post plurium annorum servitia qua Capellanus debuit 40 aureos solvere pro obtinenda Parochia.

13. Archimandrita Moyses Emanuelovits a Georgio Popovits Miskensi extorsit 100 fl. (excepta taxa Episcopo soluta) qui ut possit consecrari, dictam summam mutuavit. Post consecrationem petiit adhuc duos aureos, s. 100 fl. et non nisi ad interpositionem Elisabethae Putnik dicta summa ei remissa est.

14. Idem dixit Gabrieli Lazar nunc Capellanus in Vadasz eundem a consecratione se amoturum, nisi 60 fl. ei dederit. His perceptis, petiit adhuc quinque fl.; miser consecrandus 9 fl. in tota sua substantia adhuc habebat, et cum eos 5 petitos dare vellet, Emanuelovits videns novem florenos, omnes misero e manibus rapuit, ita ut sine crucigero manserit. His non contentus, noluit eum domum dimittere, priusque adhuc unum imperialem ei promiserit in natura, quem etiam dein ei submitit.

15. Ioannes Popovits Capellanus in Apathur (Apatyeu) deposita pecunia Episcopo pro consecratione, et bis jam data pecunia dicto Emanuelovits, hic tamen difficultates fecit, donec 15 fl. ei adhuc dedisset; cum jam plus dare consecrandus non posset, jam ad januam Ecclesiae pro consecratione advenientem pluries collaphisavit et per capillos eum cepit. His similia securi a non subsequendis perpetuis injuriis et afflictionibus innumera detegent.

16. Juvenes in affhctissime statu Aradinum pro consecratione longiuquo venientas amiculo superiori in Aula Episcopali exuti, et donec pecuniam tulerint in pignore retento, in indusio exire debue-

¹⁾ A Kisjeroviensi a Zarandiensi (nota lui M N)

runt: alii in ipsis colligis et indusio ab ipso Archimandrita perquisiti: utrum monetam habeant; ea non inventa collaphisati fuere; hoc evenit misero sed nobili juveni nunc sacerdoti in Kotsuba, qui ita collaphisatus totus cruentatus et indusio sanguine conferto ex aula Episcopali exire debuit.

17. Talia possunt adhuc Georgius Hajos Csetelekiensis et Parochus Csekeiensis, qui ad incitas redactus filium tamen non potuit in Diaconatum promovere, item Sacerdotes ex Kotyklet, et Borsa, nec non Diaconus ex Higisell, quae possessio hucdum sine sacerdote est, attestari.

18. Imo ab ipsis Aradiens. Scholae praeparatoriae absolutis non minores factae extorsiones. Stephanus Beles Simandensis solvit 500 fl., Petrila Florianus 200 fl., Iacobus Orgovits Szomosiensis 30 fl., in argento; Daniel autem Horga Iarkosiensis pro Diaconatu 100 fl., qui tam miser erat, ut scholas praeparatorias ex gratia et beneficio aliorum tantum frequentare potuerit.

19. Alii per eundem Emanuelovits in ipso Ecclesia maletractati fuere, modo vilissimo in Altari *animam eorum blasphemando*; hoc evenit Parocho Berekiensi Alexandro Popovits qui pro consecratione Aradinum veniens, quatuor septimanis in aula Episcopali detentus ad ligna secunda, unde domum redire debuit pro pecunia a quo desumpti sunt 150 fl., et plus dare nequiens vix domum dimissus est.

20. Pro una eademque Parochia duo Capellani Kisjenövienses eodem tempore sic dictas singellias (stationem) obtinuerunt. Uterque ruinatus est per expensas, unus vineam vendere et aureos a nubili filia more obtento gestatos ad collum accipere coactus fuit; ab alio vero plus 70 fl., in bona moneta desumpti fuerunt. Cum unum eorum tot expensis factis in desperationem actus Archimandritae diceret: „Domine eo me adigis, ut prout me hic vides, his laceris coturnis (pedes) ad Imperantem accedam.“ Irridens ipsi respondit: „Quid? Scis tu ubi Imperans habitat? Scis quod tibi non liceat sine nostra facultate ea ire?“

21. Gyulae Capellanum per Episcopum ante plures annos ea cum promissione eo missum, ut in Parochum postmodum denominetur vacantia, et sua officia ad approbationem peragentem, decrevit Episcopus cum suis (cur?) sine ull quaerrela ex aliqua parte contra eum lata, eo inscio, eta tacite amovere, et in ejus locum unum rascianum denominaverat. Resciens (haec) in activitate constitutus Cappellanus ante executam intentionem, — (qui 8 annis jam qua talis summa in egestate, sine terra, unico fonte subsistentiae, pater 4 prolium, et pro duobus Parochis, uno eorum jam viribus fracto spiritualia servitia ultra quingentis familiis, in duas partes divis, et ad dimidiae horae distantiam a se dissitis praestiterat) — in causam inquirens, nihil contra eum probare poterant; sed difficultates ei tantas fecerunt, ut

non nisi eum ruina totius rei suae familiaris semet salvare potuerit fuit etenim coactus 6 juvenes, optimam quam habuit opem, vendere.

22. Ipse modus Clerum Valachicum tractandi per superioris ecclesiasticos Rascianos usitatus longe abest, ut humanitatis principia et sensationem (sensum) honoris ei inspiret, mansuetis moribus Status fini et suae destinationi convenienter imbuatur; quin potius eos studere apparet, omnem honoris et humani sensus stimulum in eo extinguere velle, ut eo facilius arbitrarie et impune omnia pro suo voluere cum eo agere possit; eum qua servos abjectissimos, qua propria principia in despectum omnium tractant. Ita.

23. Fuerunt per Prothopraesbyterum Rascianum Arsits M. — Varadini⁴⁾ in harum suinam et gallinaceam conijecti, et non nisi magna pecunia eliberati.

24. Diaconus Kuviniensis (Kovaszintiensis) in carcerem pestiferum Aradini detrusus, post breve tempus aere vitae noxium ferre non potens, per Deum curat rogari Episcopum, ut dimitteretur, vel alio transferratur, secus peremodum esse; non exaudiis precibus ejus, in sequentem diem obiit.

25. Ut denunciationem talis facti impediret Episcopus, fratrem suffocati tanqua furti commissi reum, a vitae perversitate notum, contra omnes protestationes Prothopresbyteri consecravit.

26. *Judeus quidam, postmodum Rabinovits nominatus, dereclita conjugue, cum 5 prolibus, sacris Hristianis initiatus ducta in matrimonium Hristiana, adjuvamine pecuniae in sacerdotem coneratus, et Parochia in omnium et religionis summum scandalum donatus est, quod ipsis in fide natis secundo matrimonio canones ecclesiastici vetant.*

27. Consecrationes factae arbitrariae non cogente necessitate in aggravium reliquorum, utique misere subsistentium et in detrimentum status. In *Gyula Varsand* duo Parochi et duo Capellani; in *Dud* ubi 150 domus sunt, est Parochus cum duobus Capellanis.

28. Consecrati sunt famuli et aurigae Episcopales (ad exemplum Episcopi idem fecerunt Prothopresbyteri) non prout opinio quorundam est, juvenes, qui piis et Hristianis exercitationibus pro obtinendo Praesbyteratu in Aula Episcopali occupantur, sed qui labores durissimos et intentioni suae minime correspondentes peragebant, alii lingua secabant, purgabant alii equos, alii diversa servitia praestabant, qua aurigae, qua famuli; servire enim sine mercede erat meritum pro consequenda consecratione. Talis fuit Popovits Petrus Parochus Cladovensis; Athanasius Botzko Parochus Borosjenöviensis quidem ex aula Episcopali consecratus est, bonae comportationis, sed id fuit cancellista. Verum.

29. Non potest hoc asseri de aliis, qui potius potu et aliis vitis

⁴⁾ Nu știu specifico: vezi să-mi spui vre-unul; (M. N.).

in Aula Episcopali occupabantur. Quidam ¹⁾ ex ephebo factus Parochus Aradiensis, qua talis in popina potus verberatus, captus, et ex manibus militum eliberatus. Alia occasione potus a militibus exutus de nocte in popina; quod Consistorio debuit esse notum, nam per Secretarium fuit eliberatus. Item tempore nundinarum in tentoris fuit verberatus, et ebrius per vigiliis exinde abductus.

30. Modestia vetat enarrare, qualem duxerit vitam Basilius Georgevits aequae Parochus Aradiensis, adhuc in aula Episcopali qua ephebus existens. Ancillam duxit ex nunc inhabitat domum prope Residentiam pro Prothopraesbyteris excipiendis destinatum.

31. Elias Tornyanszki ex aula Episcopali factus Parochus Meneiensis ebrietate morbum eadum sibi contraxit. Ejus vita in Aula fuit et est scandalum.

32. Prothopresbyterum Borosjenöviensem in hoc officio senioconfectum sine ulla ratione ammovit, et pro magna pecunia alium in ejus locum constituit. Prothopraesbyter sibi conscius nihil peccasse, errumpens in servilia et indecentia de Aula Episcopali, quae hic loci non possunt proferri — illico in munus suum repositus est.

33. Sed ob pecunias simplices monachos ex Turcia venientes, contra altissimos ordines in Parochos denominativ, qui divitiis cumulatis, in suam Turcicam Patriam remeare (redire) solent. Quid talis doctrinae christianae. Promulgator egerit Szentesini unde cum scandalo sui status, et Ecclesiae (post secundum actum amovtus fuit) et nunc in alio loco applicationem quaerit, facile poterit rescivi, quippe cui jam prius erat barba scissa.

34. Qualis adimpletio Altissimarum Ordinationum observata sit, patet:

a) Ex Intimato Consistoriali d-tto 1-ae Febr. st. vet. hujus anni, quo Altissimi Ordines d-tto 11-ae Febr. 1812 sub N-ro 2926 ab Excelso Consilio Hungarico Locumtenentiali super praestanda relatione status Parochorum emanatae, executio post quatuor annorum decursum primum demandatur, quali remora cum magno multorum detrimento praepedita est, reddundatio maximae consolationis ex tanta benigna sollicitudine et gratia Regia.

b) Ex neglecta publicatione Intimati Altissimi, vi cujus sepultura mortuorum prope Ecclesias prohibetur, unde in Nagylak eum anno praeterito Notarius sepulturam prope Ecclesiam impediret, funeralia interrumpi debebant; vulgo autem sepulturae insistente, scandalum exortum, et vix ingratas sequelas haec res non habuit.

c) Ex mandato Consistorii d-tto 21-ae Octombri st. vet. 1815 ad Prothopraesbyterum Kissjenöviensem sonante, quo Eidem procuratio

¹⁾ In prima ciornă e şters numele lui Novak Dimitrievits și înlocuit prin „quidam“, iar în ciorna 2-a pe care se pare că o dădea spre consultare unui prieten M. Nic. adaoga marginal: „Novak non nomino, interim nihil contra eum, sed contra alios dicitur“.

Prothocollorum in Ecclesia Zarandiensi pro natis, defunctis etc. injungitur, quippe, quae secundum verba in mandato contenta, in mentionata Ecclesia inde a 21-o anno non reperiuntur. Quod si verum est (probant omnium contrarium Parochi Zarandienses) sequitur nullam unquam habuisse curam in adstringendo Cero, ad observanda Altissima mandata, immo annuas Altissimo Loco factas Relationes Prothocollis Ecclesiae fundatas fuisse falsas et vagas. Si hoc ita est, in loco a Residentia Episcopali non in 4 horis distante, quomodo fides haberi potest, coram quae relata sunt, et quotannis referri debent, de comunitatibus longiuquo distantibus, et Parochia rudissimis gaudentibus, qui nulatenus comparandi sunt iis, qui prope Aradimum degunt (vivunt) ut sunt Zarandiensis.

In eodem¹⁾ mandato dicitur ex relatione Deputationis 21-ae Octobris st. vet. consistorialiter determinatae Zarandini habitae, illud quoque innotuisse, quod Sancta Unctio in dicta Ecclesia non reperiatur; illud verum est, sed bis cum vasculo itum est pro ea ad Episcopum, qui recusavit dare, nisi monetam ei praestiterint, inquam Zarandienses esse divites.

Non scopus ille, ut medellam adferant abusibus irreptis, vel ut bonum ordinem in observanda disciplina ecclesiastica introducent, aut ut videant defectus obtinentes, vel statum Ecclesiae noscant, causavit hanc Inquisitionem seu Deputationem in pago Zarandiensi, nunquam tale quid susceptum est in Dioecesi Aradiensi, quae neque sensit se habere Episcopum: verum scopus verus (genuinus) erat, ut praetextum quaerant *Ioannem Popovits* ejatem vicarium Prothopraesbyteratus ab officio amovendi, quod in negotio Dioecesis ad Altissimum Thronum qua Deputatus pro humillimis precibus Valachorum Vestrae Majestati Sacratissimae substernendis, ut Episcopum natione Valachum eis clementer denominare dignaretur.

Ex facta hac Inquisitione per exmissum M. Manuilovits Archimandritam sub Administratione Comitum Brankovics luculenter apparet studium alienum Rascianorum et iniquissimus eorum agendi modus cum Valachis! Circa vespertas adveniens Emanuilovits praecipuis Pagi et sacerdotibus ad se accersitis ad separata cubilia non informatas clausit, suosque famulos ad januas jubens agere vigiliis servata cruce proprio collo appensa separatim illos jurare coegit; quae res usque post dimidiam noctem protracta est. Agendi modus tam indecens, crudelis fuit, et tantopere exacerbavit homines, ut judex vix eos sedare potuerit: vi etiam volebant ut falsa, et sibi penitus ignota vel efferant, vel conforment, et hac quidem ratione scandalosissima. Hominem jurare remitentem excommunicavit, tantopere Sancta Dei lege et potestate sibi concredita, in utriusque opprobrium et despectum

¹⁾ Prăjești (M. N.).

abusus est. Primo crepusculo profectus est¹⁾ ad domum cujusdam Sacerdotis, quem pro equis ad domum pagensem miserat, et ejus consortem ob partum 24 horarum adhuc debilem, et lecto fixam inhumanissime aggressus est. Tota inquisitio versabatur tantum modo circa vitam memorati Popovits, eotum qua Deputati existentis. Cum dicta femina pro debilitate et menu vix affari valens (potens) dixisset, nihil omnium se scire, quae ille vi, et contra conscientiam extorquere voluisset tum ille his verbis in eam invectus est: „Mentires tu scrofa, Deus te puniat, tu maledicta et excommunicata, nunquam te Deus ex hoc lecto sublevet...“, et aliis similiter horribilibus Quo tempore recte domum rediens sacerdos maritus et ab extus audiens invectio- nes intravit et pavescentem cunjugem a maledictionibus liberavit. His ex rationibus nec equos voluerunt illi dare ad praejungendum.

35. Similia agit et ejus frater Michael Emanuilovits Prothopraesbyter M.-Varadiensis, qui nulla ratione habita sacerdotes ut mancipia tractat. Parochus Kerekszegiensis ita fuit ab eo afflictus schommatibus, ut domum rediens apoplexia tactus, et tardius exinde mortuus est.

. 36 Hic Prothopraesbyter contra omnem institutionem septem Prothopraesbyteratus solus tenet et administrat, ut in consequentia remonstracionis per Communitatem M.-Varadiensem 1812 Archiepiscopo factae, omnes Prothopraesbyteratus providendi fuisset suis Prothopraesbyteris; et nunc etiam tantum in 4 Prothopraesbyteratibus sunt nominati, et quidem Administratores solum, et hi titulo sunt tantum praepositi ad facilitanda priori negotio, in reliquo autem potius qua ejus satrapae considerandi veniunt.

37. Hic igitur qua Praeses filialis Consistorii M.-Varadiensis ex 7 adhuc Assessoribus compositi, resolutas omni Assessorum annuas sollutiones pro se retinet.²⁾

38. Cum juvenes (ignari et plane feri) sacerdotium ambientes ad Consistorium M.-Varadiense venirent, ubi unus aut alter examinatur, arbitrarie plures intrare facit, quibus non examinatis, sine scitu et consensu reliquorum Assessorum, attestata extradat, et Aradinum pro consecratione mittit. Tales Juvenes M.-Varadini per eum omnibus oppibus spoliantur, atque extorquentur, Aradinum demum venientes, per fratrem ejus penitus exuuntur, et taliter ut que tenui substantia et mente pellentes, ad incitas rediguntur.

39. Hic suum annum salarium Episcopo cedens, hac conditione, ut proventus Episcopales sic dictam singeliam et sydoxiam ipse pro se incassaret, cum ob temporum arduitatem, et nimium defectum, sacerdotes fame colluctantes, has solutiones praestare nequirent, par-

¹⁾ (summo mane accessit) M. N.

²⁾ Ita retinet solutionem notar. *Florian* et accipiens quietantiam 300 fl, a Galsensi nunquam tamen ei salarium exolvit (M. N)

tim per eum incarcerati, et pessime tractati, partim eorum Libri Ecclesiastici, in pignus sunt, quibus carentes sacra celebrare non poterant.

40. Cum pro onomastico suo die Diaconus Rojtensis¹⁾ ad se constitutus, ob interventam Matris mortem comparere haud potuerit, expetitis a Judice nobilinum persecutoribus, in compedibus eundem ad se adferri jussit, et non iusi oppositione incolarum factum est, ut in vincula non conjiceretur, attamen per eosdem persecutores M. Varadinum deductus catenas in proprio sacco portare debuit, unde minusculo tantum oblato dimissus est.

41. Parochus Mekkerekiensis, quaerela incolarum coram Consistorio contra eam delata, ad trium mensium detentionem, et 36 fl. refusionem per idem Consistorium condemnatus, comparente nepote Parochi domum dimissus, per Protho-Praesbyterum, nec sententia lata, unquam effectui data fuit. Sed innumerossima sunt quae idem arbitrarie agit. Sententiae per convictos appellatae Foro Superrevisorio tantum ex interessentia non submittuntur: tales praevaricationes apparebunt ex Consistoriali Prothocollo.

42²⁾. Monasterium S. Simeonis, sedes prius Episcopalis in praedio Episcopatus, solius Cleri manuali opera, jumentis et expensis circa 1783 sub Episcopo Pachomio³⁾ constructum (: cujus vita durante citra operas manuales 12 fl, annuatim ad expensas factas concurrere debuerunt :) recenter denatus Episcopus Avakumovits totaliter ruinavit, res eo pertinentes pro pecunia distraxit, imo campanas ex turci Monasterii, Ecclesiae Aradiensi dictae Episcopali, pro pecunia ex cassa ejusdem vendidit. Hac ratione Sacerdotes qui pro suis fatigiis hospitio excipiebantur, nunc cum scandalo maximo in popinis et in foro condescendunt. Ipsi inhabitores pagi dicto monasterio adjacentis omni spirituali provisoro carentes, non nisi diebus festivis, quibus, unus aut alter Parockus Aradino ad duarum horarum distantiam eo proficiscitur, sacra audire possunt. *Exquo defectu Sacerdotis constat homines sine omni spirituali ultima provisione esse mortuos.*

43. Quantopere conentur Linguam excludere cum detrimento doctrinae Christianae, praeter media subtilia, quae adhibent, et varios praetextus, documento est, quod sub Administratione Archimandritae Brankovits jam interdicta sit Praeparandis aliqua pars cantus valachici, postmodum eo ab officio amoto, Archimandrita Hodosiensis Manuilovits contra usum vigentem, etiam Evangelii in Lingua valachica lectionem interdixit, et eam in linguam nec rascianis, nec valachis, prioribus longe copiosioribus intelligibili, ad omnium consolationem introduxit⁴⁾.

¹⁾ Oláh S. Miklosiensis (din Sân Miclăușul românesc).

²⁾ In dreptul paragr. 42 nota marginală : De his tu informeris ; ita eam per alios haec confirmare possis (M. N.)

³⁾ dicitur sub Sinesio (M. N.).

⁴⁾ Ipsi civiles et sacerdotes haec confirmant (f. 24', M. Nicoară. Notă marginală).

44. Brevi tempore postmodum Parochus Aradiensis Novak propter lectionem Psalmorum in eadem Ecclesia Episcopali (S. Ioannis Baptista) lingua valachica more eousque obtinente, peractum, ad Consistorium fuit citatus quae res ipsi tamquam criminale delictum fuit imputata per Archimandritam mentionatum: imo post multas exprobrationes et deshonestationes volebat eum, hac de causa carcere punire, et ejus factum in prothocollum inferre ingeminans (dicens): „En vide scriptum Archi-Episcopi, quo severe inhibet lectionem et cantum Valachicum“. Haec evenerunt hoc anno mense Februario. Qualem consolationem potest Dioecesis Aradiensis ab Archi-Episcopo seu Episcopo Rascianico jam sibi polliceri!

45. Imo cum maximo scandalo in ipsa Ecclesia alta voce invectus in Praeparandos, dictus Archimandrita, injuriosis verbis ob unicum vocabulum valachice prolatum. Alumuum vero Gymnasii Regii, quod „Gloria Patris et Filii etc.“ valachice in Ecclesia dixerit finitis Sacris ad se accersitum collaphisavit ¹⁾).

46. Prothopraesbyter Aradiensis injunxit Parocho Radnensi Kerekes, nunc Sztefanovits nominato, ut in sua Ecclesia linguam rascianicam introducat, eum valde infense tractat, quod suo mandato obtemperare nolit, ille autem non potest, Communitas enim est pure Valachica, et ipse Parochus penitus ignarus Linguae rascianicae, excepta lectione, quam consilio Rascianorum, qui asserere conserverunt versatiorem quamquam futurum, in lectione linguae matrae, si prius lingua rascianica legere didicerit, et deinde studio satis faciendi eorum desideriis, communiter addiscere solebant ²⁾).

47. Sabas Tököly Tit. Consiliarius occasione funeralium denati Episcopi Avakumovits, hanc curavit Praeparandis nunciari declarationem, quod si iidem inceperint valachice canere, eos ex Ecclesia expelli curaverit, non considerato eo, puod ex omnibus partibus pro ultimis his exequis Clerus Valachicus in copia conflueris.

48. Quinque aut sex Rascianorum superiorum arbitrariae actiones (puid si plures essent!), cum oppressione et summa injuria Valachorum patent vel ex ratione qua illi impune et iniquissime Valachos impedire conantur a petendo Episcopo Valachico.

a) Ex hac ratione Ioannem Popovits Vicarium Prothopraesbyteratus Zaradiensis Deputatum, ab officio amoverunt adhuc Vienneae existentem.

b) Director Districtualis M-Varadiensis Püspöky, aequae Deputatus ad Altissimum Thronum in eodem negotio Buda fuit jussus domum redire per SuperioremInspectorem Nesztorovitsium, alium prae-

¹⁾ In copia destinată de M. Nicoară celor cointeresați din Arad, spre consultare și confirmare, la nota marginală stă scris: „A vobis hoc“, iar la altă copie (f. 129), la acelaș paragraf găsim: „A profesoribus: Mihuc“.

²⁾ Aeste dela Popa din Cuvin Georgie înaintea elorlalți, și Kerekes va spune asta, și popa Georgie, spune-i numai dela mine (M. N.).

textum assignantem, qui nullis precibus ea permoveri poterat, ut ad summum pro 14 diebus ei facultatem daret, in reliquo firmissime asserebat; summum fuisse peccatum contra Anarchiam, Deputationem ad Suam Majestatem Sacratissimam mittere, Metropolitam esse caput Ecclesiae, et ad illum esse eundem, eoque insistebat, ut Deputatio Buda Carlovitzium iter suum dirigat.

c) Prothopraesbyter M-Varadiensis non tantum propria auctoritate et nutu Clero inhibuit petitionem Episcopi Valachici, a Sua Majestate, sed etiam ipsis Consistorii Assessoribus in simul constitutis contra eorum voluntatem severe id prohibuit, adjicendo, quod si quis pro subscriptionibus venerit, ut talem in vincula conjiciant.

d) Prothopraesbyter Aradiensis publice decalamando, quod tali petitione intendant, eos unire, non abhorruit tali occasione etiam verba qua si per Vestram Majestatem prolata fingere, quod scilicet Archiepiscopo hanc fecerit declarationem: „Valachi volunt Episcopum valachum habere, bene! Ego demandabo Episcopo M.-Varadiensi Graeco-Catholico, ut iis unum nominet.¹⁾

e) Patet hoc adhuc ex modo et ratione qua per dictum Prothopraesbyterum Aradiensem partim solum et in suo Prothopraesbyteratu, partim cum Titulari Consiliario Tököly in alieno Prothopraesbyteratu attestata fraude et vi ab hominibus extorta sunt, ad petendum pro Episcopo Aradiensi Archimandritam Brankovits, ita Mikalaka, Cuvini, Covassintzii, Paulissim²⁾ (Menesini, Radnae, Sojmosini).

49. Modis subtilissimis contra Intentionem Altissimarum Ordinationum — eas eludendo — media adhibent in impedienda cultura Valachorum, ita

a) Odium fovere conati sunt in Ecclesiasticis contra scholas Praeparatorias et in iisdem erudiendos Juvenes, tanquam homines principiorum pro religione perniciosorum — immo multi Sacerdotes metuebant ad scholas vel Professores ire, ne notam aliquam incurrant.³⁾

b) Saepe cum summa indignatione et invectionibus, saepe autem absolute nolebant pecunias in Communitatibus pro Scholis collectas in Aula Episcopali percipere. Prothopraesbyter Kisjenöviensis duobus fere annis 572 fl., ex decimitate salariorum Ludimagistrorum collectos sine ullo fructu apud se retinere coactus fuit, quia omnibus adhibitis, nemo tamen eam percipere voluit.

c) Archimandrita Hodosiensis Moises Emanuelovits occasione talis pecuniae sibi consignandae, hac admonitione usus est: „Quid istos miseros homines tantum affligitis, cum ista collectione“.⁴⁾

¹⁾ Aste le-a zis preotului din Radna; adă-le aminte popii Georgie din Kuvin care mi-le-a spus la popa Pavel înaintea celorlalți, cum și celui dela Socodor Czapos, și Botzko. etc. f. 249.

²⁾ Vezi să puteți dovedi și aceea, că n'au voit episcopul să lase să fie Gálșanul Assessor, și ce a zis etc. (idem).

³⁾ Aste dela tine le știu; vezi să ai dovezi, data specifica .. etc.: Pepe a zis Kișineanului: „să ea dracul și pe cel ce a făcut școalele acelea“ Aste spuse lui Nestorovici încă s'au făcut cunoscute. (idem)

⁴⁾ Namesnicul. (M. N.)

d) Ipse Superior Inspector cum indignatione dixit Proffessoribus: „Cur tanto numero Juvenes in scholas assumitis? Cui bono hoc? Cum essent miseri, inculti et malevestiti, asseverabat, hos esse vagabundos et tantum ideo venisse ad scholas, ut militiam effugiant.¹⁾ Nec voluit Proffessoribus jam a 4 annis hoc munere summa cum assiduitate, et distinctione fungentibus, quorum quivis plura opuscula moralia principia continentia et pro Iuventute ad mandatum superioris Inspectoris ex Germanico in Valachicum sine ullo effectu verterat, Decreta Confirmationis, saepe id sollicitantibus dare vel effectuare, excepto Proffessore et Seniore Mihutz, qui hoc anno primum tale obtinuit (acceptit). Quod ipsis quidem valde cordi est, tum quod sciant in aliis Institutis Proffessores jam pridem his Decretis esse provisos, tum etiam quod ipsorum merita nihili pendantur, et incerti de sua futura sorte sint.²⁾

50. Civis Aradiensis Gyura Hornoj pro majori commoditate studiosae Iuventutis, 1812 obtulerat ampla et idonea aedificia, in salubri loco sita. Recusavit postmodum supremus Inspector (cur?) hoc gratuitum oblatum acceptare, quod Sabbas Arszits ampli aedificii pro Iuventute extructionem et cum praeditis in perpetuam dotationem promiserit. Ob tale magnanimum oblatum dignata est Vestra Majestas praefatum Arsics clementer praerogativis nobilitaribus donare. Sed oblatis exequendi nullum indicium apparet: unde studiosa Iuventus in obstruso, a cultioribus sejuncto, humido et valetudini nimium noxio loco, prope Scholas habitare debet, quod secundum relationem Medici Superiori Inspectori submissam, ratione structurae, loci et commoditatis, pro tam copiosa Iuventute excipienda, sunt valetudini minime convenientes. Nulla tamen subversatur ratio firma et sufficiens, quare primi oblatum acceptari non potuisset, sine tamen injuria alterius. Cum primis quod necessitas aedificii pro scholis usque extructionem novi per Arszits promissi, et per se probabat, et per Proffessores Instituti, Inspectori probata sit. Praeterea eo a fortiori acceptari poterat, prioris oblatum, quod Proffessores demonstraverint, hac ratione magnum emolumentum Fundo Scholarum utique tenui accessurum. 1-o) Per summam 320 fl. quos Proffessores titulo quarterii a Communitate Aradiensi sibi annue resolutos, Fundo Scholari se cessuros declaraverunt. 2-o) Per summam 600 fl. ad minus, quae ex elocatione domus (si utique elocatae) per Arszics pro schola destinatae, necdum tamen in eum finem adparatae reddundaret. Per quam duplicem summam quinque amorum spatio magnum augmentum accessisset Fundo.

¹⁾ Aste dela voi (M. N.)

²⁾ Aci să dați toate ale voastre în scris, și „fulminatoria“ care mi le-ai trimis nu demult. Ca venindu-mi târziu, n'am putut a le pune aici. însă sânt cunoscute; numai cu îndrăzneală toate și cu amăruntul circumstalter. (M. N.) f. 250.

51. Esaias Mihailovits Hegumenus in Monasterio Bezdin mediante Nesztorovits impetraverat a Vestra Majestate facultatem Augustissimi Imperantis «ffigie cum inscriptione Valachica et Rascianica, pro pube in Scholis Pagensibus — (ad vivum exemplar prae oculis habendum) — distribuendam aeri incidi curare. Ob tale factum dictus Mihailovits benigno Collandatorio Regio donatus est. Sed ne felicitate hac frui, Augustissimum nomen Materna lingua legere, concessum fuit Valachis. Nesztorovits enim sumta in se operis effectuatione, citra omnem intentionem Mihailovitsii et resolutam petitionis, Inscriptionem Valachicam penitus exmissit, et tantum Rascianicam curavit incidi. Imo per jactantiam hoc etiam tanquam donum Valachis a Rasciano oblatum, cum assereret, animadvertenti Proffessori et Philosophiae Doctori ¹⁾: „et quod a Valacho profectum, et quod Valachica inscriptio emanserit, contra intentionem auctoris, per consequentiam Valachici pueri in pagis nec legere nec intelligere poterunt“ in summam iram actus compedibus minatus est, asserens idem esse Valachum et Rascianum, nec unquam se discrimen aliquod possum.

52. Studii linguae rascianicae in scholas Valachicas introducti nulla prorsus causa est nisi praetextus sub quo insensibiliter mixtum Institutum reddatur: approbe enim constat in Possessionibus, non tantum ubi aliquot familiae Rascianicae inveniuntur, sed etiam pure et pure Valachicis teneram pubem Ludimagistros habere Rascianos, et Linguam rascianicam discere debere. Quanto esset utilior et magis necessaria studii linguae Patriae i. e. Hungaricae introductio in Instituto Aradiensi, non est opus multis probare. Hoc omnes agnoscunt, et desiderant, imo et ipsi Iuvenes.

53. Omnium pecuniarum pro fundo studiorum destinatarum Administratio Rascianis concredita est, et ab iis dependet; unde Valachi omni penitus medio pro Iuventute in studiis sublevandae destituntur. Prout enim Rasciani omnia quae G. n. u. r. nomine veniunt, inde ab initio nomine rascianico insignire dolose sciverunt, et omnia sub rascianicae gentis nomine studioso comprehendere fecerunt — ex allatis motivis — ita etiam Cassam dictam Nationalem, magna ex parte, sive mediato, sive immediate a Populo et Clero Valachico, ut pote numero suo Rascianis multo majore, et ab Episcopis eidem praepositis conflata, Rascianicam appellarunt, et tanquam pro iis tantum destinata actu habetur. Quod magna ex parte a Valachis collecta sit,

¹⁾ Aste cu mare foc le spurea Iorgovici, când fusesem amândoi la el acasă într'o sară. In altă copie tot a lui M. Nicoară (f. 130) găsim: Iorgovits 13-a Decembris coran Galsensi et Diaconovits, Nestorovici: „ego introducām linguam rascianicām in locum vestrae rudis et nomadicāe et barbaricae valachicae, quae est incapax culturae“ etc.

La punctul 50 voi aveți toate. N. B. *Serbu și Czikiindeal* pe cum sunt lucrurile și precum mi-au scris odată, mai mulți să ceară pe Czikiindeal așisderea să grăiască pentru Mănăstire și 60 000 fl. banii aceștia să fie pentru școale și să fie fundul Rumânilor. Așisderea la toate safetele să grăiască ce bine au a așteptare dela Putnic, care nu e Rumân f. 250 l l.

vel ex caducitate, recenter denati Episcopi Aradiensis, Dioecesis pure Valachicae centena millia superante videri potest.

54. Nullus unquam Valachorum, qua talis ex s. Cassa participavit. Etsi modernus Archi-Episcopus Carlovitzensis in aliquantulum tantum, a consuetudine suorum Praedecessorum, et contemporaneorum Episcoporum discedens, promotionem culturae inter Valachos promovere voluisset, prout hoc de Rascianica Gente plurimis modis probavit; nihil profecto facilius fuisset, quam de modo, et ratione sollicitari, quibus institutioni et educationi aliquorum saltem, pro Clero tam necessariorum Individuorum provisum esset; cum primis quod negari non possit; eidem statum rudem Cleri Valachici potuisse, oportuisse, et revera fuisse per bene notum, qui saepe pro argumento tulit defectum cultorum virorum inter Valachos.

55. A tribus aut quatuor inde annis — plures Archimandritae denominati exstiterunt, sed nullus Valachorum Archi-Episcopus operam adhibuit ut *Nestor Ioannovits* (Fogoraşanu) Hegumenus in Monasterio Bessinova, natus Valachus, pro Episcopo in Transylvania denominetur, ut ut ab illo tempore plures aetate, meritis, scientiis et linguarum peritia, atque servitiis, et moribus multo inferiores, et cum eo nec in comparationem venientes, in Archimandritas denominati sunt, (: et tamen *Ioannovitsium* nondum invenit dignum Archimandritae dignitate, tales denominati Archimandritae nullo tamen modo vel aequiparandi Ioannovitsio sunt isti: *Krestits Archimandrita Crusedoliensis*, nullius linguae praeter rascianicam tanto minus scientiae aliqujus gnarus, item *Archimandrita Besdinensis*, de quo asseritur, quod nec scribere quidem sciat, *Hodosiensis Moyses Emanuilovits* facta investigatione in ejus vitam, et ante, et post denominationem, comperietur, quod non tantum statum ecclesiasticum adeo sanctum, sed ipsam humanitatem turpissime dehonoret, eo usque prolapsus est¹⁾.

56. Unicum sui in Valachos studii exemplum dedit Archi-Episcopus occasione Comisionis Religionariam dissensionem, in Comitatu Bihariensi exortam, concernentis, et cum fine saeculi praeteriti M-Varadini habitæ; nisi hac ipsa re maximum partium studium, et ab alienationem a Valachis facto comprobasset. Scilicet hac occasione plures Valachos pueros numero 12 et nobiles, Carlovizium ea cum intentione declarata ferri curavit, ut ibidem educationem necessariam pro statu ecclesiastico accipiant: sed miseria et maxima inopia afflicti, omnibus necessariis destituti, maxima ex parte interierunt. Duos aut tres ex omnibus iis, domum redierunt post magnum temporis dispendium, cum tota eruditione, in qua ibi per plures annos instituti erant, in cognitione solummodo linguae rascianicae consistente — quam in tota peripheria unde erant oriundi, nemo mortalium intelligit, tanto minus autem loquitur²⁾.

¹⁾ aci a furat potirul, și l-au dat pentru pari. (M. N.).

²⁾ cf. doc. LVII din 15 Noembrie 1815 (C. C. B.).

57. Valachus Juvenis Dioecesis Aradiensis absoluto cursu Philosophico, et Juridico in Academia Regia Pasoniensi cum Eminentiae morum, et studiorum calculo, linguarum Latinae, Hungaricae, Germanicae, Valachicae, probe gnarus, ordinem Ecclesiasticum amplecti cupiens, linguae Rascianicae (in hunc finem inevitabiliter necessariae suppositae) et Theologiae condiscendae gratia Carlovitzium profectus est ea cum in viatione (nimis difficulter a Consistorio Aradiensi accepta) ut ibidem ex cujusdam Civis Aradiensis Bozsics pro Juvenibus ejusdem Dioecesis, studiorum causa illuc profecturis, jam a pluribus annis, plurium millium facta legatione, annum stipendium in sui sustentationem percipiat. Hic igitur Juvenis Ioannes Mihutz, statui Ecclesiastico notus, optima specimina exhibens, absolutus Philosophus et Jurista, unicus Valachus, ex quo in tanto defectu multum sperari poterat, nunquam vel minium attentionem Archi-Episcopi, defectum aptorum individuorum inter Valachos utique per bene noscentis, sibi conciliare potuit; 1812 in stipendii rationes accepit 120 fl. in valore bancalium nominativo (: in Alumneo, quod est de Instituto cuique patens, nec ad vitae necessitatem sufficiens :) qui in summa calamitate constitutus, per 4 annorum spatium linguam illyricam perfectissime addicens, et Theologica studia insigniter absolvens, nunc Augustissimo Imperanti cum emolumento in statum redundaturo, sua homagialia servitia, qua senior Proffessor (actu denominatus Director) in Instituto Valachico Praeparandorum Aradiensi praestat.

Haec sunt Majestas Vestra Sacratissima, et his similia innumerosissima et inexplicabilia, quae culturam in Populo et Clero Valachico penitus suppresserunt, atque impediverunt, ut a saeculo et plus jam sub Clementissimo Divorum Antecessorum sceptro per Majorem Clerum Rascianicum gubernatus, et in proprios fines instrumenti instar adhibitus, neglectus in omnibus, et suae sorti derelictus, in ruditate abhorrenda, et ignorantia crassissima huc adusque permansit, atque beneficiorum ex cultura paterno zelo per Vestram Majestatem et gloriosae reminiscentiae Praedecessores promota emanantium, participes esse haud potuerint. His de causis idem populus et clerus Dioecesis Aradiensis pure Valachicae (in tota enim Dioecesi ne una quidem Communitas Rascianica reperitur) tam flagranter a Majestatis Vestrae Sacratissimae Clementia homagialibus precibus exorat Episcopum natione et animo Valachum, qui non ideo se talem dicat, ut inter illos promoveatur, (prout factum est, et actu fit) re ipsa autem plus noceat.

Hinc supplicat adhuc idem Populus et Clerus cum homagiali devotione Vestram Majestatem Sacratissimam, ut ad eruendam veritatem, et pro evictione omnium sibi per Clerum Majorem Rascianicum dolose illatarum turpium injuriarum, et gravaminum, prout su-

perius continentur, *dissinteressatam Comissionem clementer ordinare dignaretur*; quae in nulla relatione, sive mediate, sive immediate cum Archi-Episcopo, aut e Consistoriis Aradiensi, vel Magno-Varadiensi sit et si exposita gravamina, oppressiones et afflictiones non fuerint comperta vera, quae commissa sunt, et quae actu, vigent, atque obtinent, Clerus et Populus Valachicus expensarum omnium refusionem in se summit.

Viennae 17-a Julii 1816.

M(oise) N(icoară)
Valachorum Dioecesis Aradiensis
Deputatus.

Acad. Rom. Ms. 2443¹⁾.

LXIX.

Dimitrie Tichindeal către Moise Nicoară.

18/30 Iulie 1816

Încă fiind la Arad Frăția Ta, am scris lui Mihuț, ca să ceară pre Chenghelaț Arhimandritul de Episcop la Arad. Dară îndată după aceea am scris alta în care i-am spus că fiind Kenghelaț în casa mea și stându-mi la spate am trebuit ce am scris, să-i scriu.

Acuma te îndrept așa. Du-te la Hohenwart și în contra Arhimandritului Pavel Kenghelaț cuvintează, încred nțează-i că pomenitul Arhimandrit numai va să-i înșele până se va face Episcop la Arad, dară pre Românii din Diețea Aradului uniți nici va, nici îi poate, fiind Sârb, a-i face.

Nu vă zic: Că au contracuvântat mai deunăzi în scrisoarea sa Mitropolitului la Carlovetz trimisă, că deși cândva au dat lui Darabant revers, Sabba Arhimandritul Sârbilor și alt sobor a Tridec-ticului dela Papa ajutor cerând și dobândind uniți nu s'au făcut, așisderea și el a păși cugetă.

Cei mai mult își face provocație pre greșala S. Petru și Pavel cari în pocăința fuseră primiți, așisderea și cu el se are a înțelege.

Caută Arhimandritul Kenghelaț Vlădică la Arad să nu fie, că apoi te-ai făcut de rușine înaintea Românilor.

D. Tichindeal.

Episcopul Vărăzii-Mari S(amuil) V(ulcan) au fost eri aicea.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 238.

!). Se găsesc mai multe copii, fragmente și ciorne. f. 112-127, 245 passim.

LXX.

„Haec scribit Kengelátz Director. — Asta e vrednică de ținerea aminte; scrisă de Kenghelaș Directorul în vremile când se lucra pentru Episcopul rumânesc la Arad“ (M. N.)

A-Episcopi Transylvanienses, item de Munkács, à Major — per illustri B. Wenk(heim).

..... confiteri debet. Unicum fuisse in Clero Rascianum de nomine Paulum Kengyelatz, qui post haustas in Exterorum Regnorum Universitatibus scientias ad Patriam redux per cottum Temessiensem Episcopum Petrum Petrovits, jam senior fratrum acceptatus, et in Archimandritam creatus, post consecutam a dicto suo Principale Dioeceseos directionem illico in Aula Episcopali ad apertas per se clericales sholas Valachos quoque absque distinctione nationis susceptos in Theologicis, et aliis clero necessariis scientiis Valachice etiam imbuere acceperat. Quive per biennium eos cum Valachis fecerat progressus, ut omnino ex iis numero plures distinctiores caeteris longe, cultiores actu inter reliquos et ante, et post eos creatos, cognoscibiles prodiverint sacerdotes. Ast proh dolor! Hoc saltem vita comite Episcopi Petrovits duravit, nam hoc mortuo prouti dictae Kengyelatzinae scholae clericis dispulsis, per divitias culturae praeferentes in Judaicos censum ferentes fornices conversae exstitere, ita quoque Archimandrita Kengyelatz ad Monasterium (St. Györgii I. Cottui Themesiensi adjacens) retrusus, ranchores culturam odientis Hyerarchiae adeo experiri cogitur, ut non obstante eo, quod Archimandritarum omnium et senior, et maxime capax sit, tamen pluribus vicibus in propositione Episcopali ita praeteritus extiterit, ut nec occasione ultimo celebratae synodus vel ad candidationem positus habeatur, verum qua vir scientiis plenus, et plurimarum linguarum gnarus cum detrimento et cleri et populi inter monasteriales parietes, et sylvas partes retrusus inutilis de praesenti haerere debet. — Quare? Quia clerum necessariis scientiis, et studiis imbutum se habere velle manifestis probaverit exemplis. — Ut autem culturae oppressores suum erga virum hunc iniquum ranchozem coram populo palliare, ipsum vero populo exosum reddere possint, apud populum divulgarent, *eundem populum ad ritum catholicum perducere intentionari*. Ubi tamen si in causas iniquae viri hujus persecutionis aliqui nefors uberius indagare liceret an id potius ideo non fieri comperiret, quod eundem ab antenatis Marusianos quondam partes habitantibus, Rascianisatum *Aradiensis Dioeceseos descendentem esse sciant*.

LXXI.

Ioan Thomici, Protopopul Caransebeşului, către Moise Nicoară.

Iubíte Priatene!

Foarte puşină vreme avui a-ţi scria ceva mai mult, fără numai vei şti că sânt sănătos — şi scrisoarea cea cu poşta din urmă am primit-o carea mi-a făcut bucurie şi au mai dat puşină viaţă nădejdi, ce mai se stinsese că vom căpăta la Arad Vlădică rumân. *Radovanovici* de curând mi-au scris şi întins se plânge asupra tusei, cum că-i mânăcă plumâna; îl aştept în luna aceasta la Caransebeş că încă examenul şi vizitaţia anului acestuia aicea în protopopiatul meu şi împrejur. Iară de aceia întrebare ce m'ai făcut, aceea s'au întâmplat pre vara anului 1813. Aş vrea să ştiu de ce întrebi de lucrul acesta, că dacă va fi fără vreo vătămăre să poci mai pre larg arăta.

Acuma te las sub acoperământul lui Dumnezeu şi mai scrie-mi cât de curând, — şi fii sănătos.

Thomici Ioan m. p.
Protopop

Din Caransebeş 2-a August '816.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 253 (în cirilice).

LXXII.

Dimítrie Tichindeal, către Moise Nicoară.

Becicherecul mic 1816 August 14

Domnitale ori când îmi scrii, îţi place, scrisori fără cap, ori fără picioare a-mi scria, şi eu nu mă văz atâta dator spre dânsule a gândi. — Poate fi că în mine nu ai încredere şi socoteşti că cu ale Domnii-Tale scrisori te voi vinde, sau căzând eu la vreo nevoe, printr'ânsele voi căuta mie scăpare; dară aceste a întrebuiţa nu voi să învăţ, nici de acum înainte, nici din mult, pe nume de omenie, ca şi Domniata. — Dară fiindcă te-ai făcut D-ta jertvă pentru naşia noastră românească, cea de Sârbi, ca de Turci sugrumată, ai în mine încrezământ, şi să mi scrii. Srie-mi cu cap şi picioare, ca nu cumva strămbgândind, să împiedec vreo mijlocire de a dobândi scopul. *Scopul meu e a ne despărţi de Sârbi. Şi de nu e şi al Domitale acesta, încată între noi corespondenşia.*

Imi scrii că am dobândit Comisie împărătească. Dar în ce treabă, cine e pricina, unde se va lucra, și ce? nimica îmi scrii; apoi ce știu eu dincoace cu preoții și comunitaturii a mă sfătui mai înainte și la bună vreme.

Zici: oamenii noștrii sunt fricoși, nepricepuți: care-s acei oameni, în ce-s fricoși, când și ce i-ai cunoscut; ce smintele având i-ai cunoscut a fi fricoși; ce trebuie să fac a nu se înfricoșa și a se pricepe, nu scrii.

Mulțămesc că-mi poștești sănătate; și eu îți poftesc tot binele.

Eri a prânzit *Nestorovici aicea* în Birtu-mare s'a dus să se însoare cu o fată a lui Marcovici din Verșeț (și-au aflat sacul, peticul); înainte de prânz am vorbit cu dânsul despre roadele câmpului, iar după prânz au trimis după mine și *două rugăciuni, mi-au pus înainte: 1-îu să sfătuesc profesorii dela Arad de colecte să înceteze, și să dee declarația lor, că vor înceta dela cele ce au început în contra Sărbilor și a hirarhii. 2. — Eu fiind cunoscut cu Protopopii, cu o ocazie să le deschid ochii că Nestorovici mult bine le-a făcut, și nu el e Dușmanul Românilor, pe cum s'au făcut arătare.*

Asupra lui Mihuț tare strigă, pre Diaconovici îl hulește și pre Iorgovici îl defaimă, iar mie mult îmi fâgăduște.

Nestorovici voește a avea pândar la vie, numai până ce se coc strugurii, și a fi lup la oile fără câini; eu îl cunosc prea bine; el trebuie jos.

Caută pe Domnul Prov. Ober Comisar Covaci la Viena, bei Madame v. Seipp și Domnia Sa îți va fi în multe ajutor, fii îndreptat că și eu destul l-am rugat.

S'au întâmplat mai deunăzi în satul Ghirocu lângă Timișoara de 300 case Români foarte bogați, prin vițeșpanu Mujlai au făcut de știre lui Vulcan că va să se uniască. Dară Vlădicu Timișorii ca să nu se lipsească de tresurile cele simonicești au trimis pre Arhimandritul Augustin Petrovici și pe Protopopul Vasile Gheorghievici ca să i întoarcă; acești doi tâlhari cu cuvinte foarte grozave în contra legii popistăsești i-au și întors; dară făcându-se despre partea Vamegii incviziție s'au trimis relația în sus, și acuma Vlădicul cu Arhimandritul și Protopopul sunt înghiețați de frică.

Caută să capeți relația Comit. și vezi doară-i putea face vreo întrebuițare pe izbânda noastră.

Ori ce lucru socot că ar fi bine să te înțelegi și cu Moșul dela Oradea-Mare, iar mai pe urmă cum știi, numai de a-i scoate lucrul bine la cale.

Vezi procesul sau pâra, și incviziția vițeșpanului Iacadfi contra Directorului Kenghelaț făcută și de doi dascăli cu numele Gheorghie

din Ticvanu-mare și Matei Crău din Comoriște în sus la Impedeție trimise: în ce stă lucrul și dă îndreptare, ce are de a se mai face, și ce se zăbovește sentința că procesul e trimes încă din Martie acest an.

D. Tichindeal

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 239—40.

LXXIII.
ARATARE.

Socodor 1816. VIII. 19.

Celor ce se cuvine, pentru care eu cel subscris mărturisesc, precum taică meu, *Indricău Pavel* fiind paroh în satul Socodor, așa eî avându-ne pre noi fiii lui, precum pre Stefan și Ioan. Așa pre Stefan l-au preuțit pentru ajutoriul său, fiind slab de bătrânețe, în loc de capelan, așa taică-mieu mai sus numitul Paroh: în Ianuarie 10 zile a acestui curgător an au răpăusat. Așa frate-mieu mai sus numitul capelan, neavând singhelie, viind la Arad, și arătându-se la Arhimandritul și la Secretarul pentru de a putea căpăta singhelie pre Parohia tătă mieu, așa dela el au luat Arhimandritul: 100 (adică o sută) de fl. și seciitaroșul 300 (adică trei sute) de fl. cari toată suma este 400 fl. îndemnându-l cum că ei îi vor sta întru ajutor de a căpăta singhelia, pre lângă care și obligație au căpătat, și ne fiind noi în stare de a avea o sumă ca aceasta de bani au fost silit a se împrumuta la altul, care luând acești bani împrumut dela Adoc Nicolae, lăcuiitoriul de aicea. Deci preste scurtă vreme au răpăusat și frate-mieu, acest mai sus numit capelan tot întru acest an, și așa noi ne având cu ce plăti datorişului această mai sus numită sumă, ne-au luat marha noastră pentru datorie, și așa am rămas în mare sărăcie pentru pricina singheliei pentru care mărturisesc și cu subscrierea, numelui meu întăresc.

Indricău Ioan

Preparand întiul curs auzitor m. p.

în 1. Socodor 19 August '816.

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 60.

LXXIV.
ARATARE.

în Aradul vechiu 1816. VIII. 23.

Celor ce se cuvine, noi cei subscriși arătăm,

Fiind eu Taicici Pavel din Porța la preparandie în al II curs și fiind orânduit în strana cea mare pentru cântare, iară în strana mică Silaghii Ioan. Așa cetindu-se canoanele într'amândouă stranele, așa Silaghii cetind în strana mică românește, și la tot stihul zicând: „*Mărire Doamne Invierii Tale*“, pe mine Taicici, Arhimandritul m'au trimis la strana mică ca să-i spun lui Silaghii, să nu zică mai mult, „*Mărire Doamne Invierii Tale*“, ci să zică „*Slavă Doamne Invierii Tale*“. Deci fiind că în ohtoicul bisericii cel rumânesc mărire iar nu slavă, pentru toate aceste întâmplări noi mărturisim:

în Aradul vechiu: 23 August '816.

Silaghiu Ioan m. p.
sfârșitoriul învățăturilor pedagoghicești.
Tașic Pavel m. p.
sfârșitoriul învățăturilor pedagoghicești.

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 61.

LXXV.
ARATARE.

Noi cei din jos puși, cu aceasta mărturisim:

Cum că în luna Februarie în 6 zile, adunându-ne după datorințele creștinești în biserica împreună cu ceilalți cetățeni, preparandnicii am început a cânta și ajungând la canon după cum sta în cărțile noastre cele românești a bisericii am cetit; adecă „*Mărire bine cinstitei Invierii Tale*“. Atunci prea cinstitul Domn *Manuilovici Moise* a venerabilii mânăstiri a Bodrogului Arhimandrit poruncind locaiului său, au zis: „mergi și spune acelui, mai mult să nu zică *Mărire ci Slavă*“. Noi urmând porunca acestuia, mai mult nu am cântat *Mărire*. Deci după săvârșirea canonului am mers la obicinuitul loc, unde mai sus laudatul Domn înaintea a tot norodul în biserică *batjocorindu-ne* au zis: „*voi socrates*“ de două și de trei ori de carele cuvânt noi cu totul ne-am întristat, auzind dela așa prea cinstită față, în loc de sfățuire și îndreptare, batjocură, de care toți cei ce au auzit s'au răs.

Dat în Arad în 24 August 1816.

Munteanu Ioan m. p.
Micloși Mihai m. p.
Gaitovici Iacob m. p.
a anului al II-lea auzitori
Preparandiei.

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 62.

LXXVI.

Circulară Protopopilor către preoții Eparhiei, prin care li se anunță „Comisia anchetatoare“ ordonată de împăratul..

Prea cinstiților Părinți,
Străluciților Domni, și Frații noștri prea doriți!

Pofta și dreapta cererea noastră, va să ajungă la doritul său scop, numai cu împreunate cugete, plini de credință unul către altul fiind, la toate cercările și greselile când va fi să le descoperim statornicește să stăm. Noi în părțile acestea toate am întocmit, care avem de a le pune înaintea strălucitei Comisii, și numai timpul între-bării așteptăm. Deci și Domnia voastră fraților, în părțile acelea, faceți înainte-gătiri, să arătați toate loviturile și nedreapta înjugare a Clerului sârbesc mai mare bisericesc; că *Inălțatul Împărat au auzit geamătul și suspinul nostru, apoi ca un milostiv Părinte au trimis dohtori să ne vază ranele și să auză durerile noastre*. Drept aceea fraților, acum e timpul a arăta ranele, până e Dohtorul în mijlocul nostru. Noi mai înainte de un veac am dorit să ne auză cineva geamătul și plânsul nostru, apoi iacă acum din Pronie Dumnezeuască au zărit preste noi Darul acela, de mi s'au făcut calea, și ni s'au deschis porțile, apoi ne cheamă să intrăm a primi milostiva vindecare. Ce au dorit mai marii și strămoșii noștri de demult, noi acum am ajuns și sântem datori să ne lăsăm nume nemuritor, la nepoți, strănepoți și următorii neamului românesc. Căutarăm, cerurăm la Inaltul Împărat „Ca să se milostivească în Diețeza Aradului a ne da Episcop care cu sîngele și cu inima să fie român. Dreptatea fu apăsată, însă nu perită: cel ce drept — acela totuși va izbândi: Doară iastă cineva sub soare având cuget curat, apoi să zică că noi Români nu avem drept? Cu adevărat nimenea. Aceasta au adus pe Domnime și pe alte neamuri a părțimi cererii noastre.

Aceasta nu iastă lucru mic; însă lucrul mare caută puteri mai multe. Un filosof vechi au zis: „Vînele lucrului sânt banii!“ Pentru aceasta cinstiți Frați, Domniilor-Voastră iastă cunoscut, că lucrul nostru în rândul Episcopiei până la această bună stare cu mari cheltueli s'au ajuns. Noi cum și în cât am putut până acum am supus umerii noștri, și pentru că mulți sânt și pe ica, cari împlinirea cererii o poftesc și o caută, iar la ajutorința mijlocirilor puțini darnici se arată, și greutatea cheltuelilor care până acum s'au făcut e mare și la cei puțini este cu neputință mai mult singuri de a o purta. Pentru aceasta ne întoarcem cu rugăciune frățească către Domnia-Voastră, ca să faceți mijlocire ori cum veți putea de o sumă de bani, și să o trimiteți la Domnul Prota al Kișineului ca lucrurile cele mari de care atârnă fericirea neamului românesc să nu se împedece pentru lucru

mic. Așa jertfă a o face cere dela noi starea cea bună a neamului nostru pentru a face și Româniî adaos la fericirea și cea comună și cetățenească. Pentru carea și Milostivul Împăratul nostru ca un bun părinte se sârguește a lumina neamul nostru și a-i da Povățuitori către lumină din sânul nostru. Care lumină noi întru prea înalta putere nădăjduiți cu bucurie așteptăm, ai căreia bucurii încredințați și de Domniile-Voastre a fi partași, comendându-ne mai departe frățestii iubiri cu adâncă reverință ramânem

Ai Prea cinstiilor Voastre

în Aradul vechiu în 26 Septembrie 1816

întru toate statornici și pururea credincioși frați

Theodor Popovici m. p. protopresbiter Kișneului.

Theodor Șerban m. p. paroh actualnicesc în orașul Șiclău

Gheorghie Popovici al Curticiului paroh m. p.

Gheorghie Țapoș parohul Socodorului m. p.

Acad. Rom., Ms. 2440 f. 64 (în cirilice)

LXXVII.

Episcopul Samuil Vulcan către Moise Niçoară.

Frate!

În trei zile a luni acestea au fost 3 săptămâni de când sunt aicea în Vienna, și Împăratul cred că pentru boala sa, încă nu ne-au mai dat audienție. Două scrisori am primit dela tine, și într'una Plânsoarea Arădanilor la Împăratul, și scrisoarea împotriva Privilegiului sârbesc. Dar neguțătorii dela Pest Guika încă nu mi-au adus partea, deși este aicea. Martinolli au fost până acuma de trei ori la mine, iară Groman încă n'au venit. Ce au fost mai de trebuință Rezoluția Împăratului, cum să se dea instrucție Comisariului Siegenthal la Synod nu mi-ai trimis-o.

Poftesc să fii sănătos.

Vienna 5 Octombrie 1816

Al Tău de bine voitor

Samoil Vulcan m. p.

[Adresa]

Perillustri ac Generoso Domini Moysi Nicora etc. Domino mihi opservandissimo.

Aradini.

(primită 3 Nov. 1816)

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 269.

LXXVIII.
ȚIRCULAR.

Arad, 1816 Octombrie 12.

Bine încuviințate D. Protopresbitere și
binecucernicilor parohialnicilor preoți din Varmegia Aradului
Nouă iubiți!

Fiind că luminata Varmegie a Aradului judecății acesteia jalbă (ponos) au dat, că niște preoți pentru slujbele lor cele parohialnice dela poporeni săi foarte mult cer, și iau mai mult decât le iaste dela prea înaltele locuri prescris și hotărît; și că cererea aceasta poate aduce foarte neplăcute și rele urmări pentru preoț mea cea parohialnică și fiind că foarte multe întâmplări în scurtă vreme întru Varmegia cea mai sus numită pentru așa feluri de cereri s'au întâmplat, iară întru lipsirea adevăratului Administrator al Eparhiei acesteia nu s'au putut prea deplină tămăduire face; pentru aceea, prin mijlocirea scrisorii sale cei trimisei sub *7-lea Octombrie* după Cărintariul râmlenesc c. a. ca cinstitul Consistorium s'au rugat, ca cinstita judecata aceasta întru privigherea punerii acesteia înainte ia preoțimea cea parohialnică, care se află în Varmegia aceasta pre deplină arândă, să facă, ca de aici înainte *preoțimea să nu mai ceară* pentru slujbele cele parohialnice dela poporeni *asa 'preste măsură plată*. Deci despre partea cinstitului Consistoriumului acestuia, binecucerniciilor voastre aspru vi se poruncește, ca de acuma înainte preste măsură pentru datorințele voastre cele preoțești și parohialnice, cari poruncilor celor prea înalte protivnice sunt. cu luare de seamă să vă păziți, și povață să nu dați cătră ponosuri, și către urmările cele vătămătoare, care dintru acele se pot naște. Iară întru întâmplările cele protivnice dacă va fi vreun preot parohialnic ponosluit pentru călcarea poruncii acesteia, și pășirea aceasta împotriva poruncilor celor prea înalte se vor descoperi, precum s'au și arătat despre oare carii; așa fel de călcător cumplitei pedepsei va fi supus, ca să nu lucreze slujirile lui Dumnezeu celea sfinte cu suspinare și cu gâlceavă, sau cu oarece ponoasă necuviincioasă cu poporeni săi pentru slujbele cele parohialnice, iară mai ales pentru îngropăciune și pentru cununie.

Țirculariul acesta, fieștecare preot parohialnic așijderea în protocolul său cel de țirculare să-l prescrie.

Dat în sesia cea consistorialnică în Arad 12-lea Octomvrie 1816
ținut. Binecuvințatei tale și binecucernicilor parohialnicilor preoți.

Voitor de bine Procopie Bolici Arhi-
mandritul Racovățului și Administrator.

LXXIX.

Scrisoarea Episcopului Samuil Vulcan către Moise Nicoară (Arad).

Fiule !

Eu dela Vienna cu sfârșitul lunei trecute am sosit acasă în pace. Cu Comisariusul Almăsi despre plânsoarea nației românești am vorbit, și s'au prins, că cele cuvioase pentru nație le va face. Dar tu cu Fogorașianu, sau Nestor Ioannovics (: despre care acuma în zilele trecute nescari lucruri am auzit, care nici de cum nu-l comendălesc :) în mai multe zile sau rânduri ai fost, scrie-mi-l drept aceea precum este, să-l cunosc și eu, căci și eu pe unde am putut și pentru el am grăit, și trag nădejde, că nu fără urmare. Doară Domnul ne va mântui de neamul acesta în veci. Despre școala Preparansilor din Arad încă am vorbit, unde am socotit că se cuvine. Și precum am înțeles nu fără folos. Scrie-mi pe a cui samă am dat optzeci de florinți, ca să se cumpere ciocoladă. Să fii sănătos.

Orade, 23 Noembrie '816.

Episcop Samuil m. p.

Tocmai acuma după ce am încheiat scrisoarea aceasta ți-am luat cartea în 12 a acestia, din Temișoara dată. Eu ce am isprăvit la Viena și ce am auzit a încrede hârtiei nu îndrăznesc fără să-ți spun, că încă putem să avem bune nedejde.

Dela Kovács nemica nu vei ști, ori cât te vei osteni a ști.

[Adresa :]

M. Varadini

Spectabili ac Generoso Domini Moysi Nicora etc. Domino mihi observandissimo p. Aradinum (Temesvarini: barat în original).

(primită la 15 Decembrie 1816).

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 271.

LXXX.

Scrisoarea lui Theodor Popovici, paroh în Gioroc, către Moise Nicoară.

Gioroc 1816 Noemvrie 25.

Prea cinstite Domnule al neamului nostru românesc întreg Patron !

1. Eu din jos iscălitul ce mai zis „Pentru Pentru“, diaconul Cioban Dimitrie și Gradiu Todor din Cuvin. Eu i-am întărit cu vorba că nezmintit și cât mai în grab să vie la Arad după zisa Domnietale.

2. Dară încă aflându-mă eu Vinerea trecută în luna aceasta Noemvrie 24 de zile în *Covăsînț, în casa Preotului Petru Popovici*, spuindu-i eu vorbe din comisie ce se lucrează așa el îmi zice: Pa-gubă că sânt beteag de nu pot eu merge să spun cum a fost pricina cu *nepotul meu Pavel diaconul* de moartea sa, că eu *l-am adus mort din arișta Vlădicii*; au nepotul meu popa Todor fratele mortului să meargă, să spune cum *o luat dela el opt sute de zloți ca să-i dee parohia tătâne-său* și dacă o luat bani, tot parohia o dat-o altui preot. Aceste 2 faceți o țitație după dâșii ca cel beteag să trimită ponosluire în scris, cel sănătos să vină împreună că foarte mari cuvinte am auzit dela dâșii.

In toată vremea plecat slugă

Theodor Popovici în Gioroc Paroh m. p.

1816 Noembrie 25 zile.

Acad. Rom. Ms. 2439 f.

LXXXI.

ARATARE contra Administratorului Iosif Putnic.

Noi cei din jos scriși, biraele și toate comunitaturile, din protopresbiteriatul *Beliului*, cu aceasta cunoaștem, și înaintea aceloră cui se cuvine arătăm; cum că învâpăeata noastră poftă despre starea episcopoească a Eparhiei Aradului vechiu, pentru neputința convenirii noastre până acum neîmplinită s'au întârziat. Pentru aceasta nu fără de îndestulată pricină. Cu mare, cu mic; cu tânăr cu bătrân cerem, și din adâncul inimii noastre poftim, ca să ni se dea Episcop limpede născut și adevărat crescut de neam român.

Că de câtă vreme fuserăm subpuși jugului sârbesc, peri toată dreptatea noastră înaintea lor, și numai aceluea era izbânda (deși nu avea dreptul) a căruia mai întâi se ivea cu dare mai mare: întru acesta mod venirăm în foarte mare întunecare, așa cât, cea mai mare parte și din Cler, pentru neocârmuirea, și nepurtarea de grije a trebilor preoțești în foarte mare mișelătate se află. În urmarea acestui drept pre *Domnul Putnic, Episcopul Eparhiei Pacrațului nici odinioară nu-l voim, nici îl primim.*

Pentru mai bunul și mai adevăratul încrezământ, cu subscrierea nomenelor noastre adevărim și cu obicinuitele peceturi a Comunitaturilor întărim.

Dat în Beliu 30 lea Noemvrie 1816.

(L. S.) Coroiu m. p.

(L. S.) Todor Toma birăul din Sec (X neștiutor de carte).

(L. S.) Țole Urs birăul din Carand (X neștiutor de carte).

Acad. Rom. Ms. 2445, f. 66 (în cirilice).

LXXXII.

Scrisoarea lui Pop (Popescu) Iosif, învățător în Oradea Mare către Moise Nicoară.

Înalt Invățate Domnule!

De mult am voit a scria despre stările lucrurilor de aici, numai tot am așteptat cunoștință despre mai multe lucruri. Toate lucrurile mergeau foarte bine despre partea Preoților, numai acumă foarte mare turburare se face între preoți, pentru că Protopopolul de aici au timis pre sate pre cei supuși lui cu ascultarea, de cer atestaturi, cum că ei nu sânt împrotivitori în lucrurile Episcopului ci pre cine va rândui Mitropolitul, fie ori grec, ori sârb, ori român, sânt cu bucurie gata a-l primi. Cu această nebună măestrie ni-

mica alta voește Protopopul numai să facă adevărată mărturisirea Mitropolitului care a zis Impăratului că numai unii dintre Români voiesc să fie Episcop de Român, și această viclenie ne poate face mare împiedecare. Unii dintre Preoți din negura neștiinții, alții din înfricoșata temere dau Atestaturi, iară unii sfătuindu-i eu și părințele Melentie nu dau. Inima acestui lucru mai tare este fățarnicul Preot Simeon din Várad-Velențeu. Acestea toate corespondențiile avute cu Domnul Mihuț prin scrisori și cu mine, le-au făcut cunoscute Protivnicului Protopop, precum și unul ce au venit acuma dela Preparandie (Millosi) pentru descoperirea tuturor lucrurilor, unii ar voi al pune preot, cu gonirea Părintelui Melentie de aici, și pentru acest fățarnic destule pătimește Melentie.

Protopopul au ajutorat întru dobândirea Preoției pre Preotul Vasilie dela Craiova carele mai înainte de aceea au fost în temnițele Varmegii și bătut cu 40 au ieșit afară, au fost cârciumar, birău. Pre altul din Sent-Miclăuș carele au împușcat un om (de peste câteva zile au murit) cu pierderea a toată avuției lui i-au astupat urâta faptă a uciderii ci slujește Sf. Liturghie, ba acuma ca pre un nemescnic pre sate l-au trimis după atestaturi.

Invață-mă D-le ce să fac: Comunitatea voește a-mi mijloci de a ajunge la treapta Preoției, însă cu scăderea altora, care nu bucuroș aș voi. Pentru îndreptarea acestora am avut a te înștiința.

Sânt

în Oradea-Mare Noemvrie 30 zile '816

al D-nei tale umilit ascultător
Pap Iosif m. p. învățător.

P. S. Cele mai sus zise pentru Protopopul, din niște Preoți le-am înțeleș, și îndată *am trimis pe Raț Gavrilă* (ascultătoriul Iurelor) de l-am întrebat umblă în așa lucruri au ba. El au tare jurat că adausu! mai sus zis nu l-au poftit, poate fi că este adaugerea celor trimiși, pentru carele au zis că-i va trage la jurământ, însă eu nu știu cui crede: Preoților sau Protopopului.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 61—70 (în cirilice)

LXXXIII.

Theodor Popovici, protopopul Chişineului şi Zărândului, către
Moise Nicoară.

Iubite şi dulce Fiiule,
Cu pace şi sănătate să fii poftesc!

După ce primind scrisoarea mie trimisă în 30 Noemvrie a. c. ca să fiu acolo la Arad pe Mercuri, bag samă trecută ş'aceea cu preoţii mei cât se poate mai mulţi din cei de frunte, eu dară nici într'un fel de chip despre partea mea a merge nu pot, având nişte porunci foarte grabnice dela slăvita deputaţie. Aşa dară bîzuiind tot sfârşitul acei chemări la Arad a preoţilor pe namesnicul meu *Ioan dela Zărând* pe care prinzându-se înainte că toate le va sfârşi, dându-i şi despre mine unde voi fi de lipsă pecetul i-am dat; aşa dară din preoţi i-am dat: 1. pe Ioan Boţco din Chişineu; 2. pe Iosiv Brad, Nădab; 3. Şerban Theodor, Şiclău; 4. Gheorghie Tapoş, Socodor; al 5. Lazar Pap, Otlaca; 5. Dimitrie Gherciu din J(ula) Vărşand; 7. Gheorghe Pop, Curtici; al 8-lea Gheorghe Pop, Cociu(şa); 9. Petru Petru, Vărşand; al 10-lea Marcu Moroşan; 11-lea Petru Pop, Chereluş; 12. Flore Cocioban din Somoş; 13. Petru Pop, Vădas; 14. Ioan Chirilovici, Talpoş; 15. Theodor Ciobi (?) din Sinitea, pe acum lor toţi pusul termin ne lăsat pe acum în 6 zile sau 7 toţi în Arad să fie pentru împlinirea chemării şi datele lucrării dela c(institei) Domni-voastre. Aşa te rog dragă fiule toate cele de lipsă în ce se va putea cu dânşii aşa ză-ne ca şi cum aşi fi eu acolo de faţă aşa în fiecă lucrare şi punere prin sus puşii sfârşeşte şi întocmeşte. Cu care şi eu rugându-mă (lui) Dumnezeu pentru mila, viaţa, pacea şi sănătatea cin(stitei) Domnitale rămân deapururea slujitor ajutător gata.

în Chişineu în 6 lea zi din Decemvrie 1816.

The. Popovici m. p.
prot(opresbiterul) Chiş(ineului)
Ză(randului)

Acad. Rom., Ms. 2439, f. 77 (în cirilice).

LXXXIV.

Scrisoarea lui Pop Iosif, învățător în Oradea-Mare către Moise Nîcoară.

(Oradea Mare) 1816 Dec. 7 zile.

Inalt Înălțate Domnule !

Toate cele scrise în trecuta carte despre Protopopul de aici sânt adevărate și încă cu mai mare viclenie. Pre Preotul Simeon din Varad Velențe l au trimis prin Protopopiatul Peștișului, și cu așa înșelăciune au scos de pela Comunități și Preoți Atestatul cu măestrie făcut, pecețile, zicându-le că ei se ostenesc pentru înfăptuirea întinsei cereri a Românilor către Monarhul, îndată și înțelegând oamenii și Preoții au dat pecețile; așa le-au vorbit, iară atestatul e făcut într'alt chip. Preotul Nicolae dela Sent-Miclăuș nevrând a pune pe cetul pe *Atestatul făcut să fie sârb Episcop au fost șilit prin scrisoare dela Protopopul a-l pune, și l-au pus.* Foarte multe atestaturi dobândesc dela comunități și Preoți prin Notari făcute, cu carele nu cumva să revină dreptatea noastră. Toate acestea le-am făcut cunoscute Măriei sale și l-am rugat de a fi întru ajutor pentru carele me-au mulțămît, și me-au zis să te înștiințez.

Al D-niei tale ascultător

Pop Iosif m. p. învățător.

Acad. Rom., Ms. 2439 f. 64.

LXXXV.

Scrisoarea lui Hristofor Stoica, jurat în Lipova.

Lipova 1817 Ianuarie 7.

Prea Iubiților Prieteni !

Eu mă rog să nu fmi scriați mie vina împiedecării celui prea scump lucrul carele voi l-ați pornit și l-ați adus până întru atâta. Iară stările împrejur și pe mine mă află negata de a mă arăta în numărul celor străluciți Patrioți; nu din lene; nu din nebăgare în samă, ci din neagra nevoie grijesc să fac ceva. Inșă nime altul cu mine a întrebuița fălcile cât de puțin ci singur rămân; acum voesc a vă arăta țircumstanțiile mele. Eu sânt cel râvnitor și atâta am adus lucrul înainte cât Grecii și Sârbii s'au întors în Rumâni, însă eu nu am bani și cei ce-i au atâta stau pe vorba mea, până se atinge lucrul de ei și atuncea stau la îndoială, iară de se atinge și de bani

În loc de prieteni se fac dușmani; fără de acestea eu sânt om care am privat, strajnic proșes formal pre care de-l voi perde trebuie să sărăcească 3 ficiori și o fată adecă familia Stoeșilor sau Stoica de Keresturi. Aceasta nu vă este lipsă a ști.

Am scris Domnului Iordachie Sărăcean, Spahia de Dobrești și Raggmanești în Comitatul Crașoș, și protopopiatul Lipovei și el singur i-au îmbiat la cheltueala Naționului căci pe tot anul nu cruță a cheltui 1000 fl. pentru Rumâni. La Fagaraș solgabirăul am trimis așa vorbe cât eu aș fi avut nădejde și de lemn să fie făcut iară să-și vină în simțire ca să-și cunoască neamul și să-și mărească numele numa cu 1000 fl. și până acuma nu mi-au răspuns nici unul. La ai noștri lipoveni nici o nădejde dela Capitalistul, fără la Roșuleștii cei tineri, și aceia până ar vinde răchia, ca au în capital și nu le-au venit muștăria. Iară dela aceealalți nici până acum nu mi-au venit răspunsul. Eu am aruncat unghița, dar nu sânt de vină dacă nu au venit peștele. Știu că veți pricepe că eu sânt om, care ar vrea binele de comun, însă nu stă din a mea putere; iară după eșire *D-lui Nicoară*, și Gligor Filip mi-au băgat vină că nu am strâns, să fim dat *D-lui Nicoară* vreo 12 galbeni în aur; și de aceasta eu mai înainte nu am știut. Eu după poruncă toate pe rând le însir și răspuns întreg nu pot da. Ma să credeți că adevărul în scurt vă arăt. Dela Iordachie nădăjduesc că va fi 1000 fl. Dela Fagaraș asemenea, dela Roșulești iară, însă terminul pe când, nu știu căci întru a lor voe stă, și cu acestea toate eu tot rămân vouă credincios și plecat spre slujbă prieten întotdeauna neschimbat și încât îmi va fi cu puțință. Eu singur mă voi sili a împlini voia prietenilor și a călca puterea vrăjmașilor. Numai mă rog să am vreme fiindcă nu am bani. Nu ne zăuitați căci așa este timpul de mulți nu știu prețui cea mai mare sculă a vieții omenești; iară cei ce știu prețui nu au cu ce. Ci toată viața mea este și stă numai din nădejde pentru mine și pentru alții eu mă rog D. Prieteni să nu mă vinovățiți nici pentru multa scrisoare nici pentru ortografie, nici pentru stil, căci Român prost sânt eu, iară cele încredințate mie toate le voi plini și dobândi între voi prilej a fi părtaș în scoaterea Românilor.

Rămân voitor de bine și îngrijat prieten în Lipova
Hristofor Stoica jurat

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 67 (în cirilice).

LXXXVI.

Buda 1817 Febr. 26.

Petru Maïor către M. Nicoară.

Frate!

Auzii, că lucrul, în care Domnia Ta preste voia mea m'ai amestecat, încă nu e isprăvit. Umblă în urma lui, de vezi în ce stă, și de e cu puțință lucra, ca să scap de rușinea, care prevăzând-o eu, în adins am fost mărginit în inima mea a mă ferire de neplăcute urmări, și aduce neguratele mele zile, ca și până aci. Mă rog să mă faci scriitor de toată starea lucrului acestui.

Cu frățescă dragoste rămânând
A Domniei Tale

umilit frate
Petru Maior m. p.

în Buda, 26 Febr. 1817

[adresa] Domnului Domnului Moise Nicoară
în Viena

[primită] 5 Martie 1817.

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 279.

LXXXVII.

Buda 1817 Martie 2.

Petru Maïor către M. Nicoară.

Frate!

După cum mi-ai demandat, trămit suplica mea cu trei adaogate atestaturi:!) sub A. dela Blas, sub B. dela Comitat și sub C. dela Fiscalul Comitatului, dându-ți voia și plenipotanția, ca să lucrî cum vi ști spre cinstea și folosul meu. Poartă-te, mă rog, ca să-mi scoți ghimpul cel adânc în inima mea înfipt. Eu aceste le îndrept la Domnul Stoica, nu știu nimerit-am locul sălașului Domniei Sale, pentru aceea cum'ți vor veni la mână să mă scriențiezi despre primirea lor ca să fiu hodinit întru această parte. După aceea încă să-mi descoperi, cum s'au pornit lucrul, cum stă și cu ce așteptare putem să fim. Cu frățescă dragoste rămânând

A Domniei Tale
în Buda, 2-a Martie 1817

umilit frate
Petru Maior

[primită de M. N.] 7-a Martie 1817.

Acad. Rom. Ms. 2445 f. 281.

!) Ele au fost înaintate de M. Nicoară, împreună cu cererea făcută de acesta din urmă pentru P. Maior către împăratul, în ziua de 24-III-1817.

LXXXVIII.

Scrisoarea lui Pop Iosif, învățător în Oradea Mare, către
Moise Nicoară.

Oradea-Mare 1817 Martie 16

Inalt Înălțate Domnule !

Pre trecutele scrisori a-ți răspunde nu am putut, pentru că ai scris să-ți fac cunoscut *cu ce simțiri au venit Directorul* acasă, și venind el târziu mi-au spus că ai plecat la Viena, și nu știu unde să-ți scriu.

Domnul Director încă în Pesta fiind mi-au scris despre starea Domnilor Profesori cum că Domnul Conzilier Nestorovici pentru căderea lor înadins se sârguește și întrebuițează mijlociri. *Domnul Director au venit acasă foarte stricat despre carele* doară îți este cunoscut din scrisoarea lui ce ți-au trimis. Părintele Meletie în toate părțile. Klirtoc (?) trăește sănătos și este foarte statornic, doară și clevetit. Banii i-am primit pentru cari sânt îndatorat. Atestaturi Preoții pentru groaznica temere nu-mi dau, numai acest unul aci închis învățător dela Coroi au câștigat în numele său.

Oamenii sânt cu multe gânduri pentru lucrurile făcute acuma acelorlalți Români (uniți) și zic mai mulți că pentru curgerea acestor lucruri li se fac.

Pre mine varvarii toți sânt mânioși și dragostea către mine avută a Românilor a mă ajuta către dobândirea preoției, o au împiedecat, și așa acuma au trimis Cristof cu sfătuirea lui pre Micloși la sfințire făr'de știrea Conzistoriului.

Mult îmi pare până ce-i veni; și până atunci statornică sănătate și izbândire asupra Protivnicilor poftescu-ți în Oradea-Mare 16 Martie 1817

Popescu Iosif m. p. învățător

(primită de Nicoară) 8 Aprilie 1817

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 66 (în cirilice)

LXXXIX.

a Paroho ex Juliza (1817. III. 17)

Copie :

Insemnare

Pentru toate necuviincioasele întâmplări ce au făcut Protopopul nostru anume Zaharie Protici în Protopopiatul său al Totvaradiei precum :

1. Dela preotul din satul *Ilteu* cu nume Vasilie Jivulescu au luat 690 fl în valută, înceluindu-l că va face orânduială să-i preotească pe ficiorul său, pre care nici l-au preoțit, nici banii nu i-au întors.

2. Dela preotul din Căpruța anume Zaharie Popovici, fiind parohia Căpruții văduvă, au luat dela acest preot 200 fl. pentru că din satul Odvoș l-au mutat în Căpruța; după aceasta încă vrând preotul acesta a-și face pre ficiorul său sieși Capelan au mai dat Protopopului Protici 450 fl.

3. Dela Zaharie Popovici paroh în Dumbrăvița au luat o iapă foarte bună, zicând că-i va da alta cu mânz după ea sau 100 fl.; însă acum nici iapa nici banii nu vrea să-i dea. Și încă afară de aceea au mai luat dela dânsul două plute de lemne, care numitul Protopop le-au dat la Vlădica Avacumovici, care Protopopul au fost dator Vlădicului încă decând l-au făcut Protopop, și betului preot încă nimica nu i-au plătit pentru plute.

4. Căpătând mai sus numitul Protopop orânduială ca să înștiințeze cum că în *tipografia dela Buda* se pot tot felul de cărți bisericesti căpăta; atunci pre toți preoții protopresbiteratului său i-au țitat la sine și întrebându-i cu deadinsul ce fel de cărți le sânt de lipsă la biserici, la care întrebare, unii au spus că le lipsesc unele cărți, alții altele. Atunci Protopopul acesta au silit pe preoți de au adus fieștecare banii cari s'au întâmplat prin biserici, și unde nu s'au aflat bani în tasuri, i-au silit de au luat împrumut de unde au putut; și așa care au adus 30 fl., care 40 fl., care și mai mult și i-au luat la sine zicând că le va aduce cărțile cele de lipsă, și așa până în zioa de astăzi nici cărțile nici banii n'au dat. Ba încă pre birăul din satul Monoroștie au poruncit Protopopul la cătana sa de l-au bătut foarte rău în mijlocul drumului, pentru că au cerut dela dânsul sau banii sau cărțile.

5. Dela o cătană împărătească din *Milova* au luat 100 fl. și un cal, pentru că l-au îngăduit a lua muerea unui om din numitul sat cea după lege, și o ține cu sine, și betul om șade singur.

6. Așijderea dela alta muere iar din *Milova*, anume Cireana, au luat 100 fl. și au despărțit-o de bărbatul cel după lege, fără știrea Episcopului.

7. Dela un om din *Berzava* anume Crișan Iosif au luat 150 fl.

și un porc și l-au despărțit de muerea cea după lege și i-au dat slobozenie de ține o cătăniță.

— Înțelegând Prota dintr'un Intimat pre cum că de lipsă iastă să fie în tot satul un om ales pentru tutori, adecă pentru strângerea banilor bisericii împreună și a fondului schoalelor, atunci de loc au umblat în sat și au chemat pe oamenii cei mai avuți și dela toți au luat bani să-i redice tuturor, precum dela :

8. David Petru din satul Bătuța au luat 100 fl.

9. Dela Medrea Mădru din satul Gaja cel tânăr au luat patru taleri în 8 măr[i]eși în argint.

10. Dela Medrea Ciciu iar din Gaja au luat 2 taleri în 8 măr[i]eși și iar 2 măr[i]eși apoi tot nu l-au făcut tuturor și nici banii au întors.

11. Dela preotul din Bătuța anume Iosif Popovici au luat 1200 fl. în bancojedule, să-l preoțească și nu l-au preoțit, până nu au dat alți bani la Episcopul.

12. Dela Medrea bătrânul din Gaja au luat 4 taleri mari pentru că l-au slobozit de au luat rudenie împotriva legeri.

13. Dela Drăgănoaia văduva din Totvaradie au luat 100 fl. și un acău de vinars, pentru că au slobozit pe un om de au luat pe mătușă și că și pe nepoată.

14. Dela un om din *Ilteu* au luat 2 acăe de răcie pentru că l-au îngăduit a lăsa muerea cea după lege și să țină alta.

15. Alt om din satul *Seliște* așijderea e îngăduit pentru bani.

16. Așa și în *Petriș* alt om din îngăduința lui fără de lege viețuește.

Solomon Popovici m. p. Paroh in Giulița.

După mărturisirea mai sus numitului preot se adeverează cumcă însuși Protopopul Protici rânduieala bisericii foarte slab știe, iar cântările tocmai nimic, de unde preoțimea în mare neștiință se află, pe cari numai pentru bani i-au recomandat sau el sau la Vlădica de i-au sfințit preoți; precum sânt

1. *Zaharie Popovici* paroh în Căpruța nici numele nu știe să și-l subscrie.

2. *Theodor Popovici* paroh în Corbești nici ceti, nici scria, nici sluji nu știe.

3. *Pavel Popovici* paroh în Gaja prin Zaharie Popovici recomandat pe scurt nimic nu știe, și de aceea satul nu vrea să-l aibă mai mult preot. (: Acesta slujind odinioară liturghia și perzând foaia mult au ținut oamenii în tăcere care după ce au aflat-o, cu scandal în auzul tuturor au strigat: „Aici ai fost tu teremtete.”

4. *Isaia Popovici* Capelan în Groși, liturghie de cînd e preot n'au slujit, că nu știe.

Și alții mai mulți în protopopiatul acesta sunt foarte slabi, care de se va face cercare, se va dovedi surparea creștinătății.

XC.

Ioan Püspöchi către M. Nicoară.

Oradea-Mare 1817 Martie 24

Perillustris ac Generose Domine
Domine mihi singulariter Colendissime!

Detineri non possum quin Pttae. D. Vestrae significem sparsum de D. Vestrae rumore illum-, ac si D. Vestra Pestini constitutus in consortio plurimum Valachorum Pestiensium se futurum Episcopum V.-Aradiensem fore dixisset, conversationeque sua cum Puellis et mulieribus integrae Societati scandalo fuisset, atque ea inter Komaromium et hujus uxorem dissensiones non minus spernendas caussasset, hunc rumorem per integram civitatem Pestiensem, et Budensem sparsum esse sciat D. Vestra, nominique tantum esse praesertim apud nostrates detractum, ut dum in pluribus Locis acta et facta V. Dominationis enarrarentur, erubere debuerim. Si haec vera sunt, merito doleo, quod notitiam cum Vestra Dominatione contraxerim: attamen spero, quod Dominatio Vestra ductum per se hucadusque negotium tali labe inficere nunquam in propositis habuerit, eo minus tale quid commiserit, quod seu honori suo proprio, quam et Nationis Dignitati, et aestimationi officeret.

Praedicta per Parochum Valachicum Pestiensem sunt mihi primavice enarratu, postmodum eo a plurimis narrari in Cavenis audivi.

Haec quidem pro statu notitiae significo ast optarem, ut omnia ista falsa sint: caeterum rogandum habeo Vestram Dominationem, ut, si circumstantiae admiserint ex 70 illis fl. meis Domino Spectabili Legradi Aulico Agenti 50 florenos tradere nomine meo dignetur eocum humillimo meo petito, ut recursui meo quo ad obtinendam e fundo Nationali pecuniam per Excelsum Consilium Excelsae Cancellariae transposito invigilare, catenusque supervenientem Resolutionem quanto oljus? expediri facere gratiose velit. Hoc quidem petitum Pttae. quoque D. Vestrae recommendere auderem, si circumstantiae et labores V. Dominationis hoc admitterent, ut hocce fatigium pro me insummat similibus in servitis mea quoque ex parte me servituum pollicendo sinceris affectibus commendatus persevero.

Pttae. D. Vestrae

M. Varadini 24-a Mart. '817.

humillimus servus
Ioannes Püspöki m. p.

XCI.

**Baronul Wenkheim — numit și el în Comisia anchetatoare
a „lucrului românesc“ — către M. Nicoară.**

Pest, den 26 März '817.

Lieber Nyikora!

Ich habe Ihr Schreiben erhalten, was Ihre Empfehlung betrifft, ~~mus~~ ich Ihnen offen gestehen, dass ich in Hinsicht des Comitatus ~~Fiscalat~~ nichts thun lässt, bis nicht die Sache ganz entschieden ist — zudem kann das Individium nichts, und kann also weder hinsichtlich der einen noch andern Sache nichts entscheiden — übrigens werde mit Ihnen über meine Ansichten sprechen, dazu ist ohne dem ~~Zeit~~ genug.

Mich freut es, dass Ihre Wünsche gut vorwärts gehen, ich hatte einiges Gutes von Gyika.

Ich werde längstens bis 20. April in Arad seyn und bleibe bis gegen Ende April da, dann gehe ich auf 8 Tage nach Ludany, aber bei meiner Anwesenheit in Arad, will dich, dass das bisher eingeschickte vorgenommen werde, und wir werden den Termin festsetzen um gleich Anfang Mai ausser Arad zu untersuchen, als den Ort bestimmen wo wir anfangen, vermutlich Grosswardein — und so fort und fort bis alles zu Ende ist.

Richten Sie daher Ihre Geschäfte so ein, dass Sie wie ich Ihnen schreibe dasein könne, denn ich möchte, dass alles beendet würde.

Ich bin hier an der Osterwoche zu einer Comission beordert, glaube aber, dass ich längstens den 13. April abreise.

Ich hoffe, Sie daher bald zu sehen und geharre

Ihr geneister Diener
B. Wenkheim

Ich schreibe den Brief unter
der Adresse die Sie mir schrieben.
3 Aprilis 1817 Viennae a B. Wenkheim

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 257-58.

XCII.

**Ciorna neterminată a unei scrisori adresată de M. Nicoară
Episcopului S. Vulcan.**

(Viena) 3-4 Aprilie 1817.

Illustrissime Doamne,

Epistolia din 10 Mărțișor scrisă mult m'a îmbucurat despre o parte, fiind cea d'întie după plecarea mea d'acolo.

Pentru ademânarea celor lui Costin și Iosif Popescu sunătoare despre ce ferbinte și cu umilință rugasem Illuștritatea Ta, după toate putințele sufletului îți mulțămesc.

În cât se atinge despre celelalte în zisa epistolie cuprinse, mai că abia pot zice ceva. Însă iartă-mă Illuștrissime Doamne, ca să-ți descopăr ca unui mai mult reverit Părinte simțirile care s'au născut din acele în sufletul meu.

Cum că voești, ca să'ncet d'a-Ți mai scriere, — ce destul de apriat mi-ai dechiarat, — și nici decât nu mă mir. Și din tineriile mele m'am silit a mă dedare, ca ver în ce stare sau întâmplare să mă destulesc cu înțelegerea, spre urmarea cuviincioasă, fără a mai cercetare mai departe în cauze. Însă după ce-mi însușești și impută unele fapte care cu totul sunt străine sufletului, care acele imputăciuni mi-au ocasionat.

Judecările și zisele multor milioane de oameni — încât cunosc — socotesc că n'ar fi în stare de a mă aduce în cea mai mică turburare cugetul meu: ma cu atâta mai mare puțință are asupra puterilor mele sufletești judecata (părerea) elor a căror număr doară abia ajunge până la șase, între cari negreșit te-ași numi întie, dacă mi-ar permite delicatesa, și s'ar putea fără supărare. „Interim postquam coram te nequidem tantum valeamus“! Atâta va să zică, pentru mine, cât cred că toate altele, ce se poate socoti că-mi puteai zice, nu ar vut putea să mă atingă mai putincios. În cel mai puținel a se îndoi despre ceva și cineva e pasul el d'întie spre îndoirea despre toate sau despre unele mai multe și despre omul întreg...

Acad. Rom. Ms. 2443 f. 296.

XCIII.

Baronul Wenkheim către M. Nicoară.

Pest, de 9 April '877.

Lieber Nyikora!

Ich werde mich hier länger als den 13-ten aufhalten müssen — und bin mit Ihnen einverstanden den weitem Termin Ihrer Ankunft zu verschieben, jedoch wird es auf jeden Fall gut sein, wenn Sie es so einzurichten suchen, dass Sie bis Ende April in Arad eintreffen.

Denu diesen Monat werden wir noch uns in Arad beratschlagen und den Termin bestimmen — allein es könnte vielleicht zu lange dauern, dass man erst nach Wien schreibe — indessen fängt das Geschäft an — und man geht unaufgehalten fort.

Es würde daher beschwerlich sein, wenn man alles wieder nachsuchen müsste und manche Berücksichtigungen erst nachwarten müsste das würde den Gang aufhalten, zudem da Sie schreiben, dass Sie den 18-ten April abgehen können, so wird es gut sein, bis Ende April unten einzutreffen.

Sie können dann mit Bequemlichkeit alles aufklären und beantworten, was dieselben betrifft.

Ihr geneigter Diener
B. Wenkheim.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 257—58.

XCIV.

Traducerea din latinește făcută de Moise Nicoară după RECURSUL ce l-a prezentat Impăratului la Viena în 7 Iunie 1817.

Inălțate Impărate!

In cuviința rezoluției înalte¹⁾ prin care se cere dela mine socoteala și specificația cheltuelilor, pre lângă însemnare, și aste a adăogare îndrăznesc.

A însemna cu amăruntul toate cheltueele sau pe zi sau pe lună, care s'au făcut în lucrul acesta din luna lui August 1815 până aici mi-ar fi fără puțință. Adevărat că toate cheltueele s'au făcut luând o cale (adecă la Sinod) afară, prin mine cât mai mult singur cât iară cu alții împreună călătorind, cu toate astea lucrul acesta cu multe și grele împrejurat și învăluit pentru întinderea și cuprinderea mare cu

¹⁾ „sub No. 6431 a. c. ad humillimam meam supplicationem sub 5214/1817...” (M. N.)

altele multe, pentru timpul (vreme) lung decând ține, așijderea pentru multe feluri de păsuri în care se află, apoi pentru multe privințe, la care neconținut trebuie să se caute, au fost totdeauna cu mari greutateți încopcet, atâta cât era peste puțință a însemna la vreme toate cu amăruntul.

Căile mele în mai multe rînduri făcute în lucrul acesta trec peste 806 m. de pămînt, fără a lua în socoteală cele a altora frați, cari, sau cu mine dimpreună sau singuri și deschilinit au călătorit. Această cale s'au făcut totdeauna în lipsa cea mai mare și după poftirea cea mai grabnică a stărilor, de multe ori singur și fără cel maimic ajutor de mână, așa cât precum și greotătea grijelor celor maimici așa și a celor mai mari lucruri și trebuințe numai asupra mea era rezimată. De multe ori betegos, de altă dată asuprit fiind de boale mai grele și primejdioase pe cale, cât după mărturisirea altora în desrădăjduirea vieții mă aflam, așijderea prin ploaie, cu săptămânile întregi ziua și noaptea a călători fiind silit necurmat din stație în stație după o cocie pe alta descărcând, ăst fel de greotăți mi s'au întâmplat totdeauna, cât fără puțință-mi era a face însemnare cuvioasă. Mai bine mi-ar părea când ași putea face să nu le pomenesc aste, prin care simțesc că fericirea mea viitoare mult perde, care fericire atunci va ajunge la spița cea mai înaltă când înălția Ta ascultând rugăciunile săracilor Rumâni spre mai mare ușurare a soartei lor în împărătească putere toate cele de lipsă spre acest scop sau svârșit vei orându-i.

Însă nu mi s'a întâmplat altmintrelea nici fiind la Viena. Nici odată n'am știut cât voi rămâne aici și când voi merge, cu atât mai puțințel încă cum să trăesc, și cu ce modru să-mi câștig de cheltuele. În cea mai mare lipsă fiind și aici, și într' alte locuri, însuși pe drumuri, de sute de ori am fost silit a împrumuta bani, și așa zi de zi trebuia și unele detorii să plătesc, altele din nou să fac. — Care neștiință a rămânerii împreună cu lipsa cea mare au fost totdeauna pricina a mai multor cheltuele. Din aceste pricine am fost silit în 7 luni a muta de 5 ori lăcașul și a cheltui la 400 fl. într'o iarnă pe lemne.

În tot timpul acesta n'am petrecut mai mult de 5 zile acasă, de unde neconținut cheltuele mari îmi erau de lipsă.

Intr' astă stare fiind fără ceva venituri și avuții precum pe ale viețuirii trebuincioase, așa și pe vestminte m'am întrebuițat din aste cheltuele încât poftea stările, că în călătorii și în vreme mai îndelungată stricându-se ale mele în lucrul acesta, nu l-ași fi putut altmintrelea împlini, și de alte a mă câștiga.

Cumcă nu s'a dat lucrul acesta unui Agent împărătesc, asta s'a întâmplat din încredințarea aceea cumcă nici unul n'ar vut putea să se încredințeze cu siguranță deplină, nu pentru caracterul, destoinicia sau știința lor, cărora toată cinstea sum detor, ci numai pentru firea

lucrului, pentru întinderea lui până la cele mai mici lucruri, care nici nu le erau lor cunoscute, dară nici nu puteau să li și facă cunoscute deplin. Dară, și de s'ar fi dat lucrul cuiva, atunci încă și mai mari cheltuele s'ar fi făcut, că eu și la Viena așa sum acasă ca și aiurea, și nu trăesc cu mai mari cheltuele aici (i. e. Viennae) decât la Arad sau Oradea-Mare. Apoi atunci nici nu m'aș vut putea cuprinde cu lucrul acesta, și așa știu cu bună samă, că atunci nici un Agent n'ar fi fost în stare a isprăvire ceva în lucrul acesta.

Incât pentru cheltuelele care vor fi de lipsă de acuma înainte, nu le pot zice nimica, neștiind până când voi trebui să rămân aici, și ce urmări vor fi. Nici nu știu începutu-s'au Comisia, și că fi-voi eu de lipsă au ba. Și într' asta întâmplare cheltuelele mele vor înceta după sosirea la Arad. Ce dacă s'ar întâmpla cu învoirea înaltă mai vârtos către sfârșitul lunei Iulie, prea bine mi-ar părea pentru întărirea sănătăței. Nici despre cheltuelele Comisiei nu pot zice ceva, măcar că a fost cerută Comisia pe cheltuelele părții care se va afla fără dreptate.

După aste mă rog de Majestetea Ta, ca să te înduri a orându-i, cât suma pomenită să se împrumuteze din partea Erariului, fiindcă lucrul acesta nu e de ființă a legii numai, ci mai vârtos politicește și civilește mijlocit și nemijlocit se atinge de statul împărăției, deci de Înălția Ta. Prin aceasta împrumutare cu mare folos multe greotăți și împedecări s'ar depărta. Și dacă după aceea veri cine ar lua asupra sa plățirea sumei acestei, — ce lesne s'ar putea întâmpla — atunci cu mai mare folos s'ar adăuga fundului școalelor, care așa încă e foarte mic pentru că suma aceasta până la luna lui Noemvrie 1819 o vor plăti Rumânii cu bună samă, ce mai ușor s'ar putea face prin terminuri sau la oficiul sărăriei în Arad, sau acolo la Cămară. De unde și acest folos s'ar naște, că și cel mai sărac Rumân care numai cu 10 Kr. ar ajuta lucrul acesta încă tot s'ar socoti a fi părtaș de îndurăciune împărătească, ca și cel mai avut care ar da 100 sau 1000 fl. Din care cauză împrumutarea prin Erariul împărătesc ar fi mai de folos decât toate.

Prin care Clerul-Preoțimea și Poporul românesc a Diecezei Aradului neunită mai tare ar cunoaște părinteasca a Majestatei Impărătești îndurăciune, nici nu s'ar îndetora alui cuiva.

In Vienna 7-le Iunie 1817

Moise Nicoară m. p.
Deputatul Clerului și al Poporului românesc de lege grecească neunită din Diețeza Aradului.

Acad. Rom. Ms. 2443 f. 239—241.⁴⁾

⁴⁾ La f. 201 - 312 în același volum de manuscrise se găsește și originalul latinesc al acestei recurs. Pentru a folosi însă unei mase mai largi de cititori noi am reprodus traducerea (neoficială). Adăugam numai depe original numărul de înregistrare al Cancelariei aulice ungare: 9043 817 și rezoluția aplicată: „Supplicantem a petito suo vigore positivae benignae Resolutionis Regiae amoveri. Ex Consilio Cancellariae R. Hungarico aul celebrato.

Viennae die 18-a Iulii 1817

XCV.

Scrisoarea Protopopului din Gașa. Kirilovici (Gălșanul) către
Moise Nicoară.

Arad 1817. VI. 12

Domnule !

Scrisoarea dumitale cea după urmă mie trimisă întru atâta m'au împedecat scriind, că nu vei fi mai mult la Viena cât nimic nu ți-am înștiințat din părțile noastre. Acuma venind astăzi aice înaintea de amezăzi și fiind tocmai zi de poștă, aceste următoare îți scriu :

1-u Înaintea Rusaliilor umblând cu Bolici prin protopresbyteratul *Butenului și B. Ineului* pentru ca preoții cari n'au sesii să li se dea aceste următoare am luat în seamă : 1-a Venind noi în *satul Almaș* unde erau preoții aceia buni Ioan și Vasilie cari amândoi au murit, am mers la școală unde mai mulți preoți au fost adunați, au găsit Bolici la învățătorul un Catechism unit cu slove latinești, în care cetind, spunea : „Vedeți, aceste slove vreau Rumânii să le primească ; Atuncea ce se vor face bieții preoți, că mulți vor trebui să rămâie afară ?” Venind în protopresbyteratul Halmagiului în satul Aciuța și venind Protopopul din Halmagiu acolo se plângea că Guberniumul pre fieștecare preot de ai noștri au țipat nu știu cât să plătească de cap, care până acum n'au fost, care pe cum am auzit acolo din Administrator se zice că-i Taxa Taleranției. Ce fel de Taleranție ar fi aceea nu știu. Poate că doară vreau să se unie oamenii aceia pentru aceea au pus să fie în țara ungurească supt privilegiurile sârbești n'ar trebui să plătească aceste, zice Administratorul. Mare spaimă au căpătat ai noștri că-i Mitropolitul la Viena ; aceea sună că-i Putnic întărit. Cernovici solgăbirăul dela Buteni când umblam pe acolo zicea că va strânge atestaturi, că cer Rumânii pe *Bolici*, Vlădică ; până acum n'am înțeles nimic să fie făcut. *Pepe* au umblat pe sate de au strâns atestaturi dela preoții cari au dat asupra lui și cari în punctumurile la Comisie date sânt însemnați ; unii au dat cumu-i Gavrilă din Kișineu și preoții din Șișca, dar din Vădas, Apateu, și Cherechiu n'au dat, numai Vanghel i-au dat — umblând amândoi pe sate cum că preoții înaintea lui au mărturisit că n'au avut nimic nici odinioară cu Arhimandritul, ce i-au omenit și când au fost în curte, ci de Protopop or fost siliți să dea atestaturi asupra lui. Au umblat și mai în multe locuri, dar încă nu știu adevărat. Aud că Biro-Iarașăul dela Socodor au cerut dela biraele din Șiclău atestat cumcă cer Episcop de Sârb, dar n'au căpătat. Orădanii mă tem pe cum aud, de nu vei fi la Comisie aice, că s'or trage mulți înapoi.

Cu altă poștă mai multe. De mă voi întâlni cu Vițișpanul astăzi, aud că vine și Wenkheim mâne,

Fii sănătos

[indescifrabil] ¹⁾

In Arad 12 zile Iunie st. v. '817

Acad. Rom. Ms. 2440 f. 67

¹⁾ Din însemnarea lui Nicoară știm că e din partea Protopopului din Gașa. Primită la „2. VII 1817 a Gălșanului”.

XCVI.

Scrisoarea lui Nicolae Suci, paroh în Jula, către Moise Nicoară cumnatul său.

Iubite și mult dorite Frate!

Oh! cu multe cugete triste până o primii dorita scrisoare eram cuprins, mai vârtos pentru supărarea Arhimandritul Bodrogului pricinuită, că pre lângă înțelegerea de Episcopul Putnik (: precum că Sârbi pe Sf. Petru în Curtea Episcop. v. cantă Aradului a-l îmbrățișa foarte sunt încredințați :) încă și acela din sat în sat pre la toți preoții pentru primirea peceturilor și numenelor lor ajungând ca cu acelea pre sine a se desvinovăți și din arătatele puncturi a se mântui să poată; unde și la mine acasă a ajunge neîntârziind nimic s'au folosit: că eu înțelegând precum că adevărat vine și trebuindu-mi afară la lucrat a merge, nici că am întârziat, carele Marcu deși bucuross sau mai tare însetat era cu mine a vorbi, nimic mai puțin barem un cuvânt a-mi grăi prilej n'au avut. De lipsă iastă și aceasta a o cunoaște că în scurtă vreme după plecarea mai sus numitului Arhimandrit, au urmat și lucrurile D. Namesnic din Zărând: adevă: precum că merge:ea D-lui la Beci s'au socotit a fi numai de sine, iară nu cu vestea și înțelegerea neamului și a cugetului preoțesc, apoi ca să se poată D-lui pre sine încă mai cu mare întărire arăta că au fost, de trebuință era ca preoțimea și neamul românesc pentru mai bun și mai adevărat încrezământ a se suptscrie și cu peceturile lor a întări. Și așa neîntârziind a ajunge la fiestecarele Preot din Protopresbiteratul Kișineului, Zărândului și a Vilagoșului i-au dat cei mai mulți, unde și la mine ajungând suptscriindu-mă cu pecetea am întărit și iscusind bine a fi, am întărit și cu suptscrierea comunităților și a pecetului Bisericii. Eu dulcele meu Frate, încă de mult în tot modul căutam mijlociri și prilejuri folositoare prin care acestea întâmplări D-tale să ți le împărtășesc și despre starea vieții și a traiului nostru a te încredința să poci, însă dintre toate pricinele mai întâia pedecă mi-au fost neștiința adresei, apoi neștiind mai departe cum ași folosi am înștiințat prin un bun priaten pe D. Diaconovici Seniorul școalelor Preparande Rumâne, ca de cumva unde D-ta te afli fi este cunoscut să-mi răspundă descriindu-mi și adresa locului. Și așa când primii scrisoarea D-tale iată și răspunsul D-lui peste cinci sau șase minute în urmă, după cererea și pofta cugetului meu l-am căpătat, apoi cu toată băgarea de samă făcând copertă scrisorii cea la D. Unchiul Șerban în Șiclău trimisă tocmai pe D. Taica nostru având cale la Șiclău o am slugărit-o; pre lângă care eu și toți cei mai iubiți ai noștri poftindu-vă din inimă curată cel prea fericit bine, și sărutându-vă pre amândoi.

Rămâi în Jula oraș 16 zile Iunie 1817

Al înțelepției D. Tale iubit frate

Nicolae Suci m. p-

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 171-172 (primită în) "9 Iulie 1817".

XCVII.

Theodor Șerban, parohul Siclăului, către nepotul său M. Nicoară.

Iubitul meu din tot sufletul!

Să nu te întristeze, nici să te spăimânteze clefetele aceste ce se aud de pe la noi, ca aceste toate în deșert se fac din ațâțarea *Sârbilor*; toate ce s'au scris prin *Iorgovici* Domniei Tale nimica se vor face, că despre partea noastră a Nației cei curate rumânești de legea preamărită nimica îndemn n'au avut; nici n'am știut de scrisoarea dânsului n'am știut precum n'au știut străjarii cei ce străjuiau Mormântul când au înviat Hr., adevărat grăesc.

Cele de noi, Domniei-Tale încredințate și înainte date lucră-le bucuros și voios fără de nici o frică cu ajutorul Tatălui ceresc. După primirea scrisorii din Viena nouă trimisă în 5 zile Iunie '817 după cum mi-ai scris frăția ta așa am săvârșit cu Părintele Domnul Prota Chiș(ineu)lui văzând pentru *Iorgovici* ce plănuește, mult ne-am socotit bine ar fi ațâțătorul. Dară noi nimica nu sîmțim la a lui scrisoare să fim atinși, și dânsul cu ale lui lucruri ori de cine va fi îndemnat, va rămânea în urmă, ca un purtător de fleacuri, că Dumnezeu priveghiază, și caută să vază cine după ce urmează. Bine sau rău: și poate avea puitorul de sminteală și certare dela Dânsul.

Cele mai multe toate am înc edințat D-lui Prota, să le adevereze Domniei-Tale cum au umblat Moise Manuilovici pe sate după peceturi cu comisarășii dimpreună.

Pepé din capul lui fără slobozenia altora mai mari dela Varmegie comisarăși, fără știrea Vițaișpanului, și ce au vorbit Kovats nouă și au făgăduit Domniasa că-ți va adeveri pe suflet drept și mai multe despre stările noastre împrejur. Alta despre partea înștiințării de mult am dorit a te înștiința, dară adevăr grăesc că dela Paști până la Rusalii tot patul am ținut. Cu ajutorul lui Dumnezeu

Rămân totdeauna credincios către Nație, până în sfârșit

Theodor Șerban paroh de lege preamărită

Datu — s'au în orașul

Siclău 22 zile Iunie 1817.

XCVIII.

Scrisoarea lui Theodor Povovici, Protopopul Chişineului
şi Zărandului către Moise Nicoară.

Iubite şi dulce fiule!

Scrisorile două adevărat din Aprilie şi Iunie mie trimise dela iubirea Voastră din Viena am primit, care mie multă bucurie mi-au adus. Încă de s'ar putea ca de grabă aceeaşi şi mai bucuros aş fi. Nu mi aduce despre aceea altă, ce numai că vrăjmaşii noştri atâtea fleacuri pe aci fac, cât într'atâta cât îndată şi de multe ori mi-aş vrea moartea, care înscris acele toate a le înscrie nu pot însă precum văd înscris dela dorirea Voastră cele de aici de *Iorgovici* scrise acele-s toate nimicuri şi neadevărate blăstămăţii şi despre tot cu totul minciuni sunt şi nimică. De acele toate cu un cuvânt nimeni afară de el nu ştie, nici de aice acele ce el spune că dela D-voastră se cer. Pe nimeni de aici nici a gândi despre vreun person nu ştiu să fie, nici este.

Ce însă de aici fără de alte fleacuri multe care nu se pot scri minciunile, una îţi arat: cumcă *Pepe Arhimandracul* cu vicleşug pe satele protopresbiteratului meu au eşit încă cu oarecare vicleşug şi pe comisarăşii varmegeşti cu sine i-au luat. Adevărat pe satele de pe lunci comisarăşul dela Mişca, şi pe cele de pe câmpie pe comisarăşul din Socodor, acum în zilele trecute. Şi așa cu a lor umblare mai dela toţi preoţii satelor mele cu iscăliturile numelui lor au dat şi şi cei de frunte popi sunt mai puţini cari a da n'au vrut cari acuma pe toţi şi cu toată pricina a-ţi arăta nu pot ci numai din cei de frunte: numai Şerban din Şiclău şi namesnicul din Zărand nici chemaţi au fost, nici au dat, şi după ce viindu-mi mie acele lucrări în ştiinţa atâta mi-au fost cât nu eram în alt chip cât numai a-mi lepăda sufletul din mine eram, şi după de oarece ajutorându-mi-se puterea îndată şi pentru acel lucru dimpreună cu Şerban la Arad la comisie ne-am dus, însă pe Vişe-işpan nu l-am aflat acasă *ci la Păuliş*; la el ne-am dus îndată şi după ce toate pe rând acele lucruri arătându-i şi cumcă cu a lui ştiinţă numiţii comisari pe sate cu *Pepe* pentru luarea peceţilor dela popi au eşit pe sate, care el au spus că nu şi nici au ştiut, nici auzit despre comisari că ei ar fi umblat pe sate, dară va răsplăti lor. Intru aceea D. Vişe-işpan pe mine m'a întrebat: „Dar Arhimandritul cu ştire Dumitale întru acelaş protopopiat pentru peceţi a lua au eşit.“ Eu am răspuns, că după ce s'au dus, mie la ştiinţă me-au venit. Însă D. Vişe-işpan Covaci mie au zis: „Să nu gândeşti că cu acele peceţi Arhimandritul să va ajuta, ce la mai multă osândă cu acele pe sine s'au adus, că eu de 8 zile de aceea ştiu şi toate-s la mine cu peceţile, Numai de comi-

sărăși până acuma n'am știut că au fost cu el pe sate." Foarte mare scădere este că nu ești acuma acasă și ni frică, că n'avem pe nimeni de ai noștri în comisie, ca cumva să rămâe ne luată bine în samă toate cele de lipsă, că comisia iarăși se începe acuma din 25 aceștei luni, aici și la Oradea vor și merge din 28-29 acum pentru împlinire. Tare se miră D. Vițe-ișpan pentru ce acum nu ești aici. Zice: și ce ar fi de nu vii. Se miră acești cu atâta înștiințare la mare și cu adânc dor așteptu-ți vederea și cu dulce sărutare îmbrățoșindu-te sunt gata

Th. Popovici m. p.
Proto(presbiterul) Chișineului
Zărandului.

Și aceasta precum D. Vițe-ișpan așa și cele două persoane de comisie ne îmbucură că cu adevărat pofta și cererea noastră despre Episcop se va împlini.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 79-80.

XCIX.

Traducerea din latinește făcuto de M. Nicoară depe recursul ce l-a prezentat Impăratului la Viena în 6. VIII. 817.

(Inălțate Impărate) S. M.

Pricinele întru care rezemat fiind, am rugat Inălția Ta :

1. — pentru slobozenie; că în lucrul Rumânilor a Diețezei Aradului 18 m. fl. să se ridice împrumut, după aceea ca aceea sumă din Erariul Impărătesc sau din alt Fund public pe lângă răsplătire să se împrumuteze, sunt M. Tale în destul cunoscute.

Rezoluția înaltă la amândouă instanțiile mele într' aceea stare pune lucrul mie încredințat, cât sum adetuit iarăși a mă ruga.

Indorsația pe instanția mea d'intie Te-ai îndurat a-mi porunci, ca să dau socoteală cheltueleur făcute și acelor care vor fi încă de lipsă și spre ce ?

Dovadă apriată pentru mine cumcă M. Ta te-ai îndurat a asculta rugăciunea mea făcută în numele acelor, de care se atinge lucrul acesta: prin ce cumcă aceea nădejde mi s'a făcut, că Inălția Ta vei da sfârșit bun lucrului acestui, dau în toată supunerea adevărință M. Tale. Și acest îndemn afară de elelalte în instanțiile de mai 'nainte puse au fost într'adevăr de acest fel, ca să aștept Rezoluția de sfârșit.

Instanței mele din 7 Iunie adăogasem după Porunca Înaltă, socoteala cheltueleur, și după toate aste în urmă am căpătat rezoluția prin care se oprește cererea făcută.

I. Impărate! Măcar că nu sunt puse pricinele din care aceasta rugăciune nu se ascultă și se oprește prin înaltă poruncă, cu toate aste nu pot trece cu tăcerea fără să arăt durerea care se naște din tristul sfârșit al Instanței ce s'a dat în numele tuturor pe care fi atinge lucrul acesta, pentru că fericirea lor viitoare și îndreptarea sau îmbunirea soartei lor, dela sfârșitul lucrului, acestuia atârână, care s'a început cu învoirea Înălției Tale, și s'a purtat de doi ani încoace! Și așa prin înalta Rezoluție care ne tăgăduște cererea, lucrul Rumânilor mai mare stricăciune va avea deapururea. Și în loc de mângăere pentru toți numai cea mai mare întristare trebuie să aștepte toți, iară alții sărăcie și nefericire.

Prin aceea, cumcă Înălția Ta ai lăsat ca (în) 1815 după moartea Episcopului Avacumovici prin Rumâni începutul lucru să se ia sus înaintea Tronului, și prin aceea că ai luat în socotință cererea lor prin Deputație făcută, și o ai cunoscut dreaptă și vrednică de a o ispiti cu amiruntul; prin aceeași și aceea încă ai îngăduit ca lucrul acesta să se continue și urmeze și de aci înainte la Înaltul Tron, deci Te-ai învoit ca să se miște și să se poarte prin Deputație. Aceasta se adeverește prin slobozenia care ai dat Rumânilor ca să trimită Deputație la Sinod, așijderea prin plângerea și greotăților Rumânilor asupra mai marilor sârbești înaintea M. Tale prin Deputație așternute, spre cercetarea cărora M. Ta ai orânduit Comisie, încă se adeverește aceasta prin alte porunci înalte și mai multe Rezoluții, prin care, și dreapta cerere a Rumânilor vrednică de luare aminte, și ființa Deputăției se cunoaște. Dară apriat lucru e, că nici pornirea lucrului acestuia a Rumânilor, nici continuarea lui, nici Deputația lor n'au putut fi fără cheltuele, precum și aceea că cheltuelele aceste prin aceea trebuie să se facă a cărora e Deputația și în numele și pentru binele cărora se lucrează, și cărora s'au dat înalta slobozenie a-și purta lucrul cu aceasta mijlocire înaintea Impărăției, adecă prin Deputație. Insă fiindcă nu se află nimenea dintre Rumâni care ar fi în stare de a face cheltuelele aceste, sau a le împumuta și fiindcă astă mijlocire slobodă ni s'ar fi putut împlini lipsele acestea; afară de acele două mijlociri despre care am fost grăit în instanțele mele; așadară nu e nici o necuvință sau nedreptate a da slobozenie înaltă acelora, de a căror fericire se lucrează, că ei să fie volnici a întrebuița acele mijlociri, prin care singur pot ajunge doritul sfârșit a lucrului său, adecă cu tot însul după putința sa, după buna și sloboda voia sa, și după râvnirea care cineva are spre binele de obște, volnic se fie cu atâta a ajuta tot insul, cu cât va binevoi fără ceva greotate, mai vârtos

că lucrul acesta altmintrelea fără cheltuele nu s'ar fi putut porni, și din datoriile care s'au făcut într'aceasta treabă multe rele și stricăciuni ni s'ar trage. Deci mă rog în toată supunerea Împărăției Tale ca să Te înduri a orându-i ca suma pomenită de 18 m/fl. din Erariu sau din alt fund public, Rumânilor din Diețea Aradului neunită, să se împrumuteze, sau în întâmplarea aceea dacă nu s'ar putea asta, să dai voie înaltă ca suma aceasta să se împrumuteze și după aceea prin colectă adecă prin strângere de bani, care tot insul de bună voie va da, să se plătească. Altmintrelea dacă nu te vei îndura a da astă slobozenia Rumânilor, ar trebui să pară ca și când mijlocit i-ai opri dela aceea, ca să cerce la Milostivirea Ta dreptate, și ca să caute mijlociri prin care să se mântuiască din relele acelea așa tare înrădăcinate care fac starea lor vrednică de lacrimi; nici un lucru nu se poate să se isprăvească fără mijlociri, și așa ne slobozindu-se Rumânii a înt ebuința mijlocirile cuviincioase, în loc de vreo nădejde de bucurie numai desnădăjduirea cea mai mare despre fericirea sa viitoare trebuie să aștepte; pentru că în loc ca cheltuelele făcute să nu cadă nimănu-i spre greotățe, acuma numai spre unii ar cădea toată greotătea, care cu bucurie au ajutat lucrul acesta comun și a tuturor, de unde numai stricăciunea caselor sale și lucrului care se atinge de fericirea tuturor s'ar naște, și așa desnădăjduindu-se toți de vreo mângâere încă ar trebui să se căiască de lucrarea lor.

Cumcă cea mai mare parte a Rumânilor din Diețea Aradului e în starea cea mai asuprită și rea este adevărat; dar sunt în locurile mai bune toți în stare ca să poată ajuta de bună voie lucrul acesta cu ceva, ce bucuros vor face după puțința ea și fără stricare toți dacă vei da Împărăția Ta slobozenia.

Dacă va fi termenul de doi ani scurt pentru plățirea datoriilor lesne se poate ajuta împiedecării acesteia dacă vei înlungi M. Ta termenul pe mai mulți ani.

Dacă fac Sârbii colecte pe supt mână, asta e lesne pentru ei, fiind puternici, dară Rumânii lipsiți fiind de toate bunătățile acele până acuma, numai pe cale legiuită și prin slobozenia înaltă pot face aceea numai ce e de lipsă pentru purtarea lucrului lor. Nici nu se poate tâlcui asta spre răul Rumânilor că ei nemica nu vor să facă fără știrea și învoința împărătească, ce ei vor în toate să urmeze poruncilor împărătești.

Incredințați fiind prin multe dovezi despre aceea, cumcă M. Ta ai cunoscut plângerea și rugăciunea lor a fi dreaptă, nu puteau să se îndoiască despre aceea nici cât, cumcă M. Ta și aceea Te vei îndura a-i îngădui ca să le fie slobod a dovedi cumcă cererea și rugăciunea lor e dreaptă, și ca să-și poată ei căuta mijlocirile cele de lipsa spre aceasta. Mai multă stricăciune s'ar face lucrului lor

când n'ar putea a urma asta și mai 'nintea, decât când ar fi fost opriți dela toată pășirea mai departe încă la început. După stările aste de acuma ar fi spre stricarea lor cea mai mare Comisia împărătească care te-ai îndurat a le da, dacă le-ai opri mijlocirile cele de lipsă, mai vârtos că Comisia a fost cerută pe cheltueala celor cari nu vor avea dreptul, și așa Rumânii cu bună samă după sfârșitul lucrului ar vut cere dela Sârbi despăgubirea cheltuelelor aste. Toate ce s'au zis în treaba asta mai de multe ori, sunt adevărate, și având eu cutzare a le așterne înaintea Impărăției Tale, am luat asupra mea răspunderea pentru ele. Dară câte mijlociri sunt prin care se poate acoperi adevărul mai vârtos unde-i atâta frică ca și între Rumânii [c]ei nepricepuți. Ce se lucrează la Comisie, îmi eu cu totul necunoscut, nici nu știu frații cari m'au trimis pricina pentru ce mă țineți aici de 4 luni. Cumcă eu nu pot pleca de aici, cunoscut e Impărăției Tale, precum și trista mea stare și pricinele ei: și așa fiind lesne se pot întâmpla unele lucruri la Comisie, care cea mai mare stricare ar face lucrului fraților, și atunci eu dela toată răspunderea ași fi deslegat. Aste întâmplări cu atât trebuie să-mi fie spre mai mare durere de suflet, fiindcă sum încredințat despre aceea, că unele ca aste nu se urmează din a mea, sau a fraților vină și greșală, sau din firea lucrului nostru, ci numai peste voia noastră și ca prin ade-tuință, ce și a prevede și a depărta ați vut putea.

Moise Nicoară. m. p.

6-le August 1817

Acad. Rom. Ms. 2443 f. 242—43.

C.

**Traducerea din latinește făcută de Moise Nicoară după RECURSUL
ce l-a prezentat Impăratului la Viena în 9 August 1817.**

Inălțate Impărate!

Intr'al 2-lea Iunie mă rugasem de Inălția Ta prin o instanție care o dedesem în Cabinet ca să te înduri a-mi orândui 1500 fl. ca anticipație, în socoteala pomenitelor 18 m/ fl. (pentru care în lucrul Rumânilor Diețzei Aradului mă rugasem în toată supunerea) ca prin aceea să mă ajut oareșceva în starea asta tristă, care o am descoperit Inălției Tale, până când așteptînd după Rezoluția Inaltă voi fi silit a rămâne aici. Cum s'a putut perde Instanția asta a mea din Cabinetul Inălției Tale, nu pot pricepe, fiindcă nici o Rezoluție sau înștiințare

n'am putut căpăta, măcar că e lucru cunoscut, că M. Ta nici rugăciunile însuși a cerșetorilor nu le treci cu vederea ca un părinte plin de bunătate.

Fiindcă acuma starea mea cu mult s'a mai înrăit, și multe urmări sunt de care trebuie să mă tem, cât pentru persoana și cinstea mea, atâta și pentru lucrul mie încredințat, pentru datoriile care mă apasă și mă asuprează; deci mă rog cu toată plecăciunea ca întâmplarea aceea, de cumva instanța mea alăturată nu se va împlini curând, să te înduri înălțate Impărate a orându-i:

1. Ca eu să fiu în siguranță pentru detorii despre partea creșterilor, din care încă mai rele urmări s'ar putea naște pentru mine până voi rămâne aici.

2- Ca să mi se orânduiească 6.500 fl. suma de lipsă pentru plățirea datoriilor mele de aici și ca să pot pleca acasă.

Nu-mi rămâne mie altă mijlocire ca să pot pleca de aici, și ca să mă pot mântui de stările asupritoare, care din zi în zi se mai îngreonează. Și de când am arătat în 2-lea lunie Majestății Tale toată desnădăduirea mea, până acuma încă cum am putut petrece aici nu pot să cuprind și să arăt. Cost, cvartir și alte lipse nu le-am putut împlini, și de cumva mâna aceea necunoscută a-și trage ajutorul său de către mine pe cum se și vede că va să facă, atunci încă mai mari greotăți mă vor asupri; dacă nu te vei îndura a orându-i ca să pot pleca acasă și cu toată siguranța, și ca nu cumva să fiu opăcit în mijlocul drumului până va trece toată Comisia, la care multe s'ar putea întâmpla cu Rumânii nepricepuți, cari și I. Tale ar fi spre neplăcere, și mie mi-ar trage cea mai mare răspundere, care răspundere încă mai mare mi-o ar face atunci, fără să știu cum s'au întâmplat aste toate.

M. N(icoară)

9-le August 1817

Acad. Rom. Ms. 2443 f. 242.

CI.

Adresa lui Moise Nicoară către Principele Rainer.

12. VIII. 1817

Inălțate Principe!

În audiența din 31 Iulie mi-ai dat sfat și poruncă ca să dau iară în scris cererea mea pentru cheltuețele făcute, cărei porunci și urmez.

Intr'o audienție din 17 April arătând eu Inălțatului Impărat starea tristă a lucrului nostru pentru cheltueele făcute, mi-a zis Impăratul ca să dau în scris cererea mea, încredințându-mă despre aceea că nu va face nici o întrebuițare îndărătnică din acea rugare.

Eu n'ași îndrăzni a face cunoscute aste cuvinte ale Majestății Sale, dacă nu Te-aș ști a fire în locul lui.

Cât încredințarea împărătească atât și îndorsăția la instanția d'intie, dar mai vârtos stările mele m'au silit ca să aștept eșitul lucrului aici, neputând a pleca pentru detorii și pentru lipsa banilor.

Și de vedeam din zi în zi a se îngroea starea mea, totuși, încredințarea Inălțatului Impărat și dreapta cererea noastră dela care fericirea atâtor mii de suflete atârnă mă mângâiau și-mi făceau nădejdea cea mai bună; mai vârtos că-mi era poruncit ca să dau socoteală cheltuelelor; precum am și urmat, și încă înainte de aceea, cu altă instanție, în care mă rugasem de 1500 fl. pentru lipsele mele, care nu le puteam mai purta.

Patru luni se vor împlini acuși de când trebuie să aștept aici după Rezoluția Inaltă, prin care întârziere numai mai mare greotate, cheltuele supărare și neadeverință despre toată starea lucrului mi s'au pricinuit, prin ce unilor dintre frați și tot lucrului cea mai mare nenorocire s'ar putea întâmpla.

În urmă după aste toate *căpătai în 29 Iulie o rezoluție* care toată cererea-mi tăgăduște împotriva încredințării împărătești. În ce stare tristă trebui să ajungă lucrul și eu văzându-mă acuma după atâta vreme depărtat de toată nădejdea, și că cererea cea mai dreaptă nu se ascultă.

De ce mai mult cercetez numărul și cumpăn rugăciunea aceasta despre cheltuele și toate împrejurările cu acea cerere împreunate, de aceea mai tare mă încredințez că această rugăciune este cea mai dreaptă. De cându-i n'a fost oprit a așterne dreapta rugăciune și plângerea sa înaintea Impărăției. Cumcă plângerea noastră n'am putut a se face numai prin instanție, adeverează lucrul însuși, ființa lui, întinderea și mărimea lui, purtarea lui, lungimea de vreme de când ține, urmările care au tras după sine, și în urmă eșitul, carele în toată privința e vrednic de luare aminte. Nu e de lipsă să mai aduc aminte, *că eu am fost cunoscut de toată Impărăția ca Deputat*, și că însăși, Impărăția au ajutat în tot modrul lucrul acesta, ca unul dela care folosul a toată împărăția se trage. Spre acest sfârșit sunt cheltueele o lipsă fără care nici de cât nu sar fi putut face ceva

(traducerea se oprește aci)

CII.

Scrisoarea lui Theodor Popovici, Protopresbiter al Chişineului şi Zărandului către Moise Nicoară.

Sept. 1817.

Iubite Fiule!

Din scrisorile care le-ai trimis la Profesorul Diaconovici am înţeles toate cele ce ne sfătueşti şi ne înveţi să facem şi ce să vorbim la venirea Înălţatului Impărat şi a Mitropolitului cu Putnic; despre care fii încredinţat că ne vom sili tot aşa să facem: însă Înălţatul Impărat precum se vorbeşte nu va veni pela Arad, că numai pe marginile ţării umblă: şi în 27/15 Septembrie va fi la Caransebeş iar noi ori cum vom face, ca 4 sau 5 să mergem a-l întâmpina acolo. Apoi toate ce vor fi de lipsă după îndreptarea Ta fiiule vom vorbi, numai aceasta una nu voi putea cere, ca căutînd la stările împrejur, cele de acum ale Diezezii Aradului, cu de lipsă este ca să se numească Vlădică cât de curînd: că cu Administraţia prea multe învrăjbi se fac pentru strămutările capelanilor în parohiile vacante, şi cu îndepărtarea aceasta şi îndelungarea se va îngădui timp ca vrăjmaşii noştri să afle meşteşuguri ca să împedecă cererea noastră. Alta e prea de lipsă ca să se uşureze ceva greutăţile care până astăzi le purtăm şi care mai vîrtos în mine se rezămă: eu bucuros fac toate ce sunt pentru luminarea şi fericirea neamului meu şi mă jertvesc, numai pentru slăbiciunile bătrîneţelor mele nu pot din destul ajunge la împlinirea şi îndelungarea trebilor acestor grele şi mari. Deci voia noastră din aceste cauze nu este să fie administraţie, iar mai pe urmă fie şi aşa, însă Administrator să se pună Rumân precum zici: Aicea după poftirea lipselor de acolo, am făcut una mie de florinţi, şi învaţă-ne cum să ţi-o trimitem. Apoi de judeci că va fi bine, noi foarte poftim să grăbeşti până la venirea Impăratului a fi aici şi să ne mai vorbim şi cu gura despre starea lucrului nostru. Mai departe fii şi lucră precum şi până acum, că noi cu toate păsurile şi facerile Tale suntem îndestulaţi.

Fii sănătos.

„În fiinţa mea fiind în Arad“
 „în 3/15 Septembrie '817.

Th. Popovici
 Protopresbiter al Chişineului şi Zărandului.

CIII.

Scrisoarea lui Nicolae Suciu, paroh în Jula, către Moise Nicoară.

In Ghiula 22 zile Sept. 1817.

Primind o scrisoare a D-tale, care 19 zile Sept. după calendarul nou fiind trimisă, întru care scrisoare înțelegând, cumcă nu te înștiințează nici unul din frații noștri, dar cu adevărat, *mulți dintre frați s'au întors în partea Sârbilor*, nici vreau ei să știe de Rumâni precum întie e Protopopul din Galșa, care e acum mai mare hulitor asupra Rumânilor, încă și asupra D-tale face multe pletce, precum mi-au vorbit mie Preoții dela Cuvin, că de cum lucrează el pentru binele săracilor Rumâni, nici pre cei ce vreau să facă vreun bine nu-i lasă a face, ci îi întoarce cu cuvinte ca acestea : că nu o fi nimic de Rumâni, numai noi să mai așteptăm până vom vedea cum va fi sfârșitul lucrului, apoi atunci vom sta și noi dacă va urma lucrurile bine. Și iarăși ce au lucrat cu Parohia cea vacantă a Cuvinului, cum că au pus pe Capelanul namesnicului dela Zărand, care de cum să fie vrednic de Cuvin, dar nici de un sat care e mai rău sau mai slab în Eparhia Aradului, și săracii Cuvinani nici într'un chip nu l-or învoit ca să-l primească loru-și Preot, și au fost și în Consistor, și au dat Instanție cumcă lor nu le trebuie un Preot ca acela care fiind cociș protopopului din Kișineu; numai lor să le dee Preot vrednic să fie de a lor biserică, și apoi dând ei acelea înlăuntru și și mai multe Punturi s'au sculat Protopopul și cu Administratorul asupra Preoților și norodului dela Cuvin cu cuvinte foarte urâte, și așa scriindu-mi mie Preoții dimpreună cu norodul, m'am dus la Cuvin ca să văz : doară vom putea face opăceală până ce va veni Episcop, și am fost și la Arad la Administrator și i-am vorbit cuvinte frumoase și m'am rugat ca să rămână Parohia așa ca să o administreluească acei doi preoți până în venirea Episcopului, dar nici într'un fel de chip nu l-am putut întoarce că tot cu aceea m'au înecat că de nu o trimit Preot, Cămara ia pământul, și cum că are poruncă dela Consilium să așeze preoți unde e de lipsă, și eu arătându-i precum în Cuvin sunt 2 preoți vrednici care pot sluji cele cuvincioase lucruri preoțești, pentrucă case nu sunt numai 270 peste tot adecă în tustrele parohiile; dară tot nimic nu mi-au folosit. Și mergând tot într'aceea zi sătenii dela Cuvin și au cerut instanția afară și că să le dee răspuns după instanție, dar decum să le dee, dar nici să vorbească nu i-au lăsat, numai le-au arătat ca să meargă pe Consistoriumul viitor iarăș că atunci le va da, că sătenii într'atâta au stat că dacă nu le va face destul, ei minton vor merge la Carloveț și spuindu-mi ei mie dimpreună și Preoții, cumcă nebunul acela de Protopop din Galșa, ar vut lua dela Capelanul dela Zărand pentru Parohia Cuvinului 1000

de zloți și fiind fratele Capelanului acoloa în Cuvin în anul acesta birău, i-a dat atestat numai singur fără de jurații lui, care ei singuri mi-au spus, și acum nu știu nimic, ce or ales până mă voi duce acum la culesul viilor.

Alta iarăși pe cum văz cumcă peste scurtă vreme îmi va face mare supărare consistoriumul Aradului, cumcă acum au orânduie pe feciorul popii bătrân pe Athanasie, Preot în Jula, și acum de va veni, eu nu știu singur ce voi face, că mie cu Thanasie nu mi-i voe ca să rămân: numai acum, cum mă înveți frate, cerca-voiu pentru Cuvin ca să mă ducă acolo, au ce voi face, și cred că aceste patimi ale mele tot cam prin Gălșanu mi se pricinuesc mie, fiindcă el au știut cugetul meu.

Alta, iubite frate: Inaltul Impărat nu va veni pe aice precum mi-au spus Diaconovici Profesorul, ci va merge pe la Caransebeș, și pentru lucrurile cele ce ne-ai fost trimis, adecă pentru venirea Impăratului pe aice, noi ne-am fost gătit, precum Șerban au mers pe la Oradie și pe la Beinș, Namesnicul dela Zărand la Beliu și Popa Ioan de Herdej pe Mureș în sus la Julița, dară cu adevărat acum nu știu ce or ales, că de atunci nu m'am mai întâlnit cu ei.

Spune închinăciune fratelui Dimitrie. Mila lui D-zeu suntem toți sănătoși. Sărutându-te așteptând doritorul răspuns, să fiți sănătoși.

Nica Suciū m. p.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 173—174 (în cirilice).

CIV.

Scrisoarea lui Dimitrie Tichindeal către Protopopul Th. Popovici din Chişineu.

Preacinstite Domnule Protopresbiter,
Domnule mie mult preţuite !

Sosind în Arad la Domnul Diaconovici am văzut încă o scrisoarea de a lui Nicoară în care către banii cei trimeşi încă mai cere şase mii de florinţi. Ştiu că ți-au împărtaşit-o D. Diaconovici prin Popa din Erdeös.

Preacinstite Domnule Protopresbiter ! *Mai fă-te surd de către așa lucruri și scrisori, și îndatorî pentru Nicoară ; pe vorba popii Şerban, sau pe scrisoarea D. Diaconovici nu te mai pune, că datoraii te pun în grije , grija îţi pierde pofta de a mânca și dormi, aceste strică sănătatea și stricându-se sănătatea vine omul în beteşug, și așa urmează scurtarea vieţii. Și Domniata ești de lipsă ca să mai fii sănătos și să trăești mulți ani.*

Bani mai mult nici un creițar nu trimite ; nu crede că nu are cu ce veni acasă ; acele sunt scornituri ca să mai aibă cu ce şede la Vienna.

Ia nu trimiteți de vezi nu va veni ; ba frumos vine ca popa.

Dela Arad nu mai scrie să vină, fără scrie-i Domnia Ta lui Nicoară să vină acasă, că bani nu să ai de unde trimite, și să nu şadă mai mult pe cheltueala Clerului din Arad la Vienna, că nu are acuma nici un lucru acolo mai mult.

Aceasta am voit a-ți scria, întâi ca să dobândim Episcop mai cu grabă, a doua ca să vă păstrați de datorii și cheltueli mai mult ; a treia ca să te îmbucuri de rodurile făcute, și scrisoarea să nu o arăți la nime.

Sluga D. Tichindeal m. p.

Becicherec 28 Oct. '817.

(pe plic) Von Klein Becsker.

Den F. Hochwürdigen Herrn Teodor Poppovics Vicearchi-
Diacon g. n. u. r. zu Kis-Jenjeo.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 241—242 (în cirilice).

CV.

Teodor Șerban, paroh în Siclău, către nepotul său, Moise Nicoară.

Doritul și iubitul meu din tot sufletul Moise
Dumnezeu să te binecuvinteze!

Din toate lucrurile până acuma dela Domniata trimese am fost stăruitori noi vreo trei sau patru persoane cu mare greomânt și necaz am purtat și împlinit, D-zeu să ne crează: dară acuma din cartea această nouă trimisă în 7 zile lunii Octombrie a anului aceasta '817, văzând ce într'însă grăește, unii dintre noi, înțeleg într'un chip, alții într'alt chip, precum stă înscris, că cu multe blăstămății și minciuni ai fost înșelat de a rămâne *la Viena*, aceasta noi unii nu o înțelegem unde urmează, am vrea a ști descoperit.

Alta iarăși aceasta este mai vârtos fiind înștiințați din toate părțile că cererea noastră se va împlini că e dreaptă: dară am fost înșelaț(i), aceste două cu de totul, unii așa le înțeleg cum că lucrul nostru în nimica au rămas și nu-i cu un cuvânt alta cum că fiind în cartea mai înainte trimisă când pentru *mie* au fost, unii zic că până în vremea aceea n'ai fost cheltuit numai *o mie*. Dară de atunci încoace cu ce modru s'au făcut o atâta cheltuială fiindcă nu i-ai înștiințat despre aceste 5.500 fl., așa dară silindu-mă pe mine a te înștiința pre D-ta pentru aceste lucruri aici însemnate, durându-mă sufletul scriu D-tale ca ori ce fel de modru să capeți prilej de a putea veni acasă, ca suma aceasta cu grabă să se poată împlini, că noi trei protopopi Ioan Șerb și Șerban, aceasta sumă din sus numită nu o putem împlini că alții nu sânt, cum și până acuma noi toate greotățile le-am purtat și suntem legați în toate părțile. *Gălșanul* nici nu vrea a ști de aceste lucruri, numai a cleveti ce nu voește D-zeu. Dacă ne vom întâlni îți voi arăta.

Nu slăbi din nădejde, sau să te mârhești pentru aceste ce le vezi în scris date că noi aceștia *gata sântem a ne jertvi până în sfârșit*, numai până în venirea D-tale acasă, singuri nu putem. Rămân gata spre slujbă și voitor de bine.

Unchiu adevărat
Teodor Șerban paroh m. p.

Dată în orașul Siclău
6 zile 9 brie '817

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 193—94.

CVI.

Scrisoarea lui Nicolae Suciu, paroh în Jula, către cumnatul său Moise Nicoară.

în Giula 4 zile Dechemvrie 1817

Iubite Frate!

Cu adevărat amândouă cărțile trimise le-am căpătat dintru care prea bine sarcina lipselor, și gresitățile D-tale le cunoaștem; cari și noi asemenea de dorul vostru le purtăm, dar frații noștri cei D-tale încredințați că nu te înștiințează, pricina nu știu: cunoscut-am dintr' alții aceasta precum că: Gălșanul de osteneala D-tale nici că vrea a ști, carele mai vârtos de acolo iscusind că el ar fi fost pricina și la examenul trecut Preparandalnic de tocma așa de aspru D. Uroș pe Seneorul Shoalelor l-au purtat: cât mai pre urmă și din stare a-l depune se îndura. De aceea și D-lui a te înștiința îndrăznire nu are!

Pentru bani, că au, sau nu au, și ce lucrează nu știu, ba și ce vreau nimic nu cunoaștem, însă știu aceasta că ori când și cu cine mă întâlnesc dintre cei obligați în Deputație tot cu aceasta ne înecă cum că s'au trimis Prenepotenția D-tale și cu ce a vieții aibi. Dar lor le lipsește barem câteva rânduri în scris ca o pedeapsă ca să se pocăiască, trezească și aducere aminte de relele urmări, care din nebăgarea lor în seamă vor cura, precum din scrisoarea D-tale bine am cunoscut, cari a pătimi și vrednici sânt. *Rău cunoscătorii!!*

Ce se atinge despre starea noastră sântem toți laudă Domnului sănătoși, însă în cât se cuprinde despre mine tot în starea cum am fost sânt, iară că-mi scrii, sânt paroh au ba? eu nu-s, ci cu trimiteră Plenipotenției aceia dat-am și eu la *Unchiul Șerban* pecetul meu, apoi poate fi că m'or însemnat și pre mine acela a fi, bucuria Popii bătrânului e fiindcă feciorul lui au venit în Jula luat ajutor, și se tare mângâie nădăduind că Sârb va fi Episcop, zicând că Înălțatul Impărat mergând către Scaun, tocmai în Carloveț la Mitropolitul au fost pre prânz. Apoi întia mea rugare-mi iaste ca să-mi descoperi cum că carii avem bună nădejde, noi au ei, ca nu urmând după voința lor, cu ei nepretin să fiu. Rogu-te răspunde-mi că eu și toți ai noștri poftindu-ți cel prea fericit bine și sărutându-vă sântem

Al D-tale

iubit frate Nicu Suciu

prezviter în Ghiula

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 175 (în cirilice)

CVII.

A. G. Wrba, secretar împărătesc, către M. Nicoară.

Ihren Brief erhielt ich erst heute am 14-ten und Seine Majestät der Kaiser erteilten ohnehin heute einem anderen ein Audiënz zu welcher jedermann nun abermal die Vormerkung im. K. K. geheimen Kabinete anzumachen hat.

Belieben Sie also, sich an dasselbe wegen einer Audiënz bei Seiner Majestät dem Kaiser und an Seine Excellenz dem Herrn Oberhofmeister Grafen v. Wurmbbrand wegen einer Audiënz bei Ihrer Majestät der Kaiserin zu verwenden.

Ubrigens bedaure ich, Ihnen nicht wesentlicher dienen zu können, da der Gegenstand Ihrer Bitte ausser meinem Wirkungskreise liegt.

Empfangen Sie die Versigherung meiner besonderen Achtung.
Wien, den 14. Dec. '817,

A. G. Wrba.

Herrn M. Nicora, Deputaten.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 281.

CVIII.

Scrisoarea lui Ioan Püspöki către Protopopi în chestia banilor cheltuiți.

Prea Cinstiților Domni
Domnilor mie mult Prețuiți!

Socotindu-mă a fi un trup cu Domnile-voastre în lucrurile Nații, scrisoarea aceasta a Domnului Nicoresc a o ceti am îndrăznit, din carea, nici mai mult nici mai puțin, de cât ce am știut până aci, am înțeles. Eu nu mă pricep ce lucru poate să fie și ce pricini are Ablegatul Nații *a ne ține cu vorbe, și cu scrisori deșerte*, și ce drept are a ne ține ca și pe niște slujitori ai săi, și *a șede peste voea Neamului în Vienna*, și din zi în zi a face și a ingrămădi datorile cele multe, cari și cu vremea pe trei sau mai mult pe patru oameni vor pica, și doară pre aceea și nenorocoși pierzând avuțiile sale, vor face. Înaintea mea suma datoriiilor făcute nu-i cunoscută, dară totuși cred, cumcă acele la opt sau și la mai multe mii se vor sui: acumă dară socotit trebuie înainte doua întâmplări, adecă, dobândind Nația ce-

rerea sa cine a plăti datoriile? Episcopul? cu bună seamă nu, fiindcă în anii cei dintâi până ce se va întocmi ca un Episcop după cuviință, cu mult cheltueli și mari va fi îngreoeat, dară pe lângă toate aceste, nici veniturile Eparhiei nu-s așa de mari ca din aceea o datorie mare ca aceasta să se plătească. Nice nu văd alta cale, numai aceea ca toată datoria aceasta prin Preoți și alții făcători și voitori de bine Mireni să se plătească. Dară de nu va dobândi Nația cererea sa, ce vor face aceia cari sânt iscăliți și stau bun dert datoriile făcute? Episcopul de Sârb, cu bună seamă nu, ba încă nici preoții, cari se văd acuma a ține partea Nației, alții de scumpi, alții de frică Episcopului; încă pe lângă toate aceste se pot și opri preoții prin Episcop, ca nici un cr(eițar) să nu dee în tieltueala aceasta. Așa dară, ce vor face iscăliții atuncea? S'or văeta, iară pizmașii-și vor bate joc de dânșii.

Drept aceea Domnilor! Rogu-vă și iarăși vă rog, fiți înainte privitori, nu vă lăsați pre clipita aceea (care cu bună seamă va urma) când vor veni după datorii, și nu numai cu cuvinte blânde ci și cu jucuția cea mai aspră vor pofti banii săi, și dela cine? Cu bună seamă dela cei în contracturi iscăliți. Aicea dară, nu văd alt sfat a fi bun, numai acela ca acuma minton fără de zăbavă, fără nici un toiu, cu cea mai mare liniște, și luare de seamă, banii depe la preoți și mireni, carii înaintea Domniilor Voastre, despre dragoste către neamul nostru vor fi cunoscuți, să-i strângeți, și datoriile a le plăti să vă siliți, că până ce va eși Rezoluția, toate se pot face, fiind oamenii în bună nădejde. Dară eșind odată Rezoluția împotriva doririi și cererii noastre toată silința va fi fără de folos, și iscăliții vor fi nenorocoși. Iară și iară vă rog svătuiți-vă și vă siliți ca primejdia ce se poate naște să o înconjurați.

Acuma mă întorc la această scrisoare, care fără de subscrierea numelui, fără datumul de unde, și prin cine s'au scriat, au venit, și numai din trăsături se vede a fi scrisoarea Nicorescului Scrisori ca aceste ar putea fi Neamului nostru spre scădere, încă spre scădere mare, fiindcă scrisori așa slobozite de tocmai sunt nevinovate, se văd a avea întru sine un lucru ca acela care doară împotriva celor mai mari e scrisă, și prin care atare nebunie se lucră mai vârtos pentru aceea, fiindcă scrietoriul a se subscria nu cutează. Dară pe lângă toate aceste știm și aceea, cum că mulți se află cari numai odată văzând scrisoarea noastră, așa de bine știu întocmi slovele și a urma scrisoarei cât singuri trebuie să adevărim cum că o scrisoare ca aceea e a noastră și nu a altuia. Așa dară totdeauna putem avea frică, cumcă prin scrisori ca aceste doară voesc a ne înșela și a scoate din noi cu ce gânduri suntem, ca așa în cursa nouă gătită, mai pe ușor să ne introducă. Eu nu mă îndoesc cumcă scrisoarea aceasta e a Nicorescului, numai una aceasta am pofti, ca precum noi

până aci toate ce am făcut, le-am făcut fără de viclesug, așa și de acum înainte toate vicleniile din lucrurile Neamului lepădate și afară departe să fie scoase. Noi n'avem nici o pricină a zice și cu aceea a-i infrica oamenii cumcă Impăratul voește „unirea noastră“, de nu doară pentru aceea ca să nu deo oamenii nimica și ca să ne lese și aceia, cari până aci tot cu noi au ținut, apoi cum ne-ar sta nouă a respira minciuni și încă împotriva Impăratului, dela care toate cele bune așteptăm. O! doară nu știți cumcă Impăratul are oamenii săi, care grijesc de tot pașul nostru și cari toate întâmplările și respira-tele vești Impăratului le împărtășesc. Acuma doară o scornită veste ca aceasta mincinoasă, rogu-vă, n'ar putea pricinui Impăratului o turburare, ca aceea ca el, de au și voit a ne da Episcop de rumân, odată să se întoarcă și să zică: „Rumânii sunt oameni necredincioși, nu-s vrednici milei mele, și jocul cel pela sfârșit dobândit odată cu nebăgare de seamă și nu a noastră, către Impăratul arătata desnă-dejduire să-l pierdem“.

Eu datorinții mele am cunoscut gândurile aceste ale mele a vi le împărtăși, de li-ți afla aceste de urmare vrednice, primiți svaturile mai sus scrise, de nu, așa lucrați cum veți socoti că va fi mai bine. Cugetul meu va fi odihnit știindu-mă că toate ce am făcut și v'am împărtășit, din inimă fără de prihană au eșit.

Ce se atinge de lăcuirea Ablegatului din Viena, eu și într'acest lucru v'am scris, dară nedobândind nici un răspuns nu știu ce ați lucrat și cum v'ați hotărât.

Intru altele sărutându-vă rămân al Domniilor voastre în Oradea-Mare 28-le Dechem. 1817.

Șerb umilit

Ioan Piușpechi m. p.
Director.

Acad. Rom. Ms. 2'39 f. 109—10 ¹⁾

¹⁾ Scrisoarea i-a căzut lui Moise Nicoară în mână cu ocazia vizitei la un protopop (probabil la Th. Popovici). Scrisoare pe care protopopul o aruncase la cele nctrebnice. (După o însemnare a lui m. n.)

CIX.

Dela Moise Nicoară: **GÂNDURI INDURERATE, ale unui înfrânt în lupta pentru idealul național.**

(Decembrie 1817)

P. S. Perderea de slujbă, fără cea mai mică dobândă de bine au de neîmplinirea detorințelor, acum când după o mulțime de ani ci patimi, socotii că sunt în calea aceea care ar putea să-mi aducă un căpătâi de răpăjiciune și să-mi deschiză mijloacele de a arăta oarecare vrednicie Patriei și Neamului; perderea de slujbă după sâr-guințele mele cele mai călduroase, încă mai 'nainte de ce s'a împlinit anul dela întoarcerea mea din Țarigrad, și a petrece de-atâta vreme cași cum într'o sihăstrie, fără izvor, fără nădejde, desprețuit, neluat în socotință, clevetit și știrbit în cinste și renomie prin răotatea javrelor. Adevărat grea stare este d'a o suporta, pe lângă toate puterile sufletești și a minții ce-și poate cineva așonisi prin o lungă pățire, speriiță și matura dijudicare. Iară toate astea ași socoti că sunt nimica în cumpănă cu ideea aceea, că depus fiind voinicește și după bună plăcere, neaflând ascultare nicăieri de a putea învedera neprihănia mea, numele meu rămâne înfierat și înfis cu săgeata sân-geroasă a descinstirii în ochii lumii. Au doară va cerceta cineva că cu drept? au pe nedreptate? Conștiința curată adevărat că e pavăza cea mai putincioasă contra pleznirilor de înșelătorie și împotriva asalturilor neadevărului, dar nimenea nu destulește sieși...

Acad. Rom. Ms. 4645 f. 57 (calendarul din 1817)

CX.

Fragment de scrisoare, în care Moise Nicoară își așterne PROFESIUNEA DE CREDINȚA.

Circa 1817—1818

Frate Rumâne

Din zilele cele crude a tinerețelor mele nu cunosc altă *patimă mai puternică și care să se fie imputerit întru atâta sufletului meu, ca și iubirea de neamul meu și de fericirea lui, ca să scape din jugul cu care e asuprit, și să se spele de toată lutosia, cu care au fost negrit naintea altor neamuri. Pornirea asta a sufletului meu fu din început*

cauza, de nu mă apucaii nici odinioară de vreun lucru, care mi-ar fi vut aduce mie folos. O nenorocire mare în sine, altora ar fi fost și nefericirea, iar mie cu adevărat nu! Că urmaii cugetelor mele.

Episcopia Aradului făcu de multe neștiute se descoperiră și nevăzute ieșiră la vedere. Multor păru bine din străini; multor rău, că nu vor să ajungă Rumânii la ceva luminaie; alții voind a-i despărți de Sârbi, voiau să-i mai slăbească și apucându-i supt ghearele sale mai mult nici o nădejde să nu poată avea a mântuirii sale. Cea mai mare parte a aleanilor au socotit prilejul acesta mai bun a fi spre aceea, ca Episcopia aceasta să o aducă la unire. Nu pentru alta ci numai că așa astăzi mâine amăgind pe unii și alții cu diregătorii, să se însoare — pe cum toți cei mai mulți uniți fac — și să ieie popistășiță; și așa încet amestecându-se cu Ungurii și cu Nemții să se facă popistași, și făcându-se toți încet Nemții și Ungurii să steargă numele rumânesc. Pe Rumâni ațâță și îndeamnă asupra Sârbilor, pe Sârbi asupra Rumânilor, adecă, că nici unul, nici altul lăsându-se, în urmă să se facă împerechere,¹⁾ și amândouă slăbind să fie jertvă dușmanilor, și să le strice privilegiurile prin care numai singur au stat până acum legea noastră în țara ungurească, și limba; că măcar de au și fost Sârbii dușmani limbei românești totuși nu au putut șterge cu toate mijlocirile și tehnele lor. Însă făcându-se cineva popistaș, sau numai unit și apoi să se însoare cu o popistășiță, atunci pace de rumânie și de limba acestuia și a fiilor lui. De Rumânii noștri nu e minune că nu le pricep aste; că sunt părăsiți, și n'au aluns încă departe cu mintea pentru starea lor! Dară Sârbii, cum pot mai marii lor fi așa orbi, cât nu le pricep? Rumânii voesc Episcop de rumân ca să se mai lumineze și ei; aceasta este cu drept naintea lui Dumnezeu și a lumii. Da pentru ce stau ei morțiș întru aceea ca Rumânii să nu ajungă la ceva? Au oare fiind și Rumânii procopsiți și în stare mai bună, n'ar putea fi ei tot pretini și încă mai mari cu Sârbii decât până aci? Oare nu s'ar putea mai bine păzi de lanțurile aleanilor decât până aci? Oare n'ar putea mai bine apăra și ține privilegiurile neamului și a legii decât până aci? Privilegiurile sunt a Rumânilor cași și a Sârbilor, dară pecum au fost stările până acuma Sârbii nepreceptuți voiau să facă pe Rumâni încă și mai nepreceptuți ca să crează, că privilegiurile sunt numai a Sârbilor. Ce pricină puteau dară a avea Rumânii ca să privegheze spre ținerea, întărirea și întemeerea privilegiurilor? *Sârbii au luptat ca niște nepreceptuți, însă teme-te de alții...*

Acad. Rom. Ms. 2440, f. 122 (în cirilice)

¹⁾ ceartă, învrăjbire (C. B.)

CXI.

Scrisoarea lui Popescu Iosif către Moise Nicoară.

(Oradea-Mare) 18.8 Ianuarie 21

Prea Inalt învățate D-le!

Foarte m'am bucurat văzând scrisoarea din datumul 23 de zile Dechembrie, iară deschisindu se prin altul, foarte m'am supărat, mai vârtos pentru a celor din Varmegia Aradului, fiindcă o au căpătat deschisă. Cartea din datumul 30 Dechembrie nu am dobândit, ce se atinge despre oamenii noștri, pre unii și cari au fost mai de mare ajutor foarte tare i-au înstrăinat de către D-ta pentru că nici decât nu le scrii, pentru care mă rog scrie când și când câte o carte la Vulcan și la Director că nu se cuvine a-i trece cu tăcerea pre cei rugați cândva, fă tămăduire mântuindu-te, că până acuma au fost întunecate lucrurile de a scria ceva și altele... că să-mi crezi mie că foarte rău faci că nu scrii nimic. Vestea mai multă iaste *de Pudnic și de Chenghelați* a fi Episcopi: *de cest din urmă am auzit din Vulcan că va fi*, toți sunt fără de nădejde mai tare înstrăinați. Administratorul B(olici) Procop se află pe aici învățând și propovăduind în limba rumânească să iubește tare pre sine cu toții, și de aici va merge la Beliu, ca și acolo să se facă iubit.

Acestea înștiințând sunt

Ianuaris 21 '818

P(opescu) I(osif)

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 68.

CXII.

Scrisoarea lui Nicolae Suciu, paroh în Juła, către Moise Nicoară-

(Jula 1818 Febr.—Mart.)

Iubite Frate!

Intru toate cele mai de înainte trimise scrisori despre răpău-sarea *Părintelui Moisi*, a cuvânta n'am știut fiindcă *moartea lui* s'au întâmplat în luna Ian. 21 zile despre care gâlceavă între norod s'au ridicat căci unii vroiau pre fiul Popii bătrân, mai ales neguțătorii pentru că știe limba grecească ceti, iară alții nici decum nu voiau ca să aibă ei popă grecesc, mai ales unii, ci ei așa vreau, ca pe Pruncul Popii Moisi adevă pe Theodor să-l așeze capelan în locul meu, și mie îmi vor da locul popii Moisi, și ca după moartea mea sau a bătrânului să fie următor pruncul popii Moisi. Ci eu nu știu ce mă face între ei, căci feciorul Popii Moisi, adevă Theodor, cu totulul tot e neglegt de cuvântare și de cetanie, n'am nimic a nădăjdui despre el, iară acestalalt adevă Thanasie, fiul bătrânului e Sârb, și acum dară pe cum mă vei sfătui voi lucra, ci și despre partea umblării mele pentru căpătarea singhelii, mă rog recomandăție de va fi cu puțință la Protopop... Dară Administrator până acum nu ne-au venit că au numai aceea așteptat, apoi atunci voi vedea ce-mi va răspunde, vrea-va ca să-mi facă el îndestulare despre singhelie au ba. Ci numai eu cu foarte mare greotate sânt acum, că numai singur sânt în oraș și la biserică, și în popor n'am nici o odihnă, numai tot du-te, vină. După primirea scrisorii frăției voastre am avut gând a face cele mie de Domnia-Ta arătate, dară Dumnezeu ce am lucrat, precum bine au voit, mai mult iubite frate anume nu-ți pot scrie că sunt foarte înstrăinat de lucrurile care mi-s încredințate.

Sărutându-te rămâi iubit frate

Nica Suciu m. p.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 177—8 (în cirilice).

CXII.

RECURS făcut de Moise Nicoară în chestia rezolvării problemei datoriiilor din vremea Deputăției lui :

După răspunsul la cea din 17/VI. prin Bito, dedui asta, ma nu vru Kováts apoi să se ee sus; fi găsii în Congregație.

Aradul vechiu Iunie 1818

Inclyta Universitas!

Posteaquam Determinatione Inclytae Universitatis humillimum meum Recursum, pro facultate ex Clero et Populo Valachico, sine subveniendi difficultatibus ex contractione aeris alieni ia promovendo negotio Episcopum Nationalem concernente enatis, praecipuos convocandi respiciente id effectum est, ut ex longiori remora per Remostrationem Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico fiendam inevitabiliter subsequenda. impossibilitate pro praesenti modo quopiam convenienti et non aggravante debita praetacta exolvendi, necessario plures ex gremio Inlyti hujus Comitatus ob debita suo nomine cum scitu attamen et assensu reliquorum, tamquam pro re communi et omnium salutem respiciente contracta, neque tamen ad tempus praefixum repersoluta, diversi generis ingratae sequelae cum amissione domesticae tranquillitatis securitatis et fors totali rei familiaris ruina manere debeant; obligationi itaque sanctissimae duxi inclytam Universitatem humillime rogare, quatenus, quocumque in casu sive unus alterve singillative et immediate, sive vero plures insimul aut mediate tantum, ob similem ad evidentiam pro mentionato totius Cleri et Populi Valachici Negotio solummodo contractorum debitorum suo tempore non praestitas repersolutiones, per Creditores infestarentur aut plane aggravarentur atque variis afficerentur, pro paterna tantum felicitatem cunctorum sine discrimine animo fovente sollicitudine, eorum status atque securitatis in secus tam justa causa condignam reflexionem et gratiosam protectionem habere dignaretur, usque emanationem ulteriorum desideraturum altiorum ordinationum; quibus conformiter ipsorum tam insufficientiae, quam etiam in agendo pro nunc impossibilitati atque imperitiae, et defectui uberioris ipsius rei status notitiae unanimiter succurendo, eo ipso ipsis malis ex praefata pecuniarum mutuatione enatis mederi posset.

V. Aradini die 20-a Junii 1818

humillimus servus
M. N. Deputatus etc.

CXIV.

CIRCULARA emisă de sesia consistorială din Arad 1818 Aug. 30, către toți parohii, pentru recunoașterea lui Iosif Putnic ca Administrator al Eparhiei arădane.

Cucernicilor D. Parohialnici Preoți mie iubiți!

Ce fel de poruncă dela Excelenția sa Domnul Arhiepiscop și Mitropolit pentru venirea Inalt Preasfințitului *Domn Iosif Putnic* am primit din aice adăogata a C. Consistorium către mine trimisă scrisoare veți vedea Cucerniciile Voastre:

Binefncuviințate Domnule Protopresbiter nouă iubite!

Excelenția Sa Domnul Arhi-Episcop și Mitropolit al nostru, Domnul Stefan Stratimirovici prin milostivă scrisoarea sa de 31 lunii lui August dnpă calendariul cel nou, anul curgător, arătând cumcă A Sa Chesaro-Crăească Mărire bine au voit pre Preasfințitul Episcop al Pacrațului Domnul Iosif Putnic, *ca Administrator văduvei Eparhiei aceștia* al Aradului a-l rândui, poruncind ca tot *Clerul al Eparhiei aceștia pre sus numitul Domnul Episcop, ca al său Episcop a-l primi, a-l cunoaște, și cu toată cinstea, și întru toată ascultarea luiși totdeauna a arăta să aibă.*

Pe lângă aceea, și aceasta se poruncește ca în locul numelui Excelenței Sale Domnului Arhiepiscop, numele Domnului Episcop Iosif Putnic să aveți întru rugăciunile cele bisericesti de aici înainte a pomeni.

Carea poruncă întru urmarea încheerii consistorialnicii de astăzi Ți se poruncește Binecuviințeniei Tale ca să aibi a o împlini, întru celelalte rămânem

Al Binefncuviințeniei Tale

Voitor de bine

N. N. Consistorium Eparhialnic
de lege greco ne unită a Ara-
dului.

Datu-s'au din sesia Consistorialnică
30 lui August 1818 în Arad ținută.

*

Pentru aceea se poruncește Cucerniciei voastre ca de acuma înainte numele Domnului Inalt Preasfinției Sale în slujbele cele Dumnezești să se poruncească în locul Excelenței Sale, adecă: „*să pomenească Domnul D-zeu pe Preasfințitul Arhiereul nostru Iosif întru împărăția sa*“ și celelalte, care poruncind

Sunt voitor de bine

Gheorghie Kirillovici m. p.
Protopresbiter

în Gașa 2 zile Septembrie 1818

1. *Musca*: „Am primit în luna Septembrie în 2 zile și l-am trimis în 2 zile.
2. *Maghiarat*: „Am primit în 2 zile Septembrie și l-am trimis în 2 zile.
3. *Agrij*: „Am primit în 2 zile Septembrie și l-am trimis în 3 zile.
4. *Arăneag*: Am primit în 3 Septembrie și l-am trimis în 3 zile Septembrie în anul 1818.
[Urmează apoi în ordine cronologică următoarele parohii în acelaș sens].
5. *Drauț*; 6. *Dud*; 7. *Nadăș*; 8. *Tauț*; 9. *Târnova*; 10. *Chicheri*;
11. *Moroda*; 12. *Sicula*; 13. *Seleuș*; 14. *Cherechi*; 15. *Pâncota*: „Am primit în 14 zile Septembrie și am trimis în 14 zile Septembrie anul 1818.“

Acad. Rom. Ms. 2443, f. 335 (în cirilice)

CXV.

Theodor Șerban, parohîn Șiclău, către nepotul său Moise Nicoară.

Fericită sănătate poftesc Domniei-Tale iubite nepoate !

În Marțea trecută fusei la Domnul Prota în Chișineu, cu dânsul am și prânzit. Mi-au arătat mare bucurie. Foarte cu bună voce era. Îmi spunea de Domnul *Pudnic* cum l-au cuprins de cu drag zicându-i multe și acesta arătându-i, cum că zice: „toate lucrurile le-am luat în seamă dela *Brancovici*, că și dânsul este aci, și dela *Bolici Procopie* dară am găsit niște lucruri, multe fără de cale, cum și de *Dumniata* mi-au dat niște lucruri ca să te lipsească din *Protopopie*, dară aceea nu poate fi acuma la bătrânețe, ai slujit *Curtea* de atâția ani, și acum la slăbie să te lipsești nu-i cu cale, aceea nu poate fi!“ — Singur *Pudnik* grăind aceste *Bătrânului*! și iarăși cuvântându-i și încredințându-l cum că toate lucrurile într'alt chip le va întocmi după plăcerea noastră; și jăluindu-se lui *Protopopul* cum că-i *Curtea* de tot săracă n'are nimic, și așa *Taica Bătrânul* toate le-au luat întru crezământ ca și cum le-a vedea înaintea ochilor toate săvârșite, și îndată au și trimis pe numitul *Ioan Boțco* dupămiază pe sate să cerșească pe seama *Curții*. Și așa *Moșul* cu totul fu închinat *Pudnicului*. Pentru bani i-am grăit de va avea puțință ori cum să trimită vreo 100 de zloți dar mi-au grăit cumcă n'are nici un modru și-i oprit, nu cutează mai mult a se clăti pentru aceea.

Adevărat, și eu am fost la *Arad*, ca să mă întâlnească *Stăpânul* acest nou, dară nu l-am găsit acasă, ce a fost mers la *Șimand* la *mumă-sa* cu *Brancovici* împreună și cu *Vidac* fratele *Episcopului*

dela Verșeț. De acolo m'or spus Bolici și Mihochi secretarul cumcă vor merge pe la Tiokioli Perro în Săvârșin, de acolo va veni acasă doară pe Vineri seara și așa n'am putut să-l aștept în 2 zile numai am lăsat pe acei doi să i se arate cumcă l-am cercetat. Dară adevărat, și dânșii mi-au arătat cumcă tocmai la prânz în Vinerea aceea în care am fost acolo au cuvântat D. Pudnik : „oarece preot au trecut pe aci pe lângă Curte, curat preot îmbrăcat frumos sdravăn, unii or zis acela au fost Serban dela Siclău. Bolici au zis poate fi fost acela, Mihochi au zis nu cred să fi fost Serban că dânșul au vrut veni la mine, mai în urmă s'au adevărit cumcă eu am fost dară mi-au zis amândoi bine ai făcut că ai venit măcar că dânșul nu-i acasă, că noi vom arăta minton cumcă l-ai cercetat.

Cu aceste Te încredințez pe Frăția Ta
rămân voitor de bine totdeauna

Th. Serban m. p.
paroh.

Data în orașul Siclău
12 Septembrie 1818.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 195.

CXVI.

Scrisoarea lui Ioan Püspöki către Moise Nicoară.

Oradea-Mare 1818 Decembrie 4.

Amicorum Optime !

Diuturna, et a quinque mensibus me lacesans infirmitas, ac exinde enata necessitas me ad hoc adduxere, ut debitum 80 fl-rum per Vestram Amicitiam mihi repersolvi peteram, dignetur mihi credere me nunquam tantopere egisse pecunia, ac nunc, neque me unquam hunc fecisse passum si non egerem, infirmitas haec mea ferme omnibus me exint, quare iterum, atque iterum rogo Amicitiam Vestram, dignetur mihi antelatam summam prima occasione transponere, tanti emin habiturus sum transpositionem ejus, ac si ea mihi dono et non ex obligatione restitueretur.

De relinquo inter amplexus amicos perenni venerationis et cultu
persevero M. Varadini 4-a X-bris 1818.

Amicitiae vestrae

humilissimus servus

Ioannes Püspöki m. p.
Director Regius.

[Pe plic]

M. Varadino

Perillustri Generoso Domino

Moysi Nyikorescu

Domino mihi singulariter colendissimo.

Gyulae

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 111—112.

CXVII.

Nicolae Suciu către Moise Nicoară.

Jula 1818

Iubite Frate!

Alta nu știu cu ce te înștiința, fără numai, acum într'o veselie fiind am înțeles precum: Protopopul din Galșa au fost la Mitropolitul la Carloveți și de acolo dacă au venit, a'au dus la Oradie-Mare la Vlădica cel uniat nu știu pentru ce și cum. Numai și aceasta am înțeles cumcă la Arad pe toți preoții și oamenii mireni îi chiamă Administratorul pe rând și îi ispitește cum că cu știrea lor s'au dat atestat și cu al lor știre este că învoesc a cere Episcop de rumân.

Intru altele sîntem toți sănătoși, dară pe Moisi încă am vrea în anul acesta ca să umble la școala rumână dacă va fi cu voea lfrăției tale.

Sărutându-te

rămâi iubit frate

Nica Suciu m. p.

Acad. Rom., Ms. 2439 f 179

CXVIII.

Strigătul de desnădejde al lui Moise Nicoară — când se vede părăsit și trădat.

In Jula luna lui Decembrie 1818.

Unde voi găsi omul, carele n'ar fi învăscut în lână de miel din afără, iară din lontru vulpe? Omul în carele să aflu credință chiară și lămurită, credință serină ca razele soarelui care cu asemenea să o răsplătesc? Omul cu sufletul cel curat și mărit, străin de tot vicleșugul, alean toate răutății, potrivnic strămbătății și departe de tot interesul? Omul cu înțelepciune și pricepere ca să și poată cuprinde credința mea în toată ființa și virtutea ei?

Ajutor nu cerc la dânsul; mângăere încă nu alta decât să cunoască credința mea, ca să cunoască dreptatea sufletului meu, și ca să se adevereze despre strămbătatea ce mi se face de către toată lumea... Mângăerea sufletului meu ar fi într'adevăr mare văzând că se află unul încă, carele n'a jurat înșelăciune și perire capului meu în mâna aleanilor mei. Mi-ar fi mare mângăere încredințându-mă că se găsește încă un suflet, carele dacă nu râvnește întru apărarea mea, încalete să nu se înverșuneze asupra mea și să nu-mi răpească acele mijlociri, care firea stărilor le-au descris, și să nu iscodească prin cuvântul de ^{de}măestrie toate tehnele nelegiuierei asupra adevărului meu.

A nu avere un om bun mie-mi, zău! grea soartă e; dar încă a-i avea pe toți asupra sa! In om e sădit firea, și îndurăciune. Toate au loc la timpul lor, și în timp toate se schimbă și și perd din puturerile sale. Așa și din amărăciune și din dulceață. *Insă nici tată, nici frate, pretin, cunoscut, toți s'au șters, toți s'au pierdut, toți au dat dosul. Nimenea nu mai e supt soare pentru mine!!?* Au de nimene nu mai sunt eu? Suflete grăește, de am făcut, ce rău? Cum și cui? Cine sunt prigonitorii mei? Cine crâșcă asupra mea? și pentru ce? O, pătimașii frații mei, nu vă cunoașteți înșuvă, așa nici pe mine; nici știți ce faceți, nici cum faceți, nici pentru ce așa!

Amăgiților mi-e milă de voi!

Ce voiți să fac; ce voiți să faceți cu mine? Sau la ce voiți să mă siliți, ca prin mine, cu voi să se facă? *Părăsiți și năpăstuiți sunteți!*

Că sunt înșelat nu caz în mirare; că nemica nu-mi neașteptat; ci mi milă că pre voi înșuvă ați înșelat mai vârtos; *insă eu* nu m'am înșelat în mine însumi, că mă știu și mă cunosc. Dară voi când vă ve-ți deștepta că sunteți înșelați! atunci veți vedea că vouă ați stricat și pe voi ați înșelat; atunci veți zice: Vai nouă, amarul de ~~amoi~~ noi! Asta ni s' căzut!

Cei alți ai mei aleani cu duhul satanei însuflețiți vor râde de bucurie; că nu mi sunt mie răi pentru mine, ci pentru voi necredincioșii, care totdeauna v'am iubit din tot sufletul, iar ei v'au urât.

De mult tot curge râul răotășilor și fărădelegelor asupra mea, dară la oara sa se va scurge și va seca; unziile lui s'au învolburat cu grozăvie asupra mea, ca valurile mărilor, ca să mă înghită, dar n'au putut să mă înece. Puterile mele le-au slăbit, ma sufletul meu nu s'au desnădăjduit și de a fost în adâncul necazurilor și în viforul supărării surpat. Dreptul și adevărul nu m'au lăsat precum nici eu nu le-am lăsat, nici odinioară, și aste mă vor scăpa, că cel ce vede înăuntrul cugetelor mele, știe bine ce mi se face.

Seca-va izvorul usturimelor mele, și se va usca rădăciuna pomului de amărăciunea mea: însă fragile lui cuprind în sine sămburi, prin care sămânță nu va înceta el încă a se înmulți și din care mulți vor trebui să guste. Cu secarea izvorului, încă nu va înceta apa a mai costa, și a-și ține firea sa cea din naștere, căci este apă vie. În văzduhuri de se va înălța încă, iarăș cu putere îndoită în picături se va slobozi, și măcar într'alta formă, într'alte locuri dară tot pre trupurile râului, și cu atât va fi mai iute usturimea ei, că unde va ajunge va aprinde și arde și nu se va putea stinge cu alta de alt izvor, dacă nu va cuprinde măduva trupului în sine virtutea de stămpărare și de stingere.

Un suflet deci nu se găsește mie și pentru mine! Vița atâta s'a împutrezit!!! — acesta e sângele care ascute dinții crâșcând, și întinde limba veninoasă după perirea mea? Și asta pentrucă nu vreau a mă învoi pentru stricăciunea care diavolii au jurat simțirilor celor mai sfinte și dumnezești!

Pentru că nu voi a fi părtaș în Împărăția satanei și a scârnăvitei legiuri! pentru că nu voi a fi spurcător de lege! A seminției ei parte spurcată e, care a întors toate sufletele de către mine?! O, virtute! Virtute sufletească și bărbătească! Ce te-ai făcut, când nici o sclipită de folos nu va cineva să jertvească ție! când nici o faptă virtuoasă, nici un semn de adevăr, sau un glas de dreptate nu va cineva una dată să hăreaze Înălției tale și vecinicii tale netrecătoare. Mai curând e de a aștepta dela petri și dela râpe un glas, decât dela o suflătoare după tipul dumnezeirei o rază de credință și una dată numai glasul adevărului.

Acad. Rom. Ms. 2437 f. 56 (în cirilice)

CXIX.

Copia 33559

CIRCULARA prin care se interzice tuturor preoților să mai considere pe Moise Nicoară ca Reprezentantul Clerului și poporului românesc.

1818 1 Dec. Buda

1819 Ianuarie 11 Arad.

Illustrissimi V. C.

Ex incidenti Remonstracionis quoad negotium querelarum Cleri, et Nationis g. n. u. r. Valachicae Dioecesis Aradiensis, contra Clerum ejusdem Ritus rascianum positarum, et Moysem Nikora easdem querelas promoventem, Altissimo loco factae, dignabatur Majestas Sua Sacratissima benigne praecipere ut mox dictus Nicora ab omnibus ulterioribus motibus ciendis serio inhibeat, et ad Altissimam Resolutionem in merito dictarum querelarum erga operatum Commissionis eatenus celebratae suo tempore edendam, in tranquillitate expectandam inviatur.

In reliquo antem scopo illo: ut interdicta jam pecuniarum per eum titulo hoc instituenda Collectio tanto efficacius praepediatur, cunctae Communitatis Valachicae in gremio Dioecesis illius Aradiensis reperibiles medio concernentium Magistratualim de eo capacitentur: quod *eundem Moysem Nikora*, ne quaquam pro suo Repraesentante considerandum habeant, et ea, quae in emolumentum Nationis hujus cessura sunt, ultro quoque sine influxu etiam ejusdem Moysi Nikora caeteroquin ordinanda sint.

Benigna itaque haec dispositio Altissima Praett D. Vestris fine procurandi ejusdem Effectus hisce nota redditur.

Datum ex Consilio Regio L(ocum) t(enen) t(ia) li Hungariae Budae die 1 Decembris Anno .818 celebrata

Praettarum D. Vostrum benevolus ad officia paratissimi: Josephus C. Brunswick m. p.
Ioannes Latinovits m. p.
Franciscus Teleky m. p.

1819-ik Eszt. Januarius hónap 11-én Tettes N. Arad Nagyerészéről. Aradon tartatott köz Gyűlés Alkalmatosságával I. K. 18-a sz. a.

Végeztetett

Mind a régi Járásbeli Sr. Biró Uraknak á Iárásaiban találtato oláh Községeknek tudtára s a szerént való oktatására ki adatni rendeltetik.

Acad. Rom. Ms. 2443, f. 358¹⁾

¹⁾ Această circulară a fost trimisă preoților în traducere adică „prescoasă din latinie”.

Handwritten text in Cyrillic script, likely a letter or document. The text is dense and difficult to decipher due to the cursive style and some fading. It appears to be a personal communication, possibly a letter or a report, written in a historical context. The text is written in a cursive Cyrillic script, characteristic of the 18th or 19th century. The ink is dark, and the paper shows signs of age and wear. The text is arranged in several lines, with some words and phrases being more legible than others. The overall appearance is that of a historical document or a personal letter.

M. Nicoară: exemplu de scriere cirilică (Anexa CXVIII).

CXX.

Scrisoarea lui Ioan Thomici, Protopop în Caransebeș, către Moise Nicoară.

Iubite Priatene!

Prețuita scrisoarea din 7-a aceștia și pecetita pachetă în 16-a am primit, și în 17-a cu bun prilej pachetul unde ați poftit l-am trimis. Vei ști că sunt sănătos, și scrisoarea Domniei-Tale m'au foarte bucurat și mi-au înnoit dorul de a te mai vedea în față, măcar că Bröder (: pe care plecând de aicea mi l-ai încredințat;) în toate zilele îmi face petrecanie și nu mă lasă a te zăuita, îl am ca pre un învățător foarte spre a mea plăcere.

Nu numai Episcopul nostru au răposat, ci eri înțelesei că și Miocovici ar fi lăsat cele pământești; așa ar fi acuma trei Eparhii văduve. Aice nimenea nu s'au făcut vorbă până acuma a cere Episcop de rumân, dar au cerut Verșceanii și cu alți mai mulți din Eparhie, pe Domnul Episcop Putnic să vină la Verșeț de Episcop. Mi se pare că și Domnul Arhimandrit Kenghelați are nădejde, sau la Verșeț, sau la Arad să încape Episcop. Nu știu care va fi, *noi aicea nu ne mișcăm nici începem ceva; să vedem ce veți săvârși acolo cu Eparhia Aradului*. Dacă va muri vreunul — că se aude că al Novisadului e foarte beteag, ceilalți sunt tare bătrâni, apoi se va întinde cererea Rumânilor mai în larg și doară va câștiga loc. Intr' aceea să rugăm pre Dumnezeu, și să fim sănătoși. Încredințându-te milei și acoperământului lui D-zeu, cu cuviincioasă cinstire rămân al Domniei-Tale întru tot binevoitor

I. Thomici m. p.

Din Caransebeș 21 Ianuarie '819.

Protopopul Caransebeșului

Acad. Rom, Ms. 2439.

CXXI.

Recursul din 1819 August 15, înaintat de M. Nicoară
 Impăratului Francisc I. ¹⁾.

Inălțate Impărate!

Al 2-lea an a trecut acuma, de când lucrarea ta cea tirană și nedreptatea ta cea fără de lege însuși viața mi-au vut face urâtă, să nu mi-ar fi susținut și stăpânit sufletul o putere mai înaltă și nevăzută prin acea nădejde și credință, cum că toate fără de legile celor plini de răotate la suflet a lumii acestei, toate scârnăviile și blăstămățiile lor nemică nu pot ajunge înprotiva adevărului și dreptății sfinte a lui D-zeu.

Judece Dumnezeu vii căruia nemica nu poate fi ascuns; judece toată lumea iubitoare de dreptate și adevăr; de osândă's au ba, pentru că-Ți scriu acestea.

Nici eu însumi încă nu pot judeca mai departe, că în ce însușire, cu ce tip, sau supt care formă să-Ți scriu aceste; ca cetățan, ca supus, ca Depotat, au ca om numai, care întru nemica mai mult dela Tine nu atârnă, întru nemica nu Ți-s supus, nici vre-o detorință către Tine nu mai am, — ca unul, cu un cuvânt, care nici întru Impărăția Ta nu ar fi, — să-Ți descăpăr și să-Ți descriu nedreptatea care din zi în zi mi se face, și grozăvia scârnăvă cu care neîncetat sunt necăjit prin gonirile cele subțiri și ascunse, cât în lucrurile ce sunt încopcete cu mine, cât în acele ce se ating de viețuirea, de costarea și omenirea mea, trupește, sufletește, și civilește sau politicește.

Dară tot atâta mi-e acuma, sau încoace sau încolo. Nici de dreptatea Ta nici de nedreptatea Ta mai mult n'am ce mă spăimânta. Nedreptatea Ți-am cunoscut fără măsură, iar dreptatea nu poci crede a fi dorită sufletului Tău. Dacă nu Te vei îndura a primi aceste, ca dela Deputat cu a cui însușire toate ale mele de-acuma sunt încopcete fără de a se putea despărți; dacă nu dela un locuitor a țării aceste, și dela un credincios fiu al Patriei care în toate pașirile mele am păzît poruncile și am ținut legile, care m'am binevrednicit de țară, și de detorințele acele care trebuie să fie sfinte sufletului M-Tale, și care tocma de ar fi fost și cunoscute, eu totuși după cunoștințele cu multă pierdere de vreme, cu multă usteneală și neazuri, iară nu cu vreun ajutor al Impărăției-Tale agonisite Ți le-am făcut cunoscute, Ți le-am îndemânat și Ți-am deschis câmp. Așa dară *primește-le ca dela un om, care am dreptul firei sau a naturei, care tot omului e dat și dăruit, și fără de a fi în vreun stat sau privință cu alții, sau supt vreo Impărăție; care drept omenesc dela D-zeu firește tot omului e dat,*

¹⁾ Copia prezentă este o traducere făcută de M. Nicoară depe originalul latinesc, în 1822
 Iulie 15—22.

(: spre apărarea sa, fie acela însuși într'o sălbăticie sau pustietate:) nimenea nu mi-l poate răpi și tăgădui până ce nu se va dovedi, că așa fi făcut, sau așa fi în cuget a face ceva în potriiva Statului, în potriiva Impărăției sau în potriiva fiteș cui altuia. Acel drept al firii zic, cărui Măria-Ta mai lăsat cu totul, fiind-că m'ai năpăstuit de toată ascultarea, de toată dreptatea și de toată detorința legilor mirenești, care poftesc să mi se facă și să-mi faci dreptate, fiindcă mi-ai răpit toate mijlocirile de a mai putea cerca dreptatea mea; mi-ai închis toate căile și m'ai despoiat de toate modurile sau puterile de a putea fi părtaș bunătăților și drepturilor aceora care tot insului cetățean aduc și trebuie să aducă legile mirenești. Intr'acestea se cuprinde înția dreptate; apărarea de tot răul din partea altora, și ascultarea jeluirei a fiteșcui. Fără aceste nu poate fi nici o fericire; fără aceste toate legile mirenești și împărătești sunt numai amăjire; fără împlinire acestora înceată toată detorința care ar putea cineva să aibă către mai marii Țării sau către Împărat. Dară dela aceste bunătăți m'ai închis și m'ai afurisit; așa dară și dela toate detorințele m'ai slobozit și deslegat. Ce și la Viena încă Ți-am făcut cunoscut, precum și după aceea, mai multor diregători împărătești de căpetenie.

Insă mai înainte de ce așa purcede mai departe, trebuie să fac aminte, că din tot cuprinsul și înțelesul scrisorii acesteia, vor părea unele privințe a se înpotrivi între sine și a nu se putea îmbina laolaltă, grăind eu, aci despre mine și stările mele personale, aci iarăși despre stări ca acelea, precum a neamului și altele mai multe, care nici decât nu se ating de mine și nici o amestecare sau învăluire cu stările mele nu pot suferi. Dară fără tot temeiul ar fi această părere. Pentru că toate cele ce aduc eu aci și toate privințele în fiecare socotință luate așa sunt și stările, de tare încopcete cu stările mele personale, cât n'ași putea grăi nemica cu temeiul despre nedreptatea și asuprirea care mi s'a făcut și mi se face necontentit, dacă ar pofti cineva să tac despre acele stări care mi-au adus cu sine acea asuprire și gonire, adecă *despre stările Rumânilor pentru cererea de Episcop de Rumân la Arad* și altele mai multe. O poftă ca aceia dela mine despre partea cuiva ar fi tocma atâta, ca nici decât să nu-mi fie slobod a atinge stările acelea asupra cărora e zidit dreptul și adevărul meu, care voi să-l fac cunoscut spre apărarea dreptății mele; care va să zică ar pofti ca eu să mă dau vinovat numai din una sau alta privință către Impărăția Ta, sau către altele mai mari căpetenii sau diregătorii.

Cunoscută-Ți este Impărate ce mi s'au întâmplat în Viena până la plecarea mea de acolo și cu câtă becisnicie și urgie urâtă a ocârmuirii sau a administrației cei mai înalte împărătești pentru mulțimea și felurimea minciunilor, amăgirilor și înșelăciunilor.

Asemenea cunoscute-Ți sunt și cele ce Ți-am scris în vremea aceea mai de multe ori. Dară peste puțină ar fi a scrie cele ce mi s'au făcut decând am venit acasă, care au fost și sunt întocmite cât prin mijlociri ascunse și pe supt mână, cât iar prin administrația publică adecă a Varmegiilor, Consiliului și altele. Peste puțină, zic, ar fi a le înșira toate aceste cu amăruntul și puterile cele mari a fără de legilor și a blăstămățiilor care s'au întrebuițat; dară cunoscut lucru îmi este din luarea aminte de toată zi, că a-Ți descoperi și a-Ți răsfire unele ca aceste tocma atâta e, ca și a cânta la urechea surdului.

1818: În Iunie dădusem jalbă în adunarea deobște a Varmegii Aradului. Aceasta am făcut silit fiind prin stările lucrului rumânesc, după ce unii mai de frunte din cler, în numele celorlalți ceruse slobozenie ca să se poată strânge la olaltă pentru niște gretăți supărătoare. Deci cei mai mari din Varmegie au dat sfat ca să dea Rumânii în scris la Varmegie. Dară în loc de vre o mângâere acesta au fost tot răspunsul care a dat Varmegia prin Viț-ișpanul (Bitó) Rumânilor numai din gură: „Dacă vreu Rumânii să aibă alt Sinod, care să fie despărțit de a Sârbilor, și dacă vreu să se despărțească de Sârbi și de Mitropolit, aceea să ceară: eară almintrelea nu li se poate da slobozenie ca să se adune la olaltă, că așa ar fi 2 Sinoduri: însă încât despre instanția zisă, aceea se va trimite la locurile mai înalte !“

Să ar fi fost Rumânilor slobod să se adune la olaltă, și cu ace prilej tot într'un cuget s'ar vut ruga prin jalbă numai pentru aceea că doară, doară vei cunoaște Înălția Ta mai apriat, cum e de tristă starea lor pentru supărările și năcazurile ce s'au născut din detoriile făcute, afară de multe alte asupriri tot dela acel lucru al Episcopiei purcese. Nici aceea încă nu s'a vut întâmpla peste cuviință ci după cea mai învederata direptate și însuși după voința Înălției Tale; care voință o am înțeles din Ministrul Impărăției Tale, zicându-mi că *M. Ta nu poți slobozi numai la rugarea mea ca a unui Deputat, acele mijlociri prin care să se poată plăti datoriile, ci să se roage toți dinpreună.*

Acum îndură-Te a lua în sufleteasca cunoștință și socotință și altu încă fiecare acela judecător, iubitor de dreptate și a judeca, cum că rugarea aceea ca să ne putem aduna la olaltă oare nu este întemeiata în dreptate și adevărul lucrului nostru? Oare nu trebuia eu ca Deputat, să arăt starea lucrurilor celor ce m'au trimis sus? Nu trebuia să le arăt ce am lucrat atâta vreme acolo și cum, ca să cunoască și ei starea în care se află cererea lor? Și mai vârtos ca să vadă cum m'am purtat eu, ca om de omenie, au ba, și nu cumva i-am înșelat? pentru că așa încă multe minciuni, înșelăciuni și amăgiri se făceau din toate părțile, numai

ca să se facă stricare lucrului nostru, și afară de aceea așa încă mulți din cler preste toată dreptatea erau năcăjiți și goniți prin mai marii Sârbi; ce bine era cunoscut domnilor de Varmegie, și doară tocmai la îndemnarea și ațâțarea lor; așa cât din toate părțile eram îngreoiat cu întrebări, de cei asupriți și nemică nu le puteam răspunde.

Însă să lăsăm și aste la o parte: *Deputația* au fost trimisă cu slobozenia celor mai mari, unde nu 10—12, ci mai mulți au fost adunați și au întreat: „*oare e slobod să trimiță Deputație, și să se îngrijească de cheltuele*“ la ce li s’au răspuns că slobod e și să facă aceea. Dacă au fost slobod să se adune clerul și la început, și după ceea mai de multe ori; *oare cu ce drept poate să se oprească acuma în urmă adunarea lor* de fața unui domn de Varmegie, ca să le pot arăta lucrul și să le spun, că lucrarea mea înceată de acuma înainte, dându-le lor scrisorile care se ating de lucru? au este aceasta turburarea pe cum stă în Curent? Cum că Înălția Ta (sau alții fiecare) ai vrut prin aceasta și prin întârziere să ții Rumânii în orbire și amăgire, lucrul e foarte chiar și învederat, că ținându-i tot în nădejde să nu iee sama că în deșert așteaptă mângăere și dreptate; prin asta ai vrut ca încet, de o parte lucrul să se învechească de alta parte ca tot de una să ai mijlocire de a supăra pe bieții Rumâni, și prin aceea să poți ajunge scopul cel primejdios pentru legea noastră: Adevărat că mi s’au zis mie când am venit dela Viena prin Feö-Ispanul Almási, că nici decum să nu mă mai amestec în lucrul acesta — iar de altă parte, tot prin acel Almási, ca să nu îndrăznesc a da Plenipotenția clerului ’napoi. Deci poate cunoaște și cel mai nepriceput înșelăciunile și cugetele cele blăstămate.

După ce la zisa Instanție către Varmegia Aradului nici un răspuns n’au venit dela locurile înalte, și fiind *Putnic trimis aici ca administrator* am dat tot întru acel an în 2-le Octombrie Protestație înprotiva numirii lui *Putnic* în administrator, precum și declarație, că comisia împărătească au fost interesată. Fiindcă cu acel prilej, Feö-Ispanul Almási supt pedeapsa de a fi prins, mă oprise, să nu cumva să îndrăznesc a mai da ceva la Varmegie, așa Protestația zisă, împreună cu declarația o am dat lui ca să o dee la Consilium. În urmă după aceste toate au venit Intimatul Înălției Tale supt Nr. 33559/1818 și s’au publicat în Congregație în Arad 1819 în 11 Ianuarie — care e încopcet cu alt intimat tot despre acel lucru, adecă din anul 1817 sub Nr. 23564.

În cât sunt aceste 2 Intimaturi, care s’au dat în numele Măriei Tale cu credința și cu adevărul alcătuite, și oare vrednice sunt de crezământ, ori nu-s pline de minciuni, și în urmă oare nu trebuie să se nască îndoială despre adevărul lor, vei cunoaște M. Ta mai bine și vei judeca din cele ce urmează:

Cel dintie cuprinde in sine : care bani dup'aceea să se plătească prin contribuenți(i) (: adecă cei ce dau dajdie — sau porție, sau cu un cuvânt poporul:) neamului rumânesc“. Eu scrisesem într'altele încă la Viena pentru ușurătate Rumânilor, că numai atunci s'ar putea plăti o parte din detorii fără greotate, după ce s'ar scoate ceva din rodurile pământului; dară d'acolo încă nu se înțelege numai poporul, pentru că știut lucru e, că între clerul și poporul rumânesc în cât se atinge de economie, sau lucrarea pământului, nici o deschilinire nu e, fiindcă și unul și altul trăește numai din rodurile pământului, sau din lucrul mâinilor sale: deci este înțeles și poporul sau sărăcimea (— iobagii —), aceea ce eu drept am zis, pentru că nu m'ai cunoscut Deputat numai a Clerului, ci și a Poporului rumânesc, precum este și în Pleni-potenție, și subscrisoarea mea în toate instanțiile, și precum dar adeverează alte atestaturi dela sate, și subscripții; care toate trebuie să fie Înălției Tale arătate și cunoscute dacă ai avut purtători de diregători cu credință. Afară de aceia destul am dovedit, mai ales în jalba cea din 10-a August 1817, că atâta e de dreaptă și întemeiată cererea asta, cât nici decât nu poți să nu o ascuți, dacă nu Ție voia să dovedești că din adins vrei să faci Rumânilor nedreptate: căci știut lucru este că aceia trebuie să plătească cheltuelile prin cine, pentru cine, și într'a căroră nume, și pentru a căroră folos s'a făcut lucru acela. Dară toate aceste s'au făcut în numele Clerului și a Poporului sau a contribuenților și precum și în numele Nemeșilor. Așa Clerul și Poporul la olaltă e detor să le și plăteasc, încet tot insul după puterea și voea sa, eară nu aceia care au luat banii împrumut în numele celorlalți, fiindcă eu am fost Deputatul Clerului și a Poporului. Așa dară fără dreptate și numai spre amăgire și demântare este zis în Intimat, numai de contribuenți, prin care ai vrut să arăți că cu drept nu ai lăsat să se plătească detoriile, ca și cum să nu se mai îngreoze sărăcimea. Da, oare nu stă în jalba cea din 12 August 1817 cât bine ar urma de acolo tocmai spre sărăcime și însuși spre Țară și spre Înălțirea Ta? Mai în urmă însuși M. Ta cunoști în al 2-lea Intimat că's adevărate cele ce zic eu, și că în Intimatul cel dintie se cuprind minciuni, fiindcă se poruncește ca această publicație să se facă cunoscută: „*Ca comunitățile rumânești să nu-l cunoască pe el (!: adecă pe mine :) ca pe Reprezentantul său;*“ dară prin comunități nu se înțelege clerul, nice nobilii, sau nemeșii, ci poporul adecă sărăcimea. Deci și prin asta ai cunoscut în Intimat că am fost Deputatul și acelu popor, adică a sărăcimii.

Apoi dacă a fost după adevăr și după credință dat Intimatul și unul și altul: așa n'ar fi trebuit să se facă lucrul cunoscut cu acest fel de porunci, ca și când s'ar fi și început culegerea de bani, știind bine că eu numai slobozenie cerusem, încă și aceea atunci numai dacă se vor lua cheltueele în socoteală înaintea Comisiei.

Ca dacă ași vut voi să se facă culegere de bani fără slobozenie, atunci nici pomenire n'ași fi făcut în jelbile mele. Deci din ce pricină atâtea fleacuri și înșelăciuni în Intimat: „Să păzească Varmegiile ca Nicoară să nu îndrăznească cumva a face culegere de bani!“¹⁾ vezi In. Impărate! aeste tocmai atâta's, ca și cum Dumnezeu știe, doară mijlocirea și modrul acela ar fi în primejdie, prin care ai mai putea suje și acel puținel încă, care abia le-au mai rămas bieților Rumâni.

Intr'alt loc este „care (: adecă eu :) s'au rugat ca să i se imprumuteze o sumă din banii împărătești pentru plățirea detoriilor care au făcut el până acuma“.²⁾ Asta e altă sucire și minciună spre rușinea locurilor celor înalte! Pomenire totdeuna am făcut despre toate detoriile. In jalba din anul 1817 în luna lui April mă rugasem ca să se dee slobozenie a lua 18 mii de flor. împrumut, ca să nu fie detoriile în multe părți, ci numai la un loc, și așa apoi această sumă mai mulți ani să se poată plăti încet p.in daruri cu care Rumânul va binevoi să ajute acest lucru. Pus-am eu și pricinele rugării acesteia. Eu întâie dată am grăit Majestății Tale cu gura; dară nefînțelegându-mă bine, și zicându-mi că nu poți plăti detoriile acelea, atunci Ți-am răspuns, că nu e rugarea mea ca să le plătești, ci ca să ne dai o slobozenie de a face culegere de bani pentru plățirea detoriilor, ca nu cumva să urmeze nescai supărări de acele între Rumâni. Așa mi-ai poruncit ca să Ți dau acea rugare în scris. La care am căpătat târziu răspuns și poruncă să însămnez cheltuețele făcute și cum s'au făcut, câte mai sunt de lipsă. Atunci am zis că mai bine ar fi când s'ar împrumuta suma aceea din banii împărătești, pentrucă „prin împrumutarea aceasta multe greotăți s'ar împiedeca. Și dacă s'ar întâmpla cu vremea ca oricine să voiască a lua pe sine plățirea detoriilor, sau a sumei zise, ce lesne s'ar putea întâmpla, atunci cu mai mare folos s'ar putea aceea întoarce spre un fund pentru copiii vrednici, dară neputincioși..... De unde și acesta folos s'ar naște, ca și cel mai sărac Rumân care numai 10 Kr. ar da spre plățirea acelor detorii și acei sume, așa s'ar bucura și socoti a fi părtaș din grația și mila împărătească, ca și cel ce ar da 100 sau 1000 fl. Din care pricină împrumutarea din erariu adecă din banii împărătești, ar fi mai de folos, decât din fietescare alt loc!“

Acuma dară judece după aste vercare judecător iubitor de dreptate și de adevăr, oare sunt eu vrednic de acele, despre partea M. Tale, care se cuprind în intimaturile zise, și că oare, ești drept judecător au ba! Judece tot insul, oare poate se căpăta cunoștința cea adevărată din intimaturile acelea, au sunt numai prefacere și înșelăciuni, ca și de aci'nainte să se poată astupa dreptatea mea.

Dară cea mai mare nedreptate mi s'au făcut prin Intimatul care

¹⁾ în cel din 1817 (C. B.)

²⁾ idem

strigă la ceriuri, și care e cel mai spurcat neadevăr, ce face de batjocură numele împărătesc, supt care s'au dat afară prin consilium, este „*pentru plățirea detoriilor pe care el (adecă eu) le-au făcut*“.¹⁾ Cum au putut să se asculte o minciună ca aceea, și fără tot temeiu să se publice prin Intimat că nice odată nu s'au zis, nice nu poate să se dovedească că detoriile acele, toate eu le-am făcut, au precum stă în Intimat că numai eu însumi le-am făcut. Adevărat este că eu am făcut cele dela Viena, dară aceea, din lipsă, ca să nu pier de foame, și ca să nu-mi pierd viața, că bine e cunoscut M. Tale și din jalba din 2-lea Iunie 1817 din dovezi dup'acea prin atestat, în ce stare mă aflam eu și sănătatea mea. Deci prin nedreptatea Ta, cea tirană am fost silit spre aceea, că gândeam că cu această mijlocire voi fi silit a vinde sufletul meu, și lucrul Rumânilor, prin poliția de-acolo *sau prin banii țânțarilor de-acolo, care după* ce au fugit din țara lor, îi faci Domni pământeși aici. Dară ce trebuie să fac? Au oare să aștept până vor veni Rumânii acolo ca să mă apere de foame? Dacă am făcut eu detorii, acelea le-am făcut depărtat fiind de Rumâni, au în călătorie an, la Viena, pe cum aduceau cu sine lipsele mele și a lucrului, pentru că nu puteam după întreaga cunoștință sufletească să mă depărtez de a mea cea mai sfântă detorință, și să părăsesc lucrul după cum era voea Măriei Tale care necontentit mi se sufla în urechi: adecă să las pe blăstămați acei de Rumâni și că cer vr'o diregătorie acolo la Viena. Dară aceste detorii le-am făcut după puterea mea ca Deputat și după Plenipotenția care aveam spre acel scop. Inșă nu's numai acele detorii, ce și altele mai multe care le-au făcut Rumânii cât cu știrea mea, cât fără știrea mea de unde și cum. Dară Intimatul se îndestulează cu aceea, că detoriile acele toate sânt a mele și numai eu singur le-am făcut. De unde se vede foarte chiar cugetul cel înșelător, ca să fie oamenii desmântați și amăgiți, și pe mine să mă aducă în ură, și în defăimare înaintea lor, ce au și urmat aeve, că prin necredința vorbelor din Intimat și prin alte minciuni purcese dela Viena, oamenii au căzut în cea mai mare înșelăciune și rătăcire, și prin imposturile Domnilor și de aici, și dela Viena, și cinstea și numele meu cel bun s'au stricat, și oamenii mai în urmă înfricoșeți și desbătuți de către cererea sa. De-aci se cunoaște că n'ați vrut altă, decât să turburați apa, ca cu atât mai lesne să puteți prinde peștele. Destul că un Ministru al M. Tale mi-au zis în stările mele cele rele: „e! aci e lucru greu pentru Domneata, că nu știi pe a cui cheltuială ești aici?!!!!“ Din care poate pricepe fiecine că nu pe a săracilor Rumâni cheltueli am fost acolo, ci pe supt mână cu o mijlocire spurcată și nelegiuită de m'ați ținut acolo ca și prins pentru scopul Impărăției. Au doară căci am

¹⁾ Intimat din 1817.

[The image shows a dense, handwritten text in Latin script on aged, yellowed paper. The handwriting is cursive and difficult to read, characteristic of 19th-century Romanian documents. The text is arranged in several horizontal lines, with some words and phrases clearly legible, such as 'Recursul din 15 Aug 1819' at the top right. The paper shows signs of wear, including stains and discoloration.]

M. Nicoară: Exemplu de scriere măruntă, cu litere latine. Fragment din „Recursul din 15 Aug 1819”.

zis, că nu trebuie să aștepti până-i lumea, dela caracterul meu să-ți fiu vânzător.

Dar să vedem oare acele două intimaturi nu cuprind împotriri și confuzie în sine, și oare înțelesul lor nu arată înșelăciune și nefărie, cât prin sine, cât și prin mijlociri, cu care cel dintie s'au publicat prin Curenci.

1) „*Ca îndată Nicoară, dela toate adunările și turburările de-aci nainte să se oprească*“.)¹⁾ Turburări se înțeleg, care nu numai ar putea strica liniștea cea de obște, ci care o a fi și stricat, pentrucă aci mai nainte se înțelege că cele începute să nu mai urmeze.

Lucrul Rumânilor pentru Episcopie în sine este public și de obște precum și vrednicia lui aduce cu sine; care întie le-am purtat eu cu alții, iar mai apoi la Viena numai singur; ce este lucru foarte cunoscut. Da oare eu l-am făcut, și pututu-l-am face public, au firea lui aduce cu sine ca să fie public de față și cunoscut? Eu l-am purtat după datorința mea cea mai sfântă și după puțința mea împotriva mai marilor sârbești, spre folosul Rumânilor și a statului, sau a Impărății. Dară asta am făcut nu din capul meu numai, ci cu știrea și slobozenia celor mai mari diregători și însuși cu învoiața și bineplăcerea M. Tale, ca și o lucrare slobodă și dreaptă. Dară cine va putea zice că e cu puțință cât un popor și un cler să facă plenipotenție în numele său, și să trimită Deputație în ceva lucru fără să se învorbească despre acel lucru și fără să știe despre ce se lucrează și dă Plenipotenție? Dacă s'ar da o Plenipotenție ca aceea în numele tuturor, prin unul sau doi-trei fără știrea celorlalți, atunci însăși M. Ta te-ai vinovăți că ai primit Deputație despre partea și în numele tuturor, care ar fi fost trimisă numai cu știrea unuia sau altuia. Dară aceea ar fi fost o înșelăciune și despre partea deregătorilor mai mari și despre a M. Tale fiindcă nici diregătoriile n'au vut putea da slobozenie, ca unul sau altul să dea plenipotenție și să lucreze în numele neamului, fără să știe neamul ce se lucră, nice In. Ta n'ai vut putea primi o Deputație ca aceea; deci dară, dacă o ai primit ai trebuit să știi că este cu știrea și învoirea tuturor. Așadară dacă au fost cu știrea și învoirea tuturor, și cu slobozenia Deregătorilor celor mai mari, nu poate să se facă pe ascuns, ci pe față și prin învorbirea mai multor la olaltă într'o adunare, și M. Ta ai primit, ai cunoscut, și ai ascultat Deputația întru toate, prin ce le-ai fost încă îndemn ca să lucreze mai departe; așa nu eu sunt turburător, ci M. Ta să te cunoști ca și capul turburărilor. Aceste sunt așa de chiare, ca și lumina soarelui, fiindcă nimică nu s'o făcut într'ascuns și în taină precum binecunoscute că noi Deputații ne-am arătat Pa-

¹⁾ În cel din 1818.

Dar cel din broșura lui Molin sună: „*a porunci, ca cât mai degrab, zisului M. Nicoară, rădicarea oamenilor spre mai departe nepăciuire mai aspru a o opri*“.

latinului, i-am arătat Plenipotenția, și i-am dat o Instanție, ce toate bine le-au primit; asemenea ne-am arătat și la Viena în Cancelaria ungurească de curte, precum după aceea și M. Tale; apoi la rugarea mea ca Deputat, ai dat Rumânilor slobozenie să trimită Deputație la Sinod în anul 1816, precum ai poruncit și comisia împărătească. Așadară care sunt turburările acele, care am făcut eu? Pentru ce dară și cu ce dreptate au neștiință blăstămățiile spurcate a altora a le întoarce prin Intimat asupra mea, și cu minciuni scârnavă a strica cinstea numelui meu prin curenciuri publicându-mă ca și un om turburător? Au poate cineva sta de față, ca să dovedească că eu în viața mea oarecândva, și oareunde-așa m'am purtat, cât s'ar putea doară prepune despre caracterul meu, că aș fi fost turburător? Iară decumva se înțelege în Intimat prin cuvintele acestea „*mişcări, strânsuri sau turburări*” adunare a mai multor oameni întru una pe vremea Comisiei Rumânilor, așa acea strânsură s'au făcut după porunca M. Tale și la Varmegie dată, și prin Mitropolit trimisă la Consistoriu. Deci care sunt turburările acele pentru care poate să mi se facă imputăciune? Ce se atinge despre începutul lucrului acestuia după răposarea lui Avacumovici (: afară de Instanția tot într'acel lucru dată, încă nainte de ce murise Avacumovici Episcopul :), când s'au hotărât și despre Deputație, aceea s'a făcut, precum e zis, cu știrea și slobozenia celor mai mari, fără știrea mea, fiind eu de acolo îndepărtat atunci peste 20 de miluri, și sosind eu acasă după o înstrăinare de 5 ani tocmai cu o zi după moartea Episcopului Avacumovici, unde n'am rămas mai mult decât 2 zile, și aceea cam beteag. Asta ar vut trebui să fie toate cunoscute mai nainte de ce să se poată face judecata despre mine prin Intimaturi și curenciuri, nainte a toată lumea, de vrei să judeci drept, că eu nice decum nu sunt pricina, și dacă vrei doară să săvârșești lucrul acesta pe ascuns, ca să nu se priceapă Rumânii de înșelăciune.

Prin cuvintele astea: „*să se pună Nicoară în pace, și să aștepte în liniște Rezoluție împărătească!*”¹⁾ din destul se înțelege ce înseamnă în Intimat, mișcare, strânsură, turburare. Dară în ce m'am arătat nepăciuit? În ce am stricat liniștea publică sau privată, nu știu! Asta una știu că împărăția nu numai mi-au ademănat prilejuri și îndemnuri, ci și cu toate tehnele și măestriile spre aceea, cale mi-au deschis, și umblă să mă silească. Insuși vorbele M. Tale nice odată n'au avut alt scop decât aceea, amăjindu-mă și cu vorbele și în scris, și prin alții. (Aste de mai multe ori Ți le-am dat în scris).

Să este rugăciune, pentru dreptate, turburare, zarvă, sau nepăciuire (precum se cuprinde în Intimat și în Curenci) așa dară șteargă-se toată calea de-a mai cerca dreptate; dee-se tot insului napoi

¹⁾ 1818.

dreptul firesc sau a naturii, care l-a avut nainte de Impărății, ca să se poată apăra după puterea sa de asupriri, de goniri și de nedreptăți; dacă nu poate Impărăția să-i apere și să le facă dreptate deele dreptul să se apere ei cum vor putea mai bine, decât să piară de năcazuri și asuprelele multe. Eu văd că acuma așa sunt întocmite, ca asupra mea să cadă și în capul meu să se spargă. Dară cunoscute-ți sânt pătimirile mele prin măestrii mie pricinuite și prin nedreptatea care morțis ai hotărît a-mi face; iară dacă mi s'au făcut prin alții, nu eu, ci M. Ta ești detor să cerci prin cine mi se fac aste în numele M. Tale; dacă nu vrei și nu poți face destul, fă cunoscut lumii, acestea, ca tot insul să știe de ce se ține.

Nice odinioară nu s'ar vut apuca Intimatul de astfel de minciuni și fleacuri, dacă s'ar vut lua în dreaptă judecată și socoteală cele ce în mai multe instanții zisesem. *Unii preoți au fost chemați în judecată după îndreptarea consistoriului din Sârbi alcătuit pentru detoriile pomenite* și așa în multe tipuri năcăjiți și batjocoriți; apoi fără să se iese în privință dreptatea lor, fără să se asculte starea și pricinile lucrului lor, adecă pentru Episcopie, neconținut îi înfricoșeu cu execuția. Dară la o stare ca asta și eu aș vut trebui să fiu cu sufletul împetrit ca M. Ta și după pilda Ta să lucrez? Puteam și eu cu sufletul să părăsesc detorința mea ca și M. Ta și relele, gresitățile și alte supărări, care negreșit trebeau să urmeze *asupra lor din un lucru sfânt și drept ca acesta* întru nimic să le săcotesc? A mă ruga de M. Ta în toată umilința pentru slobozenie și mijlocire ca să se poată înconjura și depărta răul nedreptății, aceea încă nici decât nu e a fi nepăciuit și turburător. Adevărat e că acuma a urmat o tăcere despre lucrul acesta și aceea fără amestecarea mea; asta poate încâtva arăta bunătatea cu care pe supt mână toate le-ai așezat; dară această îndurăciune împărătească — cam din silă — și aceea încă poate să dovedească că M. Ta ai vrut nedreptatea făcută oare cumva să o astupi, mângâind beții ticăloși prin făgăduință și pe supt mână, până ce iară doară cu un prilej mai bun spre scopul și cugetele Tale acolo i-ai putea aduce negreșit, unde te trage inima, după ce până atunci vei fi putut întocmi și îndirepta toate stările, lucrurile și oamenii pe ascuns spre voința Ta. Administrația Diezezii aceștea de acuma, care cu multă supțirătate și iscusință o ai întocmit pe nevăzute, mulțimea de hierotonisiri, și altele multe, astea toate, zic, mai multă nepăciuire și turburare au în cuget, și spre scop, decât toate voarbele cele vântoase a Intimatului și a Curenciului.

Prin luarea aminte și pățirea mea din tinerețe m'am învățat *câtă credință* trebe să dau unelor cuvinte și făgăduințe a M. Tale ca și cum sunt ceste din Intimat: „*Nicoară să se pună în păciuire, ca să aștepte înalta Rezoluție, care la vremea sa, se va da la plângerea Rumânilor, după ce se vor lua în judecată lucrurile Comisiei!*” Dacă

n'au fost deajuns 2 ani ca să se cerce și judece lucrul acesta (afară de aceea, ce nu mult mai nainte de moartea lui Avacumovici se făcuse prin unii și alții rugare) și să se hotărăscă ceva, așa vei putea și M. Ta și 10 sau 20 de ani îndelunga supt un tip sau altul, pe cum ești dat, și Rumânii tot cu așteptarea vor fi, fără să li se cunoască vr'un folos sau vr'o mângâiere, că din toate se poate cunoaște și dovedi că nu te îngrijești de vr'un bine a lor, sau de dreptate ca să le faci. Mulțimea de preoți ce se face este dovada cea mai mare. Caută și te înștiințează că vei vedea, că nice odată nu s'au vândut preoțiile și parohiile mai cu mare preț decât acuma; Te vei încredința ce mângâiere, și dreptate pot aștepta Rumânii și de-aci nainte dela M. Ta. Nici odinioară nu s'au sfințit mai mulți și fără lipsă decât acuma; oare și asta fără slobozenia și învoirea M. Tale pe supt mână? Acuma Preoții în cea mai bună stare și vrâstă au fiii săi sfințiți lângă sine; acuși vor urma și al 2-lea și 3-lea; și aceia toți puși în protocol pe parohia tătâne-său. Acuma eară sunt 4 și 5 preoți într'un sat fără lipsă. Ne'nputăciunea pentru nepăzirea poruncilor și nedojenirea cea mai mică după trecerea comisiei pentru atâtea fapte rele, spurcate și nelegiuite, sunt acuma mai mare îndemn spre vinderea darului preoțesc și spre alte fărădelegi. *Și mai vârtos la unii protopopi care și ei încă lucrează după pilda celor mai mari și a chepeteniilor, socotindu-se slobozi la unele ca acest a, prin întârzierea sau lenevirea care arăți în dreptatea celor drepți și nepăstuiți; au doară nu trebuie să socotească că însuși ești într'o învoire și înțelegere, cine știe pentru ce? Ca unele ca acestea să se facă mai vârtos văzând că administratorul Putnic spre întemeierea nedreptății care o faci prin întârziere și prin nebăgare în samă, prin cererea de atestaturi și subscriori a amăgit preoțimea ca să mărturisească că ei nu știu nimic despre toate acele ce am făcut eu în lucrul acesta.* Oare nu trebuie unele ca aste să fie îndemnare spre a lucra fărădelegi ca și nainte de aceea? Toți au învățat acuma cât folosește a se plânge naintea M. Tale; precum și aceea că nimic nu este oprit, și nu strică a face, fie ce fărădelegi, numai să fie cineva în putere, că atunci de toate este mântuit. Toți au luat sama și mai ales dreptii și asupriții care plângeau după dreptate, că numai prin unele fărădelegi ca aste, prin jefuiri, prin înșelăciuni și prin călcarea legilor poate cuiva să fie bine supt Impărăția Ta; și că unii ca aceia sunt scutiți, și acuma după comisie încă mai bine trăesc, eară cei drepți în zadar caută dreptate și mângâiere. Cât de proști și nepricepuți sânt Rumânii, totuș mai mult nimene nu-i va încredința, că nedreptățile aceste li se fac lor de către Sârbi; că nu dela Sârbi, ce dela M. Ta, atârnă și au cerut ei dreptatea sa. Mai în urmă ce n'ar face preoții cei înspăimântați săracii ca să poată fi și fiii lor preoți, și parohi, socotind după stările d'acuma, că nici ei încă nu vor mai rămâne preoți, văzând toată plângerea lor a fi fost în zadar.

Comisia o am declarat interesată și nedreaptă, pentru că a fost despre o parte numai înșelăciune; deci și lucrul ei, care de atâta vreme tot se cercetează și judecă, și nu mai ajunge înfârșit, încă nu poate fi altmintrelea pentru că toate le-ai întogmit așa ca să se nască pricini și prilejuri spre interesație și nedreptate. Așadară ce putem și ce trebuie să așteptăm după dețizia aceea, dacă n'au urmat până aci, decât să ne încredințăm și mai chiar, că toate se fac numai prin interes. Au doară se creadă Rumânii, ceea ce neconținut mi se zice mie prin Domnii din Canțelaria Ungurească cea împărătească, adevărat, că pentru aceea nu se săvârșește nemică spre dreapta Rumânilor, pentrucă Sârbii sînt foarte puternici și cu avuții mari. Da oare fi-va cineva așa fără de lege și minte, ca numai a cugeta încă să poată, că banii lor împedecă pe M. Ta, sau pe toți cei ce-ți sunt mână d'ajutor, ca să nu poți face dreptate Rumânilor? Nu-s Sârbii judecători în lucrul acesta al Rumânilor; dară tot insul vede, că aceste sunt numai amăgiri și desmântări. Așa dară pentru ce a ne ține cu o nădejde de umbră și a-mi porunci să aștept Dețizia fără să se iee alte stări în socoteală, precum a detoriilor, ce demult putea să urmeze și fără Dețizie la cele din comisie. Au doară vrei ca prin sfînțirile cele fără măsură să se plătească datoriile într'ascuns, în loc de dreptate? Asta tocmai atâta cât a astupa o nedreptate cu alta nedreptate nouă.

Luând toate acestea în cumpănă și judecată așa se vede că M. Ta poștești unele ca acestea, ca prin ele și altele asemenea, tocmai turburări și răsvrătiri următoare să se poată încopcea și înrădăcina, pentrucă M. Ta ai obicinuit plângeri ca acestea a le pune într'o parte și a le înlungi, ca cu atâta mai pe lesnire să se poată înverșuna și turbura inimele oamenilor. Unii dela locurile mai înalte zic că M. Ta nu ești în stare de a lucra altmintrale pentru Domni. Eară alții zic, că în M. Ta este pricina, de se întârziază lucrurile. Și asta trebuie să nădăjduim și despre cuvintele Intimatului „Că la vreme se va da Dețizie“? fiind lucru chiar și dovedit că și M. Tale și Conziliului și Canțelariei lucrurile comisiei nu mult mai înainte de venirea Intimatului au fost cunoscute. Dară vezi că cei de pe lângă M. Ta zic, că așa se întârziază toate lucrurile în conziliu și în canțelaria împărătească. Eară cei dela Conziliu și cei dela Canțelarie și dela Varmegie zic, că se opresc și întârzie la M. Ta; precum și unii și alții și M. Ta și Cabinetul m'ați întârziat din zi în zi cu voarbe goale la 1 lună, 2 și 3, și acuma mai mulți ani au trecut; așa lucrați cu ticăloșii și amarnicii plângători pentru dreptate; fi trimiteți dela Pontie la Pilat și dela Pilat la Pontie, până ce năcăjiți, despoeti de toate, goniți, călcați, asupriți și batjocoriți din toate părțile, încet, încet le mâncați viața mai groasnic și fără omenire, decât lotrii și haramii în mijlocul drumurilor. Și cine nu vede a fi

aste toate țesute prin M. Ta cași prin capul, de unde toate se trag sau și dacă nu, încalte a fi cu știrea și nevoirea M. Tale, toată neorânduiala asta și spargerea de păciuire. Aste se pot numi turburare, mișcări, ba încă și îndemnări spre răscoală și rebelie, cară nu minciunile intimatului. Mulți socotesc că aceste nu-ți sunt cunoscute, și că răotățile acestea nu se pot vindeca numai prin *revoluție și răscoală*; nu știu unii ca aceia săracii, că astea le întogmești M. Ta prin ascuns și le diregi ca și Capul cel întie, tocmai ca să se măncoamenii în sine, și să slăbească, ca amăgiți să nu poată face nemice, nice mai căuta dreptul său. Nainte de câțiva ani sosise vremea cât craii și împărații fugeau dintr'o țară în alta,¹⁾ eară Maestatea Ta acuma te preâmbli și călătorești prin locuri depărtate și străine, ca depărtarea asta să poată sluji spre tip de mântuire și cu atâta mai vartos să se poată face nedreptăți, și să se întârzieze lucrurile spre ajungerea zisului scop. Aceste se dovedesc mai chiar din mulțimea plângerilor de săraci nainte de *vr'o 2 ani când ai călătorit prin Ardeal și Bănat*, când toată nădejdea ce li se făcuse și așteptau dela mila împărătească, s'au cunoscut din urmări a fi numai umbră și abure. Deci la unele vorbe ca aste a Intimatului să dăm crezământ? prin a căroră nădejde numai prilej să caută de isnou a mai înlungi necazurile și gonirile până în moarte.

În Protestația din a. 1818 împotriva toată cercării, prin care s'ar strica privilegiile a tuturor celor din țara ungurească care sunt de legea răsăritului ne uniți, m'am rugat, fiindcă lucrul Rumânilor așa de mult întârziează, și fiindcă e un lucru așa de mare ca să se iee sus în Dietă pentru cercetare. La care rugare acest răspuns am căpătat: „*Că lucrul Rumânilor se va săvârși după ce se va lua în judecată lucrul Comisiei!*” Așa dară la Dietă nu e lipsă să se dee; dară acuma sânt 2 ani dela Comisie, și totuși nemica nu se hotărăște, măcar că pe supt mână toate se întocmesc spre stricarea lui. Deci nu mai vreți să căutați și să dați pricină și prilej?

Bucuros vrea intimatul cel din urmă ca să aibă temeiu și fără vr'o lipsă totuși a putea zice și publica ceva și vrednic prin curent, fiindcă altmintrelea n'ar vut putea avea nici a mă îndrepta pe mine la păciuire și liniște, și așa tot Intimatul ar vut fi foarte scurt și olog, cât fie cine ar vut vedea deșertăciunea și nemicia lui. Zice: „*că a vrut (adecă eu) sunt numele acesta, el însuși să facă culegere de bani.*” — Iată altă prefacere de lucru, și altă minciună mai mare. Eu să fac culegere de bani! spune-mi când am zis, și când am cerut eu aceea? Dupa asta și celelalte, n'am eu de ce mă mira mai mult auzind că a M. Tale cei mai mari ocârmuitori, Gubernatori, și Vlădici n'au roșit a zice obrăzniceste publice spre amăgirea altora,

¹⁾ Epoca lui Napoleon.

că anul trecut când am fost în băile lui Hercule (adică la *Mehadia*) pentru sănătatea mea, pentru aceea am fost acolo, ca să fac strângere de bani. Ce mirare dară a auzi minciuni de aste și altele dela Sârbi, când ei dela alții și însuși din IntimatURI împărătești le aud și le învață; cu bună samă pentru aceea că Maestatea Ta cu atâta mai tare să-i ațâți să se împotrivescă Rumânilor, și prin unele ca acestea să pitești dreptatea și stricarea care vrei să faci și lor, și Rumânilor.

Ce deschilinire e între Deputat și Reprezentant, nu știu că eu nici odată n'am întrebuițat numele est din urmă. Asta destul arată împotrivirea și minciunile Intimaturilor, cine va să le înțeleagă; că aci sum numit deputat aci Reprezentant. Eară cesă atinge de: „*acele vor urma și fără amestecarea și incurgerea lui Nicoara*“ — aceea nu e pentru mine măgalire, eara Intimatului face rușine și scădere, și dovedește că în împărăția Ta numai prin incurgere se fac toate. Ce e bun, drept, și de folos, trebuie să se iee sus fără privință la persoana aceea care arată unele ca acelea; și atunci nu e încurgerea persoanei ci a lucrului prin adevărul și dreptatea sa, și prin folosul care se poate naște d'acoale, și așa este și cu lucrul Rumânilor. Incât se atinge de mine, știu bine de 2 ani încoace, ca nu m'am silit nici odată ca să câștig vr'o încurgere și ca să mă fac Curții Tale plăcut, nici că am avut de când sunt vr'o plăcere și râvnire spre aceea. Lucrul mi-au stat mie în suflet și urmările cele bune, eară nemica altă; afară de dreptate n'am poftit nimica nici când!

Acuma ce încurgere și sămțire să se nască din atâtea la minciuni și din atâta necredință a Intimaturilor publice în cealaltă cari sânt în diregătorii mai mici? Negreșit nu alta decât ca și ei să se silească a urma după pilda celor mai mari. Varmegea Aradului fără toată rușinea și obrăznicie porcească a îndrăznit a hotărî după cetirea Intimatului celui d'intie, cu cerșuri și culduiri ca aeste sa se oprească. Cumcă Domnii aceia sâraccii s'au zăuitat de detorințele sale, și de cinstea care sunt detori ei lor însuși, și care ar trebui să o păzească; că s'au depărtat de credință, de dreptate și de adevăr, putem să le ertăm, că prin unele lingușiri ca aceste au vrut să arate Sârbilor, celor cu care la olaltă sunt în Varmegie, ca și cum și ei s'ar împotrivi cererii și lucrului Rumânilor. Doară ca să orbească pe Sârbi să nu gândească că și dânșii adecă Ungurii au ațâțat și îndemnat pe Rumâni pe supt mână la aceste pășiri, precum aevea au și făcut despre o parte: dară o minciună infamă și spurcată ca aceea cu auctoritatea și învoirea tuturor a o pune în Protocol spre pomenire, asta numai sufletul lor cel unguresc și cugetarea lor cea nemeșeasca poate sa li-o erte și să o treacă cu tacerea. Cerșuit-a cineva dintre Rumâni, sau dela ei, sau dela altu cineva, au ba, nu știu: dară aceea nici n'am putea crede, fără știu că în unele întâmplări s'au luat bani imprumut dela unii dintre ei pe lungă răsplătire, care a și urmat. Dară asta se putea

face și dela un Turc sau Hotentot, fără să se poată numi cerșuire, sau să se poată cu aceea Ungurii vâlfi cași cu o dărnicie. Așa pare că le-au părut rău acelor Domni că se lucrează pentru plățirea detoriilor, că doară voeu ca prin ajutor să-și câștige nume de binefăcătorii cei slăviți la Rumâni, ca și acești Rumâni cerșuitorii lor, ca la niște ajutători și patroni să mulțamească fericitul sfârșit a tot lucrului.

Publicația Intimatului al 2-lea care s'a făcut est-tîmp, e vrednică de toată luarea aminte, ca să poată omul avea cunoștință despre aceea, cum merg lucrurile supt stăpânirea Maestratei Tale, și de ce micșorare și urgire e vrednică toată ocârmuirea chivernisirea, și stăpânirea publică, dacă merg toate lucrurile așa. Aceasta o ating că sunt silit, și am drept spre aceea, fiindcă mijlocit și nemijlocit toate acolo privesc, cum *numai să se poată face confuzie între cler și poporul rumânesc*, și apoi să mă surpe pe mine în confuzie; așa ca în urmă toate confuziile și neorânduiele și pricinele lor să se grămădească în capul meu, ca să nu mă mai poci desface și descurca; ce și Intimaturile și toată administrația împărătească prin toți ramii săi a face cu toată puterea să abate.

Varmegia a hotărît, la acest Intimat ca acelaș să se facă cunoscut și să se publice prin solgăbirae la toate Comunitățile. Intia publicație s'au făcut la Arad prin o scrisoare acățată la ușa bisericii, care cuprindea în sine Intimatul mai sus pomenit, *insă în rumânie prefăcut dară strâmb și cu minciuni!* Nu era subscris din porunca cărei Iurisdicție se face publicația, cu toate că erau porunci înalte și trebuia să se pună în Protocol și să se publice în Biserici, ce n'au urmat fără cât un Preot a cetit intimatul naintea bisericii făcând tâlcuirea aceasta: „*adecă ca nimene să nu împrumuteze bani lui Nicoară.*” Această mărturisește destul câtă înșelăciune se face cu poruncile împărătești, fie acea publicație prin Magistratul Orașului din porunca solgăbirăului sau prin Conzistoriu Solgabirăul nu o a făcut; dară în numele magistratului încă nu s'au făcut (— într'amândouă întâmplările publicația altmintrelea trebuia să se facă —) dară nici în numele și despre partea conzistoriului încă nu s'a făcut măcar că Intimatul s'a prefăcut pe rumânie în curtea Episcopescă, și cu toate că administratorul se făcea că nemica nu știe despre tot lucrul. El care din toate ferestrele locuirii sale vedea ușa bisericii unde era publicația acățată: el care după detorința sa trebuia să știe ce este d'a se publica în bisericelē sale!

Cu ce drept și cu ce slobozenie pot Iurisdicțiile (acuma: sau Varmegia, sau Consistoriul, sau Magistratul orașului) a scorni astfel de minciuni, și înșelăciuni și prin unele ca acele spre stricarea cinstii și numelui cuiva, și spre micșorarea și batjocorirea poruncilor împărătești, a strica credința acelor porunci, care sfinte trebuie să

fie? Cu ce credință au putut să pună în publicația rumânească aceste minciuni în Intimatul împărătesc? „și că comisia aflând în părțile aceste niscai cunoștințe vrednice în oareșcâtva de știut, și arătându-le acele la locurile mai înalte, Maestatea Sa a luat spre sine dreapta judecată acelor plânsori... ca neamul rumânesc la amăgitoarele și înșelătoarele cuvinte a mai sus numitului Nicoară... sau prin el plângerile sale mai mult la locurile înalte nici decum să nu se facă ... Pentru, numitul Nicoară dela toate strânsurile și învorbirile să fie oprit, ca făcând el acele, prin cei mai mari mie să mi se arăte, și să mă înștiințeze, eară neamul rumânesc prin aceasta a se păciui se poruncește, că cât mai curând va căpăta dreapta satisfacție dela Maestatea Sa.“

Acuma, cu a cui nume s'a făcut această publicație? Cine e acela, cui sunt detori cei mai mari să arate și să-l înștiințeze? Publicația e rumânește, subscrierea cuiva nemțește: Asta e credința cea sfântă împărătească, cu care trebuie să se lucreze în numele Împăratului? Dară într'acest tip ar putea și alte Publicații să se facă. După aceea a urmat publicația Intimatului celui la Preoții din Varmegie prin Curențație. Publicația aceasta s'a poruncit Varmegii; așa dară cu ce drept s'a făcut prin Consistoriu? Au doară prin aceea au vrut Varmegia să facă plăcere Administratorului, sau Administratorul Varmegii? Preoții n'au făcut nici decât publicația Intimatului; au doară au căpătat instrucție pe supt mână să lucreze așa? Că eu n'aș crede că să se împotivească ei la împlinirea poruncilor! D'aci se cunoaște chiar că toată ocârmuirea este din imposturii; Varmegia nu a făcut Publicația, Preoții încă nu (: dară nici n'aveau detorință :) urmarea e aceea, ca să se cunoască că poruncile sunt numai fleacuri și pleavă, cu bună samă nu pentru altă, decât ca la vremea sa oameni cu atâtă mai ușor să se poată pune în turburare. *Administratorul doară incopceț și injurat cu Domnii* pentru al său scop se face ca cum nu le-ar lua sama; dară Varmegiei n'ar fi slobod să le treacă cu vederea: deci eu nu le pot trece, că sunt spre stricarea cinstii mele, și spre mai mari nedreptăți, care mi se găsesc. Pentru unele înșelăciuni ca aceste pătimesc și acuma, dară spre necinstea și ocară ocârmuirii împărătești.

Alta publicație s'a făcut în Diețea Vârșetului supt *Administratorul Radivoevici*, eară prin curențație, în care afară de o neștiință urâtă nu numai de un cler, ci și de un Tânăr dela școală încă se cunoaște ca o muștră ravna cea nemărginită spre astuparea dreptății și adevărului. Prefacerile sau traducerea Intimatului e cu totul falsificată și strămutată și cu obrăsnicie au îndrăsnit Administratorul a mă numi într'însa Cerșuitor și într'altele: „turburător, ațățător, înșelător, care supt forma ca să câștig Episcop de rumân, *altele multe am lucrat în taină la Viena*; că supt forma smereniei prefăcute sânt lup, șerpe veninos, scorpion“, și alte asemenea m'a publicat. Apoi că

am înșelat clerul și poporul, am adus între ei și între neamuri întregi, desbinări, răsvrătiri și turburări: că mulțime de oameni și de familii am adus la sărăcire și mai mare, luând asupra mea și învolnicindu-mă de nume de Deputat sau Reprezentant... la a cui pășire primejdioasă, și perire cu sine aducătoare însuși locul cel mai nalt făcut luător aminte, răsvrătirea, turburarea și sarva sau răscoala și nenorocire poporului dela Arad vrând să împedecă... și altele. Iată cuvintele Intimatului, turburări și celelalte se cunosc aci din destul, și la ce au putut aduce.

Dacă sunt aceste adevărate, atunci eu sunt vinovat de lucruri criminale. Dară încă mai tare Varmegiile și alte Jurisdicții sau locuri publice chivernisitoare, care văd și știu aceste și zic că însuși locul mai nalt are știință de unele ca aceste, și totuși nu fac detorința sa arătându-le Maestății Tate; și așa dară Varmegiile și alte locuri nu numai se învoesc într'acest tip, la unele ca aceste și le lasă slobod, ci și pe alții îi fac luători aminte și-i îndeamnă prin publicații la lucruri lor și necunoscute, ca și cum făcându-le semn: „*Vedeți Rumânii din Diețea Aradului, au făcut cu Nicoară turburări și răscoală, faceți și voi ca și ei*”. Și așa cine va sta bun, ca astăzi mâne, nu vor mai urma și altele asemenea, și se vor publica spre ațâțarea Rumânilor, care așa s'ar arăta atunci, ca când a avea ar fi răscoală și rebelie! Vezi ce se poate naște dintr'o minciună numai a Intimatului împărătesc; ce poate urma însfârșit din nebăgarea de samă, cu care două Intimaturi s'au făcut, călcând toată dreptatea și adevărul? D'aci poate judeca și cel cu mai puțină pricepere, ce poate și trebuie să cunoască. Știi bine că omul omului este moimă, mai curînd în lucrurile cele rele, decât în cele bune.

Eu am cerut să fiu tras în judecată, dacă sunt vinovat pentru vr'o lucrare nelegiuită; dară în judecată de bărbați cu credință întreagă și suflet drept: da Maestatea Ta n'ai vrut să mă ascuți. Eu am arătat M. Tale urmările, ma întru nemica le-ai socotit. Deci ce trebuie să cred, decât aceea că însuți ești capul și Diregătoriul acestora pe supt mână, și că în unele ca acele te învești, le ajuți, și le pârținești.

În Publicația ambelor Intimaturi sunt declarat drept înșelător, eară în cel de a doilea cel mai spurcat și fără de lege om. Cu toate aceste M. Ta m'ai primit ca pe Deputat și ca pe unul ca acela m'ai și publicat. Eu să fi înșelat Clerul și poporul! Eu să fi înșelat și locurile nalte și pe M. Ta; și M. Ta le-ai lăsat toate aceste bune făcute! Așa dară M. Ta ești într'acest tip declarat ca un înșelător și amăjitor. Nimica nu se cuprinde în publicațiile aceste prin curențații despre mine, ce n'ar cădea în M. Ta. Deci a M. Tale detorință și lucru este a cerceta, dacă știi ceva în suflet de dreptate, cum că oare acest fel de om sunt eu, pe cum sunt strigat și defăimat,

au ba! Eu la a cărui instanții ca Deputat de multe ori ai dat ascultare și ai aplecat urechile, ce dovedesc toate urmările lucrului acestuia a Rumânilor, din care ați luat prilej și pricini a mă huli și batjocori, M. Ta ești detor acum a cerca, ce pricină și temeuri au putut face ca să se lucreze cu mine așa cu puterea ocârmuirii. Batjocorirea și defăimarea nu cade atâta în mine cât în ocârmuirea și împărățirea M. Tale; dară nici nu se poate altmintrelea. Că M. Ta toate mi-ai răpit, și acuma din toate m'ai despoet *afară de vrednicia mea cea sufletească care nu este în biruința și puterea ta*. Dacă sunt cele mai sus pomenite adevărate, așa negreșit am trebuit să te înșel; dară și așa încă în cine cad acele toate decât în M. Ta, cum că eu unul, om sărac și fără puțință am putut înșela Iurisdicțiile M. Tale Caștelaria cea de Curte, Poliția cea mai mare, conziliul cel întie a Statului sau a toată împărăția Ministeriul, și mai în urmă Cabinetul împărătesc! Eu un om singur, și atâta vreme să vă fi înșelat! și tot nu m'ați oprit!

Înălțate Împărate! Mai mult mă cunosc pe mine însumi și starea sortii mele, decât ca să pot pofti și aștepta dela M. Ta punerea cinstitii mele în loc, care cinste în ființa sa nici nu mi-o poți lua, nici nu mi-o poți da. *Numele cel bun îi stăpânesc întru mine, întru conștiința mea înaintea lui Dumnezeu, și naintea tuturor celor drepti în toată întregimea sa*: ce și M. Ta trebuie să-mi judeci naintea Judecătoriaului nostru cel mai mare, a tuturor (eară nu naintea Curtenilor lugușitori) și în conștiința Ta, cându-i dai samă pentru faptele de toată zi. Eu nu trebuie să mă mântuesc, nici n'am pentru ce, ci M. Ta trebuie să mântuești și să desvinovățești cele ce mi s'au făcut, și din zi în zi pe supt mână, mi se fac în numele tău cel împărătesc. — Una numai, am să cer dela M. Ta, ca după ce m'ați despoet de toate cele în care se cuprinde viața, adevă de cinste, de numele bun, de cunoscuți, de preteni, de binevoitori, de frați, de părinți, de paza și ocrotirea legilor împărătești, de facerea de dreptate și altele; după ce de aste toate, zic, m'ați despoet și m'ați jefuit, *să pot ieși deapurarea din Împărăția Ta, fără supărare și cu pasuale*. Și pecum m'ai închis dela bunătățile cele a Statului și a legilor și însuși dela toată ascultarea și dreptatea; *așa să mă și deslegi dela toată supunerea și detorințele către Împărăția Ta*.

* * *

Toate detorințele omului sunt correlative în privința către tot insul individualiter, și către tot statul, deci și către împărat și administrație, ocârmuirea sau stăpânirea cea mai mare, veri cu ce nume să se numească aceea. Sau cu alte cuvinte, pe cum are unul detorințele sale către altul și către alții: așijdere, precum are tot insul detorințele sale către statul întreg și Împăratul tocmai asemenea detorințe are și Statul întreg și Împăratul (aci se înțeleg și diregătoriile toate din împărăție) către

tot insul și către toți împreună, și care trebuie să se împlinească. De unde urmează că tot insul e dator a ține și împlini detorințele acele care are către altul și către alții; împlinirea detorințelor acestor, are spre scop fericirea și siguranța a fietescui și a tuturor, fără care nu numai nici o fericire n'ar putea avea loc, ci însuși custarea și viețuirea a tot insului și al tuturor, ar fi în primejdie, și peste puțină a vieții în pace și a gusta frugile ostănelor, agonisirii și a muncii sale; că mulți s'ar pune pe puțini, și i-ar despoea de toate cel mai tare ar apăsa după plăcere pe cel mai slab și așa mai departe. Dar prin împlinirea detorințelor care are unul către altul și către împărăție, și împărățirea către toți și către insul, face și aduce cu sine, cât toate relele acele să se poată opri și depărta, că atunci dreptatea și legile trebuie să apere pe cei puțini împotriva celor mulți, și pe cel slab de cel tare, dacă nu va careva să păzească și să împlinească detorințele sale, atunci dreptatea, legile și dreptul care au cealalți și Impărăția asupra unuia ca acela nu numai îl pot, ci și trebuie să-l silească spre păzirea și împlinirea detorințelor zise; că nici o detorință nu poate fără vreun drept, și eară nici un drept fără vr'o detorință; și precum trebuie să fie ceva pentru ce are cineva vr'o detorință către altul, așijdere trebuie să fie ceva pentru ce are cineva vr'un drept asupra altuia. Deci dreptul și detorința așa sânt de incopete și unite la oaltă, cât nici a se socoti una fără alta nu se poate. *Spre pildă*: Eu's slugă, tu ești stăpân; detorința mea e să-ți ascult și împlinesc poruncile cu credință; dară am și drept, adevă să poftesc să mă hrănești, să mă îmbrăci și să-mi plătești usteneala mea după cuviință și dreptate; într'asta se cuprinde detorința și dreptul meu. Dreptul tău asupra mea ca a unui stăpân e, ca să aștepti dela mine toată ascultarea și împlinirea slujbei și a poruncilor după cuviință și cu credință; eară detorința ta e ca să mă scutești, să mă hrănești, îmbrăci și să-mi plătești. De unde se cunoaște că detorințele și drepturile noastre a unui către altul sunt asemenea sau corelative, și încetând una negreșit că înceată și cealaltă; fiindcă de nu voi asculta poruncile tale, și nu le voi împlini, eu nu fac detorința mea, și așa înceată și dreptul meu de a putea pofti, ca să faci tu detorința ta către mine; precum ar înceta și dreptul tău asupra mea, când n'ai face detorința ta către mine. Așa e lucru cu toate stările și diregătoriile în lumea asta, și și cu Impărății. Detorința mea și a fiesfecărui e ca să împlinim legile și poruncile cele împărătești (: că trebuie să fie drepte :) să dăm dajdie, cātane, și tot felul de ajutor și slujbe, eară dreptul meu, și a fiesfecui e, ca să putem pofti să ni se facă dreptate, și să fim apărați de toate relele, asupririle și nedreptățile. Că dacă nu, *atuncea înceată toată detorința*. Luând bine în socotință ce zisăi mai sus se vede că dreptul acela e așa întogmit, ca cel ce nu împlinește zisele detorințe, cu sila și cu pedeapsa să se poată aduce la pășirea și împlinirea lor.

Dreptul acela dară care are tot însul asupra altora și a stăpânirii, ca să împlinească ei detorințele către el și să păzească legile, fără care, pe cum e zis, nici o viețuire și custare cuvioasă nu poate avea loc în Impărăție. Acel drept, zic, nu se poate lua nimănuși până nu se va dovedi că s'a făcut vinovat criminal prin oarece faptă sau lucrare. Supt dreptul acela se cuprind toate, nu numai cele ce fac și alcătuesc vieța fizicește sau trupește, ci și acele prin care singur numai poate sta vieța sufletește, țiv iește, sau moralicește, precum sunt: Cinstea, numele bun, credința întreagă, și crezământul sau creditul. Că dacă perde cineva aste, apoi pace e de toată fericirea și viețuirea lui cea sufletească și țivilă; toată viețuirea lui e atunce numai trupește adecă dobitocește. Dreptul acesta dară care e mai de chepetenie dintre toate, este peste tot, luându-l cu un cuvânt sau generaliter, acel drept care avem ca nesmintit să ni se facă dreptate, și tot răul fie trupește, fie sufletește sau țivilește (: precum necinstirea, batjocorirea, defăimarea, hulirea, stricarea numelui bun s. c. :) care ne asuprește, au numai s'ar putea apropia de noi, să le împedece și să le depărteze. Dară nici un rău și nici o nedreptate mai mare împotriva tuturor drepturilor și celor mirenești și celor Dumnezești, cu atâta călcare, a toată custării și ființei omenești nu se poate face cuiva, decât judecându-l și osândindu-l fără a-l asculta și fără să știe el însuși pentru ce, și nu numai lăsând cu fiecare după plăcere să-i poată face toată stricăciunea, ci încă însuși prin puterea cea mai mare a ocârmuirii și a stăpânirii sau a Impărăției a da mijlociri pe ascuns ca acele răotăți și stricăciuni să se întărească și înmulțească asupra lui. Nimicind cu totul, dară dreptul cel mai sus zis, și ne având nici o bunătate de cele zise care trebuie să urmeze din dreptul acela: negreșit că atunci toată detorința înceată. Au cui, cum și pentru ce ar avea unul ca acela vre o detorință? Asta tocmai atâta e, ca și a lăsa pe cineva numai puterilor sale, a-l desrădăcina de toată ajutorința legilor, care D-zeu prin fire a orânduit oamenilor între sine, și a sădit în inimile lor, încă și când sunt în pustietate. Atâta va să zică asta, a sili pe cineva ca să se lupte cu valurile cele mai învolburate, numai ca să-l cufunde în adânc și să-l înghită; a-l sili prin mijlociri ascunse, care să nu le poată cuprindă fiecare cu mintea, și a-l adătui prin apărarea și mântuirea vieții sale prin desnădăjduire la fapte nelegiuite și criminale, numai ca să poată stăpânirea, spre înșelăciunea tuturor, avea prilej, sub tip de dreptate, a-l prinde și a se împuteri de el. — Vezi într'asta stare m'ai pus Mărite Impărate! Dară aceasta e fără de legea cea mai spurcată a celui nelegiuit, a celui mai spurcat, a celui mai blăstămat om.

Craiule!¹⁾ Ca oameni după trup, numai într'atâta ne deschilim

¹⁾ Rex! în latinește (C. B.)

unul de altul, încât firea, sau voința lui Dumnezeu s'a arătat prin naștere către unul mai milostivă decât către altul; dară altmintrelea e țivilește, adecă după starea și prîvințele în care ne aflăm fiind lăcuitoari într'una, supt legi și supt Impărăție, și fiind unul Craiu și altul supus. Craiul sau Impăratul după omenirea sa încă-i numai om, dară după diregătoria sa, asta detorință are, ca ceea ce poruncește legea Dumnezească prin arătare, eară legile naturii sau a firei prin organul sau adecă mînte sau înțelepciune, și legile mirenești adecă țivilești și politice prin așezămături și păituri cu neamul întreg; aceea zic ce poruncesc și poftesc toate legile aceste, el după data credință și jurămîntul său ca Impărat e detor să păzească, și să împlinească și cu tot modul să fie îngrijit și să stee d'acea ca prin cei suptrînduiți după toată puțința să se păzească și să se împlinească. Ca unul ca acela e detor el să urmeze Dumnezeului puternic, prevăzând și întocmind sau îndreptând, poruncind și oprind, pedepsind și dreptate tuturor făcând. Ce atîta va să zică, cât a împreuna cele cerești cu cele pămîntești, a uni cele Dumnezești cu cele omenești. Tot lucrul Dumnezeesc dară în care zidirea becisnică și ticăloasă muritoare ca Impăratu poate a fi pîrtășe; și prin ce după tipul Dumnezeirii asemenea lucrări punând în facere de bine în ajutorarea și întemeerea folosului sufletesc de veci spre covârșirea și cumpătarea sa pămîntească cea putincioasă, prin ce singură numai, zic, poate a se apropia de Dumnezeire și de covârșirea lui cea pămîntească.

Unirea acestor legi de 3 feliori într'una e conțetrația lor, adecă cuprinderea lor într'o ființă prin o întipzuire în mîntea omenească: spre a căroră putincioasă păzire și împlinire cât prin sine cât eară și prin alții, s'a îndetorat Impăratul, luând spre sine Reprezentanția lor cu învoirea Poporului, precum și cea mai mare putere așa și cea mai mare detorință, adecă să facă ca acele să se păzească și să se împlinească. Prin ce Impăratul întie supînându-se acelor legi a luat asupra sa cel mai mare greomânt și cu mai mare detorință. *Aceasta conțetrație a lor sau unire în persoana Impăratului, e Tronul*, aceasta e Cununa, eară nu cel de lemn, și ceea ce o pune pe cap, care nu-s nici un lucru de mirare prin forma sa fiind întrebuintate în multe tipuri și supt numiri (: Rumînilor sunt cunoscute mulțime de cununi, precum, de flori, la însurări, de grâu, de vlădici, ș. a. :); dară cununa asta a conțetrației, sau înființare întipsuită adecă cuprinderea de ființă a tuturor legilor Dumnezești, firești și politicești într'o persoană, e sfîntă, și trebuie să fie și pentru acela întru care ca și în Cap se întibzuesc, și pentru aceia pentru care și prin care e făcută întibzuirea într'una, adecă cetățenii, poporu sau supușii. Nu trebuie cineva să se confunde prin asta cum se înțelege aceea că cele 3 legi la olaltă întipsuite în Capul Impăratului (: ca și cum am zice

într' o țintă :) sunt mai mari peste toate legile și la olaltă fac legea cea mai înălțată și sfântă. Legile acelea sunt *I-e a lui Dumnezeu* dela zidirea lumii, și apoi mai târziu ne'ncetat date, iară mai vârtos prin legea adecă religia creștinească. Această lege a lui Dumnezeu e mai mare decât fiecē Impărat și tot Impăratul e supus ei; această lege trebuie păzită și ținută în tot locul; sau fie Impărăție au ba! Aciî unii Impărați se fac, acii alții scapătă din Impărăție, dară legea aceea e întinsă peste tot pământul și vecinică. Deci când se face vr'un Impărat sau se alege de un neam, atunci și unul și altul lucrează după legea aceea ce e mai mare decât unul și decât altul; și ca să se poată păzi legea aceea, tocmai pentru aceea se dă Impăratului putere, ca el toate să întocmească cât să se poată păzi aceea. Dară tocmai așa este și el detor să o păzească și să o îplinească, ca fiecare altul. Deci el e supus ei. Dară de altă parte, el este Capul în care se întipsuește legea aceea, el este cași priveghitoriul și straja ei; el ce face, în numele și cu puterea ei face; deci este mai mic decât aceea, și nemică nu i slobod a lucra în protiva ei, că atunci ar fi nedrept, și aceea tocmai dreptatea ne poruncește. *A 2-lea este legea naturii sau a firii*, care însă firea ne învață, spre pildă într' alte multe, ca tot omul să se ferească de rău, de moarte etc., spre ce firea și pe cel mai mic verme încă-l îndeamnă. Asta lege este a 2-le după cea dumnezească și așa de lătită ca și zidirea lui Dumnezeu. Acestei încă e supus Impăratu, ce e înainte și mai însemnat decât el. Deci el trebuie să o păzească ...Intipzuirea aceasta a tuturor ziselor legii e simbolul Dumnezeesc celui mai slăvit pentru omenire, prin care se cunoaște vrednicia a tot omului personale, sau însuflețirea lui (: dignitas personalis :) deschilinindu-se de toată alta zidire și făptură lumească, fiind încopcet cu acea însuflețire dreptul zis după care toate lucrările lui trebuie nainte de judecată și în socotință să se aducă; fără care judecată după mai sus zisele legi nimene pe lumea asta n'are drept să hotărască despre el. Naintea tronului dară și cununei aceste de întipsuire, cași naintea unei pavăză sau naintea unui înger păzitor trebuie să se plece cu supunere și una parte și alta, adecă și Reprezentantul Conțetrații sau unirii acelor legi, care e Impăratul sau Capul, și poporul sau cetățenii, sau cu un cuvânt supușii, că numai prin această mijlocire au orânduit Dumnezeu ca să poată neamul omenesc ajunge fericirea sa, și într' asta și în cealaltă lume.

Înaintea conțetrații sau înființării aceste sfinte de zisele legi, asemenea trebuie să se arate în lucrările sale și una parte și alta, care sunt stăpânirea chivernisitoare, cu toți cei ce au parte într' însă împrenă și poporul chivernisit, sau ocârmuit; că legile acele sunt mai mari și mai puternice decât una sau alta parte, adecă și decât Impăratul și decât poporul. De ceea ce se poruncește într' acele, tre-

bue să se țină și unul și altul și e detori. De nu le-ar păzi Impăratul, atunce e volnic poporul să-l silească și adetuească spre aceea; precum și Impăratul pe fieștecare din popor e detor a-l sili spre păzirea lor, când s'ar împotrivi. Pentrucă legile acele n'ar folosi nemică omenirii dacă nu s'ar păzi prin oameni, și nu s'ar duce în săvârșire, adecă nu s'ar pune în execuție; eară nu s'ar păzii, fiind oamenii aplecați spre facerea de rău, dacă nu le-ar fi frică, și dacă n'ar fi nici o priveghere asupra legilor zise, și asupra faptelor, ca oare nu sunt acele împotriva. Pentru aceea dară s'a dat unuia puterea, ca și unui cap; ca acela să grijească numai de păzirea legilor. Acela nu trebuie să are și să samene, nici alt ceva lucru să împlinească, numai să privegheze, oare împlinește tot însul detorințele sale, au ba! și toată mijlocirea cea dreaptă și cuvioasă să poată întrebuița, ca nemica împotriva ziselor legi cineva să nu poată lucra și nici un rău să nu poată face unul altuia. Cu un cuvânt el să fie îngrijit cum să se păzească acele prin suptrânduitele dregătorii și cum să se aleagă pentru aceste oamenii cei mai vrednici, mai luminați și mai drepti. Deci cela cui s'a dat puterea aceea d'a păzi și d'a priveghea peste toate ca și capul cel mai mare, și care s'a învoit a primi în sine acel greomânt și detorință, și care prin jurământ s'a legat a săvârși și a plănui toate cele ce cuprind în sine zisele legi într'una înființate, este Reprezentantul acelor legi, sau executorul lor, adecă el este capul, Impăratul sau persoana aceea fără care ținerea, păzirea și împlinirea ziselor legi a putea avea loc, nici decât nu se poate întipsui. El este acela care pe cum aduc legile acele cu sine, dară numai în cuviința și cu puterea lor poate și trebuie să poruncească, să oprească, să pedepsească, dreptate să facă, de tot binele și fericirea poporului să așeze cele de lipsă, eară toate relele, stricăciunile de nefericire aducătoare să le depărteze. De unde urmează că el cu acea detorință e în privință către tot însul și către toți, precum și tot însul și toți dimpreună către el, ca și către puterea cea mai sfântă pe pământ (: Representativa, executiva potestas :) de unde toată fericirea lor ar trebui..... să atârne, cu cea mai mare plecăciune, și umilință, cu cea mai adâncă cinste, supunere și ascultare din toată dragostea, din toată cunoștința sufletească și din toată credința să fie și să se poarte, ca și către a toată fericirea și a tuturor bunătăților; și, de cumva, nu li se întâmplă tocmai împotrivirea bunătăților și fericirii aceste atunci tocmai ca și moștenirea sa cea mai sfântă cu vărsarea de sânge încă și cu primejdia vieții sale să-l apere și să-l tutească.

Privințele aceste două induplecate (: duplices hae correlationes reciprocae :) trebuie să fie în cea mai mare înțelegere și conveniență sau armonie, ce nu poate fi altmintrele fără numai așa, și atunci când ambele părți, adecă și Reprezentantul executor și poporul, fac

cumplit destul detorinței sale. Împlinirea aceasta a detorințelor din amândouă părțile, adică dreptatea, este singura numai mijlocirea aceea prin care poate să se ajungă scopul și capătul cel mai din urmă a zisei concentrații, mai înălțate : care împlinire de detorință nu e altă decât păzirea legii (: nota bene prin lege nu se înțelege Religie :). Dară ca să poată cineva păzi legea, sau legile, nesmintit e de lipsă *1-e cunoștința*, adică cum că legea (sau porunca) vine dela zisa mai înaltă Reprezentativa putere sau Împăratul, și că aceea lege e făcută în cuviința legii cei mai înalte ; *2-a) cunoștința cu adevărul înțelegerea*, că tot însul să știe și să cunoască legea la care faptă și lucrare dă dreptul, voea și îngăduința, și eară care faptă și lucrare nu îngăduiește, ci oprește ; *3-a) slobozenie* și plină voe fără vr'o impedecare a și face ceea ce legea îi dă dreptul, precum și slobozenia înțelegerea fără vr'o silință, a nu face aceea dela ce îl oprește legea. *Fără aceste 3 nici decum nu poate fi omul cetățean bun și supus credincios*, că altmintrelea nu poate păzi legea și împlini detorințele sale după cuviință ; și așa nici nu poate fi fără acele 3, fericit, că altmintrelea ne știind ce să facă și ce să nu facă, nu se poate deschi-lini și judeca fapta cea bună de cea rea, nici omul drept de cel nedrept, sau osânda și pedeapsa, că e dreptă sau nedreptă.

*

Acuma petrecând aceste toate, și luându-le bine în socotință și în cumpănă, precum și altele multe sau care de altă dată le-am atins, sau care pentru mulțimea lor nu le pot aci mai pe larg răsfira ; acumă, zic, mă dau și supun judecății a toată lumea, care iubește dreptatea și adevărul ; oare eu n'am făcut detorința mea și oare eu m'am depărtat de dânsa în oareceva, au Maestatea Ta nu o ai păzit ci peste toată dreptatea ai lucrat cu mine, sau alții în numele M. Tale. Ce am făcut, ce n'ași vut trebui să fac ? Vezi acumă și judecă, oare cu drept cer slobozenie ca să es d'apururea de supt împărăția Ta, și oare nu-s adetuit spre aceea ?

Cum am fost necăjit la Viena pân'la moarte, nu trebuie de iznou să ți-le înșir cu amăruntul, nici cele ce mi-au urmat după aceea. Cum că nu Măria Ta mi-ai făcut aste toate, lucrul este prin sine însuși foarte învederat ; dară nu pot zice nici decum, că mi s'au făcut fără înțelegerea și învoirea Măriei Tale ; pentru că despre aceea sunt încredințat și adevărit din toate întâmplările. Eu toată starea mea și a Rumânilor mai nainte ți-o am făcut cunoscută Maestăiei Tale decât fiecui altue, precum și după aceea mai de multe ori cât în audienție, cât și în scris. Deci Ți-a fost starea mea deplin cunoscută după aceea, însuși de n'ai vut da credință mai întie vorbelor mele. *Vorbele M. Tale în audiența cea mai din urmă în 24 Decembrie 1817* însuși dovedesc aceea, zicându-mi cu hotărfire : „*Scrie Dumneata numai, că eu la toate aceste voi face capăt, eu odată voi rupe toate*“.

Ori în ce înțeles și cuget ai zis aste nu poți M. Ta mai mult zice acumă cumcă starea mea și necazurile mele ți-au fost necunoscute, mai vârtos după ce de atâtea ori și la atâtea jelbi a mele a fost despre partea M. Tale hotărît adecă prin Dețizie; ce toate Instanțiile mele adeverează și mărturisesc.

Așijdere cunoscutu-Ți este, ce mi se întâmplă și mi s'a întâmplat la toate Dicasteriile și Cabinetul M. Tale, deci nu poți zice, că același sunt toată pricina, afară dacă ai voi să crează cineva că lor ai dat toată puterea și volnicia nemărginită d'a stăpâni și de-a ocăr-mui. Din porunca hotărîtă a M. Tale am fost indreptat dela Cabinet la Ministeriul de Poliție, și d'aci la Poliție. Deci în urmă s'a făcut lucrul Rumânilor după atâtea înșelăciuni lucru de poliție. Dară toate în zadar; că scopul tot acela era, adecă a înșela. În Poliție mi se zise, că lucrul acesta și stările lui atârnă și purced dela Canțelaria ungurească de Curte, și că așa... nici odinăoară nu voi ajunge scopul. Dară d'aci încă ce puteam și trebuem să. înțeleg? Eară în Canțelaria ungurească mi se zice, încă tocmai prin Indorsatie, că după Decizia la Jalba mea din 11-le Iunie 1817 n'are nemică mai mult cu lucrul Rumânilor nici nu va să știe. Așijdere că de 3 instanții a mele din luna lui August nici o știință nu are, măcar-că Vițe-Canțelariul *Prințipul Kohári* câteva zile după ce dădusem eu acele 3 instanții în Audiență *Arhiducului Rainer* (: care ținea pe atunci audiențiile în locul M. Tale :) rugându-l, ca când vor ajunge ca Canțelaria, să le ée în socotintă cuvioasă, mi-au răspuns: „Dacă aci sunt acumă, le am la mână“. Aceasta este dovada și semnul, că Canțelaria ungurească încă ca și M. Ta voia să mă depărteze cu tot lucrul Rumânilor la Poliție, atunci tocmai când dela aceea Canțelarie ceream protecție și părtinire pentru atâtea nedreptăți și înșelăciuni ce mi se făceau nu numai ca fiu al Patriei, născut din Țara Ungurească, ci și ca Deputat despre o mare parte a unui neam. Intrebând și aceea: oare slobodu-mi este mie fără vătămare ca unui născut din Ungaria a primi suma de 300 fl. dela Poliție despre partea Ministeriumului? Ce eu nu bucuros voeam să fac, zicând că n'am venit eu aici să cer acest fel de ajutor, ci dreptate. Aste toate ar trebui să fie M. Tale cunoscute din jalba 11 Martie 1818; asemenea cu aceste sunt cuvintele unor Domni din Canțelarie, aceea mai de multe ori cu înfocare poftorite, cum că Conziliariul împărătesc *Lányi* stricat fiind prin banii Sârbilor e pricina a tot lucrurilor acestora. Unele ca aceste înandins întocmite spre astuparea adevărului, ca să mă facă să crez că Sârbii sunt pricina că lucru Rumânilor merge așa rău. Au putut să înșele și pe Sârbi și pe Rumâni prin mijloacurile Țînțarilor (: cari vreau să fie și Rumâni și Sârbi, și nici una nici alta nu sunt :); da pe mine nici o clipită nu m'au depărtat dela adevăr cu minciuni ca aceste. Știut-am eu prea bine că Canțelaria

ungurească nu stă numai din Conziliariul Lányi; apoi și așa încă nu are Lányi atâta putere cât toate să le facă după plăcerea sa în numele Impăratului.

Eu cu toate m'am rugat de M. Ta, ca să te milostivești să-mi faci dreptate, să m'ascuți și să mă mântuești odată de toate necazurile, tehnele și gonirile. Dară așa Te-ai arătat la toate aste, ca cum n'ai fi și al meu Impărat și ca și cum n'ai avea detorința să-mi faci și mie dreptate. Mai în urmă în audiența cea mai d'apoi cu mare nevoie și după multe împedecări abie și abie o am căpătat (după ce lucrul acuma de 2 ani curgea și eu de 8 luni în cea mai mare ticăloșie, mișălătate și necazuri, cu înșelăciunile și sila împărăției am fost oprit la Viena); *intr'aceea audiență* zic, mai în urmă în loc de vr'o mângâere aste *am trebuit să aud dela Maestatea Ta: „da cine te-au silit pe Dumneata să te apuci de lucrul acesta“*, ca și cum n'ar trebui să mi se facă dreptate, fiindcă n'am fost silit să mă apuc de lucrul acesta !!

La numitele 3 instanții din August a anului 1817 mi s'a dat Decisia M. Tale, însă nu în scris, nici pe calea cea cuvincioasă, ci prin grai numai și în Poliție în 5-lea Octombrie tot în acel an, cum că despre plățirea detoriilor nu vrei să mai știi nemica; cu care prilej mi s'a zis că Prezidentul sau Ministrul Poliției din binevoință către mine îmi dă 300 fl. despre partea Diregătoriei ca să pot veni acasă, sfātuindu-mă să vin acasă. Celelalte sunt cunoscute M. Tale din jalba mea din 11 Martie 1818, de unde ai putut să te adeverezi cu totul, că toate aste cu summa de 300 fl. n'au fost alta decât prefacere, amăgire și înșelăciuni, și că prin unele ca aceste se căuta mijlocire cum să se poată de iznou impleti imposturii, din care nici decum să mă pot smulge și mântui, pentrucă plecarea mea dela Viena și d'atunci încoace tocmai așa se impedează cu toate mijlocirile pe supt mână ca și nainte de aceea. Deci sfatul acela ca să vin acasă era numai prefacere și înșelăciune ca să poată zice, că eu n'am vrut să vin acasă, făcând toate pe supt mână cât să-mi fie peste putință a pleca: prin unele ca aceste voea Impărăția să mă încurce ca să nu mă știu descâlci, și să se adevereaze minciunile Impărăției răspândite prin mai mulți domni între Rumâni cum că eu n'am nici un lucru la Viena, numai mă petrec acolo și caut vr'o Diregătorie, că lucrul Rumânilor e săvârșit (: precum se vede și din Curența mai târzie a Intimatului zis, prin Diețea și a Aradului și a Vârșetului); Dară și mai bine se cunoaște scopul acesta al înșelăciunii de acolo: când mi s'a zis în Poliție pe lângă Dețizia mai sus numita la cele 3 Instanții, că Ministru-mi dă 300 fl. pe cale, cu aceea legătură mi s'a zis că mi se vor da banii aceia, când voi fi gata cu toate, și numai să mă sui în cocie; unde, Impărăția toată sau stăpânirea știe, și mai vârtos încă Poliția, cumcă nu era cu putință să mă gătesc, cât pentru

detoriile multe, atât și pentru lipsele cele mai mari de toată zi. Dară aste nu sunt destul; ci suma zisă despre partea Ministeriului de Poliție am trebuit să o primesc ca și o milă dela M. Ta prin un slujitor din Poliție, pe lângă chitanție; deci din partea Maestratei Tale, iară nu din a Ministeriului de Poliție; prin ce s'au dovedit minciunile Poliției. *Suma de 300 fl. am primit în 7-lea Aprilie 1818, adecă după 5 luni*, și în locul plecării fiind toate lucrurile mele așezate, pe lângă zisa chitanție, care e una milă împărătească pentru mine! și despre care cu laudă și cu vâlfă trebuie pururea să-mi aduc aminte ...că a fost din mâinile slujitoriului de poliție, și după ce mai urât ați lucrat cu mine decât lotrii și haramii. Doară și asta încă tocmai pentru aceea ați întocmit așa ca să sâmțesc ce va să zică a primi, sau a nu vrea a primi mila împărătească. Dară dacă ai ști M. Ta și suptrânduții becisnici și blăstâmați ai M. Tale diregători, cari sânt spre rușinea chivernisirii și stăpânirii Tale, de câte ori mi s'a întâmplat în vieța mea mila împărătească, au întâmplatu-mi s'au vr'o dată au ba, au numai poftit-am și dorit-am oarecândva vr'o milă; atunci lesne ați vut putea vedea ce judec și țin eu de toată mila, și mai vârtos încă de cea împărătească, cu care de cându's n'am fost dedat a trăi afară de cea a Impăratului peste toți împărații. Dară știu aceea că înșelat fiind prin sfintele făgăduințe împărătești, pline de imposturi și minciuni și ajungând în cea mai mare neputință prin neîmplinirea făgăduințelor acelora, n'am putut să mă ajutorez altmintrelea decât prin bunătatea pretenilor mei cari vezi bine că n'au fost nici puternicii nici avuții. Inșă veri cu ce scop mi-ai făcut aceea milă așa vestită, eu totuși o am simțit după cum sunt simțirile și cugetele mele; care după ce 5 luni a slujit numai spre tip de prefacere și atunci apoi abia a urmat, cu toate asta doară mai bucuros ar vut rămânea mila aceea în starea în care se afla la începutul făgăduinții când mi se spusese și Dețizia; dară pe semne era pregeta Dicasteriilor împărătești așa de învederat a mai spori minciunile și înșelăciunile, că dacă le și face împărăția bucuros, dară nu vrea bucuros să le preceapă și alții. Deci ca să și țină Impărăția credința sa naintea altora, și să nu se cunoască nedreptatea mie făcută, mai lesne și mai bine era să mă jertfească pe mine, și prin mine pe alții apoi. Inșă mijlocirea cea mai iscusită a ales Impărăția pe supt mână văzând că mai mult n'are încotro, că pe mine tot nu mă poate sili să las lucru Rumânilor și să ieu vr'o diregătorie, adecă făcând pe supt mână ca să mi se trimită bani din Ungaria ca să pot pleca; care lucru măcar că era în taină, mie totuși nu mi-a fost, nici decât.

Răotățile blăstămate și nedreptatea cea afurisită a stăpânirii încă nu putea să se îndestuleze cu starea mea tristă și nenorocită, ci ofta ca mai tare încă să o sîmțesc; pentru aceea în urmă trebuî

după atâtea năcazuri să mă văd încă și petrecut prin Poliție până la locul de plecare, ca și cel mai mare criminal cu toate că eram Deputat. Adevărat că petrecerea aceea a fost cu toată cinstea la vedere, și astă încă numai din unele privințe, dară cu destulă rușine pentru un om cu simțire, care nu-i crescut pe lângă curtea împărătească de unde toată simțirea de omenie, tot sufletul iubitor de dreptate, și toată rușinea sunt depărtate, și unde înșelăciunile și minciunile și cu un cuvânt toate fără de legile au cuibul său; cu destulă rușine și greotate zic, pentru mine care întru nemică nu m'am știut vinovat, despre o parte sau alta cât mai puțină imputăciune să mi se fi făcut. Nu știu a cui a fost voința asta, a M. Tale, sau a Ministeriului de Poliție; doară pentrucă nu m'am rugat ca să pot fi și eu un blăstămat și căne în birul sau slujba împărătească și a Poliției ca și alții, au doară pentrucă n'am vrut să primesc aceea fiind eu prea întunecos la minte ca să pot pricepe unele ca acele?? Ba doară mi s'au întâmplat aceste, pentrucă n'a putut ajunge împărăția cu mine scopul său (: care eu nu-l cunosc, nici nu-l înțeleg :) a curvirii de obște cu c... e de care pe cum se vede ține Impărăția în diregătorii și cu leafă mare, și care-s învățate spre toate voințele Impărăției, și după povățuirea cărora e dedată Impărăția a face dreptate; prin acestora mijlocire vrea Impărăția să capăt și eu dreptate; prin aeste mai în urmă era să se plătească și detoriile cunoscute precum mi s'au zis, și că așa apoi ași putea trăi la Viena în odihnă și după plăcere. Neputând ajunge Impărăția acest scop blăstămat cu mine, spre înșelăciunea mea și a altora, toată dreptatea cea mai sfântă a călcat cu picioarele în privința mea, și văzându-se ea cu toate minciunile sale a nu fi putut săvârși nemică, ca să nu rămână în minciună și rușine, și ca mai departe să rămână într'ascuns adevărul lucrului, fui eu petrecut prin Poliție; și doară pentru siguranța mea despre partea creditorilor pentru detorii? Asta nu era de lipsă, că până'n atâta era atunci lucrul cu creditorii împăcat; numai a fost ca să arate Impărăția acelora, adecă bărbați și femei, cari sânt legați Impărăției prin jurământ în toată credința și statornicia spre întemeerea curviei de obște, ce se întâmplă cu unii ca aceia pe care nu-i poate aduce în partea sa; ca cu atâta mai puternic prin sistema, sau norma și legea asta de curvire să poate Impărăția toate și pe toți în starea aceea aduce unde vrea să-i aibă, și toate lucrurile să fie.

Pentru ce vină toate aceste mi s'au întâmplat, nu știu, că în conștiința mea sufletească nici a unei fapte și lucrări rele nu mă simțesc vinovat, dacă nu cumva aceea doară, că am primit lucrul Rumânilor din Diețza Aradului în mine. Dară nici legile omenești, nici cele Dumnezezești încă nu pot lăsa și afla aceea cu drept; pentru cele ce sunt neștiute și necunoscute nimene nu se poate pedepsi, că precum zisei mai sus, nici o lege sau neștiință nu are puterea de a

îndatora pre cineva spre pășirea și împlinirea ei. Dară zisu-mi-ai sau poruncitu-mi-ai vr'odată, sau alt cineva în numele M. Tale, ca să mă las de lucrul Rumânilor? Însă știu cu încredințare, v'a părut întieși pe supt mână ați ajutat și ațâțat. Oare zisu-mi-ai sau M. Ta sau alții din ocârmuitoarii stăpânirii că nu este slobod să primesc greotata și răspunderea de Deputație dela Rumâni asupra mea? Oare este poruncă prin care se oprește de a se arăta vr'o cerere sau cercare de drept înaintea M. Tale? Dacă ar fi, atunci nu numai mi-o ați vut face cunoscută, ci nici nu m'ați fi primit ca Deputat; dară cu cât mai puțin ai vut da încă *Comisie împărătească la cererea mea*, sau Rumânilor ca să dea slobozenie ca să trimită altă Deputație la Sinod. Deci asta primire de Deputație nici decum nu a putut să-mi aducă vr'o vină sau împrăciune. Da care este vina mea dară, de ați lucrat cu mine așa? Dacă n'am greșit ca Deputat, doară am făcut întru alt lucru ceva vină. Dară atunci cum mi-ar fi fost mie slobod despre partea Împărăției ca să pot lucra în lucrul Rumânilor ca Deputat? — Au cum de nu m'ați chemat pentru o vină ca aceea în judecată după cum dreptatea și legile aduc cu sine? Atunci dacă m'ați fi aflat vinovat și nu m'ași fi vut putea desvinovați, ași vut vedea și m'ași vut învinge incalete despre aceea că după drept m'ați judecat și mi s'au căzut întâmplările pomenite (: așa ași avea mângăerea aceea că știu pentru ce pătimesc :). Dară așa ați lucrat cu mine, ce nici Turcii nici păgânii nu fac. Vina mea se cunoaște din cele mai nainte pomenite; adecă ca să mă puteți ține la Viena, că afară de alte mijlociri și prin curviri încă în tot tipul ați cercat, că doară prin acelea, îndulcindu-mă să mă țineți acolo, și să părăsesc lucrul Rumânilor, apoi prin ele să mă și aduceți la ce voi ați, precum faceți cu alții.

Iară dacă m'ai judecat spre această osândă prin îndemnările și înștiințările altora pe supt mână, cum ai putut face aceea cu sufletul drept fără să-ți fie pregetă că mă osândești cu o făr' de lege și tiranie! Unele îndemnuri și înștiințări ca acele pe ascuns, cu ce temei pot să se iee ca dovezi spre dreapta judecare despre cineva? Au nu pot purcede acele dela dușmănie? Eu pe nimenea nu cunosc, care să nu-mi fie protivnic într'una sau alta privință; unii din dușmănie, alții din ură, alții din răutate, alții din desmântare și amăgire prin alții, alții din neprecepere, alții din vr'o nedejde de bine, alții din frică, alții din pismă numai ca să-mi facă rău. Ce mai mult! Însuși ce ar voi să-mi facă bine, cât de lesne pot să-mi fie cei mai stricători din neștiința prin măestria și povățuirile altora, care numai așa departe văd și atâta pot judeca, până unde vrea să-i lese aceste dela care atârnă. Eu ași putea dovedi fără nici o greotate că Ministeriul a primit cele mai becisnice sfaturi dela omul cel mai mișel și interesat; care sfat, Ministeriul cu bună samă ca și un lucru D-zeu știe cât de iscusit, l'a-

și propus înaintea M. Tale spre a putea urma mai departe în nedreptatea cea nelegiuită. Dară câte sânt și se întâmplă de astea ? Prin unele ca aceste dară, m'ai judecat și pre mine ? prin unele ca aceste vrei să arăți și să întărești ceea ce te învață legea popistășească, adecă că aceea lege sau oamenii cari sunt într'însa nu se pot înșela nici decât ? Intr' această lege și ne 'nșelătoria ei (infallibilitas) n'am jurat de când sânt, nici nu-s detor nici cum a o cunoaște și a o crede ; despre ce știu că ești destul de încredințat.

De cumva sunt judecat sau osândit spre patimile acestea prin alții, care nu-i știu, și nu prin M. Ta, și atunci încă tot atâta este că nefiind nici o însușire de lege sau de poruncă din cele mai suszise, în ființă și adevăr nici o lege nu este nici n'a stătut, după virtutea căreia s'ar putea face judecata despre mine, și împotriva căreia ași vut putea greși. Nici chiar, nici cu îndoeală, nici apriat nu este vr'o lege și poruncă sau Dumnezească sau omenească (adecă țivilă), nu se află, nici nu poate fi, prin care să se oprească sărăcimea și credincioșii supuși dela cercarea dreptății sale înaintea Impărăției prin Deputație, dacă se face aceea cu cale legiuită. Dară nici prin M. Ta, nici prin alții în numele M. Tale aceea a se fi oprit nu s'a făcut cunoscut nici odată, nici nu este știut, precum și mai sus am zis; de unde dară trebuie să fac încheerea aceea, că sunt judecat spre patimile și spre goana asta sau prin o lege sau poruncă ascunsă, sau că M. Ta numai după cele ce se cuprind în paragraf mai nainte ai lucrat. Dară care ar fi și de unde ar veni legea aceea, nu se știe, și, după toate semnele pare ca cum nici să nu fie cunoscută acea lege. De unde apriat se cunoaște, că toate cugetele acolo abat, ca să nu se știe ce e slobod și ce nu e slobod a face ; adecă ce nu trebuie să știe cineva că trebuie să facă, și ce trebuie să nu facă ; care atâta va să zică, cât neștiind cineva ce trebuie să facă sau să nu facă, ce e slobod sau ce nu e, să poată stăpânirea după legea aceea necunoscută, pe plăcere a tâlcui faptele cuiva sau spre bine sau spre rău, și după pofta sa, cu toată puterea împotriva legilor Dumnezești și omenești a-l putea judeca și vinovăți fără vr'o vină ; ce tocmai atâta e, cât a se face în numele legilor hoherul și șinterul cuiva. *Iacătă Anarhia în cel mai mare grad în Impărăție!* unde nu se știe cine-s și ce e Impăratul, și dela cine poate aștepta cineva dreptate și apărare de nevoi ; și unde nu știe cineva de ce și de cine să se teamă. Asta e mai mult decât a lăsa pe cineva și năpăstui și a-l pune în primejdie de a nu ști nici odineoară care sunt detorințele lui, ca să le poată împlini și să poată viețui cu cinste, omenie și liniște. După care toate, să cugete trebuie acuma despre toată Impărățirea M. Tale, despre binele, dreptatea și fericirea care poștești supușilor.

Cum că și mie mi s'au întâmplat unele ca acestea, nu e nici o uimire, că din toate întocmirile se putea recunoaște că trebuia așa

să urmezeze. Aste toate fiind întocmite prin stăpânirea cea mai mare, sunt destul ca să fiu prigonit și asuprit până la moarte, dacă Dumnezeu numai nu mi-ar fi pavază. Asupra mea singur, nepăstuit de toți și vândut, fără putere și vr'un ajutor, împărăția însă călcând toate legile, pare a se fi sculat cu războiu și a-mi fi jurat perire, oprindu-mă însumi dela calea cercării de dreptate. De unde ar putea isvorî aceste toate decât dela chivernisirea cea mai mare a împărăției prin slobozenie și porunci date. Câte și mai câte nu se scornesc și se fac cunoscute, și din zi în zi tot urmează; dară ce nu poate răotatea și blăstămăția face? Afară de alte mijlociri, Țânțarii, cari au fugit din țara sa desculți, și aice i-ai înălțat, sunt gata spre toate și spre surparea mea prin minciuni și scorniri dela Viena și Buda spre amăgirea beților Rumâni; ei care precum hotărăsc, cea mai mare parte despre veniturile Bisericilor rumânești și cu frații săi Sârbii depe aici dimpreună, așa și pe săracii Rumâni îi orbesc și-i duc unde vreau. Pentru dragostea și plăcerea veniturilor acestor, jertfești Maestatea Ta toată fericirea beților Rumâni; pentru acești veniți despre o parte trebuie să mă lupt eu cu moartea, și cu o viață încă mai căsnită; pentru aceste am trebuit eu să pătesc atâta despre partea cabinetului bisericesc; dară destul e spre apăsarea mea, că se află unul dintre ei acolo.

Nu e destul că mijlocirile viețuirii mi s'au luat, și neputința cea mai de apoi până la desnădăjduire o ați adus, ci încă al meu puțin care am cheltuit în lucrul Rumânilor sunt opriți a mi-l da'nepoi ca să mă pot ajutara. Au vrei M. Ta prin cea mai puternică lege a naturii, prin lipsa cea din urmă a mă sili și adetui pentru apărarea mea la vr'o faptă criminală, ca mai pe urmă să poți căpăta prin aceea prilejul dorit spre osândirea și pedepsirea mea? Au doară vrei să mă silești prin aceea, ca să mă legiuesc și judec cu beții Rumâni? Dacă tocmai aceia ar fi judecătorii mei prin care mi s'au mijlocit aceste întâmplări, și cari sunt robii cugetelor celor blăstămate, cari toate le sucesc după plăcerea sa și prin această mijlocire numai prilej ar căpăta de a face de isnou înșelăciuni și imposturii. Numitul Paul Almássy nu de mult m'a oprit dela toată pomenirea despre lucrul Rumânilor, supt acea pedeapsă, că altmintrelea până-i lumea nu voi mai vedea soarele. Incât pentru banii mai înainte pomeniți și pentru neputințele mele, că într'aceea nu se poate face nimic, însă să cerc dreptul meu pe calea sa, sau să cer dela Măria Ta despăgubire! — dară așa ca pomenire să nu fac despre lucrul Rumânilor supt pedeapsa zisă. Aste sunt dela unul dintr'ăi mai de căpetenie a țării aceste! Știind bine că nu pot face aducere aminte de bani, fără să pomenesc și de lucrul Rumânilor. Cu aceasta mijlocire așa dară sunt oprit dela cercarea de dreptate. Un lucru neauzit, care nici de Algir nu s'a mai pomenit, măcar că e cea mai

varvară și sălbatecă stăpânire a unei părți din țara turcească unde se vând oamenii în târguri ca și dobitoacele. Deci, nu trebuie să cred că toate aceste purced dela M. Ta, măcar de s'ar mijloci prin cel mai mic slugă și diregător? Prin unele ca aceste nu se face nici un lucru de mirare, ci numai blăstămățiile și fărădelegile se arată în toată ființa sa. Adevărat că eu mă hrănesc cât să nu mor de foame, și doară, după vorbele care mi s'au spus în ministeriul Poliției, pe cheltuiala M. Tale; dară dacă e destul aceea numai spre viețuire, așa cu mult mai mult fac unele popoare salbatice ale Americii cu cei ce-i prind robi în bătae, ce-i și îngrașă (adecă ca să-i poată mânca după aceea), dară eu viețuesc într'o împărăție civilisată și nu între sălbatici.

Cum că Rumânii săracii sunt amăgiți și trași dela calea cea adevărată sau într'o parte sau în alta pentru nepreceperea lor și din frică, sau prin cei mai mari bisericesti sau prin alți diregători și prin alte mijlociri, lucru e foarte ușor și fără de mirare. *Ei mai mult sunt vrednici de milă, decât de vr'o imputăciune*, luând afară de unii dintre cei mai de frunte. Dară unde privesc cugetele și unde merge scopul sau mintea lucrărilor și întâmplărilor acestora cu mine, încă nu e lucru mare a cuprinde cu mintea. Multe se șoptesc Rumânilor la ureche și în multe tipuri se ațâță ei pe supt mână, aci prin Poliție și ramii ei cari se întind pe ascuns între toate neamurile și legile și între sortile și clasele de oameni, aci prin Tântari, aci prin Sârbi, aci prin Unguri, care voesc binele patriei, alții cari voesc răsvrătire și răscoală, aci prin Rumânii uniți, aci prin luterani, aci prin calvini, aci prin popistași, și ce să grăesc de jidovi? — aci prin mueri îndemnate și învățate în toate blăstămățiile, aci prin Varmegii și alți diregători de tisturi suptrânduți care au ceva amestecare cu Rumânii, și așa mai departe fără capăt. Intie ațâță prin multe iscudite mijlociri în ei, ura, pisma, mânia, răpștirea, prejudecățile, frica de vr'un rău, nedejdea de vr'un folos, de vr'un câștig de mărire și înălțare prin diregătorii și altele nespuse, după mintea, firea și stările fiteșcui, tot insului arătându-i-se prin întipsuire vr'un bine, vr'o fericire, și vr'o scăpare de rău; ca așa să se aducă în mișcare și neodihă, cât din urmă apoi cași cum din sine însuși la cel mai mic prilej într'adins să se nască și să se pună în turburare, răsvrătire și zarvă. Cumcă s'au tras Rumânii și părăsit de către mine, aceea nici decum nu pot zice, căci nici odineoară n'am cugetat nici nu m'am silit ca să-mi fie mie plecați sau credincioși; dară că s'au tras dela lucrul neamului și că au fost cu necredință, aceea mă doare până în suflet. Asta este pricina, de ce am și făcut pomenire, că sânt ei opriți a-mi plăti cheltuelile mele, pentru că afară de celelalte pomenite, asta încă și mai tare dovedește, cât sunt ei de tare orbiți, și cumcă cei mai mulți sunt trași dela lucrul cel bun într' alte părți. În multe tipuri se pot tâlcui aste; despre o parte că prin

aceste necazuri voi fi silit în urmă a mă da într'o ligă sau alta, a decă-
ceata de încopcere, măcar că nici acelor încă nu sunt cunoscute de
plin ce sunt într'însele. Destul că fiecă scop are stăpânirea prin aceste,
în urmă tot acolo merg toate ca prin necazurile și gonirile cele multe
să fiu silit oarecumva spre apărarea mea, a face ceva, prin ce să se
poată găsi vr'un tip de prilej și de pricină a mă prinde, și apoi cu
atâta mai ușor încâlcind și sucind pe beții Rumâni, a-i aduce în tur-
burare. Sosind dela Viena îndată am luat sama cum sunt întocmite
lucrurile spre acestea. Pentru unele ca ace e, unii sunt părtiniți altora
doară și nădejde de nemișig dată. Nu-i lucru mare a cunoaște cine
sânt acei care întocmesc toate aceste. Trebuie să te socotești fericit
Impărate că au ajuns lucrurile până acolo. Numai cât de cât lipsește
și toate pot fi în flacăra. Eu îndrăsnesc a zice că n'ar fi nici o
groatate toate a le aduce în cea mai mare răscoală, dară aceea nu
prin puterea și încurgerea mea sau a altuia, ci prin stările pe care
ocârmuirea împărătească le-au întocmit. Eu despre partea mea am
zis Rumânilor, orice s'ar întâmpla cu mine sau cu ei, *să nu se amă-
gească, ci fie în liniște și pace*; păciuirea sau neliniștea lor nu atârnă
dela mine, dară sunt alții întocmiți spre aceea ca ei să nu poată fi
în liniște. *Eu mult pătimesc, și tocmai pentru aceea că voi pace și liniște.*

Nu știu ce să mai zic, și ce ar putea fi pricina gonirii aceste;
au doară că prin aceea să fiu silit a primi vr'o diregătorie? Aceea
poate fi forma și tipul prigonirii, ca să nu se vază nedreptatea cea
varvară, dară că într'adevăr nu este aceea, pot mărturisii. La această
cugetare mă aduc pe mine îndemnările și sfătuirile multor încă la
Viena ca să fac aceea, zicându-mi să las pe blăstămații aceia de
Rumâni, că nu's vrednici, ci să cer vr'o diregătorie acolo, și să-mi
fie bine. Aste necontent mi le ziceau. Deci cu ce drept s'ar putea
face atâta nedreptate pentru acest scop. Oare de ce așa de groză-
vește și fără omenire ați lucrat cu mine? și oare cum ași vut pu-
tea face aceea? au doară să mă las de lucrul Rumânilor?

Adevărat că de multeori mi s'a făcut întrebare, ca și cum cu
sfătuire și imputăciune despre partea locurilor mai nalte, și încă și
a Impărăției Tale dece nu ieu vr'o diregătorie mai bine să mă las
de lucrul Rumânilor și să-mi caut de treabă, să intru în vreo tistie?
Dară cu cât temeiu sunt aceste zise, judecă M. Ta, judece și alții.
După ce în anul 1806 am gătat școalele, nesmintit tot într'aceea m'am
silit ca să intru în vr'o diregătorie, ce pot dovedi și mărturisii prin
toate pășirile și ustănelele mele, care spre ajungerea acelu scop am
pus cu cea mai mare jertfire și cu cele mai mari greotăți, pentru
starea mea ca un ficior sărac. Adecă cercat-am la Arhiducul Ludo-
vic, care era atunci mai mare peste margini sau granițe; la Stadion
ministrul lucrurilor din afară, prin Hudelist atunci secretar de stat;
dup'aceea în Institutul cel de limbile Răsăritului. Poliția a întrebuin-

țat toate mijlocirile, ca să mă apuce în partea sa dară aceea n'am vrut că nu voem să fiu iscoditor, ci am cerut să fiu la una sau alta cancelarie a Statului. Asemenea pot mărturisi prin județul Bikișului și iară prin a Aradului când a fost insurecția; apoi prin Arhiducii Ferdinand, Maximilian și Palatinul, prin General-Commando dela Buda, și prin Vice-presidentul General Kienmayer, prin Consiliului de bătae și în urmă prin indorsația M. Tale la instanța mea 1809, care toate s'au întâmplat până la anul 1810. Dup'aceea tot aceea am cercat în țări străine iară în slujba în.părătească, dară și acolo tot așa se cearcă dreptatea în diregătoriile Impărăției Tale, ca și aici-Agenților și Consulilor M. Tale nu l'i de dreptatea săracilor supuși împărătești, precum și de toată solia, se poate dovedi, ci toți numai după aur și după avuți cască gura și oftează. Acela, numai, are dreptate înaintea lor care e plin de bani, că toți diregatorii umblă numai cum să poată fura, roade, jefui și răpi și așa mai departe. Și de multe ori M. Ta pe unii ca aceia pentru unele vrednicii ca și aceste, cu milostivire împărătească ai obișnuit a-i deschilini prin înălțări, prin nemeșig, baronie, Domnie de pământ și altele asemenea prin care vrei să arăți și altora cât ești de îndestulat și cum răsplătești slujbele, vrednicile și acest fel de împlinire de detorințe a unor diregători ca aceia. Cel dintie blastămat, impostor și nelegiuit este bine văzut și cu bucurie primit de unii diregători împărătești ca aceia, și ce mai mult! încă tocmai spre a fi întrebuițat la cercetarea și facerea dreptății, pentru că unul ca acela fiind însuflețit după pofta lor, le face toată nedejdea de a putea căpăta pradă și jefuire cu grosul, fără vr'o frică. Unul ca acela cu aceste însușiri, apoi are toată vrednicia și destoinicia spre a fi iubit de diregătorii cei mai de căpetenie, neavând vr'o știință sau cunoștință de vr'o limbă care se vorbește în Impărăția Ta. Și dela unul ca acesta se atârnă apoi dreptatea, apărarea de rele și fericirea supușilor Tăi, care se află în țări străine! Dară dela cap se'mpute peștele.

Venind inapoi în Impărăția Ta, numai pentru aceea ca să fiu în vr'o diregătorie, întâmplându-se atunci prilejul spre aceea, am cercat în 1815 — ce se poate dovedi afară de multe din instanțiile mele către Consiliul de bătae și oaste, și către Arhiducul Maximilian, așîșderea din răspunsul Vice-prezidentului General Stiplits care a dat pentru mine Generalului și Prezident Kienmayer în 22 Iunie 1815-Nr. 3777, precum și din răspunsul Consiliului de oaste și de bătae, din 5-lea August tot într'acel an iară pentru mine supt Nr. 1560. Deci cu ce drept puteți să-mi imputați mie și să mă vinovățiți pe mine, dacă soarta mea așa a fost cât nici odineoară să nu mă pot-ferici în Impărăția Ta. Adevărat eu totdeauna am fost lipsit de mijlocirile cele trebuincioase, că am fost sărac, nepăstuit, singur fără vr'un ajutor și fără Patroni și părținitori. Dară cu toate aceste eu-

-totuși m'am silit ca să pot împlini detorințele mele, care am și către Patrie și Impărăție și către mine. Eu d'apururi aceea am avut înaintea ochilor și în minte: Tot insul are dreptul și detorința de a se covârși și cumpli (perficere) întru toate cele bune, adecă a-și câștiga perfecție; iară Impărăția încă se silește și e detoare a se sili spre aceea ca să-și crească, să-și cultivească și să-și forme oamenii de lipsă spre toate slujbele și diregătorile; pentru aceea a și întocmit școale și alte instituturi în toate părțile. În cât m'am cultivit eu, și m'am făcut vrednic nu știu; dară aceea una știu, că cu toate puterile m'am silit după stările mele spre aceea la ce am simțit că mă trage natura și firea, și că nu era împotriva minții și înțelepciunii. Dară că cu toată strădania și știința mea n'am putut nemica să mă folosesc și să mă ajut, aceea pricinueam totdeauna sorții mele, socotind în mine: „*așa-i place sorții a se juca cu oamenii*“. Eu totdeauna mult am prețuit răspunsul plin de înțelepciune a Impăratului Maximilian (care ți-a fost strămoș) ce a dat unui învâțat, care spre lauda Impăratului zicea, că va dovedi că numitul Impărat se trage dela Cain au dela Noe (nu știu dela care doi); iară Impăratul atunci i-a răspuns: „*lasă-te de asta, că mai în urmă vei dovedi că toți ne tragem dela sapa și dela plug*“. Intr'adevăr răspuns vrednic de un Impărat; însă eu am cugetat că mai frumos lucru e când poate cineva să se facă prin una sau alta mijlocire mai la mulți de folos. Dară cât însemnează aceasta la Maestatea Ta, se cunoaște din întrebarea care mi-ai făcut: „*Cine m'a silit să mă apuc de lucrul Rumânilor; cu toate că eu foarte mult cinstesc și prețuesc sapa, mai vârtos când aveau loc între cei drepti; că prin sapa, și cununile (coroanele) se fac.*

Dară-mi va face doară cineva imputăciunea aceea, de ce n'am primit altă stare sau diregătorie, de ce n'am putut căpăta una sau alta. Asta fără tot temeiul ar fi, pentrucă eu judec și cuget, cât nici odinioară să nu mă înfrumusețeze și împodobească pe mine, cu laudă și strălucire vr'o diregătorie, ci ca să aduc eu diregătoriei cinste, păzind sfîntenia ei și detorința care o pofteste, dela ce purcede fericirea a multor altora. Așa dară eu trebuie să știu mai bine, care diregătorie și tistie sum eu mai bine în stare de-a împlini și să-i fac destul. Nevoia nici odată nu m'ar vut putea sili ca să ieu eu o diregătorie peste plăcerea mea, și mie necuvioasă, au care n'ași fi fost în stare de a o purta; și de cumva voi lua cândva vr'o tistie, să ști că fiecare aceea nici odinioară nu va fi nouă sufletului meu. Apoi și asta este încă și judecata și cugetul meu, Înălțate Impărate, că pe mine nici decum nu mă lasă mintea și sufletul să cunosc în Impărat vreo milă și cu tot adînsul cred eu că rău Impărat este acela, care crede sau își întipuește că ceea ce face el numai din milă face, și că încă cu mult mai rău și supus cetățean este acela, care crede că tot ce vine dela Impăratul și ce face Impăratul, milă este.

Asta înțeleg eu și despre împărțirea diregătoriilor așa. Mai mare detorință are Împăratul a se îngriji și a cerca oamenii cei vrednici de diregători decât fiecare supus de omenie a se vâri cu toată năzuirea, ca să capete vr'o tistie; destul e ca el să se arate și să facă rugarea sa. Când dă Împăratul diregătorie cuiva năica nu face alta decât detorința sa după puterea cea mai mare care i se cuvine, iar supusul primind diregătorie, primește alte detorințe nouă a împlini, care cu mult se deschilenește de cele detorințe care avea el numai ca supus sau cetățean. Deci primește asupra sa un greomânt și o sarcină mai mare de a purta, și prin aceea a pune vrednicii de Împărăție și de ceilalți supuși; afară de ce nemică nu se poate afla mai vrednic și mai cinstit lucru de fiecare om. Așa dară dacă cineva prin primirea vr'unei diregătorii primește asupra sa detorințe nouă și greomânt sau sarcină (: ce nici nu poate fi altmintrelea dacă primește diregătorie cu suflet curat și credincios precum ar trebui :) atunci dară tistia aceea nu-i nici decât milă împărătească. Iar dacă i se dă diregătorie pentru slujbele ce a făcut mai nainte, nici atunci nu e vr'o milă împărătească, ci detorință. Mila împărătească e atunci când dă Împăratul cuiva, ceva fără nici o slujbă și fără vrednicie, adevăci nici pentru cele ce a făcut cineva nici pentru ce are de a împlini, d'aci nainte. Dară o milă ca asta, mai vârtos în diregătorii, n'are împăratul nici decât vrednicie și drept a o face, că nemică nu este a Împăratului, ce dă el sau socotește că poate da, ci tot este a Statului sau Împărăției. Intia și mai marea detorință a Împăratului este, ca el să împărătească după toată dreptatea asemenea între supuși tot binele și toate relele sau greotățile în toată privința. Deci tot aceea, nevrednic e de diregătorie care să capete aceea din milă, că așa nu are unul ca acela, în cuget, ființa și scopul pentru care i se dă diregătorie, adevăci binele de obște, ci numai folosul și ușurătatea sa. A da diregătorie cuiva din milă, este tocmai atâta, ca și a face cunoscut că el nu e vrednic a împlini detorințele și greotățile încopete cu acea tistie și că un diregător ca acela este numai ca și o mașină, și rodul milei aceea. Unul ca acela e ca și a 5-a roată, dară cu stricarea altora, și prin aceea i se deschide lui și altora cale a nu păzi legile și poruncile, adevăci a nu împlini detorințele sale, și a da altora pildă rea. *Aceste sunt în. Împărate cugetele mele despre toate diregătoriiile care se dau cuiva, numai din mila împărătească și numai prin lingușiri.* Acuma poți vedea, cu drept mi se fac mie imputăciuni, au ba. Dacă m'am rugat cândva de M. Ta (: la ce am avut tot dreptul și toată calea din multe privințe :) pentru vr'o tistie, să știți că la aceea niciodată nu m'a adus nevoia sau neputința de a putea trăi altmintrelea; aceea pot eu dovedi întotdeauna. Dară încă mai puțin trebuie să crezi că doară „stelele“ și „crucile“ Împărăției Tale mi-au fost îndemnare; nici decum; că pentru toate stelele și crucile lumii

(măcar că sânt de folos și acelea) nici un pas n'ași vut face, nici când nicăiuri. Cunoștința sufletului meu mai mult îmi este mie, decât toate aceste. Sufletul meu nici cu unele ca aceste, nici cu câte sunt pe lume nici odată nu se va subjuga nici se va învinge.

Mai în urmă doară pentru aceea mi se întâmplă mie aceste, că opăcit și împedecat fiind dela toate, și în tip de oprit, mai în urmă în mine să poată arunca toată pricina turburărilor și confușiilor care pe supt mână se întocmesc, și ca să poată ascunde toate înșelăciunile care se fac. Despre o parte sunt oprit de a mai face vr'o pășire în lucrul Rumânilor. Despre alta parte toate sunt întocmite și se întocmesc așa, ca să fiu adătit a căuta dreptul meu, așijderea ca și Rumânii să fie siliți și peste voia lor încă a căuta lucrul lor cât apoi cu atâta mai mare înverșunare să se caute lucrul spre mai mare turburare și zarvă. Toată administrarea și lucrarea Diețezii aceste dovedește aceea, precum d'acolo se și cunoaște că nemica nu se face, ce n'ar fi după voia și poruncile mai înalte. Din toate întocmirile *Administratorului Putnic*, se cunosc aste destul de apriat și cugetele lui pentru turburările următoare, din întocmirea parohiilor și din sfîntirea preoților, toate se cunosc, ce-i voia lui se urmează. Cu ce putere ar vut face Putnic aceste dacă n'ar fi avut slobozenie de sus. Rău a gândit acela, care a judecat că prin aceasta Rumânii pierzând toată frica mai tare se vor îndemna prin acele turburări, ca să stee de cererea lor și să se împrotivească Sârbilor și administratorului. Dară administratorul nu se înșeală nici într'un tip, că el totdeauna poate zice, că n'a făcut alta, decât ceea ce i s'a poruncit și că el a vrut bine pentru Rumâni, dar că toate relele li se trag dela nedreptatea M. Tale sau dela Domnii țării, că numai vă siliți să stricați legea și să asupriți pe Rumâni. Cum că unele ca aceste vor urma dela Putnic, se dovedește din vorbele lui când s'a făcut publicația *Intimatului* celui din urmă, că zice că el n'a lăsat să se pună publicația la ușile bisericilor, nici să se facă în biserici, ci că și publicația dela biserica Aradului el o a luat jos și o a sfârticat. Deci poate fi încredințat Administratorul despre aceea că în toată întâmplarea Rumânii mai apriat vor cunoaște, că toate pășirile lor au fost în deșert, și că mai bucuros vor primi în urmă pe fiecare în Episcop, și Sârb încă, numai ca să se vadă odată mântuiți de atâtea necazuri. Din ce pricină dară se fac toate pricinile aceste din care trebuie să urmeze negreșit turburări?

Au i-ai dat M. Ta, lui putere întreagă, care se cuvine la un Episcop diețezan, au numai aceea care i se cuvine lui ca Administrator; într'amîndouă întâmplările ați lucrat fără credință. *Dacă i-ai [dat] puterea întreagă care se cuvine unui Episcop, de ce nu l'ai numit dară Episcop, ci orbești numai oamenii și deschizi cale la toate nedreptățile fără să știe cineva, de ce să se țină? și pentru ce spre ti-*

putul înșelăciunii aceste a mă ține, pe mine legat și a mă chinui fără să mă pot mișca sau încoace sau încolo? Iară dacă l'ai numit numai Administrator, de ce i-ai [dat] putere întreagă ca la un Episcop dacă n'ai avut cugetul ca să se nască d'acolo neorânduiri, răotăți, nedreptăți, turburări, nepăciuri și alte multe? Cererea Rumânilor și lucrul lor negreșit că trebuie multă scădere să pătimească prin aceasta, și în urmă cu totul să se strice, precum din toate foarte chiar se dovedește. Administratorul nu e statornic niciodată în Diețeză; dacă va urma altul, cu atâta e mai tristă starea Rumânilor, că acela din multe pricini poate strica cele ce a făcut acesta. Iară dacă va urma un Episcop, acela încă și mai mult poate strămuta ce a făcut acesta; mai vârtos poate zice că singhiliile dela Putnic, ca dela Administrator nu ajung nemica. Cum a putut dară Putnic da singhelii, ca Administrator, dacă nu i-ai dat M. Ta volnicie spre aceea, și dacă n'ai vrut însuși ca el să facă jefuiri pentru singhelii dela preoți. Și așa în urmă dacă ar veni un Episcop atunci prin a 2-lea răsplătire de singhelii să ajungă clerul în mai mare sărăcie decât în care sunt acuma? Apoi se zice, că se lucrează acuma la o stare mai bună a preoților rumânești, din pricină că sărăcia lor nu-i lasă ca să se cultivească. Cum putem dară să le îmbinăm aceste laolaltă? Fără temei ar fi, când ar zice cineva, că așa se vor desvâța preoții rumânești a cumpăra cu bani și cu mită darul preoțesc; până atunci, tot cu bani se vor preoți ei, până când vlădicii numai pentru bani vor voi să-i sfințească, iar nu pentru vrednicii. *Să zicem că Administratorul acesta ar rămâne aici Episcop.* Atunci fără nici o îndoială se vede cât rău și ce prejudecată s'ar trage d'acolo, pentru cererea și lucrul Rumânilor d'apururea. Administratorul știe prea bine măestria: tocmai prin Sârbi și prin Țintari a atâța pe Rumâni împotriva Sârbilor, ca prin unii ca aceia apoi să poată duce și o parte și cealaltă încotro vrea. Cu măestrii a fost cerut Putnic în Episcop de o parte din Diețeza Verșetului; scopul este numai ca și aici și acolo să se nască turburare, și mai în urmă nici aici, nici acolo să nu se facă îndestulare. Da mai în urmă ce s'ar naște d'aci? și unde poate să ne ducă scopul acesta?

Mai multă lumină' putem căpăta despre lucrurile aceste, dacă vom lua în socotință culegerea lui Putnic de atestaturi dela preoți, sau Reprotestația lui împotriva Protestației mele din 2-lea Octombrie 1818, care Reprotestație, făcând-o Putnic o a dat preoților rumânești de s'au suptscris. Dară trebuie încă mai nainte ceva să ating despre altăce:

Ca deputat am avut detorința aceea ca toate ce pot fi de lipsă și de folos lucrului Rumânilor, să le arăt pe calea sa la locurile mai înalte; și fiindcă nu-mi era slobod să mă las de lucru, nici să dau sama Rumânilor pentru toate ce am lucrat în lucrul lor, așa aveam

detorința a griji spre toate ce puteau aduce vr'o stricare lucru[lui] și d'acuma nainte, în fiecare privință că lucru încă nu încetase, că nu era nimica săvârșit și eu trebuieam așa dară să mă socotesc totdeauna supt mare răspundere și greotăte dacă vor lucra alenii pe supt mână (pe cum necurmat se și lucră) și numai ceva nu se va adeveri din lucrul nostru; mai vârtos după ce văzusem că *comisia se încheese fiind eu la Viena oprit, despre care eu altă nemica nu știam decât minciunile și imposturile care se făcuse aici cu Rumânii, și cele multe care se scornise naintea lor despre mine spre stricarea lucrului.* Deci nu se putea dela mine pofti ca să nu grijesc despre toate dacă n'ași vut voi altmîntrelea, ca prin nebăgarea mea de samă astăzi mâne să mă dau dîmpreună cu toți cei ce au stat de lucru, jertfă răotăților și înșelăciunii dușmanilor. Eu nu puteam cere învățatură și sfat dela Rumâni, că nici nu ne era slobod să ne adunăm; dară nici nu ne trebuieam să cer eu sfat dela ei, ce să lucru. Judece tot înțeleptul, au sunt ei în stare să-mi dee sfat și să mă învețe într'un lucru ca acesta, care e așa de mare, așa de adânc, așa de întins sau lățit sau mult în sine cuprinzător? Un lucru care cu atâtea alte lucruri e încopcet, care atâtea privințe are, întru toate părțile serăsfiră, și în care atâtea pășiri au trebuit să se facă! *Deci eu am făcut Protestația ca și Deputat după detorința mea cea mai sfântă, precum mai în jos minten va urma.*

Lucrul acesta e amestecat în cele civilești (sau mirenești), politicești și bisericestești, sau a legii, adevă a religii. Dară încât se atinge acela nemijlocit de alcătuirea bisericii din lăuntru prin încurgerea stărilor în sufletele oamenilor noștri și în dogmele bisericii noastre, așa este lucrul chiar a legii noastre. Întru această privință și socotință nice M. Ta n'ai dreptul deplin, nice nu te poți involnici ca singur să hotărăști într'un lucru ca acesta, care așa aproape atinge legea noastră; așa dară nici nu poți cu cale să iei în nume de rău Protestația mea ca dela un Deputat sau să o tălmăcești în vr'o parte rea și după legile civilești sau politicești sau bisericestești socotindu-o, dela o Protestație ca aceea nu poți să mă oprești până nu va dovedi cineva că aceea este fără temei și fără cale, și până nu se va adeveri că eu am umblat cu înșelăciuni și am lucrat ceva spre stricarea țării și a Impărăției, sau spre stricarea Rumânilor cari m'au numit Deputat și spre stricarea legii noastre, și până nu se va adeveri în urmă că eu n'am lucrat cu credința întregă în lucrul acesta, mai vârtos după ce și M. Ta ai cunoscut că lucrul acesta e drept, cu cale și slobod.

Ca să poată cineva judeca și vedea curat, că oare putut-au Rumânii a face Protestație asupra mea și asupra lucrărilor mele, și mai vârtos încă că oare putut-au ei prin Reprotestația care a făcut Putnic în numele lor împotriva Protestației mele cei mai sus numite (din

2-le Octombrie 1818) care o au întărit ei prin suptscrierea sa, să înfrângă, să strice puterea Protestației mele au ba, trebuie să luăm numai în socotință Protestația mea, firea ei și scopul (țelul) care am avut eu prin aceea, și să luăm în judecată Reputația Rumânilor preoți, și cum au putut ei să dea aceea împotriva mea, din ce scop și din ce pricină. Aste toate judecându-le cu aminuntul și după dreptate, atunci se poate încredința tot insul despre cugetul și credința mea către lucrul Rumânilor, precum și despre credința lor către lucru și către sine însuși, și despre preceperea și iscusința lor; așijderea și despre credința și cugetul lui Putnic către Rumâni.

Dacă au avut Rumânii pricină și temei a nu fi îndestulați cu lucrările mele, au doară lui Putnic a fost încredințat lucrul acesta? Au doară așa l'au durut pe el inima, d'aceea și atâta de îngrijit cu toată credința despre sfârșitul cel bun a lucrului spre partea Rumânilor, cât numai să putem cuprinde cu mintea despre el, că unele ca aceste au vrut el să facă spre binele Rumânilor? *Oare n'au avut el alte cugete* și scop prin o Reputație ca aceea despre partea Rumânilor, care era fără nici un temei și prin care el putea să vadă că mie nemică nu-mi poate strica naintea locurilor înalte, ci numai ca să desbată Rumânii dela lucrul cel bun, să-i aducă la rătăcire, și în confuzie. Dacă au avut Rumânii pricină întemeiată a nu fi îndestulați cu purtarea mea de lucru, de ce nu m'au tras în judecată la răspuns, ci supt mână lucrau numai prin Reputație? Dacă ași fi fost chemat eu în judecată, atunci s'ar vut cunoaște, că făcut-am eu ceva spre scăderea lucrului și spre stricarea lor în toate pășirile mele, au ba. Iar dacă am greșit ceva împotriva Legilor, Impărăției, și mai curând i-ar fi fost cunoscut aceea, și știe cum să țină păzirea legilor în întregimea sa. În toată întâmplarea dacă am făcut ceva împotriva credinții și a detorințelor mele ca Deputat sau vr'o înșelăciune publică (fiindcă lucrul acesta nu e al meu, ci lucru public) atunci nu supt mână și fără a fi ascultat, ci în fața a toată lumea și cu știința mea ar fi trebuit, și s'ar vut și face judecată despre mine.

Cum că Rumânii au făcut Reputație, sau Contra-Protestație după sfatul și îndemnul sau înșelăciunea lui Putnic, sau cumcă ei s'au subscris în Reputația aceea care Putnic o au alcătuit împotriva mea, prin aceea mai tare se adeverează toate câte le-am zis în scris și la Viena, și aici și în Protestația mea. Adecă, cumcă cu cale și temei mă temeiam eu și totdeauna ziceam că toate lucrurile se întocmesc despre partea Impărăției spre amăgirea Rumânilor și spre încâlcirea lucrului, de unde numai stricare și turburări se pot aștepta. Chiar lucru este, că eu nu trebuieam să cer voe dela Rumâni atunci când am făcut Protestație în orice lucru sau pășire a mele, care socoteam eu că sunt spre binele și folosul lucrului, fiindcă aveam spre aceea detorință și voe prin plenipotenție care aveam dela ei ca

Deputat, și Deputația mea încă nu încetase, precum mai sus am zis. Dară, afară de aceea, nice nu-mi era slobod să-i strâng, sau să se strângă ei la olaltă, și în toată întâmplarea înțelepciunea mărturisește că peste puțină ar vut fi, ca să le arăt eu toate lucrurile lor, și să spun că iată ce și cum voi să fac Protestația și pentru ce. Așa dară n'au știut și nice n'au putut ști Rumânii ce se cuprinde în Protestația mea. Acuma dară, cum au putut da ei Contra-Protestație împotriva mea despre un lucru a căruia ființă și cuprins sau înțelegere lor nice decât n'a fost cunoscut? și încă și împotriva sa și a puterii care-mi dăduse ei însuși prin Plenipotenție? Cu ce minte au putut ei face aceea când dând Contra Protestație împotriva mea și a lucrărilor mele, firesc lucru este, că au dat Protestație și împotriva sa însuși și a tuturor lucrurilor care făcuse ei pân'aci cu mine dimpreună, sau prin mine? *Facă-se investigație, In. Impărate, și se vor dovedi înșelăciunile lui Putnic.* Adevărat că unii dintre preoții rumânești mai de frunte s'au făcut vinovați în Contra-Protestația aceasta, prin răotatea, înșelăciunea și necredința lor; dară cu bună samă ceilalți numai prin înșelăciunile cele iscusite și ascunse a lui Putnic au căzut în ispita și necredința asta.

Acuma dară, petrecând aceste în scurt, să luăm și Protestația mea și Contra-Protestația Rumânilor în cumpănă și să le alăturăm la olaltă, și să vedem și cugetele mele cu scopul dimpreună și știința sau perceperea Rumânilor în lucrurile aceste. Și în urmă și aceea, cu ce credință, cu ce bună voință și cu ce suflet drept a putut îndemna și aduce Putnic pe Rumâni la aceea, ca să dea ei o Contra-Protestație ca aceea împotriva mea.

Protestația mea într'aste se cuprinde :

1-e. Am declarat Comisia împărătească interesată și foarte nedreaptă și stricăcioasă spre partea Rumânilor și a lucrului. Acuma judece toată lumea, sunt Rumânii au ba în stare ca aceea, cât să poată judeca și cuprinde cu mintea lucrul acesta și toate stările lui în întregimea sa, și să mă vinovați pe mine pentru vr'o pășire care am făcut. Eu sunt răspunzător pentru Declarația aceasta, iară nu ei. Dar eu și aceea îndrăsnesc a zice, că ași vut dovedi, că cele mai mari imposturii s'au făcut împotriva lucrului Rumânilor, cu prilejul comisiei, ce Impărăția nu poate să le treacă cu tăcerea, dacă nu i-e voea s'arâte că cu învoirea și înțelegerea ei s'au făcut acelea

2. Am protestat împotriva numirii Episcopului dela Pagraț Putnic în Administrator al Diezezei aceste a Aradului. Cum că cu drept, cu cale și cu temei am făcut eu aceea, se cunoaște și din cele ce am scris de mai multe ori, și din cele ce se cuprind aici, și din toate urmările. Toată lumea poate vedea, că prin asta n'am lucrat eu spre stricarea lucrului sau a Rumânilor, ci spre binele lor, și nice într'un fel de tip n'am lucrat împotriva vr'unui legi, ci am păzit detorința și credința mea.

3. Am protestat împotriva tuturor cercărilor care s'ar putea face despre partea Impărăției sau a țării spre scăderea și stricarea drepturilor și privilegiilor care are Biserica noastră și toți cei de legea răsăritului neunită, în Impărăția Ta, sau în Ungaria.

4. Am protestat împotriva toată cercării de a supăra și năcăji pe fiecare dintre Rumâni pentru plătirea datoriilor ce s'au făcut în lucrul Episcopiei Aradului, până se va lua de isnou lucrul acesta prin M. Ta, și până se va hotărî ceva de săvârșit.

5. Am protestat mai în urmă împotriva toată înoirii în școalele preparande supt diregătorie sârbească fiind.

Intr'aceste 5 puncturi se cuprinde toată Protestația mea din care se poate cunoaște din destul, ce cuget rău am avut eu către Rumâni și lucrul lor, și cu ce stricare, cu ce înșelăciune și cu ce necredință am fost eu. Ce este dară, în toată protestația aceasta, împotriva cui au putut Rumânii să dea Contra-Protestație? Și cu ce suflet, cu ce credință a putut Putnic să înșele pe beții și săracii Rumâni, nepri-cepuți și plini de frică din toate părțile, ca să facă ei o Contra-protestație ca aceea, prin care (el ca cap, cu ei dimpreună) se arată și pofteste așa dară ca privilegiile legii și bisericii noastre într'acest tip să se strice, adecă tot temeiul asupra căruia este zidită slobozenia tinerii bisericii și legii noastre în Impărăția aceasta să se surpe. Cu ce suflet va da Administratorul, ca și un păstor sufletesc, samă înaintea lui Dumnezeu pentru o necredință și vindere ca asta? Cu ce suflet va da samă și răspuns înaintea Bisericii și tuturor credincioșilor de legea noastră pentru o faptă fără de lege ca aceasta?

Fapta aceasta a lui nu este numai fără credință către legea noastră și a sa, ci încă și înșelăciune spurcată, nelegiuită și plină de răutate publică împotriva legilor civile sau mirenești. Intie, că nu numai a umblat ca prin întrebuițarea puterii sale spre înșelăciuni și amăgiri să strice împotriva tuturor legilor, lucrul unui neam, și să împedice dreptatea unui Cler și Popor întreg, ci încă cu totul să o și surpe și să o astupe înaintea Impărăției și să ascundă tot adevărul prin înșelăciunile sale. Apoi prin Contraprotestația aceea, la care a adus pe beții Rumâni de s'au suptscris, ce a vrut el să facă altă, decât ca înșelându-i pe ei înșiși să strice puterea Protestației mele, prin care voeam eu să-i apăr pe ei de rău, și lucrul de stricare. Adecă eu făcusem Protestație ca nimănu-i să nu se facă vr'o supărare pentru datoriile cunoscute, iară el i-a adus prin înșelăciune, ca ei, stricând protestația mea și zicând că toate am făcut fără voia și știrea lor, să se lapede de binele și siguranța lor de care eu eram așa de îngrijit. Și ce mai mult! Ca ei în scris să dea și să poftescă, cât tocmai împotriva Protestației mele să se facă și să se lucreze cu dânsii, adecă în tot tipul să fie năcăjiți și asupriți lepădând tot dreptul de a se putea apăra și desvinovați pe calea legilor și a dreptății. Iată

dară cu putință ca să fi putut da ei o Contraprotestație ca aceea împotriva mea, dacă le-ar fi fost cunoscută Protestația mea cu toate privințele sale. Chiar lucru e dară, că ei numai prin înșelăciunile lui Putnic au făcut aceea, iară dacă au știut unii și totuși au făcut, atunci au fost unii ca aceia fără credință și cu două fețe către mine, și au vrut să-mi strice mie și lucrului. Cerceteze-se aceia, cum și pentru ce. Eu n'am ce le face, nici n'am a cerceta pentru ce nu m'au întrebat ei pe mine de stările lucrului acestuia, ci au umblat cu necredință către mine, și după mintea lui Putnic.

Să zicem acuma, că Administratorul n'a făcut nici o întrebuintă din Contraprotestația aceasta. Atunci și mai chiar se vede înșelăciunea, căci ă vrut ca arătând Contraprotestația preoților pentru suptscriere ca și cum o ar arăta aceea la împărăție, și cetind ei aceea, să-i adepă în cugetele acele a sale care le-a cuprins el în zisa scrisoare și așa cât prin aceea cât și prin alte maestrii într'ascuns să-i înstrăineze și desrădăcineze de către lucrul și cererea Rumânilor. Trăirea îndereptul și împotriva detorinței sale, cu neștiința și nepriecerea Rumânilor și cu ascultarea lor cea supusă în toate lucrurile către mai marii lor, afară de stricăciunea lucrului arată și aceea destul de învederat, că Administratorul prin unele confusii ca aceste, care negreșit trebuie să urmeze, îmbinându-le cu multe alte stări din' prejur lesne putea avea cugetul acela într'o înțelegere cu alții, a da prilej la turburări și nepăciuiiri; despre ce cu atâta sârguință și îngrijire prefăcută voia Intimatul să mă vinovățească pe mine. El nu numai asupra mea a vrut să ațâțe pe toți Rumânii, și pe mine asupra lor, ci prin încoperea lucrurilor și a stărilor încă, și pe unul asupra altuia, ca așa mai lesne să se poată ațâța confusii, și în urmă turburări.

Nu pot trece aci cu tăcerea o luare aminte pentru detoriile zise. Unele sunt făcute din banii bisericilor prin aceia, cari au priveghere spre acei bani. Administratorul trebuie să știe curat în ce stare sunt banii bisericilor, câte cheltuele se fac peste an, cât venit este, și la cine sunt banii aceia pe ujură. Până acum nu se știe să se fi plătit vr'o detorie din acestea, pe cum nici nu s'a putut, că aceea a fost oprit, prin poruncile împărătești. Dacă n'are Administratorul nici o cunoștință despre acele, atunci nu și-a împlinit detorința. Iară dacă are cunoștință, atunci încă nici atâta n'a împlinit detorința, că ar fi trebuit să se îngrijească de siguranța banilor acelora; pentrucă știut este, că banii aceia sunt în primejdie mai vârtos acuma, după ce e oprit a face ceva în lucrul acesta. Că preoții aceia cari au ridicat banii aceia în numele celorlalți nu sunt în stare, nice nu vor fi odineoară a-i plăti, fiind detoriile multe, și fiind ei oprți dela toate mijlocirile prin care s'ar putea plăti aceste detorii. Dacă s'a făcut Administratorul ca și cum n'ar ști detoriile aceste la biserici, sau doară

pe supt mână a și așezat lucrul, atunci încă cea mai mare prejudecată ar vut face lucrului Rumânilor. În toată întâmplarea prin cine se vor plăti datoriile acelea după stările de acum, dacă nu este altă hotărâre pentru acele, ce încă nu este cunoscut. Dară de sunt așa stările, așa lesne s'ar putea perde banii aceia, fără să cadă vr'o răspundere asupra cuiva, mai vârtos că unii protopopi, peste toată dreptatea fără încurgerea Comunităților numesc țitori numai pentru bani; așa dară dacă s'ar învoi Administratorul din unele pricini cunoscute [sic], lesne s'ar putea întâmpla ca datoriile acele să fie astupate, sau așezate. Dară aceea ar fi cu înșelăciune a suputa banii bisericilor, care este un furt de lucruri sfințite. Acuma judecă Înălțate Impărate, drept ai lucrat că m'ai osândit prin Intimaturi pentru cele ce am lucrat, și pentru pășirile care cu rugăciune am făcut.

Să vedem acuma, oare cu cale și cu temeiu e *Protestația mea încât se atinge de școală*. Mulțimea de Rumâni a Diețezii aceste, dacă nu face din toate districturile sau directoratele rumânești de școale, cea mai mare parte, cu bună samă face o jumătate. În toată curgera lucrului Rumânilor pentru Episcop de Rumân a fost pomenire de școale, fiindcă starea acestora este în cea mai mare încopcere cu statul bisericesc. Dară aci a fost privință și referință mai totdeauna mai ales la *Preparandia dela Arad*, ca și la culmele sau la rădăcina acelor școale. Deci judece fiecine, află-se vr'unul în toată Diețeza Aradului, între Rumânii care să fi putut da într'această privință Contraprotestație împotriva mea, mai ales dacă vom lua starea școalelor în toată lățimea și întinderea sa. Neatingându-mă de începutul și așezământul cel d'întie a școalei aceste, asta una știu, că cu toate că i s'a dat nume de institut, acum nici că are ceva în sine decât singur numai numele, fața și forma, așa încât în loc de a se mai întemeia spre binele neamului, putem vedea că din zi în zi cu iuțime se grăbește spre apunere, și se depărtează de sfârșitul pentru care era așezată. Judecând toate cu aminuntul se vor cunoaște vorbele goale, și pline de deșertăciune a lui *Nestorovici* sau [sic]. *Nestorovici* a aflat pe unul care zic unii că e Țințar, iară el zice a fi Grec, — și pe un Sârb, care amândoi numai de vr'o 2 ani încoace sunt profesori; i-a aflat vrednici ca să fie întăriți prin Decret împărătesc în Profesori, măcar că acest din urmă nu este în stare d'a dare o definiție, că nice nu știe ce este Definiția; iară cei 2 profesori rumâni care dela începutul *Preparandiei* tot în slujbă au fost, încă n'au putut face ca *Nestorovici* să-i afle vrednici de confirmare sau întărire împărătească (ca și cum am zice singhelie), dintre care unul e Doctor de filosofie, și vrednic într'adevăr și de profesor a altei școale mai mari. Ce vrea *Nestorovici* prin unele ca aste, pentru ce a adus pe cei doi străini la *Preparandia* rumânească, și pentru ce

face el unele ca acestea, eu nu pot ști, de nu cumva prin încurgerea Țințarilor care au putere și spre o parte și spre alta, ca cu atâta mai bine să se întărească și lățească în toate părțile spre scopul altora. Dară amândoi aceia au pus jurământ de a asculta și împlini toate ce li se va porunci spre stricarea Rumânilor, altmintrelea nu se poate socoti, că din ce pricină ești 2 Rumâni nice decât n'au putut căpăta încă întărirea sa.

Eu ca Deputat trebuieam, pe cum am mai pomenit, ca să am grijă și de aceea, ca de aci să nu se nască vr'o stricare lucrului Rumânilor, că atunci toți m'ar vut vinovați pe mine. Lucrul Preparandiei încă a fost încopcet cu a Episcopiei, și la cererea mea a fost luat și acela în cercetare prin Comisie. Ce au arătat Profesorii, Comisiei, nu știu, nici n'am putut ști din ei, măcar că aveau detorință să-mi facă și mie cunoscut. Doară le-a fost oprit de cineva să nu cuminece cu mine stările acestea, și doară tocmai pentru aceea că știau că în multe întâmplări supt mare și grea răspundere ași fi vut fi eu, ca și acelea ce am cerut Comisia și am arătat puncturile greutăților înaintea Tronului. Asta una știu că *Relația aceea care s'a dat despre partea Profesorilor nu o au făcut ei, ci un om străin și încă de parte dela locul Comisiei,*¹⁾ și Profesorii numai s'au suptscris după aceea. Cine știe ce poate face la întâmplări ca acestea o construcție (adecă o alcătuire din câteva cuvinte) numai, ba încă de multe ori și un cuvânt cât poate să însemneze, acela crede și știe prea bine că eu trebuieam și trebuie să fiu îngrijit încă foarte tare despre unele ca aceste. De demult se cunosc cugetele Profesorilor răsvrătite sau împărțite într'o parte sau alta, ce mare stricare putea să aducă cusine. Dară a lua sama pe vremea Comisiei că toate se fac și se direg la Preparandie prin încurgerea, prin îndemnul, sfătuirea și purtarea de mână a altor străini, aceea nici decât nu putea fi pentru mine lucrul de glumă și nevrednic a-l lua în socotință. Știind prea bine că veri de unde și prin cine vin și se fac aceste, totdeauna numai stricare Rumânilor și lucrului lor au spre scop. Dară încâlcirile acestea cu atâta măestrie este lucru chiar că venea dela mai marii Sârbi, măcar că Țințarii încă aveau partea sa. Nu este de lipsă a cerca mai departe, cine și care mai sunt încă și din alta parte care lucrează pe supt mână încă în lucrul sau spre scopul acesta. Supunerea sau atârănarea aceasta a Profesorilor dela Sârbii cei mai mari, sau dela Țințari, sau dela Unguri, sau dela fiecine alții, au dela toți dimpreună, fie din orbire sau neprecepere și neștiință, fie din răpirea minții crude, din frică, din nedejdea de vi'un câștig și folos sau din multe alte neputincioase pricini, în toată întâmplarea cea mai mare stricăciune putea să aducă Rumânilor, și cea mai sfântă drep-

¹⁾ Vezi mai jos paragraful următor (C. B.)

tate a lor să o ducă la nimicire. Această supunere și atârnare oarbă fără hotar și fără toată p i e p rea dela Sârbii cei mai mari, acuma destul de chiar se vede însuși între poporul și clerul rumânesc. Au doară nu aveam așa dară drept ca să fac Protestația zisă, în cât se atinge de școale?

Când s'a trimis din partea Rumânilor deputație la Sinod, a mers și un profesor¹⁾ cu acea deputație, ca și tâlmaci de limba nemțească și sârbească. Acest profesor toata silița spre aceea a pus, prin mijlociri ascunse și necuvioase, ca să se facă plăcut Mitropolitului și Episcopilor, și să se comânde pe sine pentru Episcop rumânesc. Nu este asta vre un lucru rau în sine, ci încă ar fi cel mai dorit lucru pentru Rumâni, ca să se afle și dintre ei mai mulți și să se facă vrednici de Episcopie, dară totuși pentru aceea nu socotesc că este cineva, care să mă poată judeca pe mine de rău, că această întâmplare care altmintrelea pare nevrednică de luare aminte, mi-a pricinuit mie destul de mare îngrijire. Au ce puteam să aștept, când el a lucrat așa de învederat și tocmai atunci când a fost trimis de Rumâni lângă Deputație, și încrezându-se lui și lucrul cu cea mai ade-vărată credință? Au ce n'ar face unul ca acela cu alte prilejuri, când atunci a lucrat așa, și totuși s'a suptscris cași Deputat, el ne-fiind cuprins în Deputație? Acest profesor a lăsat să facă numita Relație sau arătare în numele Profesorilor pentru Comisie prin un străin; la care apoi ceilalți profesori s'au suptscris. Toate acestea socotesc că vin dela sfatul și încurgerea altor străini, de unde încă și aceea urma ca să facă pomenitul Profesor unele pășiri ca acelea, în lucrul Rumânilor, care cea mai mare stricăciune ar vut traje după sine tot lucrului, de n'ar fi fost împedecat el de bună oară dela unele pășiri ca acelea. Din care pășiri, nu se cunoaște numai atârnarea lui oarbă și nepreceptută dela mai marii Sârbi, ci și aceea încă, că Poliția dela Viena încă, sau și Cancelaria ungurească aveau amestecare.

Alt profesor¹⁾ a cerut dela Preoți, cu prilejul Comisiei atestat cum că ei vreau să primească slovele lătinești în cărțile lor, și ce mai mult încă și în cărțile bisericesti. Ce nevrând ei să dee, ca să-i poată înșela, a zis că atestatul acela trebuie să mi l trimită mie la Viena. Ei săracii, nesocotind că este vr'o înșelăciune, au dat atestat fără să cunoască cei mai mulți dintre ei slovele lătinești. Atestatul acesta l-a dat Profesorul apoi Comisiei, fără știrea lor. Au unele ca acestea pot eu cu suflet drept să le tac și să nu le ieu în socotință, văzând că toate privesc spre stricarea Rumânilor, veri de unde vin sfaturile și încercările? Au n'au putut să se facă și altele asemenea la Comisie din partea Profesorilor, ce e oprit a mi se face mie cunoscut. Dară, cumcă asemenea înșelăciune s'a mai făcut și de altă dată

¹⁾ Iosif Iorgovici (C. B.).

¹⁾ C. Diaconovici Loga (C. B.).

și după toate semnele prin sfatul Țințarilor și a Sârbilor, aceea am dovedit în altă scrisoare. Prin unele lucrări ca acestea și Maestrea Ta și locurile înalte trebuie să fii înșelat, de cumva nu sunt după întocmirea și voea M. Tale. Dacă ar urma ceva astăzi, mâne, după cum sună atestatul acela, ce ar face beții Rumâni într'o desnădăjduire ca aceea, văzând cum i-au înșelat! Atunci ar voi unii să mă facă pe mine de vină naintea Rumânilor. Vezi Înălțate Impărate! Astea sunt mijlociri prin care se silesc alții cum numai să aducă pe Rumâni în turburare și nepăciuire, iar nu ca să le facă vr'un bine. *Eu nici odată nu m'am îndoit a zice Rumânilor că mai mult iubesc slovele lătinești decât cele țirilești sau muscălești, ce pot să dovedesc prin întrebuițarea celor lătinești în toate lucrurile și scrisorile mele cu Rumânii cei ce cunosc. Dară mai multe altele trebuie să luăm aci în socotință și mai vârtos mulțimea Rumânilor care nice nu cunosc slovele cele lătinești, și cei ce le cunosc încă nu știu ceti cu ele rumânește.* Au ce ar zice Preoții văzând că se iau slovele acelea în școale, care nimenea dintre ei nu le cunosc. Negreșit că le-ar fi frică ca nu cumva astăzi, mâne, să fie siliți a învăța a ceti numai ungurește, zicând ca și cum ziceau și Sârbii mai nainte d'aceia: „Învățați voi ungurește, că apoi veți ști ceti și rumânește“. Au doară nu cu drept ar trebui să le fie frică, că unde sunt numai 2 sau 3 case de Unguri într'un sat rumânesc, precum șpanul, notariul și cârșmariul, acolo nici n'ar mai lăsa să fie dascăl rumânesc, ci ar pune ungur, supt numele acela că așa încă tot cu acele slove învață la școală; și altele multe asemenea. Înălțate Impărate, nu trebuie luați aci în judecată: unu, doi sau trei, ci mulțimea, că aceia nu vreau altă decât prin unele ca acestea numai să se facă plăcuți la unii mai mari pentru vr'un folos ce așteaptă dela dânșii. Lucrarea aceasta cu atestatul zis, nu putem zice că este din neștiința Profesorului, că din toate întâmplările se cunoaște înșelăciunea. Știu eu că mulți sunt care în gura mare strigă că nu este alta mijlocire pentru cultivirea neamului rumânesc, decât a lua slovele cele lătinești sau ungurești. Dară, crede-mă că toți aceia nu fac asta din vr'o judecată adâncă și din temei, ci numai ca să se facă prin aceea plăcuți și să se arate cum sunt ei gata spre toate cele ce poftesc unii mai mari, dela ei. Toți unii ca aceia sunt depărtați de a pofti bine și fericire neamului. Prin unii ca aceia vreau alți să aducă neamul în confuzie și turburare, și încă în mai mare orbire; în turburare zic, numai ca să aibă alienii prilej a răpști asupra Rumânilor și a-i mai depărta de tot binele, înfricoșând și clerul și poporul de a mai cerca ceva spre binele său. Însăși Sârbii și Nestorovici pot da supt mână un sfat ca acesta, ca să se facă plăcuți stăpânirii despre o parte, iar despre altă parte împedcînd pe supt mână, ca așa să poată zice cu vremea Rumânilor: „Vedeți ce v'ați agonisit cu cererea de Episcop rumânesc!?” Pentru ei în toată

Întâmplarea sunt lucrurile așa întocmite, cât să nu se înșele și să nu scape, pe ce și-au pus odată ghearele. Dară ce bine poate fi d'acolo pentru beții Rumâni, care-s neputincioși, nepăstuiți și n'au pe nimene. Ce bine pot aștepta ei supt d regătoră mai mare de școală sârbească? Până-i lumea, cu acea mijlocire tot înșelați vor fi ei, nice nu vor putea avea vr'o nădejde ca să se folosească, ori în statul preotesc, ori în fiecare altul, până vor fi stările așa cum sunt. Din acestea poate tot insul judeca, pentru ce am pus Protestație și despre școale, și că cu drept au ba.

După ce am arătat toate întâmplările cu protestația mea și pricinile din care am fost silit a face aceea, precum și întâmplarea cu Contraprotestația lui Putnic prin Rumâni și pricinile pentru care a făcut Putnic aceea, și că oare avut-au preoții rumânești cale și drept, avut-au pricină să lucreze așa necredincios cu mine; acuma dară punând toate acestea în socotință și judecată cu cele ce mi s'au întâmplat și la Viena, și d'atunci încoace aici, și ce mi s'a făcut despre partea Impărăției sau locurilor înalte prin Intimaturile publice și prin alte Curenții; toate aceste zic, socotindu-le bine, judece acuma toată lumea despre stările mele în care mă aflu, și despre nelegiuita strămbătate care într'atâtea tipuri și atâtea mijlociri mi s'au făcut din toate părțile, și că oare vinovat sum de vr'o imputăciune, că m'am apucat de pășirile acestea, care sunt adetuit a le face. *Numai odată să mi se fi spus pricina gonirilor și năcazurilor acestor necurmăte, sau să se fi cerut dela mine răspunderea pentru vr'o lucrare; atunci încă ar fi vr'o mângăere pentru mine.* Dară așa sunt osândit cu puterea Impărăției prin toate mijlocirile și de față și într'ascuns, fără să mi se facă cunoscut pentru ce. Ce nice între oamenii cei mai varvari și mai sălbateci încă nu se lucrează, încă nici cu cei mai spurcați în toate relele, care sunt osândiți spre moarte. M. Ta, ca Crai și ca Impărat ai puterea cea mai mare de a face dreptate și a păzi ca să nu se facă răotăți; dară fără de legile care se fac cu mine se fac de față, în vedere și publice cu numele dirăgătorilor celor mai mari și celor mai înalte, și încă se ajutorează prin puterea cea mai înaltă, și cele ce mi se fac într'ascuns. Așa se vede din toate ca și cum ocărmuirea aceasta stăpânitoare ar fi supusă altei puteri ascunse, și cași cum ar atârna dela aceea în toate lucrările sale. Ce mai mult însă M. Ta pare, ca cum ar spânzura dela puterea aceea ascunsă și întru toate s'ar învoi, așa cât mai bucuros calci toată dreptatea cu picioarele, și bucuros ești să lucră împotriva tuturor legilor dumnezești și omenești, decât să te împotrivesți puterii aceea ascunsă și neștiută. Dară aceasta ar fi înșelăciunea cea mai nelegiuită; că tot supusul, tot cetățeanul trebuie să cunoască și să cinstească în M. Ta ceea ce ne învață legile dumnezești, omenești și politicești, iar nu ceea ce nimănu nu este cunoscut și știut. După o lege ca aceea ascunsă nimene

n'ar avea nici o detorință către M. Ta, ci încă tocmai împotriva, că o lege ca aceea s'ar împotrivi tuturor drepturilor și legilor dumnezești, firești și omenești adecă politicești.

Nimenea nu are nice o împărăție, domnire sau stăpânire și putere în conștiința sau sufletul și cugetele altuia (afară de Dumnezeu ce se înțelege din sine-și); numai din lucrări sau din fapte se naște dreptul împăratului asupra supușilor; și așijderea a supușilor asupra împăratului. Tot împăratul are puterea cea mai mare dela supuși prin așezământuri sau legături, adecă precum s'au învoit înainte de vremi strămoșii supușilor cu cel mai d'întie dintre strămoșii împăratului, pe care îl alesese împărat. Dară nu are împăratul dreptul acela, ca să trăească și să lucreze altmintrelea cu puterea cea împărătească și spre alt scop sau sfârșit ascuns, decât așa precum s'au așezat atunci la început prin legături sau legi. Tot scopul pentru care se alege împărăției este siguranța (: adecă să nu-i poată face cineva vr'un rău și nedreptate și ca aceea ce-și agonisește să poată întrebuița spre folosul său în toată liniștea și nimenea să nu fie volnic a i le răpi, sau a lua mai mult dela el, decât ceea ce e detor să dea pe 'sama împărăției :) și fericirea supușilor; spre păzirea cărora a luat împăratul detorință asupra sa; și asta e cea mai mare detorință a lui și spre aceea i s'a dat cea mai mare putere. Deci nu e împăratului slobod să întrebuițe puterea aceea spre alt scop, decât spre acel zis, a siguranții și fericirii supușilor săi; și cu cât mai puțin încă spre un scop necunoscut sau care ar fi tocmai împotriva aceei fericiri; că atunci ar fi ales Poporul împărat tocmai împotriva binelui și fericirii sale. Și dacă nu se poate pofți ca totdeauna să știe supușii sfârșitul unui lucru, și pentruce trebuie ei să facă una și alta, adecă să împlinescă poruncile, dară totuși trebuie să vază că poruncile zidite asupra dreptății, și mai vârtos încă trebuie să știe în ce cuprinde împlinirea poruncilor acelora, și care sunt mijlocirile acelea prin care pot să poftească dela ei să împlinescă poruncile și să facă detorințele. Dară ce să facă beții supuși când nu știu care este sfârșitul poruncii, nu știu în ce se cuprinde porunca, care sunt mijlocirile de a o împlini, și încă ce mai mult, când nu știu oare e adevărată porunca aceea, au numai scornită; oare slobod e a o face au nu, și când o împlinește au nu o împlinește se face vinovat și greșește. Dară după toate semnele legii cei mai sus pomenită, care este într'ascuns și neștiută, așa se vede cași cum tocmai acela ar fi sfârșitul, ca nimenea să nu știe ce trebuie și este slobod să facă, și iară ce nu trebuie și nu este slobod să se facă, adecă ca să fie între foc și între apă, și ca în toată întâmplarea să-l poată vinovați și osândi. O lege ca aceasta ascunsă este cea mai afurisită și blăstămată, întocmită numai spre înșelăciunea omenirii. Ce să zicem atunci încă, când prin mijlociri nepricepute minții fieștecărui, cineva e silit

și adetuit a face și a împlini ceea ce poruncește legea ascunsă, și apoi tocmai acea faptă sau împlinire se osândește și pedepsește prin toate legile împărătești care sunt văzute și cunoscute? pentru că legea cea blăstămată și ascunsă, tocmai aceea pofteste și poruncește ce estelalte opresc; și așa peste puțină este și omului celui mai drept și mai fără prihană a scăpa de biciul și osânda aceasta deavolească.

Spune-mi dară Înălțate Impărate ce rău am făcut eu; spune-mi ce am făcut și nu trebuieam să fac, au ce trebuieam să fac și nu am făcut, de m'ai chinuit atâta? Toate mi se atârnă dela lucrul Rumânilor; așa dară ce am făcut în lucrul acela, ce opresc legile; au ce n'am făcut de trebuieam să fac, și la ce aveam detorința. Dacă ar fi trebuit altmintrelea să lucrez, de ce n'ai lăsat să mi se facă aceasta cunoscut despre partea Impărăției, publice și de față sau în taină, și dacă ai avut vr'un cuget și scop drept și bun. Eude bună samă ași vut împlini toate, ce în viață nemica nu mi-a fost așa sfânt ca și împlinirea detorințelor; iară dacă a fost cugetul și sfârșitul acela bun și drept, ce lege și ce pricină putea să împedece ca să nu mi se facă mie acela cunoscut ca să știu de ce mă ține?

Din toate aceste dară, se vede că nesmintit trebuie să fie ceva într'ascuns, trebuie să fie o poruncă și o lege, un scop și un sfârșit ca acela, care nu este slobod cuiva să le știe și ca în așa mare taină să rămână acele, cât nici decum să nu se poată descoperi și eși la lumină. Dară aceste nu se pot face și pune în lucrare numai prin unul și pentru unul: iară când sunt mai mulți încopceți într'o înțelegere și tot spre un sfârșit lucrează pe ascuns după o normă loru-și aleasă și cu mijlociri numai de ei știute, aceea se numește o soțietate sau legătură și păituire (păitașag) între mai mulți; deci este o încopcere sau soțietate de oameni ascunsă. Dară fiindcă soțietatea asta are legi și tănuite, iară nu cele care sunt cunoscute în Impărăție supt numele împărătesc, și fiindcă are alt scop și necunoscut și alte mijlociri ascunse decât cele ce slobozesc și aduc cu sine legile țării, așa dară această soțietate este altă stăpânire și împărăție în stăpânirea și Impărăția M. Tale, care are alte legi ascunse după care lucrează. Măria Ta te învoești într'acea stăpânire și împărăție, o ajutorești, o tutești și o părtinești. Dară fiindcă legile cele ascunse și de taină nici decum nu sunt de o potrivă și de o fire cu aceste împărătești și nici într'un fel de tip nu se pot asemăna lor precum mai sus am dovedit, așa lucru firesc este, cât legile cele ascunse, făcute, păzite și puse în lucrare pentru un scop și sfârșit ascuns și tănuit negreșit că trebuie să fie împotriva legilor împărătești și a țării, care de față ziceți că trebuie să le păzim; și negreșit că cele au scopul și sfârșitul a răsturna din temelii și a desrădăcina pe aste publice sau împărătești; altmintrelea nice o pricină nu poate fi pentru ce să rămână legile acelea ascunse, nice decum să nu se facă cunos-

cute, și totuși să aibă atâta putere pe supt mână în toată Impărăția. Inșă M. Ta părtinești legile acelea ascunse pe supt mână; așa chiar lucru este, că M. Ta ești capul și diregătoriul ascuns a soțietății și legii acei necunoscute, și că toate ce se fac, se fac cu știrea și voea M. Tale ca așa să poți strica și face nemica, toate legile și poruncile care stăpânesc țara și care din zi în zi faci. Ce mai mult! încă prin legile și poruncile de toată zi și împărătești, dai mână de ajutor și putere soțietății și stăpânirii sau ocârmuirii cei ascunsă fără să poată cineva lua sama sau numai să-i abată cujetul și nedăirea până la aceea. Ce tocmai atâta va să zică, ca și când cineva ar da legi bune și folositoare de față împotriva tuturor relelor, înșelăciunilor și lotriilor, ca și capul mai întie, da iară tot el capul ascuns și în taină a tuturor celor răi ar face pe supt mână cât toate legile cei bune și folositoare să nu aducă nici un folos, părtinind și ajutând el pe supt mână pe cei răi, și îndemnându-i ca fără frică de vr'o pedeapsă sau de a păți ceva să facă toate fără de legile și blăstămățiile ca cu atât mai vârtos să nu ajungă nemică legile cele bune publice, și cei buni încă să fie siliți mai în urmă a se ține cu cei răi, știind că tot acela cap este și acelor răi, care e acelor buni și că el mai părtinește cele rele și ascunse.

Eu nu știu, dară nici nu voi să știu care este stăpânirea aceea ascunsă, în Impărăție și cum se numește, care este soțietatea aceea tăinuită și pitită și ce este scopul și sfârșitul ei. *Sunt aceia tainici sau tăinuitori fraimaueri sau zidari de slobozenie, sunt catolici, sunt care vreau să facă slobozenie de obște prin revoluție sau rebelie, și să facă vr'o lege (Religie) nouă într'ascuns, și care prin unele ca acestea vreau să facă o Impărăție universală, adecă de obște; sau ce fel de oameni sunt aceia și soțietățile lor și cum se numesc nu știu. Asta una numai știu, că pentru acele soțietăți și pentru ajutoriul lor M. Ta faci cea mai mare tiranie și nedreptate și lași ca și prin cei suptrânduți încă să facă, căutând pricină sau tip de pricină în legi numai ca să poți chinui și goni pe unul ca acela care nu va să intre în liga adecă ortăcia cea neleuită. Dacă vrei înălțate Impărate a aduce iară staturile patriarșești sau a înțemea Impărățiile dumnezeilor mitologicești sau păgânești, spune-mi căruia din aceia trebuie să mă supun, și pe care să-l cunosc, neștiind și necunoscând eu altul decât pe unul cel adevărat căruia mă închin care mă învață și legea dumnezească și cea publică și ce însuți mărturisești. *Și stat și Impărăție, caut și doresc numai aceea a dreptății, și în care strălucește dreptatea. Numai într'aceea pot și voi mântuirea și fericirea mea.**

Eu nu voi să cercetez scopul puterii sau soțietății aceea ascunsă dară din toate se cunoaște¹⁾.....

* * *

¹⁾ „*Traductio recursus 15-c, autographa in valachicum*“ (M. Nicoară)

Traducerea se oprește aci, (f. 153 v') noi continuăm să dăm mai jos numai sfârșitul latinesc, pentru că altfel ar fi însemnat să mai adăugăm încă circa 29—30 pagini de scrisoare latinescă Cuprinsul lor tratează despre viața destrăbălata din imperiu și despre întregul sistem de intrigă pus în slujba intereselor statului, cari nu stau strâns legate cu restul recursului. (C. B.)

Sacratissima Majestas!

Extraemo indicio me subiicio si iniuriae dictae in summum meum praeiudicium et contra omnia iura et citra meam aliquam culpam vel crimen non sunt commissae, si iniustitia mihi facta fuisse non demonstrabitur facta stricta et conscientiosa investigatione, sei me capitali supplicio submittam. Vult Vestra Majestas iustitiam facere, et est in statu, tantumque habet animi, ut talem administrare possit, ego sum paratus, et uti dixi, etiam coram iudicio supremo et universo me iustificandi, reservando mihi ius excipiendi, contra omnes captiosas detersiones quorumque respectu et modo fiendas. Omnia quidem instituta fuerant comissa et executata ita, ut ob conintelligentiam in societate ita comprehensorum, et ob conformem organisationem supremae Administrationis, item ob diversam inter praetacionem ac speciem assignandam pro omni casu exquisitam difficilis et plane impossibilis videri debeat comprobatio; sed Deus mihi testis est et mea conscientia. Ille meam iustitiam tuebitur; ad Illum me provocho, et coram Illius supremo tribunali meas quarelas deferam. Vult Vestra Majestas mihi iustitiam facere, ego sum paratus ad omnia, sed non ea ratione, quae malignitati occulte conveniens videri potest. Si nullus iam datur alter modus, idem mihi est, etiamsi Vestra Majestas ad mortem me damnaret, *in Vestrae Majestatis Regno et in tanta iniustitia amplius vivere nolo*. Non desunt qui libenter sub manu occasionem impraestarent ex Regno evadendi sane ideo ita instituta ut mihi posturis eo maior campus et liberius apperiri possit, neve tales detegantur et interrompantur. Dimensurare consueverant tales aliorum characteres a suo proprio. *Nolo ego evadere*; etsi cuiuscunque criminis reus arquerer, etiam tunc eodem animo me sisterem ad me defendendum, ad nomen meum sustendandum, et simul probandum plus mihi in esse animi et characteris, quam ut ad vilia refugium caperem: hoc quidem tanta pervasione assero, ut si etiam in loco tutissimo et maxime remoto essem, nec tum possem me non sistere ad meam convictionem internam conservandam et pacandam. An hoc ob intemperato animo, vel ab invincibili iniustitia, veritate, ac legis sanctitate fundata opinione proveniat, diiucident alii. Haec ad Vestrae Majestatis iusum certissime devenient; quod vero efficiendum veniat fore, ut res interpretetur, ac si Vestra Majestas nihil de his sciret, restam quam notissima nihil novi in se continet; et hoc ut taliter Vestram Majestatem similium inconscium asserendo, eo facilius diversa fingi possint, et deceptiones continuati celando, quot tales iniustitiae cum scitu et conscusu Vestrae Majestatis committantur. Si id evenerit dolorem, sed par mihi erit ratio. Quod non omnia cum scitu et secundum voluntatem Vestrae Majestatis fiunt et facta sint, item quod cuncta aliter Vestrae Majestatis relata sint, esset quidem possibile, sed quis est causa quod Altissimo nomine et supremae legis

auctoritatis potestate tantus abusus fiat? Id Vestrae Majestatis est indagandum.

His tantisper finitis, pro sequentibus humillime rogo:

1. — Ut ne amplius sive directe sive indirecte ad excessum aut plane crimen aliquod committendum — non obstante summo meo studio omne simile et omnem occasionem evitandi — me non tam necessitate quam vero vi quasi adigendi ansae obtrudantur; et ego enim homo sum et iisdem animalitatis et naturae legibus subiaceo, quibus omnes homines; item ut ne insultibus sive subtilibus sive publicis et afflictionibus quibuscunque exponer.

2. — Ut Salvi conductus Dimissionales seu Passuales Litterae mihi via publica submittantur virtute quarum in tranquillitate et securitate ex Vestrae Majestatis Ditionibus egredi possim.

3. — Ut tales intra unius mensis spatium ad summum vero usque finem mensis Septembris huius anni percipere possui ad evitandas mihi instantes per prolongationem vero multo maiores mihi redendas omni respectu mi ferias afflictiones, et per quas perque prolongationem talem multis mihi omnino ingratis sequelis ansae praebebitur. Quod si autem tardius tales quacunque ex ratione percipere contigetes ut ego non sim inculpandus, quod illico non possim abire, utque securitas omni respectu mihi procuretur.

4. — Si quidem Vestra Majestas severissime inhibuit omnem in negotio factarum expensarum seu contractorum debitorum repersolutionem, consequenter etiam eam meae propriae in eo consumtae pecuniae, et tam sub manu quam publica — ut superius dictum est — alia adhuc interpretatione adiecta id effectum est, ut omni fide amissa ad statum fere mendici instat redactus sim, neque ulla ratione alia proprium meum acquirere possem; igitur et summa 743 fl. propriae in eo consumtae pecuniae mihi exolvatur.

5. — Quoniam per longius tempus tantum modo per debito subsistere potuerim — quamquam et hic ratio consideranda venit — ad quas certissime non fuissem coactus, nisi iniustitia mihi facta fuisset; potuissem enim de vitae subsistentiae sollicitari; itaque ut haec debita me praesente exolvantur, ne mei causa et per iniustitiam hucusque mihi factam etiam alii patiantur.

6. — Ut in legitimationem meae petitionis factae, et in conservationem meae bonae existimationis, item ad evitacionem confusionum ex satu debitorum, cum nullus Valachorum eum noscit, coram superioritate status expensarum factarum et debitorum contractorum in praesentia aliquorum ex Valachis Diocesis Aradiensis, et in praesentia eorum, per quos dictae pecuniae partim mutuatae, partim levatae, partim mihi admanatae vel Viennam submissae fuerunt, debitorum in quam status assumatur. Expensae factae, praeter debita Viennae contracta, quorum specificationem per Politiam Viennesem a me expetitam 29-a Ianuarii 1818 eidem exhibui, sunt sequentes exceptis aliis perplures occasiones factis, quae mihi non constant:

1. — <i>A Samuele Vulcan</i> Episcopo unitorum M. V-	
radiensi	2 00 fl.
<i>Nikora Petro</i> incolae Gyulensi	2000 „
Viennam misi a <i>Clero per vices</i>	2400 „
Deputatio ad Synodum missa circiter	500 „
Ecclesia evangelica Szarvasiensi (<i>Cottus Békés</i>)	2000 „
Püspöki Ioanne Directore Valachico	85 „
Hegumeno Bessenoviensi <i>Nestore Ioanovits</i>	50 „
Hegumeno Bezdinensi <i>Esaia Michailovits</i>	50 „
Protopresbytero <i>Galsensi Kirilovics</i>	1000 „
Protopresbytero Kisjenöviensi <i>Theodoro Popovics</i>	
circiter	1100 „
A <i>nobili Gyika</i> de Dézsán falva	1000 „
ab uno cuius nomen non constat	100 „
Protopresbytero Kisjenöviensi <i>Theodoro Popovics</i>	
a Professore <i>Diaconovics</i>	50 „
Cum habitu a <i>Politia Viennae</i>	300 „
Mea propria pecunia	743 „
	summa 13783 fl.

Quoad specificationem superius memoratam d-to 9-ae Ianuarii 1818 in qua duae summae, una 200 fl. alia 300 fl. sine nomine Creditorum expositae sunt pro maiori evictione hic adnotandum habeo quod una sit a *Politiae supremae Praesidente Comite Sedelnitzky*, alia a *Josepho Zalacker Primatiali Directore*.

Haec a longiori tempore parata nunc et occasione data et necessitate atque mea erga me obligatione postulante sive merita aliqua imputatione mihimet facienda facio ea spe, ut tandem Vestra Majestas cuncta in considerationem dignam summeret et justitia mihi administrata me liberum dimitteret, neve amplius cruciarer et vi ad mihi funesta adigerer.

V. Aradini die 15-a Augusti 1819

Moises Nikora m. p. qui fui humillimus et omni tempore fidelis subditus, et Deputatus Cleri et Populi atque Nobilium Diocesis gr. n. u. ritu Aradiensis.

P. S. Ratione Protestationis contra innovationes in Scholis Valachicis sub superioritate Rascianica suscipiendas factae, in mei iustificationem praeter superius allata, me provoco ad ea quae hoc anno in instituto Praeparatorio evenerunt, et ad omnem proceduram in hoc instituto; item ad ea, quae cum fine mensis Iulii huius anni sub Prae-

sidio superioris inspectoris Nestorovics in Consessu eiusdem instituti nota fuerunt facta; dein ad effectum omnium horum: denique ex quibus causis ea evenerunt, quomodo Nestorovics se ad ea habuit, et quare?

Acad. Rom. Ms. 2445.

CXXII.

Ciorna trimisă de M. Nicoară lui Theodor Popovici, protopresbiter în Chişineu — care-l trădese în lupta lui pentru neam.

în Arad 1 Septembrie 1819.

Câne bătrân!

Bucură-te. M'ai vândut ca Iuda, ți-ai vândut sufletul, și a altor mișei? Bine. Acuma cred că ești în împărăția cerească. Inșă, adă-ți aminte, că va veni și oara ta. De te va mântui sufletul, și de vei fi mântuit înaintea lui Dumnezeu; despre partea mea poți fi mântuit; iară de vei avea lipsă, bucuros îți voi da atâta cât îți va trebui pentru o fune sau un ștreang.

Am scris Impăratului să-mi dea slobozenie să es din țara lui deapururea afară. Acuma pot fi prins, pus în fere, ars, fript și altele, tot una-mi e: așa ați voit, fie voea și plăcerea voastră; că nu-mi pasă de nimică mai mult. Spune către mișei aceia aceste, și vină cu oare câțiva de-ți ia plenipotenția, ca să nu cază în mânilor altora.

Nicoară Moisie.

Acuma puteți fi nu Țânțari și uniți, ci popistași. Ți-ai întărit legea cea diavolească și a curviei. Sunteți destui acuma și destul de întemeiați ca să nu mairă-mână casă curată, fecioară fără prihană și casă fără spurcare de sânge cum a fost a ta.

De nu ești de vină, ci ai făcut spre scop bun, nu trebuia să mă înșeli.

[Pe verso:]
 Domnului Teodor Popovici
 Protopresbiterului căne
 bătrân în
 Chişineu.

CXXIII.

Scrisoarea lui Iovănaș Vasilie, paroh neunit din Șicula, către Moise Nicoară.

Bine înțelepte și prea vrednic de laudă al neamului românesc Deputat, avocat și întâiul patron D. Nicoară Moisi, mie mult prețuite!

Iată eu din jos iscălitul, mă închin de sănătate Domniei-Tale; și tot binele îți poftesc dela Monarhul Părinte ceresc: ca să Te ție în pace, întreg, sănătos: să poți a ajunge și anul nou cu pace și sănătate, cu zile îndelungate, cât întru puterea trupului, mai mult întru mântuirea sufletului, și cele mai multe viitoare, cu toată familia D-niei Tale. Dară nu întru acest chip, precum vă aflați acuma: ce Tatăl nostru cel Ceresc să vă fie mijlocitor, întru toate primejdiile și toată întristarea, mâhnirea, să-ți mângâe; și pre protivnici să-i împedecă și-i îmblânzească.

Aducându-mi aminte de cete mai de înainte între noi făcute întâlniri, și acum ne dându-mi-se prilej nici cum, pentru multe țicuștanții a veni la Domnia-Ta, spre curtinire foarte tare jelesc și inima îmi oftează. N'am ce face: mă îndestulesc numai cu gândurile. Tocmai am venit la fabula vulpei cu leul, iară eu crede-mă, când vulpește te iubesc, ce tocmai dintru adâncul inimii mele cei ferbintei, că în zădar sânt eu mai aproape de D. Ta că neprietenii noștri sânt și mai aproape. Și de m'ar zări n'ași mai rămânea între ei, și așa n'am pace pururea cu dânșii. Că Domnia-voastră poate fi acum că numai cu gândurile vă luptați; dară eu pururea nici ziua, nici noaptea n'am odihnă cu ei, ci totdeauna harță și oștire cu ei, pentru Domnia-voastră.

Văzându-mă că acum am rămas singur și văduvit de către alți prieteni, cari n'au avut sânge drept de Roman; acum și eu ași tăcea când îi aud ceva clevețind de Domnia Ta. Dară în zadar, că sângele s'au înfipt în mine și nu mă îngăduie a tăcea, și adevărul a nu vorbi; lângă aceste, și aceasta mă strămtorește a nu veni până la D. Ta în față precum mai sus am scris. Acum sânt rugătorii lor, după ce va veni Administratorul pentru fiul meu: că săvârșind acesta 6 școale din Arad și neavând prilej de a mă păși cu el mai departe, având și oglindă pe Domnișorul Mochii și pe alții mai mulți, că după ce-și pierd părinții și scapă stațiile dela mână, cu anevoie intră în stare; mai ales de sânt mișei și de avere. Fiindcă sârbimea nu cu ochi bucuroși caută la așa fel de persoană, mai ales de au și ceva cultivire!

Așa și eu acum trebuie să fiu rugător lor; încă și la cei mai de jos soarte de cât mine; numai să-mi folosească, până sânt în stare. Și după ce mă voi folosi, atunci voi avea vreme de-a mă lua de păr câte cu unul.

Acum de toate aceste mai sus pomenite, mai vârtos și pentru întârzierea mea, foarte tare vă rog ca să nu-mi puneți în ponos, nici să luați inimă rea pe mine, pentru că nu v'am cercetat până acuma. Acum dar primiți bucuros această a mea puțintică dragoste nefățarnică care astăzi o arăt către Domnia-Ta, dintru adâncul inimii mele, și o primește cu bucurie în culmea inimii Domniei-Tale; ca dându-mi-se prilej oarecum nezmintit voiu veni, și însumi în față spre curtenie; că până acum tot m'am răbdat cum m'am răbdat de groaza lor, iară acum nu mai pot suferi a nu veni în față.

Afară de toate aceste mai sus pomenite, scrisoarea mea la nime să nu o împărtășești, ca să nu pice din vorbă în vorbă și până la Sârbi, să le fie cunoscut și lor scrisoarea mea.

Intru altele rămân al Domniei-Tale totdeauna nefățarnic preatin.
 prin minea¹⁾ preotul
 Iovănaș Vasilie paroh de R. R. G.
 neunit m. p.

Dat în Șicula
 31 Dec. Anno 1819/20.

Acad. Rom. Ms. 2440 f. 75—76 (în cirilice).

CXXIV.

Considerațiuni istorice asupra politicei de desbinare religioasă întreprinsă de Habsburgi între Români, și Români și Sârbi.

„Aste pentru prefacerea neamului și a religiei; și nemți și unguri. Nu țin minte să le mai fi avut în mână, decând le-am făcut, ce mi se pare 1819 în Arad și nu le isprăvisem!! Loga le-a furat din lădiță. (Sunt scrise pe înțelesul fieștecăruia, 1836“.

Legea lui îl învață că naintea lui Dumnezeu nimenea nu e plăcut și nimenea nu se va mântui, care nu este în legea lui popistășască și nu crede într'ânsa.

Pentru aceea ai putut lua sama ce n'au făcut și nu fac ei, doară vor face *pe toți Rumânii popistași*. Adă-ți aminte ce n'au făcut Maria Therezia și toți popistașii cu Rumânii, cât și cum nu au gonit, batjocorit și căznit că doară i-or putea face popistași; sau în ce sete, întie, numai uniți, apoi după ce prin căsătorii cu nemțoaie și ungu-roaie se stângea neamul rumânesc.

¹⁾ mine (c. B).

Impăratul Iosif, ca un părinte s'a îndurat și a mângâiat puțintel și ușurat soarta Rumânilor; da până când a ținut asta.

Văzând Impăratul și domnii că Rumânii sunt mulți în țara ungurească, în Ardeal, în Bănat, în Țara-rumânească, în Bucovina, în Moldova până la Marea Neagră, se bucurau că sunt împărecheți¹⁾ uniți și neuniți, pentrucă așa ei însuși se mănâncă unul pe altul. Afară de aceea pe cei uniți îi șterg popistașii că-i trag la biserica sa, pe cum au făcut cu sate întregi, unde nici un cuvânt rumânesc nu mai știu și nici nu vreau să spună că părinții lor au fost Rumâni; de altă le părea bine Impăratului și Domnilor, că sunt Rumânii supuși Sârbilor, că precum ceilalți prin lepădarea legii se lepădau de neam și încet se făceau Unguri, așa aceștia se făceau Sârbi ca să ajungă la ceva. Și așa beții Rumâni din toate părțile erau supriți și goniți.

De asta se bucurau toți; că vezi, fiind Rumânii împărțiți puteau face cu ei ce vreau; și unii într'o parte, alții într'altă parte, fiind trași, socotea Impăratul și Domnii, să-i lăsăm așa, că Sârbii îi țin în orbire și robie, și nu le vreau binele ca să se lumineze.

Acum vezi, dacă ar vut voi Impăratul, n'ar vut putea el da mijlociri Rumânilor ca să se lumineze, au, n'ar vut putea porunci Sârbilor, ca să dea la școală și din Rumâni, ca să poată fi Vlădici și dintre ei, fiindcă acesta e un neam așa mare! Dară n'au voit că-i părea mai bine să fie Rumânii, și se bucura de ce făceau Sârbii cu ei, mai vârtos, știind că neamul acesta a fost cândva, așa vestit, așa strălucit și viteaz.

Dară au văzut că Sârbii au o lege cu Muscalii și o limbă. Știu și aceea că, când *au stricat militarii de lângă Murăș*, cari erau și Sârbi dară și Rumâni, acei militari mergând în țara muscălească au fost bine primiți acolo, și au căpătat pământuri, așa cât acuma sunt acolo sute de sate rumânești și sârbești. Afară de aceea știe și aceea că Rumânii aceia cari s'au dus în țara muscălească în așa bună stare sunt acolo, cât sunt regimenturi întregi numai tot de Rumâni. (: precum într'o bătae între patru frați anume Nico — au picat trei, unul era ghegeneral, altul obeșter, al treilea maior și cel mai tânăr căpitan toți la un regheament rumânesc de husari. Eu însumi am cunoscut mai mulți ofițeri, dela regheamentul acela, toți Rumâni, precum: Portărescu, Gligorașcu, și alții și pe Ghegeneralul Karșeanu.

Afară de aste, și aceea știa Impăratul și domnii că totdeauna când au fost Rumânii goniți pentru lege, mai vârtos în Ardeal, atunci Muscalii totdeauna îi ajutora, așa cât un Vlădică din Ardeal abia au scăpat prin fugă, la Muscali, de moarte.

¹⁾ învrăjbiți. (C. B.)

Dară aste nu's destul. Au văzut Impăratul și aceea, că Rumânii sunt așa de asupriți în țările lui, dar în țara muscălească sunt și au fost Rumânii totdeauna mai luminați și în diregătorii mari. Așa au fost trei frați *Măgureanu*: unul general și consilier; și acuma este *Sturza* general și consilier; sunt alții încă mulți în tistii mari. Ce mai mult, unii cari nu s'au putut ferici în țara asta au căpătat în țara muscălească mari diregătorii și moșii; iară aici în toată împărăția nu este un Rumân ca să aibă moșie, adecă să fie domn pământesc, nici arhimandrit, nici vlădică, nici vre-un vțișpan sau numai solgăbirău. Dacă se află unde și unde câte un șpan sau notarăș și acela încă numai pe ascuns și nu se spune că este Rumân, că altmintrelea l-ar scoate din tistie. Dară în țara muscălească și acuma este un Exarh, care-i mai mare peste mitropoliți. Numele lui *Gavril*, și este născut și crescut în Ardeal, dară după ce s'au învățat, văzând că supt împărăția nemțească și supt Unguri nu este nici o fericire pentru Rumâni, ci numai batjocură, căznire, rușine și gonire, deci s'au dus în țara muscălească și mulți ani sunt acuma decând s'a făcut vlădică, apoi mitropolit și mai în urmă *Exarh*.

Toate nu sunt destul: Au văzut Impăratul și asta că Muscalii mai nainte de câțiva ani au ținut multă vreme Moldova și Ț. Românească supt stăpânirea sa, și în Serbia încă erau mulți Muscali pe vremea lui *Cerni*. Deci din toate părțile erau Rumânii și Sârbii aproape cu Muscalii, de ce nu putea nici decăt să pară bine Impăției, mai vârtos pentru Sârbii cari sunt un neam cu Muscalii și au tot o limbă. Așadar pentru aceste pricini au început Domnilor și Impărăției a *părea rău că sunt Rumânii cu Sârbii*: acuma au început a socoti cum ar putea despărți pe Rumâni de către Sârbi încalete, dacă nu-i poate uni.

Ca să ajungă acesta scop sau sfârșit, întie au început în Ardeal cu Rumânii. Intre toți cei ne uniți de acolo, nu au fost nici unul care să fi fost în stare de a cugeta despre lucrurile aceste cu cât mai puțin însă de a lucra în treaba a Episcopiei sau a face ceva pășire. Dară Impăratul și Domnii țării au stat adins întru aceea pe supt mână ca să fie Rumân episcop, însă toate așa le-au întocmit ca să nu știe că Impăratul le face astea ci ca cum le-ar face Rumânii și așa căpătară pe *Moga*.

Stăi și judecă acum puțintel: Impăratul a ținut și Domnii de mult, de sute de ani, că în Ardeal nu este nici un Sârb, ci numai tot Rumâni; și totuși Vlădicii se fac tot Sârbi. Așadară oare de ce n'au stat mai nainte ca să se facă episcop de Rumân, dacă au dorit binele Rumânilor. Poate zice cineva, precum zic și Sârbii, pentru că n'au fost Rumânii vrednici, nici învățați. Adevărat, așa este! Dară, dacă este Impăratul părinte tuturor asemenea, și dacă au văzut soarta cea tristă a Rumânilor, a fi părășiți, asupriți și călcați de toate

neamurile, de ce nu au făcut mijlociri ca un părinte, ca și beții Rumâni să poată fi părtași ai bunătăților acestei împărății, precum la darea greutăților ei sunt mai întie, săracii! Pentru ce nu le-au făcut mijlociri pentru ca să se poată lumina și dintre ei, ca astăzi, mâne să fie unii ca aceia vrednici de Episcopie și de alte diregătorii? D' aci poți cunoaște câtă dorire a avut Împăratul ca să fie bine Rumânilor! Intre Sârbi sunt mulțime de ei, cari s'au făcut Domni de pământ și au ajuns la mari diregătorii, da între Rumânii adevărați nici unu nu vedem, pentru că Sârbii i-au jăfuit și asupra de o parte, Ungurii de alta și așa din toate părțile. Dacă s'a luminat vr'un ficior de Rumân, atâta l-au jăfuit, cât dacă au fost între Sârbi au trebuit să se sârbească, au să ia o fată de Sârb ca să nu moară de foame, iară dacă au fost între alte neamuri, atunci au trebuit să meargă într'altă parte de țară și să prodească, au trebuit să-și lese legea ca să poată ajunge la ceva; dacă nu alta încalete, atâta l-au năcăjit cu toate mijlocirile și l-au amăgit, cât mai în urmă au fost silit ca să se facă unit și atunci or putut ajunge la ceva, dacă nu altmintrelea prin însurare cu o unguroae sau nemțoae. Acum vezi care au fost totdeauna starea Rumânilor!

Așa dară Împăratul și Domnii n'au vrut să fie Rumânii vrednici și luminați. Cum ar putea zice dară cineva că au voit ei să fie episcopi de Rumâni precum zisărăm mai sus!? sau să se lumineze Rumânii? Da! oare ce judeci? pentru ce ar vut voi Împăratul să capete Ardelenii episcop de Rumân precum zisărăm mai în sus și totuși nu vor să se lumineze? Adă-ți aminte ce zisei mai sus: 1) Că sunt aproape Muscalii, cu care au o lege, și altele precum stă mai sus. 2) Ca să-i despărtească de Sârbi, care nu numai au o lege cu Muscalii ci și o limbă și sunt un neam. 3) Că Sârbii au început a fi cu putere și sunt foarte luminați și mulți Domni dintre ei în mari diregătorii, și măcar că ei nu sunt mulți, și că până acum lasă Împăratul și Domnii bucuros, ca să țină pe Rumâni în orbire, totuși acuma au luat sama, că Sârbii sunt prea tari cu Rumânii la olaltă; că Sârbii sunt cu putere luminată și știu face cu Rumânii ce le place. Pentru aceea au voit să despartă pe Rumâni de către Sârbi prin Vlădică rumânesc.

Dar afară de asta au socotit și aceea Împărăția, că până nu se vor despărți Rumânii de către Sârbi, până atuncea nu-i va putea uni (pentru ce voeste așa tare să-i unească vei auzi mai jos).

Din aste poți pricepe pentru ce au umblat Împărăția să facă Vlădică de Rumân și iar pentru ce nu au făcut mijlociri să se procopsească dintre Rumâni unii, ca să fie astăzi, mâne, vrednici de a ajutora fericirea Rumânilor? Pricina e asta, dacă va fi un episcop cu toată procopsirea, luminarea și învățătura care poștește starea lui, atuncea nu va putea face Împărăția și popistașii după plăcere cu el.

Deci dacă va fi un om scurt la minte, fără învățătură mare, fără duh, fără iubire de fericirea neamului netrecătoare, pe unul ca acela îl vor purta cum vor voi, îl vor putea ameți, și așa vor ajunge scopul lor, adică Rumânii vor fi și despărțiți de Sârbi și nici nu vor avea oamenii lor, cari să-i poată ocărui, ci toate se vor face după voia celor cari nu le va cere nici un bine.

Mai douăzeci de ani au fost vacantă Diețea Ardealului și nici unul nu s'au dat la școală. Dar în 20 de ani nu ar vut putea crește alții pentru o stare ca aceea, dacă ar vut voi să aibă oameni destoinici? Mai în urmă puseseră *pe Moga Vlădică*. Cu bună samă nu puteau alege om mai bun de treaba lor decât pe el! Au învățat câte-va școale, om blând, smerit sau mai bine să zic fricos, neumblat în lucruri, cu un cuvânt mai întocmit spre aceea ca să poată face cu el alenii Rumânilor toate după voea lor. Ce să zicem mai mult, când numai prin uniți și popistași s'au făcut Vlădică.

Din astă poți pricepe toată curgerea lucrului, și scopul ce au avut Impărăția. Socotesc că nici unul nu este, cui să nu fie cunoscut, că decând s'au făcut el, adeca *Moga, Vlădică*, mulțime de sate întregi s'au unit. Mai multe mi-ar fi și greu a înșira aici. Cum că prin ele se gătesc și ceilalți să se unească, încă e cunoscut. Numai sunt multe pricini pentru care nu voește Impărăția și Domnii a grăbi tare. Destul le este să fie cei mai mari și mai de frunte, prin care să poată purta mulțimea încotro vreau, că dacă s'ar uni toți odată, ar trebui să le facă școale, să dea sate Vlădicilor și plată preoților și ar fi, după gândul lor, Rumânii atunci prea fericiți; ce nu place lor. Dară despre astea mai multe într'alt loc.

După ce știi pricinile, pentru care au voit Impărăția să aibă Rumânii în Ardeal vlădică de Rumân nu trebuie să-ți spun, că tot acele pricini au făcut ca să voiască Domnii și Impărăția, ca și aici să fie cu vremea vlădică de Rumân. Dară cum s'au întâmplat aici și cum în Ardeal este altă întrebare. Despre Ardeal știi, acumă să vedem și aici:

În Ardeal fiind tot Rumâni, iar nici un Sârb și fiind Sârbii departe de acolo, puteau face Domnii ce voeau tot supt numele Rumânilor, pentru că Rumânii nu aveau atâta cunoștință ca să se poată amesteca în lucrurile aste, au să poată lua sama ce se face cu ei. Că însuși *secretariul Consistoriumului* care despre o parte duce lucrurile bisericesti *era unit*, și afară de aceea în slujbă împărătească. Afară de aceea Mitropolitul fiind departe nu putea ști ce se întâmplă, că precum voiau așa le înștiințau și nici nu-i prea slobod în urmă să se amestece prea adânc în lucrurile de acolo.

Dară altmintrelea au fost stările și treaba aici; în locurile aste de aici sunt și Sârbi și se întind peste Mureș necurmat. Afară de aceea curtea episcopescă totdeauna au fost alcătuită din Sârbi și

sârbiți și dacă n'au putut fi în toate locurile cele mai de frunte dirigătorii tot Sârbii, dară tot s'au aflat câte un Sârb, sau au fost unii care aveau mueri sârbe, sau fetele lor măritate după Sârbi; și având totdeauna cu Sârbii a lucra au fost Rumânii în mai mare înțelegere și mai dedați cu Sârbii. Pe lângă aceste mai cunoscuți cu năravurile și cu limba sârbească, pe cum și numele sârbești la cei mai mulți preoți. Așisderea în locurile cele dintie cum la Arad și Oradia totdeauna au fost protopopi sârbi precum și titorii, măcar numai un Sârb d'ar vut fi în tot orașul ca și la Oradea. Deci aici nu se putea face pe supt mână fără știrea Rumânilor ca și în Ardeal, că astăzi, mâne, auzindu-se lucrul, îndată s'ar vut înțelege, că Rumânii nu știu despre toate aste nemica, ci numai Domnii și Impărăția le-au făcut toate.

Deci ca să poată întocmi lucrul în taină, ce au trebuit să facă? Domnii pământești și cei de Varmege și cei de Cămară, având prilej cu unul sau altul între Rumâni, care era mai încredințat, ziceau că pentru aceea sunt Rumânii în așa rea stare, că sunt tare asupriți de Sârbi și nu i lasă să se lumineze și iau mulți bani pentru preoți și altele asemenea. *Aste sunt adevărate*; dară le știau Rumânii și fără povățuirea zișilor Domni. Inșă cum au fost aste înțelese cât le știi din cele mai din sus, atâta înșă mai mult le vei înțelege mai nainte.

Deci îndemnând pe Rumâni și astăzi și mâne, mulți și însuși Domnii Vițișpani, ca să nu le fie frică, au început Rumânii și au cerut vlădică din Rumân. Inșuși Sârbii le da prilej spre aceea prin asuprirea lor necuvioasă.

Nici un Rumân n'au avut în cuget ca să facă ceva rău Sârbilor, ci voiau să aibă și ei ascultare despre dreptul său, precum Dumnezeu l-au dat tot neamului. Voiau și ei ca să nu fie călcați și defăimați, ci să arate că și ei sunt vrednici cași alte neamur. *Inșă ajungând la dreptul lor tot așa să trăiască cu Sârbii frățeste* cași până aci, și încă mai bine, și să fie mai tari la olaltă decât până aci spre apărarea și întemeerea legii bisericii sale. Dară cât de tare s'au înșelat Sârbii însuși cei mai mari a lor! Afară de aceea că ziceau că Rumânii cei de căpetenie vreau să-i unească pe ceilalți, îi huleau și strigau asupra lor, încă și cu puterea îi batjocoreau și pedepseau. Intr'o vreme ajunsese cât toți cei ce stăteasă mai cu deadinsul în lucrul acesta erau foarte năcăjiți și asupriți sub multe feluri de greșele care le băga vină.

Sârbii erau despre o parte ca să facă așa cu Rumânii îndemnați, ca cum prin aceea ar putea pe Rumâni să-i înfricoșeze dela cererea lor. Dar așijderea erau și Rumânii îndemnați și ațâțați pe supt mână ca să nu se lase. De unde trebuia să urmeze ca să se nască o ură vecinică între Rumâni și Sârbi și despărțindu-se unul pe altul să se mănânce, și prin aceea să slăbească amândouă neamu-

rile și legea, și să-i calce cu totul să-i tragă încătro vor voi, să-i amăgească, și dacă nu vor putea așa, în urmă năcăjându-i cu puterea să-i unească. Când vei lua sama la unele numai, poți vedea toate cugetele Impărăției și a Domnilor. Numai din cele ție cunoscute s'au dat poruncă împărătească, ca mirenii să ducă tot insul dărul preotului acasă cu rânduială, ca să nu fie silit preotul a umbla dela casă la casă și altele; așijderea ca să nu fie slobod preotului a lua mai mult pentru îngropăciune sau alte slujbe duhovnicești decât ce este hotărât. Judecă acuma unde privesc cugetele domnilor din toate lucrurile lor. Notarii, șpanii și alți diregători sau tisturi tot strigă — incalete în dos — asupra preoților rumânești că trag mult dela oameni, și într'adevăr preoții rumânești așa sunt negriți în ochii Rumânilor cât acuma mai bucuros dau ei banii pentru beatură și multe lucruri rele, precum descântări și vrăjituri de țigane, decât să plătească preotului pentru slujba Dumnezească. Vezi într'atâta nebăgare de samă au ajuns preoții la cei mai mulți și nepricepuți. Acuma ce au urmat din poruncile cele împărătești? Preoții tot nu capătă birul, cași nainte de aceea cu anii deplin, dară încă plățile lor cuvioase. Și la cine se va plânge? Incă se rād de ei și le pare bine. Dară dacă se întâmplă de cere dela cineva mai mult sau numai atâta cât li se cuvine, atunci cu asprime dau Domnii ajutor, mirenii și tisturile încă mai tare-i îndeamnă; va să zică: ei vreau să aducă pe preoți în așa stare ca să nu poată trăi și ține cinstea care li se cuvine și să nu poată da la învățătură poruncii lor, sau care învață să nu aibă voia la preot. Și așa ca să nu fie preoții rămânești luminați. Al 2-lea: vreau ca pârându-se preoții cu mirenii nainte tisturilor pentru bir și plată, să se nască ură între preoți și mirenii ca așa să apuce tisturile și străinii toată puterea asupra Rumânilor și să-i poată duce încătro vor vrea și despărți dela legea și neamul său.

Judecă-le, frate, aste toate cu amăruntul, și te vei deștepta (petecând altele multe, necunoscute ție, cu trecerea).

Deci și cu îndemnarea pentru episcop de Rumân încă au fost așa: Impăratul se arăta gata spre împlinirea cererii Rumânilor, zicând că au drept; dară nici nu ar vut putea face altmintrelea, că toate îndemnările spuse s'au făcut după voia lui, și a Domnilor celor mai mari, numai pe nevăzute și pe neștiute. Mai în urmă după ce au îndelungat lucrul și au văzut că e destul de încâlcit, și că întru adevăr Rumânii voesc să aibă vlădică de Rumân, iară nu numai unii dintre ei precum ziceau Sârbii, atunci așa au întocmit Impăratul lucrul ca să nu iasă nemica în sfârșit, numai să țină lucrul pe toți în așteptare, ca să se înverșuneze Rumânii asupra Sârbilor, și până-i lumea să nu poată fi la olaltă. Că socotea: că de vor căpăta îndată Episcop, apoi iară vor trăi bine și frățește la olaltă. Drept aceea

aşa au întocmit lucrurile *ca deputatul Rumânilor să nu poată veni dela Viena*. Intie l-au amăgit prin vorbe şi l-au înşelat prin scrisori, mai în urmă apoi toate căile i le-au închis de a mai putea veni 'napoi, şi fi zicea Impărăţia: „Că aste vin dela Sârbi“, — că doară l'or putea mânia asupra Să bilor. Dară el au zis că Rumânii nu aşteaptă dreptate dela Sârbi, ci dela Impăratul şi nu Sârbii fi strică lui, ci nedreptatea Impăratului şi a Ungurilor. Prin aceste, văzând Impăratul că în loc să-l amăgească şi să-l atâte contra Sârbilor, încă mai tare îl depărtează de către sine, că ştie toate înşelăturile lui, şi ştiind cugetele Domnilor şi a Impărăţiei, le va spune Rumânilor: prin care Impărăţia perdea toată nădejdea de a mai despărţi pe Rumâni de către Sârbi; aşa, încă tare s'au socotit ca să-l oprească la Viena, că fiindu-l pe el acolo, lesne vor putea face cu Rumânii ce vor voi, şi ei tot vor avea nădejde. Deci acuma au început Impărăţia şi mai tare încă a întocmi toate aşa, ca să nu se sfârşească lucrul îndată, ci îndelungându-se multă vreme, atâta să încălzească pe beţii Rumâni şi să-i atâte asupra Sârbilor, cât mai în urmă ei singuri să nu ştie de ce se ţine, şi aşa să facă cu ei cum vor voi.

Aşadară, ţinându-l pe el la Viena asta voiau să facă, precum au şi făcut cu cei nepricepuţi. Intie năcăjindu-l pe el, cu toate mijloacele, ziceau: „Rumânii aceia nu-s vrednici să lucrezi pe trueri, au să mai faci vreun pas. Lasă-i blestemaţii de ei, dacă n'au grije de tine; mai bine primeşte o diregătorie aici, că cu bună samă Impăratul îţi va da îndată şi atunci trăeşti aici în pace şi în tihneală după pofta sufletului; păcat să fii între mişei aceia nemulţămitori“. Deci cu unele ca aceste voiau să-l înşele, oprindu-i calea de a veni acasă. Despre altă parte ziceau aici către Rumâni: „ca să nu mai aibă grijă de deputatul lor, că n'are nici un lucru acolo, numai şede şi-şi petrece“. Alţii ziceau că au primit o diregătorie acolo. Cu unele ca astea voiau să înşele şi pe deputatul lor, şi pe Rumâni, ca să facă împărecherea şi să poată face Impărăţia cu vlădicia după plăcere ca şi în Ardeal. Ce mai mult, fraţii Unguri şi însuşi Vulcan Vlădica lor înşela pe beţii Rumâni neuniţi cu minciuni ca aste, viclene, numai doară se vor lăsa Rumânii de deputatul lor. Şi toate astea pentrucă deputatul au luat sama că Impărăţia va să înşele pe Rumâni, să-i unească, să le strice privilegiile Bisericii şi să le strice neamul. Şi acuma vedea Impăratul că cu nemica n'au putut să-l aducă spre aceea ca să-şi vândă sufletul şi neamul său şi să se lapede de lege.

Cum că şi Sârbii erau amăgiţi, se cunoaşte destul din toate lucrurile lor. Se cunoaşte că lor le zicea Impărăţia că deputatul Rumânilor este oprit la Viena, şi altele mai multe, pentrucă însuşi Sârbii năcăjeau pe Rumâni cu unele ca aste; şi ei nu luau sama că Impărăţia vrea ca aşa să întemeeze ura între ei. Ce mai mult, dintre Domnii cei mai dintâi şi excelenţi purtau minciuni ca aste, că doară mai tare îi vor învrăjbi.

Și cu bună samă până acolo au ajuns lucrul cât Rumânii amăjiți fiind nu știau ce să mai facă.

Ca mai tare să-i poată încă încâlci nu nădejdea ca aceea că va face Impăratul orânduială, ca Rumânii să poată plăti cheltuețele făcute, iară au înșelat pe Rumâni, și mai în urmă au dat poruncă aspră ca nici un ban să nu dea cineva pentru plătirea cheltuețelor. Astă poruncă Domnii mai vârtos au făcut, în numele Impăratului, ca așa mai tare să fie Rumânii năcăjiți și să socotească că Sârbii sunt pricina.

Vezi iubite! câte mijlociri și tehe întrebuințează Impărăția și Domnii Țării ca să ajungă scopul lor, înșelând pe beții Rumâni prin îndelungarea lucrului, pe cum au făcut în Ardeal.

Impărăția și Domnii zic că Rumânii n'au oameni vrednici de Vlădică. Da oare luat-au sama ca să stea împărăția de aceea ca să crească și între Rumâni tineri spre acel scop? Oare ajută împărăția sau Domnii cu ceva mijlociri pe Rumâni ca să se poată unii dintre ei încalca te procopsi? Ajutorii lor este acesta: pe supt mână umblă cu tehe năcăjind și pe unul și pe altul, atâta cât să fie silit pe ascuns a se face unit, pe unii cu năcaz, pe alții cu îndulcire și amăgire, pe alții prin curvie și altele multe. Apoi dacă s'au jurat că vor face toate pecum vor zice ei, așa poate atuncea cineva să-și agonisească viețuirea, iară altmintrelea nu! Inșă de aste mai mult într'alt loc!

Acuma zice Impăratul că Rumânii n'au oameni vrednici de vlădică, numai ca să-i poată amăgi și năcăji, că doară vor cere mai în urmă vlădică dintre cei uniți, au pe ascuns va face vreun unit vrednic, de care nimenea să nu știe, și cu vremea pe acela să le dea Vlădică. Dacă ar fi Impăratul cu credință și cu dragoste către Rumâni, de ce nu hotărește odată ceva în lucrul acesta, ca să știe săracii Rumâni de ce se ține. De aci se cunoaște cugetul lui cu Rumânii! Și pe Sârbi îi înșală și pe Rumâni, până odată așa vor fi lucrurile întocmite cât va fi târziu! Vede acuma că Vlădicii sunt bătrâni și astăzi, mâne, dacă vor muri, atuncea socotește că va fi mai bine a face după plăcerea sa decât acuma; că așa s'ar lua oamenii în samă văzând ce au făcut într'un loc, dară fiind mai multe vlădicii vacante, toți vor avea nădejde și toți vor cerca, și cu cât mai lesne îi va putea înșela și încâlci atunci. Asta poți cunoaște și din *Diețea Vârșețului*: acolo încă au îndemnat oamenii, și ce au urmat? Pe aceia încă-i va îndelunga, ca și pe ești dela Arad, până va muri și cel dela Timișoara, apoi atunci ca toți Rumânii să stea să ceară Vlădici de Rumân. Și ce socioți că va urma d'acolea? Da dacă nu este om vrednic între Rumâni — precum zice Impăratul — ca să fie Vlădică la Arad, de unde va da atunci mulți la mai multe vlădicii, mai vârtos că nici un prilej n'au Rumânii sau ajutor să învețe. Da eu știu bine că îndată va găsi atunci Impăratul destui; da ce fel de

oameni? De aceia cu care va putea face ce-i va plăcea, adecă au măgari și nepricepuți și care nu vor avea nici o râvnire pentru folosul neamului și a legii, au va aduce din Ardeal care i-au gătit spre stricarea legii, (și aceea mai lesne se poate întâmpla), că pe Ardeleni îi ajută Impărăția, (dară cum?). In tot anul trimete Moga unul au doi copii la bogoslovie nemțească, și dacă ar trimete Impăratul aci pe Moga, pe cum se și aude că va veni aci să fie vlădică, atunci în Ardeal va avea câți îi place nu uniți ci popistași.

Dară nici aste încă nu sunt cele adevărate cum că ce voește Impăratul cu Rumânii prin îndelungarea pomenită. Dacă vor fi toate Diețezele sau Hierarhiile vacante, atunci va să ia toate nainte. Pe Rumâni îi înșală pe supt mână cu asta că atunci vor căpăta *Mitropolit de Rumân* deschilinit de a Sârbilor. Săracii de Rumânii cum sunt înșelați! Ei nu sunt în stare să capete un Vlădică de Rumân și pot fi așa orbi ca să crează Impărăției că ea vrea pentru binele lor să le facă nădejde de Mitropolit de Rumân? Să-i despărțească de Sârbi numai, este voia Impărăției, da nu să le facă lor bine. Legea! Legea este ghimpul în ochii Impăratului și a tuturor popistașilor; pentru asta vreau ei să despărțească pe Rumâni de către Sârbi, ca mai curând să o poată călca. Dacă i-ar trage odată până acolo cât toate eparhiile zise să fie vacante, atunci vor ști ei zice — precum au mai zis Impăratul: „Mergeți la Oradea la Vulcan și cereți de acolo Vlădici, că voi n’aveți oameni“, și așa cred cu bună samă că vor căpăta Rumânii și Mitropolit de Rumân, adecă la Oradea-Mare să fie. Vezi iubite, cum sunt înșelați Rumânii? Și aceia încă cei de căpetenie dintre ei!

Aceste însă mai bine le poți cunoaște d’acolea: oare este voia Impărăției și a Domnilor să se lumineze Rumânii? Tot dau la porunci și tot nu urmează nimica. Da pentru ce? Că tisturile cele mai mici împiedecă cu toată puterea pe supt mână. Da cum împiedecă ei fără temere, dacă n’ar fi învățați pe supt mână să facă așa!!? Poruncile se dau anume numai ca să socotească beții Rumâni că sunt aavea, dară cei ce le dau, aceia știu pe supt mână să le facă nefolositoare.

Ca să înțelegeți aceste mai bine, ia sama numai la cele ce s’au întâmplat la *Comisie*: văzând întâi că în mare bucurie și durere spuneau Rumânii și preoții patimile lor și starea tristă în care se află, apoi au venit poruncă ca să nu cerceteze toate cele cu amănuntul, că se învață Rumânii prea cu râvnire spre binele lor; alta, s’au dovedit foarte multe și mari nedreptăți care s’au făcut prin unii Protopopi și alții dela Curtea Episcopoească și cu toate acestea ei încă trăesc mai bine acuma și mai multe nelegiuri, spurcăciuni și asupriri fac decât înainte de aceea. Oare pentru ce dacă este Impăratul drept și voește binele Rumânilor? Cei mai mulți preoți sunt Sârbi, dară cu adevăr

unii nu sunt vrednici să vadă lumina soarelui., Și unii ca aceia și acuma fiind în diregătorii spurcă legea și sunt numai spre ocara omenirii și a bisericii noastre. Se vede că Impăratul se bucură de aste: 1) ca mai tare să fie Rumânii călcați, al 2-lea) să se nască ură între ei către Preoțimea și biserica lor. Dară aste nu arată nici decât dragostea părintească, care ar trebui să aibă un Impărat către toți fiii săi.

Vezi dară din toată îndelungarea asta cu înșelăciuni cuprinsă ce poate urma și ce voește prin aceea adecă să-i încâlcească atâta, cât să fie vieața amară multora și mai în urmă să fie gata spre toate numai să poată odată scăpa de necaz. Apoi pe cei mai de frunte să-i uniască încât și pe supt mână, și prin aceea să facă toate ce le va fi voia cu Rumânii.

Dară va zice cineva: Pentru ce ar voi Impăratul și Domnii așa tare ca să uniască pe Rumâni?

Cei ce sunt gata spre unire și amăgiți zic: că Impăratul vrea binele Rumânilor prin aceea și că uniții trăesc mai bine, sunt mai văzuți și mai mult pot ferici neamul Acuma să întrebăm pe unul ca acela adăpat sau înveninat cu Duhul unirii, care o doresc Domnii și Impăratul așa tare și care e atâta de proslăvită; să întrebăm zic: cât folos au tras Rumânii prin unire și în ce stă folosul acela?

Intreabă-l rogu-te pe unul ca acela să ne spună câți Rumâni cunoaște în vreo diregătorie mare? Câți Rumâni uniți cunoaște în diregătorii mai mari, ci și în aste mai mici, precum la Varmegii? Câți la orașe mai mari, birae sau sub-notari? Intreabă-l să-ți spună: este în toată țara ungurească sau și în Ardeal numai un Rumân unit care să fie Domn pământenesc, care să poată face cinste neamului rumânesc și să-i fie spre ajutor? Nici unul nu-ți poate spune. Așa dară în ce stă binele acela care face Impărăția, Rumânilor, prin unire? Înainte de aceea, până erau tot Rumânii neuniți în Varmegia Bihării sau a Orăzii, se aflau dintre Rumâni și Vițișpani, dară întreabă-i acuma, de când s'au făcut uniți, află-se, încalate, numai un solgă-birău dintre ei? Spune-mi dară ce au câștigat neamul rumânesc prin unire? și ce poate să câștige d'aci înainte; au ai văzut dintre ei neguțatori mari, au meșteri de ceva mai de frunte?

La aste va zice cineva: „E! da Vlădicii cei uniți trăesc bine, și sunt în mare cinste și au mult venit pe an. Preoții lor încă capătă plată pe an și sunt mai învățați decât cei neuniți. Adevărat că vlădicii cei uniți au cu ce trăi; dară fericirea neamului nu stă în avuția a unui, doi sau trei oameni. Iară mai încolo caută să vezi cum trăesc canonicii lor din 5 sau 600 florinți. Intreabă care preot neunit va schimba cu canonicii lor. Încât pentru plata preoților uniți, bine că au unii 50—60 până la 100 fl.; dară aceasta este pentru aceea că unii ca aceia sunt în așa rele locuri și așa de puținei oameni au cât

n'ar putea trăi nici decât, mai vârtos că la ei numai un popă trebuie să fie la un sat. Iară pentru învățatura lor, nu crede că voește Impărăția să se lumineze; toată învățatura lor este că știu vorbi ungu-rește și doară ceva, unii, latinește.

După ce le-ai cumpănat toate acestea cu amăruntul, spune-mi care este binele acela care face Impăratul cu neamul rumânesc prin unire?

Dară este o luare aminte aci, care nu o pot trece cu tăcerea! La asta te rog, iubite, să fii cu toată luarea aminte. Poate să zică cineva că nu este adevărat aceea că nu se află dintre uniți care să fi ajuns la unele diregătorii; ci încă sunt mulți ca aceia în toate părțile. Bine, zice acela care grăește toate astea și adevărat așa este. Și eu încă zic mai mult, adecă nu numai că se află mulți Rumâni încoace și încolo, care sunt cu tisturi, ci încă alții care se trag din viță de Rumân sunt mai mulți în diregătorii mari. Dară tocmai asta este stricarea și pierderea noastră și cu aceea n'au dovedit încă nemica pentru folosul, sau bunătatea unirei, acela care zice că sunt mulți uniți în diregătorii sau tistii.

Rumânii dintre aceia uniți, toți care învață și se procopsesc, sau învață numai meșteșuguri, în ce dată s'au desbrăcat de haina cea strămoșească a neamului rumânesc, adecă *din suman*, și au îmbrăcat vreo țundră sau plundră de postav, Rumânii aceia dintre uniți zic toți — afară dacă va careva să se facă preot — îndată părăsesc biserica rumânească se duc numai în satul sau orașul cel mai dintie, nu numai părăsesc biserica rumânească unită ci se leapădă cu totul de legea sa, și zicând sau fiind învățat din copilărie unul ca acela că legea lui e tot una cu cea popistășească, așa nici nu va să știe de biserica sa cea rumânească ci fuge de ea și se duce la cea popistășească. De unde așa urmează ca el să nu fie mai mult drept socotit Rumân, și așa lepădându-se de lege, se leapădă de sângele său cel dulce și de neam, și încet, încet așa se preface sângele lui, năravul lui și sufletul lui cât în urmă, și înaintea celor care-l știu și-l cunosc din naștere și din pruncie încă de unde se trage, se tăgăduiește, cu toată obrăznicia, de către Rumâni. Dară unul ca acela căruia nui frică de Dumnezeu a se lepăda de legea sa, de părinții care l-au crescut și de sângele său, oare poate avea unul ca acela atâta suflet ca să-l doară inima de nefericirea beților Rumâni? Oare dorește acela să viețuiască între Rumâni și pentru binele lor? Trăește acolo unde-nu-l știu nici însuși Rumânii că e Rumân, că se rușinează în sufletul său de ei. Dară ca să viețuiască precum au rânduit Dumnezeu trebuie să se însoare; și unde ai văzut un Rumân unit să iee o Rumână. Dară acela ce va face care se leapădă nu numai de Rumâni, ci și de Biserica lor? Unul ia o Unguroae, altul o Nemțoae și așa mai încolo. Spune-mi acuma ce vor fi pruncii acelora, când nici muierea lui, nici altcineva nu știe că el e Rumân? Ce mai mult, unii se fac

ca cum nici n'ar ști rumânește; oare pruncii acestora fi-vor Rumâni, când pe păr nți totdeauna aud a vorbi rău de Rumâni și ai batjocori cu alți străini dimpreună, pe cum e datina sau obiceiul tuturor ?

Acuma poți judeca folosul care aduce Unirea Rumânilor, și ce bine le voesc Domnii și Impărăția prin aceea: adecă proștii dintre Rumâni să rămână tot așa, sau cea mai mare parte; și numai unii să se folosească, prin care Impărăția pe ascunsă să poată ajunge scopul său. Iară câți se vor mai lumina ceva, au vor învăța meșteșuguri dintre cei uniți, au dacă fi vor uni pe toți, apoi pe aceia să-i tragă la legea popistășească și să-i facă Unguri și Nemți. Și după ce vor lua încet tot ce e de frunte între Rumâni, sărăcimea să rămână tot în starea în care au fost și până acuma, până odată vor lua sama că toți Rumânii s'au făcut Unguri și Nemți. Vezi iubite Rumân, aste sunt mijloacele de a stânge neamul rumânesc, încet, încet.

Multe pilde de sute de ani încoace ți-ași putea aduce spre dovedirea și adevărea acestui lucru. Caută în Ardeal pe toate familiile cele mari, g ofi, baroni și nemeși sau nobili, sunt tot de viță de Rumân. Da ce s'au folosit neamul rumânesc prin aceea? Acuma nici nu vor să știe de Rumânii și unii ca aceia sunt aleanii cei mai mari ai Rumânilor, și pentru ce? Pentrucă strămoșii lor s'au făcut popistași sau calvini și prin aceea s'au făcut Unguri. Dară și aici în țara ungurească ți-ași putea numi mulțime de sate ungurești, de popistași sau calvini, care tot de Rumâni sunt, da fiindcă s'au lepădat de lege, prin aceea s'au lepădat și de neam. Și acuma ei sunt Ungurii cei mai slăbinoși și unși și nici un cuvânt nu știu rumânește, nici nu vreau să spună care știu, că numai înainte de vreo sută de ani strămoșii lor erau Rumâni. Vezi dară iubite Rumâne ce face legea și cum poate să se stingă neamul după planul Domnilor și a Impărăției. Deci vei înțelege de ce Impărăția cu Vlădicia întârziază și de ce nu se fac rândueli ca să se lumineze și Rumânii cu cuviință ca alte legi.

Încă voiu să te fac, iubite, luător de samă la un lucru mic în vedere, dară foarte mare în sine. Știi bine că în părțile aste aici înainte de aceea numai Rumâni și Sârbi erau. *După ce au scos Turcii de aci s'au făcut multe sate nouă.* Cercetează bine și vei înțelege, pe unde au fost sate rumânești acuma sunt sate nemțești, *că încet, încet au gonit pe Rumâni la păduri și la munți, ca să-și curățescă locurile de spini dacă le trebuie.* Într'altele locuri au luat pământurile cele mai bune și le-au dat la Unguri și la Tăuți. Ia sama bine la satele cele mai bune, mai vârtos în partea *Murășului* de către Arad, și vei putea descoperi multe lucruri mici dară care sunt vrednice. Așijderea și în Bănat în unele locuri. Nu voesc să zic *Lipova, Jula, Pecica, Vârșețul* și în altele multe, unde mai înainte de aceea nu erau Nemți sau Unguri și acuma ei au locurile și pământurile cele mai bune,

pentru că acolo s'au început lucrul acesta mai de demult. Dară ia sama la alte sate unde nici pomenire n'au fost de alte legi. Știi că notariul, Șpanul, Domnul Pământului și alții sunt popistași. Deci atâta umblă până capătă cumva pe unul din legea și neamul lor; după aceea fac ce fac, cât acuși vin, își cumpără o casă apoi și pământ. Nu trece mult, numai vezi că se face jurat, după aceea birău sau chinez. Negreșit că unul ca acela rămâne mai mulți ani birău. Dară el știe cu notariul dimpreună cum să mai tragă și pe alții de ai lor la satul acela; de unde urmează că cum sunt șase șapte case, ei au toată directoria satului. Celelalte le vei înțelege: arareori vei vedea să se pună un sat rumânesc mai de frunte la Regulă; numai așteaptă până ce sunt câteva case de altă lege, și și atunci Impărăția, Biserica și Rumânii trebuie să le facă școală și satul să plătească dascălul lor. Atuncea vin și alții mai mulți, încet, încet și fac cale după regulă, și abea trec 10—20 de ani, n'ai ce mai căuta sat și birău și gazdă cu pământuri de Rumân. Ia sama bine că nu este sat rumânesc mai bun unde să nu vină acuma în tot anul unul sau doi de alte neamuri; caută peste câțiva ani ce vei vedea. Caută și vei vedea în județul Craseului și între militarii, parohie popistășească, care stă din 30—40 de sate rumânești și sârbești una numai câte o casă popistășească într'altelate câte o slugă sau slujnică și aceea numai unită se află. Dară nemica nu lasă Impărăția ca prin unii ca aceia să se înmulțească legea popistășească pentru înmulțirea neamului nemțesc și unguresc. Mulți uniți se află și'ncoace și'ncolo, se'nsoară și se mărită cu neuniți și neunite, fiindcă nu-i știe nimenea. Dară știu aceea popistași, și lasă numai să se înmulțească pe supt mână. Apoi dau de știre și în urmă vedem că cu sila fî ia dela biserica lor dară când s'au înmulțit cu prunci și cu nepoți, și astea toate cu un cuvânt acolo, ca încet să se verse Rumânii în alte neamuri, sau să fie toți supuși și robi Nemților și Ungurilor.

Din aste putuși cunoaște cugetul și mijloacele Impărăției, însă multe altele încă sunt, care sunt încopete cu acestea. Ci nu le pot spune toate. Iară fiindcă de multe ori am grăit despre legea popistășească și la început am zis, că legea asta a Impăratului așa învață pe toți cari sunt în ea, că afară de aceea alta nu este adevărată și lui D-zeu plăcută. Deci este de lipsă să-ți arăt ce este legea asta popistășească, altmintrelea catolică, în ce se cuprinde, ce învață, și ce sunt oamenii cari botezați în ea, au cum sunt, și ce întrebuintează.

Precum țin ei, că numai legea catholică sau popistășească e adevărată, așa țin și cred și aceea că numai în aceea și prin aceea poate cineva să se mântuiască, iară afară de aceea nu este nici o mântuire, ca cum Dumnezeu numai pentru popistași ar vut zidi lumea și ar vut rândui Impărăția Cериului. Cele ce sunt ale lui D-zeu să le lăsăm vouinței Lui cei cerești și înțelepciunei cei necovârșită și

îndurăciunei Lui cei nemărginită. Noi să ne îndestulăm a ne sili ca să putem împlini poruncile cele D-zeești pre cum ne învață Sfânta Scriptură și Sfânta Evanghelie. Că într'adevăr legea noastră creștinească nu ne învață să osândim pe alții, care nu cred ca și noi, și să iubim pe tot omul drept ca pe noi înșine: mai încolo să lăsăm lui D-zeu judecata despre credința unuia și altuia. Dară pe cum zisei, altmintrelea învață legea popistășească, ca cum Domnul Is. Hr. le-ar vut da lor puterea aceea să judece pe alții și să-i silească la credința lor, ca să se poată mântui. Adecă, ca, cum că le-ar porunci ca ei cu sila încă, să-i mântuiască pe ceilalți. Lucrul lui D-zeu e a hotărî căruia credință e adevărată și care se va mântui.

Dară popistașii altmintrelea cred și lucrează. După cum zic ei că nimeua nu se va mântui dacă nu e popistaș, așa și lucrează în toate pășirile lor. Adecă nu lasă nici decum să se ferească cineva între ei, dacă este de altă lege.

Nu te minuna iubite de aste ce zic, unde vezi că mulți au ajuns în stare bună între popistași, fiind de altă lege. Dară caută la aceia cu câte greutate se luptă deapurarea și vei vedea că unii ca aceia totdeauna sunt *cu acei* popistași într'o treaptă și într'o stare, care ar trebui și de 20 de ori să fie mai înapoi și mai jos, după vrednicia și hărnicia lor. Apoi ia aminte și asta că nu poți împiedeca mijlociri suptiri, pentru că cei de altă lege sunt mulți și doară mai mulți decât popistașii, așa nu pot face toate ce ar voi, că tot neamul și toată legea are dreptul său dela D-zeu care se cuvine tot omului pe pământ unuia ca altuia, și iară dreptul care l-au căpătat sau prin arme sau prin alte slujbe care face țării. Spre pildă, Calvinii și Luteranii au drepturile lor în țara asta, care le-au scos cu puterea armelor și prin multă vărsare de sânge dela popistași. Așijderea Rumâni și Sârbi au drepturile lor și mai de demult, dară mai vârtos de când ei, cu sângele lor, prin arme, au tutit părțile aste de Turci și mai mult au ajutat de i-au scos de aici. Drepturile aste și unor și altor dau sigurință tuturor pentru legea și bisericile lor, moșiile sau avuțiile lor, pentru ocârmuirea lucrurilor lor cele bisericesti, pentru ca să poată fi în liniște la toate caseisale, adecă la meșteșugă, neguțatorie sau plugărit. Lor apoi le dă sigurință că li se va face dreptate în toate trebile lor, așijderea, că după vrednicia lor și după mulțimea lor și ei vor fi părtași bunurilor cetățenești, adecă acelor bunătați cari purced din viețuirea la olaltă într'o soțietate sau Țară. Acest fel de bunătați sunt drepte diregătoriile pentru a face judecată și altele multe. Că vezi, dacă ar fi judecătorii și poruncitorii tot popistași, trebuie să se teamă celelalte legi, că fiind în judecată cu un popistaș, birăul și judecătorul încă fiind toți popistași fi pot face nedreptate și șpanul și juratul și solgăbirăul de legea popistășească. Și un Calvin sau Luteran are judecată cu un popistaș despre un lucru care se atinge și

de biserica sau legea unuia sau altuia; oare cum poate nădăjdui el că judecătorii aceia i-or face dreptate în lucrul acesta? Deci în drepturile cele mai sus zise și aceea se cuprinde și se înțelege, ca după mulțimea poporului atâția să fie judecători din toată legea, adecă tisturi, că atunci numai poate fi părtaș tot insul bunătății aceea, adecă dreptății. Zisăi că așa trebuie să fie și poruncitorii după mărimea poporului de asta, au de cea lege. Că vezi dacă vor fi poruncitori tot de altă lege decât ce sunt o mare parte de ascultători sau supuși, atunci iară uu se pot fiéște părtași de toate bunătățile. Spre pildă dacă sunt într'un sat de 2 legi, dară popistași sunt mai mulți, iară de cea lege mai puțini și când trebuie să dea cătane, prinde notariul, cu porunca celor mai mari, mai mulți din asta lege decât din cealaltă de popistași; sau la lucrurile cele mai grele, sau când e mai scumpă vremea, adecă a lucrului, trimite șpanul tot de ceia ce nu-s popistași. Oare potu-se socoti a fi atunci asemenea părtași bunătăților cetățenești? Ba nici decât! Și așa, se înțelege de neamul întreg și de lege, că dacă te va asupra un tist de altă lege și neam și ceilalți diregători încă vor fi tot de acea lege și neam, nici nu s'or uita la tine când te vei plânge pentru amarul tău, sau nedreptatea ție făcută ș. c.

Vezi dară, dreptățile astea sunt și trebuie să fie sfinte, că d'acolo atârnă fericirea unui neam sau a unei legi. Dară un lucrufânt ca aceasta care cu sângele s'au căutat și cu sudoarea de toată zi încă și acum cu vărsare de sânge se câștigă; un drept ca acela sfânt zic, trebuie omul întotdeauna și cu viața încă să-l păstreze și să-l tu-tească, că mai lesne este a-l păzi dacă îl are, decât a-l câștiga de isnou. Ia sama numai iubite, cu câtă pază se silesc calvinii și luteranii a ține drepturile lor de sute de ani, și aceia dela cel mai mic până la cel mai mare. Ia sama cât se silesc ca să fie preoții și dascălii învățați și cum îi cinstesc. Da pentru ce? Ca să-i întrebe ce trebuie să facă și să ia sama de drepturile legii lor, fiindcă plugariul nu poate lua sama la toate aste și totdeauna. Apoi ca să învețe pruncii ca din copilărie să știe apăra drepturile legii sale și să le știe cinsti. În urmă dintre unii ca aceia cu talantă mai mare să poată fi în diregătorii și așa știind unul ca acela că prin ei au ajuns și s'au făcut vrednici totdeauna să caute binele legii a fraților și a neamului, iară nu numai binele și folosul său.

Judecă acum, cum s'ar putea cineva atinge de drepturile unui neam ca acela sau a unei legi în care toți frații cuprinși sunt cu un suflet și cu o credință la apărarea dreptății sale? Oare unii ca aceea n'ar fi gata și cu viața încă spre tutirea legii și a neamului său?

Din asta poți cunoaște destul, că Impăratul și popistași nu pot face după voia lor cu celelalte legi, numai pe ascuns, încet și cu înșelăciuni; că altmintrelea ar putea fi urmările triste.

Dară afară de aste, încă sunt altele multe. D zeu au zidit pe om după tipul și asemănarea sa, și au dat unuia ca și altuia, sau unui neam ca și altuia dreptul ca să trăiască pe pământul acesta și să se hrănească cu sudoarea sa. Dară ca să poată trăi oamenii bine, au rânduit: unul să fie plugar, altul pescar, altul rotar, altul fierar, altul zidar, altul cismaș, altul cătană ca să păzească să nu vină fiarele, sau oamenii răi, sau dușmanii sau alte nenumărate. Așijderea fiindcă și oamenii au de multe ori între sine certuri sau nenorociri pentru multe lucruri, deci ca să nu omoare cel mai tare pe cel mai slab, au rânduit D-zeu prin înțelepciunea care au dat omului prin Duhul Sfânt, ca ei să-și aleagă judecători și alții mai mari diregători până la împărați, cari să fie detori a sluji pentru fericirea tuturor și pentru dreptate; însă oamenii să fie detori a câștiga pe acești diregători cu hrana vieții și cu toate cele de lipsă după cuviință, ca ei să nu aibă alt gând decât de fericirea tuturor, de pildă: plugariul dă dijmă, ca de acolo să trăiască împăratul, diregătorii, preoții și cătanele; meșterul plătește cu banii și așa mai departe. Deci D-zeu a rânduit ca neamurile să-și aleagă diregătorii, preoții și peste toți mai mare Impăratul. Așa dară nu sunt oamenii zidiți pentru împărați și diregători, ci împărații sunt aleși pentru oameni. Aceia oameni cari viețesc într'o țară și supt un împărat sau o stăpânire, se zice că viețesc într'un stat sau fac la olaltă un stat (altmintrelea se zice o împărăție).

Omul zidit după tipul și asemănarea lui D-zeu și luminat fiind prin Duhul Sfânt au ajuns încet la astă stare în care se află. Deci după firea și zidirea lui D zeu, nici un om nu are mai mare drept decât altul, că vezi Impăratul e mai mare, și trebuie să fie ceilalți supuși și ascultători că ei l-au ales și i-au dat puterea ca să se grijească să-i facă fericiți; deci el are drept a le porunci. Dară și el are detorințele sale către tot insul, și dacă nu împlinește detorințele atunci nici oamenii n'au detorință să-l asculte, că ei pentru aceea i-au dat putere mai mare, ca să poată împlini detorințele acelea spre fericirea neamurilor. Dară dacă nu le împlinește, încetată și detorința oamenilor; că știu ce zice Domnul Is. Hr.: „Dă lui D-zeu ce e a lui D-zeu, și împăratului ce este a împăratului“. Va să zică ceea ce nu este a împăratului, aceea n'ai detorință să dai lui: abunăoară sudoarea ta nu e a Impăratului și a Domnilor, ca ei să aibă peste măsură, iar tu nemica, că și tu trebuie să trăești și Dumnezeu nu te-a zidit ca tu să fii robul Impăratului sau a Domnilor și nu ești zidit pentru Impăratul sau pentru ei pe lumea asta, ci el este *ales* ca să nu ia nimenea ceea ce nu se cuvine dela tine, și ca să-ți facă dreptate. Așijderea: *legea și Biserica ta nu este a Impăratului*, ci a lui D-zeu și a ta. Deci n'are Impăratul nici un drept deplin în cugetul tău, în legea sau în Biserica ta, dacă nu faci nimăruii nici un rău și împlinești detorințele tale, dară

Încă cu atâta mai puțin ca să-ți verși sângele tău pentru el atunci când se silește să apere legea ta și să o strice și cu totul să te calce, sau fiecare alt diregător sau Domn, și doară tocmai împotriva acestora care pentru tine și pentru apărarea legii tale și a drepturilor tale se nevoesc.

Însă în satul care, zisem, are diregătorul sau judecătorul mai mare putere, fiindcă toți s'au învoit și l-au ales judecător și i-au dat putere, dar nu detorința ca să facă bine să păzească legile și să facă dreptate. Abunăoară pe cum sau tu alegi birău sau cnez și ascuți poruncile; da el e detor să facă dreptate și dacă vede că va unul să meargă să fure dela altul sau să ia cu sila, e detor îndată să facă orânduială ca pe unul ca acela să-l prindă, și altele multe. Deci birăul sau chinezul este mai înainte și are mai mare putere decât alt sătean și poate să pedepsească pe alt sătean, da pentru aceea n'are mai mult drept decât alt sătean, nici n'are drept să ia al tău sau să tragă dela tine, au să te mâne să lucrezi pe sama lui în cinste, au să te batjocorească; că nu l-ai ales, — au satul, — pentru aceea, ci ca să facă dreptate și să grijească de binele satului. Și așa merge cu toți, cu notariul, șpanul, solgăbirăul, vișșpanul și însuși cu împăratul pe cum fu zis mai sus.

Pe cum vorbii aci despre un om sau un sat, așa trebuie să înțelegi despre un neam întreg sau despre o lege.

Dacă are dară tot omul dreptul acela să viețuiască pe lumea asta și din dreapta agonisire a sudoarei sale, deci nu poate nimenea să oprească pe cineva dela agonisirea dreaptă au să-i răpească ceea ce a agonisit, că însuși dobitocul apără hrana sa și cu moartea, dară omul sau un neam întreg, sau o lege? Așa dară dacă se sârguește cineve mai tare și are mai mult, nu poate cineva să i-l ia, măcar de este de altă lege.

Deci nici popistașii sau Împăratul nu pot lua dela altul, au a împiedeca pe cei de altă lege, ca să nu fie în bună stare sau să nu-și agonisească, că atunci ar lucra învederat împotriva a toate drepturilor omenești și dumnezeiești.

Afară d'aceea, împărăția are lipsă de oameni cari să lucreze, să dea bir și să slujească în forspont, urbarie, în arme și altele asemenea, că abunăoară dacă i-ar goni pe ei de altă lege, pe cum era supt Maria Therezia, pe cum au fugit atunci în țara muscălească și în țara rumânească așa ar face și acuma și ce ar fi atuncea de locurile cele multe care le locuesc acuma alte legi! Ce va fi în urmă când se vor înmulții Nemții și Ungurii aicea, aceea este altă întâmplare; au ce ar fi dacă ar face cu calvinii și cu luteranii acuma ca și înainte de aceea și ei s'ar ridica apoi asupra popistașilor sau a împărăției cu arme ca și atunci. Vezi pentru unele ca aste nu pot popistașii sau împărăția să gonească sau să asuprească așa de față

pe celelalte legi, mai ales cum au fost bătăile aste multe, unde dușmanul era în țară și trebuia mulțime de cătane.

Deci pentru aceea au început acuma lucrurile aste sau asuprelile a se face cu înțelepciune sau cu înșelăciune pe supt mână, ca să nu ia oamenii așa toți bine sama, ca mai lesne să poată ajunge împărăția scopul său, adecă ca să-i popistășească pe toți.

Adevărat este așa dară, că mulți se află și de altă lege cari sunt în stare bună și însuși în diregătorii mai mari unii, încă sunt cari capătă moșii sau sate, dară pentru asta încă să nu socotești că legea despre care grăii mai înainte adecă popistășească, sau oamenii cari sunt botezați în ea și împărăția nu umblă și lucrează pe cum învață acea lege, adecă cum că nu poate fi mântuire pentru aceia cari nu cred într'insa. Toate pășirile și meșteșugirile lor acolo privesc, ca să fie siliți cei de altă lege, au a cunoaște că legea popistășească este singura mântuitoare și spășitoare, au încalete prin amăgire și înșelăciune și fără voe încă sau fără știință să fie ajutor spre întemeierea legii popistășești. Ca să înțelegi aste bine trebuie să iei sama bine la ce este următoarea și să le rumegi cu mintea ca să le poți judeca toate bine, ca apoi să poți cunoaște adevărul.

Dacă ești puțințel cunoscut în lume, vei ști prea bine că mulți oameni sunt fără credință și nestatornici, unul se leapădă de neam, altul de lege, altul de frați, altul de prieteni și așa mai departe, până încă altul prin faptele sale și de D-zeu prin jurământ, și dacă cercetezi în urmă afli pricinele fără de legilor aste foarte lesne: au iubirea de argint, lăcomia, au vâlfa, lauda cinstea, au câștigul și folosul, au frica și amăgirea, au necazul, au iubirea de a viețui mai bine și fără grijă, au dragostea de parte femească și altele mai multe.

Acad. Rom. Ms. 2442, f. 3—9.

CXXV.

Episcopul Samuil Vulcan către Moise Nicoară.

Frater!

Recursum, quem nuper M-Varadini existens apud me reliquit, per Postam, quo voluit, et connotatum fuit, submissi. Verum aliquot septimanis tardius, quam fuerat M-Varadini, quo ad ejusdem Litteras de 20 mai perscribens precor in reliquo, ut in Domino bene valeat.

Beleny 8 Iuni 1822.

Manu notus .

[Pe dos]

A Monsieur Nicore pers.
à Gyula¹⁾

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 27 t.

¹⁾ Mai departe citim următoarea însemnare datorită lui Moise Nicoară: „30 Iunii — când sosii dela Oradea — — adecă după 3 săptămâni — — și fără copertă către Suciu (precum zisese Vulcan) nici era prețul însemnat și suma 3 cr au cerut dela sora.

CXXVI.

Scrisoarea lui Moise Botta, învățător în Lipova, către Moise Nicoară.

Inalt învățate Domnule Moyse
Domnule mie prețuit Patroane!

Așa plasă de Recurs încopce Diecesul Temișorii, cât de când purtăm nume românesc pentru acești gen din toată Erarhia la Curtea Maiestăței Sale nu s'au înmănat, carele în 28 August a. c. vine în ștafet.

Domnul Archimandritul Grof Brancovics dela Mitropolie se rândui în Diecesul Temișorii de Administrator; căruia toată nobilitatea în contră-i stă, mai vârtos căci și din Diecesul Aradului sub timpul de 24 de ore nesmintit din oraș afară trebue să iasă. De aceea se caută mijlociri ajutătoare prin care asemenea să-l gonească; drept aceea bunii Patrioți sângelui nostru ca pre unul din Diecesul Aradului născut, și astăzi credincios Patriot Genului acestuia — cercară, ispitiră și pe credință mă îndatoriră, ca ori cum, cauza săririi aceluia din Administratort amână să le câștig.

Eu aicea alt mod nu aflu decât pre Inalt învățatul Domn a-l ruga ca știind, sau având acele acte, în copii vidimuite prin acest credincios prieten a mi le încredința: să putem apoi spinii din rădăcină curma prin cea mai cuviincioasă îndrăznire umilit mă rog; primește cuvintele ceste prietenește care din adâncul animii vărs, să pot întinde cu bunii mei prieteni și iubitorii sângelui nostru cugetul genului cunoscut. — Așteptând prea doritul îndorsat sunt în Lippa în în 27 August 1822.

Al Inalt învățatei Domniei Tale umilit serv și statoric prieten.
Moise Botta m. p.
învățător lipsit.

(N. B.) De când s'au luat Consiliariul Nestorovici cu lipsirea învățătorului din Lippa, căci Comitatul și administrația Temișorii din inchiziția în 1821, ținută, dând în Gener. Congrertții sub 2851 așa au înecat ca nesmintit avuta noastră omenie să o căpătăm.

[Adresa]

Domnului Moise Nicoară
să i se înmăneze prin cea mai cuviincioasă cinstire în Gyula ungurească.
„Dela Sora, Mitru o duse“ [M. N.]

CXXVII.

Scrisoarea lui Ioan Thomici, Protopop în Caransebeș, către Moise Nicoară.

Iubite priatene!

Prețuita scrisoare a Domniei Tale primii, și bine înțelesei poftă. Inșă cu cât ași și singur pofti, ce mai mult eu cu Domnia Ta decât Domnia Ta cu mine, m'ași folosi. Pricina iaste *Țirculariul* cel Domniei Tale cunoscut, pentru Persoana Domniei Tale, și starea cea de astăzi a D. D. Protopresbiteri — mă silește, fără voe și preste obiceiul și firea mea, a-ți răspunde că întru aceea cercare, nu pot nici cuteza să învoesc. Domnia Ta ca un om înțelept judecă și singur țircumstanțiile de acum; ce dacă un Protopop acum numai ceva, împotriva voei celor mai mari ai săi, va îndrăzni a se slobozi, îndată cade sub răspuns. Și eu m'am ferit cât am putut până acum. Deci rog să mă erți, și fii încrezut că te iubesc și sunt pururea

Al Domniei Tale Priaten

Thomici m, p.

Din Caransebeș 11/30 Noemvrie '822

CXXVIII.

Scrisoarea lui Ioan Arcoși, jurat, notar de Tablă, către Moise Nicoară.

In Pest 13-lea Martie 1824.

Mult prețuite și mie mult dorite Domnule!

Cartea care acum cu ocazia târgului mi-ai trimis, adevărat o am căpătat; înșă cu ce împotrivitoare simțiri, cari nu aindere, ci la inimă numai depuneau pătrunderea sa. Așa e, că ce mi-era mai dulce decât a căpăta, ce de mult așteptam cu ardere, care norocire iată acum s'a arătat, ma, o de grab schimbătoare! Pre cât mai mare bucurie mi-a făcut clipa dintie, cu atât mai mare tristare, mai pătrunzătoare supărare și cu atât mai poncenitoare simțire a rădicat în peptul meu noiarnica stare și cujurarea împreunărilor asupra muritorului. Asta una îmi face mângâiere, că văd și simțesc că are loc „*nihil natura creavit, quod virtus superare non posset*“ aceea mi-ecugetul, că virtu te-a îmbrăcat, de ce jefuitorii etei aceste nu te pot desbrăca.

De ți-ași putea arăta cu ce simțire am primit învățul dulce despre grija sănătății, și cum l-am lăsat la inimă să pătrundă, nici eu atâta nu sum cine să gândesc că nu am lipsă de deșteptarea celor de sama mea, cu mult mai puțin de învățătura celor mai mari, mai bătrâni și mai iscusiți: cât nici sfatul mișeilor de cât mine nu judec cândva a fi de leădat. Pentru aceea, cât e cu puțință sănătatea care acum e cam întreagă, în mare băgare de samă ținându-o dator sum și voesc să te ascult.

Rânduiala noastră e, ca nimenea 'nainte de ce ar plini un an în prasiie (praxi) censura să nu o pună, așa dară eu până acuma nu m'am gătat pe ea, da să fiu și vrut încă nu m'ași fi putut, unde acum sum, au barem cu greșul sănătății; fără acum m'ai conduce un cuartil și oi u sta, ca după Paști să o pot depune; după aceea îndată oi u pași în calea ce ți-am spus, adecă preoțească.

Despre stările ce faci întrebare nemic nu poci să-ți fac cunoscut, că nemic nu e de cine să întreb; lipsită e lumea de acela cui să arăt lucrul, însă să o veni ceva la știutul meu, nemic nu oi u simți, mai cu datorință a face, decât despre aceea a te înștiința.

Români acuma în Pesta câți sunt, de ar fi toți Români adevărați! Ma, oh! dintre 5 jurați la Tablă, un Banățean puțin, doi Orădeni afară că și-or ține numele și doară legea nu mi se vād. Kotsuba¹⁾ e patvarista. În Universitate sunt, dintre care Igreți mi se vede voinic de mare nădejde. Afară de acesta, se află doi, cari numai acasă învață, dintre aești Popovits Alecsa mult ne face să nădăjduim.

Nu socot că ai ceva îndoială despre mine, pentru aceea nici cu lungimea scrisorii citire epistoliei nu voi îngreoea destul că gata sumtoate câte judec de ceva folos a fi, a face. Deci cu: Perillustri Domino Ioanni Arcosy, Juratae Tablae Reg. Jud. Jur notario, in der neuen Brink Gasse Nr. 634 totdeuna mi afla, și judecând din toate bucuros le-oi u face, nici nu ti-i înșela, fiecând scie-mi. Intru aceste rămân Domniei Tale cu adâncă dragoste.

Ioan Arcoși m. p.
Jurat Notar la Tablă

Acad. Rom. Ms. 2440, f 81 (în caractere latine).

¹⁾ Vezi scrisoarea lui Cociuba din 22 Ian. 1825 (Patvarista = avocat stagiar ung).

CXXIX.

Copia

Adresei Episcopului Putnic, Administratorul Eparhiei Aradului,
cătrec Julani.

Binecredincioşilor mei fii Duhovniceşti, mie iubitorilor !

Prin Deputaţii către mine în zilele acestea de curând trecute trimişi, Dumneavoastră bine aţi voit pe mine, acuma pe viitoarea S. Duminecă a mă pofti să merg ca să sfinţesc cu sfinţirea cea mare Arhiepiscopoească Biserica de acolo, care acuma cu ajutoriul lui Dumnezeu prin necurmata Domniilor Voastre de mulţi ani osteneală şi prin adevărata Prea Strălucitului Grof Wenkhaim mare însufleţire s'au gătat.

Spre împlinirea acestei doriri a Domniilor Voastre (după cum m'am şi făgăduit!) pe pomenita S. zi, cu toată dragostea cea părintească m'am fost şi hotărîtă să merg; dară întâmplându-se cu câteva zile nainte ceva lucruri grabnice dela Înălţatul Conziliu C. unguresc şi dela Excelenţia Sa D-nul Arhiepiscop şi Mitropolit al Carloveţului către mine spre împlinire şi săvârşire trimise, care lucruri nici într'un chip pot să se amâneze, cu durerea inimii trebuie să vă înştiinţez, cum că de astă dată nici a Domniilor Voastre nici a mea dorire pot să o împlinesc.

Alta am şi aceea a descoperi, cumcă după deplinita celor pomenite grabnice nu fără de veste sosite lucruri săvârşire, n'am fost hotărît să merg întru împlinirea aceştii slujbe Dumnezeşti într*altă zi*. Inşă auzind eu, vrednic de crezământ, aceea cum că prin născutul de acolo *Moisie Nicoară*, carele înţelegând pofta şi dorinţa D-Voastră, nu numai au protestăluit împotriva venirii mele acolo, ci şi moartea mi-au ameninţat, s'ar fi pricinuită între Domniile Voastre o nepăciuire şi o nerânduială, cu mare scârbire silit sânt a spune, cumcă dorirea şi pofta Domniilor Voastre aşa şi a Prea Străl. Domnului Grof, pre carele prea mult îl cinstesc, cu merjerea mea acolo *nici după săvârşirea acestor lucruri grabnice nu o pot împlini*. Şi aceea nu ca cum de pomenitul Nicoară, cel ce prin slăvita Varmegie de lunatec sau clătuit de fire este aflat, aşi avea ceva frică şi temere, sau aşi voi să mă feresc de moarte, care pentru Hs. şi pentru Biserică întru slujba lui Dumnezeu bucuros o aşi şi primi; ci mai vârtos pentru încunjurarea unor urmări reale, ce doară de aci s'or naşte.

Pentru aceea, de cumva prin aceasta s'ar pricinui Domniilor Voastre ceva sminteală, toată acea sminteală numai unuia numitului Nicoară Moisie celui acolo împreună lăcuitoar a o însuşi.

Mai departe spun şi aceea că după ce voi face arătare la Prea Înaltul Tron împărătesc şi după ce voi dobândi împotriva u-

nuia ca acestuia om turburător îndestulare, atuncea spre dorirea și pofta Domniilor Voastre și a Prea Strălucitului Grof, a merge acolo și întru mărirea numelui lui Dumnezeu, sfințirea cea mare a Bisericii a o săvârși, voui fi gata.

Totuși și pân'atuncea, ca nu cumva prin întârzierea aceasta, slava și lauda care poștește dela noi Ziditoriul nostru să pătimească vreo scădere, de va fi cu împreunata buna voire și înțelegere a D-Voastră și despre aceea de mă veți înștiința voui face rânduială ca acum mai de curând Biserica cea nouă să se sfințească numai cu sfințirea cea mică prin cel ce va fi rânduit de mine.

Intre altele dând Blagoslovenia noastră cea Arhipăstorească preste D-Voastre, preste agonisitele și preste toate averile, și mai departe sânt

Al iubirii voastre de Hs.

În Arad 9-lea Maiu 1824

de bine voitor Iosif de Putnik m. p.
ep.

Din afară:

Binecucernicilor Cinstiților și Bincredincioșilor Preoți Parohialnici, Tutorilor bisericesti și la toată Comunitatea din Orașul Jula de legea grecească ne unită, Fiilor întru Domnul Hs., mie prea iubiți, în Jula

De cealaltă parte:

Incuvinișatul Părintele Nemesnic Gheorghie Popovici scrisoarea aceasta fără nici o întârziere, ci îndată să o trimită la Otlaca, iară Preotul Ioan, au de nu ar fi el acasă altul dintre preoți însăși singur să o ducă la Jula de loc ce va primi, și acolo în mâna Preotului Athanasie Gheorghievici assessor, să o dea.

Putnik episcop.

Praesentem copiam Originali suo vero in omnibus punctis et verbis conformem et aequalem esse ea qua par est fide testor. Békés-Csábae die 4-a Januarii 1825 anno

Maki Andreas m. p. Ecclesiae
Graeci n. u. ritus Valachicae
B.-Csábensis Presbyter

Acad. Rom. Ms. 2444, f. 70 ¹⁾

¹⁾ Copie. La fila 72 este în latinește (tradusă după origin românească); f. 15, idem, ungurește, (C. B)

CXXX.

Rugarea — (originalul) — lui Petru Nicoară, adresată Impăratului, pentru fiul său Moise.

Vienna 21 Sept. 1824

Sacratissima Majestas!

Infelix meus filius, Moyses Nicoara, occasione illa, qua per non unitum Clerum et Populum Valachicum Dioeceseos Aradinensis post mortem Episcopi Avacumovich anno 1815 eo fine ad R. Majestatis Vestrae Sacratissimae Thronum depopulatus fuisset, ut pro praefata Dioecesi Episcopum natione Valachum clementer denominandum exoperetur, per id, quod hoc negotium in se suscepit, ac eidem juxta officium honesti homini cum zelo optatum finem procurare studit, tot tantosque inimicos, Nationi Valachicae infensos, sibi adquisivit, ut potenti eorum machinatione, postquam re haud terminata ad lares domesticos reversus fuisset, contumeliis provocatus, et afflictus, ob solam verbalem sui defensam in carceres conjectus, horum squaloribus diu maceratus, et inde nonnisi altissimo Benigno Mandato eliberatus, *nunc secunda vice captivus quinque jam mensibus gemat!* — Causa vero secundae hujusce ejusdem incaptivationis fuit, quod dum Communitas Gyulaensis ad consecrationem aeo-erectae Ecclesiae suae Administratorem Episcopatus Aradiensis, Illustrissimum Episcopum, *Pudnik*, invitare voluisset, idem meus filius in Congregatione ejusdem Communitatis ab hoc suscepto dehortatus fuerit, adserens: — Fore, ut eadem Communitas, quae anno 1815 scriptotenus declarasset: „a se nulla ratione Rascianum, sed nativum Valachum pro Episcopo desiderati, ac peti nunc, cum petitio haec Altissime superata nondum esset, per invitationem nominati Illustriss. Episcopi Rasciani, plane ad consecrationem Ecclesiae suae, sibi aperte contradiceret, petitionemque suam, eatum unanimiter cum toto clero et populo Valachico ejatis Dioeceseos enunciatam, absque illius scitu, et consensu revocaret; — addens praeterea: Illustriss. hunc Episcopum eo minus ad id adaequatum sibi videri, ut hanc Ecclesiam consecret, quod ille plane fuerit, qui praetactae ipsorum petitioni contradixerit, et eidem omnibus viribus semet opposuerit; — suadens proinde: Ecclesiam mentionatam non per hunc Ill. Episcopum, sed per aliquem Protopresbyterum, a Consistorio pro celebrando hoc culto Divino expetendum, ad instar Ecclesiae R. Catholicae per sacerdotem solum consecratae, nunc interimaliter, ac postquam realis Altissima Episcopi Denominatio subsecuta fuerit, per actualem Episcopum solemniter consecrandum esse; — ac demum concludens: „se, si Communitas hinc suae propositioni haud assentiret, *protestationem exhibiturum esse, etiam si vitam ammitteret, quam alioquin nihili.*

pendat postquam per praefatum Illustriss. Episcopum jam honore et existimatione privatus esset semel enim se mori debere". His, cum primis ultimis verbis per meum filium prolatis, atque —, cum iisdem nullatenus ad inobedientiam contra legem existentem provocaverit, sed a capiendo tantum consilio, quod petitioni altis, Altissimoque locis aequi bonique habitae oppositum existimarat, qua obsequiosus, ut opinabatur, subditus dissuaserit, solum ejusdem animi exacerbationem significatibus, quid mali, quale delictum, aut quod crimen contineatur? non pervideo; nihilominus tamen iisdem verbis, sequenti mox die praelaudato Illustriss. Episcopo delatis, ac dein Officialatui Comitatus repraesentatis, ac retorto fors sensu redditis, filius meus in carcerem duci jussus est.

Quamobrem Majestatem Vestram Sacratissimam de genu humillime orare sustineo, ut — siquid criminis supracitatis filii declarationibus inesset, aut is alia, mihi ignota ratione deliquisset, eidem Benignissimam Veniam gratiosissime impertire, eundemque *libertati restituendum* sua via clementissime ordinare dignetur, eo quidem magis, quod-hinc, prout e praemissis verbis nulla prorsus mala intentio elici, ita nec alia vice eundem meum filium nunquam seu contra publicum, sive contra privatum vel minimum pecasse comprobari possit; — contra vero idem ab ineunte aetate adolescentiae sua diligentiae in studiis, profectu in moribus, et virtute conscholarium et praefectorum cum amorem, export autem, qua honestus, probus, et fidelis civis, concivium suorum ac omnium notorum aestimationem sibi devinerit, cujus proba sufficiens vel id esse potest, quod anno 1809 magistratus Comitatus Békésiensis unanimi consensu in equitum voluntariorum, per modo dictum Comitatum statutorum, turma Locumtenentis superioris munus omnium adprobatione eidem delatum, — ac, quod postmodum anno 18.5 per omnes Comitatus Valachicas, et Clerum Dioeceseos Aradiensis pro superius adtacta deputatione ad solium Regium unanimiter electus fuerit; — *illinc vero ego nunc supplex orem, qui mea conscientia teste*, omnium concivium opinione, meorumque superiorum testimonio officia subditi fidelis et devotissimi, patris familias solertissimi, hominisque innocentis ad amassim explere numquam fessus studui, in praesentiarum non minus annorum pondere, quam animi morere, aegritudinibusque, nec non aerumnarum omnis generis mole confectus tantum iter fractus, ac miserimus suscepi, ne tumuli, ossa mox sepelienda excepturi, limina desolatus pulsem, et ne clarissimos meos non facultatibus solum exutos, sed libertate quoque spoliatos damnatosque, desperationis famibus, objectos

.deflens ultimum spiritum emmittere doleam. In homagiali subjectione emoriturus.

Majestatis Vestrae Sacratissimae

humillimus ac fidelis subditus
Petrus Nicora civis
oppidi Gyula in I. Hunga-
rae Cottu Békésiensi

Viennae die 21 Septembrie 1824

[adresa :]

Ad

Suam Majestatem sacratissimam suplex libellus

Petri Nicora Civis Gyulensis,
filium suum, Moysem Nicora,
per Officialatum Cottus Bé-
késiensis *interceptum libertati*
restituendum clementissime or-
dinari de genu petentis.

.2496

Recurrentis petitum per intermedio tempore subsecutam filii sui ex aresto dimissionem suapte cessare.

Ex Cons. Cancell. R. H. A. Viennae die 18 Febr. '825 celebrato
(ss) Josephus Sorsics
Secretarius Aul(icus)

Acad. Rom. Ms. 2444, f. 137—133.

CXXXI.

.Scrisoarea de consolare dela Theodor Serb către Moise Nicoară.

Pesta 1824 Octombrie 29.

Vir Dilectissime !

Moestissimum tuum partim e Litteris amantissimi Maki, partim a fideli Arkosio et aliis hominibus rescians statum, quantopere consternatus sim, qualive animi dolore angar, sentire tantum, non vero etiam verbis exprimere vales. Quis etenim non dico amicorum tuorum solum, sed aliorum etiam recti sensus hominum dolore non afficiatur, dum videt Te propter morum integritatem, justi propositi tenacitatem, ipsum denique intrepidum et a recto tramite deviare nescientem animum tot tantisque persecutionibus exponi? Videt inquam integerrimum plurima praeter Jus et Justitiam passum, denuo ob cordis sinceritatem et factum Legibus divinis ac humanis omnino conforme; atque non nisi per hostilis animi homines malam in partem violenter detortum, malevolorum artificiosis moliminibus subjectum tetro car-

cerum squallore, inediaque contabescere! Ego certe, qua pro modolotenuim mearum virium juridicis imbutus principiis, quantumcunque factum tuum examinem, nihil in eo deprehendo sive Te qua Deputationali et respective plenipotentiali Gyulensium quoque praerogativa gavisum, sive unice qua membrum communitatis ecclesiasticae ejatis considerem quominus de arcendo a Vestra Ecclesiae, cujus, prout dixi tu quoque liberum eras membrum consecratione, homine longe lateque ob propudiosissimam cum corruptione multorum bonorum morum meretricationem, aliaque turpia facta satis buccinato, ac publicae animadversioni, correctionique obnoxio, atque adeo rerum sacrarum potius profanatore consilia et motiva tua in simum, in medium dictae communitatis proferes, et esto quidem dolor pridem ob moralem tui interfectionem animo conceptus ad duriuscula adhibenda verba, quod concipere fas est, te commovere juste potuerit, nunquam tamen mihi persuadere queo, sed neque adversarios tuos unquam edocere posse credo, Te ultra quod justum et aequum est processisse. Quis et quando harum tristium scenarum finis futurus sit, anxius haereo. — Interim, Vir integerrime! patienti, sicut hucdum, esto animo; — multa quidem et magna perfers, sed dabit Deus etiam meliora et tuus coelesti quoque remuneratione dignissimus in commune bonum zelus, tua in afflictam nostram natione fidelitas, tuus denique constans character illis injustorum persecutionibus coram justis, quod multo jucundius est, non obscurabuntur, sed potius instar siderum aliquorum majorum nobis quoque imbecilibus lucem ad Te imitandum praeseferetium fulgebunt, eruntque gratis recti sensus juvenum romanorum cordibus alte infixata, unde ea nulla aetas, nulla vicissitudo, nulla rerum deterget oblivio; sed quid ego Te consolari nitor? Tua incomparabilis virius, tua munda conscientia sufficienti est Tibi consolationi.

Quod meum attinet statum, idem est, quem Tibi in primis meis ad Te exaratis Litteris notum reddidi, — valetudine non fruor constanti, a mense Majo bis fui, singula vice octo diebus, lecto affixus semper reumaticis febribus de aliis affectionibus vexatus; — de praesenti bene vales.

Novi nihil habeo quod scribam; cum censura probabilius retardabor usque mensem Martium pro tunc tamen certo depositurus. His amicos inter amplexus Te osculando maneo Tibi fidelis.

Theodor Szerb m. p.

Pesthini die 29-a Octomb. '824.

[Primită:] „10-a N-bris die determinationis de restituendo me libertati“ (M. N.)

CXXXII.

Scrisoarea lui Theodor Serb către Moise Nicoară.

Pesta 1824 Decembrie 13

Mult Prețuite Pretine !

Foarte rău îmi pare, că așa de târziu vine înștiințarea despre lucrul mie cuminecat, a bună samă eu pe scrisoarea dintăi nu ți-ași fi scriat până n'ar fi sosit informația dela Comitatul Bikiș, așteptând în tot minutul să sosească, fiind, după cum mi-ai scris, în 23 Noemb. de acolo speduită, dar primind dela Fratele Maki scrisoare tocmai în același lucru, de loc pentru a te pune în cunoștință despre cele ce până atunci înțelesesem, i-am trimis pre poștă răspunzătoare, științându-l: că am primit cu inima mâhnită cartea și de loc am trecut la Consilie în Protocol unde sub Nr. 26816 Sess. 42, deto 19-o Octombri '824 Public. polit., am găsit Decretul ce venise pentru desarestarea-ți, iară dela Comitat nimic. Scrisu-.-am și aceea că în așa lucruri Publ. pol. Referentul e *Comes Palfy ab Erdöd*, care și acum la Viena iaste, dar în locul lui face referadă secretariul aceluiași Departament Francisc Hersich; conțipistu-i Rumânul Ambruș; sesii se țin pe săptămână: Marțea și Mercurea, iar când se întâmplă să fie Mercuri sărbătoare, se începe Luni, și așa eu totdeauna eram văzător Luni în Consilie de cumva ceva ar fi sosit ca înțelegând aceea de loc să umblu pe la Domni cunoscuți. Aceste lui Maki pentru a ți le face cunoscute scrise, până în 12-e Dechembr, când adecă și a doua carte din Arad 7-e Dech. m'ai scris la mână am luat, socot că ți-au venit înștiințare.

Insă eu, ce foarte m'au supărat, prepunerea și făgăduința mea nu putui plini, dar nu pentru lene, oh nu! Doamne nu! cu atâta mai puțin pentru nevrere, ci pe cum și lui Maki am scris, aveam și și acum am durere de ochi, pentru a căroră lecuire am fost silit a mere la Doftor; acesta m'au dat pe lângă alte mestecături de a spăla ochii niște unsoare de a mă unge la ceafă, care așa bube urâte și usturoae au tras, cât din 4 Dec. până la 12-e n'am putut sau însuși cămeșa a suferi pe mine, în jurul acela, nici grumazii, care tot mi se umflase a-mi mișca; vreo cinci nopți la început, de usturime, nici puteam dormi, și tot sudori mă treceau. Ochii totuși nici de a cunoaște s'or îmbunit; deci eram silit de a șădea acasă. Luni apoi adecă 13-a Dec. fui la Conzilie și cunoscând sub Nr. 29897. Sess. 49 d-o 6-le Decemb. '824 Publ. polit. Informația Comitatului a fi referită, de loc mă dusei în biroul sus numiților, unde pe Secretar, pe conțopista român și pe altul mie necunoscut aflând, pe Rumânul Ambruș rugai cu molcomire să-mi facă ruptura conzilei cunoscută

care cotând protocolul, acesta m'au cetit: *Informatio Loco altissimo Benigna Resolutione substernetur*, care zisei: „caeteroquin Comite opinione“, „ba nu“ răspunse „ce numai a comitatului“; apoi grăi mai departe Secretariul însuși pîntre altele: „Că a bună samă ți se va plini cererea, de vreme ce însuși Comitatul scrie: „*Nihil ob stare, quominus libertas emigrandi ei concedatur imo saluti ejus consultum iri, cum caeteroquin*“... aci întrerupse cuvântare și făcu alte vorbe. Il rugai apoi după cuviință, încât se va îndura expediția să grăbească, și îmi făgădui că până'n săptămâna viitoare se va trimite sus. Mă întrebare că cunoscute bine, și adevărat e că ești tulburat la minte. Eu am răspuns că te cunosc bine, dar turburare de minte nu știu să ai, ce-i mai mult: înțelepția ta m'au răpit întru mirare, precum și țelul tău către tot ce-i drept, către fericirea de comun. Ziseră apoi, că Comitaturile totuși de multe ori te-au dechiarat a fi tulburat la minte; nici poate fi altmintrelea, de vreme ce și ies(t) timp când toată comunitatea era adunată și se sfătueau să cheme pre Administratorul la sfințirea bisericii, ai mers tot rupt între oameni, și ai făcut zarvă că ești Adlegatul Rumânilor ș. a. Aceste au grăit Secretariul, pre care purceasă Rumânul mai departe: „vezi bine că nu-i curat la minte! El scrie foarte frumos, dar pîntre ele și fleacuri; are minte iscusită, cunoștința mare a lumii, are îndrăzneală, cu un cuvânt se vede a fi om umblat, și pățit, dar mintea nu știe întrebuința cum se cuvine. Vezi iubite, și de mai bună soartă vrednice prietene! Vezi ce voesc fiii lumii să zică! Eu am făcut din umeri și temându-mă ca nu cumva apărându-te să-i vatăm pe ei și să-ți fac ceva stricare, încetând și ei a vorbi, m'am recomandat și am venit acasă.

De soarta mea ce ți-oiu scria că am necaz și lucru mult? însă când oiu fi fără aceste! Cum că mi-s și în inimă cătrănit și cu trupul lînced? Oh, dar ție să mă plâng, a cărui necazuri până la cer strigă! Ce ți-oiu scria de cenzură? Durerea ochilor sara și dimineța nu mă lasă să pot, sau vreo foaie ceti; ziua îmi trece cu năcazul și lucrul pentru prințipal și pentru fiii lui. Intrebă pe fratele Arcoși și-ți va spune și alte pedeci — așa trece un termin după altul.

Nou, acesta este: înainte de o săptămână or spânzurat 2 desenterii și azi or impușcat un cadet, care și-au fost impușcat iubita.

Fii sănătos, suflet mare, suflet drept. Fierbinte îmbrățișându-te rămân până la moarte credincios

Al tău

Theodor Serb m. p.

CXXXIII.

Theodor Serb către Moise Nicoară.

Mult prețuite, mie mult iubite!

Cartea din 26 Dec. '824 trimisă, o am primit în a 3-a și ce într'însa cuprinsă altă zi adecă a 4-a Ian. '825 după cum ai amândat în alta cu peritură pusă am dat-o la poștă, și de cumva va să capăt răspuns, cu toată dragostea ți-l sunt trimițător.

Ce se atinge de altele acum cu această dată, fără că : lucrul ți s'au spedit din Consilie de Canțalarie în 29-a Dec. '824, și că după socotința mea, peste 20, mult 28 de zile de atuncia numărând va veni și rezoluția ; alta nu-ți pot scria, poftindu-se mai lung timp, ales-acum cu mai amânata trecere peste Dunăre, de a putea cu unul și altul cunoscut ai mei vorbi și despre modrul cel mai ușor și mai bun-toate a cunoaște. Însă fii încredințat că cât mai curând ce-mi va fi cu puțință, toate voi plini, bucurie având a-ți putea fi în ceva spre șerbire.

Poftești să-ți numesc vr'un cunoscut, supt a cărui adres, să-mi poți trimite scrisori cu securință. Spun drept că mă tem, ca nu cumva ce va scăpa de lupi, să se mănânce de vr'o vulpe. Știu din sperință la câți trebuie crezut în trebile noastre cele critice, și'n așa stări în care sântem acum. Unul totuși socot a-i putea da atâta crezământ adecă lui *Emanuel Gozsdu, avocat* in der Kreutz Gasse im Legradischen Haus. Acesta-i Român dela Oradia-Mare, bărbat cu bune temeiuri, și către Rumâni tare învâpăiat. Neunit fiind, asupra unirei sugrumătoarei nației noastre foarte cătrănit.

Atâta durere e ! că n'are mai bună cunoștință a limbii noastre, de vreme ce-i mare poet, și frumoase lucruri în limba ungurească face. S'a trudit el și în limba noastră, dar dedat fiind cu mai avute limbi, și neștiind a multora ideii numele, nu poate să se ferească.

Intr'altele durerea ochilor nici acum am perdut-o, numai ceva dacă lucru la lumină, mă dor apoi ochii și în cealaltă zi. Aceasta încă îmi face mare scădere. Fii fericit, aceasta-ți poștește îmbră-țășându-te

Serb m. p.

în Peșta 6 Ian. '825.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 149.

CXXXIV.

Scrisoarea lui Mihail Cociuba, avocat stagiar în Pesta, către
Moise Nicoară.

Pesta 1825 Ian. 22

Perillustris ac Generose Domine!
Domine mihi Colendissime!

Virtus, cui P. Dominatio Vestra totam consecravit vitam, invictusque in propuganda palam et publice veritate animus, ac indefessum Commune Bonum desolatae Nationis nostrae licitis mediis promovendi studium, non incluta, quae hinc necessario sequi, et tanquam naturale Virtutis aliqua ex parte praemium inimicorum quoque ore divulgari debuerat causae sunt, quae, mihi, communem Matrem candide amanti, incitamento fuerunt, Reverentiam, qua erga Dominationem Vestram ducor, praesentibus manifestandi. Dudum jam ut Patrem Nationis, et proemiis quibusvis dignissimum Virum reverendi, ut Fratrem sincere amplectendi flagrat desiderio animus: sed mea Litterarum causa remotio, aliaeque status mei circumstantiae, quin voti compos evadere potuerim, totidem fuere impedimenta. Has itaque, quas exarandi suffientes mihi fuere rationes, cum jam nulla lacter spe, fore, ut personaliter suam Dominationem pro meritis suis venerari possim, in signum Reverentiae et fraternae charitatis dignetur a me, ut ut ignoto demisas accipere Litteras, quibus, si id quod intenditur, assequutus fuero, me certe felicem reputabo. Proborum hominum notitia pretiosissimo quovis thesauro magis, et non per unum, sed millones quaerenda. Virtus enim sola, et ejus Cultorum addictus nobis animus in his terris nos quadam tenus facere potest beatos.

His Amori et Benevolentiae demisse commendatus, debito venerationis cultu emorior.

Perillustris Dominationis Vestrae servus humillimus
Michael Kucsuba m. p-ria
de Tövés
I. Tabulae R. Jur Notarius

Pesthini 12 Ian. s. n. 1825.

Acad. Rom. Ms. 2440 f. 83.

CXXXV.

Theodor Serb, jurat de Tablă în Pesta, către Moise Nicoară.

Mult dorite Domnule!

Cartea ce din Arad Februarie a 9-e îmi trimiseși am primit-o în a 24-e aceeași, și nu-ți pot scria câtă bucurie am avut înțelegând a vă fi adunat credința și iubirea într'una; a bună samă așa-mi tip-sueam, că când însuși ași fi avut părtășire din acel uspăț național, și și acum simțesc inima cum se dorește, după ai săi cei iubiți până la a căroră fătată îmbrătoșare destulă desfătare am încalete a-i ști uniți a fi în cugete și în credință.

Mă bucur auzindu-te a te lăuda cu starea sănătății, poftindu-ți din curată inimă bună voe și întreagă sănătate, de acum înainte încă întru mulți ani. O! de ți-ar fi lăsat Dumnezeu aceea soarte, ca nefiind necăjit și nedrept de toate părțile asupra, să rămâni aici între noi cununa noastră și mai de bună fericire vrednice bărbate! Dar mă tem că nici aceea înfiorată bucurie nu voi avea, să te văd despărțindu-te de această țară! — de noi cari fierbinte te iubim și cu inimile pretutindenea te petrecem. Mă tem ca nu cumva până la Iulie, pe când nădăjduiesc și eu gata să mă întorc la frații mei, să aud aceea de inima pătrunzătoare și de lacrimi aducătoare veste „s'au dus“. Deci precum din această cauză ași pofti să rămâni între noi, așa despre altă parte mă supăr, vazând că nu mai vine dela Viena ceva Rescript, bine știind câtă durere de inimă îți aduce întârzierea aceasta. Eu în toată săptămâna trec la Conziliu, dar în zădar că până acum încă nemic au sosit. Nu știu ce poate fi cauza amânării acestia; însă fii în redințat că cum voi înțelege ceva, de loc a te înștiința, cea mai mare datorință îmi voi ține. — Iartă-mă că până acum încă n'am putut face pas la Regheștratură pentru cele poftite, de vreme ce mai întâi și voi să mă pun în mai deplină cunoștință despre un modru mai bun, și la aceasta, ne'ntâlnindu-mă cu cunoscutul meu, n'am putut ajunge. — Dela Viena nu m'au sosit nemica! B(aronul) W(enkheim) în a 7-le sau a 8-le Februar au sosit de sus.

Cu acestea închinându-mă de sănătate fratelui Makiy și celorlalți ai noștri frați și îmbrătoșându-te cu dragoste fierbinte rămân credincios pretin

Th. Serb m. p.

în Peșta Februar 26-e '825.

Acad. Rom. Ms. 2439 f. 150.

CXXXVI.

Scrisoarea lui Theodor Serb către M. Nîcoară la Viena.

Peșta 1825 Aprilie 24

Mult iubite Domnule!

Cartea Domniei tale din a 16 acestii, cu mare bucurie am primit în a 20-e aceeași, înțelegând că cea dinainte a mea trimisă întru înțregimea sa ai căpătat-o. A bună samă cu puțin am slujit, ma fii credințat că din inimă curat frățească. Oh! de m'ar lăsa puterea; atunci m'ași putea arăta dragostea și mai în mare, ma aceea e foarte suptire, ce totuși pentru mine singur e de suferit. Mai tare cu mult mă doare inima, că Domnia Ta, cui largă dăruire s'ar fi căzut pentru râvna neamului, iubire de drept și trudire, ce nu le-ai cruțat, acum trebue ajutoriul altora să aștepți, încă așa-i soarta muritorilor! Nu cea cui se cuvine, ci cea cui se vine are, deci să fim mângăieți; o inimă dreaptă toate le plinește.

Dar la cele poftite să-ți răspund. De abia eri putui căpăta după urdinare recursul indorsat. A bună samă lucru de preț, a fi așteptat atâta după dânsul. Iată-i din cuvânt în cuvânt indorsata: 7943. Supplicansem ab infundato suo petito amoveri. Ex Consilio Regi Locumtenentialem Hungarico Budae die 28-a Martii '825 celebrato. Georgius Fekete m. p.

În terminul după Paști Tabla Septemvriale nu conșede, deci nici Bruswik până după Sf. Ștefan nu va apuca prezidiumul.

Din jos încă nu m'or scriat nimica, însă cum voi înțelege ceva ce voi socoti de lipsă a fi de a-ți scria de lociți voi face cunoscut.

Wenkheim s'au dus în zilele trecute la binele său. Instalația fi va fi la Iunie. Intimatul s'au spedit încă înainte de Paște cu vr'o 2-3 zile.

Fii sănătos că și eu sum bine sănătos

Theodor Serb m. p.

Acad. Rom, Ms. 2439 f. 151.

CXXXVII.

RELATAREA făcută de Andrei Maki, Administrator al bisericii ortodoxe din Ciaba, către Moise Nicoară, asupra interogatoriului luat mai multor parohi în chestiunea datoriilor „făcute în treaba cererii Episcopului de român“.

În șase zile Iunie s. n. a. c. fiind chemat D. Părintele Theodor Popovici Protopresbiter Chișineului, Șerban și J. Nicoară Petru, de împreună cu alți preoți dela Cinstita Deputație prin Varmegia Aradului orânduită, pentru datoriile făcute în treaba cererii Episcopului de român; pre hotărâta zi ne-am arătat înaintea Deputației, care au stat din Domnii Fö-biraele: Deseö Török, Marton și D. Assessor Hendrey carele au fost Prezesul numitei Deputații, eu din jos subscrisul, D. Namesnic Serb, Șerban, Gheorghie Țapoș și Boțco din Kișineu, cu J. Nicoară Petru din Jula.

Deci fiind noi toți de față, întru acest chip au început a cuvânta D. Hendrey: „Aici precum se vede sunt datorii multe făcute; acum cum le veți plăti? Cu a cui știre și putere le-ați făcut?“

Răspuns: „Cu știrea, învoirea și puterea Clerului și a poporului românesc din Diețeza aceasta“.

Deput.: „Bine, dară noi am cercat instrucțiunile și toate scrisorile aste și vedem că sunt mulți subscriși și pecete multe în ele; însă toate aste nimica însemnează alta, numai că voesc cu toții să aibă Vlădică de Român, dară de cheltuele nicăiri nu aflăm nici o pomană, să se fi legat ei undeva cum că vor sta cu toții și la cheltuele, și așa nu puteți sili pre nimeni să le plătească, numai le veți plăti voi cei ce ați luat banii“.

Răspuns: „Bine Cinst. Deputație, că de cheltuele nici o pomană nu se face în instrucțiunile aste, dară totuși pentru aceea, de oare ce ne-am învoit cu toții în cererea Episcopului de Român, și cu învoia tuturor din îngăduința și slobozenia Cinstitei Varmegii am și trimis Deputație la Înălțata Împărăție, ca să arate necazurile noastre, și strămbătățile ce ni se fac de Clerul cel mai mare sârbesc fiind, așa dară trebuie să stee și la cheltuele, că aceea se știe și au putut să știe fiește carele că Deputație fără de cheltuele nu au putut să se trimită“.

Deput.: „Noi am întreat pre mulți dintre preoți și protopopi, pre Gălșanu, Tot-Vărădanu, și Boroș-Sebeșanu și nici unul nu vrea să știe nimica de datoriile aste, și așa numai voi le veți plăti, și toți își rămâne culduși, dacă ați făcut un lucru fără de nici un cap“.

Răsp.: „Nu se pot tăgădui aceia ce sunt subscriși acolo; apoi Boroș-Sebeșanu vezi bine că poate zice, că nimica nu știe de lucrurile aste, că atunci încă nici n'au fost Protopop“.

* * *

Intru aceea iată că sosește și secretariul Mihochi, trimis fiind dela Deputație îndată cum am sosit noi acolo la Măria Sa, ca să trimită pe cineva despre partea sa, și intrând înlontru după făcuta închinăciune, zise: „Illustrissimus salutatus, et copia originalis M-Varadiensis non dum supervenit Karloviczis“. La care zise Hendrey: „Bene, alioquin nunc nihil possumus absolvere, quoniam Plenipotencia non sit, hic illa est apud Nyikora et ille non est hic, ille debet nunc currentari, et sic huc deferri. Ecce hic est tantum ista instructio: tamen scit legere Valachice — scio și zise Hendrey: „Aspiciat tantum, utrum non sint falsae istae subscriptiones, fors poterit aliquem ex praesentibus collaphisare verbis“, — care cercându-le Mihochi arată în vr'o două locuri tot a unuia mână la mai multe subscrieri și apoi s'au dus!

Deput.: „Câtu-i suma datoriilor preste tot?“

Răspuns: „Noi nu știm câtă-i suma; aceea știm ce am primit de pe aici, cari au trecut prin mânilor noastre, iară de altele, ce s'au făcut pre aindere, nu știm câte s'au făcut și câte sânt, pentru aceea ne rugăm să nu se cerce lucrul acesta, până nu va veni Nicoară cu plenipotenția, că din Plenipotenție se va vedea lucrul mai chiar, așijderea datoriile câte s'au făcut în Vienna el le știe.

Deput.: „Aștepta-vom noi și până atunci, dară nu știm cum va fi și atunci, că *acela-i un om cu gândul după ureche, nu lasă după nimene și va face și aci niște cuvinte prin care iarăși poate să pice în robie, sau în pedeapsă trupească*“, închide Hendrey către Nicoară Petru: „Magának kell tudni, mennyi adóságot tett a fia Bétsben!“ — Răspuns: „Bizony nem tudom tsak annyit emlekezek, hogy mondott egyszer, hogy valami 12 ezere felment vólna, de többet mondom egy Istenemre hogy semmit sem tudok. Elég rossz, akár milyen nagy, okos és tanult az en fiam, mégis Apja vagyok én annak mindenkor, felele Hendrey, [?] és számadásra húzom ötet — Te gaz fattya, gyere ide mutatd hól, mit 's mire költötél?..

Intre aceea dacă va și veni Nicoară, lesne poate el arăta, cât au cheltuit, dară nu-i destul aceea, ci trebuie să arate pre ce au cheltuit și se va judeca între atâta vreme că câtă cheltuială ar fi putut fi un om — dară destul că de nu va fi nici în plenipotenție pomenire despre cheltueli toți veți rămâne culduși, dacă v'ați ales pre un om bolând și ați lucrat bolânzește fără de nici un cap, apoi Vlădica încă nu vă ține nici o parte. Să fiți dată lucru vost la un agent, ați fi plătit 5—6 sute sau 1000 sau 2000 fl. și s'ar fi isprăvit lucrul vost, și nu v'ați fi băgat într'atâtea datorii și potce dară așa nu știu, cum va fi; vedea-vom dacă va veni Nicoară cu Plenipotenția aceea, cum sună!

Eu încă ași voi să nu pice lanțul la voi în grumazi, ci să plătiți toți de împreună, dară în zădar că acuma ceilalți preoți și pro-

topopi se trag toți înapoi, și așa rămân datoriile numai pre aceia ce au primit și au luat banii împrumut“.

Cum că aceste toate le-am auzit cu urechile mele și înaintea mea s'au grăit prin aceasta mărturisesc și cu subscrierea numelui meu întăresc.

în Ciaba 10-le Iunie '825.

1. Andrei Maki m. p.
Administratorul bisericii răsăritului din Csaba.

Pentru adevेरirea acestor ce aici sânt însemnate și eu mărturisesc.

Theodor Șerban paroh în Și-clău.

Așijderea și eu am fost de Față și am auzit aceste din sus puse întrebări de Slăv-Deputați cu care mărturisesc.

Pavel Boțco m. p. în Chișineu

Cum că cele rumânești sânt așa adeverez:

Ioan Șerban namesnic proto-presbiter Zărand m. p.

Acad. Rom. Ms. 2444, f. 194.

CXXXVIII.

Scrisoarea lui Andrei Maki din Csaba (Ciaba) către Moise Nicoară-

Mult Prețuite Domnule!

Pre 23-le a lunii aceștie a fost hotărîtă ziua dela Deputație ca să ne adunăm la Arad pentru cheltueele făcute în treaba cererii Episcopului de Român, și în 17-le Iulie s'au expedit Inștiințarea la toți aceia care au lăsat lui Arcoși să se cheme, și toți ne-am și ivit la Arad pre hotărîta zi afară de Fogărași din Jula, și Tapoș din Socodor, însă au fost mare scădere pentru că înștiințarea n'au putut să te ajungă pre Domnia Ta la Jula, și așa n'ai putut să fii de față, prin care gândesc că mult s'au stricat lucrul. Hendrey încă, zice: că el mai multe strânsuri nu va face, da și de deputația aceasta încă-

se va lăsa, dacă vei mai lucra așa cu el, pentru că zice: că întâia dată au trimis om la Domnia Ta să vii și să dai altan scrisorile și i-ai răspuns să-ți dee înscris ce are cu Domnia Ta, și el ca un Praeses și birău lucrului acestuia s'au plecat și ți-au trimis înscris, iară Domnia Ta nici nu te-ai milostivit a-i răspunde; mai în urmă încredințând lucrul fișcalului Arcoși, ai poftit să ne cheme pe noi cei ce eram de față, iară Domnia Ta n'ai venit de unde au judecat unii din cei chemați mai vârtos *Georgie Parohul din Cuvin cum că nu cutezi a veni*. Hendrey întru acesta chip au început a ne face lucrul cunoscut cum că Înălțata Împărăție nici de cum nu îngăduie să se arunce cheltuela pre neam adică pre sărăcime, numai de se va învoi cineva din bună voe ca să dee, iară a-l sili nu se poate, măcar că Deputația va ieși prin toate Districturile Solgăbirăiaturilor, și ceva trebuie ca să se învoiască și Comunitățile aste la plată, înt'alt chip ceia ce sunt subscrise în Instrucție și Plenipotenție singuri vor fi siliți a plăti datoriile făcute *vel secus tota res ad viam Juris relegabitur*. După aceasta cu mare poftă cere dela noi să-i dăm declarație înscris cum că noi ne învoim și spre plătirea datoriilor, precum ne-am învoit la numirea și trimiterea Deputației, și așa unul zicând una, altul alta, s'au mânat lucrul mai vârtos prin Cefanu dela Radna, Suciul dela Cuvin și Ioanovici dela Covăsinți, de nici unul n'au dat declarație cum că se învoește spre plătirea datoriilor a propoziție, până ce nu vei da întâi samă cu datoriile câte sunt de toate, și spre ce le-ai cheltuit. Multă necredință și puțin duh creștinesc am văzut a fi întru acești trei preoți, mai vârtos în Georgie Cuvinanul, și Cefanu Rădnanul, pre cari cu atâta mai puțin îi pot suferi cu cât mai adesea ori te-am auzit pe Domnia Ta pomenindu-i cu nume de oameni statornici, credincioși și de omenie, adevărat că aurul prin foc se lămurește, dară la unele cucurbete porcești de astea, și crastaveți ne'năcriți puțin poți să te încrezi.

Destul cum că acum așa au rămas lucrul, ca Domnia Ta să dai în samă câte cheltueli și spre ce le-ai făcut, de împreună cu Plenipotenția și alte scrisori ce se află la Domnia Ta, care se ating de lucrul acesta chemând înainte pe cine vei vrea din Preoți, ca să fie de față, căci Hendrey zice: că el mai mult nici va chema — Arcoși și le poate tâlcui mai pre larg, pentru că el încă au fost de față la tot lucrul.

Întru altele tot binele poftindu-ți rămân
Al Domniei-Tale

credincios prietin

Andrei Maky m. p.

în Ciaba 13/25 Iulie 1825

[adresa pe verso:]

De Csaba à Monsieur Mojsi Nicora à Jula.

Acad. Rom. Ms. 2444, f. 197—95 (în cirilice)

CXXXIX.

Samuil Vulcan către Moise Nicoară.

Iubite Frate!

La scrisoarea care mi-ai trimis-o în 23 a lunei acestia cu durere trebuie să-ți răspund, cum că în rândul banilor așa mă aflu de lipsit, și de neavut, cât necum două sute de florinți dar nici o sută sau mai puțin a-ți trimit, nu mă aflu a fi în stare. Inșă îți poftesc dela Domnul tot binele.

In Oradie 27 August 1825

Manu notus.

(pe dos) „1-a Septembrie percepi per Cornéli“ (M. N.)

(Adresa :)

Spectabili et Generoso Domino

Moysi Nicore Domino mihi observandsimois.

Aradini.

Acad. Rom. Ms. 2439, f. 274.

 CXL.

Memoriul adresat de Moise Nicoară către Sublima Poartă în anul 1847.

Depuis 22 années que je me trouve dans les Etats et sous l'égide de Sa Majesté le Sultan, et plus particulièrement depuis 21 années que j'ai passées pour la plupart à Constantinople mes malheurs et souffrances continuelms m'ont forcé malgré moi de molester sans cesse (tout le temps) la S. Porte, par une infinité de recours de différens sujets, comme le seul pouvoir où je trouvais une protection et dont je me promettais un changement désiré à mon sort (pour l'avenir). Sans aucune autre assistance, au contraire persécuté de toutes les manières (en secret et ouvertement) par ceux-mêmes, qui par devoir, auraient dû me protéger, je fus obligé de continuer sans interruption mes démarches auprès de la S. P. nonobstant que cela devait naturellement devenir à la longue fort importun me décréditer, me rendre peut être odieux, ou bien à quelques uns même suspect. Je sentais tous les inconvéniens de ma triste position sans pouvoir m'en donner raison de ce que je ne prenne aucun emploi et sans pouvoir en donner les explications aux autres sur les circonstan-

ces. Je demandais plusieurs fois la permission de pouvoir m'expliquer sur les antécédens, pour donner une juste idée des causes qui ont amené mon triste état et qui, pour des raisons d'une haute importance influent encore, par tous les moyens déshonorans, sur ma malheureuse situation, pour la rendre plus insupportable, afin de m'écraser totalement; car la malignité n'a point, depuis 30 ans, encore été assouvie.

L'ignorance totale des circonstances antérieures, ou bien des fausses informations suggérées à dessein et avec finesse, peuvent avoir contribué efficacement à la tendance de me tenir par des moyens cachés dans cet état. — Cette considération m'oblige enfin, *de rompre le silence que j'ai observé avec le plus grand scrupule pendant 22 années, et de porter à la connaissance de qui de compétence et de qui voudra s'y intéresser, des circonstances antérieurement arrivées, qui paraissent agir avec tout le poids de la puissance et avec la malveillance cachée, pour que je ne puisse nulle part trouver un abri pour m'assurer une subsistance par mon travail* (car la calomnie insidieuse paraît avoir prévenu, bouché les oreilles à mes sollicitations). — Je me sentirai heureux si la connaissance de ces circonstances et événemens peut contribuer à dissiper quelques doutes et quelques préoccupations des esprits, produits par des fausses informations, et faire connaître la pure et simple vérité et les causes vraies, qui ont motivé ma totale ruine morale, civile et politique, des causes, qui nonobstant tous les efforts qu'on se donne de les cacher, ou de figurer, subsistent encore, avec incomparablement plus de force que jamais.

Ce précis, sine ira et odio (: en tant qu'il me regarde personnellement :) *je le ferai avec l'exactitude la plus scrupuleuse et s'il en faut, avec la responsabilité de ma vie jusqu'à la moindre assertion y consignée ou reproduite*; ne m'attachant qu'aux circonstances les plus essentielles de ce qui s'est passé, et en les parcourant — quasi d'une époque à l'autre — avec la rapidité que les considérations exigées le demandent. Je laisserai à l'esprit impartial de faire les conclusions de cette simple exposition, de tirer ses conséquences des causes aux effets et de conclure des effets aux causes pour en former son jugement. Tout ce que j'y consignerai — quoique relativement ce n'est que bien peu de choses —, est basé sur des documents authentiques et sur la notoriété publique. Ce n'est point une exposition controuvéed ou fondée dans l'esprit de parti; ce sont des faits publics, constatés par d'innombrables actes de toutes les autorités au nom du souverain (: sans en excepter, pas même la signature de l'Empereur:) = Pendant le cours des dix années 1815—1825, et puis, après que je me fus expatrié, depuis 1825 jusqu'en 1838. Ce qui est arrivé depuis cette dernière année, m'est presque inconnu n'ayant aucun renseignement, par des personnes venant de là, depuis que j'ai quitté Bucarest.

Les Valaques, connus de nos jours comme les plus anciens habitants des provinces comprises jadis sous ce nom de la Dacie, occupent exclusivement de tout temps les frontières de l'est de l'Hongrie du côté de la Transylvanie et de la Valachie, Bucovine, Gallicie. Quant à la Transylvanie, on sait des actes publics diétals et statistiques que les Valaques à eux seuls y sont beaucoup plus nombreux que toutes les autres nations ensemble. *Mais cet exposé ne se rapporte essentiellement qu'aux Valaques de la Hongrie.*

Dès les siècles les plus reculés, du temps des rois nationaux de Hongrie, on a employé tous les moyens pour convertir les Valaques à la religion catholique (: plus connue dans le pays sous le nom de religion papiste :) (*: L'inscription autour de la Couronne de Hongrie a rendu de nos jours incontestable la vérité, que cette couronne provient de Constantinople :*). Surtout depuis la réformation on s'est empressé de les convertir tant au protestantisme qu'au catholicisme. Toutes les tentatives de les convertir, en général, échouèrent. On les soumit en partie aux surintendans protestants, en partie aux évêques catholiques dans toutes les affaires et l'administration de leur église. Par la force, les vexations et la séduction on est arrivé à faire beaucoup de prosélytes, même, quelques provinces entières, qui avec la religion ont changé après totalement la nationalité. Les écoles leur étaient interdites, il ne leur était pas permis d'apprendre quelque art ou métier, ils ne pouvaient pas être employés pas même à la cour de quelque noble pour des services manuels, sans changer de religion. (: Pour s'en faire une juste idée des temps antérieurs, voyez la supplique de la nation valaque adressés en 1791, à l'Empereur et à la diète de la Transylvanie imprimée par ordre et à la typographie du gouvernement:).

Il faut encore observer ici que les plus grands fardeaux en Transylvanie sont portés par le peuple valaque, quoiqu'il soit exclu de tous les avantages que la loi assure aux autres habitans; que les régimens du pays sont, à une très petite exception près, composés de Valaques; qu'à Hermanstadt pas même l'évêque orthodoxe ne peut avoir une maison à lui, d'autant moins un simple particulier valaque. Entre autres choses, j'ai mentionné ces circonstances, 1815—1816, à l'Empereur avec plusieurs observations par écrit. Au sujet de plusieurs semblables circonstances, il faut voir les articles de l'avant dernière diète de la Transylvanie en 1842, et la demande faite dans la même diète au nom du peuple valaque par l'entremise de ses évêques respectifs. On voit de la correspondance du prince régnant de la Transylvanie Bethlén (: dans les temps que les Turcs occupaient la basse Hongrie près de deux siècles :) tirée des archives, ouvrage imprimé entre 1817—1824, que toutes les troupes qui agissaient avec les Turcs contre l'Autriche, n'étaient composées que de Valaques.

Les Empereurs ou Archiducs d'Autriche, après s'être emparés de la couronne de Hongrie, occupèrent avec le temps la basse Hongrie et le Banat habité par les Valaques. *Les premières choses* (: savoir qui ont du rapport au sujet de cette exposition :) *qu'ils firent, sont :*

1. Les Serviens et les Bosniaques, qu'ils avaient, par des proclamations et des promesses continuelles, soulevés contre la domination de la Porte, passèrent *avec le patriarche Cernovics armés en Hongrie*, au nombre (on dit) de 40.000 familles, en 1690; et pour les services rendus on leur assigna des terres et leur conféra de grandes immunités. Dans ces privilèges, confirmés après par les autres empereurs successivement, le dit Patriarche est reconnu pour chef de tous les orthodoxes en Hongrie comme Archevêque et Métropolitain.

A la faveur de ces privilèges, et protégés par la cour, l'archevêque nomma des évêques serviens (ou même grecs) chez les Valaques qui furent délivrés de cette manière du joug ecclésiastique hongrois, c'est-à-dire du catholicisme et du calvinisme.

Le clergé supérieur servien s'empara de tous les postes importants de l'église, la langue servienne fut plus exclusivement usitée dans le culte, et, indépendamment, du manque des moyens chez les Valaques de s'instruire on tâcha par tous les moyens de les tenir dans l'ignorance et de les métamorphoser en serviens. Les Valaques n'avaient pas une école triviale même pour apprendre à lire, jusqu'à peu près sous le règne de Joseph II. Leur attachement aux Turcs, contre les Autrichiens pendant près de deux siècles que ceux-ci avaient occupé cette partie de la Hongrie, leur était devenu funeste, tandis que les Serviens jouissaient de tous les avantages que leurs derniers succès et que leur position leur procuraient.

2. Le gouvernement autrichien, pour former une ligne non interrompue avec les colonies allemandes — qui datent de quelques siècles, connus sous le nom de Saxons — en Transylvanie, fit venir dans les provinces occupées — nommément Banat — des colonies allemandes, de toutes les contrées de l'Allemagne¹⁾ à grands frais. On chassa les pauvres Valaques, anciens habitans, de leurs terres défrichées dans des terres incultes, pierreuses, montagneuses, marécageuses, stériles ou couvertes des bois, et on établit sur leurs terres les Colons Allemands où se formèrent d'innombrables Communes Allemandes, qui ne souffrent jamais pu'un seul Valaque puisse avoir une maison dans leurs enceintes. — Ils étaient donc chassés, poussés, opprimés et maltraités de toute part, et tout le bien qui s'insinuait devant eux à leur esprit, n'était qu'une leur apparente et trompeuse, sans trouver quelqu'assistance ou mériter quelqu'égard.

3. Les Hongrois, par la conversion des Valaques, soit à la re-

¹⁾ A ce sujet voir mes notes 1840 (M. N)

ligion catholique, soit au calvinisme, avaient toujours pour but le changement de nationalité immédiatement, car à vrai dire ils ne formaient qu'une partie minime (c'est-à-dire ce qui est proprement hongrois) des autres nations dans le pays. Les privilèges concédés par la Cour aux Serviens émigrés et leur influence, les déconcertaient beaucoup et croisaient leurs vues totalement. Et c'est justement ce que l'Autriche tâchait par tous les moyens, pour affermir sa nouvelle domination; son esprit de tout temps a été: *divide et impera!* Elle forma donc le projet, — moyen ferme conçu par la Cour pontificale et employé avec tant de succès, plus facile à réaliser, moins rebutant, et conduisant, indirectement, toujours et plus sûrement au même but, — de convertir les Valaques à l'église d'Occident par l'union. Ce moyen présentait en outre deux grands avantages; d'abord de déjouer les vues des Hongrois et d'arrêter leurs ultérieurs progrès sous ce rapport; en second lieu, d'affaiblir l'ascendant dont les Serviens, et surtout le clergé, savaient si merveilleusement tirer profit; ce qui n'échappa point au cabinet. Il avait devant ses yeux l'exemple des Russes, dits autrement Rousnyaques ou Routhens, en Hongrie le long des frontières de la Galicie, qui depuis plusieurs siècles étaient unis avec l'église de Rome.

Par conséquent, sous le règne de Marie Thérèse, on employa même la force pour la conversion à l'Union, en postant des militaires allemands, le sabre à la main devant les portes des églises, quand le peuple en sortait les jours de fêtes, afin de le faire passer à l'Union par la terreur. C'était dans les parties les plus septentrionales, vers la Galicie et la Boucovine, d'où un grand nombre, en abandonnant maison, biens foncier, mêmes nobilitaires ou féodaux, se sauva dans le midi du pays, depuis peu conquis sur les Turcs, où la religion était moins exposée, tant à cause de la nouvelle occupation, que (du clergé) des Serviens immigrés et armés, dont l'Autriche avait grandement besoin, et des privilèges concédés qui regardaient toute l'église orthodoxe.

Pour juger au juste sur les principes que le gouvernement autrichien, suivait dans ses démarches selon les diverses conjonctures du temps, et les différentes localités tantôt de concert avec le gouvernement proprement hongrois, et le gouvernement transylvain, où il ne se pouvait pas faire autrement, tantôt de sa propre autorité comme dans le Banat, etc., il suffira de reproduire ici quelques circonstances.

Dans la même époque que les privilèges mentionnés furent concédés aux Serviens et au dit Patriarche, en Transylvanie fut érigé un évêché valaque uni. Comme le gouvernement n'avait ici aucun intérêt à ménager comme avec les Serviens en Hongrie, que celui du catholicisme, il nomma pour la diocèse valaque contre toutes les insti-

tutions de l'Eglise latine, pour évêques et autres prélats, des Hongrois catholiques.

Même après que les Valaques, par des réclamations fondées obtinrent enfin un individu valaque pour évêque, il fut soumis en tout à l'autorité d'un moine catholique (si je me souviens bien) jésuite. L'évêque fit des démarches auprès de la Cour pontificale et ses protestations. Le gouvernement voulut le faire saisir; il s'évada et se sauva à Rome, où il finit sa vie, sans jamais pouvoir retourner dans la patrie. — Son nom était KLAIN.

Pour une telle et même raison, un de ses successeurs dans l'évêché, MAJOR, fut enfermé dans la forteresse de Munkats où il finit ses jours dans la prison.

Dans l'Hongrie septentrionale on montre encore des églises, que les derniers Valaques orthodoxes, réduits à un très petit nombre, ont vendues le siècle passé, pour des sommes très modiques, comme notamment SZIGETH, chef lieu du grand Comté Marmoros, la plus grande église qui existe encore, destinée à présent au culte calviniste a été vendue pour 800 florins.

Dans un village valaque, Glogovatz, tout près de la ville d'Arad, le seul où l'on avait établi des colonies allemandes sans en chasser les Valaques, les Allemands s'étant multipliés, les Valaques chicanés, opprimés, injurés et préjudiciés, dans toutes les affaires et intérêts de famille dans la commune, par les Allemands qui étaient fort protégés (ces mêmes Allemands dont la probité, la tolérance, équité, humanité et autres qualités sont tant vantées, et qui cependant sont les plus incompatibles avec toutes les créations du monde, lorsqu'ils peuvent le faire sans crainte et ont mis pied ferme quelque part) furent, à la fin du dernier siècle, obligés de se domicilier ailleurs. Réduits au petit nombre d'une trentaine de familles, ils cédèrent, à la fin du siècle dernier, pour quelque prix aux Allemands leurs maisons, leur église (cette dernière achetée pour le compte du gouvernement sert maintenant de magasin militaire). Leurs acres resteront au profit des Allemands.

Dans le Banat, à Oravitza, où le gouvernement autrichien a les mains plus libres, un certain *Iorgovici*, d'une famille très distinguée parmi les Valaques du Banat, pour les plaintes des Valaques qu'il avait (chargé par eux à cette fin) données par écrit contre l'oppression et les injustices, il fut mis en prison et aux fers, ce qui causa sa mort.

Le siècle passé on établit en Transylvanie sur les frontières de la Valachie des milices Valaques (Grainitzer) espèces de colonies militaires. On prit à beaucoup de Valaques les terres, les maisons etc. à la condition d'une indemnisation. Mais les pauvres furent frustrés dans leurs espérances. Voyant que toutes leurs réclamations restaient sans

aucun effet, ils chargèrent en 1807 un prothopresbyter, *Haines*, qui lui même était un des réclaman, de porter leur plainte devant l'Empereur. Après plusieurs recours sans aucun résultat, il reçut l'ordre péremptoire de la police de quitter aussitôt Vienne. Il mourut quelques années après, dans la misère à Hermanstadt, et les autres réclaman n'ont jamais obtenu quelque justice.

Jamais Valaque n'est allé porter ses plaintes au pied du Thrône à Vienne, soit dans sa propre cause soit dans celle de plusieurs, ou d'une commune, sans être après soumis à l'emprisonnement ou à des cruels châtimens corporels. (: Voyez à la fin les deux dernières diètes de la Hongrie et de la Transylvanie :). Pour trouver quelque remède contre des oppressions inhumaines et des injustices barbares trois pauvres valaques villageois de la Transylvanie (l'un instruit un peu dans sa langue) reconnus comme hommes de probité, furent envoyés en 1734 au nom de plusieurs communes à Vienne pour implorer la justice imperiale. Après des promesses, qu'on leur fit à Vienne, voulant retourner chez eux, sur les frontières du pays ils furent avertis qu'il y avait des ordres sévères de les faire, aussitôt, après leur retour, saisir, parcequ'ils s'étaient rendus à Vienne. — Ils retournèrent aussitôt de nouveau à Vienne, et après les assurances les plus positives ils retournèrent chez eux. Aussitôt, au marché de la plus proche ville, les autorités du pays veulent les saisir. Le peuple était en grande affluence, se soulève pour les défendre, et une émeute générale et terrible commence.

Alors la rage, la cruauté ne connût point de bornes contre les nobles et les employés, sans aucune distinction des bons et des méchants. La vengeance excitée et la fureur rendent l'homme la plus farouche des bêtes. Des voix des princes, des empereurs, — en passant sous silence d'autres innombrables grands personnages chez les nations les plus civilisées, en font le temoignage le plus triste.

Lorsque, mais bien tard, le gouvernement envoya le militaire, les révoltés avaient déjà franchi les frontières du pays vers la Hongrie, à ce qu'on dit, au nombre plus de 15 mille. On débitait que cette populace était conduite — en secret — par quelques Allemands qui ont trouvé les moyens de s'échapper après. Les grands et les nobles de la Transylvanie sont, sans exception, toujours de l'opinion, que ces trois Valaques : *Horé, Cloşca et Frunza*, qui bientôt après furent écartelés, fussent séduits et excités à Vienne à ce massacre et soulèvement contre les nobles et les employés, en général contre l'aristocratie du pays. *Relata refero*. Au reste, j'ignore tout cela ; mais ce que je puis affirmer avec la plus grande certitude morale, c'est que de semblables avances et même des propositions — indirectes — non pas manqués même de nos jours, ou dans les temps plus récents.

Ces pauvres Valaques étaient de toute part tellement opprimés,

injurés, méprisés, maltraités et foulés plus ignominieusement que les ilotes dans toute la Monarchie, par les Hongrois, les Saxons, les Allemands et les Serviens (connus sous le nom de Ratzen) qu'ils n'osaient pas même réclamer la justice, ou qu'ils devaient toujours y succomber et s'en repentir, si ce n'était dans des cas extrêmes. On était parvenu à la longue, à force de maltraitement et par la barbarie hongroise, à les avilir même dans leurs propres yeux, en leur ôtant jusqu'à la dernière lueur d'espérance d'un meilleur avenir. Et pourtant ce n'était point qu'il n'y est pas des Valaques distingués par leurs rangs, leurs talents, mérites et considération dans le pays ; mais c'est que tous ceux-ci devaient changer de religion et par conséquent de nation — pour pouvoir arriver à quelque chose. Et par la raison très naturelle à tous les prosélytes, pour se montrer plus attachés à leur nouveau culte et à la nouvelle nationalité acquise, ils étaient en effet devenus plus ennemis de leur propre nation que les autres nations même, pour se conformer à l'esprit inconciliable et fougeux de celles ci. Le plus fameux roi de son temps dans toute l'Europe *Mathias Corvinus*, s'en faisait honneur de se reconnaître publiquement pour descendant des Valaques. Tels sont outre beaucoup d'autres, les familles originairement valaques, qui existent encore, des comtes et des barons : *Iojika, Majlat, Lazar, Nalazi, Kendefi, Teleki et Banfi*. Il y a eu tant que je sache, de nos jours quatre généraux d'origine valaque dans l'armée. — Mais précisément ceux-ci se montraient, pour les raisons susdites, les plus acharnés opposans de cette pauvre et nombreuse nation si opprimée. Je m'en abstiens de reproduire ici des exemples les plus frappans.

A la suite des dites proclamations et des privilèges subséquentement concédés aux dits Patriarche et Serviens, l'affluence des émigrés aussi particulièrement prit un tel élan, que bientôt toutes les villes sur confins furent des sujets de la Turquie, auxquels on conféra des immunités et le droit de former dans leur sein des autorités civiles-administratives séparées, pour régler leurs affaires. Bientôt dans la moitié de la Hongrie, il n'y eût presque pas de villes et bourgs où ils ne se fussent pas établis Pesth et Vienne, entre autres, en donnent un exemple digne d'attention. Grecs, Bulgares, Arnauts, Serviens, Kuzovlaques, sous le nom géaérique quoique impropre de Razen compris, tous méritent une attention particulière „tant par“ leur position et leurs différentes relations, que par le rôle que l'Autriche paraît leur avoir destiné — pour en profiter et pour s'en servir comme d'un véhicule le plus sûr dans les desseins qu'elle nourrit depuis des siècles. On peut en dire autant des nombreux Arméniens, qui, comme Colonies arrivées de la Turquie, jouissent également des droits municipaux et administratifs dans 5 ou 6 villes, que le gouvernement leur a donné la permission de bâtir en Transylvanie ; surtout depuis qu'il

a fait transposer le couvent des Méchitaristes Arméniens de Venise à Vienne.

Ce clergé supérieur orthodoxe, composé donc des Serviens, etc. était devenu fastueux au dernier point, arrogant, dédaigneux, ambitieux, présomptif, excessivement orgueilleux, souvent d'une conduite scandaleuse, ennemi déclaré de la langue et de la nation valaque, exerçant une symonie exécrationnable, vivant de la rapine sur le pauvre clergé inférieur pour satisfaire à un luxe inconvenable et soutenir une luxurie suivie, faisant le peuple et le bas clergé par la superstition, ou plutôt par un esprit et un prestige démoniaque, se prosterner devant lui même quand il passait en voiture dans les rues, et, par haine pour la langue et la nation valaque, et par envie de détruire l'une et l'autre poussant sa rage jusqu'à faire jeter dans les cloaques les livres sacrés de l'église, imprimés dans la langue valaque. Le moindre sujet valaque était obligé de changer son nom national en servien avant d'être consacré. Il était impossible à un Valaque d'obtenir une prébende quelconque ou un prothopresbytériat, tant soit peu signifiant, d'autant moins encore dans les villes ou bourgs les plus importants. En un mot le clergé valaque — maltraité le plus inhumainement jusqu'à la barbarie — se trouvait attaché à une servitude pire et plus dégradante que celle des ilotes.

Plus le gouvernement s'empressait dans le Nord de propager, par tous les moyens, L'UNION, plus le clergé servien sévissait dans les parties méridionales contre les Valaques par son ascendant, par l'ignorance et la superstition, ce qui devait naturellement fournir à celui-là le plus grand véhicule et toute la facilité de réaliser ses vues poursuivies depuis tant de siècles.

Le gouvernement avait bientôt reconnu toute la portée de la suprématie ecclésiastique, et non moins civile et politique, qu'il avait conférée au clergé étranger servien sur les orthodoxes valaques. Mais il s'était quasi-lé des mains sous quelques rapports par les engagements contractés par les dits privilèges et aux habitans de la Turquie par les proclamations qui les avaient précédées. En attendant, il érigea un évêché uni à *Grand-Vardein*, au milieu d'un évêché orthodoxe vers le Nord, qu'il dota de grands domaines de l'Etat en 1770 environ et sur les débris duquel il devait s'agrandir.

Le premier évêque fut un négociant grec de la Turquie, qui avait failli. Il avait, pour toute commune, dans la ville de son siège une famille et la Diocèse n'était que nominale. Mais à la fin du siècle passé la Diocèse s'était énormément agrandie de sorte que vers le 1816—17, avec quelques communes qu'on lui incorpora d'une autre diocèse unie, elle comptait déjà environ 170 mille âmes. On n'a qu'à lire les schématismes pour voir ces progrès rapides, quoiqu'il n'y avait eu dans plusieurs communes que quelques individus, beaucoup

de fois un ou deux (seulement comme domestiques). Décrire toutes les trames ourdies avec tant de finesse, et exécutées encore avec plus de persévérance ou d'obstination, et avec la force que le pouvoir suprême prêtait à toutes ces entreprises, de la manière la plus prouvée, serait impossible et superflu.

Le gouvernement encouragé à présent, c'est-à-dire au commencement de ce siècle, par ces succès partiels, croyait que rien ne pouvait plus résister à réaliser ses vues d'une conversion générale des Valaques à l'Union, et qu'il devait moins user de ménagemens, d'autant plus que les moyens, depuis longtemps employés, sans cesse sous la main par toutes les branches de l'administration on pouvait plus sûrement les deployer à présent que la guerre, si longue et si désastreuse, avait un dénouement si éclatant et contre toutes les espérances, lequel promettait une paix générale et durable. Le but que l'on suivait depuis nombre de siècles et qu'on ne perdait jamais de vue, même à l'égard de la Turquie — (l'histoire et les données les plus positives ne laissent aucun doute sous ce rapport) paraissait de jour en jour approcher de sa réalisation. *C'est à cette époque que commencèrent les circonstances et les événemens qui vont être exposés ci-après qui forment essentiellement le sujet de cet exposé, et auxquels se rapportent mes malheurs causés et la triste position dans laquelle je me trouve depuis tant d'années.*

Ces prémisses, quoique fort générales et rétrécies, m'ont paru nécessaires pour mettre le lecteur à même de juger sur l'ensemble, dans tous ses rapports, de tout ce qui va être exposé depuis 1815 et qui me regarde plus particulièrement. J'exposerai les faits bref, autant que les circonstances les comportent; mais avec sincérité et candeur, et sans aucune réserve à quelqu'égard que ce soit, en laissant à la sagesse, à l'amour de la vérité, et à l'équité du lecteur d'en juger d'après sa conviction. Je dois préalablement observer encore, que tout ce que j'y vais rapporter, est pris de ma mémoire, dans laquelle les faits sont si fortement imprimés. Je ne possède qu'un très petit nombre de documens qui y ont du rapport; même ceux-ci je n'en fais qu'un très petit usage, dans quelques cas pour prouver mes assertions par quelques dates et citations, sans cependant repousser la responsabilité de tout ce qui y sera consigné.

Pour épargner au lecteur une lecture fastidieuse par une exposition trop chargée je comencrai ainsi ex abrupto, en me réservant de consigner quelques circonstances dans une annexe suivie des documens.

Né valaque orthodoxe non-uni en Hongrie (à Gyula, chef-lieu du comté Békes), à l'âge de 12 ans, à la fin de 1796 je fus pour la première fois éloigné de la maison paternelle, mon père m'amenant

dans différentes autres villes, où il y avait des gymnases, pour faire mes études, selon l'usage en latin, et pour apprendre en même temps d'autres langues usitées dans le pays, car je ne connaissais aucune autre que la langue valaque, ma langue maternelle. En 1802, 1803, 4, 5, 6, je suivis mes études académiques à l'université de Pesth et à l'Académie de Presbourg, et je fus le premier, de tous les Valaques en Hongrie, qui aie fini les cours académiques.

Animé du désir de choisir une des deux carrières : ou militaire, ou politique ou plutôt diplomatique, assitôt après les examens je me rendis, au mois d'Août 1806, à Vienne, et je fis mes démarches auprès du Comte Stadion, ministre des affaires étrangères, et auprès de *l'Archiduc Louis*, directeur des frontières, pour être reçu à *l'Institut des langues orientales*, afin d'apprendre la langue turque. Mon but était d'être employé après en Turquie (et de préférence en Valachie). Mes peines n'eurent aucun résultat. Sans guide, assistance et moyens, et délaissé à mes propres forces je dus renoncer à toute espérance à cet égard pour toujours. Cependant je restai jusqu'en 1806 à Vienne.

Une circonstance, grave à tous les égards pour moi, qu'une vilaine malignité a enfantée, et que la bassesse de caractère la plus indigne n'a pas rougi de faire accréditer chez de hauts fonctionnaires ici, savoir, que j'ai été agitateur, etc. me force à un détail minutieux à cette occasion, ce que je ne fais qu'à contrecœur et avec le plus grand regret. On jugera de cette calomnie sans la moindre hésitation, pour peu qu'on veuille se donner la peine de faire tant soit peu attention au cours de toute ma vie jusqu'à l'époque à laquelle on voudrait frauduleusement rapporter cette médisance si ingénieusement controuvée, uniquement pour cacher des infamies et détourner de soi, des injustices d'ailleurs trop notoires. Indépendamment de ma jeunesse, de mes occupations scholastiques, et de beaucoup de difficultés contre lesquelles j'avais à lutter, j'étais pendant les 7 dernières années de mes études si loin des lieux de ma naissance, que j'avais presque oublié ma langue. Depuis 1802 (à l'âge de 17 ans) je continuais mes études contre la volonté de mon père qui voulait que je restasse chez lui ; et pour cette raison je fus quasi déshérité. Sans moyens, sans aucun secours, aller faire mes études et vivre parmi des nations dont les langues m'étaient inconnues et en même temps gagner ma subsistance par des corrépétitions, il devient clair que je ne pouvais faire l'agitateur, quand même cela fut dans le plus noble dessein. Jusqu'à cette époque-là, je n'avais pas même eu, ni le temps, ni les moyens, ni l'occasion de me procurer les moindres notices historiques sur ma nation et moins encore de m'occuper avec la langue : deux principales sources de tout sentiment national. — Qu'à Vienne je ne pouvais non plus faire l'agitateur, il est encore plus évident ; lorsque je cherchai l'oc-

casus de pouvoir apprendre la langue turque, le bon sens me dit, que ce n'était pas assurément dans la vue d'une propagande chez mes compatriotes en Hongrie dont il s'agit ici. Je n'ai point suivi les avis de qui que ce soit dans cette démarche d'apprendre la langue turque, car je n'avais personne au monde pour me donner des conseils. *J'étais mon seul guide*, et le dessein que j'avais conçu, n'était que l'effet de ce que dit Cicerone: *bonus genius, quem instinctum appellare solemus*. Si j'étais plus muzelime que je ne le suis pas, je pouvais concilier cette thèse avec ma destinée en un pré

Au reste de ce qui va suivre dans cet exposé, fera voir au lecteur attentif et impartial, si jamais j'ai pu être agitateur, comment? où? et quand?

De retour donc, en 1808, de Vienne dans la ville natale (pour y rester ou m'établir la première fois depuis que je l'avais quittée dans mon enfance) je fus incessamment employé à la chancellerie du Comté par l'assemblée des Etats généraux, et en 1809 nommé par la même assemblée, lieutenant en premier dans la cavalerie insurrectionnelle du pays. Après la paix conclue, l'insurrection fut dissoute à la fin de la même année. L'assemblée générale du comté prit alors la résolution d'adresser, en ma faveur, à l'Empereur une demande afin que je fusse reçu dans les troupes régulières. Dans une audience extraordinaire, qu'en 1810 l'Empereur eût le grâce de m'accorder à Baaden, Sa Majesté me dit avec bonté: „demandez quelle autre place que vous voulez plutôt que dans le militaire; car il n'y aura de sitôt une guerre, et l'armée regorge d'officiers surnuméraires, de sorte que vous ne pourriez pas vous attendre à un avancement. Au reste, nous verrons, faites-moi voir vos papiers“.

La réponse du Conseil de la guerre en fut négative.

Je partis aussitôt pour la Valachie, sans même m'arrêter, dans mon passage, pour voir mes parens; et *je restai à Boucouresty jusqu'en 1815 à la fin du Mai*. Durant ce temps j'étais hors de toute communication avec quoi que ce soit en Autriche, et je n'avais absolument la moindre connaissance de tout ce qui se passait chez les Valaques, mes compatriotes. Mes parens même ne savaient pas, tout ce temps où j'étais, et si j'étais en vie.

Ma santé avait été pendant les deux dernières années à Bucarest tellement affaiblie par une grave maladie, que les suites ne laissèrent plus tard, et même à Vienne, l'espérance de pouvoir conserver ma vie (medici).

En 1815 je retournai de nouveau à Vienne, toujours dans le but d'entrer au service militaire. Ce fut encore inutilement; la seconde invasion avait déjà eu lieu en France. Mes parens et mes compatriotes, ne sachant point pendant les cinq années où j'étais et si j'étais en vie ou non, maintenant ayant appris que j'étais à Vienne, chargèrent

un employé, qui devait s'y rendre pour affaires, de me trouver, sans qu'il pût réussir. J'appris tout cela après son départ de Vienne. Ne pouvant réussir d'entrer au service militaire, comme après la bataille de *Waterloo* tout était fini, je résolus de retourner à Boucouresty; mais comme ma route n'était que d'une distance de quelques postes de mes parens, que je n'avais pas vu depuis 1810, je voulus les voir à présent, ce que j'avais négligé de faire dans mon voyage à Vienne, que les circonstances pressantes m'avaient nécessité d'accélerer. De Temesvar je pris la route pour Arad, et de là à Gyula, ce qui en tout n'est qu'une affaire d'une journée.¹⁾

Acad. Rom. Ms. 2437, f. 369—375.

CXLI.

Pour SON EXCELENCE MONSIEUR D'USTINOFF, envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire de Sa Majesté l'Empereur de Toutes les Russies près de la Sublime Porte, etc.

La bonté que Son Excellence Monsieur le Ministre plénipotentiaire de S. M. l'Empereur de Toutes les Russies près de la Sublime Porte m'a témoigné dans la réception de 6 Mai, et l'intérêt qu'elle a pris à ma position en m'assurant qu'elle voudra bien prendre des renseignemens sur les véritables causes que je ne puis trouver quelque emploi et une protection réelle ni chez la S. Porte, ni chez les Valaques, ni chez les Moldaves depuis tant d'années et qu'après tant de peine et de souffrances, m'ont déterminé à lui présenter un aperçu rapide de tout ce qui s'est passé avec moi et à mon égard, tant ici, qu'à Boucouresty, depuis 22 années. Quelques observations de S. Ex. faites le 18 Mai, et sa bienveillante assurance de s'intéresser à mon sort et de vouloir écrire à mon sujet à Boucouresty, m'obligent de porter à sa connaissance en substance des circonstances antérieurement arrivées, auxquelles se rattache mon état actuel, et qui paraissent visiblement influencer le plus sur ma malheureuse position et agir avec tout le poids de la puissance et de la malveillance pour que, dépourvu de toute assistance je ne puisse ni ici ni autre part trouver un abri pour m'assurer une subsistance convenable en me rendant utile. Quoique ces circonstances, considérées de différens points de vue non seulement personnels soient de nature à mériter à un haut degré l'attention du cabinet de St...

¹⁾ Manuscrisul se oprește aci (C. B)

Petersbourg, et que peut-être, elles sont déjà, en partie connues à Monsieur le Procureur du St. Synode, général aide-de-camp de l'Empereur, Comte Protassoff, de même qu'à Monsieur le Vice-Chancelier de l'Empire, Comte Nesselrode, j'espère néanmoins que Son Ex. le Ministre Impérial près de la S. Porte voudra bien leur donner quelque attention et pour apprécier au juste les motifs de la demande que j'ai eu l'honneur de lui adresser, comme valaque et comme orthodoxe à l'effet d'obtenir en cette qualité sa bienveillante protection, et pour dissiper quelques fausses opinions accréditées avec soin, qui paraissent avoir trouvé accès par des insinuations rusées et que la malignité, pour couvrir ses vues cachées a suggéré par rapport à moi, afin de préoccuper les esprits contre moi et de me couper toute voie de pouvoir faire connaître la vérité et les causes qui ont motivé ma totale ruine civile, morale et politique, et qui, nonobstant tous les efforts qu'on se donne de les cacher, subsistent encore, je puis l'assurer, avec incomparablement plus de force que jamais.

Né valaque orthodoxe en Hongrie (à Gyula, capitale du Comté Békés) je fus employé à la chancellerie et en 1809 nommé lieutenant en premier dans la Cavalerie insurrectionnelle du même Comté et arrivé en Valachie 1810 pour trouver un emploi au service de Russie je retournai en 1815 à Vienne pour entrer au service militaire.⁴⁾

Une affaire politico-civile-religieuse, commencée avant quelques années par l'influence et la direction secrète du gouvernement, et, pour ainsi dire, du parti catholique et uni, occasionna ma nomination de député au trône par le clergé, les nobles et le peuple valaque de la *Diocèse orthodoxe d'Arad*. On avait la confiance la plus illimitée en moi, que je veillerais à leurs intérêts et à ceux de la religion contre toutes les tentatives de leur porter quelque préjudice. Je les confirmai dans cette confiance par un serment.

Il s'agissait d'avoir pour le haut clergé des individus nationaux, distingués par leur conduite et principes de moralité, versés dans la langue valaque, familiers avec les moeurs, coutumes et besoins de la nation, et animés du zèle de la religion, de la culture de la nation et de son bien-être, comme les seuls moyens qui pouvaient lui procurer les avantages dont jouissent les autres peuples de la Monarchie, et empêcher les progrès irrésistibles de l'Union. Car une longue expérience avait malheureusement trop constaté que le haut clergé nonnational, c'est-à-dire illyrien autrement dit rasicien, traitait le clergé inférieur valaque en véritables esclaves ou pilotes, l'entravait de toutes les manières de s'instruire, haïssant sa langue jusqu'à jeter ses livres sacrés de l'église dans les cloaques, exerçait une symonie outrageante qui dépasse toute mesure et ima-

⁴⁾ Datele biografice anterioare lui 1815, rezumate aici în câteva rânduri, se găsesc descrise pe larg în memoriul precedent.

gination etc. des choses qui indépendamment des autres graves inconvéniens, favorisaient le prosélytisme à l'union avec l'église de Rome, soutenue et promise par le gouvernement si puissamment et avec tant de finesse depuis les siècles les plus reculés.

Une commission royale fut nommée en 1816 par l'Empereur pour faire une enquête. En peu de jours des griefs scandaleux jusqu'à l'exécration furent vérifiés. Pour des vues cachées, et par des raions spécieuses, la commission discontinua incessamment son enquête. Après une marque si éclatante d'attention de la part du Monarque pour la sollicitation des Valaques, à juste titre, ils s'attendaient à un heureux résultat qui remédierait à tous ces abus; mais le gouvernement n'avait pour but que de se frayer, par cette commission, un chemin plus sûr à une conversion générale des Valaques à l'union avec l'église occidentale, et par ce moyen de donner une impulsion et direction aux esprits, telle qu'ils croyaient plus favorable à ses vues soutenues et poursuivies, comme il vient d'être dit, depuis siècles, par tous les moyens désapprouvés par la morale et l'équité.

Ma mission parut (pt. duos annos) bientôt (comme les suites l'ont mis à l'évidence) gênante pour le gouvernement et être un obstacle à la réalisation de son but, ne pouvant sans aucun rapport trouver en moi l'instrument qu'il espérait et désirait. Il voulait agir immédiatement et par sa sale influence avec les Valaques, et donner à l'affaire la tendance qui devrait infailliblement le conduire à son but et les Valaques au précipice

En 1817 averti à Vienne, par le président de la Commission de me rendre à Arad, où l'enquête va recommencer bientôt, j'exposai à l'Empereur l'état de l'affaire, en déclarant que ma mission devant toucher à son terme avec la fin de l'enquête, il serait de toute nécessité qu'avant la clôture, la commission s'occupe de l'état des dettes qui avaient été contractées, avec l'autorisation préalable des autorités, dans cette affaire pour fournir les frais nécessaires; afin que des inconvéniens, qui pourraient en résulter pour les Valaques mes commettans, fussent prévenus, en y ajoutant d'autres observations. La réponse de Sa Majesté fut: *Geben Sie mir das zuschriftlich, und Ich versichere Sie, dass Ich keinen Misbrauch davon machen werde.*

(: Depuis le commencement de ma mission, tant en Hongrie qu'à Vienne, par différentes voies bien prononcées — j'avais été averti sans cesse avec empressement de m'adresser au prince Metternich et l'on s'empressait même de m'ouvrir le chemin (par des adresses à ses agents auliques à ses employés), le plus sûr. Différentes circonstances m'en avaient retenu; d'ailleurs mon affaire ne me paraissait être du ressort du Ministère des affaires externes. A présent, immédiatement, après l'audience chez l'Empereur je me présentai chez le prince:)

L'Empereur partit pour la Galicie et à la suite du recours que, par son ordre, je consignai dans le Cabinet avant son départ, je n'ai vu que tout le contraire des assurances que Sa Majesté m'avait faites.

D'abord la chancellerie aulique par un intimat adressé au sujet de mes recours, incessamment au Comté d'Arad — sans que j'en ai pu avoir connaissance — fit publier, que Sa Majesté a à coeur l'affaire des Valaques et qu'elle ordonnera toutes les mesures nécessaires pour aplanir aussi les difficultés par rapport aux dettes sans mon concours. *Sous la main on répandait chez les Valaques, que je ne m'occupe pas de leur affaire à Vienne, mais de mes propres intérêts etc. etc.*

En attendant, on me propose, au nom du gouvernement, par des agents et employés auliques de demander pour évêque un certain individu — (illyrien et archimandrite, assez connu par son érudition et plus encore par sa déclaration donnée par écrit, que si on le nomme évêque il passera avec toute la Diocèse à l'Union) avec l'assurance qu'aussitôt les dettes seront payés. Je les repoussai avec indignation, en déclarant que ce n'est pas mon affaire de demander un tel individu et que c'est lâche et indigne d'attenter de cette manière à mon caractère, voulant par une corruption détestable me rendre traître envers ma religion et ma nation.

Mon malheur dont je n'avais eu encore que des signes comme précurseurs, fut irrévocablement arrêté. Ma subsistance depuis longtemps déjà très difficile et seulement par des dettes contractées chez des amis, qui eux-mêmes n'ayant rien de superflu se trouvaient souvent dans l'indigence, commença à me devenir impossible. A la chancellerie aulique et au ministère de la police on blâmait mes commetans comme indignes de m'en occuper et de défendre leur cause, plutôt les abandonner et demander un emploi ; — et tout en voulant me consoler par l'assurance que le gouvernement connaissait mes mérites et qu'il y pensait, on me disait que c'est le grand inconvénient pour moi que je ne sais pas aux frais de qui je suis à Vienne. Je fus obligé pour me nourrir de mettre jusqu'à mon linge en gage. (Mon père avait fait encore des efforts). Aux commettans on tenait des propos de ne pas s'occuper plus de moi ; ce qui était pour des gens qui ne s'écartaient jamais de la volonté des autorités non seulement les décourager, mais aussi pour interdire tout-à fait indirectement même d'avoir des communications de correspondance avec moi. Ils commençaient déjà à tout craindre, mais la confiance générale n'était pas pour cela encore ébranlée.

Dans cet état de détresse, ma santé fut au dernier point et le médecin en chef de tous les hôpitaux militaires dans la monarchie, conseiller intime aulique, certifia par un attestat que je produisis

au cabinet qu'il n'y a plus de remède pour sauver ma vie dans cet état de choses, si ma position ne trouve pas un changement en quittant Vienne.

Sur ces entrefaites la commission, au lieu de se s'occuper de l'enquête des griefs et à constater les abus dans la diocèse, sur laquelle tous les esprits étaient tournés pour en voir le résultat désiré, profitant de mon absence, de l'espérance générale et de l'ignorance des commettans dans une affaire si délicate et se servant des moyens les plus honteux de séduction et de corruption chez quelques uns parmi les Valaques, demanda à un certain nombre de prêtres la déclaration par écrit (ils ne devaient qu'y apposer leur signature) „qu'ils consentent à l'acceptation du calendrier grégorien à la place du julien et à l'introduction des lettres latines dans les écoles et les livres au lieu des cyrilliques“, et en les assurant que c'est de mon avis pour le bien de la Nation. — Je n'appris toute cette trame qu'une année plus tard, après mon retour de Vienne.

L'Empereur de retour en automne du voyage qu'il avait fait dans la Galicie, la Transylvanie et le Banat, sur mes observations sur le résultat des paroles dans la dernière audience (: tandis qu'auparavant, toutes les fois que j'avais eu l'honneur d'être en audience, me parlait avec bienveillance et même avec une joie visible :) pour toute réponse m'adressa les paroles suivantes: „Qui vous a forcé de vous charger de cette affaire?“ — Personne, Sire! fallait-il que je fusse forcé, la justice que je réclame de Votre Majesté au nom de ceux qui ont eu la confiance de me charger de cette mission méritée moins l'attention de Votre Majesté?“

Se tournant et faisant quelques pas, les yeux fixés sur la terre me dit pensif et avec des paroles traînées: „*Savez-vous quoi? Je mettrai fin à cette affaire; je la trancherai d'un trait et tout d'un coup.*“ Comme vous voulez, Sire! depuis longtemps je ne demande mieux que de m'en démettre, mais honorablement.“

* * *

Après des souffrances et difficultés désespérantes enfin je quittai à peine en 1818 Vienne au printemps. Alors j'appris en partie seulement tout le machiavélisme déployé dans mon absence. (Telle était la crainte, que 2-3 personnes à peine osèrent me dire quelque chose en secret). De nombreux intimes suivirent incessamment de Vienne, portant que Sa Majesté, dans ses vues paternelles pour la prospérité de la Diocèse, aura soin que la demande des Valaques et l'enquête de la commission aient en son temps le résultat le plus satisfaisant, et qu'ils attendent avec calme et confiance sans plus s'aviser à moi, comme leur représentant et sans s'inquiéter des dettes en question, car Sa Majesté poursuivra que tout soit arrangé à leur contentement. Ces intimes conçus avec quelque finesse et ménage furent publiés avec d'autres détours et inter-

prétations par les fonctionnaires, dans les communes, et affichés aux portes des églises par ordre du consistoire de la Diocèse, régi déjà par un évêque du parti opposé — nommé provisoirement comme administrateur, qui au reste était né et propriétaire dans la Diocèse et reconnu comme le plus grand débauché.

Arrivé donc au milieu de mes commettans, je voulus leur rendre compte de tout ce qui les concernait, leur remettre les actes relatifs et restituer les documens et plein-pouvoir, dont j'avais été muni par devant les autorités, pour me remettre enfin de cette mission dont la responsabilité devait peser avec tant de poids sur mon âme. Les mêmes autorités m'interdirent positivement tout cela, et en même temps de m'occuper plus de cette affaire, ou d'avoir la moindre relation avec les commettans.

Les réclamations commencèrent bientôt, et malgré toutes les assurances au nom de l'Empereur réitérées des intimats, plusieurs Valaques furent condamnés à la saisie de leurs biens, sans aucun égard aux garanties et obligations solidaires des autres supérieurs du clergé qui les avaient chargés de lever les petites sommes, selon les cas du besoin. Ces sentences, ou plutôt décisions verbales s'exécutaient avec une précipitation qui ne leur laissait pas même le temps d'appeler. Ce n'est que par hasard et bien plus tard que j'apprenais quelque chose de tout ce qui se passait.

Je recourus à l'assemblée générale du Comté d'Arad plusieurs fois pour consigner les actes légalement. On ne voulut pas me donner une réponse par écrit, selon l'usage ; mais le Vice Comte (Vișe-ışpan) Bittó, me donna dans l'assemblée même, au nom de l'Université des états cette réponse de bouche : „Que si je veux demander la séparation de l'église et de la nation valaque du Métropolitain de Carloveț, ma demande sera prise en consideration — autrement non“. „Jamais“, fut ma réponse, „quoi qu'il en arrive“. Plus tard j'appris que dans deux autres Diocèses on agitait sous la main, par différens moyens de séduction de faire adresser à l'Empereur une pétition dans le même sens.

Voyant cet état de choses et le danger qui devait s'en suivre, au mois de Novembre (: si ma mémoire ne me trompe pas :) je donnai une protestation motivée : „essentiellement en ce qui suit : Contre toutes les tentatives de porter quelque changement au calendrier julien dans l'église orthodoxe ; d'introduire les lettres latines à la place des cyrilliques ; et d'introduire quelque innovation que ce fut, que pourrait porter atteinte à la religion orthodoxe non-unie et préjudicier aux privilèges assurés à l'église orthodoxe en Hongrie.

Obligé de rester ainsi en suspens entre deux maux qui me menaçaient, sans pouvoir chercher quelque part un abri et ma subsistance, et sans savoir qu'est ce qu'on voulait de moi, je devais subir

de nouvelles injurmes. On commença (en 1819) à flétrir mon nom de toutes les manières, et de se déchaîner contre moi dans des expressions les plus virulentes et infâmantes aussi dans les autres diocèses par des circulaires publiées et affichées, (à Arad ante oculos Eppi). C'était m'assassiner moralement, civilement et politiquement. Je fus obligé de distraire de mes livres et tout le peu que je possédais pour subvenir à quelques besoins seulement. Je fus menacé et maltraité à dessein publiquement par des employés sans jamais leur donner le moindre sujet. Par de telles menaces en public, faites par des employés, j'appris qu'il y avait des ordres secrets du gouvernement à mon rapport; apparemment pour sévir? encore plus cruellement contre moi. Je souffrais au plus haut degré; mais ma conscience et ma conduite étaient tranquilles (tous mes recours inutiles).

Dans cette triste situation et des conjonctures sans aucune perspective en 1819 le 15 Août je m'adressais à l'Empereur par un nouveau (pro memoria) recours (: en 11 feuilles le plus grand format sans aucune marge :) en demandant la permission de sortir de ses états, vu que depuis si longtemps étant exclu de sa justice, et ne trouvant aucune sûreté ni réelle ni personnelle etc. dans ces états et sous sa domination, je doive me considérer de fait aussi délié par Sa Majesté de toutes les obligations souditales envers sa personne. Voici le commencement textuel de ce recours ou memorandum :

„Iam secundus annus praeterlapsus est, a quo Vestrae Majestatis tyrannica agendi ratione et nefaria injustitia, dies vitae mihi odio redditi fuissent.....

„Judicet Deus Divus quem nihil latere potest, judicet mundus universus justi ac veri amans, an, omnibus in rationem sumptis dammandus sim quod Vestrae Maiestatis haec scribam.“¹⁾

Après avoir exposé les circonstances en détail, je dis que si ce n'est pas de la volonté de Sa Majesté que cette injustice émane, qu'elle fasse chercher quelles sont les autorités, qui sont ceux qui abusent tellement du nom impérial et du pouvoir capital; si je suis coupable en quoi que ce soit et que je réponde de ma vie de tout ce que j'ai avancé dans le memorandum; que je pourrais trouver les moyens de quitter ses états, mais que je veux les quitter en homme d'honneur et pourvu des documens publiés.

Vers la fin d'Octobre, pour des causes à propos et finement occasionnées et suggérées et par des moyens au préalable préparés (: voyez les menaces :) meurtri de 17 blessures (: une, quelques lignes seulement avant à la tempe, et, d'après ce visum repertum, j'étais perdu :) et contusions je fus mis en prison et dans les chaînes. Sept commissions eurent lieu pendant deux années. La première composée

¹⁾ Expédié par la poste d'Arad N-o 811, le 18 Août 1819 — Reçu à Vienne au Cabinet le 23 Août N-o 6. (M. N.)

de 12 individus, dont 3 médecins tous employés, l'un de la forteresse (Staarbes Artz). On m'interrogea si j'ai écrit le memorandum dans un état calme, de colère ou dans un accès de rêverie. — „Je l'ai écrit“, fut ma réponse, „avec le plus grand calme, la plus grande réflexion et la plus ferme conviction après une mûre délibération.“

— „Voulez-vous révoquer ce que vous avez déclaré!?“

— „Je ne révoquerai jamais un seul mot, pas même au dernier moment de ma vie; qu'on me traduise devant un jugement.“

Tout se réduit là, et jamais un juge, ni avocat, ni procureur ou quelque autre magistrat n'est venu me faire la moindre question ou me voir.

En 1820, à la fin d'Août, ou au commencement de Septembre, vint le procureur pour la première fois et me lit en balbutiant quelques mots d'un morceau de papier, en me disant *que je doive être transporté dans le Comté de Békes*, comme celui de ma naissance. Il ne voulut m'en donner copie. Tout était préparé pour me faire transporter à l'instant.

Arrivé dans le Comté de Békes, d'abord on m'ôta les chaînes et ensuite je fus conduit devant un Comité composé des premiers magistrats du Comté (: tant civils — politiques et judiciaires:). Le Président me dit que le gouvernement, vu mon état de délire à quelques sujets — voulant me faire transporter à Vienne, sur le rapport du Comté, que mon père (: il était présent:) ait sollicité — veut me nourrir chez lui, pour cette raison, par ordre du gouvernement, on m'a fait transporter d'Arad, afin de lui être transmis...

Alors je protestai contre l'assertion pretextée sur mon délire, comme contre un assassinat moral, et disant que j'ai trop de vénération et d'amour filial pour mon père que de pouvoir consentir à attirer sur lui (: qui nourrit plus de 50 personnes, dont la plupart sont des pères de famille :) une responsabilité dans une affaire qui, d'ailleurs sous beaucoup de rapports est au-dessus de sa portée: en ajoutant: „Au reste, Messieurs, vous savez bien qu'à l'âge de 17 ans je me suis émancipé totalement de la tutelle paternelle, que contre sa résistance désespérée — presque jusqu'à me déshériter — et sans le moindre secours de sa part j'ai suivi le reste de mes études académiques; que, contre sa volonté la plus prononcée j'ai voyagé et même que j'ai été employé dans ma jeunesse par vous à la Chancellerie et puis nommé officier dans l'insurrection; à présent vous voulez me mettre dans sa captivité et le rendre mon geôlier? Si je suis libre, je vais l'être entièrement; si non, jugez moi“. „Qui peut vous juger“ — fut la réponse — „et comment voulez-vous qu'on vous juge lorsque vous avez tout démontré?“ (On s'efforça de m'irriter). Le Comité était composé du Vice-Comte, du procureur-

et du plus âgé des assesseurs. Aucun jugement soit criminel, soit civil ne peut avoir lieu sans les magistrats. Le premier Viçe ispan restait tout près, à deux pas dans une chambre contiguë à la porte entre-ouverte.

Je fuit conduit dans la prison et enfermé avec les brigands, assassins, incendiaires.

Voyant ma vie menacée, outre les souffrances physiques d'un assassinat moral dans mon honneur et l'opinion publique pour tout l'avenir, je commençai à m'adresser à l'assemblée générale du Comté, et à exposer toutes les injustices qu'on m'avait faites et qu'on me faisait sans cesse. Pour moi tout était déjà égal. Dans cette exposition je déclarai le roi (: Je ne fais que reproduire ici sincèrement ce qui s'est passé; les documens authentiques existent encore, comme on le verra à la suite :) chef des brigands, des sc'érats, des assassins, des H... et de toutes les impostures, jusqu'à ce que je serai entendu et qu'on fera instruire mon procès, quelqu'en soit le résultat et mon sort, si je suis coupable. Le Cabinet, la chancellerie aulique, les ministères de police, de guerre et de l'extérieur, le Conseil de Bude, et les deux Comtés d'Arad et de Békes, y furent compris comme complices, de toutes les cruautés, envers moi, en déclarant qu'éloignées de la voie de la justice, de la vérité et de tous les sentimens de religion d'humanité et d'honneur, ces hautes autorités se sont véritablement éloignées de la raison et que par conséquent elle sont dans un état de délire et démence au plus haut degré.

* * *

Après une année, à la fin d'Août, en 1821, je fus élargi par une simple annonce verbale que je suis libre. Le Palatin, dans un village à une distance d'une demie heure, ne voulut pas me recevoir, en me faisant dire par son conseiller Comte Pálfi qu'il me recevra à Buda.(!)

Tous les recours, adresses, lettres de cette dernière année de ma captivité, que j'avais adressés aux autorités, je les adjoignis, comme acclus? à un promemoria général et détaillé que j'envoyai peu après à l'Empereur, en renouvelant ma demande de quitter ses États.

Réduit à une telle misère que je passais de mois entiers au pain sec, souvent n'ayant pour toute nourriture que des croûtes de pain destinées à être jetées, ou pour les chiens, et plusieurs fois sans mettre dans ma bouche la moindre chose du monde pendant quatre jours de suite; déchaussé, n'ayant, pour tout habit qu'une pelice de peau de mouton usée et pelée pour couvrir ma nudité, laquelle semblait plutôt à un vêtement de hottentôt ou d'un esquimaux; évité de tous, affronté, maltraité et flétri partout, ainsi je passai jusqu'au mois de Mai en 1824. Alors je fus averti qu'un intime (cela équivaut au nom d'Oucase) de l'Empereur est arrivé à mon sujet, portant que le Comté de Békes, après un examen rigoureux de toutes les circonstances,

donne son opinion s'il y a des motifs graves et suffisans pour me refuser l'expatriation, ou bien si l'on peut sans aucun inconvénient me donner la permission de sortir du pays.

* * *

(: Pour mieux expliquer ma position dans ces divers rapports, il faut que je fasse ici les observations suivantes :

Quant à l'union des Valaques à l'église de Rome, les vues et intérêts du Cabinet, ou s'il est permis de s'exprimer ainsi, des deux gouvernemens, savoir Autrichien et Hongrois, sont en tout d'accord ; mais par les suites que chacune des deux parties s'en promet ? sous le rapport politique, ils diffèrent essentiellement et sont dans une continuelle opposition, comme les deux nations, pour ainsi dire, allemande et hongroise, sont de tout temps dans une continuelle rivalité ; on pourrait dire presque inimitié nationale et politique.

Les Autrichiens me considéraient comme du parti hongrois, les Hongrois par contre, croyaient que je suis tout à fait autrichien Étrange conjoncture ! qui me rendait, sinon odieux, du moins suspect aux uns et aux autres, excepté mon adhésion inébranlable à ma religion et à ma nation. La cause en était, du moins je le crois fermement, mon amour pour la vérité et la justice, mon impartialité et puis ma droiture et ma sincérité, qui ne me laissèrent jamais voir les choses par les couleurs d'un prisme qu'un parti s'empressait de jeter sur l'autre. C'en était assez pour avoir des ennemis puissants. (: Je n'ai jamais été infatigé soit pour ou contre une nation, soit pour ou contre une religion . . .)

Le haut clergé illyrien dans son aveuglement par l'ambition et l'intérêt, sans approfondir la vérité, ne voyait en moi qu'un instrument pour la conversion des Valaques à l'Union. Et par opposé, le clergé uni, conjointement avec le catholique, me regardait (suivant l'énonciation d'un évêque avec fureur :) comme son plus implacable ennemi. Il est donc évident que ces deux partis ne m'étaient plus favorables que les deux antérieurs et, que de la sorte, je ne pouvais m'attendre à une justice et protection qu'à celle de Dieu ! ¹⁾

L'administrateur de la diocèse, débauché, accoutumé de sa jeunesse au luxe et plongé dans la luxure, commettait tous les excès sans aucune réserve. Il abusait plus de son pouvoir, faisait plus d'exaction et exerçait une plus grande symonie qu'aucun de ses prédécesseurs. Le gouvernement ne désirait mieux que cela dans l'intérêt de ses vues. Mais le peuple et le clergé valaques en souffraient. Plusieurs d'entre eux qui n'avaient pas été encore soumis à un séquestre pour les dites dettes, furent vexés par toutes les chicanes dans leurs procès.

¹⁾ M. Nicoară înseamnă următoarele pe margine: Je n'ai pas eu plus grand ennemi au monde que vous : c'est vous qui me tuez. Vulcan tu es Inimicus.

A Arad, chef-lieu de la Diocèse et du Comté de ce nom (: dans lequel à l'exception de 5—6 villages, il n'y avait alors que des communes valaques :) où toutes les administrations sont concentrées, civile, politique, judiciaire, ecclésiastique, militaire, caméristique (: des domaines de la Couronne :), est le grand dépôt desel qu'on fait transporter sur un fleuve tout l'été de la Transylvanie par des Valaques ; outre cela, où de grands marchés hebdomadaires se tiennent sur les confins immédiats du Banat ; à Arad, dis je, ma détention devait naturellement être un objet d'attention. C'est la raison pour laquelle je devais être transporté d'Arad. Mais où ? pour une seconde raison on voulut que je sois transporté à Vienne. Cela n'arrangeait point le gouvernement, proprement dit, hongrois, pour une troisième raison. La conclusion avec mon père s'en suit d'elle même.

On ne pouvait pas me juger, et on voulut me tuer par la misère, m'assassiner moralement dans l'opinion publique, ou me forcer à ce qu'on voulait. On a abusé des Valaques ! mais Dieu fait connaître la vérité à l'esprit par sa lumière céleste, et fait parler la justice et l'injustice aux coeurs. Vox, populi, vox Dei.

Non la compassion, ni l'amour pour l'équité ont été le motif de me laisser sortir plus tard de la Monarchie. De plusieurs alternatives, celle de m'accorder la permission a paru la plus convenable, pour pouvoir agir plus sûrement sur l'esprit des Valaques par mon éloignement, sans cependant se désister à influencer avec la même obstination en secret sur mon malheur aussi hors de la Monarchie, afin de me prouver l'impossibilité du salut hors du catholicisme autrichien, même autre part, et sans compromettre la justice et la douceur tant vantées du gouvernement autrichien. *Cette solution fut réservée à Monsieur Metternich*, dont la puissance — peut-être, n'est pas paralysée comme en Hongrie.

Le lendemain, le concierge, accompagné de 3—4 gendarmes, vint me trouver, en me disant que je devais le suivre à la préfecture (: Comitatus Haus :) Quelques esprits indignés étaient prêts à tomber sur cette escorte. Je leur dis d'être tranquilles. Conduit à la préfecture on me dit qu'on a ordre de me mettre en prison. Je fus mis dans un chacot à moitié souterrain, d'où l'on ne voit jamais le soleil, sans jamais voir un fonctionnaire pour me dire au moins les motifs de cette incarcération.

Entre les Valaques, dont les procès à cause des dettes étaient encore pendants, mon père était intéressé pour des sommes les plus considérables. Il ne me parlait jamais de ses affaires pour ne pas aigrir mon coeur davantage, — mais je m'apercevais par ses continues courses d'un Comté à l'autre dans ce procès, qui depuis plusieurs années se poursuivait dans deux Comtés — et par quelques considérations sinistres, ses affaires domestiques, ou d'économie, eta-

ient dans pleine décadence. Alors il résolut d'aller avec mon oncle maternel (Șerban) (: qui se trouvait dans un semblable état à cause des dites dettes dans cette affaire :) à Vienne, pour solliciter immédiatement auprès de l'Empereur la prise en considération de l'injustice qu'on faisait aux Valaques dans cette affaire. Leur supplice n'a jamais eu quelque effet. Un intime de ma jeunesse, conseiller à Vienne, s'intéressant à mon sort, prit la résolution de se joindre à eux, pour plaider dans l'audience en ma faveur.

Le Comté reçût plusieurs autres intimes, afin d'accélérer le rapport relativement à mon expatriation. Enfin l'assemblée générale donna son rapport et son opinion, qu'après toutes les recherches faites il n'y a aucun motif de me refuser l'expatriation, et que, au contraire, elle prie aussi Son Altesse le Palatin d'appuyer cette opinion auprès de Sa Majesté

A la fin du mois de Novembre je fus mis en liberté de la même manière que j'avais été emprisonné, c'est-à-dire par un seul mot que je suis libre. Je demandai copie des actes intimes, rapports etc. à mon sujet. Après des difficultés on m'en donna quelques uns; du Comté d'Arad je ne pus obtenir aucun.

Voyant que sous le rapport et l'opinion du Comté ne s'en suivait aucun résultat, et que je ne pouvais nullement plus compter ni sur les paroles, ni sur les écrits, soit des autorités, soit du gouvernement, je m'empressai d'avoir un passeport pour Vienne. On me donna un billet de 3—4 lignes jusqu'à Pesth, devant me servir de passeport.

En 1825 donc, à la fin de Février, je me mis en route à pied dans ma pelisse — (: Un jeune, brave à tous les égards, mais malheureux, comme nous le verrons dans la suite, pour m'adoucir les premières fatigues du premier jour, par son aimable conversation, m'accompagna — son nom était *Machi* fondateur d'une paroisse orthodoxe :). A Pesth on me donna un passeport en règle pour Vienne. Je le possède encore, visé par la Chancellerie aulique et la Police. Après des peines j'arrivai à Vienne le 24 ou 25 Mars (: fête de l'Annonciation chez les Occidentaux :). À peine me traînant à cause de la fièvre et des fatigues, je vais tout droit sans m'arrêter au ministère de la police, me fais annoncer au comte Sedelnitzki, qui devait sortir (: il était midi et quart :) m'adresse au conseiller Brauhk. Les premières paroles de celui ci qui était en stupeur, furent: „Um Gottes Willen! Sind Sie reves bei Leben?“ — On me délivra un billet de permanence pour 24 heures (: sans pouvoir trouver un abri, pour reposer mon corps affaîsé et exténué, tout en offrant d'avance le paiement pour une nuit :) et ainsi de suite, jusqu'à ce qu'il fut signé pour un temps indéfini.

Dans la semaine prochaine comme celle de la Passion, il n'y

avait pas d'audience, et le troisième jour de Pâques l'Empereur partit pour l'Italie, et l'Archiduc Louis, son remplaçant, ne voulût point me recevoir dans mon costume de hottentôt. On me dit au Cabinet qu'on me fera donner des habits — et qu'alors j'aurai une audience. Ma réponse fut: — „Je ne suis pas venu ici pour demander grâce, pardon ou aumône à Votre Empereur, mais pour sortir de ses États où chaque coin est pour moi l'image de l'enfer et de la plus cruelle injustice. Ma misère blesse sa vue; mais il ne doit pas rougir de me voir dans cet état dans lequel son injustice inhumaine m'a placé. Moi je n'en rougis point. Dites lui que sa demande inscrite sur les portes de Vienne (: *Justitia regnorum fundamentum* :) est la plus insultante ironie faite à la justice. Je consignai ma requête, adressée à l'Empereur, qu'on me dit quelques jours après de chercher à la Chambre Aulique d'Hongrie.

Là, le Prince Kohári, grand-chancelier, s'adressa au conseiller aulique, Comte Esterházi, rapporteur dans mon affaire. Honteux et embarrassé, celui-ci me dit que décision sur ma dernière requête était déjà à l'expéditeurat savoir, de remettre les actes et pleinpouvoirs; que la chancellerie connaissait toute l'injustice qui m'avait été faite, et que tous les rapports sur moi ne sont que des calomnies; mais qu'aussitôt que j'aurai consigné mes actes, j'aurai la permission d'émigrer. Confondu et rougissant sur mes observations, il me dit qu'il y aura une commission afin de consigner ces actes. Puis après, il me dit d'aller trouver l'agent aulique (Schok) pour les pauvres, chez qui je trouverai mon pro-memoria adressé à l'Empereur (: 1821 après ma première captivité :). En effet il me fut restitué avec tous les acclus, souligné de rouge et de noir, à ce qu'il paraît selon les différentes vues des différens raports.

Je vis après le Vice Chancelier, Comte Almási. Stupéfait, pâle das un serrement de coeur et troublé (: l'enfer et les furies de Cicéron :) me dit avec grand embarras: „Je sais bien combien on a été injuste avec vous; mais que voulez-vous? c'est l'Empereur qui vous a fait tout cela; voulez-vous lui faire la guerre?“

Au ministère de la police à la place du Conseiller Braulik qui était malade, le conseiller Schosulein me fit par écrit mes interrogations et coucha sur papier mes réponses au sujet de mon émigration, car il ne s'agissait pas d'autre chose. Il me donna l'assurance que ma demande me sera accordée.

Le 8—9 Mai je quittai Vienne. Arrivé à Gyula, dans ma ville natale, dans l'assemblée du Comté de Békes je demandai mon passeport pour jamais, qui me fut aussitôt accordé avec cette observation du suprême Comte (Obergespann) Lanzi: „Vous quittez votre pays-mais vous n'en trouverez nulle part un meilleur“. La ville m'en délivra aussi un, et je partis pour Arad à l'effet de consigner les actes

à mes commettans. Mais par des subterfuges et des raisons controuvées on différa de jour en jour. Enfin, pour le 15 Août furent les Valaques convoqués. (: Wenkheim installatus Alluta :). L'assemblée générale du Comté nomma une Commission de plusieurs Magistrats, devant laquelle comparurent environ 80 de mes commettans, tant nobles que bourgeois et du clergé, outre d'autres personnes qui n'étaient pas intéressées dans l'affaire. Je leur adressai ces paroles : „Messieurs, malgré tous mes efforts et votre désir de vous rendre compte de la mission dont vous m'avez chargé et de vous remettre les documens concernants, je n'ai pas pu réussir depuis tant d'années, comme vous le savez. Maintenant j'ai ordre de vous les consigner, et, comme vous en avez été prévenus officiellement, vous avez la commission nommée pour cet effet. Vous m'avez confié ces documens en me chargeant de la mission de votre mandataire, c'est à vous que je dois les rendre ; les voilà, *Messieurs, vous en aurez grand besoin un jour !*” . . . Pas un n'ouvrit la bouche pour répondre. Un morne silence régnait dans la salle, et quelque chose de sombre paraissait préoccuper les esprits. La commission observait le même silence. Je répétau une seconde et une troisième fois les mêmes paroles, en ajoutant : „Vous ne répondez rien? . . . Eh bien, je les consignerai à la commission, mais faites bien attention, il viendra un jour que vous vous en repentirez”. . . Alors je les consignai pièce par pièce à la commission, suivant la note que je tennais dans la main. Sur ma demande, cette note, accusant la consignation de toutes les pièces qui y étaient marquées, fut signée par un des membres de la commission, après des tergiversations.

La commission, de concert avec les commettans, fixa un autre terme pour se rassembler de nouveau, après 8 jours, au sujet de l'état des dettes et de quelques autres circonstances, sur lesquelles je devais donner quelques éclaircissemens par un aperçu général. À cette occasion des paroles peu modérées montraient un mécontentement bien prononcé et une vive émotion dans les esprits. Mais on eut tant d'humanité envers moi, que sur ma prière aussitôt ils se calmèrent. La commission dissoute, les uns craignaient apparemment de contrevenir aux ordres, en venant me trouver dans la cabane où j'étais logé, me dirent leur adieu dans la cour ; d'autres cachant leur larmes pour ne pas se rendre criminels, me demandèrent dans quel pays je me retirerais. Il n'y avait que 10, tout au plus 15, que je connaissais d'entre eux, les autres je ne les avais pas même vu auparavant.

La commission fit son rapport à l'Assemblée générale. Sur quoi le lendemain je demandais mon passeport pour l'étranger. La réponse fut que cela dépend de la Chancellerie sulique (: Des personnes à même de le savoir, différentes autorités, m'avaient averti que, malgré toutes les promesses et par écrit et par voix, il était positivement arrêté de ne pas me laisser sortir du pays :). Je priai donc l'assem-

blée d'écrire à la Chancellerie. On déclina, on détourna la question. Alors je déclarai que je serai obligé de partir comme je pourrai. „Allez où vous voulez !“ fut la réponse brusque du président.

Je fis donc viser les passeports que j'avais (: l'un de Pesth, visé à Vienne par la Chancellerie aulique et par la police; l'autre du Comté de Békes :) pour les bains d'Hercule (ou Mehadia) dans le Banat de Temes, et je partis le 8 Septembre — avec l'architecte du gouvernement qui y dirigeait la construction des nouvelles bâtisses. Je pris mes documens les plus nécessaires, quelques cartes (: point de papiers, exprès :) et les deux paquets de livres, les uns pour mes premiers besoins, les autres pour en distraire dans le chemin chez quelques unes de mes connaissances, car je n'avais que 2 zwanziger et 5—6 kreutzer en partant.

Les bains d'Hercule sont dans le canton du régiment valaque de Gränitzer, — ou colonie militaire, — de Caransebes, à la distance de dix milles de cette ville où réside le commandant en chef. Depuis 1821 après ma première captivité, j'étais à Caransebes deux fois, tant que je me souviens, où j'avais quelques connaissances. Je n'y pouvais rester qu'une nuit, je devais m'en retirer, averti toujours avec beaucoup de ménagement, et, nota bene, par le moyen du clergé.

Arrivé à Caransebes, nous y restâmes (: à présent nulla difficultas :) vingt-quatre heures et je fis viser mon passeport à la Chancellerie du gouvernement militaire, d'où je me rendis à Orșova, extrême point du Banat sur le Danube du côté de la Valachie. Le commandant militaire des frontières le major Baron Jovics me donna un guide, employé du gouvernement, pour m'accompagner selon l'usage à cause de la peste, dans la place turque Orșova, qui me laissa tout seul, pour y faire une tournée ou pour causer avec les Turcs (: il paraissait comme si l'on s'eût attendu, qu'après tant de malheur, je me déclarasse avec empressement aussitôt turc. Ne pouvait-on pas présumer qu'on croyait peut-être par cela gagner beau jeu ?:).

D'Orșova je retournai aussitôt, pour me rendre aux bains d'Hercule à la distance de 3 heures. La saison des bains finissant au plus dans la seconde quinzaine du mois d'Août, je n'y trouvai pas un étranger. J'étais connu avec le commandant militaire de la petite place, le Major Grosdenkovits, et avec d'autres employés du gouvernement. Celui-ci occupait une chambre contiguë à la mienne, où nous passions d'ordinaire les soirées ensemble, et fut présent quand, en 1819 m'arriva le malheur d'être meurtri et mis en prison. Le maître de l'hôtel où cette scène s'était passée était à présent hôtelier dans les bains, chez qui je me mis de nouveau en pension. Tous savaient que je suis venu pour sortir des états autrichiens, en outre que l'architecte le savait officiellement encore d'Arad; je leur en parlai moi-même sans réserve, et ils paraissaient contribuer, plus ou moins directement, à

m'y faciliter les moyens, car mon esprit n' était point fait pour telles choses. Un autre employé et décoré, qui n'est pas peu de chose en Autriche, m'envoya un soldat en retraite (: des gränizer :) pour me servir de guide ; et après 8 jours je repris mon passeport de la police (: visé seulement pour retourner :) je consignai quelques effets insignifiants dans ma chambre, en prévenant l'hôtelier que je les laisse là et que le guide viendra les prendre après. Quand je montai la montagne escarpée, à 9 heures du matin (: où je m'arrêtai une vingtaine de minutes, environ, pour graver quelques mots d'adieu à l'Autriche et à sa justice dans un arbre :) tous les employés étaient devant l'hôtel et me regardaient. Quelques heures après, mon guide me conduit à travers les griquets, qui nous regardaient ; et loin du cordon, sur le territoire valaque nous nous séparâmes dans la vallée dite Valea Muşeroui le 22 Septembre 1825.

* * *

Cette exposition sincère, sans aucun ménagement ni pour les autres ni pour moi, fort rétrécie, mais par-ci par-là peut-être trop minutieuse (: selon l'exigeance des circonstances et des événemens :) pourrait paraître, au premier coup d'oeil, frivole, légère et comme un étalage vaniteux. Je ne suis point dominé par le vain désir de porter à la connaissance des autres choses dont le seul souvenir doit m'en coûter et sera pour moi une source intarissable de malheurs pour toute la vie, combien plus le récit. Si je n'ai jamais été maîtrisé par un tel désir dans aucune circonstance depuis cette époque indiquée, 1825, quoique ma conversation et ma propre défense l'exigeaient imérieusement : certes ce n'est pas non plus à présent cette vanité le motif qui me force et autorise à mettre au jour la vérité pour laisser à la sagesse, à l'équité et au jugement désintéressé des autres d'en tirer la conclusion aux véritables causes des suites, par rapport à moi, et de mon état tant à présent, que pendant la longue suite des années depuis mon expatriation. Que l'Empereur, le gouvernement tant autrichien qu'hongrois, et les différentes autorités ont, par des intimat, des rapports, et décisions sur mes demandes, a officiellement déclaré que ma permission de sortir du pays est incontestablement et de notoriété publique. Que le même gouvernement guidé par une mauvaise foi et par des arrière-pensées a recouru à des moyens évasifs pour éviter de me donner un passeport formel, mais que pour le même — par nécessité — il m'a ouvert et facilité, sous la main, par ses fonctionnaires de toutes les manières un chemin est évident. Quelles peuvent avoir été les véritables causes d'une telle manière d'agir déloyale et pleine de fausseté, le bon sens et la sagacité le devineront sans difficulté, et mes souffrances, mes continuelles injustices et persécutions, depuis 1825, tant en Valachie qu'ici, le démontrent à l'évidence ; et c'est ici qu'on peut, à travers les téné-

bres, apercevoir le puissant et influent bras du prince Metternich et sa grande habileté, qui n'agissait que secrètement ou indirectement en Autriche pour compliquer quadrata roturdis plus aisément par des fonctionnaires non subordonnés ou immédiatement dépendant de ses ordres.

On a cru que par une injustice et persécution cachée, sans faire voir la source d'où elles provenaient, privé aussi à l'étranger de toute possibilité de porter un changement à mon sort, toujours dans un extrême malheur je serai forcé à la longue de recourir à la justice et protection autrichienne pour bien des raisons; mais vingt-deux années de persécutions inhumaines ont pu prouver à Monsieur Metternich que quoi qu'il arrive „nec magna fulminantis Jovis“.

Au reste pour mieux juger sur toute cette affaire, je n'ajouterai que quelques faits qui, quelques années après mon départ, ont eu lieu.

N'ayant absolument aucune relation avec qui que ce soit du pays après mon départ, jusqu'en 1833, que je fusse de retour de Constantinople à Boucouresty, je ne savais rien de tout ce qui s'était passé.

Mais alors j'appris (: écrivis souvent à mes frères :) que mon père, déjà mort, par le procès connu avait perdu sa fortune et par séquestration la moitié de ses terres et de ses meilleures métairies, ce qui est arrivé aussi aux autres Valaques; (: la commission paraît donc avoir eu ordre de s'emparer des documens pour les vues du gouvernement, et non pas pour rémédier :), que le procès au nom de tous les réclamans — indirectement déjà contre le gouvernement — continuait encore, et que dans tous les tribunaux on avait décidé en faveur des réclamans valaques, et en 1838, lorsque je quittai Boucouresty, que le procès en appel était déjà à la Table-royale (: c'est l'avant-dernière cour de justice du royaume, après laquelle suit l'appel en dernière instance ou de cassation :). On dit qu'à défaut de moyens le procès reste pendant.

Que le brave jeune prêtre (mentionné plus haut) Machi, quelques années après mon départ, fût empoisonné. Sortant du dîner de chez l'administrateur diocésan, il court chez son ami où il était logé et où il y avait plusieurs autres personnes, se jette avec précipitation sur le lit, en proférant les seules paroles: „je suis tué“.

Voilà où les choses en étaient: On n'a pas même trouvé digne d'en faire une recherche.

Que dans l'année 1832—34 on été converti à l'union jusque 10—12 mille âmes en masse dans la Diocèse d'Arad, et d'autres dans une autre diocèse de Lugoj; mais pas une dans les protopresbytérats les plus forts d'Arad à Gyula, où les Valaques s'étaient le plus intéressés

à l'affaire sus-dite, et où se trouvaient tous ceux qui ont fait des pertes à cause des dettes communes, quoique le palatin, dans les biens, qu'il possède là, par son iniquité un des villages les plus florissants l'avait rendu le plus misérable, apparemment pour faire remplacer les habitans par des colonies.

Que ceux qui veulent se destiner à l'état ecclésiastique ou de maîtres dans les villages (: là même où, dans la circonférence de vingt ou plusieurs lieues il n'y a que des Valaques, qui ne savent aucune autre langue :) ne peuvent pas être nommés à ces postes sans la connaissance de la langue hongroise, qu'ils sont obligés d'apprendre dans les écoles aux enfants des villageois, du moins à lire et écrire dans cette langue — moyen de changer les lettres!

D'après la Gazette d'Augsburg (: Beilage 1844. 5. VII :) dans la dernière diète les députés d'Arad ont fait pétition que la diète d'Hongrie priât Sa Majesté d'aviser aux moyens pour empêcher l'influence russe dans la diocèse, qui de jour en jour devient plus redoutable etc. La supplique des Valaques de la Transylvanie, par l'entremise de leurs évêques, adressée à la diète de la Transylvanie en 1842, mérite toute l'attention.

Dans la diète de la Hongrie de 1844 on avait arrêté que dorénavant la conversion d'une religion à l'autre, quelles qu'elles fussent, soit permise, en observant les formalités prescrites; la seule religion orthodoxe en fut exceptée. À cette occasion le Métropolitain et Archevêque Orthodoxe de Carlovez, Joseph Rayassics, s'adressant par un discours tenu dans la Chambre des Magnats, au nom de 11 évêques orthodoxes, à Son Altesse le Palatin comme président, se plaint amèrement que toutes les autres confessions ayant dans toutes les branches de l'administration ses représentants, intermédiaires et défenseurs, (: il entend par cela les employés de chaque confession :) seulement de sa confession il n'y en a personne et nulle part, et que pour cette raison dans les causes les plus justes ses corréligionnaires suscombent toujours, en ajoutant: „Souvent même la plus forte intervention de V. Altesse n'est d'aucune utilité pour nous!“ À l'appui de son assertion il donne pour exemple la nouvelle construction d'une église pour les nouvellement convertis à l'Union dans la ville de Lugoj (: voyez plus haut :) sur la petite et seule place de la ville, devant la porte de la chapelle orthodoxe (: à la distance à peine d'une toise ;) qui de tout temps existe là; une place aussi qui dans le dernier grand incendie a été le seul refuge pour les malheureux, où ils purent sauver quelques effets. Il dit que Son Altesse, convaincue par ses propres yeux de ce grand inconvénient ait donné, par l'entremise du Conseil de Bude, ses ordres nécessaires à ce sujet, mais sans aucun effet; en ajoutant: „Cela me cause une vive douleur et à tous nos fidèles; car il nous est impossible de ne pas plain-

dre le déplorable sort de nos frères. Il y dit encore que les cor-
 religionnaires se sentent doublement aggravés par la demande des re-
 versales dans les mariages mixtes (: pour faire passer indistinctement
 tous les descendants au papisme :), que pas un enfant des officiers
 de son rite ne reçoit une instruction dans sa religion — de ses of-
 ficiers, qui dans la moitié de l'Europe ont versé leur sang pour leur
 souverain, et dont les ossements couvraient tous les champs de ba-
 taille etc. etc. (: la Gazette de Boucouresty „Vestitoriul Românesc“
 1844 N-o 81 l'article „Hongrie“ tiré de la Gazette de Transylvanie :).

Moise Nicorescu m. p.

Constantinople-Pera
 le 14 Juin 1847.

Acad. Rom. Ms. 2437 f. 386—394.

Lista cronologică a documentelor:

	Pag.
1803 Ianuarie 1, <i>Pojon (Presburg)</i> — Urare de anul nou — poezie (Nr. I)	134
1803 Ianuarie, <i>Pojon (Presburg)</i> — Cărțilea mea prea frumoasă — poezie (fragment)	19
1804 Martie 28, <i>Pojon (Presburg)</i> — Certificat de studii și bună purtare dat lui M. Nicoară de către direcția gimnaziului evangh. (text lat. Nr. II)	135
1804 Iulie 4, <i>Pojon (Presburg)</i> — Certificat de absolvire a anului școlar 1803—1804, în același gimnasiu (text lat. Nr. III)	135
1805 August 11, <i>Gyula (Jula)</i> — Scrisoarea lui Petru Nicoară către fiul său Moise (frag. tradus din magh.)	19
1805 August 30, <i>Pojon (Presburg)</i> — Testimoniu de absolvire a anului școlar 1804—1805, în același gimnasiu (text lat. Nr. IV)	136
1805 August, <i>Pojon (Presburg)</i> — „Despărțire“ poezie (Nr. V)	137
1806 August 15, <i>Pojon (Presburg)</i> Testimonium scholasticum eliberat de către Academia regală din Pojon, pentru anul 1805—6. Anul II Drept. (text lat. Nr. VI)	137
1807 Ianuarie 19, <i>Viena</i> — Cerere înaintată de M. Nicoară cerând aprobarea să dea examenele de Drept, în particular. (text lat. Nr. VII)	138
1807 Iulie 24, <i>Pojon (Presburg)</i> Prof. P. Bilnitze către un coleg al său, elogiind meritele lui M. Nicoara (text lat. Nr. VIII)	139
1808 Ianuarie 1, (<i>Viena</i>) — „Coconiței de Vacaresco“ poezie (Nr. IX)	140
1808 Februarie 21, <i>Jula (Gyula)</i> — Petru Nicoară către Fiul său Moise (fragmente trad. din magh.)	234 și 57
1808 August 28, <i>Jula (Gyula)</i> — „Frate, sora, taică“ poezie (fragmente)	24-5
1809 — — „Contra lui Napoleon“ poezie (Nr. X)	141
1810 Octombrie 24, <i>Brașov</i> — „Corbule Corbule“ poezie (citată) p. 32	
1810 Octombrie 30, <i>Brașov</i> . „Asta-i oara cea din urmă“ poezie (citată)	32-33 n.
1810 Decembrie 5—8, <i>București</i> — Moise Nicoară către Petru Maior (text rom. Nr. XI)	145
1811 Ianuarie, <i>București</i> — „Lui Bălianu“ poezie (frag.)	38
1811 Februarie 8, <i>București</i> — „Deplângere jelnică a perdutei laude a Românilor“ — poezie (Nr. XII)	154
1811 Februarie 9, <i>București</i> — „Lin a se reschira întunerecul gros începe“, poezie (citată)	34-5

(1811) Martie, <i>București</i> — „Norii nălăți stelele sting — poezie (Nr. XIII)	155
(Circa 1811—1813), „Neastâmpăr“ — poezie (Nr. XIV)	156
1812 Ianuarie, <i>Căldărușani</i> — „La Căldăroșeni“ poezie (Nr. XV)	157
1814 — <i>București</i> — Cererea lui M. Nicoară către Vodă Caragea pentru reocuparea postului de profesor, ce-l avusese înainte de ciumă (text francez Nr. XVI)	158
1815 Iulie 7, <i>Viena</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. XVII)	159
1815 Iulie 9, <i>Viena</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. XVIII)	159
[1815] August 17 (<i>Arad</i>) — D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. XIX)	160
1815 August 19, <i>Arad</i> — Copie după autorizația dată Deputaților români în cauza episcopului arădan (text rom. Nr. XX)	161
1815 August 22, <i>Beiuș</i> — Fragmente culese din ciorna răspunsului dat de M. Nicoară Eps. S. Vulcan în chestiunea Episcopiei Aradului (text rom. Nr. XXVII)	166
1815 August 27, <i>Beiuș</i> — Scrisoarea Eps. S. Vulcan către M. Nicoară (text lat. Nr. XXIII)	168
[ca. 1815 Septembrie] (<i>Ineu</i>) — Adesiunea nobililor români la acțiunea întreprinsă pentru câștigarea de Episcop român la Arad (text lat. Nr. XXI)	162
[ca. 1815 Septembrie] <i>Chișineu</i> , — (Socodor, Otlaca) — adesiunea comunelor respective la aceeași acțiune (text rom. Nr. XXII)	163
1815 Sept. 4, <i>Comlăuș</i> : — idem	164
1815 Septembrie 9, <i>Chișineu</i> — Adresa către Julani — prin care protopopul Theodor Popovici îi îndeamnă să ceară Eps. român (text rom. Nr. XXIX)	169
1815 Septembrie 14—20, <i>Șiclău, Curtici, Chereuș, Zarand</i> — Numele subscrișilor comunelor respective pe adesiunile date în scopul sus-menționat (Nr. XXVI)	166
1815 Septembrie 24, <i>Pappmezö</i> — Adesiunea preoților din districtul Pappmezö (Popmezeu) (text lat. Nr. XXIV)	167
1815 Octombrie 3, <i>Gyula Maghiară</i> — Adesiunea Românilor din Gyula (text magh. cu trad. noastră, Nr. XXV)	165
1815 Octombrie 12, <i>Gyula (Jula)</i> — Scrisoarea lui Nicolae Suciu — „Popa Nica“ — către M. Nicoară, cumnatul său (text rom. Nr. XXX)	170
1815 Octombrie 20, <i>Oradea-Mare</i> — Recomandarea Episcopului S. Vulcan în chestiunea Episcopului din Arad, precedată de câteva rânduri adresate de același către M. Nicoară (text lat. Nr. XXXI)	171
1815 Octombrie 21, <i>Arad</i> — Copia scrisorii prin care Arhimandritul Brancovici destitue din preoție pe Ioan Popovici—Șerban — parohul din Zărand (text rom. Nr. XXXII)	175
1815 Octombrie 23, <i>Oradea</i> , — Eps. S. Vulcan către M. Nicoară (text lat. XXXIII)	175

1815	Octombrie 27, <i>Oradea</i> — Ș. Vulcan către M. Nicoară (text lat. Nr. XXXIV)	Pag. 176
1815	Octombrie 28, <i>Becicherecul-mic</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară despre uneltirile Sârbilor (text rom. Nr. XXXV)	177
1815	Octombrie 29, <i>Oradea</i> — Ioan Püspöki către M. Nicoară (text lat. Nr. XXXVI)	178
1815	Noembrie 8, <i>Chișineu</i> — Theodor Popovici, protopresbiterul Chișineului și Zărândului către Ioan—Popovici—Șerban, deputat cu M. Nicoară (text rom. Nr. XXXVII)	179
1815	Noembrie 15, <i>Comlăuș</i> — Gh. Popovici, paroh în Comlăuș, către Ioan Mihuț, despre Românii duși la învățatură la Carloveț (text rom. Nr. XXXVIII)	181
1815	Noembrie 28, <i>Lipova</i> — O scrisoare a lui I. Obradovici, trimisă lui S. Vulcan, și retrimisă de acesta lui M. Nicoară (text rom. Nr. XXXIX)	182
1815	Decembrie 10, <i>Jula (Gyula)</i> — Nicolae Suciș paroh în Jula, către cumnatul său M. Nicoară (text rom. Nr. XL)	183
1815	Decembrie 19, <i>Arad</i> — Ioan Mihuț către M. Nicoară (text lat. Nr. XLI)	184
1815	Decembrie 20, <i>Oradea</i> — Eps. S. Vulcan către M. Nicoară la Viena (text lat. XLII)	186
1815	Decembrie 22, <i>Oradea</i> — Eps. S. Vulcan către M. Nicoară la Viena (text. rom. Nr. XLIII)	186
[circa 1815]	— Scrisoarea (ciornă) a lui M. Nicoară către Dr. oculist Ioan Molnar (text lat. frag.)	33n
1816	Ianuarie 5, <i>Viena</i> — Ciorna unei scrisori neterminate a lui M. Nicoară către Eps. S. Vulcan (text rom. Nr. XLIV)	187
1816	Ianuarie 10, <i>Zărând</i> — Preotul Ioan Șerban din Zărând, fost Deputat, către M. Nicoară (text rom. Nr. XLV)	188
1816	Ianuarie 16, <i>Jula (Gyula)</i> — D. Țichindeal și Theodor Șerban către M. Nicoară (text rom. Nr. XLVI)	190
1816	Februarie 6, <i>Buda</i> — Petru Maior către M. Nicoară (text rom. Nr. XLVII)	191
1816	Februarie 6—8, <i>Becicherecul mic</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. XLVIII)	192
1816	Februarie 11, <i>Becicherecul mic</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. XLIX)	195
1816	Februarie 14, <i>Oradea</i> — Preotul Melentie Stancovici către M. Nicoară (text rom. Nr. L)	196
1816	Februarie 16, <i>Arad</i> — Ioan Mihuț către M. Nicoară (text lat. Nr. LI)	197
1816	Martie 4, <i>Becicherecul-mic</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LII)	199
1816	Martie 24, <i>Zărând</i> — Preotul Ioan Șerban către M. Nicoară (text rom. Nr. LIII)	201
1816	Martie 25, <i>Becicherecul-mic</i> — Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LIV)	202

	Pag.
1816 April 4, <i>Chişineu (Criş)</i> — Scrisoarea protopopilor și preoților din Eparhia Aradului către M. Nicoară (text rom. Nr. LV)	203
1816 April 7, <i>Becicherecul-mic</i> — Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LVI)	208
1816 April 16, Insemnare făcută de M. Nicoară referitor la numele de pe plic (scris de Mihuț): „Viro amico N. Moisi — Josepho”. (text lat. Nr. LVII)	210
1816 April 20, <i>Aradul-vechii</i> — „Arătarea” pr. Thomici Ioan din Arad asupra stării preoților din Banat — linia Mureșului (text rom. Nr. LVIII)	211
1816 [April] 29, <i>Zărand</i> — Pr. Ioan Șerban către M. Nicoară (text rom. Nr. LIX)	212
1816 April 29, <i>Viena</i> — M. Nicoară către Gh. Chirilovici — Gâlșanul (Ciornă neterminată în rom. Nr. LX)	212
1816 Maiu 16, <i>Arad</i> , — Instrucția pentru Sinod, data de clerul și poporul românesc din dieceza Aradului (text lat. Nr. LXI)	213
1816 Iunie 3, <i>Becicherecul-mic</i> — D. Țichindeal către M. Nicoară, despre cele petrecute la Sinodul dela Carloveț (text rom. Nr. LXII)	215
1816 Iunie 5, <i>Becicherecul-mic</i> — D. Țichindeal către Nicoară, tot despre Sinodul dela Carloveț (text rom. Nr. LXIII)	216
1816 Iunie 19, <i>Oradea</i> — Fragment dintr’o scrisoare a preotului Melentie Stancovici către M. Nicoară (text rom. Nr. LXIV)	219
1816 Iulie 9, <i>Chişineu-Criş</i> — Un „Supplex libellus” al clerului și poporului român din dieceza aradului (text lat. Nr. LXV)	220
1816 Iulie 9, <i>Becicherecul-mic</i> — Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LXVI)	223
1816 Iulie 11, [<i>Becicherecul-mic</i>] — Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LXVII)	223
1816 Iulie 17, <i>Viena</i> — „Instanța” redactată de M. Nicoară, în vederea Comisiei (text lat. Nr. LXVIII)	224
1816 Iulie 30, [<i>Becicherecul mic</i>] D. Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LXIX)	240
[1816] — Directorul Kenghelaț despre fratele său arhimandritul Kenghelaț (text lat. Nr. LXX)	241
1816 August 2, <i>Caransebeș</i> — Protopopul Ioan Thomici, către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXI)	242
1816 August 14, <i>Becicherecul-mic</i> — Țichindeal către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXII)	242
1816 August 19, <i>Socodor</i> — „Arătare” făcută de preparandul Iudricău Pavel, contra arhim. M. Manuilovici (text rom. Nr. LXXIII)	244
1816 August 23, <i>Aradul-vechii</i> — „Arătare” semnată de absolvenții Silaghi Ioan și Tașic Pavel, contra arhim. Manuilovici (text rom. Nr. LXXIV)	245

- 1816 **August 24, Arad** — „Arătare“ semnată de Munteanu I., Miclosi M., Gaitovici I., contra arh. Manuilovici (text rom. Nr. LXXV) 245
- 1816 **Septembrie 26, Aradul-vechiu** — Circulara protopopilor către preoții Eparhiei, prin care li se anunță Comisia anchetatoare ordonată de Împăratul (text rom. Nr. LXXVI) 246
- 1816 **Octombrie 5, Viena** — Eps. S. Vulcan către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXVII) 247
- 1816 **Octombrie 12, Arad** — Circulară semnată de Arh. P. Bolici (text rom. Nr. LXXVIII) 248
- 1816 **Noembrie 23, Oradea** — Eps. S. Vulcan către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXIX) 249
- 1816 **Noembrie 25, Ghioroc** — Scrisoarea — „arătarea“ — preotului Th. Popovici (text rom. Nr. LXXX) 250
- 1816 **Noembrie 30, Beliu** — „Arătarea“ contra Administrat. Iosif Putnic (text rom. Nr. LXXXI) 251
- 1816 **Noembrie 30, Oradea** — Pop (Popescu) Iosif, învățător către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXII) 251
- 1816 **Decembrie 6, Chișineu-Criș** — Protopopul Th. Popovici către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXIII) 253
- 1816 **Decembrie 7, Oradea** — Pop (Popescu) Iosif către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXIV) 254
- 1817 **Ianuarie 7, Lipova** — Scrisoarea lui Hristofor Stoica despre colectarea banilor, pentru susținerea delegației lui M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXV) 254
- 1817 **Februarie 26, Buda** — Petru Maior către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXVI) 256
- 1817 **Martie 2, Buda** — Petru Maior către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXVI) 256
- 1817 **Martie 16, Oradea** — Pop (Popescu) Iosif către M. Nicoară (text rom. Nr. LXXXVIII) 257
- 1817 **Martie 17, Giulița (Julița)** — Insemnare contra protopop. Zaharie Protici, al Totvărădiei (text rom. Nr. LXXXIX) 258
- 1817 **Martie 24, Oradea** — Ioan Püspöki către M. Nicoară (text lat. Nr. XC) 260
- 1817 **Martie 26, Pesta** — Baronul Wenkheim — numit în Comisia anchetatoare — către M. Nicoară (text germ. Nr. XCI) 261
- 1817 **April 3—4, (Viena)** — M. Nicoară către Eps. S. Vulcan (ciornă rom. Nr. XCII) 262
- 1817 **April 9, Pesta** — Baronul Wenkheim către M. Nicoară (text germ. Nr. XCII) 263
- 1817 **Iunie 7, Viena** — Recursul lui M. Nicoară către Împăratul (trad. rom. Nr. XCIV) 263
- 1817 **Iunie 12, Arad** — Protopopul Kirilovici — Gălșanul către M. Nicoară (text rom. Nr. XCV) 266
- 1817 **Iunie 16, Jula (Gyula)** — Nicolae Suciu către cumnatul său M. Nicoară (text rom. Nr. XCVI) 267

1817	Iunie 22, Șiclău — Pr. Theodor Șerban către nepotul său M. Nicoară (text rom. Nr. XCVII)	Pag. 268
1817	[Iulie], Chișineu — Th. Popovici protopopul către M. Nicoară (text rom. Nr. XCVIII)	269
1817	August 6, Viena — Recursul lui M. Nicoară către Împăratul (text tradus din lat. Nr. XCIX)	270
1817	August 9, Viena — Alt recurs al lui M. Nicoară către Împăratul (text tradus din lat. Nr. C)	273
1817	August 12, Viena — Adresa lui M. Nicoară către Principele Rainer — locțiitorul Împăratului (text tradus din lat. Nr. CI)	274
1817	Septembrie 3, Arad — Protopopul Th. Popovici către M. Nicoară (text rom. Nr. CII)	276
1817	Septembrie 22, Gyula — Pr. Nica (Nicolae) Suciu, către M. Nicoară (text rom. Nr. CIII)	277
1817	Octombrie 28, Becicherecul-mic — D. Țichindeal către Protopopul Th. Popovici din Chișineu (text rom. Nr. CIV)	279
1817	Noembrie 6, Șiclău — Theodor Șerban către M. Nicoară (text rom. Nr. CV)	280
1817	Decembrie 4, Gyula — Nicolae Suciu către cumnatul său M. Nicoară (text rom. Nr. CVI)	281
1817	Decembrie 14, Viena — A. G. Wrba secretar împărătesc către M. Nicoară (text germ. Nr. CVII)	282
1817	Decembrie 28, Oradea — Ioan Püspöki către Protopopi în chestiunea banilor cheltuiți cu deputația (text rom. Nr. CVIII)	283
[1817	Decembrie] — M. Nicoară, gânduri îndurerate (text rom. Nr. CIX)	285
1817	— (<i>Viena</i>) — Calendarul pe anul respectiv cu însemnări zilnice făcute de M. Nicoară la Viena (Ms. 4645, fragmente) 39, 92, și	102
(ca: 1817—1818)	— Fragment de scrisoare în care M. Nicoară își așterne profesiunea de credință (text rom. Nr. CX)	285
1818	Ianuarie 21, (Oradea) — Popescu Iosif către M. Nicoară (text rom. Nr. CXI)	287
(1818	Febr.—Mart.), Jula (Gyula) — Nicolae Suciu către M. Nicoară (text rom. Nr. CXII)	288
1818	Iunie 20, Aradul-vechiiu — Recursul lui M. Nicoară către adunarea județeană în chestiunea datoriilor (text lat. Nr. CXIII)	289
1818	August 30 — Sept. 14, Arad... — Circulara emisă de sesia consistorială din Arad, către toți parohii, pentru recunoașterea Administr. I. Putnic (text rom. Nr. CXIV)	290
1818	Septembrie 12, Șiclău — Th. Șerban către M. Nicoară (text rom. Nr. CXV)	292
1818	Decembrie 4, Oradea — Ioan Püspöki către M. Nicoară (text lat. Nr. CXVI)	292
1818,	Jula (Gyula) — Nicolae Suciu către M. Nicoară (text rom. Nr. CXVII)	293

- 1818 **Decembrie, Jula (Gyula)** — Nicoară: accente de desnădejde (text rom. Nr. CXVIII) 294
- 18.8 **Decembrie 1, Buda**: Circulară prin care se interzice preoților să mai recunoască pe Nicoară ca Reprezentantul clerului și poporului românesc (text lat. Nr. CXIX) 296
- 1819 **Ianuarie 21, Caransebeș**: Protopopul I. Tomici către M. Nicoară (text rom. Nr. CXX) 297
- 1819 **Primăvara** — (Arad) — M. Nicoară către arh. Radivoevici al Vârșetului (frag. dintr'o ciornă rom.) 113
- 1819 **August 15, Gyula** — Marele recurs trimis de M. Nicoară Împăratului (text rom.-lat. Nr. CXXI) 298
- 1819 **August 21, Gyula** — „Luări aminte în scurt“ despre revoluția franceză și Napoleon (text lat. Ms. 2444 — citat) 111
- 1819 **Septembrie 1, Arad** — Ciorna scrisorii trimisă de M. Nicoară, protopopului Th. Popovici, care-l trădase în lupta pentru neam (text rom. Nr. CXXII) 352
- 1819 **Decembrie 31, Șicula** — Pr. Iovănaș Vasilie către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXIII) 353
- 1819 — **Arad** — Considerațiuni istorice asupra politicii de desbinare religioasă întreprinsă de către Habsburgi între Români, și între Români și Sârbi (text rom. Nr. CXXIV) 354
- 1821 **Octombrie 24, Gyula** — Recursul trimis de M. Nicoară Împăratului (text lat. citat) 116—117
- 1822 **Ianuarie 24,** — Scris unui prieten, despre ecoul străduințelor depuse de M. Nicoară în slujba neamului (fragment) 119
- 1822 **Iunie 8, Oradea** — Eps. S. Vulcan către M. Nicoară (text lat. Nr. CXXV) 372
- 1822 **August 27, Lipova** — Moise Botta învățător către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXVI) 373
- 18.2 **Noembrie 11, Caransebeș** — Protopopul I. Thomici către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXVII) 374
- 1824 **Martie 13, Pesta** — Ioan Arcoși către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXVIII) 374
- 1824 **Maiu 9, Arad** — Copia adresei trimisă de I. Putnic, Administr. Eparhiei Aradului, cu ocazia sfințirii bisericii din Gyula (Jula) (text rom. Nr. CXXIX) 376
- 1824 **Septembrie 21, Viena** — Cererea către Împărat făcută de Petru Nicoară pentru eliberarea din închisoare a fiului său Moise (text lat. Nr. CXXX) 378
- 1824 **Octombrie 29, Pesta** — Theodor Serb către M. Nicoară (text lat. Nr. CXXXI) 380
- 1824 **Decembrie 13, Pesta** — Theodor Serb către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXXII) 382
- 1825 **Ianuarie 6, Pesta** — Theodor Serb către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXXIII) 384
- 1825 **Ianuarie 22, Pesta** — Mihail Cociuba avocat stagiar către M. Nicoară (text lat. Nr. CXXXIV) 385

1825	Februarie 26, Pesta — Theodor Serb către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXXV)	Pag 386
1825	April 24, Pesta — Th. Serb către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXXVI)	387
1825	Iunie 10, Ciaba — Relatarea făcute de Pr. Andrei Maki, asupra interogatoriului luat mai multor parohi în chestiunea datoriilor... (text rom. Nr. CXXXVII)	388
1825	Iulie 13, Ciaba — Pr. Andrei Maki către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXXVIII)	390
1825	August 27, Oradea — Eps. Samuil Vulcan către M. Nicoară (text rom. Nr. CXXXIX)	392
1847,	Constantinopol — Memoriu adresat de M. Nicoară către Sublima Poartă (text francez Nr. CXL)	392
1847,	Constantinopol — Memoriul adresat de M. Nicoară minis- trului Rusiei la Constantinopol — Ustinoff (text franc. Nr. CXLI)	404
<i>fără dată</i> : Ciorna unui memoriu francez, care a servit ca bază memoriilor din 1847 (fragmente). . . 84-5, 92, 97, 100, 107, 114, 118		

EXPLICAȚIA

cuvintelor rare, provincialismelor și neologismelor întâlnite
în documente.¹⁾

acău, acov, (pl. *acae*) = butoi de
60 litri pentru vin sau alte
băuturi spirtoase (ung. *akó*,
sârbește *acov*)

adetuit = îndreptățit

ainderea = aiurea, în alt loc

altan = direct, prin (ung.)

ariștă = închisoare, arest

atestat = certificat, mărturie

bag'samă = probabil

bai = rău, boală, nevie (ung.)

a-și bănui = a regreta

beteag = bolnav (ung. *beteg*)

beteșug = boală

birău (plural *birae*) = primar
(ung. *bíró*)

a bizui = a se încrede (ung. *bizni*)

bolând = nebun (ung. *bolond*)

bot = ghem

brodiu = nătâng

cabale = intrigi (germ.)

cătană, cătănușă (diminutiv) =
soldat

chiar = clar

cocie = căruță (ung. *kocsi*)

cociș = vizitiu (ung. *kocsis*)

coșniță = știubei, stup

a cota = a căuta

a crâșca = a scrâșni

culduș = cerșetor (ung. *koldus*)

a costa = a trăi (lat.)

dărce = pentru ce, pentru că

de isnou = din nou, dela început

de loc = imediat, îndată

deschilinit = separat

se departă = se depărtează

fii increzut = fii încredințat

fișpan = prefect (ung. *főispán*)

foană = toană

forșpont, froșpont = trăsură de
cursă, poștalion. (germ.)

găzdaci = bogățași (ung. *gazdag*)

gad = păduche

hie = lipsă (lat. *hiatus*) se în-
trebuințează azi

a hului = a dărâma

iagă = sticlă (ung. *üveg*)

a implecatori = 1. a înșela,
2 a încurca

a impupi = a îmboboci

a imputeri = a imputernici

a încelui = a înșela, a trage pe
sfoară, a minți, (ung. *csalni*)

înceluitor = înșelător

înderept, îndărăpt = înapoi

a se îndestula = a se mulțumi

instanță = memoriu, recurs,
plângere

ișpan = administrator

Ișpan = spaniol („A Ișpanilor
Craiu“)

joindu-mă = învingându-mă,
biruindu-mă

laborez = lucrez (latinism)

¹⁾ Pentru cuvintele de proveniență maghiară dăm, în paranteză, cuvântul corespunzător în magh.

lutozie = tină, noroi
o majă = măsură de 100 Kgr.
maramă = năframă, basma
marhă = vită (ung. marha)
au meruit = meritat (lat.)
minton = îndată (ung. menten)
mişculanție = înșelătorie, scamatorie
mişel = sărman, nevoiaș (arh.)
modru = mod, fel
moimă = maimuță (ung.)
a mustra = a arăta
mustrată = arătată, aleasă distinsă
namesnic = vicar, înlocuitor
nefariie = viclesug (M. N. p. 148)
nesloagă, năloagă = piedecă
obeșter = colonel (germ. Oberst)
a oblici = a privi (arh.)
ocolul = curtea din fața casei
a opăci = a împiedeca, a ține pe loc
păsos = liberă petrecere
patvaristă = avocat stagiar (ung.)
pitulare = ascundere
pletce = vorbe de clacă, clevert.r., flecăreli (ung. pletyka)
ponos = plângere, jalbă, rușine
a se ponoslui = a se plânge
potcă = necaz, bucluc
prezeș = președinte, șef
prolică = nume de familie (lat. proles = descendenți, viță, neam)
răcie = rachiu, în Trans. se mai zice și pălincă sau vinars
a reschira = a resfira
am reschiruit = am riscat
în rândul = în scopul
să o veni = dacă va veni (arh.)

să vut fi = să fi fost
sbiciu = biciu
screitoraș = scriitor, secretar
singhelie = definitivare în slujba de preot
te slobozi = îți dai drumul, curs liber
smântă = greșală, eroare
a sminti = a greși
socaci = bucătar (ung.)
sogor = cumnat (ung.)
șopru = șopron, podul grajdului ce servește la păstrarea nutrețului (germ.)
străiță = traistă, desagă
a sudui = a înjura
sugsig = nevoie, trebuință, (ing. szükség)
sunt învins = sunt convins
țadulă = bilet (ung. cédula)
a tândăli = a lucra încet
tas = disc pentru strângerea milelor în biserică
timpurimea = prilej, moment favorabil
tină = noroi
tistie = funcție, slujbă (ung. tisztség)
țundră = ghebe, zeghe, haină țărănească (ung. condra)
a tuti = a proteja
unzie = unghie
urdinare = umblare (pop.)
varmegie = județ (ung.)
viezi = trăești
verdețuri = zarzavaturi
vinars v. răcie
a zoli = a se strădui, a se obosi, fig: a se frământa
zăranie = țipenie
zogoană = gorgoană, gonească.

INDICĒ

de nume și localități.

- Academia Română 3, 5-8, 10.
Aciuța sat j. Arad 266.
Adamovici Gherasim Eps. 32.
Adamovici Nicclae din Hălmațiu 112.
Adoc Nicolae Socodor 244.
Agris, Agriji sat 226, 291.
Alecea sat Arad 188.
Alexici protopop în Arad 80; la Sinod 85, 216, 222.
Almaș sat în j. Arad 226.
Almássy conte 109, 116, 249, 301, 328, 416: — domeniul conților., 17.
Alvinczy general 27.
Ambruș, conțopist rom. la Viena, 382-3.
Ambruș Mihai 164, 182; delegat român la Sinod 84-5, 213, 215-6, 218.
America 322.
Apateu, Apathur 50, 227, 266.
Apathur v. Apateu.
Arad orașul 3, 5, 8, 23, 52, 69, 79-82, 87, 91, 101, 160-1, 170, 173, 184, 186, 192-5, 197-8, 201-2, 217, 219-23, 232-5, 238-43, 245, 247-50, 253, 269, 276, 279, 291, 293, 296, 301, 312, 351-2, 354, 362, 366-7, 382, 390, 410. — Episcop român la, 8, 65, 67, 74, 83, 89, 96, 163-5, 186, 208-9, 299; Consistoriul din, 175, 278, 290; Un diacon din, 181; Nicoară în, 17-8, 60, 64, 85, 108, 113, 121, 249, 265, 289, 386, 392, 404, 406, 414; Tichindeal în, 190, 279; Brancovici A-tor la. 192; Românii din, 204-5, 314; Protopopul Ar., 211, 215, 222, 235; Kenghelaț Eps. la, 240, 297; Wenckheim în, 261, 263; Glogovăț lângă, 397;
Arad comitatul: 27, 47, 66, 91, 93, 112, 116, 163, 168, 205, 248, 301-13, 388, 407, 409, 413-15.
Arad școalele: 57-8, 125, 159, 163, 174, 184, 205-6, 210, 236, 341-2.
Arad eparhia, dieceza: 5, 43, 54, 61, 65, 68, 71, 73, 75, 80-1, 85, 88-9, 95-6, 105, 108, 113, 119, 125, 161, 166, 169, 171, 173, 177, 179, 203-4, 207, 209, 213, 215-9, 222, 227, 230-1, 239, 241, 248, 251, 265, 273, 276-7, 286-7, 289, 290, 296-7, 300, 314, 323, 325, 338, 341, 350-1, 358, 378-9, 404, 408, 409.
Arăneag sat în j. Arad 291.
Ardeal, Moșii din, 15, Gh. Lazăr prin, 29, Nicoară în 31, 145-151; Românii din, 42, 61, 66, 161, 355-63; Guvernatorul A., 62, 67; Fam. Iorgovici era din, 56; Francisc I. în, 96, 310; Hălmațiu în, 112; Vlădica din, 84 n., 211, 361-3; Fam. nobile române din, 366, 399.
Ardeal v. Sîlbie.
Ardelean George — Zărand, 166.
Ardeleanul v. Ladislau Erdeliotul.
Arsici Sabba, 220-1, 236.
Athanasievici Șt., protopop. Lugoj; Mișcarea din a. 1807, 29, 55-6; Candidat de Eps., 67 n., 69, 70, 163, 171-2; Sinodul 86.
Austria (imperiu) 25-6, 29-30, 394-6, 403, 418-9.
Austerlitz (a. 1805), 21.
Avacumovici Pavel, Episc. Aradului 49, 81, 234, 237-8 250; după moartea Eps., 41, 59-60, 65, 125, 204, 306, 308.
Avacumovici Șt., Eps. Timișorii 125, 202, 223, 243; Contra lui Tichindeal 61, 195; Sinodul 86; Contra lui Nicoară 108.
Avram Iancu 9.

Baaden lângă Viena, 217; Nicoară la 64, 159-60; Nicoară în audiență la Francisc I., 29, 403.
 Bacica eparhie ortodoxă 43, 75, 86.
 Balcani, M-ții, 34.
 Băile Hercule v. Mehadia.
 Bălășescu, Isaia Georgevici arh. Mă-năstirii Dragomirna, 87.
 Băleanu Grigore, 37-8.
 Băleanu-Văcărescu Luxița, 36-8; v. Văcărescu.
 Balint Teodor din Mizeș, 112.
 Balta Iosif din Oradea, 17.
 Banat, 53, 61, 95, 414; Colonizări în, 42-5, 366, 395-7, Nicoară în, 88, 90-1, 107, 418; Parohiile din, 99, Banatul țimișan 25; Românii din, 3, 5, 8, 11, 41-2, 45-7, 54-6, 76, 126, 353; Împăratul prin, 96-7, 310, 408.
 Bankidi Ig. 210.
 Banffy, fam. nob. rom. 399; guvern. Ard. 62, 67; B. George: 168.
 Bănulescu Gavriil, Mitropolit 54-5, 356.
 Barac Ioan 32.
 Bârsa, Borsa sat j. Arad 47, 228.
 Basarabia: 34.
 Bătania sat lângă Curtici 51, 221.
 Bătuța sat 259.
 Béatrice principesa, 176.
 Beci v. Viena.
 Becicherecul-Mic parohia lui D. Țichindeal 24, 43, 55, 57, 59, 61, 65, 69, 85, 91, 161, 177, 192, 194-5, 199, 202, 208, 215, 223, 242, 279; Nicoară în 64, 159-60.
 Beiuș, Beiuș, Beleny 13, 93, 112, 160, 166, 168, 278, 372.
 Beleş Ștefan din Șimand 228.
 Beleşan Isaia, Vicar Cernăuți 71, 174.
 Belgea Pavel, capelan din Dezna 47.
 Belgrad 107.
 Belinț în Banat 25, 25.
 Beliu în Bihor 112, 201, 251, 278, 287.
 Beleny v. Beiuș.
 Berestov în Banat 199.
 Berici 209.
 Berzava în Banat 258.
 Bessenovo M-re, Besinova 81, 87, 91, 126, 203, 214, 238, 351.

Béthlen, principe ard. 394.
 Bezdin M-re 84, 91, 126, 214, 237, 238, 351.
 Bichiș județ. 331, 379, 411-2, 416, 418; Câmpia, 14; Cancelaria județului, 24, 29, 66, 161; trupe insurecționale din, 27; Csaba în jud., 115; Gyula în jud., 44, 117, 135, 137, 380, 401, 405, 411.
 Bihor județul, 91; preoții din, 47, 112, 164; elevi aduși la șc. la Carloveț 53, 181, 238; Rhedey administr. 62, 168, 171.
 Bilnitze Paulus, prof. Presburg, 18, 22, 135-6, 139-40.
 Bitto, vițe-ispân 289, 300, 409.
 Blaj 32-33, 149-50, 256.
 Bob Episcopul 32, 146.
 Boerșa în Banat 23, 55.
 Bodea C. bibliografie 7.
 Bodrog M-rea 267.
 Boemia 26.
 Bögdan-Duică 7.
 Bojici din Arad 53, 239.
 Bolici Procopie arhimandrit, 68, 70, 291-2; Ad-tor Eps. Aradului 81-2, 192, 248, 266; Propus de Eps. 68, 168, 171-3; Atestate 96, 287; Sinod 85, 87, 216.
 Bolza conte 187.
 Boiș Dr. Tr. 5-6.
 Botta Moise înv. în Lipova, 3, 125-7: contra Ad-torului Brancovici 373
 Boțco Athanasie din Ineu 109, 229.
 Boțco Constantin din Chertiș—Beli, 201.
 Boțco Iean din Ineu 112, 255, 253, 291.
 Boțco Pavel din Chișineu, interogat în chestiunea „datoriilor” 388-90.
 Brad orașel 253.
 Brad Iosif din Nădab 253.
 Brădean Pavel, Comlăuș 164.
 Brancovici Gh. Despotul 42, 195.
 Brancovici familia 192-3.
 Brancovici Antoniu arhimandrit, 67, 76, 80, 291; destituirea Pr. I. Șerban 175, 231; Contra limbei rom. 204-5; 233; părtinit de Mitr. Strati-mirovici 193; Atestate 211, 222, 234; Ad-stor în dieceza Timișorii 373.
 Brașov, Brasieu, Corona, 32-4, 148, 152 n., 174.

- Braulik 415-6.
 Brusturi sat j. Bihor 196
 Brunswick, J. 296.
 Bruswiik 387.
 Buccvina 42, 71, 174, 355-6, 394.
 București, Moise Nicoară, între anii 1810-15, 9, 32-8, 145, 154-5, 158, 403-4; M. Nic. după a. 1825, 121, 393; Muzeul de antich. din, 8.
 Buda 25, 110, 179, 182, 191, 234-5, 256, 258, 260, 296, 331, 387, 412; M. Nicoară în, 29, 70, 92, 106, 260; Episcopia de, 43, 75, 86, 126; școli 100.
 Budapesta, arhivele 3, 6, 25.
 Budi Șerban din Comlăuș 164.
 Budian Toader din Șiclău 166.
 Bulgaria 34-5.
 Buteni sat mare în j. Arad 47, 91, 93, 109, 112, 227, 260.
 Căcărău sat în j. Arad 50.
 Căldărușani, Căldăroșeni 133, 157.
 Câmpani (Kimpány) în Bihor 164.
 Căpruța pe Mureș 258-9.
 Cărbăbăț Ignățiu 67 n.
 Caragca-Vodă (în Muntenia, 36, 38-9, 158
 Cărand sat j. Bihor 231.
 Carausebeș 119 Eps (Vârșet) 43, 73; D-Loga din, 57, I. Thomici din, 56, 86, 242, 297, 374; Impăratul în trecere prin, 98, 276, 278; Nicoară în, 418.
 Caraș județ, 91.
 Carloveș mitropolia ortodoxă sârb. 43, 53, 72, 75, 107, 108, 119, 190, 193, 208-9, 238, 277, 281, 293, 389, 409; Sinodul dela, 84-5, 215-9, 223; Gh. Lazăr în, 29; Mitropolitul din, 32, 44, 65-7, 91, 96, 103, 193, 223, 240, 293, 376, 409; Școli 57, 181, 204.
 Carlstadt episcopie sârbească 43, 75, 86, 125.
 Carol arhiduce 23, 26.
 Carpați M-ții 26.
 Cefa: local. Bihor 48.
 Cefanu, dela Radna 69.
 chestia datoriiilor 391.
 Cenad județ 27, 44, 93.
 Cernăuți 71, 174.
 Cerni 356.
 Cernoievici Ath. mitr. 42-3, 171, 395.
 Cernovici Șt. (pretor de Macea dușmanul lui Nicoară) 113, 116.
 Cherechi sat j. Arad 266, 291.
 Chereluș sat j. Arad 66, 166, 253
 Chertiș sat j. Arad 201.
 Chicheri, Chier sat j. Arad 291.
 Chichinda sat Banat-jușoslav 83, 91.
 Chinezul sat lângă Timișoara 199.
 Chinezul Paul 42.
 Chioar, Kövar ținut, 14, 14 n., 84, 151.
 Chirilovici Gheorghe, Gălșanul, protopopul Galșei și Șiriei, 235 n., 237 n.; propus de Eps. 71, 174; în acțiunea alături de Nicoară, 91, 108, 201, 212, 266, 351; Contra lui Moise Nicoară, 102-3, 109, 190, 277-8, 280-1, 290, 293; Alături de Țichindeal 59.
 Chirilovici Ioan din Talpoș 255.
 Chisindia sat în j. Arad, 48-9.
 Chișineu-Criș 222, 227 n., 228, 230, 235, 279, 291, 352; Th. Popovici al. 57, 76, 80, 90, 101, 109, 112, 115, 247, 253, 268-70. 267-7 351-2, 380; Impăratul la, 23; Gavrilă din, 266; protopresbiteratul 267; Boțco din, 390.
 Chituța Grigore protopop în Ineu: ales deputat în a. 1815, 65, 69, 161.
 Christian fam. nob. 162.
 Ciaba, Csaba, în jud. Bikiș 153, 377, 388, 390-1.
 Cioban Dimitrie, din Cuvin 250.
 Ciobi(?) Th. din Sinitea 253.
 Ciongrad pe Tisa 44 n., 200.
 Cireana femeie din Milova 258.
 Ciufud sat lângă Blaj 35, 149.
 Cladova sat j. Arad 229.
 Claria în Banat 199.
 Clintec din Oradea 196.
 Cloșca (din rev. 1784) 398.
 Clui. Clusiu 31, 145, 146, 148.
 Cociuba Mihai, av. stagiar în Pesta 375, 385.
 Cociuba sat j. Bihor 50, 228, 253.
 Cociuban Flecea din Șoimoș, 253.

- Colson Felix autorul cărții „Despre Principate“ 3-4.
- Comlăuș sat jud. Arad 66, 164, 181, 226.
- Comoriște în Banat lângă Oravița 244.
- Conop pe Mureș j. Arad 211.
- Constantinopol, Tarigrad 9-10, 35, 39, 394, 420, 422.
- Copăceni, Kopačani în Bihor 164.
- Copand lângă Turda 147.
- Corbești sat j. Arad 259.
- Cornea Vasile din Chisindia 49.
- Cornéli, canonic Oradea 29, 392.
- Coroiu sat j. Bihor 48, 257.
- Coroiu din Beli 251.
- Corvin Matei 399.
- Costea Petru din Dezna 49.
- Costin 262.
- Costin Miron 37.
- Covaci ober comisar 65, 177, 192-5, 243, 279.
— 209, 218, 268.
- Covaci Ioan 91.
- Covăsinți sat în j. Arad 229, 235, 250, 391.
- Craiva, Craiova în Bihor 27, 195.
- Crapacu (Carpați?) 167.
- Crassos, Crassovi comitat 255, 168, 195.
- Crasna județ 14 n.
- Crău Matei din Comoriște 244.
- Crișan Petru din Șiclău 166.
- Crișan Petru din Zărand 166.
- Crișana. 99; Români din, 41-2, 45-7, 53-7, 76, 127, 131..
- Crișul Alb 15 n., 17, 88.
- Crusedol 238.
- Cseke. Ceica în Bihor 228.
- Csétélek, Ciutelec în Bihor 228.
- Curtici sat mare lângă Arad 66, 90, 90, 166, 207.
- Cuveid sat i. Timiș 69.
- Cuvin în jud. Arad 44 n., 48, 91, 159 n., 229, 234-5, 250, 277-8, 391.
- Dacia 394.
- Dan Mon din Curtici 166.
- Dan (Dănilă) 14.
- Danilovici Costin pr. în Chereleuș 166.
- Darabant 240.
- David Petru din Bătuța 259.
- Desna, Dezna, Valea Deznei j. Arad 47, 49, 88, 91.
- Dezsánfalva, Dejani în Banat 351.
- Dieci sat în j. Arad 47.
- Diaconovici-Loga, C-tin 57, 80, 81, 96, 101, 257, 276, 278-9; pentru literele latine 100, 343-4; prof. și senior la Arad 206, 221-2, 267; Nestorovici 243.
- Dimitrievici Novac v. Novak.
- Dobrei Ghenadie din Pleșa 50.
- Dobrești în Bihor 164.
- Dobrești 255.
- Dobroncai prof. Oradea 17.
- Dodity Ileana soția II-a a lui Petru Nic. 18, 51.
- Domș Ioan 4.
- Dragomirna, M-rea 87.
- Drâmbo Teodor pr. în Tătari-Lunca, 112, 196.
- Drauș sat j. Arad 291.
- Drig Teodor din Comlăuș 164.
- Duca, prieten cu M. N. 29 n.
- Dud sat j. Arad 226, 229, 291.
- Dudescu Elenco, clucereasa, mama lui Iancu Văcărescu, 37-8, 132, 141.
- Dugonits 29.
- Dumbrăvița sat 258.
- Dunărea, 43, 97, 418.
- Ecaterina II-a 35.
- Eckmühl 25.
- Erdeliotul, Ladislav Ardeleanul 39.
- Erdeős, Erdeis, Herdej, azi Padureni 101, 278-9.
- Erdödy Cancelar 73, 168, 176.
- Esterházi conte 416.
- Europa 27, 33, 422.
- Fabry Stephanus prof. 18, 135-6.
- Făgăraș, solgabirău 255.
- Făgărașanul v. Ioanovici Nestor.
- Familiile nobile din Comitat Arad 162.
- Faur, Teodor din Bârsa 47.

- Fehér, fam. nobilă rom. 162.
 Fekete, Georgius (Buda) 387.
 Felnac sat în Banat 195, 199.
 Ferdinand, arhiduce 26, 29, 351.
 Ferdinand al V-lea 4.
 Ferdinand II., 15.
 Fierescu a. 6-7.
 Filip Gligor 255.
 Finta român în Viena 189, 201.
 Fogărași, din Julia 390.
 Francmasonii 348.
 Franța 59, 42, 403.
 Frunza (Crișan? din rev. lui Horec?, 398.
 Fülep, fam. nobilă rom. 162.
 Francisc I. Impăratul Austriei și rege al Ungariei; — în epoca răsh. napoleoniene 21-3, 25, 28-29, 402-404; — școli 57, 205-7; — Comisia 89-90, 92, 246-7, 500, 513, 526; — Sinodul 82-84, 87, 208, 213-4, 217, 308; — Călătoria în Ardeal... Galiția 96-99, 276-8, 281, 510, 407-8; în Italia 73-5, 79, 122; — Audiențe la, 103-4, 282, 403, 406; — problema banilor 94-5, 263-5, 270-5; — Alte recursuri și memorii, 59, 67, 101, 224-240, 298-352, 406, 410; — Intimitaturile 301-7;...
 Gaitovici Iacob preparand 245.
 Gaja sat, 48, 259.
 Galiția 97, 394, 396, 407-8.
 Gașa sat jud. Arad, 59, 65, 71, 91, 102-3, 108, 159, 174, 190, 232 n., 237 n., 277, 290, 293, 351.
 Gălșanul v. Chirilovici Gh.
 Gavriil v. Bănulescu G.
 Gavrilă Lazăr din Vădas 50.
 Gheorghe dascăl în Ticvanul mare 243-4.
 Gheorgheviți Athanasie, Thanasie, 278, 288, 377.
 Gheorgheviți Vasile protopop Timișoara 100, 126 n., 243.
 Gheorgheviți Vasile paroh Arad 230.
 Gherbovan Ilie din Zărând 166.
 Gherciu Dim. din Julia-Vârșand 253.
 Ghioroc (Podgoria-Arad) 230.
 Giroc lângă Timișoara, 160.
 Giurgiu 34.
 Gligorașcu, ofițer în Rusia 355.
 Glogovăț lângă Arad 397.
 Goga Oct. 10 n.
 Gojdu Emanuil 384.
 Gradiu Todor din Cuvin 250.
 Graz (Austria) 192-3.
 Groman 247.
 Grosdenkcvitz Comand. militar al Mehadiiei 418.
 Groși sat j. Arad 259.
 Grösz Iohannes prof. 18, 135-6.
 Gruescu Partheniu 4, 6, 69, 127 n.
 Gubas fam. rom. 162.
 Gyika de Dezsánfalva 351.
 Gyika negustor 247.
 Gyika 261.
 Györ v. Raab.
 Gyula, Guila, Julia 76, 88, 170, 188, 190, 192, 194, 209, 267, 278, 281, 293-4, 351, 373; Copilăria și tinerețea lui M. Nicoară 13, 15-16, 19, 23-5, 28, 31, 135-7, 401, 404; Românii din 66 n., 288; Coloniști în, 44, 366; Acasă la M. Nicoară, 64, 76-7, 106, 117, 120, 138, 159-60, 165, 183, 416; Biserica din Gyula 376-8.
 Gyula-Vârșand, Julia Vârșand 13 n., 229, 253.
 Gyurian St. prof. 20, 138.
 Haager, ministrul Viena 192, 199, 202, 208, 209, 218, 233.
 Habsburgii, politica lor... 354 sqq.
 Haiues, protopop 398.
 Hajici, propus pentru Eps. 85, 216.
 Hajnik P. prof. 20, 22, 138.
 Hajcs Gheorghe preot 228.
 Halle, (Saxonia) 51.
 Halmagi, protopopiat 54, 88, 91, 93, 112, 125, 266.
 Hatvani 198.
 Hegyes, Hidiș sat în Bihor 164.
 Hendrey, 388-9, 391.
 Herlo Ion din Chereluș 166.
 Hermanstadt v. Sibiu.
 Hersich Fr. secretar în minister Viena 382.
 Highșel, sat 228.

- Hodoș M-re** 52, 60, 168, 171, 205, 257, 235, 238 v. Arh. Manuilovici.
Hohenwart, Cardinal 60, 240.
Hopovo M-re 67.
Horga Dumitru din Comlăuș 164.
Horga Daniel din Iarcaș 228.
Horga Nicolae pr. în Seleuș 48, 227.
Horia, (revol.) 398.
Horváth a. 25 n.
Horváth, 29.
Hudelist, 330.
Hulvez, sat în Banat 195, 199.
Hutovici, Nico'ae, candidat la Turda 32, 67.
Iacadfy 243.
Iarcaș sat 228.
Ienopolea 42, 125.
Ierusalim 13.
Iepure Gligor din Curtici 166.
Izreți student rom. 375.
Ilie protopop în Sibiu 149.
Ilonuța Petru din Zărand 166.
Ilteu sat pe Mureș 258-9.
Indricău Pavel, Ștefan, Ioan 244.
Ineu, Boros-Jenő, Ieneu j. Arad 42, 65, 109, 112, 161-2, 229, 266.
Ioan arhiduce 27.
Ioanovici dela Covăsinți 391.
Ioanovici Dam. 5-6.
Ioanovici Nestor, Făgărașanul 6, 91, 351; perspectiva Eps. ardelene 52-3, 53, 71, 148; preferat de Nicoară 68-9, 73; Vulcan Eps. contra lui, 249; Sinodul 84, 86-7, 171-2, 214; propus de Eps. 67, 70, 168, 214; Cerut ca Administ. 81-2; Merite 238; Episcop 126.
Ioanovici Vichentie Eps. 43.
Iorga Nicolae închinare 10, — 55.
Iorgovici fam. Iorgovici-Brâncoveanu 56 n.
Iorgovici Marcu 56.
Iorgovici Iosif prof. Arad 57, 51, 96, 206, 243; Sinodul 84, 87-8, 216, 345; Dizident 102-3, 268-9.
Iergovici Pavel 55-6, 126.
Iorgovici Petru 56, 397.
Iosif II. 355, 395.
Iosza de Ravna fam. nob. 162.
Iovănaș Vasile pr. în Șicula 353-4.
Iovics baron 418.
Italia 73, 416.
Jivulescu Vasile pr. în Ilteu 258.
Jojika fam. nob. 399.
Jula v. Gyula.
Jula-Vârșand v. Gyula-V.
Julian Ion și Costan din Curtici 166.
Juliza, Julița, Giulița, Julița j. Arad lângă Radna 258-9, 278.
Kaló Antoniu 165.
Kamensky Elias 158.
Kamensky g-ral rus 34-5, 147.
Karșeanu? g-ral emigrat în Rusia 355.
Kendefy fam. nob. română 399.
Kenghelaș, Chenghelaș, familia 31, 95, 241.
Kenghelaș Directorul școlar 51 n., 182, 199, 241, 243.
Kenghelaș Pavel, arhimandrit M-rii Sf. Gheorghe; 51 n., înclinații spre Unire, 95, 241; Aspirație la Eps. 95, 99, 216, 240; svoruri ca va fi ales Eps. 287; nădejdi 297.
Kerekes-Ștefanovici pr. în Radna 234.
Kerekseig, Chereșig în Bihor 232.
Kienmayer g-ral 331.
Kimpany v. Câmpani.
Kis Iosif 91.
Kisfaludy poet ungur 26-7.
Klein, Inoch. Micu Eps. 397.
Klirtoe 257.
Kcháry conte 62, 322, 416.
Komarom și soția 91.
Kopi'ar 191.
Körösladanium în j. Bichiș 91.
Köszvynyes, Cusiș în Bihor 266.
Kotykleț, Cotiglet în Bihor 228.
Kotsoba fam. nob. 162.
Kováts prieten cu M. Nicoară 157.
Kovács, Carol Leopold 91.
Krestici Arhim al Cruședol. 238.
Kutusoff g-ral rus 35.

- Laniy 322-3.
 Lanzi conte 416.
 Lazar fam. nob. rom. 399.
 Lazar Gabriel capelan în Vădas 207.
 Lazăr Gheorghe 29, 38, 67.
 Legradi agent aulic 260.
 Legradischeu Haus în Pesta 384.
 Lemeny (Bucovina) 71, 174; — 29, 146.
 Leopold I. 43, 192.
 Linter Carol 164.
 Lipova, Lippa localitate 15, 44, 69, 91, 159, 182, 211, 223, 254-5, 366, 373.
 Londra 55.
 Loghin Gh. din Dreci 47.
 Lorenz, consilier 60, 75.
 Ludany, loc. 261.
 Luovic arhiduce 20, 122, 330, 402, 416.
 Lugoj; — Șt. Athanasievici al, 23, 55, 56, 70, 86, 168, 172; — Nicoară în, 69, 107, 188; — Directorat în, 182.
 Lukats Ig. 164.
 Lüle—Bnrgas 39.
 Lunca, în Bihor 49, 196-7.
 Luncasprîe, în Bihor 164.
 Lupaș, Prof. I. 8.
 Lupu Florea din Șiclău 166.
 Macea sat lângă Arad 113.
 Machi, Maki pr. în Ciaba, prieten cu M. Nicoară 115, 121-2, 380, 382, 415; chestia datorîilor 388-91; † 420.
 Măderat, Maghiarat 291.
 Măgureanu trei frați emigrați în Rusia 356.
 Mahlern șeful poliției Viena 21, 139.
 Maidan, lângă Oravița 100 n.
 Maior, Gr. Eps. 397.
 Maior Petru, bun prieten cu M. Nicoară 29, 64, 92, 106, 122, 191; — despre mișcarea rom. din 1807, 56; — Alături de mișcarea pt. Eps. la Arad 66, 76, 191; — scrisoarea din 1810, polemica 30-34, 145-153; — cererea de a fi canonic 256.
 Majlath fam. nob. rom. 399.
 Mandik Andrei, direct. șc. Arad 79, 210.
 Mangra Vasile Eps. 5, 8.
 Maniu Vasile 8.
 Mannilovici, Maxim din Vârșeț 126.
 Manuilovici Mihail frate cu Pepe (Oradea) 50, 60, 112, 173; atestate 201; Sinodul 85, 216; Nicoară contra 93; Tartorul preot. 173.
 Manuilovici Moise Arh. M-rii Hodoșului; Arhimandracul Pepe, Pepe, 60, 69, 266, 268, 269; — Persecuțorul, tartorul preoțimeii române din Arad, 49-52, 92-3; 227-8, 231, 235, 238; — Contra limbei rom. 52, 207, 245; — atestate 96, 201, 266, 269-70; — Ura pentru Români 69.
 Maramureș, 14, 397.
 Mărgineni M-rea 33-38, 158.
 Marmația 151.
 Martinoli Fr., prieten cu M. Nicoară 21, 176, 186, 189, 247.
 Marten 388.
 Maședonia sat în Banat 209.
 Maximilian arhiduce 331;
 Maximilian împărat 332.
 Medrea Ciciu din Gaja 259.
 Medrea Mădrn din Gaja 259.
 Mehadia (Băile Hercule) 107, 311, 418.
 Stoica al, 56.
 Mekkerek, Mėhkerék, sat în Bihor Micherechiu 235.
 Melentie din Lipova, învăț. 15, 17.
 Mesici, M-rea 81, 162.
 Metternich 414, 420.
 Micălaca, lângă Arad 80, 235.
 Micu Samuil 29.
 Miclosi Mihai preparand 245.
 Miclosi (Oradea) 257.
 Mihailovici Isaia (Esaia) sprijinitor al acț. român 91, 237, 238, 351; — propus ca Eps. 84, 214; — † 12n.
 Mihai Vodă M-re 8.
 Mihochi 292.
 Mihuț, — Crăciun și Florea din Șiclău 166.
 Mihaș Ioan din Beiuș 166.
 Mihuț fam. în Șiclău 14.
 Mihaș Ican, 29 n., 65, 80, 159 n., 201, 210, 234, 252; — studii 53; — ocolit de S. Vulcan 71-2, 186; — preferat de Nicoară 73-75; — profe-

- sor, senior, director 57, 96, 184, 209, 236, 243; — propus ca Eps. 73, 83-86, 214-6; — M. și Țichindeal, 78-9, 190, 216, 240; — bolnav 77, 188, 194.
 Milano, Mailand 78, 195.
 Millosi, Oradea 252.
 Millot abate 25.
 Milova jud. Arad 258.
 Miniși sat, Ménes j. Arad 211, 250, 235.
 Miokovici Moise al Carlstadtului 86, 125, 297.
 Mișcă, sat j. Arad 226-7, 266, 269.
 Mișcoi Bumb din Comlăuș 164.
 Mizeș (în Bihor) 112.
 Mochii (domnișorul) 353.
 Mocuța Petru din Curtici, 166.
 Moga Vasile Eps. 6, 8; Alegerea din 1810, 32-3, 53, 59, 74, 146; — păreriile lui M. Nicoară despre, 336, 358; — păreri în candidația dela Arad 8, 67, 84 n.; — la sinod 86; — petiția din 1820; 117-19; — svonuri de a veni la Arad 363, 123.
 Mogoșoaia podul 147.
 Moldova 355-6.
 Molnar Ioan Dr. oculist. 33 n.
 Moneasa stațiune balneară j. Arad 47.
 Monoroștia jud. Arad 258.
 Morava v. Semlingul mare
 Mornăilă Pavel pr. în Șiclău 166.
 Moroda jud. Arad 291.
 Moroșan Marcu 253.
 Mujlai, viceșpan 243.
 Munkács 241, 397.
 Munteanu, — Ioan preparand 245; — din Buda 29.
 Muntenia v. Ț.-românească.
 Mureș, 93, 208; — satele pe, 88, 211; — Români de pe, 41, 355; — preoții din josul, 47; — Colonizări 366; — Coloniști sârbi, 42-3, 54, 355; Marusianos (Kenghelat) 241; Mureș în sus 278.
 Musca sat j. Arad 291.
 Muschitzki Lucian Eps. 126.
 Mütter János 215.
 Nădab sat mare în jud. Arad, 253.
 Nadăș, sat mare în j. Arad 291.
 Nagy-Lak (Nădlacul?) 93, 227, 230.
 Nalazi fam. nob. rom. 399.
 Nan-Hegesel sat 164.
 Napoleon, războaiele 20-1, 24-9, 405; „contra lui N.“ poezia, 141-4; în a. 1815, 39; 9, 310.
 Neagu Nușu v. Niga
 Neamț M-rea 8.
 Negru Ignat din Curtici 166.
 Neoplanta în Serbia 168.
 Nesselrode vice-cancelar rus 405.
 Nestorovici Uroș consilier cesarocrăesc, inspector g-ral al școalelor ortodoxe din Ungaria 58; contra proff. români 70, 208, 255, 257, 281; școalele român., 221-2, 235-7, 243, 351-2; introducerea limbei sârbești în Preparandie, 205-6; parțial 192, 202; Țichindeal și N., 61, 243; contra cauzei român. 177; contra tiuerilor rom. la învățătură 52-3, 58; contra limbei rom. 81.
 Nico, frați ofițeri ardel. emigrați în Rusia 355.
 Nicoară Moise: introducere 3-12; legendar 4, 123; Părinții, copilăria 15-6; studii primare 14-5; st. secundare Arad, Oradea, 16-8, 210; — Universitare 18-20, 135-40; acțiunea din a. 1807-8, 22-4, 56, 402; încercări în diplomație 19-21; cariera militară 28-30, 330-1, 405; Funcționar în Jula 24-5; războaiele napoleoniene 24-7, 402; — În Ardeal a. 1810, 31-3; în București (1810-14), 34-9, 145-53, 158; Poezii 19, 24, 38, 134, 157, 140-4, 154-7; călător a. 1814, 39; instanța clerului și poporului rom. a. 1814, 60; conducerea lucrului românesc 64-5, 161, 166-7; pregătiri în vederea plecării în deputație 69, 161-6; popas la Buda 70; la Viena 70-4; singurul deputat 74-6; întărit de cler și popor 205-7, 220; Sinodul, 82-9, 306, 343-4; instanța din anul 1816, 75, 224-40; Comisia ancheta-toare 88, 90-4, 97-8, 261, 265, 270, 306, 309, 313, 326, 342-3; Intimituri contra 296, 301-7, 311-15; Oprit în

- Viena 190, 521-6; chemat acasă 276; intrigi, trădări, 260, 268-70, 277, 280-1, 287, Țichindeal și N. 77-9, 97-103, 112, 159-60, 202, 208-9, 215, 218-9, 223, 242-4, 279; Revolta suflețească, desnădăjduit, 104-7, 110, 113-5, 294-5, 315-21, 332, 346-8; Convingeri, 63, 103-6, 110-1, 166, 187, 262, 285-6; Vulcan, 186, 262, 247, 249, 372, 392; I se propune să fie vlădică 71, 173-4, 215, 222-3; luchisoarea 116-7, 120-1, 410-2; Liberat 118-9; Cere permisie de a părăsi Impărăția 122, 315, 346-7, 352; în preajma plecării 121-3, 414-6; dovezi de iubire dela prieteni 353-4, 374-5, 380-1, 385-7; Ura lui Putuic 120-1, 335-41, 376-8, 383; cheltuelile, datoriile, 94-8, 101, 127, 255, 263-5, 270-5, 282-4, 292-3, 301-13, 322-4, 351, 388-91; Recomandat în locul lui Nestorovici 222; literile latine 100, 344-5; sprijinește pe Nest. Ioanovici 81-2; Considerațiuni istorice-polit.-religioase studiu 354-72; Rezultate 119; I se solicită ajutor pt. lupta în Timișoara 373; Ortografia 131-3.
- Nicoară Moise Liceul 6.
- Nicoară.. un popă în Vârșand 43 n.
- Nicoară Damaschin frate cu Moise 14, 17.
- Nicoară David frate cu Moise Nicoară, 14, 17.
- Nicoară David bunicul 13.
- Nicoară Maria v. Șerban Maria mama lui Moise Nicoară,
- Nicoară Petra soră cu Moise 15, 17, 134.
- Nicoară Ștefan (1627), 13.
- Nicoară Petru 13, corespondența cu fiul său 19; Căsătoria II-a 17-8, 51; Mișcarea din 1807, 22-4; în a. 1815, 64, 159; îndurerat pentru suferințele fiului 116-18; cere îndurarea împărătească 378-80; bani împrumutați 127, 351; interogat în chest. datoriilor 388-90.
- Nicopole 34.
- Nișa Onișiu, Nicoară a locuit în casa lui, 121.
- Nimet, Damaschin Ștefan de, 193.
- Novak Dimitrie, (N. Dimitrievici) pr. Arad 52, 201, 250, 234.
- Novisad Semlin (Banatul Jugoslav) 297.
- Obradovici I. 182.
- Odessa 9.
- Odvoși sat 211, 258.
- Ohaba sat 43.
- Oradea, 3, 93, 164, 171, 175-6, 181, 215, 229, 238, 265, 287, 359; Francisc I. la, 23; Nicoara, școala la, 16-8; Nicoara la 31, 83, 88, 90, 91, 146; Vulcan Eps. al.. și la., 62-3, 72-3, 78, 82, 100, 182, 235, 249, 351, 363, 372, 392; Melentie S. paron în, 49, 196-7; Țichindeal la, 59, 79, 160, 190, 194, 217; Episcopia Orăzii 87; Episcopia unită 400; Consistoriul dela, 89, 240; Pr. I. Șerban la, 77, 188-9, 212; Comisia la, 261, 270; Chirilovici Gălșanul la, 293; Gojdu din, 384; Th. Șerban la 278; Români din, 201, 363-4; M. Ambruș din 84, 213; V. Mangra Eps. al, 5; Pușpoki la, 66, 69, 134, 161, 178, 260, 284, 292-3; Iosif Popescu, 76, 251, 257; Mihail Manuilovici la, 50, 60, 85, 93, 112, 173, 186, 201, 216; Oradea cetate 166.
- Oravița 56-7, 397.
- Orșova 418.
- Ostoci Ioan de Semling 209.
- Otlaca sat mare j. Arad, 13, 66, 163 n., 253, 377.
- Ovidiu poet latin 19, 37.
- Pacraț, Pagraț Epsc., 43, 75; Iosif Putnic Eps. de, 67, 82, 87, 119, 168, 171, 222, 290, 330.
- Pădureni v. Erdeös
- Pag fam. nobilă 162.
- Pahomie Eps. 233.
- Pálffy, conte de Erdödy 382.
- Pâncota sat mare j. Arad 291.
- Pandurovici Gh., din Țernea—Banat 199.
- Pap Lazar din Otlaca 253.

- Pap Teodor** dela Blaj 150.
Pappmező, Popmezeu în j. Bihor 66 n., 164.
Pârneava lângă Arad 121.
Păuliș (Arad—Podgoria) 121.
Pec, Ipec în Serbia 42.
Pecica orașel j. Arad 44 n., 221, 366.
Perra fam. nob. 162
Pesta 25, 158, 178, 261, 263, 374, 380, 384-7; Sârbii în, 399; Școale în 53, 57, 402; Universitatea din, 173; Parohul din, 260; Românii din, 260; M. Nicoară în, 51, 71, 90, 122, 143, 415, 418; Püspöki în, 71, 257, 260.
Peștiș în Bihor 112, 254.
Petersburg 31, 34-5, 51, 404.
Peter-Varadiu 209.
Petrilă Florian 228.
Peuriș pe Mureș 259.
Petrovič Augustin arhim. 100, 243.
Petrovič Ghedeon Eps. Bacica 86.
Petrovič Gheorghe din Belinț 23, 55.
Petrovič Ioan din Chinezul 199.
Petrovič Petru Eps. Timișoara 241.
Petrovič Petru din Bocșa 23, 55.
Petru Petru din Vârșand 253.
Pleșa sat j. Arad 50.
Podgoria j. Arad 151.
Polonia 167,
Pop din Viena 189, 201.
Pop Gheorghe din Cociuba 253.
Pop Gheorghe din Curtici 253.
Pop Petru din Chereluș 253.
Pop Petru din Vădas 253.
Pop Ștefan 6.
Pop, **Popescu Iosif** înv. Oradea 76, 196, 254, 262, 267; informează pe M. Nicoară de intrigile contra lui, 287; atestaturi 252.
Popovič Alecsa, student Pesta 375.
Popovič Alexandru pr. Berechi 228.
Popovič Avram din Păuliș 211.
Popovič Dionisie Eps. din Buda 86.
Popovič Gheorghe pr. mamesnic 377.
Popovič Gheorghe din Beliu 112.
Popovič Gheorghe din Comlăuș 164, 181.
Popovič Gheorghe din Curtici 80, 90, 203-7, 246-7.
Popovič Gheorghe din Mișca 226-7.
Popovič Ilie pr. în Comlăuș 164.
Popovič Ioan din Buteni 109, 112.
Popovič Ioan capelan în Apateu 50, 227.
Popovič Iosif din Bătuța 259.
Popovič Isaia din Groși 259.
Popovič Pavel din Gaja 48, 259.
Popovič Pavel din Covăsinți 250.
Popovič Petru din Cladova 229.
Popovič Petru din Covăsinți 250.
Popovič Simion din Varad-Velențe 112.
Popovič Solomon d. Julița 259.
Popovič Teodor d. Corbești 259.
Popovič Theodor d. Ghioroc 250-2.
Popovič Todor d. Covăsinți 250.
Popovič Theodor protopopul Chișineului și Zărandului 76, 90, 101, 253, 268, 276; Mișcarea din a. 1807-8, 57; Alături de mișcarea lui M. Nicoară 115, 169, 203-7, 246-7, 276; destituirea namesnicului, 179-80; Contra lui M. Nicoară, alături de Putnic 112, 279, 291, 352; Datoriile 284, 351, 388-90.
Popovič Zaharie pr. în Căpruța 258-9.
Popovič Zaharie pr. în Dumbrăvița 258.
Portărescu ofițer ardelean în Rusia 355.
Presburg, Pojon 35, 53, 57, 71, 106; școalele din, 18-22, 28, 135-40.
Principatele Române 9, 19, 34-36, 64.
Preotul Florian din Luncașprie 164.
Preotul George din Cuvin 234-9, 391.
Preotul Ioan din Copăceni 164.
Preotul Ioan din Otlaca 377.
Preotul Moise din Gyula 170, 183, 288.
Preotul Nicolae d. Câmpani 164.
Preotul Nicolae d. Sân-Miclăuș 254.
Preotul Nicolae d. Șiclău 166.
Preotul Pavel din Dobrești 164.
Preotul Simeon din Varad-Velențe 254.
Preotul Theodor din Cefa 48.
Preotul Vasilie din Vărășani 164.
Preotul Vasilie din Craiva 252.
Protassof conte 405.

- Protic Zaharie** protopop Vărădia 109, 112, 258-9.
- Püspöki Ioan**, Piuşpechi, Director şc. Oradea 182, 196; Deputat al clerului şi pop. 65, 69-70, 161; kechemat, 70, 178, 254, 257; clevetiri, intrigi, 103, 260, 287; chestiunea banilor, 283-4, 292-3, 351.
- Püspöki Maria**, Piuşpechi soţia 17b.
- Putnic Iosif Eps.** Pacraţului 67, 70, 75, 126, 237, 267, 276, 287, 297; originea fam. 68, 108, 168; Administr. al Aradului 108-9, 251, 290-2, 301. Candidat, străduinţe pt. Epie., Sinod., 82, 87-9, 171-3, 218-9, 222-5; Contra lui Nicoară 120-1, 295, 345, 376-8.
- Putnic Elisabeta** mama Eps. 227.
- Raab, Györ**, Iaurinum 27.
- Rubinovici, Rabinovici** evreu preot 48, 229.
- Racevăş M-rea**, 81, 168, 171.
- Radivoevici, Arhim.** M-rii Mesici; propus la Sinod 85, 87, 216; în locul lui Putnic la Pacraţ 88-9, 219; Administr. la Vârşeş 110; intimatul contra lui Nicoară 313; Răspunsul lui Nic. 113.
- Radna** 211, 255; Cefanu dela, 69, 391; Kercke nr. în, 254.
- Radovanovici I.** 182, 242.
- Ragmaneşti (Craşos)** 255.
- Rainer arhiduce**, locţiitorul Împăratului 73, 81; audienţe 98, 322; Tichindeal, 217, 223; Adresa către 274-5.
- Rakos** în Ungaria 26.
- Raţ Gavrilă** din Oradea 252.
- Ravna saş** j. Arad 162.
- Regimentul de Grăniceri** din Banat 44, 418.
- Rhedey**, conte, administr. comitatului Bihor 168; propune listă de candidaţi la Epia. Arad 62, 67-8, 70, 171, 168; la Arad 217.
- Rin** 42.
- Redosto** 39.
- Rojt, Roit i.** Bihor 233.
- Roma** 55, 63, 211, 397, 413.
- Roman Florea** din Comlăuş 164.
- Rossetti C. A.** 4.
- Roşu Lazăr** din Lipova 69.
- Rçuleşti** fam. 255.
- Rusciuc** 54.
- Rusia** 31, 34-5, 44, 51, 355, 404.
- Sădean Avram** 3-5.
- Salonta** 88.
- Sămarton, Sânmartin** j. Arad 188.
- Sânmiclăuş, Sent-Miclăuş, Sânnicolaul mare (Banat)** 255, 252, 254
- Sântandrei, Sent-Andrei (Sânaudiaş)** lângă Timişcara 57, 199, 206.
- Sărăcean Iordache** din Dobreşti 255.
- Sarcaţ** 194.
- Săvârşin** j. Arad 43, 292.
- Schok** agent aulic 416.
- Schosulein** consilier 416
- Schmidt Ferd. P.** 156.
- Schwartzemberg** 219.
- Sibiş sat mare** j. Arad 91, 93.
- Sec** în jud. Bihor 251.
- Secula Sever** 5.
- Sedelnitzki** contele, ministrul Poliţiei, Viena; 97, 322-24, 351, 415.
- Seipp v. Dna** 243.
- Seluş j.** Arad 48, 291.
- Selişte** lângă Totvărădia 259.
- Semlac sat mare** j. Arad 44.
- Semlingul mare** 209.
- Semlingul mic** 209.
- Serb de Mesiensis** fam nob. 162.
- Serb Theodor** prieten devotat al lui M. Nicoară, 121-3, 380-7.
- Serbia** 42, 44, 356.
- Sf. Gheorghe M-rea** 95, 241.
- Sibiu** 52, 53, 59, 71, 174.
- Siegenthal, Henric v.** G-ral comisar imperial la Sinodul dela Carloveş, 83-7, 89, 215-18, 247.
- Silaghi Ioan** abs. preparand 245.
- Silbie** 145, 150.
- Simoneti** 150-1.
- Sinitea** sat j. Arad 253.
- Sîrmin M-rea**, 70, 85, 168, 171, 182 214.
- Slavici Ioan** 7.
- Slavonia** 83, 168, 213.
- Smirfelt**, comisar imperial, 193.

- Socodor în jud. Arad 244, 266, 269;
Românii din 66, 153 n.; Șerban Ioan
în, 188; Gh. Tapoș din, 90, 235 n.,
247, 390.
- Solnoc jud. 14.
- Somos 253.
- Sorsics J. secretar aulic 380.
- Spahia-Bucovici din Bereștov, 199.
- Spahia-Sărăcean din Dobrești, 255.
- Spania 25; al Ișpanilor Craiu 144.
- Stadion Filip conte 20, 330, 402.
- Stanislaides D. prof. 18, 135-6.
- Stancovici Melentie din Oradea 49,
196-7, 219, 227, 252, 257.
- Stancovici Ștefan Eps. 126 n.
- Stipsics Fr. prof. 20-22, 138.
- Stiplitz G-ral 331.
- Stoica prieten cu Tichindeal și Nic.
29, 186, 189, 195, 201, 256.
- Stoica Hristofor din Lipova 254-5.
- Stoica de Keresturi fam. (Stoeși) 255.
- Stoica Nicolae, de Hațeg 56.
- Strătierul Ion (Șerban Zărand) 189.
- Stratimirovici Ștefan Mitropolitul
Carloveșului; 44-5; atitudinea în
1815. 66-7; Sinodul 68, 84-7, 215-6.
218; față de Nestor Ioanovici 52,
126, 258; Contra limbei rom. 53;
referitor la prestațiile preoților
89, 89 n.; propuneri la Epia Ara-
dului 81; Francisc I. la, 103, 281;
Contra lui Nicoară și a prof. rom.
96; susținătorul lui Putnic 108, 276,
290; sârb încarnat 44-5, 192-4; Cir-
culare 170; elevii români la Car-
loveș 181, 258.
- Sturza G-ral și Consilier Rusia 356.
- Sublima Poartă 392, 404-5.
- Suboșica sat 44.
- Suciu din Cuvin 391.
- Suciu Moise fiul lui Nicolae 293.
- Suciu Nicolae, Popa Nica, cumnatul
lui Moise Nicoară, 14 n., 372; Poe-
zie pentru, 154; Aspirant la paro-
hia Cuvinului 277-8; stări din
Gyula 170, 288; despre intrigile
sârbești, trădări 183, 277; infor-
mează pe M. Nicoară de cele ce
se petrec, 76, 170, 267, 293.
- Sultanul (1847), 392.
- Szantó, instanța din 1814 59-60; dele-
gat al clerului și pop. român 60,
69, 161,
—; 91 n.
- Szarvaș în jud. Bichiș 351.
- Szász fam. nobilă 162.
- Szepitz fam. nob. 162.
- Szighenthal (Marmația) 397.
- Szitani (Bihor) 164.
- Szüts Simon 215.
- Șaguna Andrei 126 n.
- Șerban familia 14.
- Șerban Maria mama lui M. Nicoară
9, 13-16, 24.
- Șerban Gheorghe din Siclău 166.
- Șerban Ioan, Namesnicul protopop
al Zărandului, Zărandanul, Popo-
vici-Șerban; Deputat ales de cler
și popor 65, 69, 161, 204; la Viena
70-73; destituit din preoție 173,
179-80, 231, 234; Intoarcerea de la
Viena 74, 76-7, 200-1; după sosirea
acasă 188-9, 269; pentru M. Nicoară
75, 80, 102, 111, 203-7, 269; față
de Nestor Ioanovici 203-4; limba
în șc. 205-6; Petiția din 1820, 117;
interogată în chest. datoriilor, 388-
90; întrunirea preoților la Arad,
212, 253; Greutățile întâmpinate
188-9, 212, 267; Intrigi 269; La
Beliu 278; Capelanul său, 277.
- Șerban Theodor parohul Siclăului,
fratele mamei lui M. Nicoară 84,
292; susținător al cauzii românești
pentru Epie, 75, 111, 166, 203-7,
269; delegat la Sinod, 84-5, 87, 213,
215-6, 218, 223; în vederea Comi-
siei, 90, 246-7; neclintit în fața
intrigilor 268; Consecvent lângă
M. Nicoară, 80, 102, 280; Petiția
din 1820, 117; Chestinnea datori-
ilor 127 n., 388-90, 415; despre
Putnic, 291-2: la Oradea 190, 278;
Nicoară popas la, 108; Nicolae Su-
ciu și unchiul său 267, 281; Rezul-
tatul străduințelor 126.
- Șiclău; orașelul natal al fam. Șerban
14; Mama lui M. Nicoară era din,
14; Ioan Mihuț era din, 57; Ade-
siunea Românilor din Ș. pentru

- Eps. român 66 n., 166; Moise Nic. în, 108; Petru Nic. în, 267; vezi și Șerban Theodor parohul Șiclăului.
- Șiclovan Todor din Curtici 106
- Șicula sat în j. Arad 291, 353, 354.
- Șimand sat în j. Arad 68, 108, 168, 210, 228.
- Șincai Gheorghe 29 n.
- Șiria (Vilagoș) 42, 102, 108, 112, 267.
- Șiștov 34.
- Șoimoși pe Mureș 211, 235, 228.
- Ștefanovici v. Kerekes.
- Taicici Pavel preparand 245.
- Talpoș sat j. Bihor 253.
- Tașic v. Taicici
- Tătari în j. Bihor 112.
- Târgoviște 38.
- Târnava 149.
- Târnova sat j. Arad 291.
- Târnova în Bulgaria 39.
- Taurovici Angelus arhidiacon. Sibiu 67, 71, 174.
- Tauș sat j. Arad 226, 291.
- Teleky fam. nob. 399.
- Teleky Fr., 296.
- Tempea Radu, (Brașov), cunoscut cu M. Nicoară, 29, 33, 148-9; 67, 71, 174 (Rudolphus Tempian).
- Theoctist 220.
- Theodor, fiul popii Moise din Gyula 288.
- Thomici Ioan pr. în Arad 211.
- Thomici Ioan protopopul Caransebeșului, 242, 297; Mișcarea din 1807, 56: candidat de Eps. 86; atitudine reținută față de Nicoară 374.
- Tibisc 154.
- Ticvaniul-Mare (Banat) 244.
- Tikrit 35.
- Timiș comitat 59, 66, 161, 24, 199.
- Timișoara 184; Nicoară în, 64, 66 n., 91-2, 159, (249). 404: Obradovici în, 182; Tichindeal în, 101, 192, 199; V. Georgevici din, 126; Episcopul, 86, 100, 108, 125, 177, 195, 199, 245; Sârbii din, 177.
- Timișoara Eparhia 43, 75, 373; Români din, 61, 126, 202.
- Tisa 26-7, 43, 167, 200.
- Tököly Sabba, Tekely S. consilierul, dușmanul Românilor și al limbei rom., 80-1, 205, 216, 234; Sinodul 85, 216; atestate, 205, 211, 222, 233.
- Tököly Petru nobil 13, 292.
- Toma Todor din Sec 251.
- Touta Ioan din Voivodeni 47.
- Tordaș, din Viena 189, 201.
- Tornyanski Elias 230.
- Török Deseö 388.
- Totvărădia 93, Zaharie Protici din, 109, 112, 211, 258-9; satele din protopopiatul, 258-9.
- Töves, M. Cociuba de, 385.
- Transilvania 56 n., 71, 75, 414; Moșii din, 15; Hălmagiu în, 54, 93; Eps. din 87; Francisc I. prin, 97, 408; Nicoară în, 148; Români din, 171, 394-8; Radu Tempea din, 174; P. Maior date despre, 191; Colonizări 395, 399; Epia unită din, 396; Grănicerii din, 397; Rev. lui Horia, 398.
- Turcia 19, 35, 63, 399, 401.
- Turda 32-3, 146-9.
- Turnu 34.
- Țapoș Gh. pr. în Socodor 90, 233, 253; Comisia 246-7; chestiunea datoriiilor 388-90.
- Țara-Românească, (Muntenia, Valachie): Nicoară în, 27 n., 31, 36, 145, 403-4, 418; Fam. Iorgovici-Brâncoveanu din, 56 n., supt Ruși 356; la frontiera, 397, (vezi și Principatele Române).
- Țarină Toader din Șiclău 166.
- Țarigrad v. Constantinopol.
- Țarul, 404.
- Ternea sat în Banat 199.
- Tichindeal Dimitrie, paroh în Becicherecul mic, prof.; corespondența cu Nicoară, 7; în mișcarea din a. 1807, 23, 53, la Preparandie 57-58; „Arătarea 57 n., 58, 58 n.; Premergător lui M. Nicoară 58-64, 159; regretul clerului pentru destituirea lui, 81, 205-6; numit delegat al clerului în 1815, 65, 161; nu poate merge ca delegat 69, 176; Convin-

- geri 242-3; Antagonismul între el și M. Nicoară 77-9, 95, 242-44 279; Sinodul, 82-7, 208-9, 215-219, 223. La Viena în 1815, 159-60; problema școlilor, 199, 192, 237; față de Mi-
luț 193-4, 216; despre intrigile sârbilor 177; Nicoară la, 91; Mitropolitul contra lui 96; Alături de Nicoară 76, 159, 190-4, 208-9: despre Brancovici și Mitropolitul Str. 195; La Vulcan la Oradea 59, 79, 160 190, 194-5, 217; reflectant la Protopopiatul Lipovei 223; Moare 100-102; Rezultatul luptei lui 126.
- Țo'le Urs** din Cărand 251.
- Țucudean Toader** din Șiclău 166
- Ungaria**; Români din, 3, 5, 8, 11 14 n., 22-3, 394-5, 402-3; Sârbii în Ungaria 396, 399; Ungurii și Sârbii 44, 171; Despotul Brancovici 42; Supt răsb. napoleoniene, 25-27; Habsburgii în 395; Coroana regiilor, 394-5; Biserica ortodoxă din, 409; Körösladanium în, 91; Nestorovici inspectorul șc. ort. din Ungaria 52; Gyula în, 401, 404; Foucl acțiunii lui Nicoară în, 406.
- Unfilă Toader** din Șiclău 166.
- Ureche Grigore** 131.
- Ursni Onuț** din Chereluș 166.
- Ustineff** ministrul rus 404.
- Vaci Ban** din Curtici 166.
- Vădas, Vadász, Vânători** sat j. Arad, 70, 227, 253, 266.
- Valanyiensis** în Bilhor 164.
- Valachie** v. Țara Românească.
- Valea Todor**; — Lica; — Ion din Chereluș 166.
- Vankai I.**, 80.
- Vărădia** 55-6; v. Totvărădia.
- Varad-Velențe** (Velența-Oradea Mare) 112, 245, 252, 254.
- Varașdin** 164.
- Varga Florea** din Zărand 166.
- Varna** 39.
- Văcărescu Alecu** 37.
- Văcărescu**, coconița de Văcărescu v. Dudescu Elena
- Văcărescu Nicolae** 37, 38.
- Văcărescu Luxița** v. Bălcanu-V.
- Văcărescu Iancu** 37-38, poezia 140-1
- Vârfuri** sat j. Arad 91.
- Vârșeș, Colonizări** 44, 366; Petru Iorgovici asesor, 56; Radivoievi ad-torul 113; școala clericală din, 119; Marcovici din, 243; Nicoară la, 107; Vârșeșanii 297.
- Vârșeș Eparhia** 43, 75; Putnic Eps. în, 112, 297, 335; Petru Vidac al, 86, 125, 199, 291; M-rea Mesici în, 81; Intimatul publicat în, 313-4, 323; Români din, 61, 110, 126, 362.
- Veneția** (Italia), 186, 208, 400.
- Verseghy** poet magh. 25, 27.
- Vicenza** (Italia) 82.
- Vidac fratele Eps.** 291.
- Vidac Petru Eps. de Vârșeș** 86, 107, † 125.
- Vilagoș** v. Șiria.
- Vinga**, în Banat 91.
- Vitez** 223.
- Viena**: Arhivele din, 3-5; Napoleon în, 26, 29; Pavel Iorgovici în, 55; Deputația rom. la, 66; Cancelariile din, 54, 104, 120, 306, 343, 350-1 386; Curtea din, 63, 192; Impărațul dela, 63; Foametea din, 97; Creditorii dela 98; Mitropoliul la, 266; Văcăreștii la, 37-8, 140-1; Tichindeal la, 61-2, 64, 159-60, 209; Vulcan la, 247, 249; Emigrați din Turcia în, 399-400; Covaci ober-comisar, Viena, 243; Horia, Cloșca, Crișan la, 398. M. Nicoară la Viena: — I. între a. 1807-1810: 20-4, 28-31, 37, 56, 132, 138-41, 150, 402-3; — II. între a. 1815-17: 8 n., 39, 63-4, 70-72-74-7, 80, 85, 88-90, 150-60, 176, 178, 182, 185, 187, 190, 403-5; — III. între a. 1817-18: 92-101, 106-7, 208, 212, (218-9), 223, 240, 256-7, 261-5, 268-75, 279-80, 284, 299; — IV. după 1818: 117, 122, 411, 414-6, 418; — V. Audiențe la Fr. I.: 89, 104, 282, 323, 408; Petru Nicoară și Th Șerban la 121 378-80
- Voivodeni** sat j. Arad, 47.
- Vörös I.** 91.

Vulcan Iosif 4.

Vulcan Samuil Episcopul Orăzii 6; Sinodul dela Turda 32; Legăturile cu Moise Nicoară: — I. până la 1815, 29 n., 146; — II. Anul 1815: interesul dela început pentru Nic., 63, 65-8, 70-2, 166-8, 175-6, 182, 186-7; — III. Anul 1816...7: îl recheamă dela Viena, ezitări, 74-5, 78-9, 81-3, 195, 243, 247, 249, 262, 287; Reveniri 90; din non nemulțumit 95, 107, 413; — IV. Ultime legături 372, 392; — Legăturile cu D. Țichindeal 59-61, 65, 78-9, 100, 190, 192, 194-5, 217, 240, 243; — Chirilovici la, 293; Ezitări față de Püspöki 70; Propuneri și preferințe față de candidați, 70-1, 73, 75, 168, 171-4, 186; — Față de Mihuț 71, 73; Sinodul dela Carloveț 92-3; — Față de Nestor Ioanovici, 71, 73, 249; — Bani împrumutați 65,

74, 249, 351; Propagandă relig. 243, 361-3, 413.

Wagram 27.

Wateloo 39, 404.

Wenkheim Baronul, 241, 417; Comisia anchetatoare 91, 94, 261, 265; Biserica din Gyula 120, 376-7, La Viena în 1825, 386.

Wurmbrand, conte 282.

Wrbna 29, 282.

Zalacker I. 351.

Zam 91.

Zarand Comitatul 14, 43, 91.

Zarand sat în jud. Arad. vezi Namesnicul Ioan Șerban al, sau din,, și Th. Popovici protopopul Chișineului și Z.

Zenta 44 n.

Zmeskall Nicolae 265.

CUPRINSUL:

	Pag.
Introducere	3
I. Copilăria. Anii de învățătură. Lupta cu viața (1784—1810) .	13
Părinții. Prima copilărie, 13. Școala la Oradea și Arad, 17. Studii universitare la Pojon (Presburg), 18. <i>La Viena</i> . 1. Incercare neisbutită de a intra în diplomatie, 20. 2. În slujba Neamului, 22. — Intors la Jula. Funcționar în cancelaria județului, 24. Voluntar în armata insurecțională 1809. Contra lui Napoleon, 25. Uși zăvorite pentru cariera militară, 28.	
II. În căutarea de noi orizonturi (1810—1814)	31
Prin Ardeal spre Țara Românească, 31. <i>În București</i> (Dec. 1810—Aug. 1814). Așteptări zadarnice, 34. Profesor de latină și germană. Ciurma. Văcăreștii. Luxița Băleanu (Văcărescu) 36. Din nou pe drumuri, 39. Dela Constantinopol înapoi la Viena, 39.	
III. Lupta Românilor pentru emanciparea național-religioasă (1815—1825)	41
Scurtă privire retrospectivă asupra legăturilor dintre Sârbii și Românii din Banat și Crișana, 41. „Supplex libellus Valachorum (1791), 45. Starea proastă a preoțimii și satelor din Banat și Crișana supt ierarhia sârbească, 45. Un ierarh sârb: Moise Manuilovici, 49. Incercări de sârbizare, 51.	
<i>Reacțiunea Românilor</i> contra ierarhiei sârbești. Precursorii, . 54	
Pavel Iorgovici, 55. În jurul lui 1807—1808, 55. „Preparandia“ sau Școala Normală din Arad, 57. D. Țichindeal, premergătorul lui M. Nicoară, 58.	
M. Nicoară și noul cadru de desfășurare al „lucrului românesc“ , (priviri generale), 62. Inceputul lucrului, 64. Primii propuși pentru episcopia arădană, 67. Ultimele pregătiri în ajunul plecării, 69. Scurt popas la Buda, 70. <i>La Viena</i> , 70. <i>La Viena</i> : a treia instanță, 72. M. Nicoară rămâne singurul deputat al Românilor, 74. <i>Acasă</i> la Românii din Crișana	

și Banat. Popa Serban din Zărand, 76. Antagonismul dintre D. Țichindeal și M. Nicoară, 77. Prieteni și dușmani ai cauzei românești, 79. Nestor Ioanovici Făgărășanul cerut ca administrator; preferarea Arhimandritului Bolici, 81. *Sinodul electoral*, 82. Reacția. *Moise Nicoară cere comisie*, 88. Pregătiri în așteptarea comisiei, 89. Nicoară prezintă împăratului planul unei mai bune organizări a comisiei, 92.

Inceputul desamăgirilor lui Nicoară. Problema cheltuelilor, . 94
Singur și fără ajutor la Viena. Uneltiri și intrigi acasă, 97.
Țichindeal moare, 100. Împăratul: ultima speranță, 103. La
La răspântie (Dec 1817), 104. Neînțeleș de nimeni. Din nou
între ai săi (din Aprilie 1818), 106. În căutarea sănătății, 107.
Protestația contra numirii lui Iosif Putnic ca administrator
(2 Oct. 1818), 108.

Suferințele 109

Contra-protestația clerului, 111. Revolta sufletească. Nicoară
cere voe să iasă pentru totdeauna din împărăție, 113. Închi-
soarea. Declarat nebun, 116. Suferințele lui Nicoară sguđue
pe vechii săi prieteni, 117. Liberat (Sept. 1821), 118. În-
cheerea lucrărilor comisiei. Prima în făptuire, 119. Ultime
pălpări. Ura lui I. Putnic îi aduce a doua închisoare, 120.
În preajma plecării. Regretele fraților, 121.

Epilog	125
Cuvânt explicativ	131
Anexe	134
Lista cronologică a documentelor	423
Explicația cuvintelor rare, etc.	431
Indice de nume și localități	433

I N D R E P T Ă R I

Imprejurările, în cari s'a tipărit volumul de față, au fost puțin favorabile. Autoarea locuind în București, o parte din corecturile coalelor nu i-au putut parveni pentru verificare; ele au fost revizuite pe loc.

Ținând seama de acest fapt, cititorul va trece cu vederea micile greșeli strecurate, iar pentru acele cari alterează înțelesul frazei, va folosi îndreptarul de mai jos.

Pag.	Rândul	In loc de	se va citi
8	29	Studii de acte	studii, alături de acte
33	nota 1	Anexa CLXI	Anexa CXXIV
34 și 51	3; nota 4	Petrograd	Petersburg
43	nota 1	Swicner	Swickner
67	22	Români finețea	Români în finețea
72	22	sorăi de izbândă	sorți de izbândă
	23	commendari	commendavi
89	9, nota 1	inlaturat-o	alăturat-o
106	2 de sus	pe marii	pe mai marii
107	nota 1	Je ne suis nne <i>m</i> i pe sonne	Je ne suis l'ennemi de personne
113	2 din jos	Preotul	Pretorul
156	penultim	De jele un pat	De Jele nu pot
176	1	fractione	fractione
"	2	ultnam	utnam
184	nota 1	Anexa LXXX X	Anexa LXII
220	23	gudentem	gaudentem
"	4 din jos	entetclare	entet clare
236	2 din jos	amorum	annorum
238	nota 2	Doc. LVII	Doc. XXCVIII
239	15	minium	minimam
240	6 din jos	Cei mai mult	Ce-i mai mult,
246	24 din jos	de mi s'au făcut	de mi s au făcut.
"	14 " "	a părțim <i>i</i>	a părțini.
279	10	și îndatori	și îndatorii
"	12	în grijea	în grije
285	5	ci patim <i>i</i>	și patim <i>i</i>
294	17	cuvântul de măestrie	cuvântul cu măestrie
294	ultim	enoi	noi
296	20	L(ocum) t(enen) t ia) li	L(ocum t(enen)t(ia) li
302	18	Ție	Ți-e

Tipărită în
Tipografia Diecezană Arad
Inreg. la Cam. de Com. și Ind. Nr. 4246/1931.
Luna Aug. 1943.

